

Zavod za varstvo kulturne dediščine Slovenije

Varstvo spomenikov

Poročila 44

Izdaja: Zavod za varstvo kulturne dediščine Slovenije

Zanj: dr. Robert Peskar

Urednica: Biserka Ribnikar

Uredniški odbor: Mateja Kavčič, dr. Robert Peskar, Biserka Ribnikar, mag. Marko Stokin, Suzana Vešligaj

Lektoriranje: Alenka Kobler

Oblikovanje: Nuit d.o.o.

Tisk: Littera picta d.o.o.

Naklada: 600

Distribucija in prodaja: Buča d.o.o., Kolarjeva 47, 1000 Ljubljana, T: +386(0)1 230 65 80, E: buca@siol.net

Ljubljana 2008

ISSN 1580-5166

A large, bold, blue stylized letter 'V' that serves as a background element for the page. It has a thick stroke and a decorative, rounded terminal at the bottom right.

Varstvo spomenikov
Poročila 44

Vsebinska navodila avtorjem za pisanje poročil

1. Kratak uvod z opisom spomenika ali dediščine, naselja, lokacije, objekta, predmeta, krajine.
2. Kratak opis stanja obravnavanega objekta: razlogi in predvideni cilji, zaradi katerih je prišlo do posega, ki ga predstavljate.
3. Opis konservatorskih postopkov:
  - program,
  - metodologija dela,
  - dokumentacija in raziskave,
  - prikaz rezultatov in nova spoznanja oziroma ugotovitve in sklepi,
  - interpretacija in prezentacija,
  - rezultate in zaključke lahko združite.
4. Pri konservatorsko-restavratorskih posegih je pomembna natančna navedba tehnologije in uporabljenih materialov, večja pozornost naj se posveti novim tehnikam, metodologiji ali novim postopkom raziskav.
5. Ocena uspešnosti konservatorskih posegov z navedbo posameznih strokovnjakov in izvajalcev.
6. Z zaporednimi številkami označite natančne podnapise k slikovnim prilogam (kratak podnapis in avtor fotografije ali risbe). V mapo z imenom naselja, spomenika in EŠDja nato s pripadajočimi številkami shranite slikovne priloge (glej tehnična navodila).
7. Podpis konservatorja (ime in priimek).

Literaturo navedite med besedilom, s polnim citatom v oklepaju.
Opombe naj ne bodo vsebinske.

Tehnično navodilo

Prosimo, da dosledno izpolnite glavo poročila iz registra nepremične kulturne dediščine (Ministrstvo za kulturo)

EŠD:

Naselje:

Občina:

Ime:

Naslov:

Področje:

Obdobje:

Sledi naj poročilo, zapisano v Wordu, v pisavi Ariel velikosti 12; besedila ne oblikujte. Ker so v knjigi poročila razvrščena po abecednem redu, naj bo vsako poročilo shranjeno v svojem Wordovem dokumentu. Besedilo naj bi praviloma obsegalo največ dve strani (60 vrstic), le v primerih, ko gre za pomembnejše najdbe in nova odkritja, so dopustne tri strani (90 vrstic). Pri tehtnejših poročilih so priloge priporočljive in zaželene.

Slikovne priloge

K slikovnemu gradivu spadajo poleg slik in fotografij tudi tabele, grafi, načrti, zemljevidi in table.

Črte na tabelah naj ne bodo tanjše od 0,2 mm, če pa je treba original pomanjšati, naj bo debelina črt vsaj 0,3 mm. Risbe, skice in tabele opremite z narisano merilno skalo (ne $M = 1 : 1$). Table naj imajo robove debeline 0,5 mm, zunaj robov jasno zapišite ime avtorja in številko table (avtor, številka table, slike).

Slikovno in drugo gradivo (diaposnetki, črno-bele fotografije) ne sme presegati velikosti 13 x 18 cm. Vsako sliko opremite s podnapisom in imenom fotografa.

Slikovno gradivo v digitalni obliki je treba poslati v velikosti formata A5 z resolucijo 350 DPI, v formatu datoteke JPEG (v najvišji kvaliteti) ali TIFF.

Slikovnega gradiva v elektronski obliki ne dodajajte med besedilo.

Slikovnega gradiva ne pošiljajte po e-pošti, ampak ga zapišite na zgoščenko.

Zgoščenci priložite iztis datotek s slikami in/ali tablami. Pod iztisom jasno zapišite tudi ime datoteke.

Omejite se le na slikovno gradivo izjemnih najdb ali slikovne priloge, ki bistveno dopolnjujejo vsebino poročila. Pri spomenikih državnega pomena in strokovno izredno zahtevnih posegih priložite slikovno gradivo pred posegom in po njem; priporočljivo je, da prikažete celoten potek posega.

Objavljena bodo le poročila, ki bodo sledila tem navodilom.

Kazalo posameznih spomenikov po naseljih

	EŠD	Naselje	Ime	Stran
1	1, 7347, 560, 17040	Abitanti, Podgorje, Popetre, Reparec	Podgorje pod Slavnikom – domačija Podgorje Abitanti – vas, Popetre – domačija Popetre Pregara – Reparec, hiša Solari ob hiši Reparec	52 6 57
2	3	Ajdovščina	Arheološko najdišče Castra	15
3	18481	Ambrož pod Krvavcem	Ambrož pod Krvavcem – arheološko območje Dom na Krvavcu	18
4	3553	Avber	Cerkev sv. Nikolaja	19
5	4997	Betanja	Domačija Betanja 4	20
6	25424	Borovnica	Železniška čuvajnica	21
7	1660	Boštanj	Kapela sv. Nikolaja	22
8	39	Bovec	Trdnjava Kluže	23
9	10007	Bovec	Trško jedro	24
10	7162	Bovec	Krnsko pogorje – zgodovinsko območje	24
11	5325	Breznica	Spomenik padlim v prvi svetovni vojni	25
12	19862	Breznik, Sela pri Dragatušu, Tanča Gora	Breznik pri Črnomlju – prazgodovinska naselbina	26
13	18400	Brezova Reber pri Semiču	Brezova Reber pri Semiču – domačija Brezova Reber 2	27
14	10777	Brežice	Arheološko najdišče mestno jedro	27
15	10777	Brežice	Arheološko najdišče mestno jedro	28
16	10777	Brežice	Arheološko najdišče mestno jedro	28
17	49	Brežice	Grad	28
18	49	Brežice	Grad	30
19	7136	Brežice	Grajska kašča, Cesta prvih borcev 4	30
20	7496	Brinje	Brinje pri Šentrupertu – gomilno grobišče Brezje	31
21	3820	Britof pri Ukanju	Cerkev sv. Kancijana, krilni oltar sv. Kancijana	32
22	4746	Bukovica	Bukovica pri Gorici – arheološko najdišče Britof	34
23	6794	Cankova	Gostilna Vogler	34
24	21787	Cerklje na Gorenjskem	Hiša Krvavska 1, Pri Petrovc	36
25	10562	Cerklje ob Krki	Arheološko najdišče	37
26	65	Cerknica	Arheološko najdišče Cerknica	37
27	10910	Cerknica	Arheološko najdišče Kamna Gorica	38
28	13356	Cirkovce	Prazgodovinska naselbina	39
29	20280, 27679	Črnomelj, Svibnik	Črnomelj – arheološko najdišče Čardak, Črnomelj – arheološko najdišče Svibnik	41 41
30	11065	Destrnik	Viničarija Destrnik 6	41
31	13894	Dob	Hiša Kidričeva 3, Pri Krive	42
32	9804	Dobova	Arheološko območje	43
33	10673	Dob	Pokopališče Dob	43
34	26574	Dobrina	Domačija Vuk	44
35		Dolenja Nemska vas	V gmajni	45
36	580063	Dolsko	Naselbina Spodnje Škovce	45
37	580063	Dolsko	Naselbina Spodnje Škovce	46
38	119	Domanjševci	Pokopališka cerkev sv. Martina	47
39	20283	Dragatuš	Prazgodovinska in rimskodobna naselbina	48
40	2844	Drča	Pleterje – cerkev Sv. trojice	49
41	528	Drča	Pleterje – kartuzijanski samostan	51
42	528	Drča	Pleterje – kartuzijanski samostan	52
43	8701	Drča	Drča – Pleterje – knjižnica kartuzijskega samostana	54
44	3073	Drevenik	Cerkev sv. Lenarta	56

45	770002	Drežnik, Nova Lipa	Drežnik – arheološko najdišče Velike njive	57
46	14095	Drganja sela, Dolenje Sušice	Dolenje Sušice – toplar na domačiji Dolenje Sušice 4	57
47	128	Drnovo	Arheološko najdišče Neviodunum	58
48		Drnovo	Žabjek	60
49	14260	Družinska vas	Arheološko najdišče Kozjane	60
50	8120	Dvor	Dvor pri Žužemberku – območje Auerspergove železarne	61
51		Gojače	Gojače – Redeži – obrtna cona	61
52	2982	Gomilsko	Cerkev sv. Štefana	61
53		Gorenja vas	Škratov grič	62
54	8616	Gorenje Kamenje, Golušnik	Gorenje Kamenje – gradišče Sv. duh	63
55	8616, 2047	Gorenje Kamenje	Gorenje Kamenje – gradišče Sv. duh, Gorenje Kamenje – cerkev Sv. duh	63
56	22863	Goričane	Arheološko najdišče Stari Grad	64
57	11404	Goričica pod Krimom	Arheološko najdišče Betenca	67
58	11405	Goričica pod Krimom	Arheološko najdišče Grič	67
59	26812	Gornja Košana	Kapelica Matere božje	68
60	27530	Gorski Vrh	Grobišče Jerovca	69
61	161, 311	Gradišče	Gradišče nad Slovenj Gradcem – graščina	70
62		Hotinja vas	Arheološko najdišče Hotinja vas	71
63	12796	Hrašče	Gospodarsko poslopje na domačiji Hrašče 7	72
64	4829	Idrija	Realka	73
65	5046	Idrija pri Bači	Domačija Idrija pri Bači 78, Pri Batištu	74
66	11406	Ig	Rimska vaška naselbina	76
67	11406	Ig	Rimska vaška naselbina	76
68	3717	Izola	Cerkev Marije Alietske	77
69	25656	Jelovec pri Makolah	Hiša Jelovec pri Makolah 58	78
70	2586	Jelševce	Cerkev sv. Antona Padovanskega na Blečjem vrhu	78
71	580062	Jeprca	Arheološko območje Žejski hrib	80
72	204	Jesenice	Železarna Sava	81
73	6883	Jurišna vas	Ančnikovo gradišče	81
74	5265	Kamnik	Hiša Glavni trg 25	83
75	213	Kamnik	Mestno jedro	84
76	5247	Kamnik	Malograjski dvor	85
77	11155	Kamnik pod Krimom	Arheološko območje Žabji grad	86
78	11155	Kamnik pod Krimom	Arheološko območje Žabji grad	88
79	7718	Klenovik	Rangusova hiša	90
80	10016	Kobarid	Hiša Trg svobode 16	90
81	3761	Kobjeglava	Cerkev sv. Mihaela	91
82	236	Koper	Arheološko najdišče	91
83	239	Koper	Cerkev Marijinega vnebovzvetja	93
84	3775	Koper	Cerkev sv. Ane in samostan	95
85	235, 236	Koper	Cerkev sv. Ane in samostan	96
86	8345	Koper	Cerkev sv. Franciška Asiškega	99
87	8345	Koper	Cerkev sv. Franciška Asiškega	101
88	235, 236	Koper	Hiša Janka Premrla Vojka	102
89		Koper	Hiša policijska postaja	103
90	8313	Koper	Hiša Tovarniška ulica 2	103
91	235, 236	Koper	Mestno jedro, Koper – arheološko najdišče Koper	105
92	236	Koper	Cerkev Marijinega vnebovzvetja, parc. št. 642, k. o. Koper	107
93	246	Koper	Palača Kreljeva ulica 6	107
94	7287	Kopriva	Arheološko najdišče Ajdovska vas in Sv. Lovrenc	109
95	2129	Koreno nad Horjulom	Cerkev sv. Mohorja in Fortunata	109
96	670	Kozarišče	Snežnik – grad	110

97	3079	Kozje	Cerkev sv. Eme	113
98	400688	Kranj	Arheološko najdišče Kranj	113
99	400688	Kranj	Arheološko najdišče Kranj	114
100	400688	Kranj	Arheološko najdišče Kranj	114
101	400688	Kranj	Arheološko najdišče Kranj	115
102	5144	Kranj	Arheološko območje Pungart	116
103	5145	Kranj	Grobišče Lajh	117
104	9410	Kranjska Gora	Stara šola	118
105	19661	Kromberk	Arheološko najdišče Doflek	119
106	1949	Kropa	Cerkev Device Marije	120
107	298	Kropa	Kovaški muzej	122
108	296	Kropa	Trško jedro	122
109	296	Kropa	Trško jedro	122
110	296	Kropa	Trško jedro	122
111	296	Kropa	Trško naselje	122
112	296	Kropa	Trško jedro	123
113	16520	Krško	Gradišče Narpel	123
114	16229	Krško	Ruševine Starega gradu	124
115	6509	Kungota pri Ptuj	Del rimskega vodovoda med Framom in Ptujem	124
116	6509	Kungota pri Ptuj	Rimski vodovod Fram–Ptuj	126
117	6509	Kungota pri Ptuj	Rimski vodovod Fram–Ptuj	127
118	309	Laško	Cerkev sv. Martina	127
119	13829	Ledinske Krnice	Znamenje pri Srnjaku	129
120		Leskovec pri Krškem	Črnile	129
121	7382	Libeliče	Vas	130
122	324	Limbarska gora	Cerkev sv. Valentina	131
123	580064	Ljubljana	Arheološko najdišče Krasje	133
124	329	Ljubljana	Arheološko najdišče Ljubljana	134
125	18798	Ljubljana	Arheološko najdišče Šmarna gora	135
126	372	Ljubljana	Mestna elektrarna	136
127	1978	Ljubljana	Cerkev Marijinega oznanjenja – kapela sv. Lucije, Apolonije in Agate	137
128	14625	Ljubljana	Žale – Plečnikov križ v kapeli sv. Janeza	139
129	3104	Ljubno	Cerkev sv. Elizabete	141
130		Log pod Mangartom		142
131	409	Log pod Mangartom	Vojaško pokopališče iz prve svetovne vojne	142
132	3113	Loka pri Zidanem Mostu	Cerkev sv. Helene	143
133	20119	Loka pri Zidanem Mostu	Kapela Frančiška Ksaverija	144
134	27343	Mala Nedelja	Kulturni dom	145
135	4603	Mala Pristava	Rimska naselbina Sovinc	145
136		Mali Kal	Izkopavanja na AC-odseku Ponikve–Hrastje	147
137	7913	Maribor	Mestni park	148
138	431	Maribor	Grad, baročno stopnišče	148
139	6069	Maribor	Minoritski samostan	149
140	22861	Medvode	Arheološko najdišče Svetje	151
141	9718	Mengeš	Arheološko območje Gobavica	153
142	11091	Metlika	Arheološko najdišče Kolpski most	154
143	9562	Metlika ...	Arheološko najdišče Metlika	155
144	11096, 9562	Metlika	Naselbina na Veselici, Metlika – arheološko najdišče Metlika	155
145	6820	Miklavž na Dravskem polju	Gomilno grobišče	156
146	25998	Mirna	Spomenik NOB na Rohaj	158
147	9553	Mokronog	Trško naselje	158
148	12744	Moravče	Balijeva kajža	160
149		Katastrsko območje Morje	Stojanov bark	161

150	10036	Mošnje	Rimska naselbina Pod cesto	163
151	474	Muljava	Muljava – cerkev Marijinega vnebovzeta, glavni oltar Marijinega vnebovzeta	165
152	7528	Muta	Arheološko najdišče TC Supermarket Tuš	168
153	680	Muta	Cerkev sv. Janeza Krstnika	169
154	484	Negova	Grad	169
155	484	Negova	Grad; jugovzhodni stolp (objekt C), jugozahodni stolp (objekt F)	170
156	484	Negova	Negova – grad, Novi grad (objekt B)	172
157	1645	Nemški Rovt v Bohinju	Cerkev sv. Ahaca, levi stranski oltar Štirih mučencev	175
158	3202	Nova Cerkev	Cerkev sv. Lenarta	176
159	15643	Novo mesto	Arheološko najdišče Brezovica	177
160	15643, 22384	Novo mesto	Arheološko najdišče Brezovica, Gomila Mačkovec	178
161	22384	Novo mesto	Gomila Mačkovec	178
162	22384, 1643	Novo mesto	Gomila Mačkovec in Novo mesto – arheološko najdišče Brezovica	179
163	8581	Novo mesto	Narodni dom	180
164	15664	Novo mesto	Osnovna šola Šmihel	181
165	8537	Novo mesto	Rotovž	183
166	22379, 22387, 15638, 20421, 15639, 15008	Novo mesto	gomilno grobišče Košenice; Otočec – prazgodovinsko gomilno grobišče; Novo mesto – arheološko območje Mala Bučna vas; Bršljin – arheološko najdišče Laze; Novo mesto – arheološko najdišče Ragovo; Otočec – arheološko najdišče Prapreče	185
167	8710	Novo mesto	Arheološko najdišče Marof, Kapiteljska njiva, Mestne njive v Novem mestu	185
168	8535	Novo mesto	Hiša Glavni trg 4	188
169	8523	Novo mesto	Knjižnica Rozmanova ulica 26 in 28	189
170	3211	Olimje	Cerkev sv. Marije Vnebovzete	190
171		Orehova vas	Arheološko najdišče Orehova vas	193
172	505	Otočec	Grad	195
173	8759	Otočec	Grajski park	196
174	6053	Pavlovci	Rimska stavba	197
175	1164	Pince	Vaški zvonik	198
176	24978	Piran	Arheološko najdišče Piran mesto	199
177	516	Piran	Cerkev sv. Jurija	202
178	516	Piran	Cerkev sv. Jurija	203
179	516	Piran	Cerkev sv. Jurija, edikula – lesene polihromirane plastike iz stenske niše sv. Jurija	204
180	522	Piran	Vodnjak na Prvomajskem trgu	205
181	524	Pišce	Grad	208
182	7620	Pišce	Pleteršnikova domačija 5	210
183	8944	Pivola	Grad Hompoš	210
184	26623	Planina	Kapelica v Dolnji Planini	211
185	6277	Počehova	Hiša Počehova 35	212
186	1880	Podgorje	Cerkev sv. Nikolaja	212
187	5062	Podmelec	Kašča pri domačiji Podmelec 49	213
188	271	Podstenice	Kočevski rog – Baza 20	214
189	11118	Podzemelj	Arheološko najdišče Kučar	214
190	7771	Polički Vrh	Jareninski dvor	214
191		Poljane pri Mirni Peči	ETP na trasi novogradnje vodovodnega omrežja višinske cone Občine Mirna Peč	216
192	3276	Ponikva	Cerkev sv. Martina škofa	216

193	16790	Poreče	Arheološko najdišče Mlake	216
194		Predtrg	Arheološko najdišče Preval	216
195	574	Prem	Grad	218
196	2389	Pšata	Cerkev sv. Petra	218
197		Ptuj	Pokrajinski muzej Ptuj	219
198	581	Ptuj	Spodnja Hajdina – arheološko najdišče Hajdina	221
199	581	Ptuj	Spodnja Hajdina – arheološko najdišče Hajdina	223
200	15298	Ptuj	Mestno gledališče	225
201	588	Ptuj	Dominikanski samostan	226
202	9155	Ptuj	Levi breg	228
203	589	Ptuj	Minoritski samostan	230
204	591	Ptujska Gora	Cerkev Marije Zaščitnice	230
205	6492	Ptujska Gora	Vas	232
206	2205	Radovljica	Cerkev sv. Petra	232
207	600	Radovljica	Grad	233
208	10169	Radovljica	Radovljica – Žale, parc. št. 144/1, 145/1, 146/4, 146/5	236
209	6791	Rakičan	Grad	236
210	5904	Rašica	Arheološko območje Gobnik nad Rašico	237
211	8634	Ratje	Vas	239
212		Reka Sava	Struga reke Save od Krškega do Jesenic	240
213		Rodine	Arheološko najdišče Rodine	241
214	922	Rosalnice	Romarsko središče Tri fare	242
215	263	Rožanec	Antični mitrej	243
216	1670	Selo pri Žirovnici	Cerkev sv. Kancijana	245
217	3347	Sevnica	Cerkev sv. Florijana	246
218	4971	Skrilje	Domačija Skrilje 24, Favetti	246
219	651	Sladka Gora	Cerkev sv. Marije in sv. Marjete	247
220	4908	Slap ob Idriji	Arheološko najdišče V bregu	248
221	21320	Slatina	Slatina pri Šmartnem ob Paki – arheološko območje Tomažk	248
222	6822	Slivnica pri Mariboru	Arheološko najdišče (Slivnica 3)	249
223	6891	Slovenska Bistrica	Rimska cesta Celeia–Petovio	251
224	7593	Soča	Znamenje na šolskem zidu	251
225	21356	Solkan	Arheološko najdišče Pri Sejmišču	252
226	6892	Spodnja Nova vas	Rimska cesta Celeia–Poetovio	252
227	2421	Srednja vas	Cerkev sv. Katarine, lesena sakralna oprema	253
228	16187	Stara Fužina	Hiša z mlinom in žaga Stara Fužina 180	258
229	697	Stari trg pri Ložu	Arheološko najdišče Ulaka	259
230	21413	Straža ...	Jurka vas – arheološko območje Pučne	260
231	27217	Suhorje	Dolenska kapelica	260
232	2042	Šentjurij na Dolenjskem	Cerkev sv. Jurija	261
233	733	Šentviška Gora	Domačija Šentviška Gora 15	262
234	4131	Šilentabor	Cerkev sv. Martina	262
235	7920	Šmarje pri Jelšah	Predenca – kapelice križevega pota, lesene polihromirane plastike in kopije	263
236	7920	Šmarje pri Jelšah	Predenca – kapelice križevega pota	265
237	3169	Šmartno na Pohorju	Cerkev sv. Martina	269
238	755	Šmartno na Pohorju	Hiša Šmartno 17	270
239	4770	Šmihel pod Nanosom	Arheološko območje	271
240	8653	Šmihel pri Žužemberku	Villa rustica	274
241	759	Špitalič pri Slovenskih Konjicah	Cerkev Marijinega obiskanja	274
242	692	Špitalič pri Slovenskih Konjicah	Zgornji samostan Žičke kartuzije	277
243	17688	Sežana	Štanjel – arheološko območje Stočajnik	280

244	760	Štanjel	Hiša 02	280
245	7319	Sežana	Merca	281
246	7244	Štanjel	Grad	282
247	760	Štanjel	Vas	282
248	7323	Tabor	Tabor pri Vrabčah – arheološko najdišče Tabor	284
249		Tomaj	Gmajna	284
250	767	Tomaj	Arheološko najdišče Tabor	285
251	9683	Trebnje	Trebnje – arheološko najdišče	
			Practorium Latobiorum	285
252	776	Trebnje	Arheološko območje Trebnje	286
253	5022	Trnovo ob Soči	Arheološko najdišče	
			Tonovcov grad	287
254	11064	Trnovska vas	Domačija Trnovska vas 21	289
255	20455	Trzin	Prazgodovinska naselbina Onger	290
256	794	Ukanc	Vojaško pokopališče iz prve svetovne vojne	292
257	1680	Velike Brusnice	Brusnice – cerkev Sv. družine	292
258	3445	Veliko Tinje	Cerkev sv. Petra in Pavla	293
259	11420	Verd	Arheološko najdišče Ljubljana	294
260	810	Vesela Gora	Cerkev sv. Franca Ksaverija	295
261	6507	Videm pri Ptujju	Rimski grobovi	296
262		Vihre	Brežnice	297
263	22859	Vikrče	Rimskodobno grobišče	297
264	818	Vipava	Lanthierijev grad	298
265	3499	Vojnik	Cerkev sv. Florijana	298
266	1882	Volčji Potok	Cerkev sv. Ožbolta	299
267		Vrbovec	Vrbovska jama (Popisana jama)	299
268	844	Vrhnika	Arheološko območje trško jedro	300
269	11420	Vrhnika	Arheološko najdišče Ljubljana	301
270	854	Vrzenec	Cerkev sv. Kancijana	303
271	857	Vuzenica	Cerkev sv. Nikolaja	304
272	924	Zagrad pri Otočcu	Stari grad pri Otočcu – grad	306
273	1467	Zanigrad	Cerkev sv. Štefana	306
274	1400	Zastranje	Arheološko najdišče Grobelce	307
275	16352	Zatolmin	Arheološko najdišče Selca	308
276	12281	Zavratac	Kašča na domačiji Pri Možinotu	309
277	14510	Zavrč	Arheološko najdišče Prodnic	309
278		Zgornja Hajdina	Arheološko najdišče Gjače	313
279	6511	Zgornja Hajdina	Rimska cesta Celeia–Poetovio	315
280		Zgornja Hajdina	Arheološko najdišče Srednica	316
281		Zgornja Hajdina	Arheološko najdišče Štuki	319
282		Zgornja Hajdina	Arheološko najdišče Za vrtom	321
283	6484	Zgornja Hajdina	Arheološko najdišče Zgornja Hajdina	323
284	23203	Zgornja Ščavnica	Domačija Urbanič	325
285	13229	Zgornje Gorje	Grobišče borcev	325
286	551160	Želimlje	Stari grad	326
287	551160	Želimlje	Stari grad	327
288	9858	Žiri	Muzej	328
289		Župeča vas	Župeča vas	329

Varstvo spomenikov Poročila 44

1

EŠD: 1 (Abitanti 9 in 10)

7347 (Podgorje 52)

560 (Popetre 6)

17040 (Reparec, ob hiši 57)

Naselja: **Abitanti, Podgorje, Popetre, Reparec**

Občina: Mestna občina Koper

Ime: **Abitanti – vas**

Podgorje pod Slavnikom – domačija Podgorje 52

Popetre – domačija Popetre 6

Pregara – Reparec, hiša Solari ob hiši Reparec 57

Področje: E

Obdobje: 16.–20. stoletje

Domačije so pomembne priče tradicionalne istrske (Abitanti, Popetre, Reparec) in kraške (Podgorje) kmečke arhitekture. V vseh primerih gre za precej velike domačijske komplekse, ki so rasli dalje časovno obdobje, njihova končna podoba pa se je izoblikovala konec 19. oziroma v prvi četrtini 20. stoletja. Ob zanimivih zasnovah, gradnji in močni estetski noti jih odlikujejo številni kamniti in leseni stavbni elementi; ti so pri vsaki od naštetih enot drugačni, saj izhajajo iz mikrolokalnih stavbnih značilnosti. Zlasti pomembne so notranjščine, ki ohranjajo veliko etnološke pričevalnosti. Domačiji v Podgorju in Popetrah imata status etnoloških spomenikov, domačija v Reparcu je predlagana za pridobitev tega statusa, domačija v Abitantih pa predstavlja osrednji, najbolj poudarjen del naselbinskega spomenika.

Domačije so že več desetletij opuščene. Pred nekaj leti pa so zainteresirani dediči le začeli urejati prej zapleteno zemljiškopravno stanje in se odločili, da jih ustrezno sanirane, obnovljene in prezentirane vključijo v kulturno in turistično ponudbo koprškega zaledja. Opisana usmeritev lastnikov je v veliki meri posledica različnih razvojnih programov, ki se zadnjih petnajst let izvajajo na podeželju obalnega zaledja, zlasti na območju Mestne občine Koper. Odgovorni konservatorji podpiramo take iniciative; prepričani smo, da je v sedanjem stanju to prava pot za ohranitev vsaj dela lokalne kulturne dediščine. Čeprav izbrani primeri niso osamljeni, so posebni v tem, da se prvič obravnavajo »v paketu«, kot dragocen potencial za najkvalitetnejši trajnostni razvoj kraja. Gre za prelomnico, ki se kaže kot nov odnos do najbolj ogrožene etnološke in naselbinske dediščine obalnega zaledja. Pomemben korak v tej smeri pomeni aktivno sodelovanje Mestne občine Koper, ki se je pozitivno odzvala na konservatorsko pobudo. Prevzela je povezovalno vlogo med lastniki/investitorji, konservatorsko stroko in izvajalci. Pomem-

ben je tudi njen prispevek pri sofinanciranju izvedbene dokumentacije: kot konkretna pomoč državne institucije in ne nazadnje tudi kot njena spodbuda in potrditev zastavljene razvojne poti. V tej fazi je bila izdelana izvedbena dokumentacija: projekti PGD, PZI. Nastala je na podlagi konservatorskih programov in stalnega sodelovanja konservatorjev z investitorji in izvajalci. Investitorji so predvsem predlagali nove namembnosti in programe, konservatorji pa smo odločali, kaj se mora ohraniti/sanirati/obnoviti ter na kakšen način. V projektu sva sodelovala dva konservatorja piranske območne enote: Božidar Guštin in podpisana. Izdelovalca izvedbene dokumentacije sta bila: Studio Arhitektura, d. o. o., Izola (domačije v Popetrah, Podgorju in Reparcu), ter Delavnica za arhitekturo, Zuliani Boris, arhitekt s. p. iz Izole (domačija v Abitantih). Projekte sta sofinancirala Mestna občina Koper in Ministrstvo za kulturo RS (slednje domačiji v Abitantih in Podgorju). Nastala je kvalitetna izvedbena dokumentacija, ki je prvi pogoj za uspešno prezentacijo kulturne dediščine. Obenem se lastnikom s pridobljenimi gradbenimi dovoljenji odpira možnost kandidiranja na različne javne razpise (MIK, MKGP ipd.), s pomočjo katerih bodo lahko zastavljene projekte postopoma uresničili.

Eda Benčič Mohar

2

EŠD: 3

Naselje: **Ajdovščina**

Občina: **Ajdovščina**

Ime: **Ajdovščina – arheološko najdišče Castra**

Področje: A

Obdobje: **pozno rimsko obdobje**

Ob obnovi kanalizacije na odsekih Goriška cesta, Cesta 5. maja in Gregorčičeva ulica v Ajdovščini je ZVKDS, OE Nova Gorica, izvajal spremljevalni arheološki nadzor izkopov. Omenjeno območje leži na zahodni strani, zunaj obzidja antične Castrae in južno od antičnega grobišča (N. Osmuk, Ajdovščina – Castra. Stanje arheoloških raziskav, AV 41, 1997, 183–198). Na odseku Goriške ceste smo strojni izkop za kanalizacijo le spremljali in dokumentirali plasti v severnem profilu, na odseku Ceste 5. maja in Gregorčičeve ulice pa smo po celotni dolžini izkopnega jarka vnaprej strojno odkopali recentna nasutja do nivoja antičnih plasti in nato nadaljevali ročni izkop do sterilne podlage.

Izkop na odseku Goriške ceste (parc. št. 460/1) je obsegal gradbeni jarek dolžine 75 m, širine 3 m,

globine do 3,20 m. Jarek je potekal po trasi starejše kanalizacije. Nepoškodovane arheološke plasti smo lahko dokumentirali le ob severnem robu in severnem profilu izkopa, na odsekih med 15. in 20. m, ter nato ponovno na odseku med 33. in 67. m. Plast z antičnimi najdbami smo definirali kot nasutje, nahajala se je na globini 90 cm, njena debelina je bila do 40 cm. Sestavljali so jo ilovnat melj, večji in manjši prodniki, vsebovala je veliko odlomkov antičnega gradbenega materiala in nekaj odlomkov antične keramike. Na odseku med 57. in 67. m se je debelina plasti nasutja povečala na 80 cm; v njej smo našli odlomke amfor, gradbenega materiala, odlomke grobe kuhinjske in tudi italške keramike ter dva bronasta novca.

Na Cesti 5. maja je izkopni jarek za obnovo kanalizacije potekal po zahodnem robu ceste, od križišča z Goriško cesto do križišča z Gregorčičevo ulico. Širok je bil približno 3,5 m, globok največ do 3 m. Cev starejše kanalizacije je potekala po zahodnem robu izkopa, cev vodovoda pa po vzhodnem robu, nepoškodovane plasti so bile torej ohranjene le v sredinskem pasu izkopnega jarka, v širini do 2,5 m.

V južnem delu izkopa smo odkrili zid (SE 13) iz zloženih prodnikov, brez malte, ki je bil ohranjen v dolžini skoraj treh metrov in je potekal po sredini izkopa v smeri sever-jug, na severnem robu pa ga je poškodoval recenčen vkop za PTT-kabel. Zid je ležal le 70 cm pod asfaltom; glede na stratigrafsko situacijo ga ni mogoče zanesljivo datirati.

Na odseku med 40. in 70. m smo skupno dokumentirali 9 antičnih zidov. Med vsemi sta bila najmlajša zidova SE 22 in SE 24, ki sta bila grajena iz lomljenecv in oblic, brez temelja. Postavljena sta bila na plast starejše ruševine, zid SE 24 pa celo nad temelj zidu SE 26. Vsi zidovi so bili izredno slabo ohranjeni, pri zidovih SE 26, SE 31 in SE 32 je bil ohranjen le še temelj. Skupna značilnost ostalih zidov je, da so bili grajeni na dve lici iz lomljenecv in oblic, temelj pa je bil grajen iz večjih oblic in vkopan v temno plast z veliko žlindre (SE 25) ali pa v ilovnato plast (SE 17), pri zidu SE 41 do geološke podlage – proda.

Na odseku med 85. in 90. m smo pod nasutjema s premešanimi najdbami (novi vek in antika) dokumentirali temno plast SE 49, ki je vsebovala več kot 30 poznoantičnih novcev in je prekrivala jarek SE 51. V tem jarku smo našli 32 poznoantičnih bronastih novcev (okvirna datacija na podlagi bolj ohranjenih novcev je 4. stoletje) ter odlomke lončenine in stekla. Posamezni novci so bili tudi na zgornji površini proda SE 52, ki je verjetno ostanek antične hodne površine.

Spremljali smo tudi izkop gradbenega jarka za

kanalizacijo na Gregorčičevi ulici, od križišča s Cesto 5. maja do križišča z Ulico Quiliano na zahodu. Izkop je potekal po severnem robu ceste, na severni strani smo bili omejeni z recentnim vkopom za kanalizacijo, na južni strani pa za plinovod. Raziskali smo sredinski pas v širini do 2 m in v dolžini 40 m.

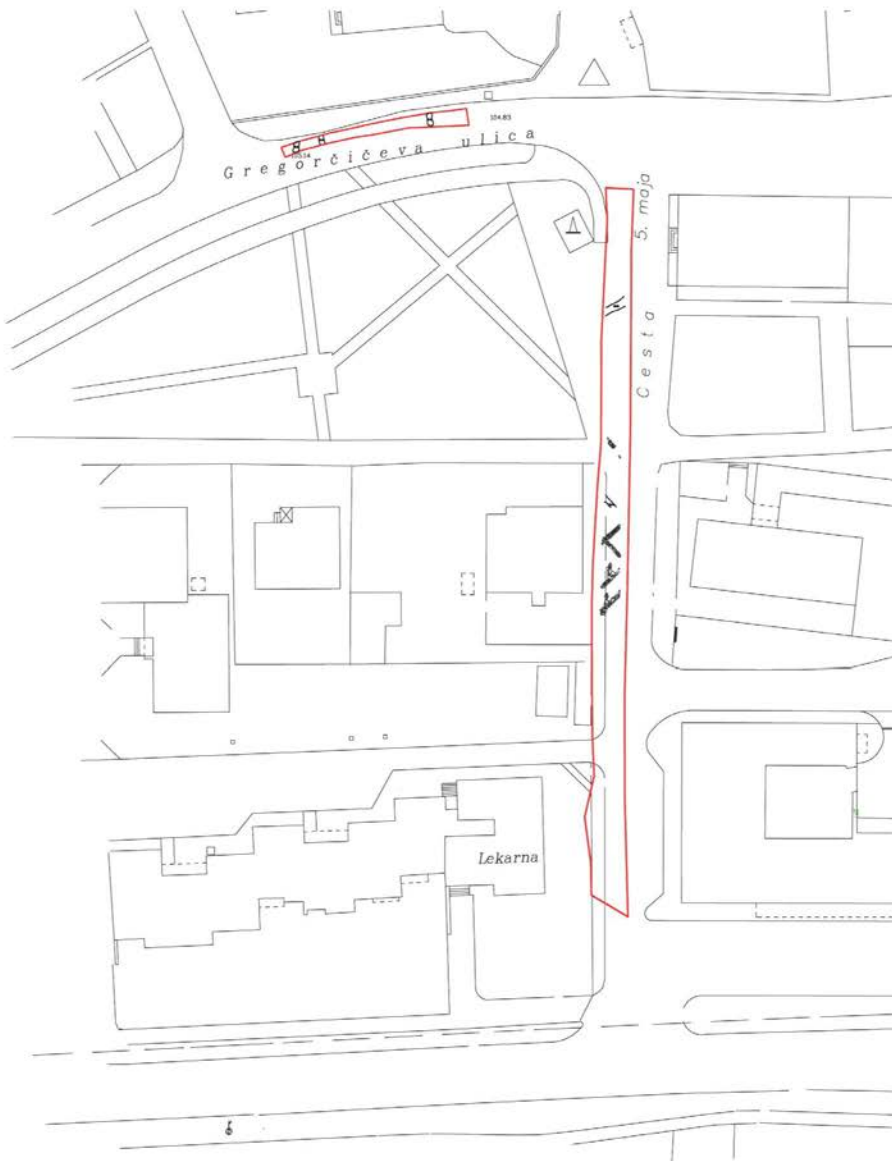
Na odseku med 9. in 15. m smo dokumentirali dva antična zidova SE 61 in SE 75, ki sta sestavljala jugozahodni vogal stavbe. V vogalu smo odkrili ostanke ognjišča, grajenega iz tegul in manjših lapornatih skr, ožganih na zgornji površini, in večjih prodnikov, ki so ognjišče delili na dva dela. Na zahodnem robu izkopa med 28. in 34. m smo pod recentnim nasutjem dokumentirali ostanek temelja zidu SE 65 in deloma še ohranjen antični zid SE 68. Zidova nista vzporedna. Med njima smo dokumentirali antično hodno površino iz drobnega proda, na kateri sta bili dve plasti ruševine.

Tokratne arheološke raziskave so pokazale, da so v Ajdovščini zunaj obzidja *Castre* ohranjeni ne le ostanke zgodnjerejskega mansia, ampak tudi stavbni ostanke iz 3. in 4. stoletja. Do zdaj smo domnevali, da je antična dostopna cesta v utrdbo vodila po trasi današnje Gregorčičeve ulice, vendar je glede na zadnja odkritja verjetno peljala bolj južno, po severnem robu parka v Lokarjevem drevoredu. Arheološki nadzor je dopolnil sliko ureditve prostora neposredno ob utrdbi v 3. in 4. stoletju.

Vesna Tratnik

Raziskano območje na Cesti 5. maja in Gregorčičevi ulici

Ajdovščina 2007

Cesta 5. maja, Gregorčičeva ulica

0 30m

Risba: J. Jerončič

3

EŠD: 18481

Naselje: **Ambrož pod Krvavcem**Občina: *Cerklje na Gorenjskem*Ime: **Ambrož pod Krvavcem – arheološko****območje Dom na Krvavcu**Področje: *A*

V začetku maja 2003 je ob poti pod planinskim domom na Krvavcu Miran Bremšak našel več odlomkov zgodnj srednjeveške lončenine. Te so spodbudile izkop ročne vrtine, ki so ga 13. maja opravili Franc Stele, Miran Bremšak in Tone Cevc. Spodbudni rezultati so odprli zanimiva raziskovalna vprašanja (Cevc, T. 2003, Kontinuiteta antične pašne tradicije v planinah v Kamniških Alpah. *Traditiones* 32/1, 7–19).

Na podlagi teh rezultatov je ekipa Inštituta za arheologijo ZRC SAZU začela sistematične raziskave na strmem travnatem pobočju jugozahodno pod Domom na Krvavcu, na parc. št. 1038/1 K.O. Šenturška gora. To je del pašnika z imenom Na Bleku.

Za nadaljnje raziskave so pomembni rezultati podpovršinskega pregleda (t. i. ekstenzivne ali ekstra-site raziskave). Na območju 2 ha smo v mreži 10-metrskih kvadrantov izkopali ročne vrtine v izmeri 0,5 x 0,5 m. Rezultati kažejo, da sta na tem območju najmanj dve arheološko prepoznavni območji poselitve, zgodnj srednjeveška ter nekoliko zahodnejše visokosrednjeveška. V izkopavalnih sezonah v letih 2004, 2005 in 2007, ki so na kratko predstavljene (sezoni v letih 2004 in 2005 sta povzeti po Pleterski, A. 2006, Zgodnj srednjeveška poselitev Na Bleku pod planinskim domom na Krvavcu. V: (ur.) T. Cevc, *Človek v Alpah*, 150–170), smo raziskovali zgodnj srednjeveški del. Raziskave visokosrednjeveškega dela najdišča načrtujemo v letih 2008 in 2009.

Izkop 1 (2004) je bil postavljen tako, da je zajemal celotno območje kamnite groblje, v kateri je bila narejena omenjena ročna vrtina. V izkopu je bilo med travno rušo in skalno osnovo dokumentiranih 5 plasti. Dokumentirane ostanke interpretiramo kot bivalni objekt, ki ga na podlagi drobnih najdb in C14-datacij datiramo v 9. stoletje, opuščen pa je bil najverjetneje v 10. stoletju.

Izkop 2 (2005) je bil narejen na mestu jugovzhodne skupine lončenine, odkrite pri podpovršinskem pregledu. Rezultati kažejo, da gre za ostanke stavbe, ki je bila postavljena na ogolelo pobočje, saj vse plasti s kulturnimi ostanki ležijo neposredno na prepereli skalni osnovi. V tem izkopu je bila dokumentirana le približno desetina najdb v primerjavi

z izkopom 1, kar interpretiramo kot stavbo, ki je bila pred opustitvijo izpraznjena.

Izkop 3 (2005) je potekal po jugovzhodnem robu ravnice. Namen izkopa je bil preveriti hipotezo, da je bila ravnica namenoma otrebljena kamenja. Izkop je pokazal, da je rob ravnice naraven.

Namen izkopa 4 (2005) je bil preveriti domnevo o možnih grobovih na južnem pobočju pod bivališči, ki je edini verjeten prostor. Namesto grobišča je bila dokumentirana večja kotanja med skalami. Polnilo kotanje kaže usedlino vodnega nastanka z drobci oglja, kar se sklada z načinom priprave kali. Da je bila kotanja najverjetneje res uporabljena kot kal, priča tudi najdba ovčjega zvončka na tem mestu.

Izkop 5 (2005) je bil prav tako usmerjen v iskanje morebitnega grobišča. Rezultati so le potrdili druge indice o ogolelem in neporaščenem površju.

Izkop 6 (2007) je bil postavljen neposredno severno od izkopa 1, zato je bila stratigrafija povsem primerljiva. V tem izkopu smo dokumentirali kotanjo, katere dno je bilo zapolnjeno s skupino namerno odloženih kamnov. Na vrhu polnila pa so bili razsuti kosci oglja, velik del oboda glinenega lonca in poševno zapičen nož s konico navzgor, kar kaže na namerno odložitve. V tem izkopnem polju smo dokumentirali še železno pušično ost z lastovičjimi krilci in droben, skoraj povsem obrabljen bronast novc, datiran v drugo polovico 4. stoletja.

Izkop 7 (2007) je bil postavljen neposredno južno od izkopa 1; tudi tu je bila stratigrafija povsem primerljiva. Naravno osnovo sestavlja površina iz kamnov, verjetno tudi vrhov žive skale, ponekod v pesek razpadlih posameznih kamnov ter meljaste rumene ilovice. V severozahodnem delu izkopa je velika naravna kotanja, katere dno je pokrito z oranžnorumeno peščeno ilovico. Večinoma pa jo zapolnjuje rdečjerjava ilovica, v kateri so bili drobci oglja, posamezni odlomki lončenine in spodnja čeljustnica srnjaka. Ob skalah v jugovzhodnem delu izkopnega polja je bila dokumentirana kotlasta jama, ki je merila 40 cm v premeru in do 18 cm v globino. Zapolnjena je bila z rjavim ilovnatim humusom, v katerem so bili drobci oglja. Nad njo in ob njej so bili številni odlomki lončenine.

V severnem delu izkopnega polja je bila okrogla luknja za kol z ravnim dnom, 14 cm v premeru in do 24 cm globoka. Zapolnjena je bila z rjavo humusno ilovico z malo peska (10 odstotkov), primešani so bili številni kosci oglja in glavič dolge kosti mlade živali. Slednji je bil nekaj centimetrov nad dnom. V srednjem delu izkopa je bila nad naravno osnovo tanka plast rjave ilovice, v kateri so bili drobci oglja, ni pa bilo odlomkov lončenine. Čez severni in vzhodni del izkopa je razsuta kam-

nita groblja iz različno velikih kamnov, tudi skal, ki dosežejo do 1 m. Groblja ponekod sega na površje. V njej in pod njo so bili številni odlomki lončenine. Samo ena skala je bila očitno položena neposredno na naravno osnovo. Tik nad skalno osnovo smo dokumentirali tudi plast rjavočrnega ilovnatega in peščenega humusa, v katerem je bilo mnogo kosov oglja. Nekateri so bili veliki tudi po več centimetrov. Lahko bi šlo za površino kuhinjskega odpada.

Tako drobne najdbe kot stavbni ostanki govorijo za to, da je tudi v tem izkopu stala stavba. Preden so jo postavili, je bila površina povsem ogolela, brez ruše, kar dokazujejo odlomki lončenine na površini skalne osnove. Kotanje na zemljišču je v času poselitve zapolnilo blato, ki ga je nanašala voda. Lončenina in C14-datacije potrjujejo datiranje iz prvega izkopa, torej opustitev stavbe v 10. stoletju.

Andrej Pleterski, Benjamin Štular

4

EŠD: 3553

Naselje: **Avber**

Občina: *Sežana*

Ime: **cerkev sv. Nikolaja**

Področje: *R*

Obdobje: 1928

Cerkev je bila zidana leta 1633. Med bogato baročno opremo spadata glavni oltar in prižnica iz leta 1734, prenesena iz svetogorske cerkve. Poslikava, ki jo je leta 1928 izdelal slikar T. Kralj, se nahaja v ladji cerkve v polkrožnih poljih med horizontalnim vencem in obokom ter na oboku in stenah prezbiterija. Na vsaki strani ladje so po tri poslikana polkrožna polja, po dve na steni sta na sredini predrti z oknom. Velik prizor je nad pevskim korom na zahodni steni ladje. Na južni steni se od vhoda v cerkev proti prezbiteriju vrstijo prizori: Jezus sreča svojo žalostno mater, Sv. Anton puščavnik in Vstali Kristus se prikaže materi. Lunete na severni steni ladje od vhoda proti prezbiteriju prikazujejo Sv. družino, Sv. Jakoba starejšega in Oznanjenje. Veliki prizor nad pevskim korom prikazuje evangelijski dogodek Peter izpove vero.

V sklepu prezbiterija za oltarjem je upodobljen sv. Nikolaj s sv. Cirilom in Metodom ob straneh, na južni steni Obglavljenje sv. Janeza Krstnika, sv. Luka pa je na severni steni. V dveh lunetah pod obokom so upodobljeni simboli evangelistov, na oboku prezbiterija pa Sv. duh in angelske glavice. Poslikave Toneta Kralja v ladji cerkve sv. Nikolaja v Avberju so bile močno poškodovane, in sicer zaradi

neprimerne slikarske tehnike, neustrezne priprave podlage ter slabega vzdrževanja cerkve, predvsem strehe.

Slikar je slikal verjetno s kazeinsko tempero kar na stare omete in beleže, ki jih je le delno in površno ostrgal. Razpoke in poškodbe v ometu je pokital, dobljene podlage pa ni niti podložil z enotno barvo.

Poslikava nad pevskim korom je bila v zelo slabem stanju. Barvna plast je bila prašna, praktično brez veziva. Zaradi dolgoletnega zamakanja po steni navzdol je barvno plast ponekod skoraj povsem izpralo. Ponekod so ostale le skromne sledi barve. Prav tako so zaradi zamakanja začele odstopati in se luščiti tudi plasti beležev. Podmehurjen in odstopel je bil tudi omet. Po grobi oceni je bilo izprane več kot tri četrteine barvne plasti. Od trinajstih obrazov je bilo šest praktično uničenih.

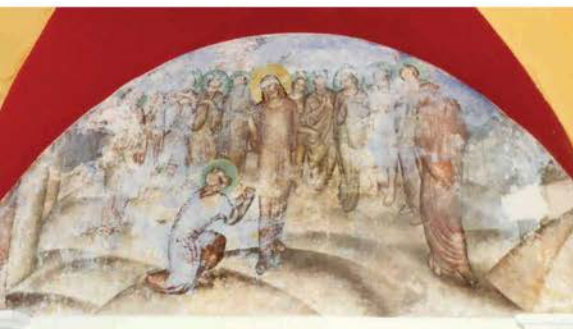
Restavratorska dela v letu 2006 so potekala najprej na nekoliko manj poškodovani poslikavi na severni in južni steni ladje, v letu 2007 pa so se nadaljevala na velikem prizoru nad pevskim korom.

Opravljen je bilo utrjevanje barvne plasti, utrjevanje ometov in beležev. Pri utrjevanju beležev in barvne plasti je bila uspešno uporabljena metoda z vakuumom, ki jo je opisal italijanski restavrator Sabino Giovannoni na delavnici o restavriranju fresk v RC. Opravljeno je bilo kitanje poškodb v ometih in beležih. Obsežna območja, predvsem ozadje, brez ohranjene barvne plasti so bila zaradi lažje retuše podložena z enotno belo barvo. Manjkajoči deli poslikave so bili rekonstruirani v črtkani tehniki. Retušo je oteževala tudi groba podlaga beležev. Obrazi in drugi bolj občutljivi deli poslikave so bili prav tako rekonstruirani v črtkasti tehniki, skrbno upoštevajoč še tako skromne ostanke poslikave ter ohranjene zglede. Odvzeti so bili vzorci in opravljene so bile analize v laboratoriju. Pod prizorom so bili odkriti ostanki napisa. Izkazalo se je, da gre za citat iz Evangelija po Mateju (Mt 16,16), ki se nanaša na upodobljeni prizor. Ostanke napisa smo odkrili, z enotno barvo podložili podlago in napis rekonstruirali.

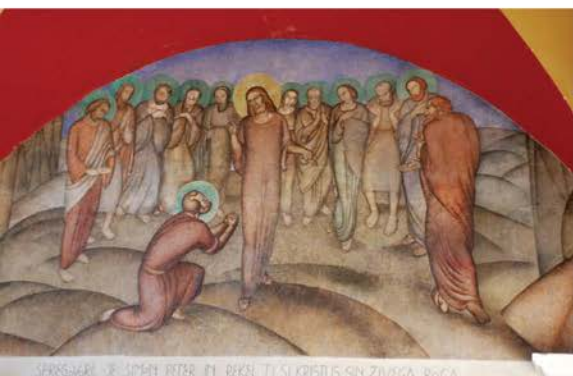
Konservatorski cilji so bili doseženi. Poslikava v ladji je spet celovita. Nadaljevalo se bo restavriranje manj poškodovane poslikave v prezbiteriju. Pri restavratorskih delih so sodelovali Polona Semenič, Primož Fučka, Katarina Brezigar, Tamara Stibilj, Matej Hrovatin in Jasmina Rojc. Kemijske raziskave materialov je opravil Ivo Nmec. Za nasvete glede utrjevanja barvne plasti poslikave se zahvaljujem Marti Bensa.

Andrej Jazbec

Avber, cerkev sv. Nikolaja, poslikava T. Kralja v notranjščini, prizor Peter izpove vero pred restavratorskimi posegi (foto: Valentin Benedik, 1989)

Avber, cerkev sv. Nikolaja, poslikava T. Kralja v notranjščini, prizor Peter izpove vero po restavratorskih posegih (foto: Andrej Jazbec, 2007)

5

EŠD: 4997

Naselje: **Betanja**

Občina: *Divača*

Ime: **Betanja – domačija Betanja 4**

Naslov: *Betanja 4*

Področje: *E, Ū*

Obdobje: *18., 19. stoletje*

Domačija Šintlovih je obsegala poleg enonadstropne, s simetrično korčno dvokapnico krite stanovanjske hiše kmečke družine, ki je redila 4 do 5 glav živine, še vaški poti sledeče gospodarsko poslopje z nekdanjo štalo in lopo v pritličju in senikom, podom, čez vse v nadstropju. Tudi gospodarsko poslopje je bilo krito s korčno kritino, ki pa se je na zaokroženem delu zaključevala trikapno. Zasnova poslopja je bila dvocelična,

vsaka celica s svojim dostopom v pritlični del. Nadstropje se je odpiralo le z odprtino za seno. Medetažna konstrukcija je bila lesena, ravno tako ostrešje. Zidovje je bilo zidano iz kamna debeline 70 do 80 cm.

Konec leta 2000 je gospodarsko poslopje nenadoma zagorelo in bilo v požaru močno poškodovano.

Že star in delno načet objekt je bil zaradi posledic požara močno poškodovan, postal je neuporaben in bilo je nevarno, da se bo porušil. Neposrednemu delovanju požara je bila izpostavljena notranjost objekta, tako da so bile posledice vidne na notranjih straneh zidovja ter na vseh lesenih delih objekta. Strešna konstrukcija je bila v požaru uničena. Zidovje je bilo še najmanj poškodovano spodaj, srednji del je bil močno poškodovan, zgornji del pa zelo močno (kamni so bili zaradi visoke temperature razpokani, iz fug je popolnoma izpadla malta). Osmojen in sajast je bil večji del zidovja, tako da je bila poškodovana tudi že tako delno preperela malta v fugah. Zelo močne poškodbe je bilo opaziti tudi lokalno na nižje ležečih mestih ob odprtinah, kjer je bilo delovanje ognja intenzivnejše.

V letu 2007 je lastnik imel odobreno sofinanciranje spomeniškovarstvenega projekta po pridobljenem gradbenem dovoljenju in strokovni oceni (Pregled, ocena stanja in predlog za sanacijo konstrukcije po požaru), ki jo je izdelala Igra, d. o. o., Dušan Arko, u. d. i. g. Predvideno je bilo čiščenje ostankov strehe, stropov in ruševin iz objekta, izpiranje sajastih sten z vodnim curkom pod pritiskom, kar bi obenem iz fug odstranilo preperelo in ožgano malte. Predvideno je bilo, da se bodo deli zidovja s popolnoma propadlo malto ponovno pozidali v kamnu, hkrati pa se bodo namestile protipotresne vezi po obodu. Tudi posamezni lokalno močno poškodovani deli zidu bi se nadomestili z novimi. Izvedlo bi se lokalno injektiranje najbolj kritičnih mest. Tako strešna kot stropna konstrukcija bi bili leseni, izvedeni na novo.

Konservatorski cilji niso bili v celoti doseženi, saj je bil ostanek v požaru poškodovane v kamnu zidane južne fasade objekta med obnovo v celoti porušen zaradi slabega stanja. Fasada je bila na novo pozidana v modularni opeki. Odgovorna konservatorka tudi ni izvajala sprotne nadzora, saj ni bila obveščena o začetku in poteku gradbenih del. Ravno tako je lastnik šele po posredovanju odgovorne konservatorke uskladił okenske odprtine z gradbeno dokumentacijo. Dela na objektu še niso zaključena.

Eda Belingar

Gospodarsko poslopje domačije Betanja 4
(foto: E. Belingar, 2000)

Posledice požara (foto: E. Belingar, 2000)

Objekt po ponovni pozidavi (foto: Darja Kranjc, 2007)

6

EŠD: 25424

Naselje: **Borovnica**

Občina: **Borovnica**

Ime: **Borovnica – železniška čuvajnica**

Naslov: **Borovnica, pri hiši Cesta pod goro 53**

Področje: **T, Z, E**

Obdobje: **tretja četrtina 19. stoletja, 1857**

Železniška čuvajnica št. 666 je bila postavljena na začetku gradnje Južne železnice leta 1857 v neposredni bližini nekdanjega viadukta po drugi svetovni vojni opuščene železniške proge Preserje–Borovnica. Na progi Ljubljana–Postojna zasledimo tri vrste čuvajnic različnih velikosti: najmanjšo z enim, srednjo s tremi prehodnimi in veliko s štirimi prostori. Značilnost vseh je opazovalnica, nekakšen majhen, proti progi obrnjen prostor s tremi okni, ki je čuvaju omogočal opazovanje na vse strani. Na samem začetku so bile čuvajnice večinoma stanovanje za čuvaja in njegovo družino ter službeno mesto. Pozneje, z razvojem signalnovarnostnih in telekomunikacijskih naprav, so izgubile svojo funkcijo. Uporabljale so se le še kot stanovanja. Kjer je bilo službeno mesto še potrebno, so poleg čuvajnice postavili leseno službeno uto. Veliko čuvajnic je železnica prodala in so danes predelane in nerazpoznavne. Druge, ki zaradi nedostopnosti ali neugodne lege niso bile prodane, so preprosto podrli. Čuvajnice so bile grajene v standardni obliki in tehniki vse od Dunaja do Trsta. Čuvajnica št. 666 je ena redkih, če ne sploh edina taka pri nas, ki se je ohranila v vsej svoji arhitekturni obliki skoraj nespremenjena do danes. Dograjena in predana v uporabo je bila leta 1857. Predstavlja standardni tip najmanjše čuvajnice, prislone na pobočje hriba. Njen tloris je približno 5 x 5 m. V pritličju ima en prostor, ki je podkleten v enakih dimenzijah. Grajena je iz kamna in opeke, kletni prostor je obokan. Enoprostorni objekt je brez stranišča, zato so ga kasneje prizidali spodaj ob vhodu. Streho so sčasoma spreminjali. Leta 1900 so čuvajnico zaradi neudobnosti in majhnosti opustili (naprej je imela vlogo pomožnega objekta) in v neposredni bližini zgradili novo, ki je bila večja in občutno udobnejša.

Na pobudo Zgodovinskega društva Borovnica oz. njegovega člana g. Trohe je ZVKDS, OE Ljubljana, leta 2006 čuvajnico evidencial, pripravil strokovne zasnove za razglasitev za kulturni spomenik lokalnega pomena, mag. Tadej Brate pa je pripravil konservatorski program za prenovo. Leta 2007 je bilo tako po originalnem načrtu izdelano

novo ostreže, položila se je nova kritina eternit, in sicer diagonalno, kot je v načrtu, pozidal se je nov dimnik. Fasadni ometi so bili slabi, zato so se v celoti odstranili, izvedli pa so se novi. Odstranjeno je bilo prizidano stranišče in izdelana je bila drenaža zunanjih sten. Okna na čuvajnici so se obnovila in opleskala z originalno oker barvo. Okrogla okna opazovalnih lin so se izdelala na novo. Notranji ometi so ostali originalni, lesena talna obloga pa je bila zaradi dotrajanosti nadomeščena z novo. Ohranila in obnovila so se vhodna vrata. Fasado in krovsko dela je izvedlo Zidarstvo Milardovič, vsa druga dela pa člani Zgodovinskega društva Borovnica s prostovoljnim delom.
Damjana Pediček Terseglav, Tadej Brate

Čuvajnica pred prenovo (foto D.Pediček)

Čuvajnica po obnovi (foto D. Pediček)

7

ESD: 1660
Naselje: Boštanj
Občina: Sevnica
Ime: kapela sv. Nikolaja
Področje: UA
Obdobje: prva polovica 18. stoletja

Kapela sv. Nikolaja stoji na ravnici ob magistralni cesti Zidani most–Sevnica.

Zgrajena je bila v 18. stoletju v sklopu kompleksa baročnega dvorca, ki je bil na ravnici ob potoku pod "stari" boštanskim gradom postavljen v 17. stoletju. Dvorec je bil med drugo svetovno vojno povsem uničen in požgan, kamenje pa so okoliški prebivalci porabili kot gradbeni material.

Po pripovedovanju so se v kapeli izrekale tudi sodbe in od tod so vodili obtožence na bližnje Gavge, kjer je imelo vislice sodišče boštanskega gradu.

Kapela je zasnovana kot centralen, oktagonalno oblikovan prostor s prezbiterijem na zahodni strani in nad njim dvignjenim, oktagonalno zaključenim zvonikom. Ob južni steni prezbiterija je dozidana zakristija. Os vzhodne fasade kapele poudarja kamnit, iz peščenjaka izdelan pokončno pravokoten portal. Vhod obteka par dvojnih pilastrov, ki tečejo do delilnega zidca, nad katerim se dviga trikotno zaključeno čelo. Dvojni pilastri oklepajo tudi druge zunanje vogale kapele.

Kapela je zaradi dolgoletne nevdrževanosti in izpostavljenosti vremenskim vplivom dočakala začetek prenove v letu 1999 v izredno kritičnem stanju. Povsem je propadla strešna konstrukcija s kritino, zrušila sta se zakristija in čelo vzhodne fasade, povsem uničena je bila tudi streha zvonika. Vlaga in vremenski vplivi so pustili sledi tudi na zidovih kapele, kjer so zaradi zatekanja in talne vlage povsem propadli ometi z beleži ter celotna poslikava v notranjščini kapele. Uničeno je bilo tudi celotno stavbno pohištvo.

Sanacija grajske kapele se je začela v letu 1999 na pobudo KS Boštanj in lastnika kapele ter ob finančni podpori Ministrstva za kulturo. Izdelani so bili tehnična dokumentacija, statični načrt sanacije in konservatorski program prenove. Z razpoložljivimi sredstvi so še v istem letu pod strokovnim vodstvom pristojnega zavoda stekla nujna začetna sanacijska dela (odstranitev porušenih delov zidov, odvoz nasutega odpadnega materiala, odkop do prvotnega nivoja temeljev ter čiščenje in odstranitev udrte strešne konstrukcije). KS Boštanj je kot sofinancer akcije priskrbelo leseno ostreže in opečni bobrovec.

V letu 2000 so bila predvidena nadaljevalna dela,

in sicer sanacija in prekrivanje kupole, sanacija zidov ter obnova zvonika, vendar pa so dela zaradi neodbitve finančnih sredstev zastala in na pobudo lastnika kapele dokončno stekla šele v letu 2006.

V letu 2007 je bila zaradi izredne ogroženosti in dotrajanosti objekta po statičnem načrtu izvedena statična sanacija z izvedbo horizontalnih vezi in injektiranjem kamnite kupole ter sanacijo poškodb v strukturi zidov. Podrti del zakristije je bil pozidan in prekrit z opečno kritino. Strešni stolpič je bil znižan do prvotne višine in po izdelavi lesenega ostrejša prekrit z bakreno pločevino, v celoti je bilo pozidano trikotno čelo nad vhodnim delom. Gradbeno sanirani so bili tudi vsi arhitekturni elementi z rekonstrukcijo strešnih vencev. Kapela je bila po izdelavi lesenega ostrejša prekrita z opečnim bobrovcem. Izvedeni sta bili tudi ožlebitev in montaža strelovodov. Po izvedbi gladko glajenih in sušilnih ometov v spodnjem delu kapele je sledila rekonstrukcija arhitekturne poslikave. Kapela je bila na podlagi rezultatov sondiranj prepleškana v sivem tonu, arhitekturna členitev pa v belem tonu. Notranjščina kapele je bila kljub dejstvu, da jo je prvotno krasila dekorativno-figuralna poslikava, o čemer pričata skromna fotodokumentacija in ohranjeni fragment freske na južni steni, prepleškana le v belem tonu. Zaradi doseganja plastičnosti so bili po navodilih naše službe tonirani v svetlosivem tonu le pilastri. V obnovi je bilo rekonstruirano celotno stavbno pohištvo, na željo lastnika kapele je bila v notranjščini nad vhodom rekonstruirana tudi korna ograja, na katero je prvotno vodil dostop le skozi zazidani vhod na južni steni. Danes vodijo do kora v notranjščini lesene stopnice.

Fragmentarno ohranjena freska na južni steni kapele je bila pred začetkom gradbene sanacije notranjščine sneta in prepeljana v restavratorsko delavnico (Aleš Sotlar, ZVKDS, OE Celje). Po restavriranju bo ohranjeni fragment muzejsko prezentiran na svojem prvotnem mestu v kapeli. Po ohranjeni fotodokumentaciji in na podlagi primernih analogij bo v prihodnje rekonstruirana še poslikava oltarne stene s podobo sv. Nikolaja. Gradbeno-obrniška dela, ki so potekala v skladu s konservatorskim programom in strokovnim nadzorom (Nataša Podkrižnik, Ivo Gričar), je izvajalo gradbeno podjetje Rafael iz Sevnice.

V prihodnosti bo potrebna še ureditev tlakovanja notranjščine, izdelava opreme in sanacija okolice kapele.

Nataša Podkrižnik

Stanje kapele sv. Nikolaja v Boštanju pred obnovo (foto: I. Gričar)

Obnovljena zunanjščina kapele sv. Nikolaja (foto N. Podkrižnik)

8

EŠD: 39

Naselje: Bovec

Občina: Bovec

Ime: Bovec – trdnjava Kluzje

Področje: A

Obdobje: novi vek

Na mestu novega spominskega obeležja ob 210. obletnici spopadov s francosko vojsko, na severnem platoju trdnjave tik ob robu prepadne stene korita Koritnice, smo približno 30 cm pod rušo naleteli na temelje okroglega stolpa, ki smo mu sledili v obsegu približno 4 m. Zunanja lica zidu so bila grajena iz večjih lomljencev, ki so bili ve-

zani z bledorumeno apneno malto, notranjost pa je bila zapolnjena z drobirjem. Drobnih najdb ni bilo. Najbrž gre za ostanek temelja stolpa, ki ga beležijo načrti trdnjave iz prve polovice 17. stoletja in ki je bil odstranjen med prenovo celotnega objekta v drugi polovici 19. stoletja.

Ostanek arhitekture smo ob zaključku raziskovalnih del ponovno zasuli, odkritje pa predstavili na informativni tabli.

Tomaž Fabec

9

EŠD: 10007

Naselje: Bovec

Občina: Bovec

Ime: Bovec – trško jedro

Naslov: Trg golobarskih žrtev

Področje: E

Obdobje: 20. stoletje

Popotresno sanirani objekti na Trgu golobarskih žrtev v Bovcu (foto A. Ščukovt, februar 2008)

Popotresno sanirani objekti na Trgu golobarskih žrtev (foto A. Ščukovt, februar 2008)

Letos mineva deset let od zadnjega hujšega potresa v Sloveniji; ta je 12. aprila 1998 z magnitudo 5,5 in močjo VII. do VIII. stopnje po evropski potresni lestvici prizadel zahodni del Slovenije. Na srečo ni zahteval smrtnih žrtev, je pa v Posočju poškodoval okrog 4000 objektov, med njimi veliko objektov kulturne dediščine.

Izhodišče konservatorskega dela v popotresni obnovi temelji na stališču, da je dejavnost varstva kulturne dediščine tako organizirana, da se ne bi več ponovil t. i. »breginjski sindrom«, torej, da se ne bi ponovili dogodki iz leta 1976, ko je bilo zaradi različnih dejavnikov pri potresni obnovi porušenih veliko objektov kulturne dediščine.

Popotresna obnova naselbinske dediščine oz. zavarovanega območja trškega jedra Bovca še vedno poteka, saj je Bovec leta 2004 prizadel še en potres. Popotresna sanacija je načrtovana tako, da se trške stavbe v kar največji meri ohranjajo in obnavljajo v gabaritih z značilno oblikovanimi trškimi pročelji oz. z značilnostmi t. i. bovške hiše in materiali.

Na žalost je v Bovcu zaradi potresa kar nekaj objektov tako poškodovanih, da sanacija statično in ekonomsko ni upravičena. Zato se izvajajo nadomestne gradnje.

Andrejka Ščukovt

10

EŠD: 7162

Občina: Bovec

Ime: Krnsko pogorje – zgodovinsko območje

Področje: Z

Obdobje: 20. stoletje

Krnsko pogorje – zgodovinsko območje je obsežno območje bojišča soške fronte. Poleg obrambnih jarkov, kavern in drugih objektov, ki so služili vojnemu namenom, so na tem območju ohranjeni tudi objekti, ki so jih vojaki zgradili v času vojne in so bili namenjeni njihovemu civilnemu življenju, ne vojaškim potrebam. Ti objekti pojasnjujejo vojno dogajanje z drugega zornega kota. Eden izmed njih je v Lepeni, pod Planino Zagreben. Bošnjaški borci so ob vojaški cesti zgradili spomenik, posvečen svojim padlim borcem.

Spomenik stoji v gozdu in je bil dolga desetletja prepuščen propadanju. Zaradi nepoznavanja, neznanja in objetnosti posameznikov je bil tudi tarča napadov. Pripadanje betona so pospešile tudi ekstremne vremenske razmere. Posamezni deli so s spomenika odpadli. Spomenik je bil tik pred poružitvijo.

Po ohranjeni fotografski dokumentaciji je bilo

spomenik mogoče restavrirati. Treba je bilo utrditi temelje in odkrušene del znova pritrčiti na prvotna mesta. Posamezne manjkajoče dele je bilo treba rekonstruirati. Uporabljeni materiali so bili cement, pesek, steklobeton.

Restavratorska dela je opravil restavrator Damijan Kracina.

Spomenik je bil s posegom rešen pred propadom in izgubo. Vojaška pot mimo spomenika je na novo očiščena in prehodna, objekt je tako dostopen širši javnosti.

Ernesta Drole

Restavrirani spomenik (foto: D. Kracina, 2007)

11

EŠD: 5325

Naselje: Breznica

Občina: Žirovnica

Ime: spomenik padlim v prvi svetovni vojni

Naslov: Breznica

Področje: Z

Obdobje: prva svetovna vojna, 1931

V Plečnikovem letu 2007, ki so mu bili posvečeni tudi Dnevi evropske kulturne dediščine, je občina Žirovnica dala obnoviti spomenik padlim v prvi svetovni vojni. Spomenik, delo arhitekta Plečnika iz leta 1931, je bil razpokan, na kipu, zlasti na prstih je bilo opaziti korozijo, delci kamna okoli palčice so bili prizmatično razpokani in so odstopali, črke so bile sprane, plitve, na stikih med sestavnimi elementi spomenika je prihajalo do

zamakanja, talni stebriči so bili nagnjeni. Spomenik je restavriral mojster za ohranjanje kulturne dediščine Leopold Šajn iz Podvasce pri Trzinu.

Breznica, spomenik padlim v prvi svetovni vojni. (foto: R. Pamič)

V zasnovi ima spomenik obliko srednjeveškega pokopališkega svetilnika. Njegov spodnji del je oblikovan kot oltar s podestom, mizo in kipom sv. Krištofa. Na vrhu je svetilnik, ki ima kapo s petimi piramidami, te pa se zaključijo s križi. Imena padlih so vklesana na vseh straneh spomenika. Na oltarno mizo je vklesan Finžgarjev napis »Vi za nas ste dotrpeli, vi za nas izkpraveli, na mirovnem pečatu vaša kri, preklet, kdor drzno kdaj ga še zdrobi«. Spomenik je narejen iz podpeškega marmorja, izdelal ga je radovljiški kamnosek Alojz Vurnik. Kip sv. Krištofa je izklesal kipar Boris Kalin. Delce kipa, ki so bili razpokani, je restavrator

očistil in zapolnil z injekcijsko maso, narejeno iz kamene moke, lepil in dodatkov, manjkajoče dele pa je modeliral in lepil. Na spomeniku je prvotno gorela električna luč, ki jo je brezplačno napeljala elektrarna. Te luči danes ni več. Zaradi poroznosti je bil kamen po obnovi še hidrofolno premazan. Okolica spomenika, tudi robniki ob asfaltu, je bila urejena že pred obnovo leta 2007, tako da je spomenik zdaj v celoti obnoven. Za obnovo je zavod podal kulturnovarstvene pogoje ter izvajal konservatorski nadzor in fotodokumentacijo.

Renata Pamič

Breznica, detajl spomenika (foto: R. Pamič)

12

EŠD: 19862

Naselje: *Breznik, Sela pri Dragatušu, Tanča Gora*

Občina: *Črnomelj*

Ime: *Breznik pri Črnomlju – prazgodovinska naselbina*

Področje: *A*

Obdobje: *rimsko obdobje*

Arheološki intenzivni terenski pregled v dolžini 600 m in arheološki ekstenzivni terenski pregled v dolžini 3150 m na trasi KKO LC Dragatuš – smer Kvasica je opravila ekipa ZVKDS, OŠ Novo mesto, pod vodstvom Tanje Kmetec, študentke arheologije, in nadzorom doc. dr. Philipa Masona, univ. dipl. arheologa. Delo je potekalo 10. in 11. 3. 2007.

Trasa, na kateri smo izvedli intenzivni terenski pregled, poteka po geološko enotnem terenu, in sicer kvartarnem aluviju, SV od vasi Breznik. Trasa, na kateri smo izvedli ekstenzivni terenski pregled, poteka po geološko neenotnem terenu. S posamičnimi odseki teče od ceste Dragatuš–Črnomelj proti vsem Breznik, Golek, Tanča Gora, del odseka pa je v vasi Kvasica.

Ugotovljene arheološke sledi

1. Breznik pri Črnomlju – prazgodovinska naselbina (EŠD 19862) (ZE I/19A, ZE I/21A, ZE I/22A, ZE I/28A, ZE I/29A, ZE I/31A, ZE I/32A, ZE I/33A, ZE I/34A, ZE I/35A, ZE I/36A parc. št. 2969, 2973, k. o. Golek) – 3 fragmenti prazgodovinske keramike in 8 kosov zdrobljene ožgane gline ter s tem povezane večje površine zdrobljene ožgane gline potrjujejo že dokazano prazgodovinsko arheološko najdišče, 1 fragment rimskodobne keramike pa nakazuje tudi obstoj rimskodobnega najdišča na istem območju, verjetno naselbinske narave.

2. Sela pri Dragatušu (ZE IV/9A, ZE IV/13A, ZE IV/13B, parc. št. 5116, 5125, 5126, k. o. Tanča Gora) – 1 fragment rimskodobne keramike in 3 kosi zdrobljene ožgane gline ter večja površina ožgane gline nakazujejo potencialno rimskodobno arheološko najdišče, verjetno naselbinske narave.

3. Kvasica (ZE IX/2A, ZE IX/2B, parc. št. 72, 73, k. o. Tanča Gora) – 2 fragmenta rimskodobne keramike ter 1 kos zdrobljene ožgane gline nakazujejo potencialno rimskodobno arheološko najdišče, verjetno naselbinske narave.

Philip Mason, Tanja Kmetec, Ildikó Pintér

13

EŠD: 18400

Naselje: **Brezova Reber pri Semiču**

Občina: Semič

Ime: **Brezova Reber pri Semiču – domačija Brezova Reber 2**Naslov: *Brezova Reber 2*

Področje: E

Obdobje: sredina 19. stoletja, zadnja četrtnina 19. stoletja

V letu 2007 je bila zaradi ogroženosti in situ razstavljena Severjeva preužitkarska hiša s kaščo z domačije Brezova Reber 2 pri Semiču. Stavba ni bila vzdrževana in ni bila v rabi ter je propadala. Na podlagi izrisa so bili sestavni deli kašče oštevilčeni in pripeljeni na domačijo Zagrad 4 pri Škocjanu, kjer so začasno shranjeni. Ponovna postavitev domačije je načrtovana v okviru ureditve parka Zagraški log.

Dušan Strgar

Severjeva preužitkarska hiša s kaščo
(foto: D. Strgar, arhiv ZVKDS, OE NM)

14

EŠD: 10777

Naselje: **Brežice**

Občina: Brežice

Ime: **Brežice - arheološko najdišče mestno jedro**

Področje: A

Obdobje: prazgodovina, pozni srednji vek, novi vek

Severno od gradu, na stičišču Ulice stare pravde in Ceste prvih borcev, so bila prenovitvena dela obstoječih komunalnih naprav in zunanje ureditve

Ceste prvih borcev sredi junija začasno ustavljena zaradi nenadzorovanega (zunajprojektne) posega, ki je močno poškodoval arheološke strukture. Podizvajalec Zavoda za varstvo kulturne dediščine, OE Novo mesto (Slobodan Olić, s. p.), je v času od 12. 7. do 5. 9. 2007 izvedel interventna zavarovalna arheološka izkopavanja nove, ob nadzoru odkrite lokacije, imenovane Brežice – južna vrata. O rezultatih teh izkopavanj, ki so potekala na več kot 230 m² površine in ob katerih so bili odkriti številni prazgodovinski, poznosrednjeveški in novoveški naselbinski ostanki, je bilo izdelano tudi izčrpno poročilo; hrani ga ZVKDS, OE NM (Olić, Bavec: december 2007). V prvem tednu marca 2008 pa je S. Olić organiziral še posebno predavanje in izdal priročno zloženko o rezultatih teh raziskav (Olić S., Brežice – južna vrata; Posavski muzej Brežice, Brežice 2008). Izkopavanje je bilo opravljeno s kombinacijo ročnega in strojnega izkopa. Vrhnje plasti so bile strojno odstranjene do približno 0,8 m globine, ko smo že naleteli na presenetljivo najmlajšo »gradbeno« fazo. Gre za betonske protitankovske ovire iz časa tik pred koncem druge svetovne vojne.

Pod ovirami so bili odkriti ostanki dveh kanalizacijskih sistemov iz 19. in druge polovice 18. stoletja, razna zasutja in izravnave, ki so v precejšnji meri uničili ostanke starejše arhitekture. V prvi polovici 18. stoletja so verjetno nastale preureditve, povezane z rušenjem mestnega obzidja oziroma preureditvijo okolice gradu, ki so ji botrovali Atremsi in ki jim smemo pripisati gradnjo dveh, z današnjo cesto vzporedno potekajočih zidov, tlakovanje in razna ruševinska zasutja ob gradu. Kljub poznejšim prizidavam je gradbena faza novega mestnega utrdbenega sistema in gradu Brežice iz 16. stoletja še vedno zelo izrazita; ta je skoraj povsem zbrisala starejšo poznosrednjeveško gradbeno fazo. Zanimivo je morda to, da predstavljajo zidovi te renesančne gradbene faze del utrdbenega sistema gradu in ne mesta, čeprav so bili nekateri med njimi verjetno del grajskega kot tudi mestnega utrdbenega sistema.

Najstarejšo poselitve na tem najdišču pa predstavljajo prazgodovinski naselbinski ostanki. Izpričani sta dve fazi uporabe prostora: starejša, ki jo opredeljujeta večja jama s stojko in kulturna plast z odlomki poznobronastodobne keramike, ter mlajša z osmimi jamami za stojke, k jih na podlagi poznobronastodobnih fragmentov keramike ravno tako postavljamo v ta čas. Obe fazi jasno kažeta na obstoj poznobronastodobne naselbine, ki je segala vse do »severnih mestnih vrat«, kjer so bili z leta 2006 opravljenimi izkopavanji tudi dokazani bronastodobni naselbinski ostanki (prim. Bavec, Olić, Var. spomenikov – Poročila 43/06, 25–26).

Slobodan Olić, Uroš Bavec

15

EŠD: 10777

Naselje: **Brežice**

Občina: **Brežice**

Ime: **Brežice – arheološko najdišče mestno jedro**

Področje: **A**

Obdobje: *pozni srednji vek, novi vek*

Za naročnika (podjetje ŠS Posavc, d. o. o.) je bilo na prostoru, namenjenem dograditvi njihovega poslovnega prizidka na parc. št. 617, k. o. Brežice, opravljeno arheološko vrednotenje s strojno izkopanim 3,8 m dolgim, 1,6 m širokim ter 3 m globokim testnim jarkom. Izdelan je bil elaborat ZVKDS, OE NM (Olič, Bavec; avgust 2007). Odkrito je bilo naslednje sosledje plasti: najvišje ležečemu recentnemu tlaku iz betonskih plošč sta sledili dve plasti nasutja iz peska, lomljenecv in drobnega proda, ki predstavljajo utrditev že omenjene tlakovane površine, sledijo štiri nasutja ruševinskega izvora ter izravnalno glinasto-peščeno polnilo nekdanjega obrambnega jarka ob mestnem obzidju, ki se pojavi na globini 2,24 m in sega vse do 2,40 m pod nivo današnje hodne površine. Pod tem nivojem se že pojavi značilna, zelo temna zelenkastosiva glina (prim. Munsell; Soil color Charts, 3/10Y). Ta običajno označuje nivo stalno stoječe vode. V našem primeru bi šlo za vodo v nekdanjem obrambnem jarku. Zaradi varnostnih razlogov se sonda ni poglobljala. Čeprav globina jarka ni bila ugotovljena, pa smo vendarle dokazali obstoj in potek obrambnega jarka, ki predstavlja severno linijo mestnega fortifikacijskega sistema, nastalega v 16. stoletju.

Slobodan Olič, Uroš Bavec

16

EŠD: 10777

Naselje: **Brežice**

Občina: **Brežice**

Ime: **Brežice – arheološko najdišče mestno jedro**

Področje: **A**

Obdobje: *prazgodovina, pozni srednji vek, novi vek*

Za Občino Brežice je bilo na območju novogradnje parkirišč na Cesti pod obzidjem v Brežicah – parc. št. 558/1, 557, 568, 569, 570, 571, 778, 777, 776, vse k. o. Brežice, opravljeno arheološko vrednotenje s petimi od 15 do 20 m dolgimi, 1,6 m širokimi in 3,2 do 2,2 m globokimi strojno izkopanimi testnimi jarki.

Investitor je bil o rezultatih obveščen z elaboratom ZVKDS, OE NM (Olič, Bavec; oktober 2007). V

skladu s pričakovanji smo z izkopi potrdili obliko, lego in potek vzhodnega obrambnega jarka, grajenega kot del brežiške mestne fortifikacije iz 16. stoletja. Ob tem je bila opravljena tudi natančna geodetska izmera v glavnem zelo slabo ohranjenega mestnega obzidja. Vsi testni jarki so pokazali dokaj enotno stratifikacijo, saj se je pod številnimi plastmi nasutja, ki so nastale zaradi umetne izravnave terena po prenehanju obrambne funkcije samega obzidja na različnih globinah (od 2,70 do 1,30 m), povsod pojavila značilna rahlo muljasta plast zelo temne zelenkastosive gline (prim. Munsell; Soil color Charts, 3/10Y do 5/10Y). Ta predstavlja polnilo obrambnega jarka oziroma nivo stalno stoječe vode v njem. Zaradi nevarnosti rušenja prhkega zemeljskega profila vzorcev dveh lesenih, vertikalno postavljenih soh, odkritih v večjih globinah iz testnega jarka 3, nismo odstranjevali, verjetno pa smo se edino v tem testnem jarku na približno 2,11 m relativne globine približali dnu vkopa.

Slobodan Olič, Uroš Bavec

17

EŠD: 49

Naselje: **Brežice**

Občina: **Brežice**

Ime: **Brežice – grad**

Naslov: *Cesta prvih borcev 1*

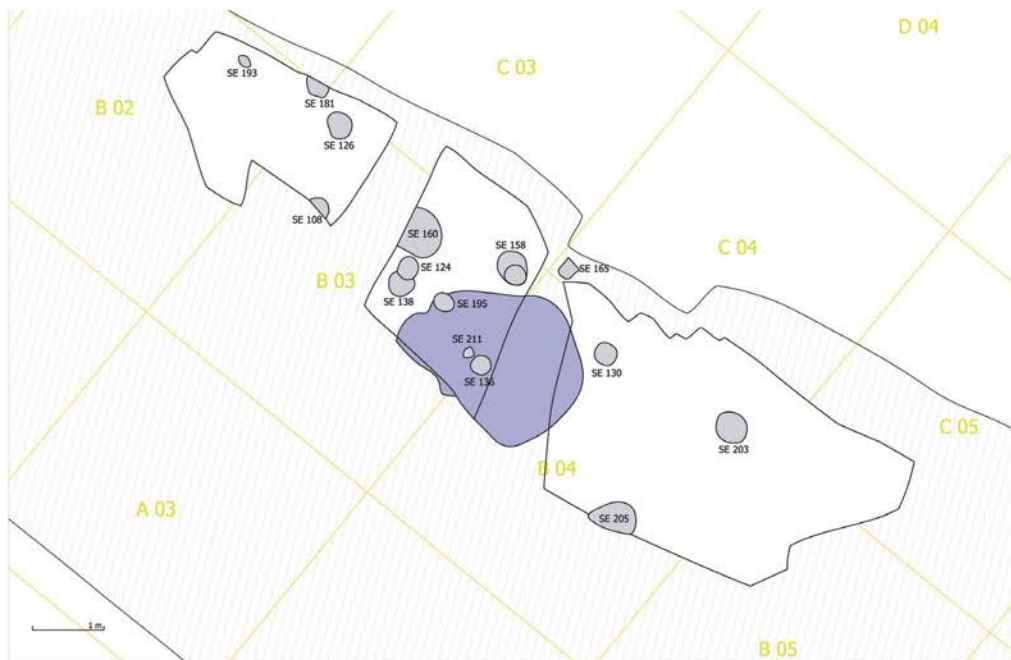
Področje: **UA, A**

Obdobje: *16.–18. stoletje*

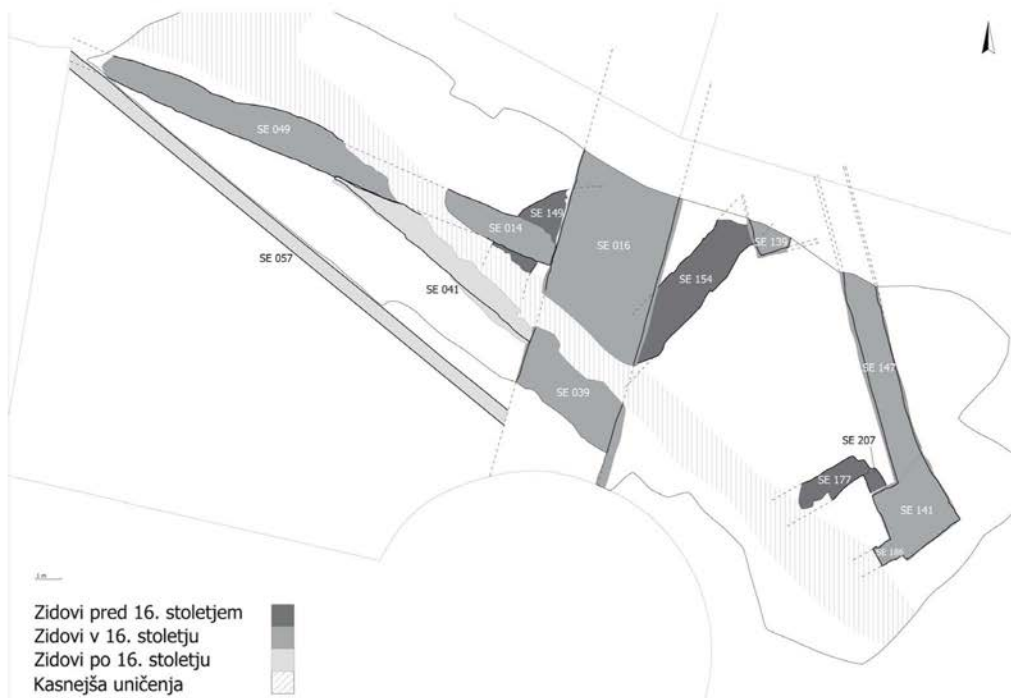
V skladu s konservatorskim programom celovite obnove gradu Brežice in projektno dokumentacijo (Varstvo spomenikov 39–41, Poročila 2006, str. 19–21) se je Občina Brežice lotila prve faze obnove gradu. V letu 2007 je bila v celoti rekonstruirana komunalna infrastruktura, urejeno je bilo odvodnjavanje meteoritnih vod, od gradbenih del pa so bili izvedeni izgradnja drenaže ob zunanjih grajskih zidovih, injektiranje kletnih in pritličnih zidov ter sanacija temeljev arkadnih hodnikov. V zidovih je bila izvedena tudi horizontalna silikonska bariera. Izvajalec zemeljskih in gradbenih del je bilo podjetje GIVO, d. d., iz Ljubljane z lokalnimi podizvajalci.

Pred zemeljskimi gradbenimi deli je Posavski muzej Brežice v sodelovanju z Zavodom za varstvo kulturne dediščine Slovenije, OE Novo mesto, izvedel arheološke raziskave v območju nekdanjega obrambnega jarka in na cesti ob gradu. Rezultati arheoloških izkopavanj bodo objavljeni v naslednji številki Varstva spomenikov, ko bodo dopolnjeni z rezultati raziskav, ki se bodo izvajale v letu 2008.

Brežice, prazgodovinski naselbinski ostanki odkriti ob brežiškem gradu (izdelal Stane Žumer)

Brežice, različne gradbene faze pozidav ob brežiškem gradu (izdelal Stane Žumer)

Med izvajanjem prve faze celovite obnove gradu smo v podstrešnem delu gradu odkrili lesno gobo. Po natančnejšem pregledu je bilo ugotovljeno, da je okužbo povzročila siva hišna goba ali solzivka, za kar je bil vzrok zamakanje meteorne vode in odtočnih žlebov v preteklosti. Zaradi gobe je bila poškodovana predvsem lesena stropna konstrukcija, zaradi česar so tramovi v dobršni meri strohneli. Najprej je bilo treba previdno odstraniti popolnoma strohnjene dele tramov, protipožarno peščeno nasutje in okužene omete na spodnji strani stropa. Sledili sta zamenjava odstranjenih tramov z novimi iz hrastovine ter zaščita preostalih s pripravkom za zaščito lesa, in sicer z brizganjem in injektiranjem v luknje. Okužene dele zidov in leg je bilo treba ob ustreznih varnostnih ukrepih, ki so med drugim obsegali tudi prisotnost lokalne gasilske enote, pregreti s plamenskimi gorilnikom in jih prebrizgati s kemičnim sredstvom za zaščito lesa. Izvajalec del je bilo gradbeno podjetje OBZORJE, Štrucl, Nace, s. p., iz Brežic, strokovni nadzor nad deli pa je opravilo podjetje PO.SVET, dr. Franc Pohleven, s.p., iz Ljubljane.

Tomaž Golob

Brežice, izgradnja drenaže ob gradu (foto: T. Golob)

18

EŠD: 49

Naselje: **Brežice**

Občina: Brežice

Ime: **Brežice – grad**

Področje: A

Obdobje: pozni srednji vek, novi vek

V okviru pogodbe za arheološki nadzor ob prenovitvenih delih – izkop zračne kinete – je bilo 8. aprila 2007 opravljeno manjše interventno in zaščitno iz-

kopavanje na Prešernovi ulici vzdolž vzhodne fronte gradu. Na posameznih odsekih vzdolž današnjega pločnika smo ob pomoči kustodinje Posavskega muzeja (A. Jovanović) neposredno pod peščenim tamponom današnjega cestišča dokumentirali solidno tlakovano površino iz neobdelanih rečnih oblic tako imenovanih mačjih glav, ki verjetno sodi k Artemsovim preurejanjem okolice gradu.

Uroš Bavec

19

EŠD: 7136

Naselje: **Brežice**

Občina: Brežice

Ime: **Grajska kašča, Cesta prvih borcev 4**

Naslov: Cesta prvih borcev 4

Področje: Z, E, UA

Obdobje: zadnja četrtnina 15. stoletja, 1491, prva četrtnina 18. stoletja

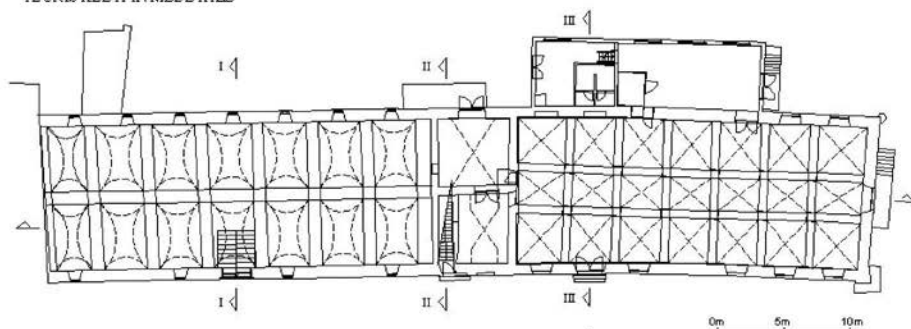
Nekdanja grajska kašča stoji v historičnem mestnem jedru Brežic, na južnem delu glavne tržne ulice, v neposredni bližini brežiškega gradu. V preteklosti je sodila funkcionalno in prostorsko v grajski kompleks, danes pa zaključuje strnjeno vrsto hiš ob vzhodni strani Ceste prvih borcev in daje s svojimi izjemnimi dimenzijami temu zaključku poseben prostorski poudarek. V pisnih virih se kašča prvič omenja leta 1491, toda sedanje poslopje, sodeč po konceptu in kamnoseški opremi, izvira iz 18. stoletja.

Veliko gospodarsko poslopje je sestavljeno iz podkletenega severnega dela in južnega dela brez kleri, ki sta ločena s stopniščem. Klet je vzdolžno razdeljena v dve "ladji" z eno vrsto stebrov, na katerih slonijo oboki v obliki čeških čepic. Stebri in oboki so zidani iz opeke in niso ometani. V prostoru visokega pritličja južnega dela slonijo na dveh vrstah profiliranih kamnitih stebrov križni oboki, v višjih etažah celotnega objekta so stropi leseni. Jugozahodni vogal zgradbe je ojačen z mogočnim, iz kamna zidanim opornikom. Vse etaže osvetlujejo pravokotne line. Streha je strma trokaptica, krita z bobrovcem. Podstrešni prostor je z lesenim tramovnim stropom razdeljen v dve etaži, na zahodni, ulični strešini je osvetljen z dvema vrstama frčad z enokapnimi strešicami – "na firah". Na vzhodni strani je objektu dodan neprimeren manjši pritlični prizidek, nekaj oken je zazidanih, nekaj pa jih je povečanih in zastekljenih s sodobnimi enokrilnimi okni. Kljub omenjenim posegom in nekaj prezidavam v notranjosti je stavba ohranila vse bistvene prostorske, oblikovne in funkcionalne značilnosti in je vzpostavitev prvotnega stanja z manjšimi posegi še vedno mogoča.

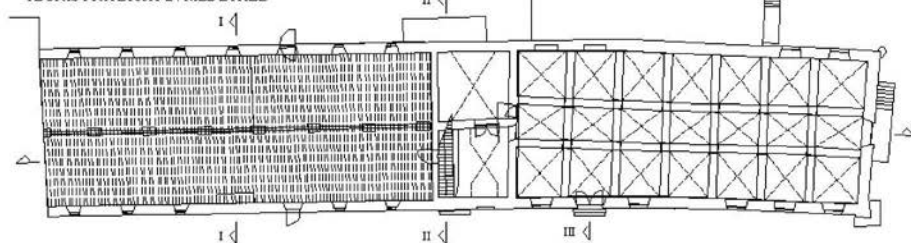
BREŽICE - GRAJSKA KAŠČA CESTA PRVIH BORCEV 4 EŠD 7136 POSNETEK OBSTOJEČEGA STANJA

julij 2007

TLORIS KLETI IN MEDETAŽE

TLORIS PRITLIČJA IN MEDETAŽE

Zavod za varstvo kulturne dediščine Slovenije, OE Novo mesto

Izris izdelala: Dunja Gerić, u. d. i. a., višja konservatorka

Grajska kašča je bila razglašena z Odlokom o razglasitvi starega mestnega jedra Brežice za kulturni in zgodovinski spomenik (Ur. l. SRS, št. 42 – 9. XII. 1988) kot zvrst zgodovinski spomenik. Z odlokom sta bila grad in grajska kašča leta 1999 razglašena za kulturni spomenik državnega pomena (Ur. l. RS, št. 81/5. 10. 1999).

Leta 2002 je ZVKDS v sklopu projekta IZMERE naročil izdelavo fotogrametričnega posnetka; izdelal ga je Geodetski inštitut Slovenije. Posnetek vsebuje situacijski načrt – tloris stika s tlemi, konturo tlorisa v nivoju pritličja, tlorisa v nivoju prvega nadstropja, konturo vzdolžnega prereza in prečnega prereza skozi stopnišče; vzhodno, južno in zahodno fasado, izdelan pa je bil v DWG-formatu.

Dokončni arhitekturni posnetek z meritvami in izrisom notranjosti je na podlagi fotogrametričnih podlag izdelala ekipa ZVKDS, OE Novo mesto, v sestavi Dunja Gerić, u. d. i. a., Mojca Verček Rems, u. d. i. a., in Bojan Zaletelj, g. r. Posnetek obstoječega stanja smo izdelali v digitalni obliki v programu AUTOCAD 2006; prikazuje tloris pritličja in kleti, tloris pritličja in medetaže, tloris prvega nadstropja, tloris prvega in drugega podstrešja, tloris ostrešja, vzdolžni prerez ter tri

prečne prereze. Meritve smo začeli izvajati oktobra 2006, izris pa dokončali julija 2007.

Dunja Gerić

20

EŠD: 7496

Naselje: **Brinje**

Občina: **Šentrupert**

Ime: **Brinje pri Šentrupertu – gomilno grobišče Brezje**

Področje: **A**

Obdobje: **starejša železna doba**

Zasebni investitor je za potrebe novega gospodarskega poslojpa – hleva na parc. št. 259/4 in 259/31, k. o. Bistrica, omogočil arheološko valorizacijo parcele s petimi strojnimi testnimi jarki močno različnih dolžin (4, 20, 18, 4 in 4 m), skupne širine 1,4 m in različnih globin. O poteku in rezultatih raziskave je bil izdelan elaborat ZVKDS, OE NM (Murko, Bavec: oktober 2007). V testnem jarku 3, na skrajnem vzhodnem robu raziskovane površine, je bil na relativni globini 0,8 m odkrit ženski grob, ki je bil zaradi recentnih izravnalnih posegov že precej uničen. Deli grobne arhitekture,

tako imenovanega venca iz apnenčastih lomljen-
cev, ki so obdajali do 0.1 m globoko »poglobitev«
(vkop?), so se še ohranili. V intaktni legi se je tako
ohranilo le dno manjše lončene posode in dveh
zapestnic. Ob upoštevanju značilnega okrasa in
forme bronastih zapestnic bi grob lahko uvrstili
v sam začetek železne dobe (druga polovica 8.
stoletja pr. n. š.). Verjetno ne gre za centralni
grob, temveč za grob, ki je vkopan v plašč gomile.
Njegova pozicija in usmeritev kažeta, da sodi v
gomilo, ki sega na območje zunaj izkopsnega polja.
Center gomile pričakujemo na sosednji parceli,
parc. št. 259/2, k. o. Bistrica. Gomila je del večjega
gomilnega grobišča vsaj šestnajstih gomil, ki jih
poznamo tudi pod imenom »gomile iz Brezja pri
Straži« in so vzbudile pozornost Pečnika in Stek-
lase že pred prvo svetovno vojno (gl. npr. Bavec;
V objemu Temenice in Mirne: Občina Trebnje
1959–2006, 57s. in op. 8).

Miha Murko, Uroš Bavec

Brinje pri Šentrupertu, gomilno grobišče Brezje, bronasti
zapestnici iz skeletnega groba (foto Matevž Lavrinc)

21

ESD: 3820

Naselje: **Britof pri Ukanju**

Občina: **Kanal**

Ime: **cerkev sv. Kancijana, krilni oltar sv. Kancijana**

Področje: **R**

Obdobje: **okrog leta 1530**

Leseni predmeti v cerkvenih stavbah so zelo
ogroženi. Veliko škode nenamerno naredimo ljudje,
ko na oltarjih prižigamo sveče, tja postavljamo vaze
s cvetjem ali jih preveč vneto čistimo. Največ škode
pa naredijo visoka vlaga in lesni škodljivci, kot so
gobe, plesni in insekti, saj povzročijo propadanje
lesa, veziv, pojavijo se luknjice, odpadati začnejo
plasti s kredno podlogo, poslikavo in pozlato.

Jeseni 2002 smo iz cerkve sv. Kancijana v Britofu
pri Ukanju v ateljeje Restavratorskega centra v
Ljubljani prepeljali gotski krilni oltar, ki je bil v
zelo slabem stanju. Že pred prevozom smo lokalno
zaščitili najbolj ogrožene plasti polihromacije.

Poznogotski krilni oltar sv. Kancijana, ki je datiran
okrog leta 1530, je prvotno stal na oltarni mizi v
prezbiteriju. Ob prenovi cerkve konec 17. stoletja
so si njeni skrbniki »privoščili« večji, modernejši in
bogatejši zlati oltar, zato so »starega« umaknili na
menzo na desno stran ob slavoločni steni v ladji.
Ker je bilo v širino premalo prostora, so desno
stran spodnje predele odžagali. Tam je oltar začel
vidno propadati, saj je vlaga iz stene, ob katero je
bil prislonjen, prehajala neposredno v les in druge
materiale.

V cerkvi je bilo v prvi četrtini 20. stoletja oprav-
ljenih nekaj posegov, leta 1966 pa se je Zavod za
spomeniško varstvo iz Nove Gorice lotil temeljite
obnove celotne stavbe. Ob tej priložnosti je bilo
ugotovljeno zelo slabo stanje tudi na krilnem
oltarju. Nihče več ni vedel, kje je čipkasto rezljani
zaključek oltarja s krono na vrhu ali kam sta izginili
stranski krili, ki sta bili vidni pri zaprti omari. Na
črno-beli fotografiji iz časa pred drugo svetovno vo-
jno so bili vsi ti detajli še vidni. Oltar so takrat vzeli
v roke restavratorji Zavoda za spomeniško varstvo
v Ljubljani. V cerkev so ga vrnili po dolgih sedmih
letih po zaprtju velike razstave Gotska umetnost
na Slovenskem v Narodni galeriji v Ljubljani leta
1973. Takrat so ga postavili na konzole na sredini
severne stene v ladji, da so stenske poslikave na
slavoločni steni ostale vidne.

Po prevozu v atelje smo z zaplinjenjem z ANOXI-
postopkom najprej ustavili delovanje lesnih insek-
tov, ki so se naselili v les, potem pa smo se lotili
preiskav. Oltar smo temeljito preiskali in preučili,
saj je eden izmed najdragocenejših primerkov naše

dediščine iz obdobja gotike. Odvzeli smo vzorce polihromacije za laboratorijske analize in preiskave. Zelo pomembno je bilo tudi podrobno dokumentiranje: grafični izris detajlov poškodb, slikanje z ultravijolično svetlobo, fotografiranje v navzkrižni svetlobi, rentgensko slikanje, infrardeča fotografija. Sestavili smo dosje, ki vsebuje podatke izsledkov, do katerih smo prišli s pomočjo sodobnih aparatov in tehnologije, ki ob restavriranju pred 40 leti še niso obstajale. Tudi način dela in materiali za restavriranje so danes precej drugačni. Najtežje in najdolgotrajnejše je bilo odstranjevanje umazanih voščenih zaključnih premazov, potemnelih dodanih retuš in preslikav, ki so bile narejene iz neustreznih materialov ob zadnjem restavriranju. Utrdili smo odstopajoče plasti in osušeni, poškodovani leseni nosilec, zapolnili poškodbe, dopolnili manjkajoče plasti podloge, naredili nove kovinske tečaje za krila. Na koncu smo skrbno retuširali obstoječo polihromacijo in pozlato ter rekonstruirali poslikavo na poškodovanih površinah.

V letu 2005 so v Britofu praznovali 500-letnico in do takrat smo izdelali kopijo oltarja, ki je v cerkvi začasno nadomestila originalnega. Spodnje predelo in omaro s krili smo naredili iz najkvalitetnejšega jelovega lesa s popolnim zgledovanjem v načinu izdelave po originalu. Okrasje in reliefe smo odlili iz kvalitetne epoksidne smole, polnil in pigmentov. Vsa polihromacija in pozlata je veren posnetek izvirnika. Spodnja predela je v nasprotju z originalom cela. Za letos načrtujemo tudi rekonstrukcijo manjkajoče rezljane fiale s krono nad osrednjim delom oltarja in rekonstrukcijo stranskih kril, ki sta bili vidni, kadar je bila omara zaprta. Rekonstrukcija bo narejena s pomočjo črno-belih fotografij iz obdobja med obema vojnoma, ki sta delo neznanega avtorja in jih hrani INDOK-center pri MK.

Kopija, postavljena v cerkvi, je pripomogla k odločitvi, da se dragoceni izvirnik (vsaj začasno) shrani v varnejšem okolju, kjer bo na ogled večjemu številu ljudi kot v odročnem naselju skrajnega zahodnega roba Goriških brd. Predstavniki lastnika oziroma upravitelja je z Narodno galerijo v Ljubljani podpisal večletno pogodbo za hrambo in prezentacijo oltarja. Ob tej priložnosti smo pripravili razstavo, s katero smo počastili ta dogodek.

Sodelujoči: Simon Karlošek, Nuša Saje, Borut Golja, Martina Vuga, Nina Kamnikar, Vito Dolničar, Tine Benedik, Ivo Nemeč, Sonja Fister, Petra Bešlagič, Andrej Hirci, Suzana Paškulin.

Odgovorni konservator: Robert Červ, ZVKDS, OE Nova Gorica.

Člani strokovne komisije: dr. Blaž Resman, doc. Miladi Makuc Semion, mag. Marij Vrenko.

Nuška Dolenc Kambič

Britof pri Ukanju, krični oltar sv. Kancijana, odprt, pred posegom (foto: V. Benedik)

Britof pri Ukanju, krični oltar sv. Kancijana, zaprta omara, pred posegom (foto: V. Benedik)

Britof pri Ukanju, krilni oltar sv. Kancijana, odprt, po posegu (foto: V. Benedik)

22

ESD: 4746

Naselje: **Bukovica**

Občina: *Renče - Vogrsko*

Ime: **Bukovica pri Gorici – arheološko najdišče Britof**

Področje: *A*

Obdobje: *rimsko obdobje*

Na še nepozidanem območju znotraj območja arheološkega spomenika Britof je investitor Idra, d. o. o., Bukovica, zaprosil za kulturnovarstvene pogoje za gradnjo večstanovanjskega objekta na parc. št. 29/1 in *56, k. o. Bukovica. Zavod za varstvo kulturne dediščine, OE Nova Gorica, je zahteval, da se pred začetkom zemeljskih del izvedejo zavarovalne raziskave v mejah gradbenega posega. Kljub dodatnim opozorilom smo ob spremljanju stanja spomenika ugotovili, da so bili na območju arheološkega spomenika izvedeni strojni izkopi, ki so bili ob ogledu lokacije avgusta 2007 tudi že zasuti, teren pa je bil poravnán. Investitor je izkopal 7–8 sond velikosti 1,5 x 1 m in različnih globin (geološke sonde). Poseg je bil prijavljen Inšpektoratu RS za kulturo in medije, in ta si je stanje nedovoljenega posega tudi ogledal. Za potrebe priprave ocene poškodb in z namenom priprave čim realnejše ponudbe za izvedbo arheoloških izkopavanj, kot izhaja iz kulturnovarstvenih pogojev, je ZVKDS, OE Nova Gorica, s soglasjem lastnika septembra

2007 izvedel predhodna strojna sondiranja. Tako smo izkopalí 10 sond različne dolžine in globine, široke približno 1,2 m. Sondiranje na parceli št. 29/1, k. o. Bukovica, je potrdilo obstoj intaktnih rimskodobnih sledi na skoraj celotnem zemljišču, kjer se predvideva novogradnja, kar pomeni, da so arheološke raziskave pred začetkom gradnje nujne. Nedovoljeni posegi v tla so uničili pomembne rimskodobne arheološke zapise. Ob koncu sondiranja so bile vse sonde ponovno zasute.

Patricija Bratina, Tomaž Fabec

23

ESD: 6794

Naselje: **Cankova**

Občina: *Cankova*

Ime: **gostilna Vogler**

Naslov: *Cankova 23*

Področje: *E*

Obdobje: *konec 18. stoletja*

Od decembra 2006 do avgusta 2007 je potekal konservatorski nadzor nad obnovitvenimi deli notranjosti pritličnega dela gostilne Vogler.

Gostilna Vogler že več kot dve stoletji stoji ob glavni cestni povezavi Cankova–Korovci, katere del se odcepi proti državni meji z Avstrijo. Prvotni lovski dvorec, ki ga je novi lastnik Vogler v šestdesetih letih 19. stoletja spremenil v furmansko gostilno, ima značilno lego sredi vaškega jedra. Gostilna na svojstven način sooblikuje značilno urbanistično ureditev vaških jeder s cerkvijo, župniščem, šolo in sosednjimi, še ohranjenimi pritličnimi kmečkimi hišami. Zgradba je primer večje vaške furmanske gostilne, ki je v določenem obdobju služila kot postaja za vprego in prenočišča. Njena tlorisna zasnova in stavbna podoba jo uvrščata med tipe stavbarstva, značilne za obmejna vaška jedra v panonskem svetu, kjer se prepletata tako obrtna gostilniška kot kmetijska dejavnost. Prva je potekala v pritličnih prostorih zahodnega kraka, druga pa je predstavljala dodaten vir preživljanja in oskrbovanja gostilne.

Vogalna nadstropna zidana hiša s tlorisom v obliki črke L predstavlja osrednji del stavbnega kompleksa nekdanje domačije Vogler. Pokriva jo opečna dvokapnica s čopom.

Na obeh krakih hiše je mogoče slediti fasadni profilaciji s poudarjenim mejnim zidcem in polkrožno oblikovanim podstrešnim vencem. Dinamičnost cestne fasade, tako severne kot zahodne, na svojstven način poudarjajo okenske karnise in police v nadstropju.

Svojstven detajl zahodne glavne fasade predstavlja

ohranjen, nekoliko potlačen polkrožni kamniti portal z manjšimi členitvami. Reprezentativno podobo te fasade poudarjajo masivna kasetirana dvokrilna lesena vrata s preprosto oblikovanim okovjem.

V nadstropnem delu severozahodnega vogala visi lep dekorativni izvesek s sodčkom, ki je prava kovaška mojstrovina. Gre za simbol cehovstva, ki je v preteklosti predstavljal stalnico trškega prostora.

Ohranjena je večina stavbnega pohištva iz dvajsetih let 20. stoletja. Izjema so novejša, dvokrilna, predimenzionirana okna z žaluzijami v pritličju zahodne fasade.

Najslikovitejši in najbolj razgiban del gostilne sta južna in vzhodna dvoriščna fasada. Zunanjo komunikacijo bivalnih prostorov v nadstropju predstavlja leseni gank z leseno stebričasto ograjo in lesenimi podnicami. Spodnji del ganka krasi čelo z oblikovanim cvetličnim vzorcem.

Sleherna gostilna je morala imeti poseben prostor za shranjevanje vina in drugih pijač. Klet gostilne Vogler je podolžnega, izrazito pravokotnega tlorisa. Podkletena je samo severovzhodna polovica severnega kraka gostilniške stavbe. Kletni zidovi so kamniti. Plički banjasti oboki s sosvodnicami so opečni. Za zračenje kleli služijo manjša kletna okna tako na severni kot na južni strani. Na dvoriščni strani so kletna okna opremljena s kovanimi križi in polnimi lesenimi zunanji luputami.

Kakovostna gradnja in skrbno vzdrževanje vseh stavb gostilniškega kompleksa ter ozaveščenost lastnikov o pomenu ohranjanja in popularizacije stavbne dediščine so bili odločilnega pomena, da so se lastniki odločili kandidirati na javnem razpisu Ministrstva za kulturo Republike Slovenije za sofinanciranje obnove kulturnih spomenikov za obdobje 2006–2007. Lastniki so v okviru omenjenega razpisa pridobili sredstva za izdelavo projektnotehnične dokumentacije za obnovo celotnega gostilniškega kompleksa – gostilne in pripadajočih gospodarskih poslopij. Celotna projektna dokumentacija je bila izdelana na podlagi predhodno izdelanega konservatorskega programa.

Temu je sledila prva faza obnovitvenih del, predvidenih v pritličju gostilne, ki se je začela decembra 2006. Zamenjati je bilo treba vso obstoječo električno in vodovodno inštalacijo. Prav tako so bili potrebni posegi v samo strojno inštalacijo, ki jo je izbrani izvajalec uspel namestiti pod omete. Odstranjeni so bili vsi betonski notranji tlaki ter neugleden vetrolov glavnega vhoda. V gostilniških prostorih so bili odstranjeni vsi leseni opaži.

Neustrezna okna na glavni cestni fasadi so bila odstranjena. Namesto njih so bila vgrajena nova macesnova okna, izdelana po vzoru še obstoječih ohranjenih. V tej fazi so se izvedla še obnovitvena

dela sanitarij v jugovzhodnem vogalu južnega kraka gostilne.

V vseh prostorih gostilne je bilo treba v celoti odstraniti neustrezne bavitne stenske obloge, vse do opečne podlage. Temu je sledilo nanašanje apnenih ometov in pozneje še opleskov na apneni osnovi, ki jim je lastnik v določenih prostorih pridal še svojo osebno barvno noto.

Naslednji korak v okviru obnove notranjosti gostilne je predstavljal izbor ustreznega tlaka. Po intenzivnem prizadevanju sem kot odgovorna konservatorica uspela prepričati lastnika, ki je bil tudi investitor, da se je odločil za opečni tlak, ki ga izdeluje Ivšek iz Križevcev pri Ljutomeru.

Prav tako je bilo treba restavrirati kamniti portal iz peščenjaka, pripeljanega iz kamnoloma z Gradu, saj je bil originalen ponekod precej poškodovan. Na podlagi smernic, ki jih je podal sodelavec restavratorski svetnik Viktor Gojkovič, je bil ta portal uspešno restavriran.

Odstranjeni so bili tudi neustrezni oljni premazi masivnih vrat glavnega vhoda.

Vsa dela so bila zaključena po predvidenem načrtu avgusta 2007. Krona obnove je bilo odprtje prostorov nekdanje gostilne z dejavnostjo kavarne. Z dokaj uspešnim projektom obnove se je tako zaključil prvi del oživljanja in ohranjanja stavbne dediščine gostilne Vogler.

Suzana Vešligaj

Gostilna Vogler pred obnovo, januar 2005 (foto: Suzana Vešligaj)

Gostilna Vogler po obnovi, november 2007. (foto: Suzana Vešligaj)

24

EŠD 21787

Naselje: **Cerklje na Gorenjskem**

Občina: *Cerklje na Gorenjskem*

Ime: **Cerklje na Gorenjskem – hiša Krvaška 1, Pri Petrovc**

Področje: *E, R*

Obdobje: 1787, 1863

V letu 2006 je Občina Cerklje na Gorenjskem kupila Petrovčevo hišo, ki stoji v središču naselja Cerklje na Gorenjskem. Pri izdelavi Strokovnih podlag za varstvo dediščine v prostoru v letu 2000 je bila hiša registrirana kot kulturna dediščina. Na podlagi skupnih dogovorov med lastnico, projektantsko organizacijo in ZVKDS, OE Kranj, so stekle priprave na predhodna raziskovalna dela zaradi priprave konservatorskih izhodišč za obnovo stavbe. Namembnost je bila določena pred začetkom konservatorskih del, in sicer: v hiši bodo informativna točka za občino, občinska knjižnica, muzejsko razstavni prostori in prostor za kulturno ustvarjalnost domačinov. V drugi polovici leta 2006 in prvi polovici leta 2007 sem raziskovala zgodovino načinov življenja stanovalcev te hiše, hkrati pa smo tudi sondirali vzhodno in južno fasado. Projektantska organizacija, ki jo je izbrala lastnica, je na podlagi preliminarnih kulturnovarstvenih pogojev pripravila arhitekturne izmere stavbe in idejno zasnovano k prenovi. Ker je občina kandidirala za evropska regijska razvojna sredstva, sem pripravila tudi strokovne podlage za razglasitev hiše za kulturni spomenik lokalnega pomena z valorizacijo stavbe v lokalnem in pokrajinskem pomenu ter ustrezne varstvene režime, ki so vključevali izdelavo konservatorskih izhodišč, programa, načrta prenove in kulturnovarstvenih pogojev.

Aprila 2007 je bil izdelan konservatorski program za prenovo z revitalizacijo hiše, izdani so bili kulturnovarstveni pogoji. Julija 2007 je občina stavbo razglasila za kulturni spomenik lokalnega pomena. Uspela je tudi na razpisu za evropska regijska razvojna sredstva, in postopki za prenovitev stavbe so se začeli. Na podlagi kulturnovarstvenih pogojev in konservatorskih izhodišč je bila izdelana projektna gradbena dokumentacija, h kateri je ZVKDS, OE Kranj, izdal kulturnovarstveno soglasje. Gradbeno dovoljenje je bilo izdano julija 2007. Projekt prenove so potrdili tudi sofinancerji – evropski regijski razvojni strukturni skladi.

Dejanska prenova se je začela oktobra 2007, in sicer z deli v notranjosti in delno tudi na zunanosti s saniranjem temeljev. Na celotni stavbi je bila

odkrita faza gradnje iz druge polovice 18. stoletja, saj smo s sondiranjem brez odra odkrili prizidave iz 19. stoletja. Prav tako se je pokazala faza iz 18. stoletja. Na južni in vzhodni fasadi so bile odkrite poslikave v obliki živanih robov z deteljicami, poslikana okna v nadstropju in delno poškodovana freska sv. Florjana nad kamnitim portalom na vzhodni fasadi. Poškodba se je zgodila v 19. stoletju, točneje po letu 1863, ki so v hišo vzdali nov in večji kamniti portal ter povečali okenske odprtine v pritličju. Hišo so povečali v širino in višino v maniri 19. stoletja z mejnimi profiliranimi zidci in pilastri. To je bilo razumevanje takratnega socialnega statusa lastnikov, ki so v Cerkljah veljali za ene izmed najbogatijših prebivalcev. Imeli so veliko kmetijo, lesno trgovino ter gostilno, gospodar pa je bil tudi župan.

Od oktobra do decembra 2007 sem nadzorovala dela v hiši in spremljala stanje ter ga dokumentirala. Hkrati se je pri notranjih izkopih ob stenah stavbe izvajal tudi arheološki nadzor nad izkopom. Ob južni steni se je pokazal temeljni kamen, kjer so bili najdeni leseni ostanki verjetno predhodnice faze iz 18. stoletja in kosci keramike posodja iz novejših dob. Pod kuriščem v prizidani kuhinji je bilo odkrito tlakovanje v obliki mačjih glav (kot starejše podlage) in opečnih tlakovcev (iz novejših dob). Podrobnejših pregledov pod tlaki »hiše« in kuhinje nismo izvedli, saj se ni odkopala celotna podlaga v tleh, temveč le ob robovih sten. Hiša tudi v notranjosti kaže na veliko prizidav in dozidav; odkrivanje teh bi celoten postopek obnove oviralo in upočasnilo, na kar lastnica objekta ni pristala. Obnova in prenova hiše se nadaljuje tudi v letu 2008. Celotna obnova naj bi bila končana v letu 2009.

Mojca Tercelj Otorepec

Cerklje, hiša pred postopki prenove, 2006,
(foto: M. T. Otorepec)

Cerklje, hiša med sondiranjem, (foto: M. T. Otarepec)

Cerklje, detajl poškodovane freske sv. Florjana
(foto: M. T. Otarepec)

Cerklje, detajl poslikanega šivanega roba
(foto: M. T. Otarepec)

25

EŠD: 10562

Naselje: **Cerklje ob Krki**

Občina: Brežice

Ime: **Cerklje ob Krki – arheološko najdišče**

Naslov: Župeča vas 7c

Področje: A

Obdobje: prazgodovina, rimsko obdobje

Na območju bodoče novogradnje – ključavničarske delavnice ob cesti Cerklje–Krška vas je bilo na parc. št. 3569/1, k. o. Krška vas, za potrebe zasebnega investitorja (M. in N. Kus) iz Župeče vasi predpisano in opravljeno arheološko vrednotenje z enajstimi testnimi jarki. Zaradi pričakovanih večjih globlin plasti z ostanki prazgodovinske poselitve so bili vsi ročno izkopani testni jarki za 1 m podaljšani. S tem smo metodološko nekoliko odstopali od »standardne« velikosti testnih jarkov (1 x 1 m). Na povprečni globini od 0,6 do 0,7 m so se v štirih testnih jarkih pojavili ostanki prazgodovinske keramike in nad njo – vse do 0,2 m globine – še rimskodobne. Izdelan je bil elaborat ZVKDS, OE NM (Murko, Bavec: januar 2007). Rezultati raziskav so pogojevali premik objekta proti severu in strog nadzor ob delih.

Uroš Bavec, Miha Murko

26

EŠD: 65

Naselje: **Cerknica**

Občina: Cerknica

Ime: **Cerknica – arheološko najdišče Cerknica**

Področje: A

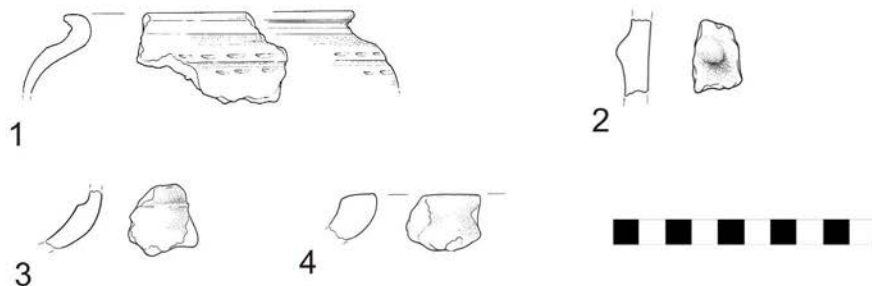
Obdobje: prazgodovina

Arheološki terenski pregled na območju predvidenega vnosa zemeljskega izkopa ali umetno pripravljene zemljine, parc. št. 403/1, k. o. Cerknica, je ekipa ZVKDS, OE Ljubljana, izvedla v avgustu 2007 pod vodstvom Mateja Drakslerja, univ. dipl. arheologa, in Barbare Nadbath, univ. dipl. arheologinje, višje konservatorke.

Na dnu raziskovane vrtače sta bila pred nedavnim odgrnjena humus in zemlja, nato pa je bil nasut odpadni material. Pri ogledu strojno odrinjene zemljine smo odkrili številne arheološke najdbe; prevladujejo odlomki prazgodovinske lončenine, prisotni pa so bili tudi odlomki novoveške lončenine.

Arheološki terenski pregled je bil izveden v obliki vrednotenja zemljišča z izkopom strojnega

Cerknica, arheološko najdišče Cerknica, izbor lončenine, (risba: M. Lavrinc)

testnega jarka. Pri arheološkem dokumentiranju jarka je bila, kljub recentnim aktivnostim, odkrita intaktna prazgodovinska plast z večjo količino prazgodovinske keramike, hišnega lepa in oglja (SE 003).

Profil, dokumentiran na najnižjem delu vrtače, je naslednji: recentno nasutje sega do globine 160 cm; sledita SE 002, srednje drobljiva rjava meljasta ilovica (10YR 4/3), in SE 003, ki jo predstavlja trda in mazava rumenorjava ilovica (10YR 3/6) z ogljem in prazgodovinskimi najdbami, ki sega do globine 260 cm; geološko osnovo predstavlja zbita, dobro drobljiva rumenorjava ilovica (10YR 5/6).

Predpostavljamo, da je SE 002 (ohranjena v povprečni debelini 4 cm) preostanek mlajšega prazgodovinskega depozita, ki je bil deloma odstranjen z nedavnim strojnim odzivom, SE 003 pa se je ohranila nepoškodovana.

Odkrite arheološke najdbe in depoziti dokazujejo prazgodovinsko rabo vrtače; najverjetneje gre za najdišče naselbinske narave. Zavod za varstvo kulturne dediščine, OE Ljubljana, je pred nadaljnimi posegi v prostor zahteval izvedbo zaščitnih arheoloških raziskav, zato je investitor od namerevanega posega v prostor odstopil.

Barbara Nadbath, Matej Draksler

27

EŠD: 10910

Naselje: **Cerknica**

Občina: Cerknica

Ime: **Cerknica – arheološko najdišče Kamna Gorica**

Področje: A

Obdobje: prazgodovina

Arheološki terenski pregled na območju predvidene stanovanjske pozidave, parc. št. 380/7, k.

o. Cerknica, je ekipa ZVKDS, OE Ljubljana, izvedla v februarju 2008 pod vodstvom Mateja Drakslerja, univ. dipl. arheologa, in Barbare Nadbath, univ. dipl. arheologinje, višje konservatorke.

Zemljišče predstavljajo travniške površine na dnu niza širokih in na prvi pogled plitvih vrtač, ki so s severne strani deloma že zazidane z novjšimi stanovanjskimi objekti.

Arheološki terenski pregled je bil izveden v obliki vrednotenja zemljišča z izkopom treh strojnih testnih jarkov v skupni dolžini 60 m. Jarka, izvedena v severni in severozahodni vrtači, sta bila negativna. Pri izkopu jarka v vzhodnem delu zemljišča pa so bile odkrite prazgodovinske najdbe: odlomki lončenine in hišnega lepa.

Profil, dokumentiran na najnižjem delu vrtače, je naslednji: ruša (SE 001), do globine 60 cm sega trda, dobro drobljiva temnorumenorjava (10YR 3/4) meljasta ilovica z 1 odstotkom srednje velikega oglatega apnenca (2–20 mm; SE 002), do globine 160 cm sledi trda, dobro gnetljiva rjava (10YR 4/3) meljasta ilovica (SE 003). Plasti SE 002 in 003 sta bili arheološko sterilni. Plast SE 004, zbita, dobro drobljiva temnorumenorjava (10YR 3/6) meljasta ilovica z 10 odstotki drobnega, skoraj oglatega apnenca (2–6 mm), 10 odstotki srednje velikega apnenca (6–20 mm), 10 odstotki velikega, skoraj oglatega apnenca (2–12 cm), 3 odstotki oglja, 1 odstotkom hišnega lepa, 1 odstotkom keramike in 1 odstotkom kosti, ki sega do globine 260 cm, ter plast SE 005, zelo zbita, slabo gnetljiva temnorumenorjava (10YR 3/4) ilovica z 1 odstotkom oglja, ki sega do globine 440 cm, predstavljata arheološka depozita. Sledi geološka osnova, ki jo predstavlja apnenčasta skala.

Odkrite arheološke najdbe in depoziti dokazujejo prazgodovinsko rabo vrtače; najverjetneje gre za najdišče naselbinske narave. Zato je ZVKDS, OE

Ljubljana, pred kakršnim koli posegom v prostor na tem delu zahteval izvedbo zaščitnih arheoloških izkopavanj.

Barbara Nadbath, Matej Drakšler

28

EŠD: 13356

Naselje: Cirkovce

Občina: Kidričevo

Ime: Cirkovce – prazgodovinska naselbina

Naslov: vzporedni plinovod Kidričevo–Rogatec

Področje: A

Obdobje: bronasta doba

Poročilo podaja rezultate zavarovalnega arheološkega izkopavanja, ki je potekalo med 28. novembrom in 13. decembrom 2007, pred izgradnjo vzporednega plinovoda Kidričevo–Rogatec, med Kompresorsko postajo Kidričevo in železniško progo Pragersko–Ptuj, na delih zemljišč s parc. št. 37/1, 32, 31, 26/2, 25/1, 20/3, 19/3, 18, 15, 12, 9, 6, 3, vse k. o. Dragonja vas; 39, 40, 48, 49, 56/1, 56/2, 61, 62/1, 62/2, 62/3, 62/4, 62/5, 69, 70/1, 70/2, 75/1, 75/2, 77 in 78/1, vse k. o. Mihovce. Zemljišča imajo zaznavno valovito površino, ki je odraz razgibane geološke osnove prodatih grebenov, med katerimi se je kot poplavni sediment odlagal pesek. Območje predstavljajo intenzivno kmetijsko obdelovalne njivske površine. Na podlagi stratigrafskih podatkov arheoloških struktur (skupno evidentiranih 236 stratigrafskih enot) in medsebojnih odnosov ter drobnega arheološkega gradiva podajamo preliminarno interpretacijo najdišča v treh glavnih fazah. I. faza: v prvi, najstarejši fazi imamo opravka z geološkimi procesi, ki so potekali pred prvimi aktivnostmi ljudi na območju arheološkega najdišča Cirkovce. Geološko osnovo predstavlja plast rjavega peščenega proda (SE 005), ki ga je reka Drava odložila v končnih stadijih pleistocena. Prostore med prodatimi grebeni je zapolnila, kot posledica aluvialnih, holocenskih procesov, plast rumenorjavega melja (SE 006), kjer so se formirala tla, kot kažejo raziskave, ugodna za postavitev prvih človeških bivališč.

II. faza: predstavlja najstarejše sledove človekove poselitve na raziskovanem delu najdišča. Ozek, le od 8 do 10 metrov širok in približno 700 metrov dolg pas raziskovanega izkopnega polja nam je lahko podal le parcalno podobo človekovega bivanja in delovanja na tem območju, dejansko pa gre za presek skozi naselbino. V arheološkem zapisu se je ohranilo sedem naselbinskih objektov stojkaste

gradnje v velikosti od 4,6 x 1,4 m do 7,6 x 6,2 m; objekti so bivalne in gospodarske narave. Znotraj objekta 1 smo detektirali plast steptanega glinenega melja, ki verjetno predstavlja ostanek hodne površine v objektu, v objektu 7, ki ga je delno že uničil izkop prve plinovodne trase v sedemdesetih letih 20. stoletja, pa sled ognjišča. Ostanki ognjišča ali kurišča so se pokazali tudi v južnem delu izkopnega polja, kjer pa je šlo verjetno za samostojen ognjiščni prostor na prostem. Znotraj objektov ali ob njih se pojavljajo večje jame in vzdolžni vkopi, ki jih gre razlagati kot drenažne järke. Drobnost materialno arheološko gradivo predstavljajo predvsem odlomki keramičnega posodja, najdeni razpršeni znotraj vsega izkopnega oziroma raziskovanega prostora, vendar z opaženo koncentracijo na prostoru naselbinskih objektov. Med močno fragmentiranimi odlomki posod, žganih v sivočrnih in sivorjavih otenkih, izstopata dva osnovna tipa loncev (s tankim, rahlo izvihanim ustjem in z odebeljenim rahlo izvihanim ustjem) ter dva tipa skled (z rahlo odebeljenim izvihanim ter ravno odrezanim ustjem in z enostavnim uvihanim ustjem). Drobnost materialno gradivo datira ra del naselbine v mlajši odsek bronaste dobe.

III. faza: po opustitvi bronastodobne naselbine je bil prostor prepuščen procesom narave. Na podlagi odlomkov lončenine, najdenih v preoranih zemeljskih plasteh, je mogoče sklepati, da je bil prostor ponovno uporabljen, in sicer kot kmetijska obdelovalna površina od starejšega novega veka naprej. V mlajši novoveški čas datirajo tudi izkopi manjših gramoznic, ugotovljenih v severnem delu izkopišča, in pa sledovi starejše parcelacije v smeri zahod–vzhod. Današnja parcelacija poteka v smeri sever–jug, kar je posledica nacionalizacije, komasacije in denacionalizacije v zadnjih desetletjih.

Arheološke raziskave je po naročilu investitorja Geoplin plinovodi, d. o. o., Ljubljana, izvajala arheološka ekipa ZVKDS, OE Maribor, Izpostava Ptuj, pod vodstvom Marije Lubšina - Tušek, univ. dipl. arheologinje, višje konservatorke. V ekipi so sodelovali univ. dipl. arheolog Andrej Magdič; dokumentalisti, tehniki: Vesna Bandelj, Nataša Svenšek, Duško Belič, Danilo Cvetko, Dejan Kovačič ter delavci študenti s ptujskega območja. Videosnemanje raziskav je opravil Miran Harb, geodetske storitve podjetje Merilo, d. o. o., Ptuj, strojna dela Srečko Vrbnjak, s. p., Ptuj, dvige z balonom za izdelavo fotodokumentacije iz zraka pa Branko Ambrožič, Balonarski klub Ptuj. Arheološki najdiščni arhiv je do končne strokovne obdelave v depozitu ZVKDS, OE Maribor, Izpostava na Ptuj.

Marija Lubšina - Tušek

Cirkovce. Ostaline objekta 5 (v ospredju) in objekta 6 gospodarske narave (v ozadju) iz bronaste doba (kv. 53, 54). Arheološko zavarovalno izkopavanje v letu 2007 v območju arheološkega najdišča prazgodovinske naselbine, pred izgradnjo vzporednega plinovoda M1/1 Kidričevo–Rogatec. Iz fototeke: ZVKDS, OE Maribor, Izpostava Ptuj

29

EŠD: 20280, 27679

Naselje: **Črnomelj, Svibnik**

Občina: Črnomelj

Ime: **Črnomelj – arheološko najdišče Čardak, Črnomelj – arheološko najdišče Svibnik**

Področje: A

Obdobje: bronasta doba, železna doba, rimsko obdobje, srednji vek

Na trasi Obvoznice Črnomelj (zahodni krak), II. in III. etapa – cesta R1 - 216/1178 od km 1 + 420,00 do km 2 + 460 s krožiščem K4, cesta S od km 0,00 do km 0 + 280,00 in cesta R od km 0 + 0,00 do km 0 + 240,00 ter na predvidenih trasah prestavitve obstoječe infrastrukture, smo na podlagi ekstenzivnega terenskega pregleda (P. Mason, M. Murko, P. Predan, Poročilo o ekstenzivnem arheološkem pregledu na trasi Obvoznice Črnomelj (zahodni krak), II. in III. etapa – cesta R1-216/1178 od km 1 + 420,00 do km 2 + 460 s krožiščem K4, cesta S od km 0,00 do km 0 + 280,00 in cesta R od km 0 + 0,00 do km 0 + 240,00, december 2006) izvedli vrednotenje s strojnimi testnimi jarki, da bi preverili arheološke plasti ter strukture. Arheološko vrednotenje je potekalo od 23. 5. do 20. 6. 2007 pod vodstvom Mihe Murka, univ. dipl. arheologa, in strokovnim nadzorom dr. Philipa Masona, univ. dipl. arheologa.

Izkopali smo 12 strojnih testnih jarkov (v dolžini vsak po 50 m, izjema je le TJ 9 s 70 m), in sicer med profiloma P108 in P118, med profiloma P80 in P98, med profiloma R2 in R13 in med profiloma S7 in S10.

Trasa poteka na zahodnem delu Črnomlja, jugozahodno od Kočevskega okljuka, južno od Svibenskega okljuka na desnem bregu reke Dobljčice in severovzhodno od tovarne Belsad, na širšem območju nekdanjega železniškega nasipa in vseka, na območju ledine Svibniki. Območje geološko označujejo skrivilci, konglomerati, kvarcitni peski in gline, po večjem delu je poraščeno s travniki, pojavljajo pa se tudi posamezne obdelovalne površine. Celoten prostor je raven z depresijami, ki so nastale kot posledica geoloških dejavnosti v preteklosti (kraški pojavi, kot so vrtače in doli). Geološka osnova se je pojavila v vseh TJ na različnih globinah od 0,30 do 4,5 m (v vrtačah).

V testnih jarkih smo naleteli na prazgodovinsko, rimskodobno in srednjeveško plast, ki jo določajo fragmenti prazgodovinske, rimskodobne in srednjeveške keramike (TJ 1–10, 12). V vseh

testnih jarkih, razen v TJ 11, 7 in 8 (vendar stratigrafska sekvenca in večja količina keramike v pokopanih tleh kažeta na veliko možnost obstoja arheoloških struktur na območju TJ 7 in 8), smo odkrili arheološke strukture. Najdena keramika kot tudi oblika in velikost jam so podobne arheološkim strukturam na najdišču Čardak II, ki leži v neposredni bližini. Glede na količino in tip arheoloških struktur lahko sklepamo o še intenzivnejši naseljenosti območja. Verjetno temu botruje naravna zaščita s treh strani (ledina Svibniki). Le na južni strani je teren lahko prehodan, tam pa smo naleteli na arheološke sledi, ki bi lahko pomenile obrambne strukture v več različnih obdobjih (srednjeveški jarek SE 107 in prazgodovinska jama SE 309, ki po obliki v profilu spominja na jarek).

Na podlagi artefaktov in struktur, ki smo jih prepoznali na terenu, smemo torej domnevati podobno poselitveno sliko tega območja, kakršno lahko vidimo na najdišču Čardak II. V nekaterih vrtačah je vidna poselitev v štirih obdobjih: bronasta doba, železna doba, rimska doba in srednji vek. V nasprotju z najdiščem Čardak II pa se v vrtačah na tem območju v sekvenci kažeta le dve ponovitvi vzorca: koluvijacija, po kateri sledi stabilizacija kot naselitev, pokopana tla, ki se formirajo po zapustitvi naselbine in nastanejo kot posledica razvoja tal, ter ponovna koluvijacija. Vendar je zanimivo, da se na tem območju v več vrtačah in na njihovih robovih pojavijo strukture, ki kažejo na naselbino že pred prvimi erozijskimi nanosi v vrtači, ni pa sledi najzgodnejših pokopanih tal, kakor je to lepo razvidno iz sekvence na najdišču Čardak II. Podobna slika se kaže pri srednjeveških strukturah.

Spekter najdb nakazuje rabo prostora na celotnem območju skozi obdobje prazgodovine, rimske dobe in srednjega veka.

Philip Mason, Primož Predan, Miha Murko, Ildikó Pintér

30

EŠD 11065

Naselje: **Destrnik**

Občina: Destrnik

Ime: **Destrnik – Viničarija Destrnik 6**

Naslov: Destrnik 6

Področje: E

Obdobje: druga polovica 19. stoletja

Viničarija stoji ob cesti v jedru vasi. Lesena, v kladni konstrukciji grajena stavba, v kletnem

delu zidana iz kamna, ima tipično razporeditev prostorov. V sredini sta »priklet« (veža) in črna kuhinja, desno je »hiša« (bivalni prostor), levo pa »mala hiška«, »štibl«, iz katere vodijo stopnice v klet. Stavba je v celoti podkletena z obokano kletjo. Streha je strma čopasta dvokapnica, krita z opeko. Po pripovedovanju je bila streha prvotno slamnata. Zanimivi so leseni detajli hiše: zatrejni opaž ali svislji, izvedene iz dekorativno izrezljanih desk, lepo izdelane konzole s posnetimi in rdeče pobarvanimi robovi ter oblikovani špirovci.

Hiša je značilna vinogradniška stavba iz 19. stoletja, nekoč Toplakov »vrh«, ki je pozneje služila kot viničarija. Je etnološki spomenik (Uradni vestnik časopisa Občan 1/4, 26. 2. 1999).

Stavba je zaradi spleta okoliščin zadnja leta brez namembnosti vse težje kljuovala času, bila je že tik pred propadom.

Lastnik hiše, ki je imel gradbeno dovoljenje za novogradnjo in v dovoljenju pogoj, da stara hiša poruši, je vztrajal pri tem, da se hiša poruši ali pa prenese na drugo lokacijo. Prestavitev stavbe na drugo lokacijo, kakor je predlagal lastnik, je nesmiselna, če jo hočemo ohraniti v izvorni obliki, bila pa je tudi neizvedljiva. Pri razstavljanju strešne konstrukcije in kladne konstrukcije lesenega ostenja stavbe ter pri rušenju kamnite obokane kleti bi uničili velik del originalne substance in posameznih izvernih detajlov. Izvirnost hiše je mogoče v celoti ohraniti le tako, da se stavba ustrezno sanira in obnovi in situ, na mestu, kjer je bila zgrajena.

Za ohranitev viničarije se je zavzela Občina Destrnik; kljub peripetijam z nekdanjim lastnikom ji je uspelo hišo odkupiti in objekt s finančno pomočjo države v letu 2007 gradbeno sanirati.

Stavba je bila gradbeno v zelo slabem stanju. Pred obnovitvenimi posegi je bilo treba najprej podpreti kletne oboke ter notranjščino stavbe v celoti očistiti navlake. Po konservatorskem programu in pod našim strokovnim vodstvom je bila izvedena sanacija temeljev ter kamnitega in lesenega ostenja, obnovljeni so bili zunanji in notranji ometi, sanirana je bila obokana klet, obnovljena je bila streha, restavrirani so bili vrata, okna in tramovni stropovi. Po delni odstranitvi dotrajanega apnenega ometa s kamnitega in lesenega ostenja stavbe je bilo obnovljeno precej poškodovano kamnito ostenje. Poškodovani deli zidovja so bili pozidani z enakim kamnom, dotrajani leseni deli kladnih sten pa zamenjani z novim lesom. Kletni obok, ki je bil del-

no porušen, delno poškodovan, je bil saniran, porušeni del pa rekonstruiran po statični presoji in navodilih Mirana Ježovnika, u. d. i. g. Zunaj in znotraj stavbe so bili obnovljeni apneni ometi. Dotrajana streha je bila rekonstruirana, zamenjani so bili dotrajani deli strešne konstrukcije, streha pa prekrita z bobrovcem. Delno porušeni dimnik je bil na novo pozidan. Deske strešnega zatrepa so bile zamenjane z novimi, izrezljanimi po starem vzorcu. Ohranjene in obnovljene so bile kamnite stopnice in opečni podest vhodnega stopnišča. Porušeni leseni gank je bilo treba rekonstruirati.

Delo je v skladu s konservatorskimi smernicami in navodili pristojne konservatorke ter statika izvajalo gradbeno podjetje, Gradbeništvo Janez Murko, s. p., Placar 64, 2250 Ptuj.

Stavba viničarije v Destrniku je v zaključni fazi obnove. Za muzejsko prezentacijo viničarije je treba urediti notranjščino, postaviti krušno peč in obnoviti kurišče ter ustrezno urediti in opremiti prostore s starim pohištvom in opremo, kakršna je v prostorih nekoč bila. Črno kuhinjo z ognjiščem bo treba opremiti z vsemi potrebnimi pripravami in starim posodjem. »Hišo« z značilnim lesenim tramovnim stropom bo treba opremiti s starim pohištvom in podobami nad mizo s klopjo (bogkov kot), ki mora stati diagonalno nasproti krušni peči. V sobo »hiško« je mogoče postaviti omaro, predalnik, posteljo in skrinjo. V kleti je treba izdelati ilovnata tla ali tlakovati prostor s staro opeko in rekonstruirati stopnice za vhod v klet in z ustrezno opremo urediti vinsko klet.

Jelka Skalicky

31

EŠD 13894

Naselje: Dob

Občina: Domžale

Ime: Dob – hiša Kidričeva 3, Pri Krivc

Področje: E

Obdobje: 19. stoletje

Občina Domžale, Oddelek za družbene dejavnosti, je v letu 2006 objavila razpis za financiranje obnove kulturne dediščine na območju Občine Domžale. Zavod je bil pozvan, da predlaga prioritete kulturne dediščine in spomenikov za sofinanciranje. Izmed treh sem predlagala tudi Krivčevo hišo v Dobu pri Domžalah. Njeni lastniki so že večkrat neuspešno kandidirali za sofinanciranje prenove. V letu 2007 so kandidirali za obnovo

fasade, in občina jih je uvrstila na seznam. Zavod pa je izdal mnenje in kulturnovarstvene usmeritve k obnovi fasade.

Mojca Tercelj Otorepec

Dob, obnovljena fasada, 2007 (foto: M. T. Otorepec)

32

EŠD: 9804

Naselje: Dobova

Občina: Brežice

Ime: Dobova – arheološko območje

Področje: A

Obdobje: prazgodovina, rimsko obdobje

Znotraj parc. št. 288, 269/2, 267, 264, 196/2, 197, 783 in 137, k. o. Mihalovec, je bilo na predvideni trasi novega kablovoda za Elektro Celje opravljeno arheološko vrednotenje z osemnajstimi testnimi jarki »standardne velikosti« (1 x 1 m). Ostanke prazgodovinske keramike, odkriti na globini od 0,2 do 0,5 m (znotraj parc. št. 783 in na vzhodnem robu parc. št. 196, k. o. Mihalovec), so bili osnova za določitev nove poselitvene točke. Podobno plast smo odkrili na parc. št. 259, k. o. Mihalovec. Tu so bili na globinah od 0,2 do 0,55 m odkriti razpršeni drobcji rimskodobne kuhinjske keramike in kritine. Izdelan je bil elaborat ZVKDS, OE NM (Murko, Bavec: februar 2007). Zaradi odsotnosti arheoloških struktur smo ob zemeljskih delih predpisali le poostren arheološki nadzor z možnostjo interventnega izkopa.

Miha Murko, Uroš Bavec

33

EŠD: 10673

Naselje: Dob

Občina: Domžale

Ime: pokopališče Dob

Naslov: grobnica rodbine Stupica

Področje: Z

Obdobje: 19. stoletje

Na krajevnem pokopališču Dob je zavod evidencial in dokumentiral stanje ter podal kulturnovarstvene pogoje za sanacijo in restavriranje družinske grobnice Stupica.

Grobnica Stupica (foto: R. Pamič)

Prevrnjene krste (foto: R. Pamič)

Notranjost grobnice meri 413 x 300 cm, globina grobnice je 170 cm. Zunanji okvir grobnice je betonski in je zaradi delovanja zmrzali počen. Po pripovedovanju domačinov je bila grobnica večkrat polna vode, krste so celo plavale (k sreči so dvojne, zunaj lesene, znotraj pocinkane), voda pa je prelivala zgornji kamniti pokrov grobnice. Problem je v močvirnatem terenu in lastnosti

zemljine ter v razpokah vrhnjega dela grobnice, skozi katere voda teče v grobnico. Po pripovedovanju grobarjev so grobovi na tem pokopališču skoraj vedno polni vode. Grobnico so sorodniki opustili, po obnovi jo želijo v upravljanje izročiti krajevni skupnosti. Grobnico je pogrebno podjetje odprlo pred prvim novembrom 2007 in iz nje izčrpalo vodo. Krste, ki so bile na nosilnih jeklenih traverzah, so bile premaknjene, ena od njih je kar zdrsnila s traverz in se prevrnila. To pomeni, da je voda v grobnici krste dvigovala in premikala. Dokumentirali smo stanje betonskih sten, stene so glajene brez razpok. Na tleh grobnice je bilo še 10 cm vode, zato tla niso bila pregledana. V grobnici je bila ugotovljena kletna goba. Stanje smo dokumentirali in grobnico zaprli.

Narejen je bil program prenove grobnice. Historični nagrobnik je treba po sestavnih delih demontirati, v delavnici restavrirati in ponovno sestaviti. Zaradi vode, zamakanja in zmrzali je prišlo do večjih premikov sestavnih delov nagrobnika. Program obnove predvideva preprečitev vdora površinske vode v grobnico z izvedbo novih betonskih okvirjev in hidroizolacijo zgornje površine grobnice, vključno z izpusti za površinsko vodo. Postopek, ki zadeva ravnanje s krstami, čiščenje notranjosti in razkuževanje, mora opravi pristojno pogrebno podjetje. Ob izsušitvi grobnice je bil podan predlog, da se krste dajo na tla na zadosten sloj peska, da ne bi ležale v vodi, in da se čez traverze namesti prečna mrežna konstrukcija, ki bi hkrati zadrževala krste in preprečevala večje premike ob morebitnem dvigovanju talne vode.

Renata Pamič

34

EŠD: 26574

Naselje: **Dobrina**

Občina: **Žetale**

Ime: **Dobrina – domačija Vuk**

Naslov: **Dobrina 11**

Področje: **E**

Obdobje: **19. stoletje**

Septembra 2007 sta bila odprta in predstavitev obnovljene ter z opremo in pohištvo urejene Vukove hiše. Stavba je muzejsko urejena, dopolnjevali pa jo bosta kulturno-pedagoška in turistična dejavnost. Urejena je tudi okolica z značilnimi brajdami ter haloškim vrtom z dišavnicami in zdravilnimi zelišči.

Vukova hiša stoji ob cesti v Dobrini, v razloženem naselju pred Žetalami, v jugozahodnem delu Haloz.

Lesena "cimprana" hiša, ki izvira iz 19. stoletja, je narejena iz grobo obtesanih brun, ometana z ilovico in pobeljena z apnom. Spodnji kletni del je grajen iz kamna. Strma čopasta streha je krita s slamo. Stavbo objema lesen gank. Okna so majhna, skoraj kvadratna. Pod gankom stoji lesena preša.

Obnovo stavbe je pod zavodovim strokovnim nadzorom vodila Občina Žetale. Finančno pomoč je občina pridobila iz EU, od Interrega (čezmejnega sodelovanja s Hrvaško).

Po nekajletnih prizadevanjih, ko je stavba že skoraj propadla, je občina leta 2006 končno uredila lastniški odnos in tako lahko začela obnovo hiše (VS, Poročilo 43/06, 2007).

Hiša je bila v zelo slabem gradbenem stanju in je še komaj kljubovala zobu časa. Izhodišče obnove je bilo ohraniti stavbo tako, kot se je ohranila do današnjih dni. Streha, ki je bila dotrajana, je v celoti nova. Izvedena je kopija stare strešne konstrukcije z lesenimi klini, dvokapne strme čopaste strehe, krite z rženo slamo. Dotrajani dimnik je bilo treba rekonstruirati. Tudi leseno ostenje je bilo močno poškodovano. Pri odstranitvi dotrajanih ilovnatih ometov zunaj in znotraj stavbe so se v lesenem ostenju pokazali obrisi prvotnih manjših, skoraj kvadratnih oken. Lesene stene je bilo treba obnoviti ter zamenjati dotrajane dele lesene kladne konstrukcije. Dotrajani leseni gank z izrezljano ograjo je bil rekonstruiran. Dotrajane lesene zmožnične stropove v obeh bivalnih prostorih je bilo prav tako treba rekonstruirati, kletni tramovni strop pa sanirati. Tramovni strop je saniran po predlogu Mirana Ježovnika, u. d. i. g. Novi so tudi leseni podi v bivalnih prostorih in ilovnat pod v kletnem prostoru. Po analogiji je bilo v celoti izdelano novo stavbno pohištvo, razen kletnih vrat, ki so bila izdelana po vzoru obstoječih, dotrajanih. Vsa okna so enake velikosti kakor primarne okenske odprtine, ki so bila najdene po odstranitvi ometov.

Pri sanaciji kamnitega kletnega ostenja sta bili odkriti dve lini. Obe sta obnovljeni. Obnovljen je apneni omet kamnitega ostenja v notranjščini in zunanjščini kleti. Ometi na lesenem delu stavbe so novi, ilovnati, narejeni iz ilovice, ki ji je primešana narezana slama s plevami. Vsi ometi so pobeljeni z apnom. Na staro mesto pod gankom je zopet postavljena lesena preša.

Urejena je tudi notranjščina stavbe. Obnovljeno je kurišče in rekonstruirana je krušna peč. Krušna peč je bilo mogoče rekonstruirati na podlagi najdenih koščkov starih pečnic. Oba prostora sta opremljena s starim pohištvo in opremo, prav tako je z ustrezno opremo urejena klet.

Prostor z ognjiščem je opremljen z vsemi potrebnimi pripravami, obnovljeno je ognjišče s polico,

imenovano "komen", z vsemi potrebnimi pripravami in starim posodjem. Pred ognjiščem na polici stojijo železne in lončene posode, v kotu je postavljena »stolica« za vodo, na steni visi sklednik z lončenimi posodami. Pri ognjišču so postavljene potrebne priprave: burkle, lopar, grebljica, metla. V bivalnem prostoru »hiši« z rekonstruirano krušno pečjo stoji staro pohištvo: omara, predalnik, postelja, diagonalno nasproti peči pa miza s klopjo in stoli. V kotu nad mizo je razpelo, okrog njega visijo po stenah nabožne podobe.

Pr eden so v hišo napeljali elektriko, so si domači svetili s petrolejko pa tudi s karbidovko in voščenimi svečami. Tudi ta svetila je treba razporediti po prostorih. Za opremo hiše je treba izbrati ustrezne prte, prtiče, brisače, zavese, posteljnino ... in različne predmete, pribor, posode, steklenice, kozarce ... Podstrešje ostaja zaenkrat prazno. Opremljeno je z omarico za prekajevanje.

Klet z ilovnatim podom in obnovljeno stensko omarico bo treba opremiti z gantarji s sodi ter z drugo kletarsko-vinarsko opremo in pripomočki. Na podlagi raziskav objekta je bil leta 2007 izdelan konservatorski program za obnovo Vukove hiše. Načrt oken in vrat je izrisal Gorazd Gerlič, u. d. i. g. Dela je pod nadzorom pristojne konservatorke in gradbenega tehnika Branka Ramšaka tudi v letu 2007 izvajal Anton Golnar, s. p., iz Sovjaka 54.

Jelka Skalicky

35

EŠD: /

Naselje: **Dolenja Nemška vas**

Občina: Trebnje

Ime: **Dolenja Nemška vas – Vgmajni**

Področje: A

Obdobje: prazgodovina, rimsko obdobje

Dne 29. 3. 2007 sem opravil ogled strojnega izkopa v manjši vrtači vzhodno od Dolenje Nemške vasi. Vrtača se nahaja na parc. št. 233/13 in 233/14, obe k. o. Češnjavek, in je velika približno 33 x 27 m. Strojni izkop zemlje v vrtači so opravili v letih 2004 in 2005. Glavnino izkopane zemlje so nasuli na vzhodni rob vrtače na rob manjše njive, manjši del pa so nasuli po njivi. Pri pregledu izkopane zemlje sem našel nekaj kosov prostoročno izdelane lončene različnih faktur, drobce ožgane gline in ožganih kosti. Strojni poseg je skoraj v celoti uničil arheološke strukture v sami vrtači. Nepoškodovan je ostal samo vzhodni del vrtače. V zahodnem in osrednjem delu vrtače so bile plasti odstranjene skoraj v celoti, delno so se plasti ohranile samo na

manjšem območju na južnem pobočju vrtače, kjer je ostal 3–4 m dolg ter okoli 0,50 m širok pas, ki ga strojni izkop ni poškodoval.

Ohranjene arheološke strukture na vzhodnem delu vrtače so izpostavljene nadaljnjim erozijskim procesom, saj luknja po izkopu ni bila zasuta, poleg tega so vanjo že začeli dovažati odpadni gradbeni material, zato je lokacija ogrožena. O tem smo obvestili ZVKDS, OE Novo mesto, in oddali najdbe.

Mitja Pergar

36

EŠD: 580063 (št. predloga za vpis v RKD)

Naselje: **Dolsko**

Občina: Dol pri Ljubljani

Ime: **Dolsko – naselbina Spodnje Škovce**

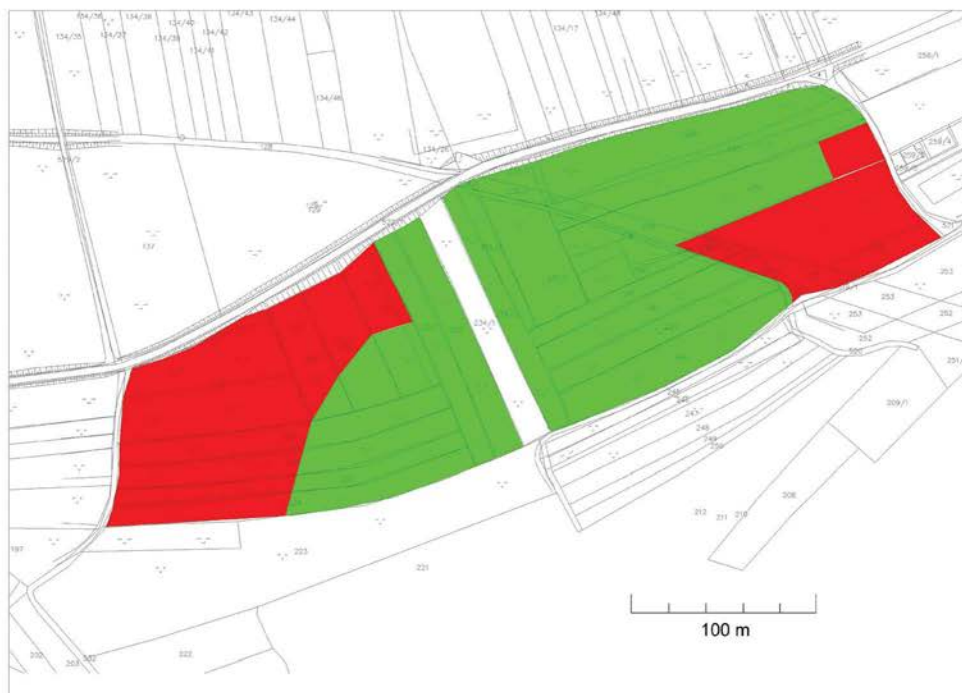
Področje: A

Obdobje: prazgodovina

Arheološki terenski pregled na območju urejanja MP 11/1 Dolsko oziroma nove industrijske cone Dolsko, parc. št. 224, 225, 226, 227, 228, 229, 230, 231, 232, 233, 234/2, 235/1, 235/2, 236, 237, 238, 239, 240, 241, 242, 243, 244, vse k. o. Dolsko, je v oktobru 2007 izvedla ekipa ZVKDS, OE Ljubljana, pod vodstvom Mateja Drakslerja, univ. dipl. arheologa, in Barbare Nadbath, univ. dipl. arheologinje, višje konservatorke.

Zemljišče, predvideno za izvedbo arheološkega pregleda, leži na najvišji savski terasi ob lokalni cesti Kleče–Dolsko, predstavljajo pa ga travniki in njivske površine. Po vzhodnem delu poteka trasa železniške proge, ki so jo med drugo svetovno vojno zgradili Nemci in je bila po vojni opuščena. Po pripovedovanju domačinov je bila na osrednjem delu območja nekoč poglobitev oziroma stara struga potoka, ki so jo v bližnji preteklosti zasuli. Izvedena sta bila površinski pregled in vrednotenje zemljišča z izkopom sedemnajstih testnih sond. Pri pregledu je bila odkrita večja količina prazgodovinske lončenine in oglja. Koncentracija arheoloških najdb je bila odkrita na zahodnem in vzhodnem delu območja nove industrijske cone, na zemljiščih s parc. št. 224 – del, 225 – del, 226 – del, 227 – del, 228, 229 – del, 230 – del, 231 – del, vse k. o. Dolsko, ter zemljiščih s parc. št. 239, 243 – del, 242 – del, 241 – del in 240 – del, vse k. o. Dolsko, kar kaže na obstoj (mogoče) dveh prazgodovinskih arheoloških najdišč naselbinske narave. Na tem delu bo pred kakršnimi koli posegi v prostor treba izvesti zaščitna arheološka izkopavanja.

Območje, predvideno za izvedbo zaščitnih izkopavanj, označeno z rdečo barvo (izvedba: M. Draksler)

Na osrednjem delu območja, na zemljiščih s parc. št. 224 – del, 225 – del, 226 – del, 227 – del, 229 – del, 230 – del, 231 – del, 232, 233, 234/2, 235/1, 235/2, 236, 237, 238, 240 – del, 241 – del, 242 – del in 243 – del, vse k. o. Dolsko, smo zahtevali izvedbo nadaljnjih raziskav.

Vrednotenje osrednjega dela območja nove industrijske cone Dolsko z izkopom strojnega testnega jarka ter arheološki terenski pregled na območju predvidene gradnje dovozne ceste in krožišča za območje urejanja MP11/1 Dolsko je v decembru 2007 izvedla ekipa ZVKDS, OE Ljubljana, pod vodstvom Mateja Drakslerja, univ. dipl. arheologa, in Barbare Nadbath, univ. dipl. arheologinje, ter s sodelovanjem Matevža Lavrinca, univ. dipl. arheologa.

Izvedli smo vrednotenje zemljišča z izkopom štirih testnih jarkov v skupni dolžini 80 m. Jarki so bili široki 1,5 m in globoki od 1,10 do 3 m. V strojnem testnem jarku 4 so bili v plasteh SE 002 in SE 003 odkriti ostanki oglja. Omenjeni plasti bi tako lahko opredelili kot kulturni.

Arheološki pregled na območju dovozne ceste in krožišča je bil izveden v obliki intenzivnega

površinskega pregleda in vrednotenja zemljišča z izkopom dveh testnih sond. Pri pregledu je bil odkrit odlomek prazgodovinske keramike, ki kaže na morebitno širitev prazgodovinskih naselbin tudi proti severu. Vsa zemeljska dela pri gradnji dovozne ceste in krožišča bodo morala potekati pod stalnim arheološkim nadzorom.

Z navedenimi predhodnimi arheološkimi raziskavami sta bili na območju nove industrijske cone Dolsko oziroma na območju urejanja MP 11/1 zamejeni dve območji, kjer so bile odkrite prazgodovinske najdbe. Na tem območju bodo v letu 2008 izvedena zaščitna arheološka izkopavanja.

Barbara Nadbath, Matej Draksler

37

EŠD: 580063 (št. predloga za vpis v RKD)

Naselje: Dolsko

Občina: Dol pri Ljubljani

Ime: Dolsko – naselbina Spodnje Škovce

Področje: A

Obdobje: prazgodovina, rimsko obdobje

Arheološki terenski pregled na območju predvidene gradnje plinovodnega omrežja Beričevo–Dolsko, odsek Dol–nova industrijska cona in odsek Kamniška Bistrica–Dol, je ekipa ZVKDS, OE Ljubljana, izvedla v novembru 2007 pod vodstvom Matevža Lavrinca, univ. dipl. arheologa, in Barbare Nadbath, univ. dipl. arheologinje, višje konservatorke.

Sprva je bil zveden površinski terenski pregled, nato pa vrednotenje zemljišča z izkopom testnih sond. Pri površinskem pregledu je bilo, poleg lončenine iz mlajših zgodovinskih obdobj, odkritih tudi pet odlomkov prazgodovinske in štirje odlomki rimskodobne lončenine ter kremenov odbitek.

Pri vrednotenju zemljišča so bili v plasti SE 003 v testni sondi 5 (relativna globina od 22 do 44 cm) in testni sondi 7 (relativna globina od 30 do 65 cm) odkriti odlomki prazgodovinske keramike ter večja količina oglja. Slednje je bilo odkrito tudi v plasti SE 003 v testni sondi 6 (relativna globina od 30 do 60 cm).

Odkrite arheološke najdbe nakazujejo obstoj prazgodovinskega in rimskodobnega arheološkega najdišča, verjetno naselbinske narave. Pred gradnjo plinovodnega omrežja bodo morale biti izvedene zaščitne arheološke raziskave.

Barbara Nadbath, Matevž Lavrinc

38

EŠD: 119

Naselje: **Domanjševci**

Občina: *Salovci*

Ime: **pokopališka cerkev sv. Martina**

Področje: *R*

Obdobje: *17.–18. stoletje*

V Pokrajinskem muzeju Murska sobota pripravljajo veliko razstavo Umetnine iz Prekmurja od romanike do modernizma. V okviru priprav posameznih umetnin za razstavo smo izvedli konservatorsko-restavratorske posege na sedmih lesenih polihromiranih plastikah iz cerkve sv. Martina v Domanjševcih.

Kipi štirih apostolov, Vstali Kristus in dva angelca so bili po vsej verjetnosti nekoč postavljeni na oltarju, ki ne obstaja več, in so bili nazadnje shranjeni v zakristiji cerkve. Očitno je bilo, da so bile plastike svetnikov shranjene v zelo suhem prostoru, saj so bile v zelo slabem stanju. Površine so bile zaprašene, les je bil bolj ali manj ogrožen in zaradi neprimernih pogojev hrambe čezmerno izsušen. Obstojče polihromacija, pozlata in pos-

rebritev na plastikah so bile večinoma prvotne, nekaj pa je bilo preslikav in predelav. Kredna podloga je bila zelo krhka in brez veziva, zato se je skupaj s plastmi polihromacije luščila in odpadala od podlage. Površine so bile na mnogih mestih spraskane in zlizane. V lesu je bilo veliko luknjic in poškodb zaradi delovanja lesnih insektov. Na plastikah so manjkali posamezni prsti in delčki draperij, lepilo je popustilo tudi na spojih.

Potrebna je bila skrbna konservacija, da se je ohranilo čim več prvotne podloge in poslikave. Namen izvedenih posegov na kipih iz Domanjševcev je bil vzpostaviti ustrezno stabilnost lesenega nosilca, kredne podloge, polihromacije, zlačenih in srebrenih površin ter jih ustrezno pripraviti za prezentacijo na razstavi.

S plastik smo zelo previdno odstranili debele plasti prahu in nesnag ter se lotili utrjevanja odpadajočih plasti. Med posegi smo ugotovili, da so bili posamezni deli nekoč že predelani, zato smo odvzeli vzorce za mikroskopsko ugotavljanje števila barvnih slojev, laboratorijske raziskave in materialno dokumentacijo. Rezultati so prikazani v poročilu naravoslovnega oddelka.

Plastike med posegi, dopolnjevanje kredne podloge (foto: Nuška Dolenc Kambič)

Plastika po posegih (foto: Nuška Dolenc Kambič)

Po dolgotrajnem utrjevanju dostopnih delov lesa in kredne podloge smo odstranili neustrezne predelave in nekvalitetne dele kredne podloge, ki so preprečevali dostop do poškodb. S tem je bila omogočena boljša sanacija nosilca. Za utrjevanje in pritrjevanje plasti k nosilcu smo najprej uporabili kvalitetni ribji klej, vendar ni dal dobrih rezultatov, zato smo ga nadomestili z akrilno disperzijo (Sokrat 2804) in dobili zelo dobre rezultate.

Poškodbe na lesu smo zapolnili z dvokomponentnim kitom (Araldit) na epoksiosnovi, s katerim smo domodelirali tudi manjkajoče prste in druge dele. Površine z manjkajočo in delno odstranjeno kredno podlogo smo dopolnili, obrusili in izravnali nivoje. Sledilo je čiščenje originalnih plasti inkarnata, zlatih in srebrnih površin, šele zatem pa dopolnjevanje pozlate in posrebrtve, lazuriranje ter retuširanje barvanih predelov.

Najzahtevnejši del konservatorsko-restavratorskih posegov je bil usklajevanje novih in ohranjenih površin na srebru in zlatu. Poškodovano poslikavo na obrazu in rokah smo dopolnili z retušo ter na koncu kipe zaščitili z zaključnim varovalnim lakom.

Projekt se nadaljuje v tem letu, ko bomo pripravili še nekaj umetnin iz muzejske zbirke, Križanega iz Sv. Jurija in nekaj okvirjev za slike.

Sodelavci: Tine Benedik, Tjaša Pristov, Nuša Saje, Nina Kamnikar.

Odgovorni konservator kustos: Janez Balažič, Pokrajinski muzej Murska Sobota.

Nuška Dolenc Kambič

39

EŠD: 20283

Naselje: Dragatuš

Občina: Črnomelj

Ime: Dragatuš – prazgodovinska in rimskodobna naselbina

Področje: A

Obdobje: prazgodovina

Lokacija predvidene trase 20-kilovoltnega kablovoda in TP s priklopom na NNO Dragatuš II se nahaja znotraj enote dediščine Dragatuš – prazgodovinska in rimskodobna naselbina (EŠD 20283). Arheološko vrednotenje in ekstenzivni pregled smo izvedli na območju predvidene trase, na parc. št. 4860/1, 4859, 4866, 4852, 4853, vse k. o. Dragatuš, kjer smo predvidevali intaktne plasti. Arheološko vrednotenje in arheološki ekstenzivni terenski pregled na območju arheološkega najdišča sta bila opravljena 25. 6. 2007 pod vodstvom mag. Maše Sakara Sučević, univ. dipl. arheologinje, in nadzorom dr. Philipa Masona, univ. dipl. arheologa. Na območju smo izkopal tri testne jarke v velikosti 1 x 1 m.

Ugotovitve:

1. V TJ 1 in 2 smo naleteli na arheološke artefakte, nismo pa zasledili arheoloških struktur.
2. Ovrednoteno območje leži v ravnici reke Lahinje, na dveh terasah. Prva terasa je bila v bližnji preteklosti močno preoblikovana zaradi bombardiranja med drugo svetovno vojno ter odnašanja in nasipanja materiala. Na drugi terasi bliže Dragatušu so se ohranile intaktne plasti.
3. Plasti v obeh TJ kažejo na človekovo dejavnost pri njihovem oblikovanju. Teren je bil v preteklosti prekopan, nasipan in oran.
4. V TJ 1 še na globini 120 cm nismo prišli do geološke osnove. V TJ 2 in 3 pa smo prišli do geološke osnove, ki jo tvorijo pliokvartarni kvarcit, pesek in prod na globini od 25 do 54 cm.

Za pregledano območje predvidene trase nam stratigrafija plasti v testnih jarkih in arheološki artefakti iz testnih jarkov in ekstenzivnega terenskega pregleda kažejo na človekovo aktivnost v prazgodovinskih in mlajših obdobjih. Pojavlja se več fragmentov prazgodovinske in novoveške keramike ter novoveškega gradbenega materiala.
Philip Mason, Maša Sakara Sučević, Ildikó Pintér

40

EŠD: 2844

Naselje: **Drča**

Občina: Šentjernej

Ime: **Pleterje – cerkev Sv. trojice**

Naslov: Drča 1, 8310 Šentjernej

Področje: UA

Obdobje: gotika (cerkev posvečena 1420)

Sklop kartuzijanskega samostana Pleterje v podnožju Gorjancev sestavlja več sestavnih delov. Najbolj opazen danes je novi samostanski kompleks, zgrajen leta 1897 in blagoslovljen leta 1906. Omejuje ga obsežno varovano območje, zamejeno z obzidjem in podrejeno samostanski klavzuri, v njem pa je majhen del ohranjenega prvotnega samostanskega stavbnega tkiva, ki obsega staro gotško cerkev, posvečeno leta 1420, zakristijo in prostore ob njej, večjo stavbo, v kateri je danes žganjekuha v pritličju in vkopana vinska klet, ter ostanke malega križnega hodnika na zemljišču med naštetimi objekti. V sklop spomenika sodijo še samostanska knjižnica z bogatim arhivom (EŠD 8701), vstopni lipov drevored (EŠD 9886), Kegljevičeva hiša (EŠD 8691) in muzej na prostem (EŠD 527) ter dve spominski plošči (Josipu Ressleru in NOB).

Med pomembne sestavine sodobne interpretacije kulturne dediščine v Pleterju sodi postopna raziskava in strokovna predstavitev sestavnih delov stare gotške cerkve. S predhodnim konservatorskim programom iz oktobra 2005 je takratni odgovorni konservator mag. Robert Peskar opredelil restavratorske posege na kamnitih detajlih oken in s tem začel zamisel o spremembi zasteklitve teh oken. Zaradi vojaških spopadov med drugo svetovno vojno je samostan zaradi poškodb s strelnim orožjem še danes opazno poškodovan; po vojni so uspeli zasteklit okna le z običajnim mozaičnim steklom, pri tem pa so zamenjali tudi nekaj vmesnih kovinskih profilov, ki nosijo zasteklitev. V omenjenem programu je Robert Peskar predvidel izvedbo posegov na stari gotški cerkvi v etapah, ki bodo razdeljene na več zaporednih let.

Dr. Robert Peskar je postal direktor ZVKDS in tako je bil za novega odgovornega konservatorja imenovan Jovo Grobovšek. Konservatorski program sta oba konservatorja skupaj preverila in soglasno sprejela. S tako oblikovanim programom je kartuzija v letu 2007 uspela na razpisu Ministrstva za kulturo za sofinanciranje konservatorsko-restavratorskih del na oknih. V sodelovanju z ZVKDS, OE Novo mesto, je kartuzija izbrala izvajalca del na kamnitih detajlih in izvajalca za-

steklitve oken.

Izvajalec kamnoseških del je pripravil nujni gradbeni oder, ki pa v prvi inščici ni ustrezal zahtevam za izvedbo vseh etap dela. Po intervenciji odgovornega konservatorja je postavil gradbeni oder, ki je bil še sprejemljiv za uspešno uresničitev vseh nadaljnjih raziskovalnih, dokumentacijskih in izvedbenih del.

Pripravo posega na prvih treh oknih v južni steni cerkvene ladje je opravila ekipa ZVKDS, OE Novo mesto. Odgovorni konservator in konservatorski tehnik Bojan Zaletelj sva opravila fotografsko in grafično dokumentacijo stanja pred posegom. Fotografirali sva tako v digitalni kot v analogni tehniki. Meritve sva izvajala ročno in jih vnašala v digitalne datoteke DWG-formata. Natančnost meritev pri kamnitih delih sva skušala opredeliti na 2 mm. Pri delu v ekipi smo preverili uporabnost analognih načrtov zunanjsčine in notranjsčine cerkve, ki jih je leta 1990 na zahtevo takratnega ZVNKD Novo mesto izdelal Geodetski fakultet Sveučilišta v Zagrebu. Analogne risbe smo skenirali in jih uporabili le kot osnovo za terenske skice, vektorizirali pa jih nismo, saj je za to delo potrebno veliko več časa in delovnih moči.

Pri natančnem pregledu sestavnih delov gotške profilacije oken smo ugotovili, da je namestitev vogalnega utora za nameščanje zasteklitve na rebrih oken I do III na notranji strani. Pri oknu III smo morali zamenjati nekatere vodoravne kovinske profile (nosilce in opornike za zasteklitev) z novimi, ki jih je izvajalec skoval v dimenzijah, podobnih preostalim še ohranjenim izvornim profilom. Posebnost dosežane konstrukcije na oknih I do III, ki smo jo primerjali z oknom IV in V, je bil položaj opornih ušesc za navpična vodila (opore) zasteklitve. Novo zasteklitev smo lahko izvedli le tako, da smo na vse vodoravne kovinske profile dodali (privili) nov profil, v katerem pa smo pustili izsekane utore, ki so omogočili ohranjanje starih ušesc; nova ušesca smo privarili na dodani profil s končnim natančnejšim pozicioniranjem.

Izvajalec kamnoseških del je vertikalne stebriče očistil, zaplombiral in nekatere med njimi zamenjal, seveda iz ustreznega peščenca. Poseg je bil izveden na zunanji polovici okenskega ostenja, saj je bila notranjsčina restavratorsko obdelana ob prezentacijskih delih v letu 1985 (izvajalec Ivan Bogovčič). V letu 2007 je poseg segal v fasadno širino do vsakokratnega roba kamna, ki sestavlja okensko ostenje (špaleto), torej do začetka stenskih ometov na zunanjsčini.

Zasteklitev je izvajalec pripravil že pred pose-

gom na podlagi osebne dogovora z avtorjem predhodnega konservatorsko-restavratorskega programa. Določila sta okroglo obliko (bucne), premer (12 cm), barvo stekla brez dodanega tona in barvno nianso vmesnega veznega profila v oksidirano sivi barvi. Zaradi slabe koordinacije na začetku del je izvajalec, ki ni obvestil odgovornega konservatorja, s prehitro izvedbo na oknih I in II odrezal stara (izvirna) ušesca; pri izvedbi del na oknu III je pozneje pod nadzorom odgovornega konservatorja izvedel zahtevano inačico. Napake na naslednjih dveh oknih (IV in V) ne bomo smeli ponoviti.

Kamnoseška dela je opravil mojster Franc Kocjan iz Zagrada pri Škocjanu (Ika–Um Kamnoseštvo, s. p.), zasteklitev pa mojster Peter Jankovič iz Rogaške Slatine (Non–stop, d. o. o.).

Jovo Grobovšek

Današnji videz okna I na južni fasadi stare gotske cerkve. (foto: Jovo Grobovšek, 2007)

Na okenskem krogovičju, ki z restavriranimi ploskvami deluje izjemno estetsko, se lovijo svetlobni učinki ves dan in v vseh letnih časih z izjemno slikovitostjo. (foto: Jovo Grobovšek, 2007)

Okno III pred restavriranjem. Opazimo neartikularnost zasteklitve s preprostim mozaičnim steklom, cementne ploambe na kamnitem ostenju in poškodbe zaradi strelnega orožja. (foto: Jovo Grobovšek, 2007)

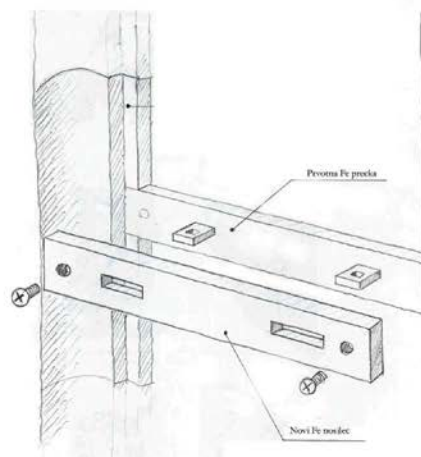
Rahla omejitev med polji na osnovni kompoziciji okroglih stekelc (bucen) dovoljuje prevlado svetle površine. Zunanje zelenje obarva vpadno svetlobo z nežnim barvnim učinkom. (foto: Jovo Grobovšek, 2007)

Na detajlu okna III opazimo neprimerne intervencije po drugi svetovni vojni: cementne plombe kamnitih fug, nedorečeno zasteklitev iz mozaičnega stekla. (foto: Jovo Grobovšek, 2007)

Risba prikazuje položaj dosedanjih in novih kovinskih detajlov, potrebnih za nošenje novih ploskev zasteklitve. Avtor: Peter Jankovič

41

EŠD: 528

Naselje: Drča

Občina: Šentjernej

Ime: Pleterje – kartuzijanski samostan

Naslov: Drča 1, 8310 Šentjernej

Področje: UA

Obdobje: novi vek

Najbolj obiskan in prepoznaven kulturni spomenik v občini Šentjernej je nedvomno samostan Pleterje. Skupnost kartuzijanskih menihov je podrejena generalnemu kapitlju v Grande Chartreuse (velika kartuzija) v bližini francoskega Grenobla. Po uspešno opravljenih prezentacijskih delih v začetku osemdesetih let 20. stoletja je bil manjši del samostanskega zemljišča s staro gotško cerkvijo in zakristijo izzvzet iz klavzure (zaprtosti za javni dostop), v zakristiji pa je bila pripravljena takrat zelo sodobna in nedvomno atraktivna večmedijska predstavitev za obiskovalce. Z diapozitivi ter usklajeno glasbeno in besedno predstavo so si tako domačini kot tujci (izvedba v inačicah več jezikov) lahko ogledali življenje menihov, njihovo delo in molitev, približali so se lahko verskemu občutju kartuzijanov.

Vhod v novo odprto in javnosti dostopno območje skozi samostansko obzidje je zahteval dopolnilno opremo, namenjeno vedno številnejšim obiskovalcem, in gradnjo primernega, vsaj minimalno dimenzioniranega sprejemnega središča. Vodstvo samostana, odgovorni konservator mag. Robert Peskar in projektant arhitekt Miloš Bonča

(1932–2006) so zasnovali več različic objekta. Po vrsti težav, tudi konfliktnih in slabšem razumevanju konservatorskih izhodišč in pogojev je bil objekt zgrajen in odprt za javnost. Zunanji videz stavbe, ki po zunanjih merah sodi med majhne objekte, a je na občutljivem prostoru tik samostanskega obzidja, je bil zasnovan kot stena iz vidnega betona, v katero so vrezane linije, ki v ortogonalno, statično zasnovano stavbo iz betona, jekla in stekla vnašajo dinamične črte dekonstruktivističnega elementa sodobne arhitekture.

Videz stavbe je prilagojen zunanjemu videzu prostora, v katerem prevladuje barvni spekter obzidja, s katerim je zaprta ožja samostanska posest (klavzura). Foto: Jovo Grobovšek, marec 2008

Po dveh letih delovanja sprejemnega središča in številnih pripombah obiskovalcev smo na zahtevo vodstva samostana, po tehtanju razlogov za in proti, zunanja pročelja recepcije nekoliko prilagodili okusu samostanske skupnosti. Odgovorni konservator Jovo Grobovšek je predlagal spremembo, ki je zajemala zapolnitev netektonskih fug v stranski steni stavbe, prekrivanje vidnega betona vsega objekta s tankim nanosom grobega enoslojnega ometa in toniranje ometa z oker pigmentom. Tako smo stene tonsko in taktilno približali grobem ometu starega samostanskega obzidja, na katero je recepcija naslonjena.

Pater Jean Maria Hollenstein, oče Janez, je ob svojem delu v okviru samostanske aktivnosti (molitev, delo, učenje in počitek) izdelal enostaven železni križ, ki označuje vhodno steno sprejemnega središča za obiskovalce. V recepciji deluje trgovina s samostanskimi pridelki (vrste kakovost-

nih vin, različno sadje, posebna žganja, samostanska grenčica, medica in drobni spominki). S temi proizvodi si samostanska skupnost lajša gospodarski položaj in tako omogoča kontemplacijo menihov v osami pod Gorjanci, kot so si jo izbrali že v začetku 15. stoletja.

Jovo Grobovšek

42

ESD: 528

Naselje: Drča

Občina: Šentjernej

Ime: Pleterje – kartuzijski samostan

Naslov: Drča 1, 8310 Šentjernej

Področje: UA

Obdobje: historicizem, začetek 20. stoletja

Kartuzijani so na mestu nekdanjega samostana (ustanovljenega leta 1407, cerkev posvečena leta 1420, kartuzija ukinjena leta 1595) v zavetju odmaknjene doline pod Gorjanci leta 1899 ponovno odkupili zemljišča. V naslednjih letih so zgradili novi samostan (temeljni kamen so položili 24. avgusta 1901 – samostan so blagoslovili 3. novembra 1904, arhitekt je bil Jean-François Pichat, 1843–1914). Značilnost zemljišča so bogati vodni viri, ki so nekdaj povzročali nemalo težav graditeljem, danes pa jih povzročajo samostanski skupnosti pri vzdrževanju razsežnih stavbnih kompleksov.

Slabo stanje gradiv v velikem križnem hodniku se je do leta 2005 že tako poslabšalo, da je bilo nujno ukrepati. Razlogi so bili: neogrevani prostor velikega križnega hodnika, enojna zasteklitev izvirnih oken, betonski tlak hodnika, vdor in vertikalna osmoza talne vlage v zunanje in notranje zidove, odpadanje cementnega (večkrat popravljanega) ometa v talnem pasu zidov.

Konservatorsko-restavratorski program in dokumentacijo za kandidiranje na razpisu Ministrstva za kulturo je v oktobru 2005 izdelal ZVKDS, OE Novo mesto, pod vodstvom takratnega odgovornega konservatorja dr. Roberta Peskarja, s sodelavcema Tomažem Golobom in Bojanom Zaleteljem. Izhodišča so obsegala preiskave in določila pogoje za saniranje posledic. Predvideni so bili naslednji posegi: odstranjevanje spodnjega sloja ometa, ki je prepojen s kapilarno vlago, izvedba ožjega prezračevalnega kanala v betonskem tlaku tik ob zidu, ometavanje s sanirnim ometom (KEMA Puconci), priprava apnenih opleskov in končno barvno pleskanje navpičnih

sten in obočne konstrukcije nad hodnikom.

Določila izhodišč je prevzel novoimenovani odgovorni konservator Jovo Grobovšek. S konservatorsko-restavratorskim svetovalcem mag. Antonom Miklavžinom sta na delih hodnika opravila sondaže. Restavrator je ugotovil debeline ometov, število nanesenih slojev, barve osnovnega opleska, število poznejših opleskov in njihove barve. Ugotovili smo, da je bil apneni stenski omet v višini dobrega metra od tal na več mestih že zamenjan s cementnim, medtem ko je večina barvnih opleskov obočne konstrukcije (mavčne konzole, ločne oproge in križni oboki) ostala intaktna.

Restavrator je z izvajalcem (Torsas, d. o. o., Krško) opravil terensko izpopolnjevanje v pripravi apna, apnenega cveta, apnenega opleska, o uporabi primernih pigmentov in izvajanju premazov na »več rok« ter opazovanju sušenja opleskov v različnih terenskih klimatskih razmerah.

Pri določanju barve končnega opleska smo se dogovorili s priorjem in skupnostjo menihov za metodo pleskanja več poskusnih partij hodnika. Z uporabo tehnike apnenih beležev, ki smo ji postopoma dodajali večje količine pigmenta, smo končno oblikovali zelo subtilen, a opazen razloček med barvo konzol in oprog ter obočnih in stenskih ploskev (nova konzola, novi hodnik).

S poskusnimi opleski smo testirali vizualni učinek v različnih svetlobnih razmerah in različnih letnih časih ter se konsenzualno odločili za omiljenje barvnega kontrasta, kot smo ga podedovali iz časa gradnje (foto: stari hodnik, stara konzola).

Zaradi dobrih izkušenj pri uporabi apnene tehnologije se je prior kartuzije odločil, da bodo z apnom obnovili tudi zunanje fasade. Potem ko so osrednji del vhodnega pročelja uspešno sanirali in obnovili v letu 2003, so se lani lotili še površin obeh stranskih vogalnih kril. Od aprila do julija 2007 je izbrani izvajalec Torsas, d. o. o., s finančnimi sredstvi samostana izvedel popravila na fasadnih ometih in opleskih. Po opravljeni fotografski dokumentaciji pred posegom, ki jo je opravil odgovorni konservator, je izvajalec z uporabo popolnoma apnene tehnologije, ki jo je osvojil ob sanaciji velikega križnega hodnika, uspešno saniral površine izbranega kompleksa. Pri tem smo določili ohranitev izvirnega barvnega spektra fasadne obdelave, kot je bil izveden ob izgradnji novega samostana, ki je bila končana v letu 1904.

Jovo Grobovšek

Izvirna barvna shema je z dvema barvama iz oker in žgane siene barvnega spektra močno poudarila obočne loke in konzole. (foto: Jovo Grobovšek)

Z omiljeno razliko v barvah je veliki križni hodnik postal svetlejši, v njem posebno lepo delujejo svetlobni učinki oken-skih zasteklitev. (foto: Jovo Grobovšek)

43

EŠD: 8701

Naselje: Drča

Občina: Šentjernej

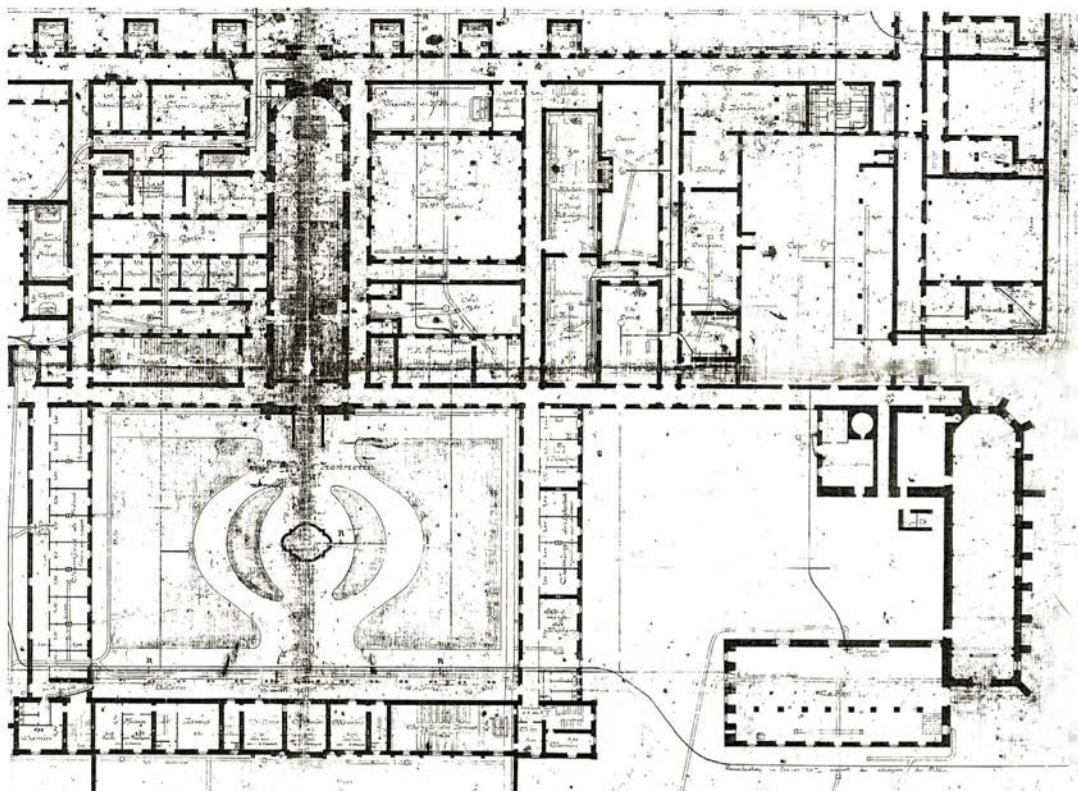
Ime: Drča – Pleterje – knjižnica kartuzijanskega samostana

Naslov: Drča 1, 8310 Šentjernej

Področje: UA, Z

Obdobje: 15.–20. stoletje (gotika – danes)

Skenogram izvirnega načrta, prikaz dela samostana v florisu. Zgoraj levo opazimo staro gotško cerkev in ob njej prostor nekdanjega malega križnega hodnika.

V letu 2005 je odgovorni konservator spomeniške celote Pleterje postal (spet) Jovo Grobovšek. Z varuhom knjižnice in arhiva patrom Jeanom Mario Hollensteinom (očetom Janezom) sta se dogovorila za pregled načrtov, ki so shranjeni v arhivu. Del načrtov smo premestili na sedež ZVKDS, OE Novo mesto, na grad Grm v Novem mestu. S podrobnim pregledom je bilo mogoče priprav-

iti natančen popis, identificirati čas nastanka, za mnoge načrte tudi avtorstvo. Opravljeni pregled se je v seznamu končal pri številki 33 zelo zanimivih in restavriranja potrebnih listov.

Načrte smo razporedili po velikosti v mape različnih velikosti, da smo jih primerno pripravili za prenos v Arhiv Slovenije, kjer smo se z vodjo restavratorske delavnice dr. Jedert Vodopivec dogovorili za postopno restavriranje. Skoraj vsi načrti se nanašajo na načrtovanje in izgradnjo novega samostana v Pleterju, njegovo opremljanje s pohištvo in strojnimi napravami ter na nekaj administrativnih postopkov v zvezi z urejanjem samostana takoj po izgradnji.

Gradivo obsega načrte na različnih vrstah prosojnih papirjev (pavspapir, svileni papir, oljni papir), papirne kopije izvornikov (sepia, blue-print, rdeče kopiranje), izvorne risbe s tušem na papirju so redke. Izvor večine načrtov je arhitekturni atelje Jean-François Pichat (1843–1914), Saint-Laurent-du-Pont v Franciji, ki je bil tesno povezan z veliko kartuzijo (Grande Chartreuse). Načrti so bili v Arhivu Slovenije temeljito očiščeni, restavratorsko dopolnjeni, restavrirani v skladu z metodami naše referenčne restavratorske ustanove za papir.

Načrti, razporejeni po vsebinski sorodnosti in z upoštevanjem časa nastanka, so shranjeni v ustreznih mapah, lesenih predalih in na tulcih večjega premera (do 150 mm) v arhivu samostana. Morebitno skeniranje v TIFF-obliko datotek bo izvedeno po dodatnem skupnem vrednotenju in določanju pomena za znanstveno, raziskovalno ter izvedbeno konservatorsko in gradbeno aktivnost.

Jovo Grobovšek

44

EŠD: 3073

Naselje: Drevenik

Občina: Rogaška Slatina

Ime: cerkev sv. Lenarta

Področje: UA

Obdobje: začetek 16. stoletja

Cerkev predstavlja prvotni sedež župnije v Kostivnici. Zgrajena je bila v prvi četrtini 15. stoletja kot enotna stavba z ladjo, prezbiterijem in zakristijo. V 17. stoletju so zgradili zvonik in stavbo opremili, pozneje pa je doživela manjše spremembe.

Z obnovitvenimi deli je cerkev razkrila tudi nekdanji slikarski okras. V letu 2004 so Ervin in Irena Potočnik ter Anja Urbanc nadaljevali restavratorska dela pri čiščenju recentnih beležev in retušah odkritih poslikav. Na obstenskih služnikih in obočnih rebrih so bile odkrite delilne rdeče črte v več niansah rdečih barvnih tonov, ki so praviloma narisane med stiki členov iz prve polovice 15.

stoletja. Iz časa zidave cerkve sta edina evidentno ohranjena dela poslikave pod oknom južne stene ob slavoločni steni črna poslikava obrobe in ostenja line v zahodni steni ladje ter prva plast poslikave na desni menzi ob slavoločnega oltarja. Rebra so bila členjena z rdečo barvo tudi ob slikanju stenske poslikave iz zgodnjega 16. stoletja. V tretji poli na severni steni so dodatno odkrite freske s prizori Kristusovega pasijona. V ločnem delu je angel, v spodnjem pasu je prizor Pilatovega umivanja rok, nato sledi bičanje Kristusa. Na drugi poli severne stene je zgoraj nedoločljiv prizor. V spodnjem pasu je prizor nošenja križa, na desni strani poleg baročne stenske niše je od prizora ostal le torzo križanega Kristusa. Na južni steni je na tretji poli odkrit prizor, ko angel, ki prihaja z oblaka, steguje obe roki proti klečečemu Kristusu, ki trosi seme. Desno od Kristusa je klečeč mož z cepcem v roki, zadaj za njim je snop žita. Na stenah je poslikava izvedena v freskotehniki, na oboku v sekotehniki.

V nadaljevanju restavratorskih del v letu 2005 so bili retuširane predhodno odkrite poslikave na južni steni ladje, kakor tudi prizor sv. Jurija v boju z zmajem s podobo sv. Marjetice ter dveh svetniških figur. Spodnji del prve in druge pole, kjer so le fragmenti talnega zidca (zaves) v rdečkasti barvi, je lokalno retuširan. Bordure so le toliko nakazane, da pomagajo ustvariti videz zaključene celote polja, v kateri so zgornji prizori. Na zahodni steni je retuširano obmorsko mesto oziroma mesto ob izlivu reke v morje. Na severni steni so retuširani prizori v zgornjem in srednjem pasu in novo odkriti spodnji pas z ostanki prizorov Kristusa v predpeklju in Zveličanega Kristusa. Na podlagi dodatnih sond so bili ometi brez poslikav tonirani z nevtralno zemeljsko sivkasto barvo. Ploskve, kjer je ohranjen prvotni gotski omet, ki se veže na poslikavo reber in obrobo okroglega okna v zahodni steni ladje, so tonirane sverlejšje. Gotski ometi in ometi s poslikavo z začetka 16. stoletja so prezentirani kot nivojsko ločeni ometi. Med velikimi toniranimi ploskvami brez poslikav so cezure napravljene tako, da so robovi obšivanih ometov beljeni. To se bo dosledno naredilo na vseh površinah po zaključku restavratorskih del. Povezovanje prizorov na ohranjenih originalnih gotskih ometih, a brez ohranjene barvne plasti, se je naredilo s pomožnimi črtami v sepiji. Na novih ali uničenih ometih se to ni izvedlo. Po odstranitvi recentnih beležev na oboku ladje in prezbiterija se je pokazalo, da so bili beleži z mesnato rastlinsko ornamentiko ob predhodnih beljenih temeljito postrgani. Od vseh treh obočnih pol je bila najbolj ohranjena poslikava

na oboku prve pole. Ta del poslikave se ni rekonstruiral, ampak so se podobe rastlin skušale nakazati z lokalnimi retušami. Težave so bile večje, kot smo si predstavljali. Rastlinje, posebno tisto naslikano v oker barvi, ni imelo jasnih kontur in ga praktično ni bilo mogoče povezati, zaključiti. Vendar je izkušeni restavratoriki Ireni Potočnik po natančnem pregledu vseh drugih ohranjenih poslikav na oboku uspelo »izvleči«
motiv mesnate rože. V letu 2006 je tako Irena Potočnik na oboku ladje restavriral rastlinski okras, ki je glede na predhodno stanje retuširan optimalno in v najboljši decentni retuši. Na tretji obočni poli nad stranskima oltarnima menzama recentni belež še ni odstranjen. Površine sten tretje pole, na katerih ni poslikav, še niso retuširane v lokalnih tonih. Tudi slavoločna stena ni obdelana.

Restavratorsko izvedbo drenaže okoli zunanjih zidov cerkve je financirala Občina Rogaska Slatina iz svojih proračunskih sredstev za leto 2006. V letu 2007 je bilo izvedeno dokumentiranje stanja po posegih. Restavratorska dela so sofinancirali Župnija Kostivnica, Občina Rogaska Slatina in Ministrstvo za kulturo RS.

Bogdan Badovinac

45

EŠD: 770002

Naselje: Drežnik, Nova Lipa

Občina: Črnomelj

Ime: Drežnik – arheološko najdišče Velike njive

Področje: A

Obdobje: prazgodovina, rimsko obdobje

Arheološki intenzivni terenski pregled na trasi vodovoda Stara Lipa–Nova Lipa v skupni površini 5800 m² je opravila ekipa ZVKDS, OE Novo mesto, pod vodstvom Mihe Murka, univ. dipl. arheologa, Primoža Predana, univ. dipl. arheologa, in pod strokovnim nadzorom dr. Philipa Masona, univ. dipl. arheologa. Dela so potekala 12. 10. 2007.

Trasa poteka po geološko enotnem, dokaj ravnem, rahlo valovitem terenu, ki je po večini poraščen s travniki, deloma pa ga prekrivajo kmetijske površine. Prvi del raziskanega območja leži južno tik ob lokalni cesti pred vasjo Nova Lipa. Drugi del raziskanega območja leži južno od zgoraj opisanega, na obeh straneh lokalne ceste Nova Lipa–Drežnik. Geološko podlago predstavljajo kredni apnenci in dolomiti.

Ugotovljene arheološke sledi

1. Drežnik – arheološko območje Velike njive

(EŠD 770002) (ZE I/4B, ZE I/5B, ZE I/6B, parc. št. 102/1, 102/2, 103/1, k. o. Nova Lipa) – 7 fragmentov prazgodovinske keramike in 1 kos rimskodobnega gradbenega materiala potrjujejo arheološko območje, vendar ne samo v rimskem obdobju, ampak tudi v prazgodovinskem.

2. Drežnik – arheološko območje Velike njive (EŠD 770002) (ZE II/22B, parc. št. 732, k. o. Nova Lipa) – 1 fragment prazgodovinske keramike potrjuje arheološko območje v prazgodovinskem obdobju.

Philip Mason, Miha Murko, Primož Predan, Ildikó Pintér

46

EŠD: 14095

Naselje: Drganja sela, Dolenje Sušice

Občina: Straža, Dolenjske Toplice

Ime: Dolenje Sušice – toplar na domačiji Dolenje Sušice 4

Področje: A

Obdobje: prazgodovina, rimsko obdobje

Arheološki ekstenzivni terenski pregled na trasi vodovoda Drganja sela v dolžini 4169 m je opravila ekipa ZVKDS, OE Novo mesto, pod vodstvom Tanje Kmetec, študentke arheologije, in nadzorom doc. dr. Philipa Masona, univ. dipl. arheologa. Delo je potekalo 28. 3. in 4. 4. 2007.

Trasa poteka po geološko raznolikem terenu od vasi Dolenje Sušice preko slemena na severovzhodni strani vasi vse do vasi Drganja sela, kjer se del trase odcepi še bolj vzhodno, proti zahodnemu pobočju Ljubna.

Ugotovljene arheološke sledi

1. Dolenje Sušice (ZE I/3B, parc. št. 16/1, k. o. Dobindol) – 1 kos ožgane glinice lahko nakazuje potencialno arheološko najdišče iz prazgodovinskega ali rimskega obdobja.

2. Drganja sela – Sredine (ZE III/1A, parc. št. 2100/24, k. o. Jurka vas) – 3 večji kosi ožgane glinice lahko nakazujejo potencialno arheološko najdišče iz prazgodovinskega ali rimskega obdobja.

3. Drganja sela – Ljuben (ZE VII/1A, VII/1B, VII/1C, parc. št. 2480/39, k. o. Jurka vas) – 11 kosov ožgane glinice lahko nakazujejo potencialno arheološko najdišče iz prazgodovinskega ali rimskega obdobja.

Philip Mason, Tanja Kmetec, Ildikó Pintér

47

EŠD: 128

Naselje: **Drnovo**Občina: **Drnovo**Ime: **Drnovo – arheološko najdišče Neviodunum**Področje: **A**Obdobje: **rimsko obdobje**

Arheološka zaščitna izkopavanja na delu trase kanalizacijskega jarka so potekala od 14. 8. do 1. 12. 2007. Izvedla jih je ekipa ZVKDS, OE Ljubljana, pod vodstvom Mije Topličanec, univ. dipl. arheol., in Borisa Vičiča, univ. dipl. arheol., iz Zavoda za varstvo kulturne dediščine Slovenije, Območna enota Ljubljana. Geodetske in fotografske storitve je prevzela družba Arheološke raziskave, Slobodan Olič, s. p. Območje je zajelo vzhodni del Drnovega, ob cesti Drnovo–Velika vas, proti jugozahodu po ulici južno od igrišča in po Cerkljanski cesti do križišča s cesto Drnovo–Velika vas.

Nad geološko osnovo iz savskega proda je bila na celotnem izkopnem polju dokumentirana temnorjava meljasta glina z oblicami, preperina geološke osnove, v katero so bile vkopane strukture za vertikalne in horizontalne nosilce lesenih objektov. Ponekod smo dokumentirali tudi sočasne hodne površine, tanko plast uporabe geološke osnove oziroma pretekli humus, ognjišča in velike jame s premerom do 2,75 m in globine do 1,4 m, ki so najverjetneje služile iskanju ali pridobivanju vode ali shranjevanju. Strukture smo pripisali prvi fazi poselitve poznejšega mestnega območja v čas 1. stoletja n.š.

V drugo fazo smo opredelili zidane kamnite strukture s spremljajočimi plastmi izravnave iz svetloolivno rjave meljaste gline, tlakovanja z maltnimi estrihi in izgradnjo infrastrukture (cestne in kanalizacijske mreže). Pravokotna razdelitev mestnega območja, orientirana proti severu, v stanovanjske oroke s cestno mrežo, ter izgradnja objektov spadata najverjetneje v čas po ustanovitvi oziroma podelitvi rimskih municipalnih pravic Neviodunumu v času cesarja Vespaziana (69–79 n. š.) oziroma v prva desetletja 2. stoletja.

Vzporedni zidovi v vzhodnem delu raziskav so najverjetneje tvorili podolgovate prostore javnih skladišč ob glavni cesti Emona–Siscia. Glede na potek in mere so podobni zidovom, dokumentiranim pri Petrujevih izkopavanjih (Petru, P., S. Petru 1978, Neviodunum, 24–25) severozahodno od obravnavanega območja, in zidovom, odkritim na Vrhniki (Mušič, B., J. Horvat 2007, Nauportus – zgodnjericimska trgovska postojanka na Dolgih

njih na Vrhniki. Rezultati geofizikalne raziskave z več neodvisnimi metodami. Arheol. vestnik 58, 271–283), interpretiranih kot dolga in ozka skladišča s širokimi vhodi.

Zahodno od njih smo dokumentirali večjo, skoraj okroglo peč za žganje keramike z jamo za dostop do kurišča. Strukturno peči je tvoril na ostenju premaz iz gline, ki se je pri prvem žganju spremenila v trden lep. Na sredino je bil na dno postavljen steber iz štirih svitkov oziroma kolotov lepa, ki je podpiral rešetko za glinene izdelke, pripravljene za žganje. Zgornji del peči, kalota, se ni ohranil. Peč je bila zapolnjena z večjo količino odpadne keramike in deli konstrukcije. Ob njej je bilo več vkopanih struktur za stojke, ki so najverjetneje tvorile lesen objekt ali nadstrešek. V osrednjem delu raziskav smo delno, ob severnem profilu, dokumentirali še eno peč za žganje keramike hruškastega tlorisa, v kateri je prav tako bila večja količina odpadne keramike, in manjšo okroglo peč ob južnem profilu z delno ohranjeno rešetko.

V vzhodnem delu mesta ob cesti 1 je bil postavljen objekt z vrsto kurišč, najverjetneje za kakšno obrtno proizvodnjo, zahodno od ceste pa več verjetno stanovanjskih objektov. Tudi objekti v osrednjem raziskanem območju so najverjetneje pripadali stanovanjskim in/ali trgovskim poslopljem. Front insul nismo dokumentirali.

Najbolje ohranjeni in najbolj veličastni so ostanki predvidoma kopališčnih prostorov v zahodnem delu raziskanega območja ob Cerkljanski cesti, ki sta jih v šestdesetih letih 19. stoletja delno raziskala Zupanc in Leinmüller (Petru, Petru 1978, 11–12). Dokumentirani so bili obodni (širine do 0,96 m) in pregradni zidovi. V osrednjem prostoru je bilo več faz tlakovanja s tegulami in maltno podlago, ki jih je prekrilo več plasti iz žganine s pepelom in ilovnatimi izravnavami. Iz prvega prostora v južnem delu je bil speljan odtočni kanal, grajen iz lomljenecv apnenca, vezanih z malto, in z dnom iz tegul. Verjetno se je izlival v kloako, ki poteka pod Cerkljansko cesto. Manjši prostor severno od osrednjega prostora je bil dograjen v drugi fazi, zapolnilo pa ga je več plasti žganine in ožgane gline, kar lahko kaže na del pufurnija za ogrevanje. Prostor tri proti severu oziroma cesti 4 je bil verjetno bivalnega značaja. Nekateri zidovi so v tem delu ohranjeni do nivoja nasutja za današnjo cesto oziroma v višini 1,6 m.

Severno od ceste 4 je bil dokumentiran večji prostor, dvorišče z vsaj štirimi fazami maltnih estrihov z ostanki horizontalnih tramov lesene konstrukcije.

Naprej proti severu je bil dokumentiran še en zid oziroma grajena struktura v širini 3,35 m, ki pa bi

glede na drugačno usmeritev (SV–JZ) lahko pripadal neki poznejši gradbeni fazi. Prostor ob njem je bil v preteklosti močno poškodovan z vkopi in izkopih zidov pri iskanju gradbenega materiala in posegih starinoslovcev v zadnjih stoletjih. Zadnji dokumentirani objekt ob križišču Cerkljanske ceste z glavno cesto skozi Drnovo, pa bi lahko predstavljal del razkošnega objekta, ki ga omenjata Leinmüller in Zupanc (Petru, Petru 1978, 11–12). Več podatkov bodo podala izkopavanja v drugi sezoni, ki potekajo od križišča s Cerkljansko cesto ob cesti Drnovo–Velika vas proti zahodu.

Cestna mreža je bila dokumentirana s tremi cestami S–J (ceste 1–3) in dvema prečnima cestama (cesti 4 in 5). Začetek izgradnje cestišč predstavlja izravnava terena s čvrsto ilovnato podlago za utrditev terena v širini okoli 8 m. Preprosto cestišče iz tankega zbitega prodnatega nasutja in tampona iz rumenkastorjavega peska s prodom v vzhodnem delu raziskav nima posebej utrjenih pločnikov. Obcestni jarki za odtekanje meteorne vode so plitvi oziroma slabo nakazani, razen ob cesti 4 in 5, kjer je bilo severno oziroma južno od cestišča dokumentiranih več faz obcestnega jarka in izravnane pločnika.

Kloaka, močno poškodovana s poznejšim vkopom, je bila dokumentirana le pod cesto 3, verjetno je bila zgrajena pred cestiščem ali hkrati z njim. Kloaka pod današnjo Cerkljansko cesto, prav tako močno poškodovana s poznejšim vkopom, nima ohranjenega pripadajočega cestišča oziroma je to verjetno kontinuirano v uporabi. Močni stranski zidovi so bili nadzidani z obokom, ki je delno viden v južnem preseku izkopnega polja. Dno ni ohranjeno, verjetno pa je bilo, kot pri kloaki ceste 3, iz tegul, vezanih z malto. Notranja širina znaša okoli 48 in 60 cm. Pritočni kanali so bili delno dokumentirani zaradi poznejših vkopov le v dveh primerih. Kanal ob cesti 3 je bil izkopen v polpreteklem obdobju in smo ga predvideli glede na dimenzije in potek. Kanal ob kloaki pod Cerkljansko cesto je bil v prvi fazi usmerjen V–Z, v drugi pa S–J. Dno je grajeno iz tegul le v drugi fazi, stranice so zidane iz lomljencev apnenca, pokrov ni bil ohranjen.

Z zaščitnimi izkopavanji v vzhodnem delu Drnovega smo kljub preozkemu izkopnemu polju, ki je zaradi sledenja današnji cestni mreži in poselitvi naključno presekal strukture antičnega mesta, pridobili veliko temeljnih informacij o urbanističnem načrtu, načinu in kvaliteti življenja prebivalstva antičnega mesta. Z izkopnim poljem smo raziskali skladiščne in obrtne stavbe na vzhodnem delu, stanovanjske in trgovske objekte v osrednjem delu ter razkošen termalni kompleks v zahodnem delu

raziskav oziroma centralnem delu Neviodunuma. Raziskave se v letu 2008 nadaljujejo ob glavni cesti Drnovo–Velika vas proti zahodu, mimo parc. št. *4 do 156/1, k. o. Drnovo.

Mija Topličanec

Rešetka v peči za žganje keramike. Pogled proti severozahodu. (foto: D. Maršič)

Podporni steber za rešetko v peči za žganje keramike. Pogled proti severozahodu. (foto: D. Maršič)

Termalni objekt. Pogled proti severu. (foto: D. Maršič)

48

EŠD: 1

Naselje: **Drnovo**

Občina: Krško

Ime: **Drnovo – Žabjek**

Področje: A

Obdobje: rimsko obdobje, srednji vek, novi vek

Spomladi in poleti 2007 smo opravili več terenskih ogledov odprtih njivskih površin severno od stare savske struge pri Drnovem.

Primerjava aeroposnetkov in temeljne topografske karte je nakazovala možnost, da je omenjeni prostor kljub intenzivnim premikom reke Save na območju poplavne ravnice med Krškim in Brežicami ostal relativno nedotaknjen in danes izstopa kot nepravilen trapezoidni otok, ki ga obdajajo stare savske struge.

Terenski pregled nekaterih njivskih površin je potrdil naše domneve. Opravljen je bil na parc. št. 457, 458/1-2, 464/4-5, 472/2, 477/1-2, 487/1-2, 488, 490, 491, 515/1-2, 613, 619, 620, 621, vse k. o. Drnovo. Zanimivi so predvsem rezultati na njivah s parc. št. 472/2, 487/1-2, 488, 515/1-2, 613, 619, 620, 621, vse k. o. Drnovo. Tako smo na parc. št. 613 in 619, oboje k. o. Drnovo, našli večje število rimskodobne opeke in alohtonega kamna. Na parc. št. 620 in 621 pa smo našli poleg opeke in alohtonega kamna tudi mozaične kocke.

Distribucija najdb in narava pridobljenega gradiva nakazuje možnost, da imamo opravka z rimskodobnimi arhitekturnimi ostalinami, ki pa so verjetno močno poškodovane zaradi oranja. Novi podatki nakazujejo možnost, da se je urbano tkivo Neviodunuma nahajalo tudi severno od stare savske struge.

Mitja Pergar, Jernej Ribter

49

EŠD: 14260

Naselje: **Družinska vas**

Občina: Šmarješke Toplice

Ime: **Družinska vas – arheološko najdišče**

Kozjane

Področje: A

Obdobje: prazgodovina

Arheološko najdišče – gomilno grobišče Kozjane, v literaturi tudi Ivanec pri Družinski vasi, je poznano že s konca osemdesetih let 19. stoletja (iz leta 1879), ko je okolico Šmarjete obiskal F. v. Hochsteter ter opisal in skiciral arheološka najdišča v šmarješki okolici.

Na zemljišču s parc. št. 423/17, k. o. Družinska vas, se nahajajo štiri gomile, ki bi jih izkop za temelje stanovanjske hiše uničil (poročilo v Varstvu spomenikov 43, 57–58). Zahodno in južno od izkopnega polja se nahajata še dve gomili, na terenu vidni kot rahli okrogli vzpetini. Gomili naj bi ostali nepoškodovani in nedotaknjeni. V letu 2007 je bil ob nadzoru strojnega izkopa velikosti 3,9 x 4 m za točkovne temelje verande odkrit skeletni grob pravokotne oblike z zaobljenimi vogali. V grobu so bili najdeni latvica z bradavico, čolničasta fibula, bronast obroček in fragmenti bronastega obročka. Skeletni grob je datiran z najdbami in načinom pokopa v stopnjo Stična 1 (prva polovica 7. stoletja pr. n. š.). Lega in usmeritev nakazuje, da grob sodi v peto oziroma tretjo še ohranjeno in nepoškodovano gomilo na tem zemljišču.

Katarina Udovč

50

EŠD: 8120

Naselje: **Dvor**Občina: **Žužemberk**Ime: **Dvor pri Žužemberku – območje****Auerspergove železarne**Področje: **Z, T**Obdobje: **zadnja četrtina 18. stoletja, 19. stoletje**

Železarna na Dvoru pri Žužemberku, katere lastniki so bili češki knezi Auerspergi, je delovala od leta 1796 do leta 1891. V prvi polovici 19. stoletja je sodila med največje tovrstne obrate na Slovenskem in v tem času je bila edina železolitvarna pri nas, ki je izdelovala takrat zelo moderne in uporabne predmete umetniškega liva, kot so svečniki in posamezni kosci pohištva. Izdelovali so tudi vodnjake in mostove ter različne naprave za gradbeništvo in industrijo, pa tudi orožje. O stoletni uspešni zgodovini železarstva na Dvoru danes pričajo le ostanki nekdanje železarne, ohranjeni izdelki v muzejski zbirki in še redki železni križi na okoliških pokopališčih.

Danes je nekdanja železarna ohranjena le v skromnih ostankih – dimniku talilne peči, nekdanji Lončariji in upravni stavbi železarne z ohranjeno litoželezno streho, izdelkom dvorske železarne.

Podporni zid, ki je ostanek nekdanjih stavb železarne, je bil v zelo slabem stanju. Nad nekdanjo železarno so postavljene stanovanjske hiše, tik ob zidu pa pelje vaška pot. Občina je pred leti postavila leseno ograjo, ki pa je danes v slabem stanju in je potrebna zamenjave. Zaradi tresljajev, ki jih povzroča promet na tej poti, povezan tudi s poslovanjem ribogojnice, se zid kruši in je zelo nevarno, da se bo porušil. Na najvišjem delu zid meri več kot 10 metrov in zato pomeni veliko nevarnost za okoliške prebivalce. V letu 2007 so se začela dela pri sanaciji tega zidu. Zid je bil v celoti očiščen in na novo zafugiran ter pripravljen za in-jektiranje. Zaradi zime so bila nato dela ustavljena in se bodo nadaljevala spomladi 2008.

Vsa dela financira Ministrstvo za kulturo RS, izvaja pa jih podjetje A-GIT.

Judita Podgornik Zaletelj

51

EŠD: /

Naselje: **Gojače**Občina: **Ajdovščina**Ime: **Gojače – Redeži – obrtna cona**Področje: **A**Obdobje: **prazgodovina**

Redeži je nizka vzpetina severno od vasi Selo, ob stari cesti proti Gojačam. Arheološko najdišče je bilo na tej lokaciji ugotovljeno ob gradnji hitre ceste skozi Vipavsko dolino (Osmuk, N. 2001, Varstvo spomenikov 38, Poročila, 115).

Na tem mestu zdaj gradijo obrtno cono. V oktobru 2007 je ob robu zaščitenega področja potekala izgradnja ceste in komunalne infrastrukture. Na parc. št. 724, 731, 732, 733 in 734, vse k. o. Gojače, je bil zahteven spremljalni arheološki nadzor; opravil ga je ZVKDS, OE Nova Gorica. Čez grič je v smeri vzhod–zahod tekla starejša pot, ki je delno sekala manjšo podolgovato gomilo na najvišjem delu vzpetine. V okviru arheološkega nadzora je bil očiščen in dokumentiran presek te gomile, ki je nastal pri urejanju poti. Ugotovljeno je bilo, da leži pod travno rušo in nad preperino, ki je geološka osnova, 50–80 cm debela plast rdečerjave ilovice in kamenja različnih velikosti. V tej plasti so ležali tudi odlomki prazgodovinske keramike, med njimi kos svitka in zdrobljene živalske kosti. Posamezni odlomki prazgodovinske keramike so bili najdeni tudi pri spremljanju strojnega izkopa na zahodnem pobočju ter na vzhodnem delu vzpetine.

Gomila na vrhu vzpetine je najverjetneje nastala pri čiščenju površine, vendar glede na skromno stanje raziskanosti časa nastanka ni mogoče določiti. Prav tako ne moremo govoriti o namembnosti prostora v prazgodovini, čeprav najdbe nedvomno pričajo o človekovi aktivnosti.

Omeniti velja, da ostaja večji del vzpetine Redeži nepoškodovan. Posebej zanimivi sta dve veliki kamniti groblji, ki ležita severno od obravnavanega prostora.

Mojca Jereb

52

EŠD: 2982

Naselje: **Gomilsko**Občina: **Braslovče**Ime: **cerkev sv. Štefana**Področje: **UA**Obdobje: **zreli barok**

Vzporedno z restavriranjem stenskih poslikav v cerkvi (Varstvo spomenikov, 42/05 – Poročila, str. 43) sta restavradorja Irena in Ervin Potočnik že leta 2002 začela restavratsko obnavljati Marijin oltar v severni kapeli in leta 2004 tudi veliki oltar. Oba oltarja sta izdelka baročnega kiparja Ferdinanda Galla, nastala med letoma 1760 in 1770. Marijin oltar, ki je prava dragoce-

nost, je bil pred prenosom v restavratorski atelje močneje poškodovan od lesnih insektov, imel je poškodovane ali manjkajoče dekorativne okrasne dele in bil je poškodovan zaradi neustreznih posegov iz prve polovice prejšnjega stoletja, na primer kredna podloga je bila predebela nanesena čez originalno marmoracijo lesene obloge oltarne mize. Po končanih restavratorskih delih, pri katerih so bili ob ustreznih postopkih uporabljeni ustrezni sodobni materiali, je oltar zaživel v vsej svoji lepoti in pričevalnosti ob času svojega nastanka. Na leseni oblogi oltarne menze je obnovljen marmorino z belimi prodniki na rdeči podlagi. Na menzi stoji skrinjica rokokojskih oblik, v kateri leži kip sv. Katarine v plemiški obleki s kelihom v desnici in palmovim listom v levici. Na zadnji steni skrinjice je v pokrajini na sredini naslikan prizor obglavljanja sv. Katarine, na levi mesto, na desni ravnicca z reko. Ob straneh stojita dva svečnika, ki služita obenem za kanonske tablice. Nad skrinjico je v baldahinu, ki ga nosijo angelske glavice, v bogato okrašenem okvirju slika Matere Božje dobrega sveta, še više nad njo pa je Marijin monogram, obdan z žarki in angel-skimi glavicami.

Restavratorska obnova velikega oltarja, posvečenega patronu cerkve, se je začela z obnovo kipov sv. Notburge in sv. Izidorja na ločnih prehodih, sv. Damijana in sv. Kozme, levo in desno od oltarne niše s kipom sv. Štefana in angeli v atiki. Po izvedenih restavratorskih postopkih so bili kipi utrjeni, poškodbe so popravljene, manjkajoči deli so rekonstruirani, posamezne partije so na novo pozlačene. Slika v atiki s podobo smrti Frančiška Ksaverja je bila samo očiščena nečistoč. Pred obnovo oltarne arhitekture v letu 2005 je bilo na podlagi sond in ogleda ugotovljeno slabo stanje. Prvotno marmorirana oltarna arhitektura je bila vsaj dvakrat prebarvana. Okrasni deli so bili nalomljeni, nekateri izgubljeni in okoli niše deloma prineseni od drugod. Ornamentalni deli so bili deloma pozlačeni, delno bronzirani kar čez poškodbe. Večje sonde barvnih plasti so potrdile podatke iz predele, dva napisa: zgoraj v modri barvi »Renovirte in Jahre 1870 von Andrejas Cesar in Prangwerk«, in spodaj v črni barvi: »Restavriral leta 1934 Sojč Ivan. Maribor«. Na zadnji steni tabernaklja je napis »Naročil -Ivan Grobelšek – župnik. Izdelal in pozlatal - Ivan Sojč - kipar Maribor - leta MCMXXIV«. Na lesenem pokrovu menze je nalepljen tovorni odpremi list z napisom »Na prečast. gospoda Ivan Grobelšek – župnik – Gomilsko - postaja Sv. Peter Savin. dolini - preko Celje«. Spodaj je v rokopisu »Odpošilj,

Ivan Sojč kipar, Maribor, Cankarjeva 26«. Pod temnorjavo oljno bravo je bila plast marmorina v svetlih barvnih tonih, ki ni posnemal prvotne poslikave. Prvotna dobro ohranjena plast je po likovni plati najkvalitetnejša in je narejena iz šestih vrst marmoracije. Osnovne površine so naslikane v temnejšem zelenem marmorinu. Stebri in izstopajoči profilirani deli so barvani z rdeče-črnim marmorinom, vmesni pasovi v ogredju so modri, sivomodri ob nišah, svetlo-modri na podstavkih stebrov. Predela je barvana rdečkasto, belo, sivozeleno. Iz obeh ločnih prehodov sta bila odstranjena dva naknadno vstavljena stebra. Ker na antependiju pod rjavo barvo restavratorja Sojča ni bilo sledi starejše polihromacije oziroma marmoracije, se je konservator v soglasju z restavratorko Ireno Potočnik odločil, da se na tem delu rekonstruira vzorec marmoracije, ki je na poljih ob niši med stopnjevanimi kapiteli stranskih stebrov in na lizenah na atiki, ki flankirata okvir oljne slike. Konservatorski cilji, katerih namen so bili prezentacija baročnega oltarnega nastavka v prvotni podobi, zavarovanje in ohranitev pred nadaljnjim propadanjem, so doseženi v celoti. Oltarni nastavek je bil v letu 2007 obnovljen po sodobnih konservatorsko-restavratorskih postopkih in s preizkušenimi restavratorskim materiali. Restavratorsko obnovo sta financirala župnija Gomilsko in Ministrstvo za Kulturo RS.

Bogdan Badovinac

53

ESD: /

Naselje: Gorenja vas

Občina: Krško

Ime: Gorenja vas – Škratov grič

Področje: A

Obdobje: prazgodovina, srednji vek

Dne 8. 8. 2007 smo opravili pregled potencialne arheološke točke z imenom Škratov grič na ledini Žužemberk med Gorenjo vasjo pri Veliki vasi in Venišami pri Leskovcu. Domačini imenujejo ta kraj tudi Škratov breg, z njim pa je povezano tudi močno in še vedno živo ustno izročilo o skritem zakladu. Lokacija se nahaja na parc. št. 5/40 in 5/41, obe k. o. Leskovec, in jo porašča mešan gozd.

Lokacija je bila pod tem imenom omenjena že prej v arheološkem katastru Slovenije (Arkas Id. 121409.02.) in je bila do zdaj časovno neopredeljena.

Identificirana struktura ima v grobem obliko

večje »gomile«. Velika je približno 50 x 50 m in je na zahodni, južni in delno na vzhodni strani obdana z obodnim jarkom in zemljenim nasipom. Na severni, vzhodni in delno na južni strani pa strukturo obdaja tudi struga potoka. Dostop na vrh griča je mogoč po kolovozni poti samo s severozahodne strani. Pot seka obodni jarek na tem mestu, kar kaže, da je mlajša od omenjene strukture. Na samem vrhu je manjši vkop okrogle oblike. Glede na obliko strukture gre verjetno za ostanke srednjeveške mote. Struktura je dobro ohranjena, poškodovan je le obodni jarek, ki so ga v februarju 2007 razširili in je v uporabi za vleko lesa iz gozda. V svežem izkopu vlečne poti smo našli nekaj odlomkov srednjeveške lončenine.

Mota ima dobro strateško lokacijo, saj se nahaja na robu Krškega polja in ima odličen pregled nad bližnjo okolico in kontrolira cesto iz Gorenje vasi proti Leskovcu.

Lokacija je še dodatno zanimiva, saj se nahaja znotraj ledine Žužemberk. V pisnih virih se v srednjem veku omenja vas prav s tem imenom (Kos M. 1975: Gradivo za historično topografijo Slovenije, str. 775, Ljubljana). Najstarejša omemba vasi je iz leta 1359, po letu 1570 pa vas ni bila več omenjena. Z veliko verjetnostjo jo lahko iščemo v bližnji okolici.

Jugovzhodno od Škratovega griča na njivi s parc. številko 9, k. o. Leskovec, smo našli ostanke prazgodovinske lončenine, kar nakazuje, da lahko v bližnji okolici pričakujemo tudi prazgodovinsko naselbino.

Mitja Pergar, Jernej Rihter

Pogled s severozahoda na Škratov grič (foto: M. Pergar)

54

EŠD: 8616

Naselje: **Gorenje Kamenje, Golušnik**

Občina: *Novo mesto*

Ime: **Gorenje Kamenje – gradišče Sv. duh**

Področje: *A*

Obdobje: *novi vek*

Arheološki ekstenzivni terenski pregled na trasi vodovoda Kamenska gora v dolžini 1703 m je izvajala ekipa ZVKDS, OE Novo mesto, pod vodstvom Otmarja Kovača, univ. dipl. arheologa, in nadzorom dr. Philipa Masona, univ. dipl. arheologa. Delo je potekalo 25. in 26. 9. 2007.

Trasa poteka po geološko dokaj enotnem terenu pobočja Kamenske gore na območju nad vasjo Gorenje Kamenje, iz smeri od območja pod gradom Hmeljnik, in se zaključi v bližini cerkve Sv. duh. Območje geološko označujeta bel do temnosiv apnenec in svetlorjav plastovit apnenec.

Za pregledano območje nam arheološki artefakti kažejo na človekovo aktivnost v mlajših obdobjih.

Philip Mason, Otmar Kovač, Ildikó Pintér

55

EŠD: 8616, 2047

Naselje: **Gorenje Kamenje**

Občina: *Novo mesto*

Ime: **Gorenje Kamenje – gradišče Sv. duh,**

Gorenje Kamenje – cerkev Sv. duh

Področje: *A*

Obdobje: *srednji vek, novi vek*

Lokacija predvidene gradnje vodovoda Kamenska gora se nahaja znotraj enot dediščine Gorenje Kamenje – gradišče Sv. duh (EŠD 8616) in Gorenje Kamenje – cerkev Sv. duh (EŠD 2047). Arheološko vrednotenje smo izvedli na parc. št. 496, 495/1, k. o. Zagorica, v dneh od 20.– do 26. 9. 2007 pod vodstvom Otmarja Kovača, univ. dipl. arheologa, in nadzorom dr. Philipa Masona, univ. dipl. arheologa. Na območju smo izkopali šest testnih jarkov velikosti 2 x 2 m.

Ugotovitve:

1. V šestih TJ smo našli arheološke artefakte. Plasti v TJ 1, 4 in 6 vsebujejo recentno in srednjeveško keramiko, recentni gradbeni material, železne predmete, steklo, plastiko, zasledili smo tudi morebitne arheološke strukture.

2. Ovrednoteno območje poteka po razgibanem terenu pobočja ob robu terase, kjer predvidena trasa vodovoda poteka po liniji opuščene novodobne utrjene poti širine 2–2,5 m. Površina poti je prekrita

z rušo, ki je preko utrditve ustvarila 0,1 m debelo plast. Geološko sliko območja določa svetlorjav plasztovit apnenec, ki se pojavi deloma že na površini kot posamezne skale.

3. Plasti v TJ kažejo tudi na človekovo dejavnost pri njihovem oblikovanju. Teren je bil v preteklosti gnojen, oran in na delih poti utrjen.

4. Stratigrafija arheoloških plasti v TJ kaže na enotno sekvenco. TJ 1–5 kažejo koluvialne nanose po pobočju, TJ 6 potrjuje ugotovitve TJ 1 in 4 o utrjevanju poti. Sama površina do globine približno 0,4 m kaže na razvoj ornice na njevnih površinah, kar potrjuje stratigrafija v TJ 2 in 3, ki sta locirana na terasi, neposredno ob poti. Ugotovitve koluvialnih nanosov in utrditve poti se potrjujejo predvsem v TJ 1, ki je posegel tako v območje poti kot tudi v teraso. V globino se nato nadaljujejo koluvialni nanosi do geološke osnove.

Za pregledano območje lahko na podlagi odkrite stratifikacije plasti trdimo, da se lokacija nahaja znotraj območja človekove aktivnosti v bližnji preteklosti. Koluvialne plasti v TJ 2–6 ne pokrivajo starejših arheoloških plasti. Subti zid v TJ 1 leži na območju terase in nakazuje sledove starejše uporabe prostora, vendar nismo odkrili najdb, ki bi sam zid datirale v starejša obdobja.

Philip Mason, Otmar Kovač, Ildikó Pintér

56

EŠD: 22863

Naselje: **Goričane**

Občina: Medvode

Ime: **Goričane – arheološko najdišče Stari Grad**

Področje: A

Obdobje: prazgodovina, rimsko obdobje, visoki srednji vek, pozni srednji vek

V okviru strukturne topografije arheoloških najdišč, ki poteka pod okriljem ljubljanske območne enote ZVKDS, sta bila marca 2006 opravljena geodetska izmera ostankov srednjeveške utrdbe in terenski pregled vzpetine Stari Grad nad Goričanami. Z območja hriba (429 m), ki predstavlja skrajni severni obronek Breznika (640 m), je bilo mogoče vizualno obvladovati pomembno križišče komunikacij v okolici sotočja Save in Sore.

Hrib, ki je porasel z bukovo-smrekovim sestojem, ima obliko podolgovatega hrpta oziroma pomola približno v smeri vzhod–zahod. Južna in severna pobočja so zelo strma, najvišji del hriba, ki je bil močno preoblikovan z gradnjo glavnih grajskih stavb, se celo prepadno preveša v do 15 m visoko skalno steno. Čelo pomola je razmeroma položno in

se spušča v travnato izravnavo tik nad vasjo, na kateri je manjši skalni osamelec.

Pri terenskem pregledu so bili na južnem pobočju v useku kolovoza, ki vodi proti sedlu in naprej proti Brezniku, odkriti ostanki prazgodovinskih struktur, najverjetneje polvkopanih teras oziroma stanovanjskih objektov. Najbolje je viden okoli 5 metrov dolg in okoli 40 cm globok vkop, zapolnjen s temnosivim glinastim meljem, ki vsebuje odlomke prostoročno izdelanih grobih loncev iz temnorjavo in rdečkastorjavo žgane glin s primesmi karbonatnega peska ter finjših posod iz svetlordeče do rjavo žgane glin. Po prelomu pripisujemo keramiko halštatskemu obdobju. V strmini južnega pobočja sicer ni izrazitejših teras, prepoznavanje struktur pa otežujejo jame iz mlajših obdobij, iz katerih so pridobivali dolomitni drobir. O rimskih strukturah na hribu, ki jih z nekaj pridržka nakazuje novec Konstantina Velikega (FMRSI IV 101/1), ni površinskih sledov.

Razmeroma skromni so tudi ostanki srednjeveškega obodnega gradu, ki je bil leta 1256 omenjen kot *castrum Gortschach* (D. Kos, *Med gradom in mestom*, Zbirka ZRC 1, 1994, 19; I. Jakič, *Vsi slovenski gradovi*, Ljubljana 1997, str. 114, 115; I. Stopar, *Grajske stavbe v osrednji Sloveniji*, 1, Gorenjska, 5: *Med Goričanami in Gamberkom*, Ljubljana 2000, str. 55, 57). Pregradje obsega izravnane del hrpta, ki je bil proti sedlu zavarovan z dvema manjšima nasipoma. Dostop do gradu je oviral več kot šest metrov globok in okoli 15 m širok jarek. Od obzidanega dvorišča pravokotnega tlorisa (23 x 20 m), ki leži zahodno od grajskega jedra, je na površini dobro viden masiven južni zid, potek drugih delov pa se bolj ali manj sluti glede na izrazit prelom med ravnino in pobočjem. Južni zid ima zunanjo fronto ohranjeno le v polkrožno zaobljenem jugovzhodnem vogalu. V ruševinah glavnih poslopij, ki so stala na okoli 15 m dolgem in 13 m širokem vršnem platoju, je opazna množica bolj ali manj recentnih vkopov, ki ponekod razkrivajo zidove. Strukturo, vidno v večjem vkopu na vzhodni strani platoja, označuje nepravilna zidava iz različno velikih lomljencev, vezanih z belo malto z močnimi primesmi peska. Severno od grajskega jedra so še sledovi manjšega prečnega jarka.

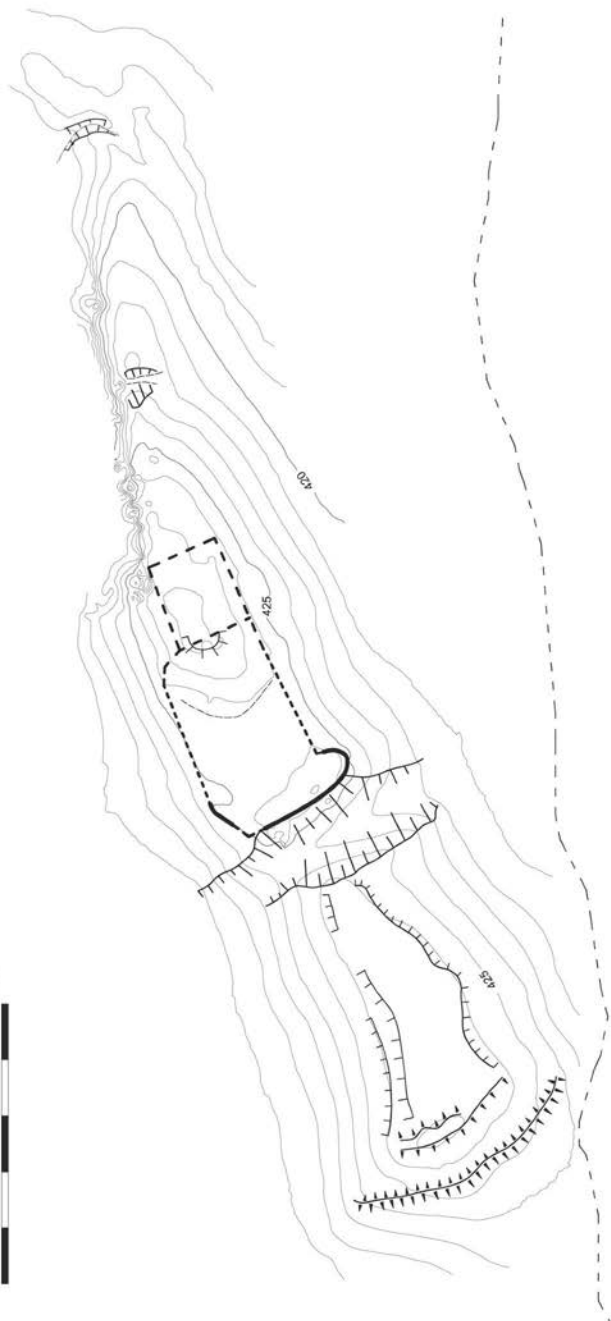
Iz kupa kamenja in prsti, ki so jo v manjši spodmol ob vzožju zahodne stene nasuli ob razkopavanjih grajskih ruševin, je bilo pobrano večje število odlomkov kuhinjskih loncev, skledastih pečnic in kosti drobnice. Profilacija ustij in okras loncev iz sivo- do svetlorjavo žgane glin s primesmi drobnega peska govori za njihovo datacijo v 16. ali začetek 17. stoletja (J. Železnikar, *Graščina v Polhovem Gradcu*. – *Arheološki vestnik* 53, 2002, str. 327), torej v zadnjo fazo obstoja gradu, ki ga je dokončno uničil

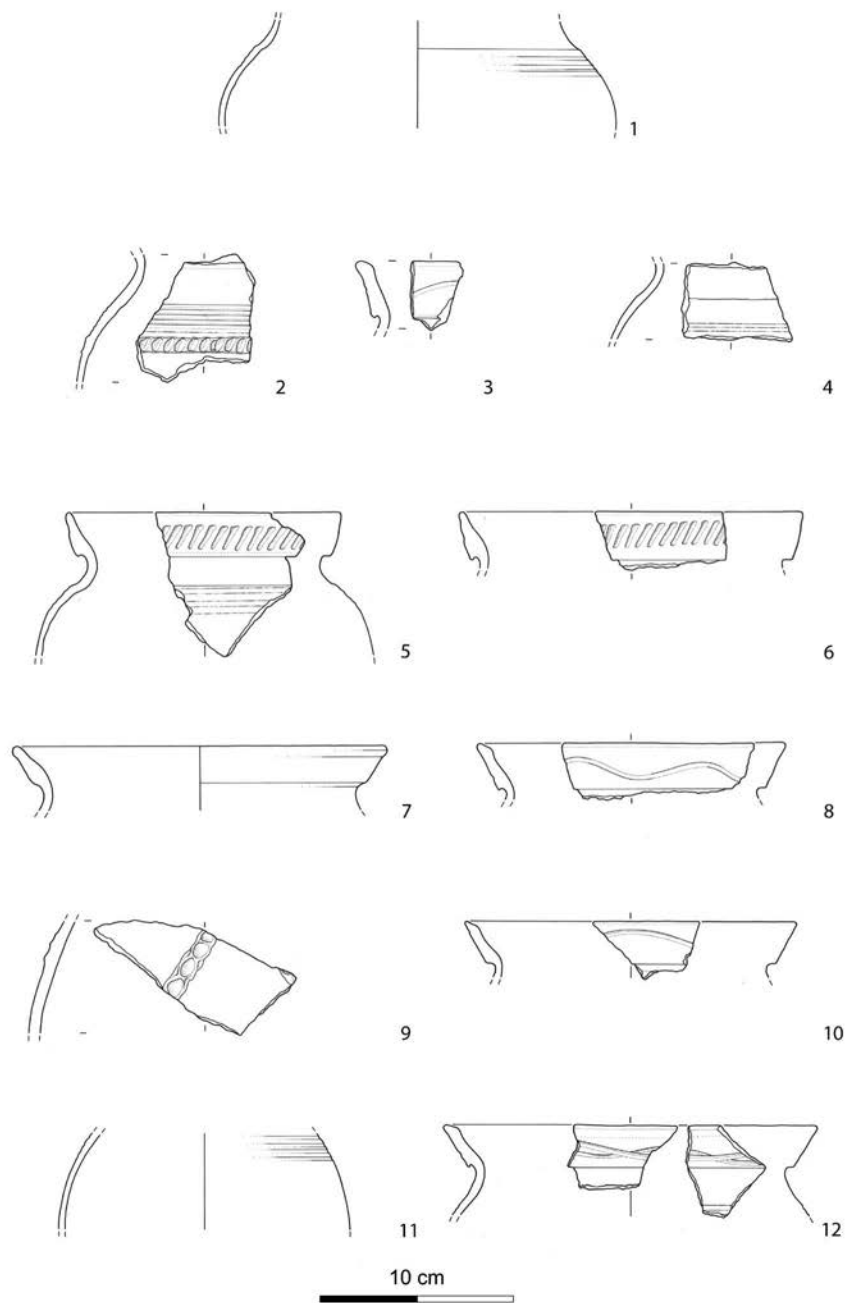
požar leta 1613. Najdene predmete začasno hrani
ZVKDS, OE Ljubljana.
Andrej Gaspari, Barbara Nadbath

Stari grad nad Goričanami (grafika: Andrej Gaspari)

STARI GRAD
GORIČANE

Poznosrednjeveška keramika s Starega Gradu (risba: Janja Železnikar)

57

EŠD: 11404

Naselje: **Goričica pod Krimom**

Občina: Brezovica

Ime: **Goričica pod Krimom – arheološko najdišče Betenca**

Področje: A

Obdobje: prazgodovina

V tako imenovanem Borštu, gozdičku na južnem robu ledine Betenc tik pod domačijo Pr' Jakli, Goričica 2, Preserje, na meji parc. št. 1431/1 in 1433, obe k. o. Kamnik, je bila odkrita večja količina železove žlindre.

Po pripovedovanju domačinov so žlindro pred približno 30 leti med igro izkopali otroci. Žlindra je ležala v krožni koncentraciji plitvo pod gozдно rušo. Območje z ostanki žlindre leži na samem robu kraškega pobočja, preden se ta spusti v ravnino Betence. Gre za manjši skalnat pomol, ki se zajeda v barjansko ravnico.

V okolici je izpričanih in še delujočih več izvirov vode. V neposredni bližini je bil v zgodnjih petdesetih letih deloma zasut kraški izvir; voda je izvirala iz skalnega brezna. V ravnini Betence leži drugi izvir, kamor so domačini hodili po vodo za vsakdanjo rabo, preden je bil tod napeljan vodovod. Tretji izvir, tako imenovani Perivnik, leži na stiku med kraškim pobočjem in barjansko ravnino Betence pod domačijo Pr' Rožmani. Aktivni izviri vode ležijo tudi na skrajnem vzhodnem robu Betence. Prvi je bil v obdobju po drugi svetovni vojni urejen v napajališče za živino in se danes imenuje kar Štirna; drugi, imenovan V kotli, leži tik pod Matjonovim vrtom in je bil v devetdesetih letih 20. stoletja deloma zabetoniran in preurejen v črpališče za potrebe gasilcev.

Območje Goričice pod Krimom je arheološko zanimivo, a ne dovolj raziskano. Na vrhu vzpetine Prevejk je bila odkrita kamnita sekira. Na ledini Betenc je bil ob kopanju jarka za vodovod v sedemdesetih letih odkrit deblak, ki deloma še vedno leži in situ. V času pred drugo svetovno vojno je bil na zahodni strani osamelca Grič pri kopanju grabna prerezan deblak (B. Slapšak, Goričica pod Krimom. – Varstvo spomenikov 21, 1977, 190). Na severnem delu osamelca Grič leži ledina U gradišči. Na zahodnem in severnem pobočju osamelca so ravno tako v sedemdesetih letih dokumentirali večjo količino kamene industrije in odlomke prazgodovinske lončenine. Lončenina naj bi bila sorodna lončenini iz Iške Loke (I. Turk, D. Vuga, Goričica pod Krimom. – Varstvo spomenikov, 24, 1982, 160).

Pričakujemo, da bomo lahko v prihodnosti zgoraj

naštete drobce vedenja o pretekli poselitvi omenjenega območja s pomočjo novih raziskav povežemo v neko smiselno celoto.

Barbara Nadbath

Mikrolokacija lege žlindre v Borštu (foto: B. Nadbath)

Boršt z lokacijo odkritja žlindre, pogled s strani domačije Pr' Rožmani oziroma z jugozahoda (foto: B. Nadbath)

58

EŠD: 11405

Naselje: **Goričica pod Krimom**

Občina: Brezovica

Ime: **Goričica pod Krimom – arheološko najdišče Grič**

Področje: A

Obdobje: prazgodovina

Pri terenskem ogledu osamelca v februarju 2008, ki sta ga izvedla Barbara Nadbath in Gašper Rutar, je bila na terasi, parc. št. 1449, k. o. Kamnik, dokumentirana večja količina hišnega lepa, na sveže pre-

orani njivi tik pod vrhom osamelca, parc. št. 1471, k. o. Kamnik, pa večja količina žlindre.

Na osamelcu Grič oziroma Hrib so bile že v preteklosti odkrite arheološke najdbe. Na ledini Za hribom, na zahodnem in severnem pobočju osamelca, so že v sedemdesetih letih 20. stoletja dokumentirali večjo količino kamene industrije in odlomke prazgodovinske lončenine. Lončenina naj bi bila sorodna lončenini iz Iške Loke (I. Turk, D. Vuga. Goričica prod Krimom. – Varstvo spomenikov 24, 1982, 160).

Omenjene arheološke najdbe, pobrane pri teren-skih ogledih, kažejo na obstoj arheološkega najdišča naselbinske narave.

Barbara Nadbath, Gašper Rutar

59

EŠD: 26812

Naselje: **Gornja Košana**

Občina: Pivka

Ime: **Gornja Košana – kapelica Matere božje**

Področje: E, R

Obdobje: 1828

Znamenje z nišo, za domačine kapelica Matere božje, je postavljeno pred vasjo, na križišču poti, ki pripelje v Gornjo Košana iz smeri Dolnje Košane, in poljske poti. Postavljeno je na svetu, ki ga imajo za komunškega, občinskega. Žal se je v vasi izgubilo vedenje o vzroku nastanka kapelice.

Znamenje s petosminskim tlorisom je postavljeno na nizkem podstavku in zloženo iz grobo špičenih pravih blokov peščenjaka. Pred znamenjem je večja počena kamnita skrla iz peščenjaka. Prednja stran s polkrožno nišo s sklepnikom in kapiteloma, datiranima z deljeno letnico 1828, ter pilastroma na vogalih, ki se ob vrhu zaključujeta s profiliranimi kapiteloma, je iz apnenca. Streha je krita s skratimi ploščami, nad nišo postavljenimi v dve kapi in prekritimi s klesanim trapezastim slemenjakom, zaključek pa je trikopen. V celoti je bila ena skrla izdelana v betonu ter druga z njim dopolnjena.

Bloki iz peščenjaka, razen strehe, so večkrat pre-mazani z apnenim beležem. Nišo v notranjosti zapira bolj recentno leseno okno, na fasadi pa kovana mreža. V niši je stal lesen kip Žalostne Matere božje, ki je po restavriranju nameščen v cerkvi. V ločni niši se opazijo sledovi več poslikav.

Tik ob znamenju je nazadnje rastel klek. Stric Ivan-ke Urbančič, Gornja Košana 22, Lajnarjev, je pred kapelico posadil dve lipi, ki sta še vidni na posnetku iz leta 1962 in sta pa bili pred leti odstranjeni, ker sta se posušili.

Kapelica, grajena iz flišnega peščenjaka ter klesanega apnenčastega portalnega okvirja, je v slabem razpadajočem stanju. Stene kamnitih flišastih blokov, ki so bile večkrat prepleškane, nazadnje z belim apnenim premazom, v plasteh odpadajo. Stiki med bloki so zrahljani, apnena malta kot vezivo pa je odpadla. Tako so nastale velike špranje, v njih pa rastejo lišaji ter domujejo žuželke. Skrilna streha je bila obnovljena. Na žalost pa so manjkajoče skrile nadomestili z betonom ter cementnimi plombami. Tako pokrita kapelica na žalost zamaka, kar hudo škoduje »a secco« poslikani niši (prizor Pieti). Niša je zaprta z dotrajanim lesenim zastekljenim oknom ter spredaj črno pobarvano dvokrilno kovano ograjo. Pred kapelico na tleh je velika skrilna plošča, ki pa je zaradi premikov dvakrat počena ter pogreznjena v tla.

Izdelali smo konservatorsko-restavratorski program s predračunom, popis gradbenih del ter tehnični posnetek kapelice v merilu 1 : 20.

Ostrešje smo zaradi že omenjenih poškodb ter obstoječega stanja demontirali, odstranili betonsko ploščo in druge tujke, na njegovo mesto pa položili na novo izklesano ostrešje iz pravega domačega peščenjaka. Dokaj poškodovan je bil slemenjak. Površinsko in globinsko utrjenega smo domodelirali ter namestili na prvotno pozicijo.

Pred čiščenjem razpadajočih opleskov, alg in drugih organizmov smo razpadajočo strukturo površine kamnitih blokov temeljito utrdili, razpoke pa »zašili«. Sledilo je čiščenje s tehnologijo peskanja. Za to smo uporabili zelo drobno granulacijo korunda, ki smo ga pri zelo nizkem tlaku izpihovali na površino.

Konservatorsko smo zaščitili še originalno strešno kritino, pred tem pa izvedli nujna zidarska dela pod njo. Utrdili in fugirali smo stike med kamnitimi elementi ter spojili počena dela kamnitega praga. Obnovila se je barvana kovinska ograja.

Restavratorska dela je vodil restavrator ZVKDS, OE Nova Gorica, s sodelavci, sodelovala je etnologinja iste enote. Obenem smo izvajali konservatorski nadzor pri vzporednih zidarskih delih.

Potrebna gradbena dela (izvedba podpornega zidu ob poljski poti, ki je preprečil sesuvanje terena, porezanje asfalnega tlaka, ob preplastenju položenega tik do kapelice, izvedba tlaka okoli kapelice ter učvrstitev terena pod kamnito skrlo) je izvedel s. p. Gradnja remont montaže Marko Rovtar iz Skrilj z izvajalcem Marjanom Rovtarjem.

V prihodnjem letu je predvideno nadaljevanje obnove znamenja: treba je izvesti konservatorsko-restavratorska dela na poslikavi v niši, zapreti nišo z oknom in kovinskimi vratci ter z modelacijo dokončati manjkajoče površine kamnitih blokov.

Doseženi rezultati so v skladu s pričakovanim, do novih odkritij ni prišlo.

Eda Belingar, Anton Naglost

Kapelica pred obnovo (foto: E. Belingar, 2007)

Poškodbe so bile kar obsežne in površina kamnitih blokov precej načeta (foto: Belingar, 2006).

60

EŠD: 27530

Naselje: Gorski Vrh

Občina: Tolmin

Ime: Gorski Vrh – grobišče Jerovca

Področje: A

Obdobje: starejša železna doba

Boštjan Laharnar je v Gorskem Vrhu (zaselek Jerovca) na Šentviški planoti pri topografskem obhodu 17. marca 2007 odkril železnodobno grobišče. Ob pregledu zemljenega vseka na robu gozda, ki ga je s strojnim izkopom naredil Ivan Pisk s Pečin, je opazil grobne jame ter odlomke prazgodovinske lončenine. Grobne jame so bile opazne tudi na površini tlorisa strojnega izkopa neposredno pred profilom.

Po opravljenem ogledu arheologov in konservatorjev P. Bratine in T. Fabca iz ZVKDS, OE Nova Gorica, in po dogovoru z lastnikom parcele smo se odločili za interventni izkop že poškodovanih grobov in zaščito najdišča z zemljenim nasutjem. Izkopavanje je izvedla ekipa Tolminskega muzeja in Zavoda za varstvo kulturne dediščine iz Nove Gorice. Sodelovali so arheologi P. Bratina, T. Fabec, M. Mlinar, B. Laharnar, J. Jerončič (geodetska izmera najdišča, vnos v mrežo, računalniški izris izkopnega polja) in M. Jereb; študentke P. Bratina, B. Brezigar, T. Gerbec in T. Nanut; ter javna delavca Občine Tolmin. Raziskave so potekale 29. in 30. 3. 2007, od 10. do 12. 4. 2007 in od 17. do 20. 4. 2007. Izkopano gradivo je delno na konservaciji v delavnicah Goriškega muzeja, dokumentacijo pa hrani Tolminski muzej.

Grobišče v Jerovci leži na umetno izravnanih terasah severnega vznožja vzpetine Dobje. Raziskan je bil le manjši, severni del najdišča. Proti severozahodu je grobišče jasno zamejevala nekdanja struga danes presahlega potoka. Celotna površina, ki je bila poškodovana s strojnim izkopom, je merila približno 270 m². Od te površine je bilo arheološko raziskano le območje z že poškodovanimi ali neposredno ogroženimi grobovi. Skupaj je bilo odkritih 22 grobov, vsi so bili žgani. Žganina je bila preprosto nasuta na dno grobne jame, le v grobu 1 je bil za žaro uporabljen narebren keramični pitos. Večina grobov je bila brez pridatkov ali pa so bili ti le skromni. Odkrite najdbe grobišče v Jerovci uvrščajo v okvir starejšeželeznodobne svetolucijske kulturne skupine, in sicer v čas 6. in 5. stoletja pr. n. š.

Boštjan Laharnar, Miha Mlinar

61

EŠD: 161, 311

Naselje: **Gradišče**

Občina: Slovenj Gradec

Ime: **Gradišče nad Slovenj Gradcem – graščina**

Področje: UA, A

Obdobje: prazgodovina, 16. stoletje, konec 19. stoletja

Graščina Gradišče stoji na istoimenskem kopastem griču nad Slovenj Gradcem, ki je del zahodnega Pohorja med Trobljami in Legnom.

Pravokotno zasnovano enonadstropne graščine tvorijo izstopajoči osrednji objekt z balkonom in nekoliko zamaknjena stranska trakta na vzhodu in zahodu, ki zaokrožajo s kamnitim obzidjem obdano začelno dvorišče. Več kot tri metre visoko dvoriščno obzidje, grajeno pretežno iz rečnega in poljskega kamnja, členita dva polkrožna portala iz peščenjaka z rahlo posnetimi robovi in ohranjenimi odbojnimi kamni, ki datirata v 17. stoletje. Na severni strani obzidja je vidna vrsta zazidanih nosilnih lokov. Nadstropji sta povezani s stopnišnim prizidkom. Objekt je mešane, kamnito-opečne gradnje, prekrit s štirikapnimi strehami. Ni podkleten, zato so bili gospodarski prostori (klet, svinjak ...) v preteklosti umeščeni v pritličju obeh stranskih traktov.

Pritlični prostori so obokani; prevladujejo banjasti oboki s sosvodnicami. V nadstropju se pojavljajo večinoma leseni tramovni stropovi. Okna in vhodi so v veliki meri predelani. Od starejših sestavin so ohranjene le vratnice iz tolčene železne pločevine, ki vodijo iz dvorišča v kletni prostor.

Neposredno ob graščini se nahaja tudi prazgodovinsko gradišče (Gradišče – Gradišče, EŠD 311), ki je nosilec starejše železnodobne poselitve teh krajev. Njegove utrdbe so jasno vidne le še na gozdnem terenu severno od naselbine. Gradišču pripada tudi 500 m oddaljeno gomilno grobišče (Slovenj Gradec – gomilno grobišče, EŠD 10319). Na splošno je bila slovenjgraška pokrajina naseljena že v prazgodovinski dobi in v antiki. Med letoma 1363 in 1585 je bila v lasti deželnih knezov, ki so ozemlje postopoma razdelili na manjša gospostva in jih razprodali; to je povzročilo nastanek novih samostojnih gospostev, med drugimi tudi Gradišča (Jože CURK, Mislinjsko ozemlje – kulturna pokrajina, Slovenj Gradec in Mislinjska dolina. Zbornik, I, Slovenj Gradec 1995, str. 180).

Sedanja graščina Gradišče je nastala leta 1595 na mestu starejše z začetka 16. stoletja. Najverjetneje jo je pozidal Wolf Žiga pl. Gaisruck, ki je leta

1585 kupil slovenjgraško gosposčino in jo pozneje upravljal z Gradišča.

Po Žigi Gaisrucku je graščina zamenjala številne plemiške lastnike (1629 Hans baron pl. Pfeilberg, 1632 Albert baron pl. Kronegg, kmalu zatem Salomon baron Branečki, 1660 Seifried Wallner, 1661 Zofija Maschwander, roj. Wokalitsch, 1687 Johann Ulrik baron Maschwander, 1754 Katarina pl. Jabornegg, 1780–1798 Ernst grof Thurn). Leta 1820 je prešlo Gradišče v kmečke roke. Danes je v lasti družine Pečolar.

Graščina z ohranjeno renesančno zasnovno, ki je bila zgrajena po letu 1585 in nato večkrat prezidana, je zadnje večje prezidave doživela v 19. stoletju. Leta 1888 so stavbo temeljito prezidali, z odstranitvijo vogalnih stolpičev pa bistveno okrnili njene stavbne sestavine. Na Vischerjevi upodobitvi (G. M. VISCHER, Topographia Ducatus Stiriae, Izbor. Knjiga slovenještajerskih gradov 1676–1703, Maribor, Umetniški kabinet Primož Premzl, sl. 26) in Reichertovi tonirani litografiji graščine iz leta 1864 (album Einst und Jetzt) so vogalni stolpi še prisotni. Na njihovo nekdanjo prisotnost najverjetneje opozarja danes odrezan zahodni vogal stavbe. Iz časa prezidav leta 1888 je ohranjen idejni načrt – Umbau von Schloss Gradisch –, ki predvideva ureditev balkona na glavni fasadi in pozidavo strešnega stolpča nad osrednjim rizalitom. Balkon je v današnji podobi graščine sicer prisoten, vendar v zelo poenostavljeni obliki. Kdo so bili naročniki načrta za prezidavo leta 1888, žal ni znano.

Zatem graščina ni doživela večjih sprememb. Še več – problem so predstavljala tudi najosnovnejša vzdrževalna dela. Leta 1990 so lastniki ob pomoči sosedov nadomestili dotedanjo kritino iz »šintlov« z eternitom ter zamenjali posamezna dotrajana okna.

Za graščino Gradišče je ZVKDS, OE Maribor, septembra 2006 izdelal konservatorski program z izhodišči za prenovo in prezentacijo. Konservatorski program je bil osnovno izhodišče za izdelavo projektne gradbene dokumentacije (PGD, PZI), ki ga je v letih 2006 in 2007 sofinanciralo Ministrstvo za kulturo. Studio XX Milan Petek, s. p., iz Podgorja pri Slovenj Gradcu je izdelalo Projektno gradbeno dokumentacijo št. 20-06 za obnovo graščine, na katero si je lastnik investitor pridobil kulturnovarstveno soglasje št. SE-4385/2007. Na podlagi potrjene projektne dokumentacije, ki s strokovnega in vsebinskega stališča ustreza naravi razglašenega kulturnega spomenika, bi lahko stekla prenova oziroma revitalizacija. V letu 2007 se je pojavila težnja lastnika, da obnovi in »posodobi« celotno okolico graščine. Glede lastnikove želje

po pozidavi širšega območja spomenika (gradnja hotela, igrišč, parkirišč ...), ki poleg same graščine vključuje tudi utrjeno naselbino starejše železnodobne poselitve teh krajev, po obsežnosti, celovitosti ter izpovednosti eno največjih slovenskih gradišč, smo sestavili strokovno komisijo; ta je zavzela strokovna izhodišča o možnosti nadaljnjih posegov.

Nataša Kiš, Svetlana Kurelac

Graščina Gradišče, južna fasada (foto S.Simerl)

Graščina Gradišče, del zahodne fasade z vhodnim portalom (foto S.Simerl)

62

EŠD: /

Naselje: **Hotinja vas**

Občina: Hoče - Slivnica

Ime: **arheološko najdišče Hotinja vas**

Naslov: AC Slivnica–Draženci

Področje: A

Obdobje: starejša železna doba

Arheološko najdišče na trasi AC Slivnica–Draženci v Hotinji vasi je bilo ugotovljeno pri predhodnih terenskih pregledih (B. Djurić, G. Tica, A. Plestenjak, R. Masaryk, Poročilo o rezultatih arheološkega pregleda na potencialnem najdišču Hotinja vas, SAAS, Ljubljana julij 2006), arheološka izkopavanja najdišča pa so potekala med 20. 8. in 18. 10. 2007. Raziskali in za gradnjo sprostili smo približno 15.000 m² površine. Izkop je segal od 0,20 do 0,50 m globoko, s posameznimi poglobitvami. Projekt je označen kot AC HOTINJA VAS. Investitor in naročnik arheoloških raziskav je bil DARS, d. d. Izkopavanja je vodil Zavod za varstvo kulturne dediščine Slovenije, OE Maribor, pod vodstvom univ. dipl. arheol., kons. svetovalke Mire Strmčnik Gulič. V strokovni ekipi so pri raziskavah sodelovali univ. dipl. arheologi Mateja Ravnik, Primož Predan, Mihela Kajzer Cafnik (vsi ZVKDS, OE Maribor) in Stanko Gojkovič (ZVKDS, OE Maribor) ter študentki arheologije Ines Klokočovnik in Dunja Salecl.

Stratigrafija je na najdišču preprosta in jo sestavlja več plasti. Zgoraj ležeča ornica SE 001, ki predstavlja meljast pesek rjave barve, vsebuje posamezno kamenje. Najdbe, ki smo jih dokumentirali v tej plasti, se časovno uvrščajo v recentno in prazgodovinsko obdobje. Pod to plastjo, na globini 0,20–0,35 cm, ležita že obe geološki osnovi, ki smo ju na najdišču dokumentirali kot SE 002, peščen melj temnorumenkastorjave barve, ki vsebuje poleg najdb tudi različno velike kamne, in SE 003, prod z vključki peščenega melja, ki je temnorumenkastorjave barve in vsebuje predvsem prazgodovinske najdbe. SE 003 pokriva večino najdišča, večja površina SE 002 pa se nahaja le v južnem delu izkopnega polja. V SE 002 in 003 so vkopane arheološke strukture, ki so ponekod poškodovane zaradi oranja.

Prostorsko lahko na najdišču ločimo dve med seboj precej oddaljeni (približno 150 m narazen) gruči stanovanjskih objektov. Ali bi v tem lahko videli isto naselbino ali naselitveni prostor dveh ali več družin, je v tej stopnji obdelave gradiva nemogoče oziroma težko zagotovo reči. Dejstvo je, da je večja koncentracija jam na južnem delu najdišča, kjer se večina jam nahaja na obrobju plasti SE 002 in so vkopane v prod SE 003.

Kvadratne jame ležijo na obrobju naselbine, druge so razporejene okoli njih. V kvadratnih jamah bi lahko videli večje bivanjske objekte, ki bi lahko imeli tla pokrita z lesenim podom (ostanki tlaka v jamah SE 46 in SE 121), verjetno deskami ali tramovi, kot kažejo odtisi ležišč. Ali so bile tudi stene obložene s deskami, nismo mogli ugotoviti. Več težav pri bivanjskih objektih povzroča strešna

konstrukcija. Močnejše lesene konstrukcije jam za stojke kljub skrbnemu izkopavanju in strganju nismo zasledili, izjema so le posamične stojke in jame za stojke okoli bivalnih objektov v južnem delu najdišča. Večje jame s keramiko bi lahko interpretirali kot shrambne jame, vendar je število najdenih večjih, shrambi namenjenih posod precej skromno.

Zanimivo vlogo znotraj naselbine je verjetno imelo tudi ognjišče SE 152, ki zaseda nekakšno osrednje mesto. Zaradi svoje velikosti bi bil to lahko tudi nekakšen skupinski prostor za dnevne aktivnosti. Podobno vlogo bi morda pripisali tudi bližnji jami SE 95, saj smo v polnilu dokumentirali tako ognjiščno kozo kot tudi fragment verjetno talilnega lončka z žlindro, vendar pa to še ni zadosten dokaz, da so na najdišču, kljub še nekaterim najdbam žlindre in taline, predelovali železo. Kurišče ni bilo ugotovljeno v nobenem od bivanjskih objektov, zmeraj so bila zunaj njih, glede na precejšnjo debelino prekurjene plasti ilovice pa lahko sklepamo na njihovo daljšo uporabo.

Posebno pozornost velja nameniti jamam na severnem delu izkopnega polja. Prva skupina je sestavljena iz treh jam manjših oblik. V eni od teh smo dokumentirali shrambni oziroma večji lonec, ki je bil zaradi oranja poškodovan, drugi dve jami vsebujeta le fragmente keramike. Drugo skupino predstavljata jami z oznakama SE 113 in SE 109. Skupina vsebuje kvadratno jamo, uničeno ognjišče in tretji del jame s kuriščem, večjim kamnom in spodaj ležečo meljasto rumenkasto plastjo. V bližini jame naprej proti severu leži kompleks štirih ovalnih jam, v katerih po večini ni bilo keramike. Čemu so služile, zaenkrat ni mogoče reči. Ali je v povezavi s severnim delom treba razumeti tudi kurišče v severozahodnem delu izkopnega polja, je težko reči.

Izpostaviti velja še dve kvadratni jami, ki sta oddaljeni od severnega dela. Obe sta tako po inventarju kot po drugih najdbah verjetno imeli znotraj naselbine posebno/drugačno vlogo. V eni je bila velika količina keramike, v drugi je bil zanimiv sistem kurišča (kamen in keramika ter prostor, na katerem so kurili, ter večji kamen na površini).

Omeniti velja še jarke, ki potekajo skoraj pravokotno na smer oranja, kar pomeni, da so starejšega – prazgodovinskega nastanka; tja jih uvršča keramika, najdena v njih.

Na raziskanem delu najdišča gre vsekakor za zanimivo organiziran bivanjski prostor, sestavljen iz različnih elementov, ki bodo ob združitvi podatkov po končani analizi keramike in kovinskih

najdb dali širšo in jasnejšo naseljitveno podobo najdišča Hotinja vas in dopolnjeno sliko o naselbinah starejše železne dobe na Štajerskem in nasploh v slovenskem prostoru.

Mira Srmečnik Gulič, Mateja Ravnik, Mihela Kajzer Cafrič

63

EŠD: 12.796

Naselje: Hrašče

Občina: Vipava

Ime: Hrašče – gospodarsko poslopje na domačiji Hrašče 7

Naslov: Hrašče 7

Področje: E

Obdobje: druga polovica 19. stoletja

»Štefkova štala«, enonadstropen objekt z letnico 1867, stoji v okviru domačije Hrašče 7 pri Podnanosu. Restavratorsko-konservatorska dela so na objektu potekala od jeseni 2006 v več etapah. Objekt, pokrit z dvokapno streho in kamnito kritino, je bilo treba temeljito in celovito sanirati. Popravilo strehe, povezano z zamenjavo udre in dotrajane, iz mehke jelovine izvedene strešne konstrukcije, je bilo izvedeno decembra 2006 in je obsegalo izvedbo nove močnejše konstrukcije iz hrastovega lesa.

Po odstranitvi kamnite kritine se je izkazalo, da obstoječi skril iz sivega flišnega peščenjaka ni več uporaben, saj se je zaradi dotrajanosti in preperelosti krojil na tanke lističe. Zato je bilo treba na dveh predhodno izbranih in sondiranih lokacijah izvesti poskusni izkop skril. Glede na obetajočo dovolj veliko količino skril na drugi lokaciji je bil izveden izkop skril, ki so jih »kopali in lomili«, prav tako kot že obstoječo kritino, v dolini Pasjega repa, v neposredni bližini Hrašč pri Podnanosu. Pred začetkom obnove ostrešja je bilo najprej treba izvesti še statično sanacijo objekta, saj je zgrajen iz lomljenega kamna. Zato je bila izvedena AB-strešna vez, v kombinaciji z jeklenimi vezmi na obeh zatrepih. Sanirani so bili tudi temelji in zaradi izkopa drenaža. Na objektu je bil nazadnje izveden še apneni omet na vseh treh fasadah (uporabili so pesek iz peskokopa Štanjel).

Vsa zgoraj navedena dela so zadovoljila zastavljene restavratorsko-konservatorske cilje. Usmerjena obnova in prezentacija kulturnega spomenika sta uspeli, tudi zaradi uspešnega sodelovanja z lastnikom spomenika in izvajalcem del. Sanacijo je izvajalo zidarstvo Trošt iz Orehovice.

Andrejka Ščukovt

Obnovljena Štefkova štala, januar 2008 (foto A. Ščukovt)

64

EŠD: 4829

Naselje: **Idrija**

Občina: **Idrija**

Ime: **realka**

Področje: **Z**

Obdobje: **20. stoletje**

Idrijska realka je bila ustanovljena po dvesto letih boja idrijskih rudarjev za srednjo šolo v Idriji. Objekt je bil zgrajen po načrtih arhitekta Karla Holinškega. Slovesno odprtje realčnega poslopja je bilo 18. septembra 1903. Poslopje je visokoprtiličen objekt z dvema etažama. Stavbna masa je sestavljena iz glavnega dela in dveh stranskih kril. Vhod s preddverjem in stopniščem je lociran strogo osno glede na poslopje. Vsi vhodni elementi so visoki, prostorni – dimenzionirani v merilu človeka – in dajejo občutek monumentalnosti. Posebnost je tudi dostop do poslopja. S ceste vodijo dvoranne stopnice na vrt, ki je bil prvotno parkovno urejen.

Zaradi dotrajanosti poslopja in sodobne organizacije pouka je bilo treba objekt prenoviti. Leta 2004 smo izdelali konservatorski načrt prenove. Prenova se je začela leta 2006 in je bila zaključena decembra 2007. Ohraniti je bilo treba spomeniško varovane elemente kulturnega spomenika in obenem zadostiti zakonskim zahtevam po varnosti javnega objekta. Tako sta bila, ne glede na kvaliteto fasade, zaradi protipotresnega utrjevanja zidov odstranjena zunanja fasada v pritličju in tudi notranji omet na hodnikih. Ker smo varovali pilastrovsko členitev sten na hodnikih, smo z projektantom in izvajalcem dosegli kompromis, da se polja med slopi odebelijo le za en centimeter; tako smo ohranili pilastrovsko členitev, čeprav smo ji odvzeli centimeter. Zunanjo fasado v pritličju je bilo treba obnoviti povsem na novo. Tu velja pohvaliti izvajalca, ki je dosledno upošteval konservatorske usmeritve in z izjemno natančnostjo izvedel vse elemente avtentično sicer ročno izdelane fasade.

Na reprezentivni vhodni fasadi je bila po drugi svetovni vojni odstranjena atika. Bogata fotografska dokumentacija je omogočala njeno rekonstrukcijo. Uporabljeni moderni lahki materiali zagotavljajo tudi varnost nameščenega elementa. Fasada pa je pridobila reprezentativnost. Nad vhodom nameščen doprski kip Jurija Vege je bilo treba očistiti, posamezne uničene dele pa rekonstruirati in kamen zaščititi.

Na podlagi raziskave barvnih beležev na fasadi in otenka prvotne barvne kombinacije je restavrador predvidel ponovno barvo fasade. Odkril je za-

nimivost, da je bil barvni odtенок fasade realke zelenkastorumen in ne rumenooker, kot je bilo sicer v navadi pri državnih šolskih objektih. To novoodkrito dejstvo je upoštevala tudi predlagana barvna študija. Po enakem principu je bila izdelana tudi barvna študija notranjih vrat in podbojev v sivomodrem odtenu.

Kulturni spomenik, ki v sebi nosi dvestoletni boj idrijskih rudarjev za pravice do izobrazbe in znanja, bo v prenovljeni podobi nadaljeval svoje začeto poslanstvo. Restavratorska dela na spomeniku sta opravila restavratorja Zavoda za varstvo kulturne dediščine, OE Nova Gorica, Andrej Jazbec in Anton Naglost, izvajalec gradbenih del na kulturnem spomeniku pa je bilo gradbeno podjetje Zidgrad iz Idrije.

Ernesta Drole

Poslopje Realke pred prvo svetovno vojno (fotografijo hrani Mestni muzej Idrija)

Realca po prenovi (foto: E. Drole, 2008)

65

ESD: 5046

Naselje: **Idrija pri Bači**

Občina: Tolmin

Ime: **domačija Idrija pri Bači 78, Pri Batištu**

Naslov: Idrija pri Bači 78

Področje: R

Obdobje: začetek 19. stoletja

Na levi strani reke Idrije, nad poljem stoji domačija Idrija pri Bači 78. Sestavljajo jo stara stanovanjska hiša, mogočno gospodarsko poslopje in velik kozolec ter nova stanovanjska hiša, nastala po potresu leta 1976.

Na stari stanovanjski hiši, tako imenovanem kmečkem dvorcu, sta bili dve plasti poslikav. V obeh primerih gre za posamezne prizore, ki prikazujejo po enega ali več svetnikov, obkrožene z naslikanim okvirjem. Starejše poslikave, z začetka 19. stoletja, so verjetno delo ljudskega slikarja Franca Kobala (F. Kobal, rojen leta 1774 v Spodnji Idriji) ali katerega izmed njegovih posnemovalcev. Kobal je prepoznaven po dekorativnem, enostavnem, nekoliko robatem načinu slikanja, po svetniških postavah, ki se skoraj šablonsko ponavljajo, in po bogatih, z volutami in cvetjem okrašenimi dekorativnimi okvirji. Na fasade hiše je naslikal tri freske: eno na fasado ob cesti, dve pa na dvoriščni fasadi.

Mlajše poslikave so iz prve polovice 20. stoletja. Naslikal jih je takratni hišni gospodar. Na stanovanjski hiši sta bili dve, tri pa so bile na gospodarskem poslopiju. Razen fragmenta Križanja, ki je bil snet s stanovanjske hiše, so bile poslikave popolnoma izprane.

Staro stanovanjsko poslopje domačije, prazno od potresa leta 1976, je bilo v zadnjih letih popotresno statično sanirano. Hiša je bila na novo prekrita in ometana. Ob tem so bili delno utrjeni tudi ometi fresk z začetka 19. stoletja in snet fragment poslikave iz prve polovice 20. stoletja.

Freske so na obcestni in dvoriščni fasadi. Poslikava je bila močno poškodovana, domala uničena. Barvna past je bila skoraj popolnoma izprana, površina pa delno prekrita z ostanki poznejših beležev ter z algami in lišaji. Omet je bil preperel, skoraj brez veziva, podmehurjen in se je komaj še držal podlage. Prisotne so bile tudi večje vrzeli v ometu. Freska na obcestni fasadi je imela popolnoma uničen osrednji del. Nasploh so bile freske skoraj popolnoma izprane. Ostale so le blede sledi barv in risba, urezana v svež omet.

Ometi si bili globinsko utrjeni z injektiranjem, površinsko pa s premazi z disperzijo apna v alko-

holu. Vrzeli in poškodbe v ometu so bile pokitane z apneno malto, odstranjeni so bili ostanki beležev ter alge in lišaji. Odstranjen je bil tudi film umetne smole Paraloid B72, nanesen na površino ometa ob prejšnjem zasilnem utrjevanju.

Risba poslikave, ohranjena bodisi v barvi ali v urezih v ometu, je bila prerisana na PVC-folijo. Po pridobljenih podatkih smo sklepali, da je desna freska na dvoriščni fasadi prikazovala Božjepotno Marijo z Jezuščkom, z nekoliko posebno varianto okvirja s kapiteli, podobno kot je na hiši Dobljar 25 v Dobljarju. Leva freska pa je prikazovala tri svetnike, najverjetneje sv. Florijana, sv. Nikolaja in svetnika, ki je bil, sklepajoč po dolgih oblačilih, duhovnik in smo ga rekonstruirali kot sv. Janeza Nepomuka. Freska na fasadi ob cesti je imela uničen osrednji del. Glede na to, da je bilo na mlajši freski na tem mestu upodobljeno Križanje, motiv, ki ga je pogosto upodobil tudi Franc Kobau, smo se odločili, da ta motiv ponovimo ter pri tem uporabimo čim več ostankov originalne poslikave in številne zglede iz bližnje okolice.

Slikarska rekonstrukcija je bila izvedena z mineralnimi pigmenti in akrilno emulzijo Primal E-330FM. Poslikava in ometi so bili na koncu dodatno utrjeni z oblogami z barijevim hidroksidom, kar naj bi jim zagotovilo dodatno trdnost in trajnost, potrebno zaradi močne izpostavljenosti škodljivim vremenskim vplivom.

Taka rekonstrukcija je bila mogoča iz dveh razlogov. Prvi je, da so ohranjena številna druga dela tega avtorja, po katerih se je rekonstrukcija lahko zgledovala. Drugi pa je, da je bil sam avtor preprosto slikar, ki je sam precej stereotipno ponavljal svoje motive. Ohranjen je bil originalen omet in maksimalno so bili upoštevani ostanki poslikave. Hiši sta bila s tem povrnjena stari okras in videz. Pri restavratorskih delih so sodelovali Primož Fučka, Katarina Brezigar in Matej Hrovatin. Za nasvete glede utrjevanja fresk se zahvaljujem Marti Bensa. Delo je spremljala in usmerjala odgovorna konservatorica Andrejka Ščukovt.

Andrej Jazbec

Freska na obcestni fasadi po restavratorskem posegu
(foto: A. Jazbec, 2007)

Dvoriščna fasada po restavratorskem posegu
(foto: A. Jazbec, 2007)

66

EŠD: 11406

Naselje: Ig

Občina: Ig

Ime: Ig – rimska vaška naselbina

Področje: A

Obdobje: prazgodovina, rimsko obdobje, mlajša zgodovinska obdobja

Arheološki terenski pregled na območju predvidene novogradnje večstanovanjskega objekta J2 na naslovu Hrenova 11, Ig, parc. št. 126, 127/1 in 127/2, vse k. o. Ig, je v juliju 2007 izvedla ekipa ZVKDS, OE Ljubljana, pod vodstvom Mateja Drakslerja, univ. dipl. arheologa, in Barbare Nadbath, univ. dipl. arheologinje, višje konservatorke.

Zemljišče, predvideno za izvedbo arheološkega pregleda, leži v samem jedru naselja Ig in je z vseh strani pozidano. V času pregleda sta na zemljišču stala starejša objekta. Z arheološkim pregledom je bilo pregledano funkcionalno zemljišče. Izvedena sta bila intenzivni površinski pregled ter vrednotenje zemljišča z izkopom štirih testnih sond.

Pri površinskem pregledu so bili odkriti odlomki novoveške in moderne lončenine ter druge najdbe. V testnih sondah 1, 2, in 3 so bile odkrite novodobne arheološke najdbe (lončenina, kovinske najdbe itd.) in stavbne ostaline starejšega objekta. V testnih sonda 1 in 4 so bili v SE 003 odkriti odlomki prazgodovinske keramike. SE 003, ki leži na relativni globini 36 do 70 cm, predstavlja meljasta ilovica zelo temnosivorjave barve (10YR 3/2) z 10 odstotki drobnega apnenčastega gruščja (<2 mm), 10 odstotki srednje velikega apnenca (2–20 mm) in 3 odstotki velikega apnenčastega peska (2–5 cm). V testni sodni 3 so bili v plasti SE 003 odkriti odlomki antične keramike. Tu je SE 003 ležala na relativni globini 37 do 80 cm, predstavlja jo temnorjava (10YR 2/2), srednje drobljiva in srednje mazava meljasta ilovica s 3 odstotki srednje velikega apnenca (2–20 mm).

Odkrite najdbe nakazujejo prazgodovinsko in rimskodobno poselitve pregledanega zemljišča. Kljub močnim recentnim naselbinskim aktivnostim pričakujemo, da so prazgodovinske in rimskodobne strukture ohranjene. Pred začetkom gradnje bodo na tem zemljišču morale biti izvedene zaščitne arheološke raziskave.

Barbara Nadbath, Matej Draksler

67

EŠD: 11406

Naselje: Ig

Občina: Ig

Ime: Ig – rimska vaška naselbina

Področje: A

Obdobje: prazgodovina, rimsko obdobje

Predhodni arheološki terenski pregled na območju predvidene novogradnje večstanovanjskega objekta Kolar, parc. št. 118/1 in 119/4, obe k. o. Ig, je v maju leta 2007 izvedla ekipa ZVKDS, OE Ljubljana, pod vodstvom Mateja Drakslerja, univ. dipl. arheologa, in Barbare Nadbath, univ. dipl. arheologinje, višje konservatorke.

Zemljišče, predvideno za izvedbo arheološkega pregleda, je bilo v času pregleda v uporabi kot sadovnjak. Zemljišče leži tik ob cesti Ig–Ljubljana in je z vseh strani pozidano s stanovanjskimi objekti.

Izvedena sta bila intenzivni površinski pregled in vrednotenje zemljišča s štirimi testnimi sondami. Tako pri površinskem pregledu kot pri vrednotenju zemljišča je bila odkrita večja količina prazgodovinske keramike, zato smo pred začetkom gradnje večstanovanjskega objekta zahtevali izvedbo zaščitnih arheoloških izkopavanj.

Zaščitna izkopavanja je ekipa ZVKDS, OE Ljubljana, izvedla v juliju 2007 pod vodstvom Barbare Nadbath, univ. dipl. arheologinje, namestnikom vodje izkopavanj Matejem Drakslerjem, univ. dipl. arheologom, in konservatorskim nadzorom Borisa Vičiča, univ. dipl. arheologa. Strokovno ekipo so sestavljali tudi Januš Jerončič, univ. dipl. arheolog (Januš Jerončič, Arheološke storitve, s. p.), Alenka Julija Berdnik, študentka arheologije, in Rok Plesničar, študent arheologije.

Geološko osnovo oziroma fazo I predstavljajo aluvialne plasti peska, ki sestavljajo iški vršaj. V njih so vkopane strukture dveh prazgodovinskih poselitvenih faz (faza II in III) ter strukture in ostaline novoveškega objekta (faza IV, V). Prazgodovinske strukture so bile dokumentirane predvsem na severnem delu izkopnega polja, novoveške pa so bile koncentrirane na južnem delu. Prazgodovinske najdbe so bile odkrite na celotnem območju raziskav.

Prvo prazgodovinsko poselitveno fazo predstavljajo negativni objekta, ki je bil glede na lego stojk krožne oblike, in jama, ki je bila polna prazgodovinske keramike. V drugi prazgodovinski poselitveni fazi je bil teren pred gradnjo večjega pravokotnega objekta poravnana. Na tem mestu moramo opozoriti, da sta omenjena objekta zaradi

relativne majhnosti izkopnega polja (10 x 20 m) raziskana le delno, saj glede na lego in strukturo stojk lahko z gotovostjo trdimo, da del objektov sega zunaj izkopnega polja.

Odlomki prazgodovinske lončenine so izdelani iz grobozrnate lončarske mase s primesmi kremenca (velikosti do 5 mm). Ostenja posod so okrašena predvsem s koničnimi prečnimi rebri ter z rebri, okrašenimi z odtisi prstov. Poleg reber se pojavi tudi barbotin. Ročaji posod so praviloma jezičasti. Pojavlja se tudi fino posodje rdeče in črne barve, ki je okrašeno z aplikami in vrezi. Posebnost med najdbami predstavlja kremenova pušična ost.

Najdbe, ki jih lahko uvrstimo v čas antike in pozne antike, so maloštevilne. Poleg odlomkov lončenine, amfor in manjših kosov gradbenega materiala so bili odkriti trije bronasti novci. Najdbe so bile odkrite v premešani plasti nad prazgodovinskimi depoziti. V čas pozne antike oziroma zgodnjega srednjega veka sodijo odlomki posode z okrasom valovnice. Posoda je izdelana iz močno porozne mase s številnimi organskimi primesmi. Omenjene najdbe potrjujejo neposredno bližino antične naselbine.

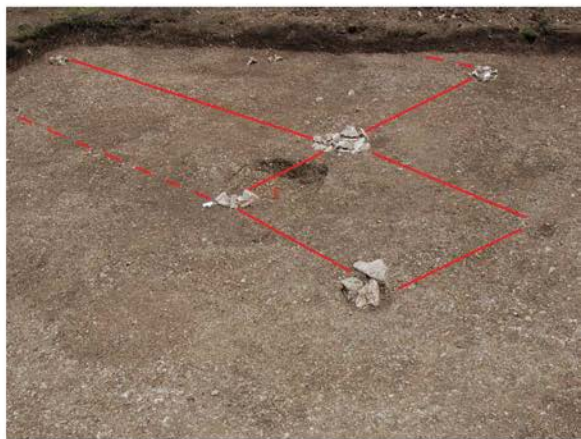
Zaščitna arheološka izkopavanja na območju gradnje večstanovanjskega objekta Kolar so odkrila do zdaj neznano prazgodovinsko naselbino v ravnici iškega vršaja, ki jo lahko preliminarno umestimo v čas srednje bronaste dobe oziroma v obdobje prehoda med srednjo in mlajšo bronasto dobo. Natančnejša časovna določitev odkritih arheoloških struktur in drobnega materiala bo mogoča po končani poizkopavalni obdelavi arhiva najdišča.

Barbara Nadbath, Matej Drakšler

Stojka (SE 016, 023), ki je del objekta druge prazgodovinske poselitvene faze (foto: J. Jerončič)

Pogled na objekt druge prazgodovinske poselitvene faze, pogled proti severozahodu (foto in obdelava: M. Drakšler)

68

EŠD: 3717

Naselje: Izola

Občina: Izola

Ime: cerkev Marije Alietske

Področje: R, UA, Ž

Obdobje: barok

V letu 2007 so se po treh letih premora nadaljevala dela pri celoviti prenovi stare župnijske cerkve. Glavni cilj je bil dokončanje gradbeno-restavratorskih in infrastrukturnih del, tako da se bodo v letu 2008 izvedla zaključna restavratorska dela za celovito prezentacijo cerkve, ki zaradi omejenih pritožkov sredstev poteka že od leta 1993 (VS Poročila št. 39–41, str. 61–63).

Celovita prezentacija cerkve poteka ob maksimalni ohranitvi originalne materialne substance objekta, ki se ob upoštevanju kvalitete umetniških del kaže tudi kot najbolj racionalna ali konservatorsko nujna. Tako v gradbeni strukturi kot v likovnih sestavinah v največji možni meri ohranjamo avtentičnost materialne substance spomenika in prezentiramo izvorno stanje njegove sedanje prevladujoče faze, ki je bila v naslednjih stilnih obdobjih le restavrirana po takratnih kriterijih oziroma dopolnjena z opremo. Za prezentacijo je določena prevladujoča stilna faza (v primeru celotne cerkve je to baročna faza iz leta 1770) ob prezentaciji elementov in opreme preostalih faz, ki z njo predstavljajo logično in ubrano celoto.

V letu 2007 so bila izvedena naslednja dela:

– zaključek prezentacije zunanjsčine kompleksa (zvonik, prezbiterij, zakristija) z restavriranjem

vhodnega glavnega baročnega portala in gotskih oken v zakristiji,

– zaključek prezentiranja notranjih sten celotnega kompleksa v marmorinu, restavriranje in rekonstrukcija notranjih nosilnih pilastrov, barvna prilagoditev med marmorinom in stropom, restavriranim med letoma 2000 in 2003, vencem in prireznimi stenskim kartušami,

– namestitev originalnega kamnitega tlaka v celotnem kompleksu (glavna ladja, prezbiterij, zakristija),

– rekonstrukcija kamnitih predel stranskih oltarjev,

– izvedba instalacij za osvetlitev spomeniških sestavin cerkve in za dvonamensko funkcioniranje objekta (za cerkvene in kulturne namene),

– izvedba zaščitne stavbne opreme (zvonik, timpanon),

– nedestruktivne termoraziskave in sondažne restavratorske raziskave kipa Marije z otrokom in oltarne niše glavnega oltarja.

Izvedba se je prilagodila razpoložljivim avtentičnim materialom, po potrebi se je zaradi degradiranosti originalna substanca nadomestila z novo (delna zamenjava kamnitih plošč tlaka v prezbiteriju). Zaradi časovne odmaknjenosti se je na zunanjsčini zvonik le prebarval, brez izvedbe marmorina v spodnjem pasu zvonika, za katerega ne bi bilo mogoče zagotoviti sprejemljivosti s fino podlago iz leta 1994.

Dela je po odločitvi investitorja, Župnije Izola, izvajal Amoret restavratorstvo, d. o. o., restavriranje kamnite opreme je prevzel ZVKDS, RC. Konservatorsko-restavratorski nadzor so vodili Daniela Tomšič, ZVKDS, OE Piran, odg. kons., mag. Jure Bernik, ZVKDS, OE Piran, rest. spec., in Jožef Drešar, ZVKDS, RC, rest. spec.

Daniela Tomšič

69

EŠD: 25656

Naselje: **Jelovec pri Makolah**

Občina: Makole

Ime: **Jelovec pri Makolah – hiša Jelovec pri Makolah 58**

Naslov: Jelovec pri Makolah 58

Področje: E

Obdobje: 19. stoletje

Hiša stoji ob makadamski poti, v razloženem naselju, zahodno od Makol. Stavba, v kletnem delu grajena iz kamna, zgoraj pa lesena in ometana, je pritlična, postavljena v hrib. Krita je z opečno, strmo, dvokapno čopasto streho. Fasado členijo šivani robovi, okenske obrobe in podstrešni venci,

na zatrejni fasadi pa trije profilirani maltasti okvirji, namenjeni poslikavi. V hišo vodita dva vhoda. Razporeditev notranjščine je tradicionalna: veža in kuhinja v srednji osi ter shramba in sobe, ki se nizajo levo in desno. V veliki sobi v kotu stoji nova krušna peč. Prostori so delno obokani, delno imajo ravne strope, en prostor ima lesen tramovni strop. Ohranjena so vsa stara vrata, notranja, kletna in vhodna z okovjem in kljukami ter originalno kletno ključavnico. V skrajnem levem delu hiše, levo od glavnega vhoda, je večji prostor z ohranjeno staro krušno pečjo in ognjiščem ter vhodom iz zatrejne strani hiše. Vhod v klet vodi skozi kamnit portal s temenskim sklepnikom. Kletna okna imajo kamnite okvire. Velika, nekoč vinska klet je obokana.

Ohranjena stavba z veliko kletjo je nekoč služila vinogradniško kletarskemu namenu. Današnja podoba hiše je iz 19. stoletja. Verjetno je stavba v osnovi starejša. To bodo pokazale raziskave, ki jih bomo opravili v letu 2008. Za izdelavo konservatorskega programa bo treba predhodno izdelati tudi arhitekturni posnetek hiše. Po ustnem izročilu naj bi bila stavba grajska pristava.

Lastnik je v minulih letih po naših konservatorskih pogojih in konservatorskem nadzoru obnovil streho, saniral strešno konstrukcijo in streho prekril z bobrovcem, okna, ki so bila dotrajana, in tista, ki so bila nova, vendar neustrezna, je odstranil in zamenjal z novimi, narejenimi po vzoru starih. Saniral je kletni prostor in leta 2007 začel obnavljati notranjščino stanovanjskih prostorov. V bivalnem prostoru »hiši« je postavil novo krušno peč na mestu stare, že porušene, obnovil je vsa stara vrata, namestil nov tramovni strop v prostoru levo iz veže ter obnovil lesene pode. V »hiši« je odstranil sekundarne beleže, pod njimi pa je na stropu in stenah dokaj dobro ohranjena dekorativna poslikava, ki jo bo treba strokovno restavrirati.

Jelka Skalicky

70

EŠD: 2586

Naselje: **Jelševce**

Občina: Mokrskog Trebelno

Ime: **Jelševce – cerkev sv. Antona Padovanskega na Blečjem vrhu**

Področje: UA

Obdobje: 16.–20. stoletje

Pravilno orientirana cerkev stoji na položnem griču nad vasjo. Obdaja jo zidano parapetno obzidje. Južno od cerkve stoji v obzidju stara šola. Zunanaj cerkvenega kompleksa raseta na jugozahodni strani dve visoki lipi. Cerkev sestavljajo v tlorisu

zvonik, pravokotna ladja in tristrano zaključen prezbiterij. K severni steni ladje in prezbiterija sta prislonjeni kapela in zakristija.

Cerkev na Blečjem vrhu se prvič omenja v seznamu cerkvenih dragocenosti leta 1526. Tedaj je bila posvečena sv. Pavlu in ni imela nobenih dragocenosti. Za časa Valvasorja je že bila posvečena sv. Antonu Padovanskemu in omenjena med podružnicami gorenjemokronoške fare.

Čeprav se cerkev resda prvič omenja že v prvi četrtini 16. stoletja, pa njena sedanja podoba ne kaže sledov poznosrednjeveškega stavbnega izvora. Glede na njeno stavbno zasnovo, barvno členitev fasad ter na zadnji strani menze izpisano letnico 1715, lahko sklepamo, da so sedanjo cerkev zgradili v začetku 18. stoletja kot romarsko. Cerkev je konec 18. stoletja dobila enotno poznobaročno opremo, delo slikarja in rezbarja Antona Postla. Ta je izdelal oltarno opremo, naslikal več votivnih slik, s stenskim slikami pa je poslikal tudi kapelo, posvečeno sv. Gregorju in Boštjanu. Zvonik je bil k cerkvi prizidan naknadno in v zgornjem delu predelan v neogotskem slogu po vzoru na kapteljsko cerkev v Novem mestu konec 19. stoletja. Notranjščino cerkve je leta 1926 v celoti poslikal Franjo Mrčun iz okolice Domžal. Poleg dekorativne poslikave sten in obokov je v ladji naslikal tudi podobo sv. Frančiška Asiškega.

Župnija Trebelno je v sodelovanju z vaščani in spomeniško službo do zdaj v cerkvi izvedla več sanacijskih, vzdrževalnih in restavratorskih posegov. Restavratorski center iz Ljubljane je v letih 1987 in 1988 restavriral oba stranska poznobaročna oltarja, vključno s kipi in oltarnimi slikami, novomeška enota Zavoda za varstvo kulturne dediščine Slovenije pa je restavriral več votivnih podob. Vaščani so leta 1996 obnovili streho in fasado zvonika.

Leta 2005 se je začela celovita statična sanacija cerkve, saj je bila ta zaradi neurejenega odvodnjavanja meteornih vod in neenakomernega poseganja temeljnih tal precej razpokana. Vaščani so najprej okoli cerkve zgradili drenažo in uredili odvodnjavanje meteornih vod. V skladu z načrtom statične sanacije cerkve, ki jo je leta 1997 izdelalo podjetje ELEA, d. o. o., iz Ljubljane, so sočasno tudi podbetonirali temelje v vzhodnem delu prezbiterija. Dela so se nadaljevala tudi v letu 2007, ko je podjetje SGI, d. o. o., iz Ljubljane cerkev statično in protipotresno saniralo z vgradnjo vezi, injektiranjem zidov in sanacijo okenskih preklad. Dela, ki jih financira Kranjska investicijska družba, se bodo nadaljevala tudi v letu 2008 z obnovo notranjih in fasadnih ometov in beležev.

Tomaž Golob

Cerkev sv. Antona Padovanskega na Blečjem vrhu
(foto: Tomaž Golob)

Statična sanacija slavaločne stene v cerkvi
(foto: Tomaž Golob)

71

ESD: 580062 (št. predloga za vpis v RKD)

Naselje: **Jeprca**

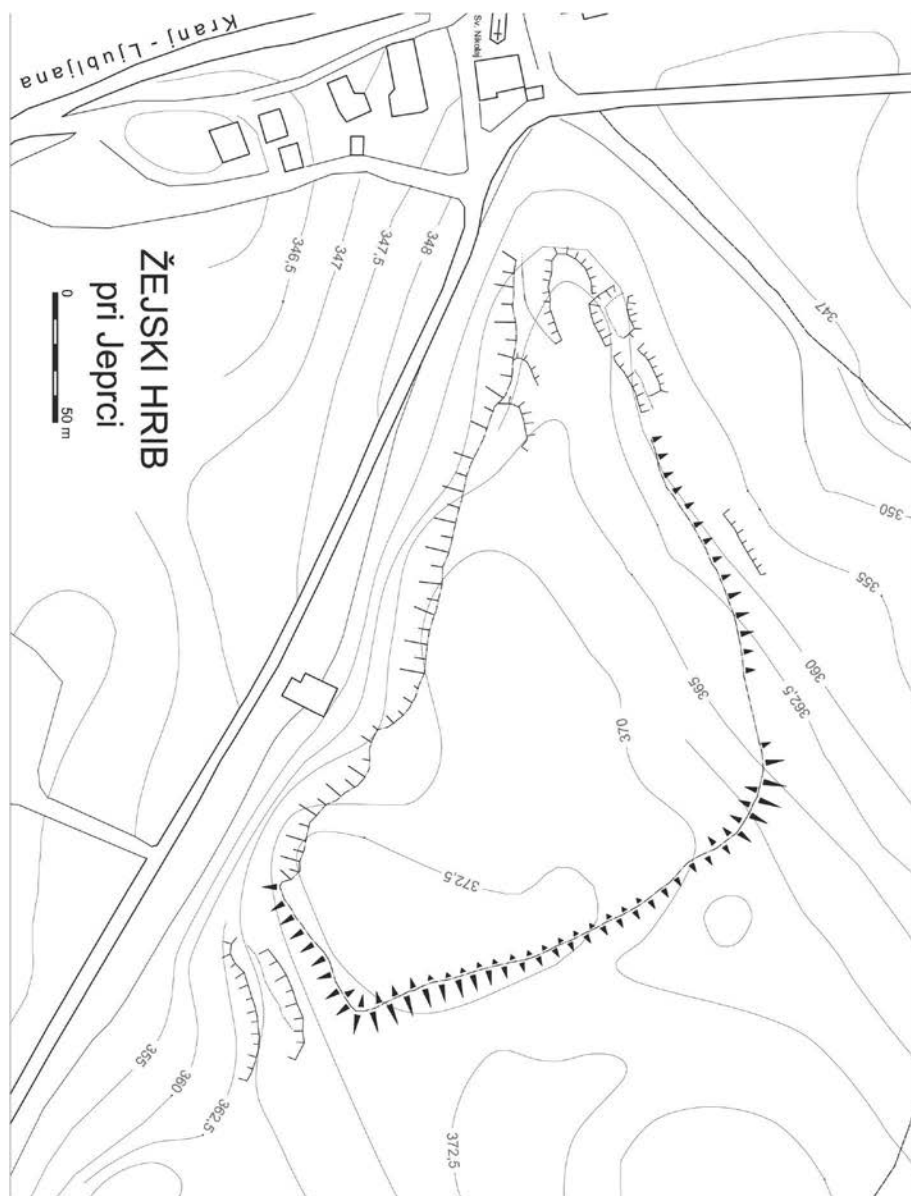
Občina: **Medvode**

Ime: **Jeprca – arheološko območje Žejski hrib**

Področje: **A**

Obdobje: **srednji vek**

Žejski hrib pri Jeprci (grafika: Andrej Gaspari)

V maju 2006 in februarju 2007 sta bila opravljena terenski pregled in geodetska izmera ostankov utrjene naselbine oziroma pribežališča na jugozahodnem delu Žejskega hriba (374,5 m), dobrih 20 m visoke konglomeratne terase med vasmi Jeperca, Žeje in Zbilje. Osnovne podatke o naselbini, ki je v strokovnih krogih znana že vsaj nekaj desetletij, prinaša A. Gaspari (Med gradišči in gradovi. Medvode in širša okolica v arheoloških obdobjih. – V: Od Jakoba do Jakoba, O krajih in ljudeh občine Medvode, Medvode 2006, str. 37).

Naselbino v obliki nepravilnega štirikotnika z merama 300 x 140 m zamejujejo na južnem in vzhodnem delu ter delu severnega roba dobro vidni zemljeni nasipi, na zahodu pa je naravno zavarovana s strmino. Obrambne strukture so posebej dobro ohranjene na vzhodni strani, kjer se ponekod dvigajo nad okolico do višine treh metrov, nad notranjostjo pa še okoli meter. Višino okopa so dodatno povečali z njegovo umestitvijo na rob linearne depresije (371,4 m), ki na vzhodu omejuje najvišji del vzpetine. Glavni dohod v naselbino domnevamo tik ob pomolu na skrajnem severozahodnem vogalu, kjer se iz smeri Sv. Nikolaja proti hribu vzpenja širok kolovoz. Na tem delu naselbine je vidnih več umetnih teras. V notranjosti, ki je zarasla s sestojem smreke, bora in bukve ter gosto podrastjo, ni vidnih izrazitejših struktur. Z najdišča ni znanih kronološko oprijemljivih najdb, še najverjetnejša pa se zdi datacija v srednji vek.

Andrej Gaspari, Barbara Nadbath

72

EŠD: 204

Naselje: **Jesenice**

Občina: **Jesenice**

Ime: **Jesenice – Železarna Sava**

Področje: **T**

Obdobje: **18. in 19. stoletje**

Na območju Stara Sava so se nadaljevala gradbena dela za ureditev trga nekdanje fužine. Obnovljeni so obodni zidovi pudlovke in plavža, ki sestavljata zahodno stran trga. Ob mlinu se dokončujejo se gradbena dela za betonske vodne rake na trgu, predvsem pa za vodni zbirni bazen za hidroelektrarno na Ukovi.

Izdelujejo se idejni načrti za ureditev nekdanjega severnega dvorišča za graščino, kjer so bili v preteklosti zgrajeni industrijski obrati železarne. Tu naj bi nastalo novo poslovno območje Fiprom, ki bo prek grajskega dvorišča povezano z muzejs-

kim območjem Stara Sava.

Vladimir Knifc

73

EŠD: 6883

Naselje: **Jurišna vas**

Občina: **Slovenska Bistrica**

Ime: **Ančnikovo gradišče**

Področje: **A**

Obdobje: **pozna antika, zgodnji srednji vek**

Izkopavanja na Ančnikovem gradišču so potekala med 17. julijem in 6. avgustom 2007, že 22. leto zapored. Najprej smo se lotili čiščenja in priprave terena za nadaljnje posege. Delo smo zastavili na stičišču s sondo 2/2006, kjer smo v celoti raziskali objekt 12; zahodni rob tega objekta je bil odkrit v lanskem letu. Posegli smo tudi na območje kolovoza, kjer smo očistili in dokumentirali na njem ležeči objekt (v nadaljevanju objekt 13). Vzporedno smo nadaljevali odkrivanje obodnega zidu na južnem delu izkopanih sond ter na pobočju vzhodno od sonde 1/2007.

Nekoliko korigirano mrežo so predstavljali kvadranti velikosti 4 x 4 metre. S sondo 1/2007 smo se naslonili na izkopno polje prejšnjega leta (sonda 2/20006); sonda je obsegala kvadrante 25, 25A, 26, 27, 28, 28A, 29, 30, 30A, 31, 32, 32A, 33, 34, 34A. S črkami A so poimenovani kvadranti, ki se končajo ob obodnem zidu in niso bili v celoti odkopani. Sonde 2 in 3 nista bili označeni s kvadranti.

SONDA 1 v velikosti 20 x 8–12 m je bila razdeljena na zgoraj omenjene kvadrante, znotraj njih pa smo s stratigrafskim odstranjevanjem plasti sledili objektoma 12 in 13. Objekt 12 je bil delno dokumentiran že v lanskoletni izkopavalni sezoni v sondi 2/2006. Ob ravnanju kolovoza je bil objekt 13 delno uničen, delno pa se nadaljuje še proti vzhodu.

Gozdni ruši (SE 001) sledi premešana plast (SE 002), ki nad objektom 13 predstavlja nasutje oziroma uničenje v času izgradnje kolovoza. Pod premešano plastjo leži temna kulturna plast s številnimi najdbami; v objektu 12 je ta plast poimenovana kot SE 003, v objektu 13 pa kot SE 006. Obe ležita na sterilni osnovi, v katero sta objekta usekana, in na tem mestu predstavlja rahlo drobljivo živo skalo SE 004. Prostor kolovoza smo po koncu izkopavanja vrnili v prvotno stanje, spodaj ležeči objekt pa pred zemljenim zasutjem ustrezno zaščitili.

V kulturni plasti objekta 12 so bile najdene številne najdbe tako keramičnega (kuhinjska in

fina keramika) kot kovinskega gradiva (železni, bronasti in svinčeni predmeti), manj je stekla, izstopa pa najdba steklene geme in modre steklene jagode. Gema iz modre steklene paste ima vgravi-ran motiv »bonus eventus«, moške personifikacije izobilja. Omeniti velja tudi večje količine žlindre v plasti ob obodnem zidu. Dokumentiranih je bilo 12 jam za stojke različnih velikosti, 3 jame in 1 kurišče. Jame za stojke premera od 25 do 45 cm so globoke od 8 do 15 cm. Vse imajo nepravilno oglat tloris, stene so strme, dno pa v večini ravno ali rahlo konkavno. Stojke 5/2007, 8/2007, 12/2007 in 3/2007 imajo zagozde iz kamnov. Štiri manjše stojke so se nahajale pod jamo 1. Kurišče 1/2007 predstavlja plast močno zapečene gline. Je oglate oblike velikosti 76 x 60 cm, ob vzhodni strani se je obdržal večji kamen. Ob njem je bilo najdeno keramično in stekleno gradivo v manjših fragmentih. Jame so ovalne oblike, velike okoli 80 x 60 cm ter globoke le 4 cm (jama 1/2007) do 30 cm (jami 2 in 3/2007). V jamah je bilo najdeno keramično gradivo, v jamah 2 in 3 tudi ostanki žlindre.

Pogled na lego Ančnikovega gradišča iz zraka proti jugovzhodu. Na sredini gradišča s prezentiranim obodnim zidom, desno zgoraj del Jurišne vasi, na levi strani posnetka pa soteska Bistrice (foto: A. Bizjak)

Gradivo iz kulturne plasti objekta 13 predstavlja tipičen naselbinski inventar, predvsem keramično gradivo ter kovinske predmete. Tudi tu je bila najdena manjša steklena jagoda, najdena sta bila tudi piramidalna utež in vijček. V severozahodnem vogalu, ki je bil vklesan v skalno osnovo, smo dokumentirali večjo jamo za stojko 4/2007, obloženo s kamenjem. Njen premer znaša 23 cm, globina pa 22 cm. Drugi dve stojki (6 in 7/2007) sta manjši, njun premer je le 14 cm, in ležita

ob kurišču 2/2007 znotraj objekta; globoki sta od 16 do 32 cm, okrogle oblike, ravnih sten in koničastega dna. Kurišče 2/2007 ima linearno obliko in je dolgo 2,10 m ter široko 0,60 m. Okoli zapečene glinene plasti so na severnem delu vidni sledovi žganine.

Pogled proti zahodu na obodni zid gradišča med izkopavanji (foto: J. Pestiček)

Z letošnjimi raziskavami smo v celoti raziskali objekt 12, ki je predvsem na zahodnem in delno na severnem delu vklesan v delno preperelo skalno osnovo. Skupno je bilo v letih 2006 in 2007 odkritih vsaj 12 nosilnih stojk lesenega objekta, ki se je v južnem delu naslonil na obodni zid. Nad objektom 13 je potekal gozdni kolovoz, ki v naših kvadrantih 31, 32 in 32A zavije navzdol po pobočju in je močno posegel v stratigrafijo najdišča. Pri tem je uničil ne le obodni zid, ki je

sicer opazen v zahodnem profilu za cesto in na samem kolovozu, temveč tudi plasti znotraj objekta 13. Objekt leži glede na potek obodnega zidu pod rahlim kotom obrnjen proti severozahodu, vkopan je v živo skalno osnovo in verjetno lesene konstrukcije ter se nadaljuje proti vzhodu. Glede na lego kulturne plasti se je tudi objekt 13 po vsej verjetnosti naslonil na obodni zid.

SONDA 2 se je na jugozahodni strani pri kolovozu sicer stikala s sondo 1/2007, a je nato potekala ob robu pobočja in sledila liniji obodnega zidu, v svojem tlorisu pa je zajela tudi manjšo kontrolno sondo 1/1990, kjer je že bil dokumentiran del obodnega zidu. Obodni zid je bil tako odkrit v dolžini približno 11 m, širok je bil od 110 do 50 cm in je bil verjetno zaradi večjih naklonov slabše ohranjen kot na položnejšem delu najdišča.

Kontrolno SONDO 3 smo izkopalni na vzhodnem koncu sonde 2 pravokotno v pobočje, da bi ugotovili potek obodnega zidu. Izkazala se je za negativno.

OBODNI ZID je bil dokumentiran v skupni dolžini 25,30 m in širini med 120 in 50 cm. Grajen je bil iz lomljenih kamnov, predvsem apnencev in enega kosa marmorja. Večji kamni so se ohranili na zunanjih frontah zidu, jedro pa je sestavljeno iz manjših kamnov in drobirja. Na jugovzhodni strani letošnjega izkopišča je bil zid delno uničen s kolovozom.

Mira Strmčnik Gulič, Mateja Ravnik, Mibela Kajzer Cafnik

74

EŠD: 5265

Naselje: Kamnik

Občina: Kamnik

Ime: Kamnik – hiša Glavni trg 25

Naslov: hiša Glavni trg 25

Področje: UA, R

Obdobje: 15.–19. stoletje

Seidlov dvorec ali danes Benvenutijeva hiša oziroma hiša Glavni trg 25 stoji v ožjem središču starega mestnega jedra Kamnik. S svojo arhitekturo in izpostavljenim pomolom zavzema dominantno lego na severnem delu Glavnega trga. Hiša je nekdanja stala nedaleč stran od mestnih vrat in je s svojo arhitekturo zaključevala srednjeveško mestno jedro. Danes sodi v sam center, ožje mestno jedro pa se zaključuje z Medvedovo ulico, ki je v pretežni meri nastala v 19. stoletju.

Hiša ima bogato oblikovano zahodno fasado, stranska severna je oblikovana precej skromno,

vzhodna dvoriščna fasada pa se zaključuje z dvema poznogotskima arkadama in dvoriščem.

Hišo je dal v tretji četrtini 15. stoletja zgraditi kamniški trgovec s kožami Jörg oziroma Jurin Seydl (E. Cevc, Kiparstvo na Slovenskem med gotiko in barokom, Ljubljana 1981, str. 9). Objekt je zgrajen v obliki pravokotnika z notranjim arkadnim hodnikom. Ima dve bivalni etaži: pritličje in nadstropje. Gre za eno redkih ohranjenih meščanskih stavb iz pozne gotike. Ohranjeni so srednjeveške podoknice na zahodni fasadi, del loka na zahodni fasadi, vogalni erker, ostanki fasadne poslikave na zahodni in severni fasadi, leta 1989 odkrita gotska freska z motivom Veronikinoga prta in srednjeveški leseni strop v nadstropju. Nadstropje predstavlja najbolj reprezentančni del celotnega objekta. Najpomembnejša sta prostora, ki gledata na zahodno stran, torej na Glavni trg. V prostoru s srednjeveškim lesenim stropom je bila najdena freska Veronikinoga prta (Delo, Na steni dnevnega prostora se je pokazal trpeči Kristus, Ljubljana, 16. 3. 1989). V prostoru z erkerjem je ohranjena preprosta dekorativno poslikana stropna štukatura. Najzanimivejši arhitekturni element tega prostora je »firbec«, okno s kamnitim okenskim okvirom. Sobe v nadstropju povezuje dolg hodnik, ki je s svavoločno steno predeljen v dva dela. En del zavzema baročni arkadni hodnik, drug del pa je hodnik, ki vodi od stopnišča proti zahodnim sobama.

Srednjeveške kamnite podoknice so bile restavrirane v septembru 2000. Restavriralo jih je podjetje Mali, d. o. o., iz Črnuč. Podoknice naj bi nastale v času gradnje, in sicer v sredini 15. stoletja. Izklesane so iz silikatnega peščenca lokalnega izvora. Restavrirane so bile in situ, saj so izklesane na kamnitih blokih, ki hkrati predstavljajo tudi statične elemente ostenja fasade.

Prenova Benvenutijeve hiše se je začela v letu 2006, ko sta njena lastnika postala zakonca Maleš. Najprej so bile izdelane arhitekturne izmere obstoječega stanja. V letu 2007 so bili obnovljeni dva pritlična poslovna prostora in vhod. V tem letu sta bili v celoti zamenjani strešna konstrukcija in strešna kritina. Restavratorka Eva T. Andlovic, ZVKDS, OE Kranj, je avgusta 2007 sondirala vse fasade objekta. Izdelana je bila barvna študija za prenovo fasade. Obnova fasad bo zaključena v letu 2008. Kljub večjemu številu ohranjenih srednjeveških elementov na glavni fasadi (podoknice, ostanki dekorativne poslikave okoli oken, erker, del portala) je 19. stoletje s svojimi estetskimi načeli močno preoblikovalo fasado. V tem času so povečali okna, dodali nove okenske okvire, plastično poudarili šivane vogale in napušč,

močno spremenili podobo pritličja z izložbenimi okni in novim vhodom. Ker gre za izjemen objekt v tem prostoru, smo se odločili, da bomo prezentirali tudi srednjeveško dekorativno poslikavo okoli zazidanih oken. Prav tako se bo ohranil srednjeveški omet na erkerju. Enako bomo storili tudi na stranski fasadi, na kateri so vidni sledovi 19. stoletja zgolj kot povečana okna. Na dvoriščni fasadi so bili najdeni stari kamniti okenski okvirji, ki so bili pozneje ometani in ozaljšani s profilacijo, značilno za 19. stoletje. Ker je bila okenska profilacija 19. stoletja močno poškodovana, smo prezentirali kamnite okenske okvire.

V letu 2008 se bo začela tudi prenova nadstropja in dvorišča.

Maja Avguštin

Kamnik, hiša Glavni trg 25 (foto: Maja Avguštin)

75

EŠD: 213

Naselje: Kamnik

Občina: Kamnik

Ime: mestno jedro

Naslov: Kamnik – mestno jedro

Področje: UA

Obdobje: 19. stoletje

Hiša Glavni trg 23 stoji na koncu Glavnega trga v Kamniku in je bila še v zgodnjem 19. stoletju zadnja hiša pred mestnimi vrati in mestnim obzidjem. Objekt oklepata mlajši objekt kamniškega sodišča in stranska pot, ki objekt ločuje od objekta Občine Kamnik.

Iz franciscejskega katastra (1826) je razvidna najstarejša ohranjena zasnova objekta. Objekt je oblikovan v obliki pravokotnika. K pravokotni zasnovi stanovanjske hiše je prislonjen objekt v obliki črke L. Oba objekta ustvarjata skupno dvorišče. Iz reambulančnega katastra (1868) je razvidna nova

podoba obeh objektov. Na tej karti je objekt oblikovan v obliki ležeče črke F. Ustrvarjeni sta dve dvorišči, zato sklepam, da sta bila to dva objekta, ki sta se držala tesno skupaj. Današnja tlorisna zasnova hiše je drugačna. Objekt je samostojen in oblikovan v obliki črke L. Ima veliko dvorišče.

Lastnika objekta Tatjana in Aleš Doplihar sta se v začetku leta 2007 odločila za celotno prenovu strehe in fasade objekta. Avgusta 2007 je ZVKDS, OE Kranj, zaključil sondiranje fasade. V avgustu je bila prenovljena tudi celotna strešna konstrukcija in zamenjana strešna kritina. Obnovljen je bil tudi napušč. Sonde so pokazale, da je bil objekt večkrat pregrajen.

Glavna fasada je delo 19. stoletja, stranska in dvoriščna fasada pa sta bili zaradi svoje neizpostavljenosti manjkrat predelani. Med drugo svetovno vojno je bil odstranjen vogalni pomol med glavno in stransko fasado. Na stranski fasadi so bili v nadstropju najdeni gotski okenski okvir na ajdovo zrno, vertikalna kamnita stranica drugega okna in ostanki srednjeveškega ometa. Na dvoriščni fasadi so bili najdeni šivani vogali, fragment poslikave okoli kamnitega okenskega okvira in del gotskega okenskega okvira. Na kamnitem dvoriščnem prizidku ni bilo ohranjenega starejšega ometa.

Na glavni fasadi smo na podlagi sond določili barvno podobo. Očistili so se štukaturni podo-
kanski reliefi.

Na stranski fasadi smo se kljub novodobnim oknom odločili za prezentacijo srednjeveške podobe objekta. Kolikor je bilo mogoče, smo ohranili srednjeveški omet. Prav tako smo prezentirali najden srednjeveški kamnit okenski okvir, ki je bil sicer nakljuvan, vendar ga zaradi varovanja obstoječe substance nismo želeli domodelirati. Restavrator M. Turnšek ga je očistil in ustrezno zaščitil. Ohranili in prezentirali smo tudi vertikalni nosilec drugega okenskega okvira. Oba kažeta velikost nekdanjih oken na objektu in razmerje med njimi. Glede na razmerje obeh najdenih okvirov predvidevam, da je bil na mestu obstoječega okna iz 19. stoletja nekdaj vstavljen še tretji okenski okvir. Na vogalu, ki ločuje stransko fasado od dvoriščne, so bili najdeni fragmenti srednjeveških šivanih vogalov v angleško rdeči barvi. Ti so se na novo rekonstruirali. Rekonstruirati smo jih želeli s pigmentnimi barvami, vendar jih je nov apnen omet izredno slabo sprejel. Barva se ni sprijela s podlago. Šivani vogali so bili izvedeni z novo JUB barvo št. 5581, ki je po koloritu in intenziteti zelo podobna angleški pigmentni barvi.

Na dvoriščni fasadi je bilo odkrit gotski okenski okvir, ki smo ga prav tako ohranili. Na tej fasadi je bil najden manjši fragment originalne poslikave

okenskega okvira, ki ga lastnik zaradi nesrečnega spleta okoliščin žal ni mogel ohraniti.

Fasada dvoriščnega prizidka je bila na željo lastnice prilagojena videzu stranske in dvoriščne fasade.

Maja Avguštin

Kamnik, Glavni trg 23, po posegih, 2007
(foto: Maja Avguštin)

Kamnik, Glavni trg 23, dvoriščna stran po posegih
(foto: Maja Avguštin)

76

EŠD: 5247

Naselje: **Kamnik**

Občina: Kamnik

Ime: **Malograjski dvor**

Naslov: **Maistrova ulica 13**

Področje: UA

Obdobje: 19. stoletje

Malograjski dvor stoji na koncu Maistrove ulice v Kamniku in je zadnji objekt na levi strani poti,

ki pelje iz mesta čez most nad Kamniško Bistrico. Ob objektu naj bi nekdaj stali mestna vrata in mestno obzidje. Objekt je prosto stoječ in ni vključen v ulični niz. Med hišo Maistrova 11 in 13 je zelo ozek prehod. Na tem mestu naj bi nekdaj potekalo mestno obzidje.

Iz franciscejskega katastra (1826) je razvidna najstarejša zasnova objekta. Objekt je oblikovan v obliki sestavljene črke U. K pravokotni zasnovi stanovanjske hiše je prislonej objekt v obliki črke L. Iz reambulančnega katastra (1868) je razvidna nova podoba objekta. Na tej karti je objekt oblikovan v obliki črke L. Tako zasnovo ima objekt še danes. Vendar je danes dvoriščni krak precej krajši, kakor je tisti v reambulančnem katastru.

Na temenu kamnitega vhodnega portala je izpisana letnica AF 1833. Inicialki AF pripadata tedanjemu lastniku Antonu Fröhlichu, ki je bil v tistem času eden najbogatejših gostilničarjev, trgovcev in veleposestnikov na Kamniškem (Klobčar, Marija, Kamničani med izročilom in sodobnostjo: življenje kamniških meščanov od leta 1880 do druge svet. vojne, Ljubljana 1998). Lastnik je bil izredno dejaven in vpliven mož. V njegovi gostilni so se srečevali vsi najpomembnejši Kamničani. Razliko v oblikovanju tlorske zasnove hiše, ki je razvidna iz obeh katastrov 19. stoletja, gre pripisati njegovemu večplastnemu poslovanju.

Objekt je v času prenove v osemdesetih letih 20. stoletja izgubil skoraj vso historično pričevalnost. Ohranili so se le obokana vhodna veža ter trije prostori ob njej. Obstoječe stopnišče so odstranili in na drugem koncu hiše zabetonirali novo. Na dvoriščni strani so bila odstranjena vsa okna in nadomeščena z novimi neustreznimi. Fasado so najverjetneje v celoti odstranili in jo nadomestili z novo, ki poskuša posnemati členjenje z lizenami, vendar vse skupaj deluje precej skromno v smislu estetike 19. stoletja. Sondiranje glavne fasade bo potekalo v letu 2008.

Leta 2006 je lastnik objekta postal g. Vito Habjan, ki namerava objekt obnoviti in v njem urediti hotel. Čeprav je v hiši malo ohranjenih arhitekturnih prvin, želi lastnik v čim večji meri objekt prenoviti tako, da bi najstarejšemu delu objekta poskušal vrniti nekdanjo podobo. V letu 2007 so potekala mnoga posvetovalna srečanja, na podlagi katerih je bila potem izvedena projektna dokumentacija. V drugi polovici leta 2007 so se začela gradbena dela. V letu 2008 nameravamo prenoviti fasado, zamenjati neustrezna okna z novimi na škatlo. V prostorih želimo rekonstruirati šablonsko poslikavo 19. stoletja. Celotna oprema hotela bo iz 19. stoletja.

Maja Avguštin

Kamnik, Maistrova ulica 13, po posegih
(foto: Maja Avguštin)

77

EŠD: 11155

Naselje: **Kamnik pod Krimom**

Občina: Brezovica

Ime: **Kamnik pod Krimom – arheološko območje Žabji grad**

Področje: A

Obdobje: prazgodovina

Arheološki terenski pregled na območju predvidene novogradnje devetih enostanovanjski hiš, parc. št. 920/1, 922/1, 922/2, 924/5, 924/6, vse k. o. Kamnik, je v maju 2007 izvedla ekipa ZVKDS, OE Ljubljana, pod vodstvom Mateja Draklerja, univ. dipl. arheologa, in Barbare Nadbath, univ. dipl. arheologinje, višje konservatorke.

Zemljišče, predvideno za izvedbo arheoloških raziskav, predstavlja razmeroma strmo pobočje, ki poteka v smeri sever-jug in se v južnem delu izravna. V času izvedbe pregleda je bilo pobočje zaraščen travnik, v preteklosti pa je bil večji del zemljišča v uporabi kot njive.

Izvedena sta bila intenzivni površinski pregled in vrednotenje zemljišča z osmimi testnimi sondami. Tako pri površinskem pregledu kot pri vrednotenju zemljišča je bila odkrita večja količina prazgodovinske keramike, kar je nakazovalo na obstoj najdišča naselbinske narave, zato smo pred začetkom gradnje zahtevali izvedbo zaščitnih arheoloških izkopavanj.

Zaščitna arheološka izkopavanja so potekala v obdobju med 10. avgustom in 25. septembrom 2007. Izvedla jih je ekipa družbe Tica sistem, d. o. o., pod vodstvom Roka Klasinca, univ. dipl. arheologa, in namestnika vodje izkopavanj Gojka Tice, univ. dipl. arheologa. Konservatorski nadzor je izvajala Barbara Nadbath, univ. dipl. arheolog-

inja, višja konservatorka, ZVKDS, OE Ljubljana. Strokovno ekipo so sestavljali tudi Boštjan Laharnar, univ. dipl. arheolog, Eva Butina, univ. dipl. arheologinja, Januš Jerončič, univ. dipl. arheolog, Elena Leghissa, abs. arheologije, Jure Kusetič, abs. arheologije, Ana Golja, abs. arheologije, Tina Nanut, abs. arheologije, Barbara Brezigar, abs. arheologije, Matija Lukič, samostojni fotograf, in drugi.

Geološko podlago na zemljišču predstavlja ponekod močno preperela živa skala oziroma apnenčasti skladi dinarskega predgorja, ki ležijo tik pod površino. Nanjo so bile odložene plasti in strukture prazgodovinske poselitvene faze.

Na južnem poravnem delu izkopnega polja sta bili dokumentirani dve koluvialni plasti z odlomki prazgodovinske lončenine in jami (tako imenovani sektor 1). V jamah so bili odkriti v celoti ploskovno retuširana kamnita puščica, kremenasta odbitka in odlomki lončenine. Gre za lončenino tankih sten, ki je po sestavi grobozrnata z znatnim deležem kremenčevega peska; je izredno porozna, luknjičasta in na površini izrazito raskava in hrapava, neenotne barve s sivimi, rdečkastimi ter rumenkastimi odtenki tako na notranji kot na zunanji steni odlomkov. Sklepamo, da je to najstarejša keramika na najdišču. Po opisih sodeč, je bila sorodna keramika odkrita na Olorisu pri Dolnjem Lakošu (J. Dular, I. Šavel, S. Tecco – Hvala, Bronastodobno naselje Oloris pri Dolnjem Lakošu. Opera Instituti Archeologici Sloveniae 5, 2002).

Na strmem pobočju (tako imenovani sektor 2) v prazgodovinsko fazo sodi 26 plasti in struktur (stojke, kamnite groblje, koncentracije kamnov ter koncentracije kamnov in lepa), ki predstavljajo ostaline prazgodovinske naselbine. Odkriti so bili sledovi terasiranja; dokumentirali smo tri terase. Stratigrafsko najstarejše plasti predstavljajo glineno meljasti koluvialni depoziti s prazgodovinsko keramiko, ki verjetno predstavljajo ostanke najstarejše hodne površine. Istočasna je koncentracija keramike in lepa, ki smo jo intepretirali kot kurišče.

Med najstarejše strukture uvrščamo kamnito grobljo oziroma koncentracijo kamnov, ki je vsebovala človeške kosti, plasti pod njo pa sledi intenzivnega pogorišča (ožgana ilovica, oglje, ostanki zoglenelih kolov) oziroma grmade, kar je mogoče razlagati z ritualnimi aktivnostmi, človeške kosti in kamnito grobljo pa s pokopom in gomilo. Grobna konstrukcija ni bila dokumentirana, kosti so na videz ležale brez kakršnega koli reda (posamezni zobje so ležali na primer do 2 metra narazen). To lahko povežemo s poznejšimi poškodbami (ropanje,

premetavanje kamnov ob terasiranju). Glede na odsotnost novejšje keramike lahko uničenje gomile postavimo že v prazgodovino. Fragmenti keramike s pogorišča se po fakturi precej razlikujejo od druge prazgodovinske keramike na najdišču, primerljivi pa so s tisto iz obeh jam sektorja 1. Sledovi pogorišča, kamnita groblja s človeškimi kostmi ter obe jami iz sektorja 1 bi tako kazali na ritualne aktivnosti v obdobju pred obstojem naselbine. Glede na fragment brona, odkrit med kostmi, lahko gomilo umestimo v bronastodobni čas, morebiti v zgodnjo bronasto dobo. Nehote se postavlja vprašanje o povezavi med gomilo in koliščem Založnica, ki sodi v čas poznega eneolitika in zgodnje bronaste dobe ter leži v neposredni bližini v barjanskem zatoku.

V času obstoja naselbine je bila gomila poškodovana in sekundarno uporabljena v funkciji utrditve za teraso 3. V zadnjem stoletju so na grobljo še dodatno nalagali kamenje ob čiščenju njiv.

Mlajše kot zgoraj omenjene prazgodovinske strukture so tri naselbinske terase, ki jih predstavljajo koncentracije apnenčastih kamnov, naloženih z namenom utrditve robov teras. V grobljih so bili odkriti odlomki prazgodovinske lončenine. Dokumentirani so bili predvsem v severnem delu obeh grobelj. Najmlajše so plasti glineno meljastih nanosov rjave barve. Te stratigrafsko ležijo nad kamnitimi grobljami, kar pomeni, da jih deloma prekrivajo. Interpretiramo jih kot terase, katerih rob je bil utrjen s kamnitimi grobljami.

Severovzhodni del najdišča ob zaključku izkopavanj, pogled proti severozahodu (foto: M. Lukić)

Kamnita groblja v funkciji utrditve roba terase ne predstavlja klasične škarpe oziroma zidu z jasnima frontama, kar je glede na konfiguracijo terena razumljivo. Na strmem pobočju, kjer skalna osnova mestoma že izdanja na površino, bi bil zid brez maltnega veziva in vkopanih temeljev preveč izpostavljen eroziji in tako nestabilen. Rob terase so formirale do tri linije večjih kamnov, pred njimi po pobočju pa je bilo v precejšnji širini naloženo ostalo kamenje kot podpora. Prostor ob groblji je bil izravnal. Na izbiri lege terase je nedvomno vplivala konfiguracija terena (na tem mestu se skalna osnova deloma dvigne in formira manjše sedlo). Terasa se nadaljuje proti zahodu v teraso 2. Predvidevamo, da je bila terasa prvotno neprekinjena, sedanja vrzel pa je posledica novoveškega čiščenja terena. Terasa se vleče proti zahodu tudi na sosednje parcele zunaj izkopnega polja.

Med najdbami na najdišču prevladuje keramika. Med številnimi odlomki keramike so bila odkrita dna, ustja in ostenja posod. Odlomki pripadajo prostoročno izdelanim grobim posodam značilne rdečeoranžne barve. Površina teh posod je gladka do delno hrapava. Lončarska masa je drobnozrnata, včasih tudi grobozrnata. Kot pustilo ji je pridano droban kremenčev pesek. Gre za odlomke večjih shrambnih in kuhinjskih posod, kot so lonci, sklede, večji vrči ter skodele in morda amfore. Med ostalim materialom so bili odkriti odlomki keramike tanjših sten z gladko površino, ki je bila žgana v redukcijski atmosferi in je sivih, temnorjavih in črnih tonov. Med okrasom lončenine prevladujejo razčlenjena in nerazčlenjena nalepljena

rebra, barbotin, odebeljena in razčlenjena ustja posod, aplikle in bradavičke; na nekaj fragmentih gre morda tudi za sledove metličnega ali glavničnega. Najdeno je bilo precej ročajev in držajev posod. Najznačilnejša oblika je trakast ročaj (A. Gaspari, Zalog pri Verdu, tabor kamenodobnih lovcev na zahodnem robu Ljubljanskega barja. Opera Instituti Archeologici Sloveniae 11, 2006, 220, T.32: 8). Prisoten je bil tudi tunelast ročaj s konkavnimi robovi (Gaspari 2006, 218, sl. 12.4: 3). Odkrita sta bila tudi cilindrično vretenca, okrašeno z nizi vbodov, in dulec keramične zajemalke. Poleg keramičnih najdb lahko izpostavimo tudi fragment bronastega ingota ali pogače ter vrsto kamnitih odbitkov in kamnito pušično ost.

Po prvi oceni lahko naselbinske najdbe (predvsem keramiko) z Žabjega gradu primerjamo z najdišči iz časa med mlajšim delom srednje bronaste dobe in mlajšo bronasto dobo (Bd D – zgodnji Ha A). V tem času se na širšem območju Ljubljanske kotline zrcalijo tako vplivi iz prostora med Spodnjo Avstrijo, južno Slovaško, Transdanubijo in severno Bosno kot tudi vplivi iz zaledja severnega Jadrana (A. Gaspari, 2006, 210). V tem času se je pojavil nov tip naselbine, plane, zelo verjetno utrjene naselbine na trdini na barjanskem obrobju (A. Velušček, Iška Loka – bronastodobno naselje na obrobju Ljubljanskega barja. Arheološki vestnik 56, 2005, 77; A. Gaspari, 2006, 219).

Z zaščitnimi arheološkimi raziskavami je bila deloma raziskana do zdaj neznana prazgodovinska naselbina, ki jo lahko glede na preliminarno oceno keramičnega gradiva datiramo v konec srednje in začetek pozne bronaste dobe. Neraziskani del, glede na topografske znake (terase, kamnite groblje), leži na jugozahodnem pobočju Žabjega gradu.

Barbara Nadbath, Rok Klasinc, Gojko Tica, Jure Kusetič, Elena Leghissa, Boštjan Laharnar, Matej Draksler

78

EŠD: 11155

Naselje: **Kamnik pod Krimom**

Občina: Brezovica

Ime: **Kamnik pod Krimom – arheološko območje Žabji grad**

Področje: A

Obdobje: srednji vek

Vrsta dela: predhodni pregled terena

Arheološki terenski pregled na območju predvidene novogradnje enostanovanjske hiše, parc. št. 914/4, k. o. Kamnik, je v maju 2007 izvedla

ekipa ZVKDS, OE Ljubljana, pod vodstvom Mateja Drakslerja, univ. dipl. arheologa, in Barbare Nadbath, univ. dipl. arheologinje, višje konservatorke.

Vrh hriba, kjer ležijo ostaline srednjeveškega stolpastega gradu, je poraščen z gozdom. Dostop je mogoč z zahodne strani s strani Sodnega vrha čez sedlo in po južni strani, kjer je razmeroma strmo pobočje. Na pobočju so bile v terenu dobro vidne prazgodovinske naselbinske terase (zaščitna izkopavanja so bila izvedena v avgustu in septembru 2007).

Ostanki gradu so danes na terenu le še slabo prepoznavni, saj so v preteklosti večino kamenja iz zidov uporabili domačini pri zidavi hiš in škarp. Na vrhu hriba je tudi več recentnih jam in jarkov. Po pripovedovanju domačinov so tod kopali pesek, preperelo živo skalo, in ga uporabljali pri gradbenih delih.

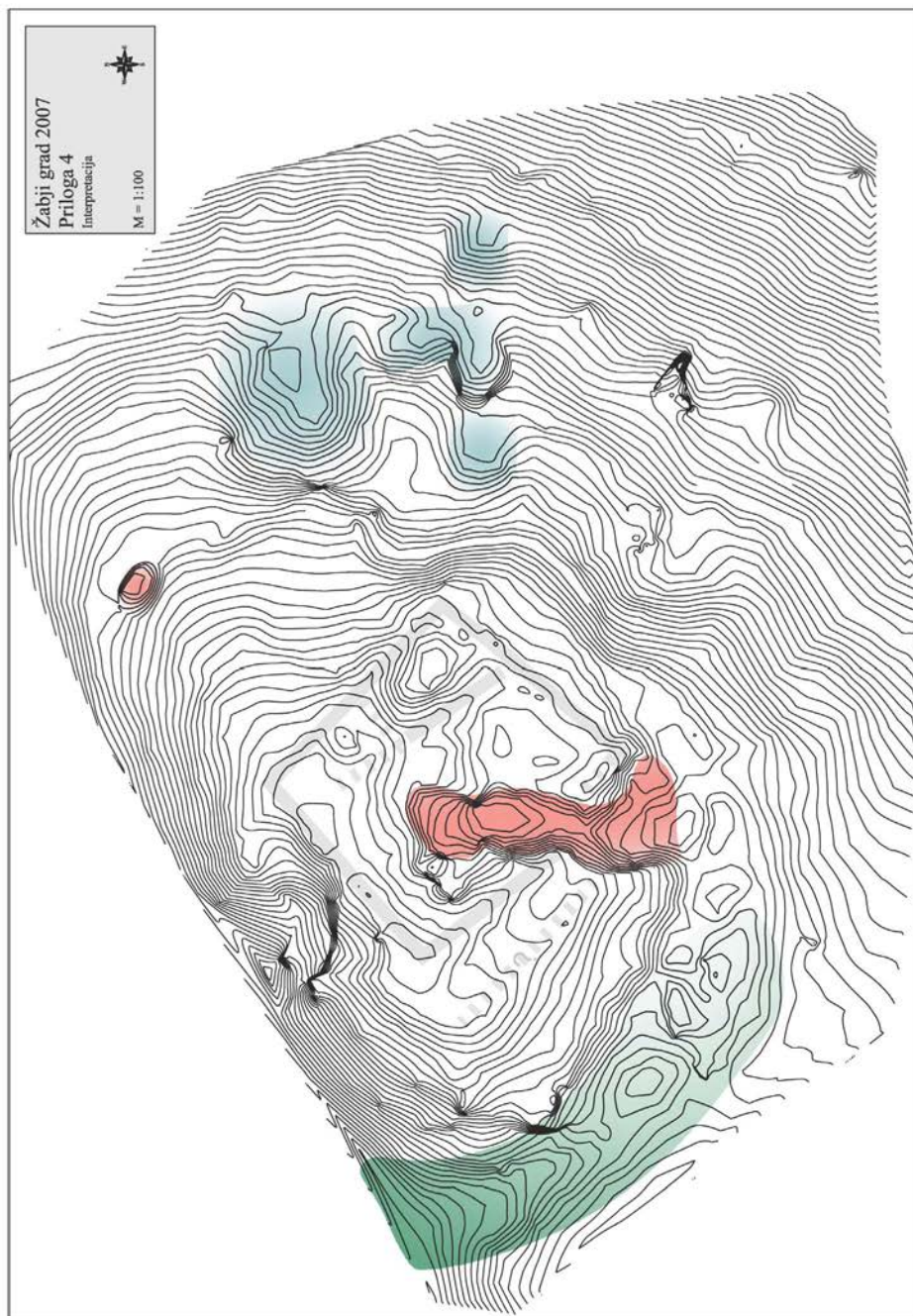
Predhodni arheološki pregled je bil izveden v obliki izkopa dveh testnih sond. Pri tem smo ugotovili, da so, kljub zgoraj naštetemu, nekatere stavbne strukture še vedno dobro ohranjene. Zato smo zahtevali izvedbo nedestruktivne topografije oziroma digitalnega modela reliefa. S pomočjo omenjenih raziskav smo želeli natančno prostorsko zamejiti območje srednjeveških ostalin. Nedestruktivne raziskave so bile izvedene v oktobru 2007 pod vodstvom Gašperja Rutarja, univ. dipl. arheologa (Arheotip, d. o. o.), in konservatorskim nadzorom Barbare Nadbath, univ. dipl. arheologinje, višje konservatorke.

Dokumentirane so bile stavbne ostaline objekta pravokotnega tlorisa (10,5 x 10,5 m) z notranjo delitvijo, ki ležijo na manjšem poravnem platuju na samem vrhu hriba. Na zahodni strani, kjer je dostop najlažji, je stolp varoval 5 m širok obrambni jarek, ki elipsasto objema zahodno stranico objekta. Njegov potek se zabiše ob jugozahodnem vogalu. Na jugovzhodnem delu je še mogoče zaslediti sledove terasiranja v smeri sever–jug. Ohranjenih zidanih struktur tu ni, najverjetneje gre za ostanke spremljajočih objektov in drugih aktivnosti v okviru gradu.

Barbara Nadbath, Gašper Rutar, Matej Draksler

Območje Žabjega gradu z ohranjeno strukturo stolpastega gradu z notranjo delitvijo; z zeleno barvo je označen obrambni jarek, z rdečo mlajši (recentni?) jarek, z modro pa območje terasiranja na jugovzhodnem pobočju (izvedba: G. Rutar).

79

EŠD: 7718

Naselje: **Klenovik**

Občina: Škocjan

Ime: **Klenovik – Rangusova hiša**

Naslov: Klenovik 34 B

Področje: E

Obdobje: sredina 19. stoletja

V letu 2007 je bila v Rangusovi hiši dokončana vrsta del. Večina izmed njih se je izvajala v njeni notranjosti, urejena pa je bila tudi neposredna okolica hiše.

V začetku leta je bila dokončana rekonstrukcija krušne peči v mali sobi. Pozidan je bil opečni obok in vgrajene so bile stare pečnice.

Na nekdanje pozicije so bila vstavljeni ohranjena stara okna, ki so bila še v dobrem fizičnem stanju. Nato pa je bila izvedena še montaža rekonstruiranih oken. Dotrajana okenska krila so bila zamenjana z novimi in zaščitena proti insektom. Staro okensko okovje je bilo očiščeno, sanirano in ponovno uporabljeno. Ravno tako so bile ponovno uporabljene stare ročno valjane šipe. Z enakimi so bile zamenjane tudi dotrajane in razbite.

Sledilo je urejanje tlakov v hiši. Najprej so bili položeni leseni tlaki oziroma pribite lesene podnice v veliki hiši, mali hiši in kamri. Uporabljene so bile stare podnice. V veži s črno kuhinjo pa je bil izveden tlak iz nabite zemlje.

Hkrati je potekalo zapiranje fug med lesenimi bruni s tradicionalno mešanico plev, peska, apna in kravjaka.

V manjši meri je bila opremljena tudi notranjščina hiše. V veliki hiši je bil urejen bogkov kotiček, postavljeni sta bili miza s klopema in lesena skrinja. V veži s črno kuhinjo so bili postavljeni kuhinjska omara, škafnica, sklednik in rekonstruirana lesena lestev za dostop na podstrešje.

Obenem so potekala dela ob hiši. Na njeni vzhodni strani je bil formiran zelenjavno-zeliščni vrt, na zahodni pa postavljen brajdnik in zasajena trta izabela.

Dela so opravili domačini pod okriljem g. Francija Kocjana s Turističnega društva Zagrad. Vsa dela so bila izvedena na podlagi kulturnovarstvenih pogojev, konservatorskega programa in pod nadzorom pristojnega konservatorja.

Dušan Stregar

80

EŠD: 10016

Naselje: **Kobarid**

Občina: Kobarid

Ime: **hiša Trg svobode 16**

Področje: R

Obdobje: konec 18. stoletja

Na fasadni steni občinske hiše (Trg svobode 16) v samem trškem jedru Kobarida leži freskoposlikava s konca 18. stoletja. Hiša je bila popotresno obnovljena. Poslikava meri približno 2 x 3 m ter je na višini vzhodne stene drugega nadstropja.

Freska po restavratorskem posegu, 2007 (foto: A. Naglost)

Gre za težko poimenovan prizor. Na levi strani je figura moža v značilni furlanski obleki tistega časa, na desni pa figura žene. Med njima naj bi stalo drevo (ohranjeni fragmenti), pod njima pa je v horizontalni razpotegnjen napis v gotskem tipu pisave. Zaradi številnih poškodb je tekst, kljub prizadevanju strokovnjakov, nečitljiv. Čeprav smo si prizadevali, da se poslikava ne bi poškodovala, je med sanacijo zidu prišlo na določenih mestih do zamakanja inicirne mase. Freskoomet ter z njim barvna plast sta bila v preteklosti fizično poškodovana. Površina je bila opleskana z apnenim beležem, napikana, čez njo pa je bil nanesen sloj malte. Večje površine poslikave so skupaj z ometom odpadle, na določenih delih pa so nastale manjše in večje razpoke.

Po končani popotresni gradbeni sanaciji je sledil konservatorsko-restavratorski poseg. Po odstranitvi inicirne mase, ki je prekrila nekatere dele barvne površine, smo odstranili belež. Po klasični tehnologiji smo z apneno malto utrdili obstoječ freskoomet ter plombirali manjkajoče dele. Na tako pripravljeno podlago smo rekonstruirali barvno površino in dali objektu dokončno podobo.

Anton Naglost

81

EŠD: 3761

Naselje: Kobjeglava

Občina: Komen

Ime: cerkev sv. Mihaela

Področje: R

Obdobje: 15. stoletje

Cerkev sestavljajo petosminko zaključen prezbitarij, krit s korci in grajen iz lepo obdelanih klesancev, višja pravokotna ladja, krita s škrlami, in zvonik, ki stoji severno ob glavni fasadi. V cerkvi je kvalitetna baročna oprema ter strop s poslikavami z začetka 20. stoletja goriškega slikarja Clementa Delnerija.

Cerkev je vzdrževana in v dobrem stanju. Nekoliko poškodovana in zamazana je poslikava na stropu. Treba je bilo prepleksati notranjščino.

Sondiranje je naročil župnijski upravitelj, da bi se tako določile barve za obarvanje notranjščine. Izkazalo se je, da sta vzhodni dve tretjini severne stene ladje starejši od ostalih. Verjetno so v začetku 17. stoletja cerkev povečali. Podaljšali in razširili so cerkevno ladjo proti zahodu in jugu. Iz pravokotno obdelanih klesanih kamnov stare gotske cerkve so pozidali nov večji prezbitarij. Ob zahodni fasadi cerkve je bil pozidan zvonik.

Od stare gotske cerkve se je ohranila le severna

stena. Na njej se je ohranilo več plasti starejših ometov, med njimi tudi plast zaglajenega obarvanega ometa z značilnimi lastnostmi poznogotske freskoposlikave. Odprtih je bilo več sond, da bi se tako določili ohranjenost, obseg in kvaliteta poslikave. V vseh petih sondah, narejenih v vzhodnih dveh tretjinah stene, se je pod 2–4 cm debelo plastjo poznejših ometov in beležev naletelo na poslikavo, katere omet je bil ponekod preperel in brez veziva in močno zasigan. Edina večja vrzel v steni je bila, kot kaže, narejena z namestitvijo baročne prižnice in prebojem vrat za dostop nanjo. Sonda ob prižnici je odkrila obraz. Pokazalo se je, da gre za s krvjo oblitega Trpečega Kristusa, zelo kvalitetno naslikanega v maniri poznogotskega, ekspresionistično navdahnjenega slikarstva.

Na Krasu zaradi večanja in prezidav cerkva v poznejših obdobjih in uničenja v času prve svetovne vojne gotskih stenskih poslikav praktično ni. Zato je kobjeglavska najdba, kjer se obeta skoraj cela stena zelo kvalitetnih gotskih poslikav, še toliko bolj dragocena.

Andrej Jazbec

82

EŠD: 236

Naselje: Koper

Občina: Koper

Ime: Koper – arheološko najdišče

Področje: A

Obdobje: rimsko obdobje, srednji in novi vek

Zavod za varstvo kulturne dediščine, OE Piran, je od 26. 4. do 13. 7. 2007 izvajal stalni arheološki izkop z dokumentiranjem nad gradbenimi deli na Cankarjevi ulici, trgu Brolo in Titovem trgu v Kopru. V tem času je podjetje Grafist, d. o. o., izvajalo strojne izkope na omenjenih lokacijah. Od samega začetka je ZVKDS, OE Piran, spremljal in dokumentiral sedimente, odkrite v profilih komunalnih izkopov. Na podlagi teh je prišlo tudi pozneje do dogovora o izkopu dveh testnih zaščitnih sond. Sondi sta se nahajali na trasi komunalnega izkopa, ki ga je izvajalo podjetje Grafist, d. o. o. Sonda 1 se je nahajala na Cankarjevi ulici, pred dijaškim domom (Cankarjeva 5), in je merila približno 8,5 x 2 m. Arheološki strokovni izkop sonde 1 je potekal od 4. do 8. 6. 2007. Ob pomoči dveh tehnikov ga je vodil Evgen Lazar, univ. dipl. arheol. Sonda 2 pa se je nahajala na robu trga Brolo in je bila arheološko strokovno izkopana v času med 19. in 22. 6. 2007. Tudi arheološki strokovni izkop sonde 2 je izvedel in vodil Evgen Lazar, univ. dipl. arheol., pomagal pa

mu je tehnik David Svetina. Sonda 2 je merila 5,5 x 2 m.

Trasa komunalnega izkopa je bila dolga približno 485 m in je bila povprečno globoka 2 m. Na začetku je bil izkop nekoliko plitvejši, do 1,5 m, pozneje pa vedno globlji, tako da je na trgu Brolo že očitno presegal globino dveh metrov pod površino. Kot je bilo že omenjeno, je bila celotna trasa izkopa dokumentirana. Dokumentacija je bila sestavljena iz treh delov: fotodokumentacije, izmere trase izkopa in računalniškega izrisa te trase ter ročni izris pomembnejših profilov oziroma struktur na terenu. Vse to pa je spremljala še opisna dokumentacija arheologa na terenu.

Geodetske izmere površine so pokazale, da se od začetka trase izkopa, na križišču Cankarjeve ulice z Vojkovim nabrežjem, do Titovega trga površina dvigne za celih 11 m. Tako je nadmorska višina na križišču Cankarjeve ulice in Vojkovega nabrežja 1,2 m, na Titovem trgu pa 12,5 m.

Na podlagi pridobljenih podatkov iz stalnega nadzora in dveh testnih sond lahko večino depositov, ki jih je presekal komunalni izkop, interpretiramo kot nasutja, ki so nastala pri izgradnji cestišča oziroma vozišča Cankarjeve ulice. Ta nasutja so očitno nastala v različnih časih in za različne hodne površine. Ohranjena je bila le zadnja hodna površina (asfalt), pod katero je bila nasuta tanka plast sivega recentnega gruča. To je bila značilnost celotne trase izkopa. Pod gručem se je v večini primerov pojavljala premešana glineno-peščena plast, ki je vsebovala veliko odpadnega gradbenega in drugega materiala. Bila je nekoliko starejša od asfalta in gruča, kljub temu pa še vedno recentna. Pod to plastjo je bila v nekaterih delih še ohranjena podobna nasuta plast, ki je bila nekoliko temnejša in je vsebovala nekoliko starejše najdbe. Redke keramične najdbe v tem nasutju so bile večinoma iz obdobja visokega srednjega. Pod to plastjo se je na skoraj celotni dolžini izkopa nahajala plast svetlorumenorjave meljaste gline. Ta plast je bila najverjetneje nasuta v času antike. Ti podatki so bili znani že iz prejšnjih raziskav v bližini. V glineni plasti ni bilo najdb, ki bi to potrdile. Plast je bila vidna oziroma se je pojavila na območju med profiloma 4 in 5, kar kaže na obseg koprškega otoka v času antike. Pozneje so bili na to plast očitno postavljeni kamniti zidovi oziroma temelji zidov, ki so najverjetneje nastali v času pozne antike, ko je površina glinene plasti verjetno predstavljala hodno površino. Take zidove smo odkrili v sondi 2 ter v profilih 7 in 8. V sondi 1 in v profilu 6 smo prav tako odkrili zidova, ki pa sta bila verjetno mlajšega nastanka, saj nista bila v stratigrafskem odnosu z glinenim nasutjem. Tudi

v profilih 2 in 4 smo odkrili zidova, ki sta potekala v severnem profilu izkopa. Mogoče sta bila celo ostanka istega zidu, ki je najverjetneje bil del samostana sv. Ane.

V profilu 10 sta bili v južnem profilu vidni dve manjši jami. Polnili obeh sta vsebovali drobce oglja, ožgane gline in ožganih kosti. Mogoče sta jami predstavljali ostanka dveh manjših žganih grobov, ki sta nastala v času antike.

V profilu 13 pa se je neposredno pod recentnim premešanim nasutjem nahajala kamnita klesana grobnica, ki je bil deloma vkopana v glineno nasutje. Na podlagi ohranjenih kosti lahko sklepamo, da je bilo v njej pokopanih več oseb. Časa nastanka te grobnice ni bilo mogoče točno določiti, saj ni vsebovala najdb, primernih za datacijo. Ni pa bila to edina grobnica iz visokega srednjega veka. Že prej smo med stolno cerkvijo Marijinega vnebovzvetja in rotundo sv. Janeza Krstnika, odkrili dve grobnici (profil 14). Ena je bila deloma že uničena z izkopom za vodovod, druga pa je bila vidna le kot kamnita plošča v severnem profilu in je bila očitno še nedotaknjena. V deloma uničeni grobnici je bilo veliko dolgih kosti, ki so bile očitno zložene po tipu kosti. V grobnici ni bilo lobanj, te so se nahajale tik ob vzhodni steni te grobnice. To pa mogoče kaže, da kosti niso bile v primarni legi, ampak so bile prekopane in selektivno zložene nazaj v nove grobnice – kostnice.

Tako lahko zaključimo, da je bilo omenjeno področje, predvsem Cankarjeva ulica, že v preteklosti velikokrat prekopano in zato arheološko zelo fragmentirano. To je tudi posledica regulacije Cankarjeve ulice Napoleonovega prefekta Calafattija z začetka 19. stoletja (Bernik 1968, 14). Do začetka 19. stoletja je namreč Cankarjeva ulica potekala nekoliko bolj zavito (proti jugu) in se zaključila na Gramscijevem trgu (Bernik 1968, 14), kar je jasno vidno na karti Giacoma Fina iz leta 1619 (Žitko 1989, 39). Kljub temu pa so gradbeni izkop in sondi pokazali kontinuiteto poselitve koprškega otoka od antike.

Tako je bila v dokumentiranih presekih lepo vidna površina antičnega koprškega otoka. Ta površina je bila v uporabi tudi v času pozne antike, ko so nanjo postavljali zidove in vanjo vkopavali grobove. To plast so dokumentirali že na izkopavanjih na kapucinskem vrtu v letih 1986 in 1987 (Cunja 1989, 13). Ostanke antičnih struktur in drobne najdbe iz tega časa so odkrili tudi pri zaščitnih izkopavanjih v Bazoviški ulici (št. 34 in 36). Tudi na tej lokaciji so bile antične in predvsem poznoantične strukture postavljene na svetlorumenorjavo glino (Trenz 1997, 2). Zidovi, ki so jih odkrili na kapucinskem vrtu in so bili datirani v

pozno antiko, so bili grajeni iz neobdelanega lokalnega laporja oziroma fliša in niso imeli veziva. Postavljeni so bili na rumenorjavo glino (Cunja 1989, 13). Podobne zidove so odkrili tudi na izkopavanjih v Bazoviški ulici (Trenz 1997, 3). Iz istega časa so bili verjetno tudi ostanki zidov, ki smo jih odkrili v profilih na Cankarjevi ulici in sondi 2 na trgu Brolo (profil 7, profil 8 in sonda 2). V čas antike ali pozne antike lahko datiramo tudi ostanka dveh manjših jam, ki smo ju interpretirali kot groba in sta bila vidna v profilu 10.

Evgen Lazar

Potek trase komunalnega izkopa z vrisanimi dokumentiranimi preseki (foto: E. Lazar)

Pogled na »sarkofag« v južnem profilu izkopa (foto: E. Lazar)

83

EŠD: 239

Naselje: Koper

Občina: Koper

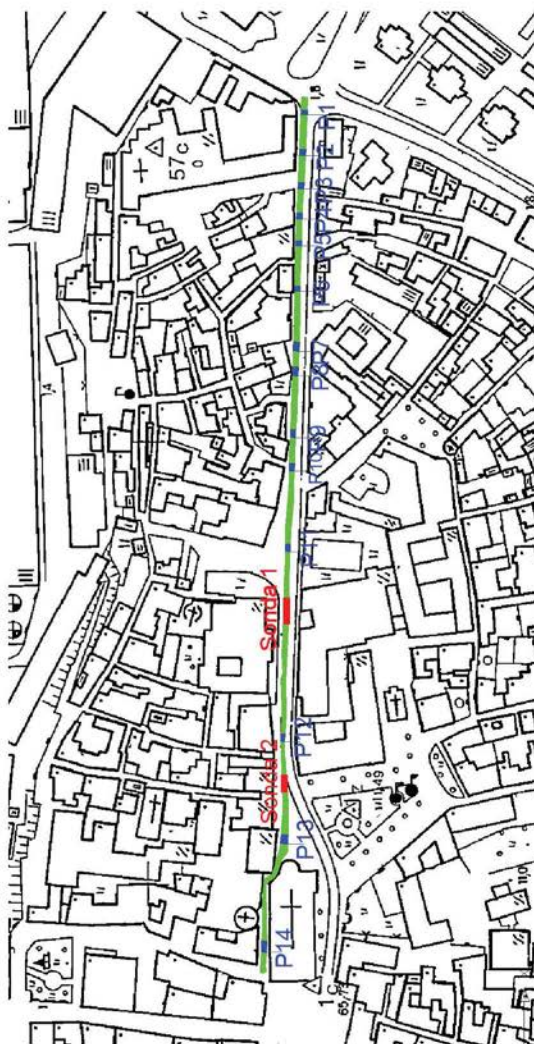
Ime: Koper – cerkev Marijinega vnebovzetja

Področje: UA

Obdobje: romanika (12. stoletje), barok (sredina 18. stoletja)

V zvezi z arhitekturnimi raziskavami, obnovo in prezentacijo romanskih elementov južne stene stolne cerkve Marijinega vnebovzetja v Kopru je v arhivu ZVKDS, OE Piran, hranjen le elaborat restavradorja mag. Jureta Bernika, ki je novembra 1985 sondiral južno fasado.

Z dokumentirano problematiko obnovitvenih posegov na južni steni stolnice smo se srečali šele februarja 1994, ko je takratni ravnatelj Pokrajinskega muzeja Koper, g. Salvator Žitko, obvestil Komisijo za izkopavanja republiškega ZVNKD o nameravani izvedbi (dveh) arheoloških sond ob južni steni koprške stolnice. Aprila istega leta je inž. Stojan Ribnikar izdelal projekt za sanacijo (podbetoniranje) temeljev južne stene (Stolnica Koper. Sanacija temeljev stranske ladje, I. faza, Ljubljana, april 1994), ki je temeljil na predhodnem geotehničnem poročilu (Geotehnično poročilo o vzrokih poškodb na objektu stolne cerkve v Kopru s predlogom sanacije, GZL – Inštitut za geologijo, geotehniko in geofiziko, št. D.N.: 1210-1165/94, Ljubljana, 16. marec 1994, obdelal: Peter Bizilj). Slednji je na pobudo naročnika, Škofijskega ordinariata Koper, 7. 3. 1994 opravil ogled poškodb

na južni ladijski steni koprške stolne cerkve in na podlagi rezultatov štirih arheoloških sond ob južni steni pripravil poročilo; v njem je nazorno opredelil geotehnične ugotovitve in stanje objekta (sestava temeljnih tal in način temeljenja objekta) ter podal strokovno mnenje o vzrokih nastanka poškodb ter predlagal sanacijske ukrepe. Ob upoštevanju ugotovljenega stanja ter mnenja o vzrokih poškodb na južni steni in na zakristiji so strokovnjaki za temeljito sanacijo objekta predlagali podbetoniranje pasovnih temeljev (do flišne osnove) južne stene in zakristije, injektiranje obodnih kamnitih zidov južne ladijske stene in zakristije, predvsem v območju razpok, ter ureditev odтока strešne meteorne vode po žlebovih. Avgusta 1994 je nato Pokrajinski muzej Koper prevzel izkop dveh arheoloških sond v zakristiji in ob južni steni (v jugovzhodnem vogalu).

Novembra 2003 je pristojni ZVKDS, OE Piran, na vlogo investitorja (Župnijski urad Koper) za sanacijo temeljev pri stolni cerkvi in sanacijo južne stene – statično utrditev – izdal kulturnovarstvene pogoje. V obrazložitvi potrebe po ponovni sanaciji in utrditvi temeljev in južne stene koprške stolnice je navedeno, da so se poškodbe (razpoke) na južni steni pokazale, čeprav so bili delno statično utrjeni temelji v delu južne stene stolnice leta 1994, torej pred slabim desetletjem. Strokovna služba je poudarila pomen južne stene, v kateri je v okviru baročne nadzidave ohranjena prezentirana južna stena romanske bazilike, torej dragocena priča romanske faze osrednjega koprškega sakralnega spomenika.

Kulturnovarstveno soglasje za sanacijo temeljev in statično utrditev južne stene stolnice v Kopru je bilo izdano 21. 11. 2003 na predloženi PGD-projekt (Sanacija južne stene koprške stolnice, št. 21-03, odg. projektant Mojmir Sajinčič). Ob sanacijskih posegih v letu 1994 po projektu inž. Stojana Ribnikarja je bilo podbetoniranje temeljev izvedeno v dolžini približno 13,5 m na predelu od jugovzhodnega portala do zakristije. Ostali del južne stene v dolžini približno 35 m tedaj ni bil saniran, zato je bil predmet obdelave navedenega projekta (št. 21/03) iz leta 2003, ki je predvideval statično sanacijo – podbetoniranje in injektiranje južne stene v dolžini 35 m od zvonika do jugovzhodnega portala ter uvrtnje štirih vertikalnih "perfo" sider z namenom izboljšanja povezave med ohranjeno romansko ter nadvišano baročno steno.

Urejanje potrebne dokumentacije ter priprave za sanacijska dela na južni steni koprške stolnice so se začeli 30. 5. 2006, ko je investitor, Župnijski urad Koper, pristojnemu ZVKDS, OE Piran,

priglasil sanacijska dela na stolni cerkvi v Kopru s priloženima prilogama: Ugotovitve pregleda konstrukcije Stolnice Marijinega vnebovzeta v Kopru, št. inž. KOS/DOP/PC, z dne 28. 12. 2005 ter Ponudba za izvedbo sanacijskih del na konstrukciji Stolnice Marijinega vnebovzeta v Kopru z oznako GRAS-BER-90/2006 z dne 15. 5. 2006, izbranega izvajalca GRAS, d. o. o. Dopis je bil obravnavan kot vloga za izdajo kulturnovarstvenih pogojev za navedeni poseg, zato je zavod zaprosil za dopolnitev vloge s kopijo projekta, ki je bil podlaga za priloženi popis del. Kulturnovarstveni pogoji za sanacijo južne stene (P/V-1488-06 z dne 28. 6. 2006) so bili izdani na podlagi projekta št. 21/03 ter Ponudbe za izvedbo sanacijskih del izvajalca Gras, d. o. o., ki v segmentu ojačitve južne stene z jeklenimi prečnimi protipotresnimi vezmi bistveno odstopa od projekta št. 21/03, ki predvideva utrditev južne stene s štirimi vertikalnimi jeklenimi "perfo" sidri. Na podlagi kulturnovarstvenih pogojev je ZVKDS, OE Piran, izdal kulturnovarstveno soglasje (S/III-1816-06 z dne 10. 7. 2006).

Po končanih arheoloških raziskavah na zunanji strani južne stene jeseni 2006 se je 25. 10. 2006 v Kopru sestala posvetovalna in konservatorska skupina za sanacijo južne stene cerkve Marijinega vnebovzeta v Kopru; ta je na podlagi predstavitev opravljenih del vodje arheoloških raziskovanj, muzejskega arheologa Mateja Župančiča, in g. Branka Hlače, odgovornega vodje del investitorja (Škofije Koper), ugotovila in izpostavila dva sklopa problemov pri sanaciji južne stene:

- statična sanacija južne stene na zunanji strani,
- statična sanacija južne stene in oltarja sv. Petra in Pavla v notranjosti cerkve.

Skupina je izpostavila vprašanje močno poškodovanega kamnitega oltarja sv. Petra in Pavla ter predlagala ustrezne rešitve problema.

Sanacijska gradbena dela na koprski stolni cerkvi, ki so stekla poleti 2006, so dokumentirana v projektu Strokovno mnenje o ustreznosti pristopa k utrditvi južne fasadne stene Stolnice Marijinega vnebovzeta v Kopru s predlogom za izvedbo dodatnih ojačitvenih del v območju dveh globinskih sond ob notranjih oltarjih z dne 20. 2. 2007, ki ga je po naročilu investitorja pripravil Gradbeni inštitut ZRMK, d. o. o.: "Sanacija se je pričela poleti 2006. Izvedlo se je povezovanje objekta v prečni smeri s sistemom jeklenih nateznih vezi, celotna stena in temelji so se utrdili s sistematičnim injektiranjem s cementom. Nazadnje pa se je opravilo tudi podbetoniranje temeljev do globine nosilnih tal." V strokovnem mnenju je omenjeno odstopanje od projekta 21/03 s spremenjenim

sistemom povezovanja objekta z (vidnimi) jeklenimi vezmi, projektna rešitev ojačitve južne stene s štirimi vertikalnimi "perfo" sidri je opredeljena kot neustrezna.

Januarja 2007 so v notranjščini stolne cerkve ob južni steni ob močno poškodovanem stranskem baročnem kamnitem oltarju sv. Petra in Pavla (dve sondi) potekala zaščitna arheološka raziskovanja, ki jih je pod vodstvom arheologa Mateja Župančiča izvajal Pokrajinski muzej Koper. Zavedel za varstvo kulturne dediščine je imenoval strokovno komisijo za opredelitev in oceno izvedenih raziskav ter posegov na objektu; ta se je sestala 25. 1. 2007 v stolni cerkvi ter po ogledu dejanske situacije sprejela sklepe o nadaljevanju strokovnega reševanja vprašanja statične sanacije južne stene in oltarja sv. Petra in Pavla. Zaradi razkoraka med projektno dokumentacijo in izvedenimi gradbenimi deli statične sanacije južne stene stolne cerkve se je ZVKDS, OE Piran, v skladu s svojimi pristojnostmi in nalogami ter na podlagi 67. člena ZVKD (Uradni list RS, št. 7/99) odločil za vključitev inšpekcijskih služb. V stolni cerkvi Marijinega vnebovzvetja v Kopru je 26. 3. 2007 potekal sestanek, ki ga je vodila inšpektorica Mateja Zupan, na njem pa so bili poleg glavnega inšpektorja IRSKM, mag. Aleksandra Vidmarja, prisotni predstavniki investitorja, odgovorni projektant ter predstavnika pristojnega ZVKDS, OE Piran. Sklepi sestanka, ki jih je pripravila inšpektorica, nakazujejo smer reševanja problema statične sanacije južne stene koprške stolnice v naslednjih letih ter med drugim določajo, da bo investitor pri vseh nadaljnjih delih sodeloval z ZVKDS, OE Piran, in v skladu s pravnimi podlagami pridobil vsa potrebna upravna dovoljenja pred začetkom nadaljevanja del, o vseh že izvedenih delih, ki se razlikujejo od predvidenih v PGD-projektu št. 21/03, pa bo seznanil ZVKDS, OE Piran, in mu predložil načrte sprememb kot del potrebne dokumentacije za posege v spomenik. Vsa dela, predvidena v PGD-projektu iz oktobra 2003, zaradi pomanjkanja finančnih sredstev ne bodo izvedena. Na podlagi vloge investitorja bo ZVKDS, OE Piran, pripravil konservatorski načrt, v katerem bodo opredeljeni pogoji in smerice za vse nadaljnje posege v spomenik in pripravo projektne dokumentacije za celovito obnovo in prezentacijo spomenika kot arhitekturne celote ter njenih posameznih delov in cerkvene opreme.

Vanja Prohinar

84

EŠD: 3775

Naselje: Koper

Občina: Koper

Ime: Koper – cerkev sv. Ane in samostan

Naslov: Destradijev trg 11

Področje: UA

Obdobje: 15.–17. stoletje

Projekt prenove samostanskih traktov z na novo pozidanim traktom na mestu porušenega dela samostana je na podlagi spomeniškovarstvenih izhodišč iz let 2004 in 2005 izdelal arhitekt Matija Suhadolc leta 2006. Obnovitvena dela so stekla že ob koncu leta 2006, po sprostitvi arheološko raziskanega terena pa se je takoj začela tudi pozidava novega trakta v poševni gradbeni liniji na vzhodni strani samostanskega kompleksa. V letih 2006 in 2007 je bila izvedena glavna dela, v letu 2008 pa bo zaključena tudi obnova vseh samostanskih traktov in nekdanje cerkve sv. Marije Magdalene, ki je namenjena galeriji umetnin, odnesenih iz samostana v Italijo leta 1949. Vrsto let so bile umetnine hranjene v Spomeniškovarstvenem nadzorništvu v Mantovi, kjer so jih restavrirali in leta 2005 prenesli v samostan sv. Antona v Huminu (Gemono) (glej Sonja Ana Hoyer, V Italiji zadržane umetnine iz Kopra, Izole, Pirana, Piran – Ljubljana 2005, str. 26–29 in str. 125–147). Koprski frančiškani so tako pripravili prostor za njihovo pričakovano vrnitev.

Pri obnovitvenem postopku so bili restavrirani in delno rekonstruirani vsi najdeni in ohranjeni kamniti kamnoseški detajli in prezentirane starejše okenske in vratne odprtine. Restavratski nadzor nad izvajanjem obnovitvenih del je vodil Jure Bernik, konservatorski nadzor v celotnem postopku priprave dokumentacije in izvedbe upravnega postopka izdaje kulturnovarstvenih pogojev in kulturnovarstvenega soglasja pa Sonja Ana Hoyer.

Pri spomeniškovarstveni obravnavi samostana sv. Ane v Kopru gre za klasično rekonstrukcijo s ponovno pozidavo porušenega trakta in za prezentacijo ohranjenih spomeniških kvalitet samostanskega kompleksa, kjer je navkljub številnim predelavam ohranjen križni hodnik oziroma originalno notranje arkadno dvorišče.

Sonja Ana Hoyer

85

EŠD: 235, 236

Naselje: **Koper**Občina: **Koper**Ime: **Koper – cerkev sv. Ane in samostan**Naslov: *Destradijev trg 11*Področje: *A*Obdobje: *srednji in novi vek*

Na prostoru bodočega vzhodnega prizidka samostanskega kompleksa sv. Ane v Kopru je ZVKDS, OE Piran, v času od 26.2. do 11.5.2007 izvedel zaščitne arheološke raziskave. Zaščitno sondiranje je za ZVKDS vodil Tomislav Kajfež univ. dipl. arheol.; arheološka izkopavanja pa Matjaž Novšak univ. dipl. arheol. (Arhej d.o.o.) s strokovno ekipo. Strojno odstranjevanje debelejših arheoloških depositov in struktur je opravilo podjetje Er-tac d.o.o.

Predhodno izkopani sondi dimenzij 2 x 5,0 m sta pokazali na stratigrafsko situacijo z arhitekturnimi ostalinami več gradbenih faz.

Z izkopavanji raziskani prostor je obsegal površino 192,3 m². V severnem delu izkopnega polja smo dosegli sterilno osnovo približno na -1,8 m pod današnjim hodnim nivojem na dvorišču samostana, na jugu pa na -2,9 m. Približno 1,2 m pod današnjo hodno površino smo prišli na nivo podtalne vode. Za rešitev tega problema smo izkopali več pravokotnih jam, velikosti približno 0,8 x 0,6 m, ki smo jih locirali v vogale izkopnega polja ter na mesto predhodnih sond, segajočih do trdne geološke osnove otoka. Do njih smo speljali drenažne jarke, nabrano vodo v jamah pa smo s potopno črpalko prečrpavali v jaške na dvorišču samostanskega kompleksa. Arheološka izkopavanja smo zaključili na trdni geološki osnovi otoka.

Samostanski kompleks sv. Ane v Kopru leži ob manjšem naravnem klifu, ki je proti vzhodu zamejaval nekdanji koprski otok. Arhivski viri (Bernik, Hoyer, Prohinar, Simerl 2005) so nam ohranili informacijo, da je to območje večkrat zamenjalo lastnika ter bilo deležno večkratnih prezidav, obnovitvenih del ter sprememb namembnosti posameznih delov znotraj samostanskega kompleksa. Opisana dinamika je bila vidna tudi ob arheoloških izkopavanjih. Odkritih je bilo več gradbenih faz. Izkopno polje je bilo postavljeno na območje, ki je nekdanj predstavljalo obalo otoka, zato so bili odkriti tudi depositi povezani z izsuševanjem zamočvirjenega dela obale ter njegove prve poselitve. Prav tako je v virih izpričan potek mestnega obzidja ob cerkvi sv. Ane, vendar njegova natančna lega, do opisanih arheoloških

raziskav, ni bila odkrita.

Vse odkrite strukture spadajo v srednjeveško in novoveško obdobje, kar lahko preliminarno ocenimo glede na, sicer skromne, drobne najdbe odkrite v depositih, ter strukture, ki jih lahko razumemo in prepoznamo v arhivskih virih.

Na tem mestu bodo predstavljene le vidnejše strukture in objekti posamezne faze.

Faza I

Pred izgradnjo prve strukture na tem delu otoka oziroma nastarejše ohranjene strukture je videti, kot da so površino trdne geološke osnove (SE 205) popolnoma očistili ter na njo postavili masiven zid (SE 146), ki je bil širok 1,5 m ter dokumentiran v dolžini 7,7 m. Orientiran je bil severozahod - jugovzhod in se je prilagajal konfiguraciji klifa oziroma liniji obale otoka. Zanimivo je, da smo 4,2 m zahodno od zidu (SE 146), v zahodnem profilu izkopnega polja, dokumentirali podobno grajen masiven zid (SE 228). Zaradi te masivnosti (SE 146) in prilagajanja nekdanji obali otoka sklepamo, da gre za vzhodni del mestnega obzidja, ki je bil najverjetneje zgrajen v 15. stoletju in je povezan z beneško dominacijo (Stokin, Žitko 2006, 84).

Legu dveh masivnih zidov (SE 146, 228) v taki bližini morda lahko vidimo v luči omembe popravila dela obzidja l.1554, ki naj bi se zrušil ob samostanu sv. Ane. Popravilo naj bi opravil Alvise Brugnoli, ki je slovel kot specialist za utrjevalna dela (Stokin, Žitko 2006, 85). Vzhodno od zidu (SE 146) je v času faze I potekala obala, ki je verjetno oblikovala nekakšen manjši zaliv.

V to fazo prav tako uvrščamo strukture, ki so povezane s prvimi poskusi izkoriščanja zamočvirjene obale. Kot prvi je bil postavljen zid (SE 153) na obalo, tako da je potekal prečno na obzidje in vzporedno z obalo. Nanj se je v vzhodnem delu naslanjala glinena plast sivo modrikaste barve, v katero so bili zabiti količki, na njo pa vodoravno postavljeni nekakšni tramovi. Natančnejše interpretacije zaradi slabe ohranjenosti in nadaljevanja struktur v vzhodni profil izkopnega polja ni mogoče podati, vsekakor pa jih povezujemo s prvimi poskusi pilotiranja in izrabljanja zamočvirjene obale, ki se najverjetneje niso obnesli, saj so jih sorazmerno hitro nadomestili z novim načinom izsuševanja.

Opisane strukture so bile zasute s plastjo grozdnih tropin (SE 220) debelo do 0,1 m na katero so bili postavljeni tanjši zidovi (SE 206, 207, 208 in 191) grajeni iz ene linije manjših kamnitih blokov. Vsi so bili relativno vzporedni z linijo obale in z zidom (SE 153), razen zid (SE 191), ki je bil postavljen prečno med zidova (SE 153)

in (SE 206). Menimo, da gre za nekakšne zidane prekate v katere so nasuli debele sloje grozdnih tropin (SE 198, 215, 217, 218), pred tem pa so zidova (SE 153) in (SE 206, 207) dodatno utrdili z nasutimi kamnitimi stožci (SE 199) in (SE 195). Te kamnite opore so bile nasute na severno stran zidu oziroma na stran, ki gleda proti kopnemu, kot da bi stožec pomagal zidu premagovati pritisk, ki je prihajal z morske strani. V izravnano osušeno površino, ki so jo tvorile tropine, so bili zabiti, na koncu ravno odrezani, leseni stebri premera do 0,2 m. Na vrh tropin so bili položeni preplet iz trtinah vej ter tramovi manjših premerov (SE 216). Opisane lesene strukture povezujemo s pilotiranjem zamočvirjenega predela in gradnjo lesenih platform, na katere so gradili poznejše zidane strukture.

Faza II

Na novo pridobljenem prostoru v jugovzhodnem delu izkopnega polja, na plasti tropin in lesenih konstrukcij, so zgradili dva pravokotno vezana, suhozidana zidova (SE 140) in (154). Najverjetneje sta bila del obrambnega stolpa, takšnega, kot je viden na Finovem mestnem tlorisu iz leta 1619, ki ga hrani Državni arhiv v Benetkah v fondu Senato Mare, f. 223 (Stokin, Predan, Prohinar 2006, 3), tudi ob samostanu sv. Ane. Interpretacija, da zidova pripadata obrambnemu stolpu, ni gotova, saj ta ni bil ohranjen v celoti, vendar pa debelina zidov (1 m) ter lega v prostoru govorita v prid opisani funkciji.

Faza III

Zaradi spodaj ležečih ruševin starejših faz je bil svet južno od zidu (SE 151, nadgradnja zidu SE 153) sorazmerno neraven, kar so skušali odpraviti z navažanjem debele glinene plasti sive barve (SE 174) in (SE 171-zaradi ognja spremenjena SE 174) rumene barve, na zahodni strani obzidja pa so, najverjetneje istočasno, navozili zelo podobno glineno plast (SE 078). V kakšnem stanju je bilo takrat obzidje, zaradi poznejših roparskih vkopov (SE 147) in (SE 042) ne vemo.

Faza IV

Zid (SE 151) prejšnje faze je bil najverjetneje porušen zaradi gradnje masivnejšega, do 0,85 m debelega, zidu (SE 139), ki je bil rahlo vkopan (SE 190, 189, 152) ter postavljen ob južno lice zidu (SE 151). Menimo, da je zid (SE 139) predstavljal novo postavljeno mejo samostanskega kompleksa, ki se je razširil zunaj meja nekdanjega obzidja. Zanimivost te faze je, da so tako severno, kot južno od zidu (SE 139) postavili lesene objekte, ki so delno upoštevali tudi, še vidne, ostanke zidov obrambnega stolpa iz faze II. V nekem trenutku je objekt južno od zidu zajel požar in ga popol-

noma uničil. Celoten južni del izkopnega polja je bil tako prekrit z do 0,1 m debelo plastjo oglja in pepela (SE 137).

Faza V

Lesen objekt na severni strani samostanskega zidu (SE 139) je bil nadomeščen z zidanim objektom. Južno od skupine novo postavljenih zidov je bila nasuta debela (od 0,3 do 0,5 m) plast (SE 025), ki je bila bolj humozna in je vsebovala tudi nekaj peska. Njena debelina in sestava kažeta na to, da bi bila lahko primerna tudi za vrtnarjenje. Na ohranjeni arhivski katastrski karti mesta Koper iz leta 1819 (t.i. franciscejski kataster), ki jo hrani Državni arhiv v Trstu (Archivio di stato), je viden del vzhodnega trakta samostana, ki glede na usmeritev odstopa od pravilne pravokotne sheme drugih traktov. Njegovo poševno usmeritev severovzhod-jugozahod bi lahko videli kot prežitek nekdanje linije obale oziroma morda ravno linije zidov (SE 103) in (SE 082). V luči fanciscejskega katastra bi lahko videli tudi debelo humusno plast (SE 025) kot ostanek vrtna parcele št. 275, ki se je v začetku 19. stoletja, če ne že prej, razprostirala južno od samostanske stavbe.

Faza VI

Struktura, ki je najbolj zaznamovala to fazo je zid (SE 026) s temeljem (SE 027), ki je bil vkopan v plast (SE 025), tako da je za oporo deloma izkoristil tudi ruševino (SE 086) starejše faze. Na ta zid se je proti vzhodu naslanjal deloma ohranjen polkrožni tanjši zid (SE 028). Ta zidani objekt je bil postavljen na samostanski vrt in ni povsem upošteval usmerjenosti zidov (SE 082) in (SE 103). Polkrožni zid (SE 028) spominja na apsidalni zaključek manjše cerkvice, vendar v virih nimamo izpričane nobene, ki bi na tem mestu stala po prvi polovici 19. stoletja.

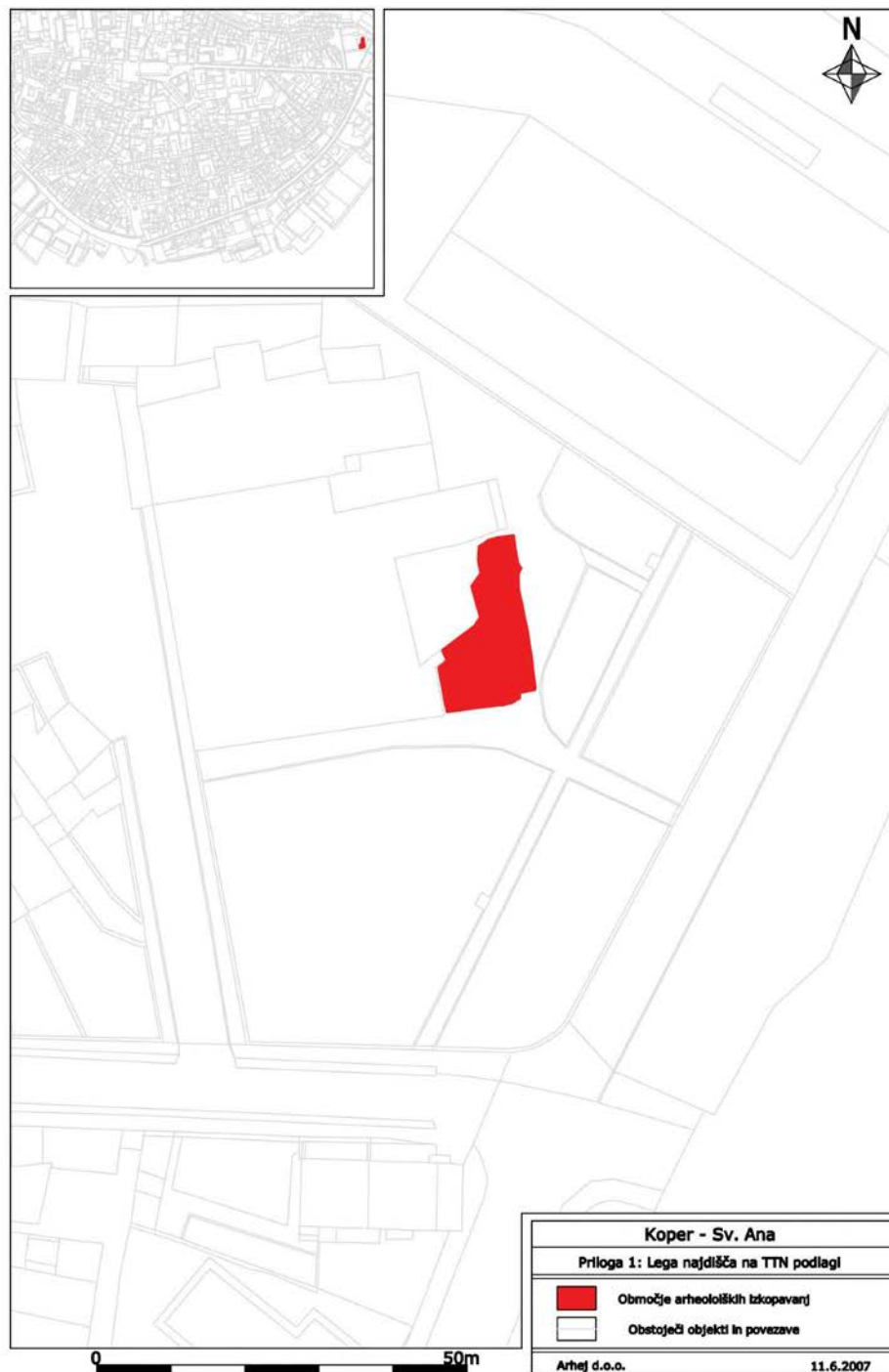
Faza VII (priloga 3)

V tej gradbeni fazi objekt z apsidalnim zaključkom ni več funkcioniral, prostor severno od njega pa je dobil popolnoma novo funkcijo. V severnem delu izkopnega polja je bil namreč postavljen tlak iz večjih ploščatih apnenčastih kamnov (SE 10), severno od njega pa so zgradili manjši zidan prostor, zunaj katerega je bila odkrita hodna površina (SE 019); na tej so bili drobci oglja ter posamezne zaplate ožgane zemlje, kar je morda posledica manjših preprostih kurišč.

Faza VIII

Depozite in strukture, ki smo jih večinoma odstranili strojno, smo pripisali najmlajši fazi, ki se je formirala v času 20. stoletja.

Koper, sv. Ana, lega najdišča (Arhej d.o.o.)

V levem delu fotografije sta vidna masivna zidova, ki najverjetneje pripadata obrambnemu stolpu faze II, v desnem delu pa so vidni ostanki pogorele lesene konstrukcije faze IV (foto: Srečko Firšt)

ZAKLJUČEK

Raziskan prostor ob osrednji stavbi samostanskega kompleksa sv. Ane je pomagal odgovoriti na nekatere do zdaj nerazjasnjena vprašanja. Pomemben odgovor smo pridobili v povezavi s širjenjem bivalnega prostora prebivalcev srednjeveškega Kopra in izkoriščanjem obale ob severovzhodnem delu otoka. Iz rezultatov opisanih arheoloških raziskovanj je namreč razvidno, da so bili najprej narejeni zidani prekat, znotraj katerih so nasipavali debele sloje tropin in drugih organskih odpadkov, da jih ni sproti odnašalo morje. Prav tako je pomembno odkritje obzidja, katerega lege v tem delu mesta prej nismo poznali. Najverjetneje je bil odkrit del "beneškega" obzidja zgrajenega v 15. stoletju (Stokin, Žitko 2006, 84). Lega izkopnega polja nam je omogočala vpogled v strukturo in depozite, ki odražajo spremembe in dinamiko, sprva zunaj, nato pa znotraj samostanskega kompleksa. Prav tako je jasno vidno, da so se temeljni gabariti objektov tega prostora, razen objektov gradbene faze VI, ohranjali skozi stoletja, od obstoja morske obale pa pravzaprav vse do danes, ko jih lahko opazimo v preostali samostanski arhitekturi.

Arheološke rezultate bodo še dodatno podprle naravoslovne analize vzorcev. Depozite tropin, ki smo jih vzorčili na različnih mestih ter na različnih globlinah, bo pregledal ZRC SAZU, kjer bodo vzorci ostali tudi v hrambi. Vzorce lesenih pilotov in kolov je pregledal dr. Tom Levanič z Gozdarškega inštituta v Ljubljani.

Daša Pavlovič

86

EŠD: 8345

Naselje: **Koper**

Občina: *Koper*

Ime: **Koper – cerkev sv. Frančiška Asiškega**

Naslov: *Martinčev trg*

Področje: *UA*

Obdobje: *gotika (1265), barok (sredina 18. stoletja)*

Nekdanja minoritska cerkev sv. Frančiška je edini ohranjeni spomenik gotske sakralne arhitekture 13. stoletja v Kopru. Tlorisna zasnova predstavlja značilno frančiškansko sakralno arhitekturo italijanskega tipa, tako imenovano skrajno redukcijo bernardinskega tlorisa s shemo enoladijske dvorane s tridelnim ravno sklenjenim kornim zaključkom na vzhodu. Prvotna gotska cerkev je imela odprto leseno ostrešje z gotsko poslikavo, medtem ko so bile vse tri korne kapele križnorebrasto obokane in so se v ladjo odpirale z (ohranjenim) elegantnim gotsko zašiljenim slavalokom. Ladja je bila osvetljena skozi visoka in ozka gotska okna v severni in južni steni ter skozi pozneje zazidano rozeto na zahodni steni. Iz sredine 18. stoletja se je ohranil bogato dekoriran strop s freskoposlikavo v treh medaljonih in dekorativno štukaturo, ki je zakril prvotno gotsko odprto leseno ostrešje in predstavlja kvaliteten prispevek baročne umetnosti. Cerkev je izgubila svojo funkcijo leta 1806; po letu 1879 je bila predelana v šolsko telovadnico, zadnja temeljita predelava ob koncu šestdesetih let prejšnjega stoletja pa je spomeniško arhitekturo še dodatno okrnila.

Stavbne raziskave v notranjščini cerkve so potekale na podlagi rezultatov predhodnih nedestruktivnih raziskav v dveh terminih: od 17. 7. do 2. 8. 2007 ter od 17. do 19. 9. 2007. Raziskave sta vodila konservatorja mag. Jure Bernik in Vanja Prohinar po navodilih odgovorne konservatorke mag. Mojce Marjanje Kovač.

V prvem terminu arhitekturnih raziskav smo naredili sonde v pritličju severne in južne stene cerkvene ladje ter odkrili spodnje dele vseh kamnitih okvirjev pod ometom ohranjenih gotskih oken v ladji s premičnim gradbenim odrom na višini približno 2,5 m. Vzdolž južne ladijske stene smo naredili šest sond. Odkrili smo prehod v pritličju (sonda 001), katerega sledi so vidne tudi na zunanjščini, spodnje dele kamnitih okvirjev štirih gotskih oken (sonde 003, 004, 005 in 006), večji del slavaloka (sonda 002), ki je domnevno vodil v kapelo sv. Marije Magdalene, ter sondo ob desnem ostenju slavaloka (sonda 017), v kat-

eri smo sledili dvema fazama (gotški in baročni) slavoločne odprtine kapele do kamnitega praga ter opečnatega tlaka, tako imenovanega cocciopesta, na globini približno 45 cm pod obstoječo hodno površino.

Na severni steni smo odstranili zgornje plasti ometa v desetih sondah: sondi 007 in 008 odkrivata dve zazidani odprtini (prehoda) na stiku severne stene z zahodno, sondi 009 in 010 dve zazidani odprtini, katerih prvotne namembnosti ne poznamo. Odkrili smo prvotni gotški prehod (z ohranjenim gotškim kamnitim okvirjem iz belega istrskega kamna) iz cerkvene ladje v križni hodnik nekdanjega samostana (sonda 011), zazidan domnevno baročni portal z ohranjeno preklado (sonda 012) ter pripadajočo sondo 013, v kateri smo le odstranili del nasutja arheološke sonde, ki je bila raziskana pod vodstvom arheologa Marka Freliha med 28. 8. in 6. 9. 1996.

Sonde 014, 015 in 016 odkrivajo spodnje dele kamnitih okvirjev treh ohranjenih gotških oken na severni steni, pri čemer smo delno odstranili tudi plasti sekundarnih ometov, ki so prekrivali polnila gotških oken. Polnilo smo odstranili le na mestih, kjer smo skušali pridobiti nove podatke ter znanja o izdelavi, oblikovanju, obdelavi ter stanju ohranjenosti posameznega arhitekturnega člena in detajla.

V drugem delu arhitekturnih raziskav, med 17. in 19. 9. 2007, smo s pomočjo nepremičnega gradbenega odra odkrili še trilistni zaključek kamnitega okvirja srednjega gotskega okna na severni steni (sonda 020) in ohranjene ostanke kamnitega okvirja monumentalne rozete na zahodni ladijski steni (sonda 019) ter odstranili del polnila v niši domnevnih kornih sedilij na južni steni glavne korne kapele (sonda 018), kjer smo poleg vseh novih spoznanj o arhitekturi naleteli na največje presenečenje: na dve plasti poslikave, od katerih spodnja zagotovo pripada še gotški fazi, mlajša poslikava pa zaenkrat še ni natančno časovno opredeljena.

Sedilije so oblikovane kot prostorna niša, ki jo pri vrhu zaključuje opečnat lok, sestavljen iz skrbno zloženih opek v dveh vrstah, med opekami so dobro ohranjene prvotne značilne poševno oblikovane gotске fuge. Na dveh mestih (v zgornjem delu niše vzhodno in zahodno), kjer smo odstranili polnilo, se je pokazalo, da je niša predvidoma v celoti poslikana v dveh plasteh. Ob odstranjevanju polnila smo ugotovili, da se lahko mlajša poslikava, ki je zelo slabo ohranjena, s posegom dodatno poškoduje (močno je bila poškodovana verjetno že med zazidanjem niše), zato smo odstranjevanje polnila do nadaljnjega ustavili in se odločili, da

je obe plasti poslikave treba pred nadaljevanjem posega zaščititi ter predvsem utrditi, dela pa naj strokovno izvede restavrador.

V odprtini odstranjenega polnila na vzhodnem delu niše je upodobljena moška svetniška bradata figura v tričetrtinskem profilu z zlatim (ohranjena je pozlata) nimbom z vrezi. Obrnjena je proti srednji figuri, pogled pa je usmerjen v gledalca. Risba (poteza) ter barvno toniranje inkarnata obraza kažeta na kvalitetnega mojstra. Ozadje za figuro je nebeško modre barve, obroblja ga bordura iz osmih barvnih pasov. Približno na sredini ločne odprtine je upodobljena ženska svetniška figura z zlato kronico na glavi in zlatim nimbom z vrezi. Figura je opazno večjih dimenzij kot leva asistenčna figura na njeni desni, kar kaže na njeno pomembnost ter osrednjo vlogo na upodobitvi. Figura je odeta v rožnato oblačilo z brokatnim dekorativnim vzorcem, naslikanim z belo barvo, ter z zlato dekorativno obrobo na dekolteju. Figura po vsej verjetnosti upodablja Marijo, morda na prestolu z detetom.

Zahodno od osrednje figure (na njeni levi) je naslikana druga asistenčna svetniška figura kot kompozicijski (in po vsej verjetnosti vsebinski) pendant figuri na vzhodni strani. V tej fazi smo odkrili le majhen del pozlačene nimb, poleg polnila figuro prekriva še na tem mestu dobro ohranjena mlajša plast poslikave. Na odkritem delu ohranjenega loka na zahodnem ostenju niše je naslikana še tretja svetniška figura (viden je le majhen del nimb), ki je postavljena v trilistni gotško zašiljen eleganten okvir vhodne odprtine arhitekture z modrim ozadjem ter dvema stolpoma.

Gotška freska je bila na vseh odkritih mestih, predvsem ob robovih, pa tudi na mestu večjih poškodb na ostenju loka obšita s posebno apneno maso. Za preventivni poseg smo se odločili zaradi zavarovanja spodnje barvne plasti, nosilca mlajše poslikave, ki je ob načetih robovih, predvsem ob uničenem vzhodnem delu niše sedilij in ob poškodbah v zahodnem delu, odstopala od podlage. Gotška freska in z njo mlajša plast poslikave sta še posebej ogroženi na predelu loka, kjer močno (mehurjasto) odstopata od opečne osnove niše sedilij. Barvna plast gotске freske je na odkritih mestih, kjer se mlajša poslikava ni ohranila, solidno ohranjena.

V ladijskem prostoru na mestih sondiranja nismo našli sledi morebitnih ostankov (gotске fresko) poslikave, ki je dokumentirana na fotografijah s konca šestdesetih let 20. stoletja v arhivu ZVKDS, OE Piran. Prvotna struktura pravilne gradnje iz klesanih blokov sivega lokalnega peščenjaka je

bila verjetno že v obdobju nastanka arhitekture prekrita s tanko plastjo apnenega beleža, ki smo jo sledili po celotnem objektu. Na vseh odkritih gotških arhitekturnih členih smo našli več plasti tankega apnenega beleža, ki se je ohranil le v fragmentih, vendar lahko glede na obseg ohranjenih ostankov sklepamo, da so bili vsi kamniti okvirji okenskih in vhodnih odprtih prevlečeni s tanko plastjo apnenega beleža. Vsi v sondah odkriti gotški arhitekturni elementi so klesani v kvalitetnem in dobro obstojnem belem istrskem kamnu (apnencu), okenske police vseh gotških oken so v sredinskem delu uničene zaradi načina zapolnitve gotških odprtih ob barokizaciji cerkvenega prostora. Arhitekturni členi so sestavljeni iz manjših kosov v natančno celoto, obdelava istrskega kamna kaže na visoko kvaliteto.

S stavbnimi raziskavami smo ugotovili predvsem obseg, formo ter stanje ohranjenosti gotških arhitekturnih členov, ki so pred barokizacijo oblikovali notranjščino gotske samostanske cerkve. Posamezne sonde so obdelane v laboratu: Vanja Prohinar, Cerkev sv. Frančiška Asiškega (EŠD 8345). Stavbne raziskave. Konservatorsko poročilo, oktober 2007 (inv. št. 4694; sign. 4083). Dobili smo nove podatke in spoznanja o posegih barokizacije, ki je gotško notranjščino preoblikovala, ter o posegih v arhitekturo, potem ko je po letu 1806 izgubila sakralno funkcijo. Gotska cerkev je bila morda v celoti poslikana, vendar so se do danes ohranili le naključni fragmenti poslikave v ladji ter prezbiteriju. Največje odkritje arhitekturnih raziskav poleg ohranjenih gotških arhitekturnih členov predstavlja seveda ohranjena kvalitetna gotska poslikava v niši (kornih sedilij) na južni steni glavne korne kapele, ki bo v nadaljevanju posegov odkrita v celoti ter prezentirana.

Vanja Prohinar

87

EŠD: 8345

Naselje: Koper

Občina: Koper

Ime: cerkev sv. Frančiška Asiškega

Naslov: Martinčev trg

Področje: UA

Obdobje: gotika (1266–1268), barok (sredina 18. stoletja)

Na podlagi predloženega programa dela ZVKDS, OE Piran, za leto 2007 se je Mestna občina Koper lotila stavbnih raziskav, ki so bile potrebne za

izdelavo konservatorskega programa celovite obnove in prezentacije nekdanje minoritske cerkve sv. Frančiška; ta je le del nekdanjega samostanskega kompleksa, ki ga že vrsto desetletij uporablja Gimnazija Koper. Do leta 1991 je Gimnazija Koper uporabljala nekdanjo cerkev za pouk telesne vzgoje. Zaradi ogroženosti uporabnikov in spomenika je bilo treba cerkev zapreti.

Dela, ki so bila opravljena v letu 2007, so obsegala:

1. preddiagnostične raziskave, izvedba med 15. aprilom in 15. majem 2007;
2. geometrični načrt in tehnološki elaborat, izvedba v novembru 2007;
3. diagnostični projekt, izvedba med 17. decembrom 2007 in 20. januarjem 2008.

V sklopu preddiagnostičnih raziskav, ki so temeljile na vizualnem zaznavanju spomenika in na uporabi nedestruktivnih metod (raziskave z ultrazvokom, termografija z infrardečo svetlobo, georadar, endoskopija), je bil izdelan katalog različnih vrst poškodb in vzrokov zanje (Avramidou, Nina, Restauro della ex chiesa di San Francesco, inv. št. 4588, sign. 4014). S termografskimi raziskavami ostenja ladje so bila določena polja sondažnih raziskav, katerih namen je bilo odkriti ohranjene gotske okenske odprtine in določiti njihovo ohranjenost zaradi prezentacije. Sočasno s sondiranjem ostenja ladje je potekalo odkrivanje poslikane niše ali sedilij, ki so ohranjene v južni steni glavne korne kapele (Prohinar, Vanja, Stavbne raziskave, inv. št. 4694, sign. 4083). Poslikavo na tankem apnenem ometu v okviru razpoložljivih sredstev ni bilo mogoče zadovoljivo ohraniti brez poškodb, zato odkrivanja ni bilo mogoče nadaljevati. Ker je ostreše ladje cerkve zelo slabo ohranjeno, na nekaterih mestih kritično, je bilo treba ponovno pregledati leseno strešno in stropno konstrukcijo ter izdelati arhitekturni posnetek obstoječega stanja s fotodokumentacijo (Simerl, Smiljan, načrti K - 488). Mestna občina Koper je dala očistiti podstrešje golobjih iztrebkov in poginulih živali. Šele po tem čiščenju se je bilo mogoče lotiti temeljitega pregleda strešne in stropne konstrukcije. Delo je izvedel zunanji sodelavec, inženir statik (Sajinčič, Mojmir, Dokumentiranje ostrešja z vrisom poškodb in oceno vzrokov poškodb za objekt nekdanja cerkev sv. Frančiška v Kopru, O/II-2800-07). Z geometričnim načrtom in tehnološkim elaboratom so bili temeljito obdelani nosilni obodni zidovi cerkve (Maio, Benedetta, Rilievo geometrico e rapporto tecnologico, inv. št. 4759, sign. 4121, CD 2008/001, načrti K - 494). Za nadaljevanje izvedbe diagnostičnih raziskav je bilo treba postaviti v cerkvi ob zahodni steni ladje

gradbeni oder. Za postavitev tega odra je investitor naročil projekt, ki je imel dvojno funkcijo: omogočal je dostop in podpiral je najbolj kritične dele ostrešja. S tem je bilo zagotovljeno varno delo izvajalcem raziskav, hkrati pa je oder tudi ščitil spomenik. Pregledati je bilo mogoče baročni strop, ki je bil temeljiteje restavriran v letih 1991 in 1992, vendar je zaradi nenehnega zamakanja strehe prišlo do novih poškodb ostrešja, stropa in štukature. Stanje baročnega stropa je zelo zaskrbljujoče. Zaradi poškodb ostrešja in porušitve statičnega sistema strešne konstrukcije je baročni strop močno deformiran. Nad cerkveno ladjo je ohranjena prvotna lesena strešna konstrukcija, ki je bila zaradi nujnih intervencij in ojačitev predelana na način, ki je porušil njen statični sistem, zato je današnje stanje ostrešja kritično.

S konservatorskim načrtom (inv. št. 4768, sign. 4123) je bila zaključena raziskovalna faza del v nekdanji cerkvi.

Mojca MarjAna Kovač

88

EŠD: 235, 236

Naselje: Koper

Občina: Koper

Ime: Koper – hiša Janka Premrla Vojka

Naslov: Muzejski trg 5

Področje: UA

Obdobje: 20. stoletje

Območje, kjer stoji objekt Osnovne šole Janka Premrla Vojka (Muzejski trg), sestavljajo poleg šole še stavbe muzeja, pošte ter stanovanjske stolpnice. Območje je locirano v neposredni bližini glavnega mestnega trga ter v samem starem mestnem jedru. Prav obravnavano območje je v zgodovini doživelo radikalne spremembe. Na današnjem platoju Muzejskega trga je do leta 1820 stal samostan sv. Dominika z istoimensko cerkvijo ter s severno fasado palače Tacco-Belgramoni oblikoval tako imenovani mali trg ali Piazzale G. D. Tacco. Samostan sv. Dominika je bil po letu 1820 porušen. Na tem mestu je bil zgrajen kompleks zaporov. Od samostana se je ohranila samo cerkev sv. Dominika, ki je s svojo južno fasado in severno fasado palače Tacco-Belgramoni še vedno oblikovala prejšnji omenjeni trg. Zahodno od kompleksa zaporov sta se ohranila še samostan in cerkev sv. Gregorija. Po letu 1948 so porušili tako kompleks zaporov kot tudi cerkev sv. Dominika ter samostan sv. Gregorija. Z velikopotezno rušitvijo se je porušil tudi kvaliteten mestni prostor, ki ga je

sestavljala manjši, pravokotno zasnovani trg, s tem pa se je notranost mesta odprla proti morju. Na mestu, kjer sta sprva stala samostan in cerkev sv. Dominika, nato pa je bil tam zgrajen kompleks zaporov, se danes razprostira mogočna ploščad, katere del je tudi šolsko dvorišče. Ploščad ima danes funkcijo parkirišča ter glavni dostop do Verdijeve ulice za stanovalce.

Prvotni objekt Osnovne šole Janka Premrla Vojka je iz leta 1948/49. Projekt je bil na papirju veliko bolj velikopotezen, kot je bil pozneje udejanjen, saj je bil od prvotne dvotraktne zgradbe izveden le en trakt, in še ta v manjšem merilu, v upanju, da bodo preostali del načrta uresničili nekoliko pozneje, a se to ni zgodilo. Leta 1957 je bilo stavbi dozidano še eno nadstropje. Stavba je orientirana V–Z. Severno pročelje objekta meji na drevored Belveder oziroma na severno vpadnico v staro mestno jedro. Kot glavna fasada nastopa zahodno pročelje objekta in skupaj z dvoriščem soustvarja mogočno ploščad. Taka rešitev je bila idealna zaradi zaščite pred močnimi vetrovi, ki pihajo tod okoli (burja, jugo). Šolsko dvorišče je zazidano in ločeno od ceste ter ostale ploščadi z nižjim zidcem iz belega kamna. Južna fasada je z vmesnim objektom povezana s telovadnico. Vzhodno pročelje objekta zapira današnja Mladinska ulica.

Stavbno tkivo je pravokotnega tlorisa, s poudarjenima stranskima fasadama (severno in južno). Tlorisno je objekt zasnovan kompaktno, kot eno telo brez posebej izstopajočih delov.

Kulturnovarstveni pogoji za rušitev objekta, ki so bili izdani leta 2007, so zahtevali izdelavo spomeniškovarstvenega elaborata, ki je zajemal izdelavo arhitekturnega posnetka (izdelal ga je PROART, projektiranje, inženiring in svetovanje, d. o. o.), fotodokumentacijo (izdelal jo je fotograf Jaka Jeraša) in topografski del dokumentacije (zanj sem bila zadolžena sama). Spomeniškovarstveni elaborat je bil izdelan februarja 2008 in je vključeval podrobne arhitekturne raziskave. S pomočjo raziskav smo odkrili pomembnega arhitekta, ki je tedaj deloval tudi na Obali. Arhitekt poslopja Osnovne šole Janka Premrla Vojka je Ervin Velušček, Tržičan, po rodu Slovenec. Kot arhitekt je na Obali sodeloval s takratnim gradbenim podjetjem Edilit, v katero so ga povabili k sodelovanju zaradi pomanjkanja strokovnjakov na tem območju. O življenju arhitekta je malo znanega, v Pokrajinskem arhivu Koper je znan podatek, da je poleg obravnavanega poslopja naredil še nekaj projektov, in sicer za osnovno šolo v Momjanu leta 1948, adaptacijo pučerske kolektivne skupščine leta 1948 ter projekt za bar in restavracijo na plaži S. Nicolò prav tako leta 1948. Razen podatka, da

je pozneje živel in ustvarjal v Pescari, o njegovih projektih in življenju ne vemo prav veliko. Za boljše poznavanje arhitektovega dela in življenja bo potrebna dodatna raziskava.

Spomeniškovarstveni elaborat je nastal zaradi zahteve po rušenju objekta. Z izčrпно študijo objekta ter zgodovino območja, kjer je objekt nastal, lahko stavbo uvrstimo med arhivsko varovanje dediščine. S tem ohranimo kontinuiteto razvoja prostora, in pomembni del zgodovine obalnega prostora se ne izgubi povsem.

Katja Zajko

89

EŠD: /

Naselje: Koper

Občina: Koper

Ime: Koper – hiša policijska postaja

Naslov: Ukmarjev trg 4

Področje: UA

Obdobje: 19. stoletje

Objekt na Ukmarjevem trgu 4 v Kopru je najverjetneje iz zgodnjega 19. stoletja, kar je razvidno iz franciscejskega katastra iz leta 1819. Kartica z vedutnim pogledom na obrežje Nazario Sauro iz leta 1929 služi kot dokument, iz katerega je razvidno, da je bil objekt že tedaj sestavljen iz dveh stavb – iz večje, ki je bila nepravilne oblike, in iz manjše, vzdane v levi vogal južne fasade večje stavbe. Čemu je objekt služil, zaenkrat ni znano, ne vemo niti tega, ali sta bili stavbi med seboj povezani ali pa je šlo za povsem ločena objekta. V šestdesetih letih 20. stoletja so manjšo stavbo porušili in jo nadomestili z novogradnjo, ki so jo višinsko prilagodili dominantni stavbi (višinsko ustreza višini slemena starejšega objekta), tako da je objekt postal zaključena celota. S tem smo dobili tudi izjemen dokument, kako se lahko nova, moderna arhitektura na neki način »stopi« s starejšo in z leti postane njen vitalni del, brez katerega si starejšega objekta sploh ne bi mogli predstavljati.

V letu 2007 je ZVKDS, OE Piran, izdal kulturnovarstvene pogoje za rušitev objekta. Pogoji so zahtevali topografsko dokumentacijo, ki je zajemala tehnični posnetek (tega je izdelalo podjetje PROART, projektiranje, inženiring in svetovanje, d. o. o.), fotodokumentacijo (izdelal jo je fotograf Jaka Jeraša) ter topografski opis objekta (zanj sem bila zadolžena sama).

Z izdelavo topografske dokumentacije se je objektu zagotovilo arhivsko varovanje dediščine.

Katja Zajko

90

EŠD: 8313

Naselje: Koper

Občina: Koper

Ime: Koper – hiša Tovarniška ulica 2

Naslov: Tovarniška ulica 2

Področje: UA

Obdobje: 15., 16., 18. stoletje

Stavba na Tovarniški ulici 2 v Kopru je sicer pregrajena in predelana, vendar je še mogoče opaziti srednjeveško zasnovno gradnje. Lepa zidava iz klezanega kamna bi lahko postavila objekt v romansko obdobje. Na severni stranski fasadi je lepo vidno zazidano gotsko okno. Leta 1991 je bila stavba razglašena za kulturni spomenik z odločbo občinskega sekretariata za družbene dejavnosti občine Koper št. 617-10/91 z dne 6. 12. 1991 ter vpisana v register kulturne dediščine.

Leta 1987 je bil na objektu Tovarniška ulica 2 v Kopru opravljen strokovni terenski ogled, pri katerem je prišlo do odkritja fragmenta poslikave na severni steni prostora. Poročilo o izjemni ter zelo kvalitetni najdbi je leta 2006 podal prof. dr. Janez Höfler; ocenil je, da gre za zelo redek primer zelo kvalitetnega srednjeveškega profanega slikarstva, ter poslikavo postavil v čas okoli leta 1440. Leta 1991 je bila stavba razglašena za kulturni spomenik z odločbo občinskega sekretariata za družbene dejavnosti občine Koper št. 617-10/91 z dne 6. 12. 1991 ter vpisana v register kulturne dediščine. Leta 2006 je ZVKDS, OE Piran, izdal kulturnovarstvene pogoje, s katerimi je investitorja obnove objekta zavezal, da poslikavo na svoje stroške v celoti odkrije. Kulturnovarstveni pogoji so prav tako določali izdelavo temeljitega arhitekturnega posnetka, ki ga je izdelalo podjetje 360o arhitekturni posnetki, Smiljan Simerl, s. p. Ob celotnem odkritju poslikave se je pokazala izjemna najdba, ne samo za obalno območje, temveč za celoten slovenski prostor. Na dan so pogledali zelo kvalitetni profani prizori z viteško tematiko, ki so v slovenskem prostoru redko zastopani. Glede na investitorjevo željo po odstranitvi poslikave in njegovo popolno sodelovanje z ZVKDS, OE Piran, se je pojavilo vprašanje, kam s poslikavo, potem ko bo odstranjena. Zaradi nastalega problema je bila 18. 4. 2007 sklicana komisija (prof. dr. Janez Höfler, dr. Robert Peskar, mag. Jure Bernik, dr. Sonja Ana Hoyer), investitorji in zastopnik investitorjev Marko Nedved. Sklep ogleda je bil, naj se poslikave čim prej snamejo in deponirajo v Restavratorskem centru ter tam čim prej restavrirajo. Po zaključku del bi bile muzejsko prezenti-

rane v lokalnem muzeju v Kopru.

Pred odstranitvijo so bile poslikave temeljito foto-dokumentirane. Naknadno je bilo s prof. dr. Jan-ozom Höflerjem dogovorjeno, da pod njegovim vodstvom prevzamem raziskavo na stopnji zbiranja osnovne dokumentacije oziroma slogovne in ikonografske oznake odkrite poslikave. V ekipi za obdelavo poslikav so sodelovali mag. Jure Bernik kot odgovorni konservator-restavrator z ZVKDS, OE Piran, samostojni restavrator Aleks Batista (pod okriljem Restavratorskega centra Ljubljana), Katja Zajko, zadolžena za raziskavo fresk iz ZVKDS, OE Piran, ter fotograf Jaka Jeraša. Akcija snemanja fresk ter njihova nadaljnja raziskava je nato stekla v maju 2007. Freske so bile popolnoma odkrite in snete ter prepeljane v Restavratorski center v Ljubljano. S tem se je lahko začela njihova temeljita raziskava.

Koper, Tovarniška 2, poslikava južne stene. Detalj poljuba na južni steni (foto: J. Jeraša)

Koper, Tovarniška 2, poslikava severne stene. Detalj konjenikove noge v viteškem oklepu (foto: J. Jeraša)

Prof. dr. Janez Höfler, s katerim sem se sestala 14. 5. 2007, mi je posredoval nekaj izhodišč za nadaljnjo raziskavo. Po njegovem mnenju kažejo figure in arhitektura poslikave tipiko Antonia Pisanello in njegovega kroga (primerjava s fresko Jurijeve legende v Veroni okoli let 1435–1438), zato je postavil datacijo poslikav okoli leta 1440. Druga smer raziskave, prav tako po mnenju prof. dr. Janeza Höflerja, bi bila v iskanju povezav s tedanjimi viteškimi turnirji (prav tako Pisanellove freske v Corte Vecchia v Mantovi). Pri raziskavi tudi ne smemo pozabiti na prizore iz posvetnih romanov, ki so krožili v tem času, vendar bi bilo za to nujno treba natančneje definirati vsebino poslikave na Tovarniški ulici 2 v Kopru.

Koper, Tovarniška 2, poslikava južne stene. Detalj bordure (foto: J. Jeraša)

Po vsej verjetnosti je šlo za meščansko hišo kakšnega premožnejšega meščana, ki objekta ni uporabljal kot stalno prebivališče, temveč le kot rezidenco, ki je bila pozneje baročno predelana. Konzultacije z dr. Paolom Casadiom ter Elisabetto Francescutti na Soprintendenzi v Vidmu so potrdile domneve, da gre za povezavo s furlanskim prostorom, saj so imeli v Pordenonu podobno odkritje. Po nasvetu dr. Paola Casadia bi bilo smotno obiskati muzej v Pordenonu. Prav tako se je dalo potegniti paralele med našimi poslikavami in snetimi freskami iz palače v Vidmu (podobne oprave ženskih figur). Dr. Paolo Casadio in Elisabetta Francescutti sta svetovala tudi posvet pri dr. Enrichi Cozzi, ki je velika strokovnjakinja na področju srednjeveškega profanega slikarstva in vodi katedro za srednjeveško zgodovino umetnosti na Univerzi v Trstu. Nujno bi bilo torej opraviti še poti v Pordenone in Trst, saj bi le tako lahko prišli do pomembnih odkritij ter paralel med našimi in njihovimi poslikavami, s

tem pa tudi do natančnejše datacije. Zaradi izjemnosti poslikave in fragmentarne ohranjenosti bi se bilo treba poslikavi podrobneje posvetiti, saj v tako kratkem času ni bilo moč najti ključa, s katerim bi se dalo razbrati vsebino poslikave in identificirati posamezne figure. To bo mogoče šele, ko bodo freske očiščene in primerno restavrirane. Glede na več možnih razlag prizorov (Sv. Jurij in princesa, Tristan in Izolda, Orfejeva ikonografija) je očitno, da gre za zelo zahtevno ikonografsko, slogovno in časovno raziskavo, ki bi se ji bilo treba poglobljeno posvetiti, da bi lahko prišli do natančnejših ter za naše okolje izjemno pomembnih zaključkov. Prenova objekta zaenkrat, kljub razumevanju investitorja, stoji.

Katja Zajko

Koper, Tovarniška 2, poslikava severne stene. Detalj bordure (foto: J. Jeraša)

91

EŠD: 235, 236

Naselje: **Koper**

Občina: Koper

Ime: **Koper – mestno jedro, Koper – arheološko najdišče Koper**

Naslov: Ukmarjev trg 5

Področje: A

Obdobje: srednji vek, novi vek

Lokacija, predvidena za gradnjo stanovanjsko-poslovnega objekta, na kateri so bile izvedene zaščitne arheološke raziskave, leži na severozahodnem robu znotraj mestnega jedra Kopra. Med 4. in 25. aprilom 2007 je Inštitut za dediščino Sredozemlja Znanstveno-raziskovalnega centra

Univerze na Primorskem za ZVKDS, OE Piran izpeljal zaščitna arheološka izkopavanja na parceli nekdanjega objekta št. 5. na Ukmarjevem trgu v Kopru (parc. št. 31, 43, k. o. Koper).

Že iz vojaških izrisov z začetka 17. stoletja je razvidno, da je bilo raziskano območje vsaj od konca 16. stoletja tik ob mestnem obzidju. Natančnejše podatke prinaša franciscski kataster iz leta 1819. Na območju, kjer so potekale arheološke raziskave, sta vidni dve stavbi (kat. parc. št. 90 in 91), južno in zahodno od njiju pa so vidne zelene površine (kat. parc. št. 27 in 28). Pozneje je bila na parc. št. 55 zgrajena stavba Ukmarjev trg 5.

Po rušenju objekta št. 5 so bile strojno odstranjene ruševinske plasti, sestavljene pretežno iz gradbenega materiala in zemlje, ki je vsebovala keramiko iz 19. in 20. stoletja. Plast je nastala ob rušenju stanovanjskega objekta, pomešana pa je bila s starejšim nasutjem za izravnavo območja. Takoj pod ruševinsko plastjo, v globini 20–25 cm, so se pokazali zidovi in dokaj dobro ohranjeni kamniti tlaki iz oblic ali plošč.

Po strojnih delih se je raziskovanje nadaljevalo z ročnim izkopom in čiščenjem. Zaradi lažjega načrtovanja poteka raziskovanja so bile strojno izkopane 4 testne sonde. Prva je bila namenjena ugotavljanju stratigrafije naselbinskih slojev in višine talne vode. Druga in tretja sta bili izkopani severno od južne stene in sta pokazali skromno stratigrafijo ter odsotnost zidanih struktur znotraj objekta št. 5. Hkrati sta zaradi dveh prosto stoječih sten objekta – iz varnostnih razlogov – predstavljali južni rob izkopnega polja. Četrta sonda je bila izkopana v skrajnem jugozahodnem kotu objekta št. 5. V njej so bili, pod talno vodo, odkriti globoko temeljeni zidovi, ki morda pripadajo mestnemu obzidju. Na izbranih mestih je bilo strojno kopano do stika z geološko osnovo, da bi prišli do podatkov o globini temeljev zidov.

Enajstega maja 2007 smo nadzorovali izkop jame za betonski nosilec, postavljen na mestu, kjer je bilo pričakovati nadaljevanje obzidja, odkritega v sondi 4. Izkop je pokazal zid, ki je v nasprotju s tistim v sondi 4 vezan z malto. Le najnižje lege so bile zidane brez malte. Zid sega praktično do geološke osnove, približno 3 m pod današnjo hodno površino.

Stratigrafski odnosi zidanih struktur so bili dokaj jasni, zato lahko večino zidov povežemo v enotno razvojno shemo. Najstarejši se zdi zid novoveškega obzidja, opažen v sondi 4. Tam se nanj naslanja zid, ki ga južna stena objekta Ukmarjev trg št. 5 povezuje z zidom SE 112. Na tega se naslanja zid SE 104. To so hkrati zidovi, ki omejujejo območje naših raziskav. Nejasna je starost in vloga zida SE

140, ki je starejši od zidu SE 104 in ni povezan z mlajšimi strukturami, saj je bil ob urejanju v 16–17. stoletju odstranjen. Drug zid, ki je verjetno starejši od zida SE 104, je zid SE 135. Njegova namembnost zaradi močno poškodovanih struktur na severnem delu izkopnega polja ni jasna.

Ostale stene sestavljajo zidovi SE 117, 109 in 122. Gre za z malto vezane zidove iz kvalitetno klesanega kamenja. Objekt je verjetno južni od dveh, vrisanih na prvi verziji franciscejskega katastra. To je, kot kaže, edino območje, kjer ni plasti z odlomki lončenine 15.–17. stoletja, kar morda kaže na to, da je v tem času objekt že stal. Območje je bilo skoraj v celoti tlakovano. Jugovzhodni del tlaka je poškodoval vkop, morda povezan s konstrukcijo SE 108. Na severovzhodni in severozahodni strani je objekt imel prehoda. Pod tlakom je bila dokaj sterilna plast zemlje in kamenja, pod to pa so si sledile ilovnate plasti, mestoma zapečene in s progami žganine, z redkimi najdbami.

Druga stavba iz franciscejskega katastra je očitno območje med zidoma SE 135 oziroma na njem postavljenim SE 103 in zidom SE 101. Celotno območje je prekrivala plast pepela ali premogovega prahu. Sredi objekta so bili ostanki slabo ohranjenega tlaka z recentnimi najdbami. V objektu sta bili še dve strukturi: ognjišče SE 127 in ostanki nedoločljive strukture 138. Plasti sta vsebovali velike količine keramičnega odpada iz 16.–17. stoletja.

Stavba št. 5 je že vidna na načrtu franciscejskega katastra. Njeni še ohranjeni steni (južna in zahodna) stojita na že omenjenem novoveškem obzidju in zidu SE 112, severna stena je stala na zidu SE 123, vzhodna pa na zidu SE 124. Slednji se naslanja na zid SE 112, lahko pa ima, kot se je izkazalo ob gradbenih delih, še starejše osnove, ki jih morda lahko povežemo s srednjeveškim obzidjem. Sam zid SE 124 je bil popravljan, mlajša sta njegov severni del, ob gradnji katerega je bil zamenjan tudi vogalni stik med zidoma SE 109 in 117, ter manjši prostor SE 130.

Notranjost stavbe je bila zaradi nevarnosti rušenja raziskana le delno. Plasti so enotne, nasipane in ustrezajo situaciji vzhodno od zidu SE 124. Zidanih struktur, razen recentnih baz in ostankov tlakov, nismo odkrili. Severovzhodni vogal stavbe je prebil iz opeke in kamenja sezidan kanalizacijski kanal (SE 118) iz 19. stoletja. V sami stavbi se je nanj priključil sifon. Ta kanalizacija je bila morda v uporabi do prve polovice 20. stoletja.

Območje med zidovi SE 104, 124 in 109 kaže najmlajše sledove uporabe. Razen zidu SE 140 je zgodovina prostora dokaj enotna, z značilnimi ilovnatimi plastmi ter izravnalno plastjo iz 16.–17.

stoletja. Območje deli v smeri sever–jug zid SE 114, južno od njega je ruševinski sloj prekrival ostanke kanala (?) SE 132 in slabo razumljive zidce SE 133, 134, 137, vzhodno od njih pa sta bila še dve strukturi: ena plast zidu SE 113 in pod njim prečno nanizana vrsta kamnov. Na tem območju smo naleteli na več tlakov.

Med najdbami prevladujejo odlomki lončenine, stekla in porcelana. V površinski ruševini in vrhnjih plasteh ter recentnih strukturah so pogoste moderne vrste posodja s primešanimi starejšimi kosi. Očitno gre za odpad, ki je nastajal v neposredni bližini. Globlje plasti imajo časovno dokaj enotno sestavo, v kateri prevladujejo oblike 15.–17. stoletja: gravirana keramika, majolika in kosi stekla. Te plasti povezujemo z izravnnavami terena. Zaradi številčnosti in hkrati razdrobljenosti najdb se zdi, da gre za gradivo, prineseno z bližnje odpadne deponije.

Odlomki engobirane lončenine brez lošča predstavljajo polizdelke lokalne lončarske delavnice 16. stoletja, kar potrjuje tudi odlomek trokrakega lončarskega distančnika. V istih nasipnih plasteh se pojavljajo opeka s stekleno žlindro in večji kosi steklene žlindre ter surovega stekla črne in modre barve – odpad iz steklarske delavnice je verjetno iz mnogo poznejšega časa. Deli školjk in polžev, uporabljeni kot surovina, odpadki – ostanki izrezovanja, krožci – polizdelki in izdelani gumbi, so povezani z izdelavo gumbov iz kosti in biserne matice.

Ostanki steklarske delavnice in izdelava gumbov so značilni za vrhnje plasti in čas 19., morda tudi začetka 20. stoletja. Razlagamo jih lahko kot sledove dopolnilne obrti lokalnega prebivalstva ali pa v primerih gumbov morda tudi dejavnosti zapornikov v bližnji kaznilnici.

Od ostalega drobnega gradiva so dokaj pogoste glinene pipe iz 18.–19. stoletja. Starejši je, kot kaže, edini primerek pipe angleškega oziroma zahodnega tipa z žigom WM, najden skupaj z loščeno lončenino – datiran v 17. ali 18. stoletje.

Najdenih je bilo tudi več frnikol iz stekla in gline, večinoma v vrhnjih plasteh. Od kovinskega gradiva je prepoznavnih več kovinskih oblačilnih igel ter svinčene uteži za ribiške mreže. Več novcev, odkritih na najdišču, še ni očiščenih in določenih, verjetno gre za mlajše, novoveške kovance. V tlakih in plasti pod njim so bili v sekundarni rabi najdeni tudi dve kamniti katapultni krogli in brusno kolo.

Zrinka Mileusić

Koper – Ukmarjev trg, strojno odstranjevanje ruševinske plasti. V ozadju so vidne fasadne stene objekta št. 5 (foto: Aleš Ogorelec).

Koper – Ukmarjev trg, odpadki, ki kažejo na izdelavo gumbov iz biserne matice (foto: Aleš Ogorelec)

92

EŠD: 236

Naselje: **Koper**

Občina: Koper

Ime: **cerkev Marijinega vnebovzetja, parc. št.**

642, k. o. Koper

Področje: A

Obdobje: *rimsko obdobje, zgodnji srednji vek, srednji in novi vek*

Arheološko izkopavanje ob koprski stolnici Marijinega vnebovzetja je potekalo od 10. do 25. 10. 2006, odgovorni konservator je bil A. A. Trenz, vodja izkopavanj M. Župančič (Pokrajinski muzej Koper), sodelavka B. Hofman. Izbira ožje lokacije je bila podrejena zahtevam ocene za možnost utrjevanja južnega zidu stolnice, ki je v zadnjem

času prav na tem mestu kazal razpoke in deformacije. Izkopana je bila sonda 16 x 2,8 m².

Pred izkopavanjem sta bila odstranjena kamnita klop, prislonjena na južni zid, ter asfalt na pločniku. Vzhodna stranska vrata na južnem zidu in stopnice pod njimi so ostali nedotaknjeni. Zaradi zahtev gradbene operative je bila zahodno od vrat izkopana sonda 1 x 1 m² v globino 0,8 m. Že pri tem je bil razviden stopničast temelj južnega zidu, kamni so bili izrazito nagnjeni v notranjost. Po odstranitvi 0,30 m tampona pod asfaltom so se pokazali zidovi. Izkop je segal do globine 1,30 m pod današnjo hodno površino v sterilno rjavo ilovico.

Osnovna značilnost izkopa je bila skromnost drobnega arheološkega gradiva, pri katerem so prevladovali fragmenti rimskega opečnega gradbenega materiala. Posebej je treba navesti, da je bil večji del tega v polnilu zidu (SE 23). Druga značilnost prostora je intenzivna gradbena dejavnost, saj je bilo odkritih 11 zidov, od katerih so bili trije le v južnem profilu. Zidovi so bili pretežno vezani z malto. Značilna sta bila usmeritev zidov vzporedno oziroma pravokotno na južni zid cerkve ter potek treh zidov poševno proti južnemu zidu. Vse te zidove je delno uničil potek južnega zidu romanske bazilike iz sredine 12. stoletja. Spodnji nivoji zidov so se ohranili pod zidom bazilike in so bili pozneje, leta 2007, evidentirani v notranjosti cerkve (gl. poročilo: Župančič, M., Trenz, A. A., Tomšič, D., Koper – cerkev Marijinega vnebovzetja 2007, Varstvo spomenikov, Poročila, 43, 2007, 88–91). Med zidovi so bili ugotovljeni stratigrafski odnosi.

Na globlini 0,92 m je ležal skelet s pogledom na jug in z glavo naslonjen na odtočni kanal, potekajoč ob najdaljšem in najbolje ohranjenem poševnem zidu SE 23 z odtokom proti zahodu.

V celotni dolžini sonde je bil južni zid stolnice podbetoniran.

Barbara Hofman, Matej Župančič

93

EŠD: 246

Naselje: **Koper**

Občina: Koper

Ime: **palača Kreljeva ulica 6**

Naslov: **Kreljeva ulica 6**

Področje: UA

Obdobje: *gotika, renesansa, barok in 19. stoletje*

Palača Kreljeva ulica 6, imenovana po lastnikih kot palača Gravisi - Tiepolo in kot palača Baseg-

gio ali Borilnica, sodi med najpomembnejše koprške baročne palače, saj predstavlja pomemben člen v razvoju zasnove palače kot reprezentančne meščanske stanovanjske arhitekture od gotike do baroka (Matija Murko, Palača in patricijska hiša v Kopru od romanike do baroka, Zbornik za umetnostno zgodovino IX, Ljubljana 1972, str. 23–50). V stavbnem razvoju lahko postopno sledimo preoblikovanju manjših gotskih zgradb v reprezentančno meščansko bivališče. Čeprav palača ni dokončana, je njena simetrična zasnova jasno predstavljena, kar nedvomno prispeva k izjemnosti spomenika (Mojca Guček, Palača Kreljeva 6 v Kopru – baročno stopnišče, Varstvo spomenikov, 37, Ljubljana 1997, str. 97–99).

Koper, palača Kreljeva 6, dvoriščna fasada
(foto: J. Jeraša, 1996)

Naročnik konservatorskega programa Mestna občina Koper je hkrati tudi lastnik spomenika. Konservatorski program (inv. št. 4745, sign. 4110) predstavlja dopolnitev predhodnega konservatorskega programa, ki je bil izdelan leta 1993, takoj po zaključku konservatorskih raziskav (Mojca Guček, Spomeniškovarstvena izhodišča za prenovo palače v Kreljevi 6 v Kopru, *Annales*, 6, Koper 1995, str. 37–42). Med letoma 1994 in 1996 se je odkrivanje stenskih poslikav nadaljevalo in tudi zaključilo. Takrat je bila v celoti odkrita stenska poslikava, ki je bila tudi restavratorsko zaščitena, da ne bi prišlo do odstopanja od podlage in uničenja poslikave; tedaj namreč ni bilo povsem jasno, kdaj bo sledila temeljita obnova palače. V predhodnem konservatorskem programu niso bili obdelani konstrukcijski sklopi spomenika, kot tudi ne stanje ohranjenosti materialov, kar je za izdelavo konservatorskih smernic in pogojev, ki zadevajo sanacijo, obnovo in prezentacijo, ključnega pom-

ena. Za pregled konstrukcij in materialov palače je bil k sodelovanju povabljen strokovnjak, inženir statik Mojmir Sajinčič; ta je za statično presojo ohranjenosti spomenika izdelal elaborat, ki je bil vključen v konservatorski program.

Konservatorski program je v novem Zakonu o varstvu kulturne dediščine, ki velja od 1. marca 2008, zamenjal konservatorski načrt. Zanj so bila izdelana natančnejša strokovna navodila za pripravo in izdelavo, ki so bila v obravnavanem primeru palače Kreljeva ulica 6 že upoštevana. Novost glede na prejšnji konservatorski program predstavlja ne le obvezen in določen vsebinski okvir, temveč tudi priloga kataloga, v katerem so predstavljeni vsi pomembnejši arhitekturni in konstrukcijski elementi spomenika, ki so temeljna sestavina kulturnega pomena dediščine, nazorno predstavljeni tekstualno, grafično in fotografsko. Temeljni problem, ki ga povzema konservatorski program, predstavlja odločitev o primerni namembnosti spomenika, saj je ključnega pomena za njegovo celovito obnovo. V konservatorskem načrtu je celovita obnova in prezentacija spomenika najprimernejša odločitev, saj je zaradi ogroženosti in slabega vzdrževanja palače nujno potrebna.

Koper, palača Kreljeva 6, baročno stopnišče
(foto: J. Jeraša, 1996)

Namen dopolnitve konservatorskega programa je določitev temeljitejših smernic za ohranjanje spomenika in vseh njegovih kvalitet ter tako pomagati lastniku, da poišče spomeniku primerno funkcijo, s katero ga bo mogoče ne le obnoviti in prezentirati, temveč ga ohraniti v okviru primerne

dejavnosti. V konservatorskem programu so predlagane usmeritve, ki pomagajo projektantu izbrati primerne sanacijske posege, utrditi konstrukcijske sklope ali pa te zamenjati z ustreznimi in primernimi novimi, izboljšati njegovo materialno ohranjenost ter mu omogočiti uporabnost. Konservatorski načrt bo treba z dokončno odločitvijo o namembnosti spomenika še dopolniti s potrebnimi konservatorskimi raziskavami, ki jih bo treba opraviti pred začetkom projektiranja. Za prezentacijo palače pa bo treba izdelati konservatorsko-restavratorski projekt, ki bo vključen v izvedbeno projektno dokumentacijo.

Mojca MarjAna Kovač

Koper, palača Kreljeva 6, glavna dvorana
(foto: J. Jeraša, 1996)

94

EŠD: 7287

Naselje: **Kopriva**

Občina: **Sežana**

Ime: **Kopriva – arheološko najdišče Ajdovska vas in Sv. Lovrenc**

Področje: **A**

Obdobje: **prazgodovina**

Na vzhodnem profilu izkopa za zemljo v vrtači približnega premera 40 m in globine 5 m, na parc. št. 1461 in 1460, k. o. Kopriva, smo približno 1,5 m pod površjem dokumentirali lepo viden pedološki horizont, ki se je od ostalega homogenega rdečerjavega depozita razlikoval le po temnejši barvi. Približno 0,5 m pod površjem, torej nad

omenjenim horizontom, smo našli večji kos ostentivne prazgodovinske posode. Nekaj odlomkov prazgodovinske lončenine je voda že izprala na dno izkopa, in ti so v nasprotju s prejšnjim najdenim kosom imeli precej zaobljene lome.

Tomaž Fabec

95

EŠD: 2129

Naselje: **Koreno nad Horjulom**

Občina: **Horjul**

Ime: **cerkev sv. Mohorja in Fortunata**

Področje: **R, UA**

Obdobje: **gotika**

Podružnična cerkev sv. Mohorja in Fortunata na Korenu je bila posvečena leta 1389. Iz tega časa je še ladja, ki so ji v 18. stoletju predelali okna in jo obokali, medtem ko je mrežasto obokani prezbiterij mlajši, saj je nastal šele na začetku 16. stoletja.

Freske v prezbiteriju so nastale v začetku 16. stoletja (ok. 1510–1530), avtorja pa J. Höfler umešča v vrsto poljudnih slikarjev tistega časa. Na stenah prezbiterija so po tradicionalnem načelu nameščeni stoječi apostoli znotraj naslikane arhitekture, na oboku pa so razporejeni angeli z orodji Kristusovega trpljenja in glasbenimi instrumenti. Tudi obočna polja so uokvirjena z naslikanim poznogotskim krogovičevjem.

Prvi restavratorski posegi na stenskih poslikavah v cerkvi sv. Mohorja in Fortunata so bili izvedeni v šestdesetih letih 20. stoletja. V letu 1999 so bila opravljena ponovna in obsežnejša sondiranja poslikav v cerkvi. Pred posegom v letu 2007 so bile opravljene sonde, ki so kazale, da so poslikave na stropu izvedene v sekotehnikih ter da so slabo ohranjene. Poslikave na stenah kažejo ponekod značaj freskotehnik, drugje pa sekotehnik. V višini približno 1 m je neustrezna električna napeljava. Pod to višino ni bilo zaslediti ostankov poslikav. V ometu po celotnem prezbiteriju so bile vidne večje razpoke in poškodbe, rebra in sklepniki so bili povešeni ter so odstopali od ometa.

Restavratorska dela v letu 2007 so temeljila na restavriranju poslikav v prezbiteriju. Poslikava na stropu je bila izvedena v sekotehnikih, prav tako na stenah, vendar je – po predvidevanjih – na nekaterih mestih zaradi močne zasiganosti dobila značaj freske. Zaradi slabše obstojne tehnike, kjer se slabo obstojna barvna plast bolje oprime poznejšega beleža kot originalne plasti, se je barvna plast ob odstranjevanju recentnih beležev odlučila. Pokazalo se je,

da je bila poslikava, še preden so jo prebelili, močno uničena. Tako odkrivanje ni vedno prineslo rezultatov, saj ponekod poslikave pod beleži niso bile več ohranjene. Poslikava je bila na nekaterih mestih zaradi vpliva kapilarne in meteorne vlage močno zasigana, ravno tako beleži, ki so prekrivali poslikavo, zato so bili na nekaterih mestih zelo težko odstranljivi. Zaradi vseh naštetih dejavnikov je bilo treba fizično odstranjevanje beležev s skalpeli dopolniti še s kemijskimi metodami. Na beleže so bile nanesene kationske smole, ki so omehčale beleže, tako da jih je bilo nato lažje odstraniti. Na drugih mestih so bile na beleže nanesene obloge amonijevega karbonata. Narejene so bile sonde s poskusi odstranjevanja sige. Siga se je mehčala z mešanico acetona, oceta in vode ter s kationskimi smolami, dokončno pa se je odstranila z gravirnimi svinčniki. Narejeni so bili poskusi čiščenja in utrjevanja barvne plasti. Finalno čiščenje je bilo izvedeno z vodo, gobico in čopičem, tudi s kationskimi smolami in s skalpelom. Izvedeni so bili trije poskusi utrjevanja barvne plasti: z estelom, barijem in nanokalkom. Kemijsko odstranjevanje beležev, sige in nečistoč ter utrjevanje barvne plasti je potekalo pod vodstvom restavratorke dr. Marte Bensa.

Po sondiranjih se je pokazalo, da je bil spodnji del poslikave skupaj z ometom do višine približno 1 m odbit, ta del stene pa je bil pozneje večkrat na novo ometan. Ti ometi so bili odstranjeni do kamna; na ta način je omogočeno izsuševanje sten v prezbitერიju.

Odstranjena je bila zastarela električna napeljava, ki je bila napeljana vzdolž vsega prezbitერიja – v območju stopal apostolov. Napeljava je bila pomaknjena v spodnji del stene, približno 20 cm od tal, kjer ni ohranjenih poslikav.

Sledilo je kitanje razpok in poškodovanih mest. Najobsežnejše razpoke so nastale ob stikih med rebri in stropom ter sklepniki in stropom. Nekatere večje razpoke po stenah pa so verjetno posledica potresov v preteklosti. Poškodbe so bile injektirane z apneno injektirno maso in pokitane z apneno malto. Na enem izmed obočnih polj je bila narejena poskusna retuša. Za vezivo je bil uporabljen amonijev kazeinat.

Ker so domačini (pod nadzorom ZVKDS) začeli urejevati celotno cerkev, so se sondirale tudi stene v ladji cerkve. Fragmenti ohranjenih poslikav goriških delavnic z začetka 15. stoletja so pokazali, da je bila poslikana celotna ladja, vendar so večkratne predelave cerkve (vzidava novih oken, vrat, namestitvev pilastrov, novega kora ...) onemogočile vpogled v kakšen večji, bolj sklenjen prizor. Ohranil se je le prizor svetnika na severni steni ladje pod korom.

Anita Kavčič Klančar

Koreno nad Horjulom, cerkev sv. Mohorja in Fortunata, poslikave med posegi (foto: A. Kavčič Klančar)

96

EŠD: 670

Naselje: Kozarišče

Občina: Loška dolina

Ime: Snežnik – grad

Naslov: Kozarišče 67, 1386 Stari trg pri Ložu

Področje: R

Obdobje: 13.–19. stoletje

Grad Snežnik stoji na majhni skalni vzpetini na skrajnem jugozahodnem delu Loške doline ob vznožju snežniških gozdov, pod goro enakega imena. Prvič se omenja v listinah v povezavi z gospodi Snežniškimi ali Schnebergi v letu 1269. Njegovo prvotno podobo sta sestavljala dva vzporedna stolpa, ki sta oklepala notranje dvorišče, med sabo pa sta bila povezana s hodnikom.

V približno 700-letni grajski zgodovini se je v gradu vse do konca druge svetovne vojne menjalo več lastnikov. Gospodom Snežniškimi so sledili Lambergi, ki so grad v 16. stoletju povečali, dodali dva obrambna stolpa in povišali obzidje ter mu tako dali renesančno podobo. Tem so sledile družine Scheyer, Pranckh, Raumschissl, Eggenberg, Auersperg, Lichtenberg in zadnja knežja družina Schonburg-Waldenburg, ki je gradu dala njegovo današnjo podobo.

Po vojni je bil grad s posestvom poddržavljen. Postal je protokolarni objekt zaprtega tipa. Do šestdesetih let prejšnjega stoletja so vanj prihajali na počitnice funkcionarji izvršnega sveta, v

sedemdesetih letih se je grad postopoma začel odpirati za ogled javnosti kot muzej bivalne kulture 19. stoletja. V osemdesetih letih so začele v njem, poleg ogledov, potekati še kulturne prireditve ter civilni poročni obredi. Danes je grad v lasti Ministrstva za kulturo.

Grad Snežnik je poleg Strmola edini slovenski grad, ki se ponaša z izvorno opremo zadnjih knežjih lastnikov. Pohištvo in drugi inventar je pretežno iz druge polovice 19. in z začetka 20. stoletja.

Pripravljalna dela so bila pri gradu Snežnik popolnoma drugačna kot pri do sedanjih grajskih prenovah. Velik logistični zalogaj je predstavljala selitev pohištva in predvsem iskanje primernih depojev. Odločili smo se, da pohištvo in preproge deponiramo v двореc Dornava, ki je prav tako v lasti Ministrstva za kulturo, in se tako izognemo najemnin. S selitvijo pohištva v двореc pa nismo rešili samo problem depoja, ampak smo vanj začasno postavili tudi del snežniške zbirke, tako da je bila tudi v času prenove na ogled javnosti.

Drobni inventar in nagačene živali smo deponirali v del grajskih pristav, slike in knjižno gradivo pa v depoje Restavratskega centra. Depojski postori so bili pred selitvijo očiščeni in opremljeni z alarmnimi napravami. Pred selitvijo je bil grad v celoti fotografsko in grafično dokumentiran. Narejen je bil katalog vsega inventarja (pohištvo, slike, knjižno gradivo, drobni inventar, nagačene živali ...) in prostorov. Vsi predmeti iz gradu so dobili svoj kartonček z osnovnimi podatki in inventarno številko. Da bi preprečili poškodbe med transportom, smo vse kose pohištva zaščitili s filcem, ščitniki iz stiropora in folijo. Grad smo začeli prazniti novembra 2005. Selitev je bila opravljena v šestih delovnih dneh; v te dneve je treba vključiti tudi postavitev pohištvene zbirke v dvorcu Dornava. Pri selitvi pohištva smo ugotovili, da je starejša oprema, s katero je bil grad opremljen v obdobju kneza Jurija, označena s številkami, ki se ujemajo s številkami sob, v katerih je bila nameščena. To nam daje natančen vpogled v postavitev grajskih ambientov v 19. stoletju. Zahvala za to gre nedvomno knezu Juriju, ki se je šolal v vojaških šolah, te pa so mu privzgojile vodenje natančnih evidenc. To ugotovitev smo upoštevali pri novi muzejski postavitvi.

Ko je bil grad prazen, smo lahko opravili osnovne sondažne raziskave po posameznih prostorih. Glede na to, da je bilo že v začetku prenove postavljeno izhodišče, da se grad prezentira v njegovi ohranjeni podobi iz 19.

stoletja, v katero sodijo tudi papirnate tapete v večini prostorov, smo sondažne raziskave omejili na posamezne prostore, kjer tapet ni bilo, in na sondiranje lesnih stropov. Pri sondiranju smo ugotovili več plasti beležev in v nekaterih prostorih dekorativno poslikavo iz prve polovice 19. stoletja.

V nizkem pritličju je bil najden originalen kamniti tlak, ki se je pod poznejšimi lesenimi tlaki ohranil še iz zelo zgodnje faze gradu. Verjetno je to najstarejši del gradu.

Naslednji korak je bila zaščita vseh elementov, ki so ostali med gradbeno sanacijo na gradu; to so lesene stopnice, tlaki, opaži, papirnate tapete, vratni podboji, vratna krila, rimski nagrobniki, kamin, peč, zemljevid ... Zaščita vseh elementov, ki ostanejo med gradbeno sanacijo na objektu, je izjemno pomembna, saj se tako prepreči nepotrebna škoda na originalni substanci spomenika.

Kot predpriprava na statično sanacijo gradu so bili po dokumentiranju (načrt, oštevilčenje...) dvignjeni kvalitetni tlaki in odpeljani v restavratske delavnice. Med tlaki prevladujeta intarzijski parket in opečni tlakovec. Odstranjena so bila peščena nasutja, originalni leseni tramovni stropovi pa so bili temeljito očiščeni ter na poškodovanih mestih konservirani. Primarni leseni stropniki so bili z zgornje strani ojačeni z armiranobetonskimi gredicami 8 x 40 cm, kolikor je dopuščal vmesni prostor v originalni stropni konstrukciji. Hkrati je bilo izvedeno tudi protipotresno zavetrovanje z jeklenimi vezmi ob nosilnih zidovih in z diagonalami v stropnih medprostorih. Vsi tlaki so bili po zaključku gradbenih posegov vrnjeni na svoje izvorno mesto in restavrirani.

Razpoke in druge poškodbe v zidovih so bile zapolnjene z nizko nosilno injekcijsko maso na bazi pucolanov, apna in belega cementa. Dotrajani in pregneti lesovi ostrejša so bili nadomeščeni z novimi, neustrezno rešeno opiranje ostrejša na lesene stropove pa premeščeno z novimi jeklenimi okvirji. Streha je bila prekrita z novo opečnato kritino bobrovec. Rekonstruirane so bile tudi strešne odprtine.

Novo instalacijske vode za razsvetljava, požarno varovanje, alarme in temperiranje objekta smo namestili v stropne medprostore.

Vsa vrata v gradu so bila konservirana oziroma restavrirana. Okna, ki so bila veliko bolj poškodovana in deloma tudi že nadomeščena z neprimernimi novimi okenskimi okvirji, smo delno restavrirali (vsa hrastova dvojna okna), posamezne dotrajane ali oblikovno neprimerne

novejše elemente pa smo nadomestili z novimi, macesnovimi okni po vzoru obstoječih. Pri tem smo uporabili tudi ohranjeno staro okovje.

Kamniti elementi na gradu so v celoti konservirani in v posameznih segmentih restavrirani. Med cine na terasi so bile nedestruktivno vpete varnostne prečke, ki preprečujejo padce.

Klet je bila v razstavnih prostorih spremenjena v sedemdesetih letih 20. stoletja. Takrat so vse fuge v kleti zaščitili s cementno malto. Ker bi z odstranjevanjem cementne malte naredili preveč škode na originalni arhitekturni substanci, smo se odločili, da se sten in stropa ne dotikamo. Zaradi zamakanja je na stropu kleti prišlo do nabiranja apnenca in s tem do posebne patine prostora. V kleti je bilo tako urejeno talno gretje in položen je bil nov opečnati tlakovec.

Vse peči so restavrirane. Pred gradbenimi deli so bile razstavljene in deponirane v depo. Po zaključku gradbenih del in postavitvi tlakov pa so bile ponovno postavljene in restavrirane. Tri peči so z ustrezno obnovljenimi dimovodi pripravljene za klasično ogrevanje z drvmi. Druge peči pa so povezane s toplovodnim sistemom objekta in bodo služile kot grelna telesa v kombinaciji s konvektorji, ki so vgrajeni v okenskih nišah ter zakriti z lesenimi oziroma mavčnimi oblogami, skladno z obdelavo sten posameznega prostora. Nova kotlarna je zgrajena v prehodu v notranje dvorišče, kjer so locirane tudi nove sanitarije za potrebe obnovljene kletne dvorane. Ta je z novim stopniščem v stolpiču ob terasi povezana s teraso in poročno dvorano v pritličju, kar bo omogočilo strežbo ob slavnostnih prireditvah in samostojno delovanje kletne dvorane, ne da bi se posegalo v muzejski del gradu.

Požarna varnost objekta in obiskovalcev je izboljšana z novim hidrantnim omrežjem, požarnim javljanjem, varnostno razsvetlavo ter dopolnjenim požarnim stopniščem v okroglem stolpu iz 19. stoletja, ki se izteka skozi požarni izhod na teren ob gradu, kjer so zgrajene nove zunanje evakuacijske stopnice. Da smo ohranili originalna vrata, smo morali na njihovi notranji strani v stolpu vgraditi pršilce za preprečevanje širjenja požara.

V prostoru nekdanje kuhinje ob obzidju, ki je bila po drugi svetovni vojni preurejena v družabni prostor s krušno pečjo, je zdaj pripravljen prostor za grajsko prodajalno s spominki in gradivom, povezanim z gradom in njegovo zgodovino.

Ponovno postavljanje peči (foto: Majda Obreza Špeh)

Betoniranje vezi na fasadi (foto: Majda Obreza Špeh)

Pogled na obnovljeni grad (foto: Majda Obreza Špeh)

Vsi drugi prostori so po svoji funkciji in notranji ureditvi ostali nespremenjeni. V posameznih prostorih so restavrirane papirnate tapete iz 19. stoletja, v nekaterih prostorih pa je izvedena rekonstrukcija dekorativne poslikave iz 19. stoletja, ki je bila odkrita ob sondiranju objekta. Restavrirani so tudi vsi leseni in ometani stropovi.

Ministrstvo za kulturo je v letu 2006 pripravilo tudi javni razpis za izbiro izvajalca za konservatorsko-restavratske posege na pohištvo in slikah iz gradu. Pohištvo je že vrnjeno v grajske prostore. Restavriranje slik pa bo zaključeno do junija 2008.

Na podlagi ugotovljenega stanja, starosti objekta ter opravljenih analiz je projekt sanacije predvidel optimalen ojačitveno sanacijski poseg, s katerim sta objektu zagotovljeni ustrezna varnost in stabilnost v skladu z veljavnimi tehničnimi predpisi in sodobnimi dognanji o obnašanju objektov pri potresni obtežbi in seveda v skladu z izhodišči spomeniškovarstvene stroke. Poleg konstrukcijske utrditve je prenova obsegala tudi konservatorsko-restavratske posege v celotni notranjosti in zunanosti gradu ter obnovo vsch inštalacij.

Finančna sredstva za prenavo so zagotovili Ministrstvo za kulturo in Evropski strukturni skladi.

Snežniški grad je torej primerno obnovljen in utrjen, da po sodobnih varnostnih standardih lahko služi kot razstavni muzejski objekt najvišje kvalitete in v letu 2008 lahko sprejme tudi že prve obiskovalce.

Damjana Pečnik

97

EŠD: 3079

Naselje: Kozje

Občina: Kozje

Ime: cerkev sv. Eme

Področje: UA

Obdobje: pozna gotika, klasicizem

Z namenom, da bi si na podlagi sondiranja v notranjščini pridobili podatke za izdelavo konservatorskega programa in predračunov za izvedbo prezentacije gotskega dela cerkve, smo leta 2006 ugotovili, da sta leta 2005 Župnija Kozje in Krajevna skupnost Kozje v celoti financirali polaganje novega kamnitega tlaka v notranjščini cerkve ter slikopleskarsko obnovo poslikave iz 19. stoletja v notranjščini cerkve in izdelavo novih neustrezno oblikovanih podbojev glavnih vrat. Vsa dela so bila izvedena brez kulturnovarstvenega soglasja in vedenja odgovornega konservatorja.

Po opravljenem sondiranju in meritvah fasadnih površin ladje, katere zahodni del je prizidek iz leta 1851, je bilo na starejšem delu južne stene ladje odkrito recentno okno iz druge polovice 15. stoletja. Okno bo restavrirano skupaj z restavratskimi deli na zunanjščini prezbiterija. Fasaderska dela na cerkveni ladji je v letu 2006 izvajal Aleš Vodeb, sofinancirala pa Župnija in Občina Kozje.

Bogdan Badovinac

98

EŠD: št. predloga 400688

Naselje: Kranj

Občina: Kranj

Ime: Kranj – arheološko najdišče Kranj

Naslov: Glavni trg 2, Kranj

Področje: A

Obdobje: prazgodovina, rimsko obdobje

Zaradi prenovitvenih del v stavbi Glavni trg 2 v starem mestnem jedru Kranja je med 31. julijem in 6. avgustom 2007 potekalo arheološko izkopavanje pod vodstvom Milana Sagadina, univ. dipl. arheol. in umet. zgod. (ZVKDS, OE Kranj), in mag. Špele Karo, univ. dipl. arheol. Arheološki izkop je bil omejen na 7,7 × 3,3 metra velik prostor v hodniku na vzhodnem delu stavbe, kjer je bila predvidena izravnava tlaka in je poglobljanje posegalo v arheološke plasti. V premešani kulturni plasti, ki je bila uničena z novejšimi posegi, so se ohranili posamezni odlomki prazgodovinske (starejšeželeznodobne) in rimskodobne lončenine

ter bronast novc iz rimskega obdobja. Pod kulturno plastjo smo na globini približno 0,5 metra našli na konglomeratno osnovo.

Špela Karo

99

EŠD: št. predloga 400688

Naselje: Kranj

Občina: Kranj

Ime: Kranj – arheološko najdišče Kranj

Naslov: Tomšičeva ulica 7, Kranj

Področje: A

Obdobje: prazgodovina, rimsko obdobje

Zaradi obnovitvenih del v prostoru nekdanje učilnice velikosti približno 5 × 7,30 m, v pritličju zavodovega objekta na Tomšičevi ulici 7 v Kranju, je bilo treba izvesti zaščitne arheološke raziskave. Zaradi majhnega prostora so pri raziskavah sodelovali le štirje fizični delavci in arheološki tehnik. Potek del in posamezne arheološke plasti so bili fotografsko dokumentirani, geodetsko izmerjeni in računalniško obdelani.

Novoveško nasutje, označeno s SE 1, ki je bilo sestavljeno iz rjavega peska, majhnih prodnikov in posameznih odlomkov opek, smo odstranili ročno. Nasutje je segalo 0,23 m v globino in je služilo za izravnavo prostora. Pod nasutjem se je pokazala temnorjava zemljena plast (SE 2), v kateri so bile novoveške najdbe: odlomki keramike, stekla, pečnic, živalskih kosti, nekaj kovinskih predmetov. Pod njo je bila plast, ki smo jo označili s SE 6 in je bila po sestavi zelo podobna SE 2. Vendar je SE 6 poleg novoveških najdb vsebovala tudi posamezne antične najdbe, in sicer odlomka terre sigillate, pojavljali pa so se tudi prazgodovinski predmeti, na primer odlomki keramične uteži. Pod SE 6 je ležala plast z oznako SE 11, to je bila plast rdečkastega glinenega melja, v kateri so se še vedno pojavljale novoveške najdbe, vendar manj in so bile pomešane s pretežno antičnimi (odlomki keramike, srebrna rimska novca) ter tudi prazgodovinskimi najdbami (odlomki keramike, deli hišnega lepa). Pod SE 11 in nad geološko osnovo – konglomeratom, ki je bil označen s SE 9, je ležala arheološko sterilna plast temnordečkastorjave meljaste gline SE 8. Ob ročnem strganju površine plasti SE 8 so se prikazali številni vkopi, označeni s SE: 14, 15, 17, 19, 21 in 23. V polnilih so bile izključno novoveške najdbe.

V severovzhodnem delu prostora smo pod plastjo SE 2 odkrili ostanke zidov oziroma kanala. Zid je bil zgrajen iz neobdelanih kamnov in vezan z

malto. Kanal je bil zapolnjen s SE 10, to je bila plast sipkega rumenega peska. Ohranjena velikost strukture je bila približno 3 × 1,20 m in je merila v višino (ohranjena) okoli 0,30 m. V plasti SE 10, ki je zapolnjevala kanal, ni bilo najdb. V plasteh, ki so obdajale strukturo, so bile novoveške najde, kar nakazuje čas izgradnje strukture v novi vek. Za natančnejšo opredelitev izgradnje strukture smo uporabili še arhivske vire. Na tlorisu mesta iz zadnje četrtine 18. stoletja (Arhiv Slovenije, 5/81) je bil severni del Tomšičeve ulice vse od današnje Jenkove do Reginčeve ulice pozidan, vendar le ozek pas ob ulici. Notranji del je bil tedaj še nepozidan in je bil v rabi kot vrt. Na načrtu iz leta okrog 1808 (Arhiv Slovenije, XLII/2) je bila na tem delu Tomšičeve ulice približno podobna situacija. Na katastru iz leta 1828 (Arhiv Slovenije, 3000/L121) pa je bil celoten del, kjer danes stoji objekt na Tomšičevi ulici 7, nepozidan. Iz tega bi lahko domnevali, da struktura (SE 7), ki smo jo dobili ob izkopavanju, sodi v čas po sredini 19. stoletja. Ob izkopavanjih na Tomšičevi ulici 7 smo imeli podobno stratigrafijo, kot je to običajno pri arheoloških raziskavah znotraj mestnega jedra Kranja. Enako to velja za podatek, da so bile tudi pri nas vse starejše plasti poškodovane z dejavnostmi v mlajših obdobjih, kar kaže na veliko privlačnost pomola za poselitev v vseh zgodovinskih obdobjih. Raziskave so bile izvedene v devetih delovnih dneh, v času od 7. do 21. maja 2007. Vodja izkopavanja je bil Milan Sagadin, ZVKDS, OE Kranj, terenska vodja Judita Lux, ZVKDS, OE Kranj, kot arheologinja na terenu je sodelovala Tadeja Žižek.

Judita Lux

100

EŠD: št. predloga 400688

Naselje: Kranj

Občina: Kranj

Ime: Kranj – arheološko najdišče Kranj

Področje: A

Obdobje: prazgodovina, rimsko obdobje, srednji vek, novi vek

Stavba Lovskega dvorca na Tomšičevi 42 v Kranju je zaradi propadanja ogrožala pod njo živeče stanovalce, zato se je občina odločila za njeno prenovo in učvrstitve. Pred tem so potekala zaščitna arheološka izkopavanja na celotnem območju stavbe, ki so zajela tako zunanji prostor ob zidovih kot tudi celotno notranjost.

Po odstranitvi tlakovanega poda se je v treh izmed

štirih sob in na hodniku pokazalo nasutje, ki je služilo kot izravnava današnji hodni površini dvorca. Po odstranitvi do poldruga metra debelega nasutja se je pri obravnavanju drobnega gradiva izkazalo, da gre za enkratni poseg, saj so bili tako v JV kot v SZ sobi dvorca najdeni deli istega stenskega kropilčka iz baročnega obdobja.

V SZ sobi, ki je zaradi svoje poglobljenosti v novem veku verjetno služila kot klet, so se po odstranitvi 20 cm nasutja pokazali zidovi in stopnice. Pri nadaljnjem odstranjevanju plasti se je izkazalo, da gre verjetno za poznosrednjeveško klet (teza še ni potrjena), katere JZ vogal je bil delno vklesan v konglomerat. Delno so bile v konglomerat, na katerem stoji poznoantični zid, ki je bil odkrit v izkopavanjih na Tomšičevi 38 leta 2005 (zid 7), vsekane tudi stopnice v prostor, katerega hodna površina je bila močno utrjena. Pozneje se je izkazalo, da je šlo za konglomeratne plošče, ki so skupaj tvorile hodno površino. Pod njo je bila plast zemlje s poznoantično grobo keramiko, izkazalo pa se je, da je bil Z zid, ki je bil vezan z mivkasto malto, zgrajen na starejšem, verjetno zgodnjeantičnem zidu, ki je doživel še eno, vmesno prezidavo. Med tem zidom in zunanjo, zahodno steno lovskega dvorca so bile v zasutju najdene fragmentirana vzhodnogotska ločna fibula s polkroglasto brušenim granatom ter langobardska keramika z glajenim mrežastim okrasom.

V SV sobi se je tik pod tlakovano hodno površino pokazal trden estrih, ki se je vezal z V steno lovskega dvorca. Prekrival je skalo na sredini sobe, ki je bila priklesana na pravšnjo višino, da je služila kot podlaga estrihu. Na severni strani se je estrih zaključil na zidu, ki je potekal v smeri V–Z (SE 508), na zahodni strani pa na zidu, ki poteka po vsej dolžini iz Tomšičeve 38 (zid 10) pod S steno lovskega dvorca in se konča pod J steno SV sobe. Zid 10 je bil pri gradnji zidu SE 508 v S delu uničen vse do temeljev, čez katere je šla plast z zgodnjeantično keramiko. Zid SE 508 poteka pravokotno na zid 7 (izkopavanja Tomšičeva 38, 2005) in kaže, da je vezan z njim in torej verjetno istočasen. V tem prostoru so bile tudi sledi prazgodovinskih vkopov, najdene so bile prazgodovinska utež, bronasta igla brez glavice, pa tudi kamnita eneolitska puščica.

V JV sobi je bilo pod dvema tlakovanima plastema poldrugi meter visoko nasutje za izravnavo. Zasuta je bila tudi zidana peč v JZ delu sobe, v kateri je bilo poleg velikih ploščatih kamnov in oblic, ki so bili delno ožgani, veliko žganinske plasti z ohlajeno peno, ki nastaja pri segrevanju železa. Tudi na hodni površini je bilo veliko prejavetih železnih kosov nedoločljive uporabe.

V JZ sobi smo pod prav tako debelo plastjo nasutja našli v JZ kotu peč, ki pa je bila grajena v suhozidni tehniki. Hodna površina, sočasna z uporabo peči, je bila ožgana, na njej so bili ožgani kamni, pa tudi deli večjih ožganih tramov. Pod njo je bil estrih nepravilne oblike, ki je po konglomeratni površini, na kateri je bil narejen, padal v smeri proti zahodu. Vezal se je s spodnjim delom zidu Z stene Lovskega dvorca, ob katerem je bil Teoderikov novc s konca 5. oziroma iz prve polovice 6. stoletja.

Številne drobne najdbe ter arhitekturni ostanki nakazujejo intenzivno uporabo prostora v prazgodovini, antiki ter srednjem in novem veku. Na tem prostoru so v zgodnjeantičnem času stali objekti, ki so jih deloma uničili ali pa preuporabili v času pozne antike. V 17. stoletju, ko je bil zgrajen lovski dvorec, so uporabili še stoječi zid (zid 7) v višini 3 metrov ter na tem mestu zgradili stavbo Lovskega dvorca, ki stoji na humusu brez temeljev in na konglomeratni skali. Točen čas nastanka prostora v SZ sobi še ni potrjen, o tem bodo odločale nadaljnje raziskave in obdelava podatkov. V novem veku so bili vsi prostori, razen SV sobe, zasuti, čeznje pa je bila narejena nova, današnja hodna površina.

Izkopavanja, ki jih je financirala Občina Kranj, je vodil mag. Draško Josipovič ob pomoči študentov Luka Rozmana, Janeza Rupnika in Helene Rismondo.

Helena Rismondo

101

EŠD: št. predloga 400688

Naselje: Kranj

Občina: Kranj

Ime: Kranj – arheološko najdišče Kranj

Naslov: Tomšičeva ulica 38, Kranj

Področje: A

Obdobje: prazgodovina, rimsko obdobje, srednji vek, novi vek

Predhodni arheološki izkop na območju Tomšičeve ulice 38 (tako imenovani Knedlov vrt, poročilo 2006) leta 2005 ni bil izveden v celoti, zato so od 4. 4. do 12. 7. 2007 z vmesno prekinitvijo na tej lokaciji potekala nadaljevalna zaščitna arheološka izkopavanja.

Zaščitna arheološka izkopavanja so zajela vzhodno polovico površine Knedlovega vrta v izmeri približno 25 x 6 m. Izkopno polje je bilo na vzhodu omejeno s stavbo Tomšičeva ulica 38, na severu s hišno parcelo Škrlovec 1, na zahodu se je

naslanjalo na že omenjeni izkop iz leta 2005, na jugu pa je segalo do lovskega dvorca gradu Kieselstein. Glede na dvigovanje konglomeratno osnovanega terena od zahoda in vzhoda proti sredini kranjskega pomola je bilo pri izkopu pričakovati manjše globine kot leta 2005.

Izkopavati smo začeli v severnem delu izkopenega polja ter že 0,2 m pod plastmi ruše in recentnih gradbenih odpadkov (SE 001) ter pod premešano srednjeveško in novoveško plastjo (SE 015) odkrili antični zid (SE 003), potekajoč v smeri V–Z. Gre za nadaljevanje zidu, ki je bil odkrit že med izkopavanji leta 2005, vendar se njegovega pomena oziroma pripadnosti določenemu objektu zaenkrat še ne da določiti.

Po odstranitvi mlajših odloženih plasti (plast ruše, nastje za balnišče, ledenica) na sredini in jugu izkopenega polja se je tudi tu pokazala premešana srednjeveška in novoveška plast (SE 015). Pod njo je bila odkrita plast kamenja in zemlje (SE 022), kar je dalo slutiti, da gre za ruševino nekega zidu. Kot se je z nadaljnjim izkopom izkazalo, je šlo za poznoantično plast, ki pa je bila v zgornjem delu še premešana z omenjeno mlajšo plastjo (SE 015 in SE 022 sta si po lastnostih zelo podobni, zato je prehod težko zaznaven). O poznoantičnem poreklu nas prepričajo številne najdbe, kot so puščična ost, več drugih železnih predmetov, keramika, odlomek stekla idr. Posebej gre izpostaviti gumb iz granata z vdelanim ahatom. Poleg SE 022 je bila na približno istem območju locirana še ena poznoantična plast zemlje in kamenja (SE 025), ki je v spodnjem delu že prehajala v peščeno plast, pomešano s koščki fresk (SE 030). Pod to plastjo, ki je bila na nekaterih mestih bolj kompaktna, drugje manj, je bila plast prodnikov (del hodne površine), ki je bila vezana na zid SE 043, vmes pa so bili ponekod vidni sledovi žganine.

Delovna teza je, da so freske in omet pripadali objektu, ki sta ga na vzhodni in severni strani zamejevala dokumentirana zidova (SE 051 in SE 043) debeline približno 1 m. Južno stranico gre verjetno povezovati s SE 1012, ki je bila odkrita na Tomšičevi ulici 42. Proti zahodu je stanje bolj zapleteno. Ena možnost dopušča, da je bil objekt bolj odprt, kar lahko potrdimo z dokumentiranimi ostanki dveh velikih ploščatih kamnov (lahko jih je bilo več), ki sta lahko služila kot del opore strešne konstrukcije bivalnih prostorov. Ti so praviloma obrnjeni proti Z oziroma JZ strani. Druga možnost upošteva še zid 10 (glej poročilo v VS 2006, str. 73), katerega postavitev lahko razlagamo kot del obrambnega zidu, kar ne bi bilo za tisti čas nič nenavadnega. Kakor koli že, vsi pridobljeni dokazi nakazujejo neki objekt zgodnejše

faze poznoantičnega obdobja, ki pa bo natančno opredeljen šele po temeljitem izkopu in opredelitvi struktur ter artefaktov s celotnega območja J od gradu Kieselstein.

Pod poznoantičnimi plastmi so sledile jame, zapolnjene z zgodnjeantičnimi (odlomki aco čaše, odlomek vrča idr.) in prazgodovinskimi najdbami (utež). Njihov pomen zaenkrat še ni znan. Potrdilo pa se je dejstvo, da je v Kranju zgodnjeantična plast slabo zastopana.

Pristojna spomeniška služba in Občina Kranj imata smele načrte, da bi tu potekala arheološka učna pot, ki bi obiskovalce vodila ob S steni gradu Kieselstein do obzidja, nato skozi lovski dvorec v nivoju kleti na Knedlov vrt in od tam naprej skozi Ambrožičevo hišo, mimo trdnjave Škrlovec, skozi spodnji in zgornji Layerjev vrt ter skozi Layerjevo hišo na Tomšičevo ulico.

Arheološka dela je vodil mag. Draško Josipovič, univ. dipl. arheol., temu pa so bili v strokovno pomoč študenti arheologije Mija Černe, Helena Rismondo, Petra Vojakovič, Luka Rozman in Janez Rupnik.

Luka Rozman

102

ESD: 5144

Naselje: **Kranj**

Občina: *Kranj*

Ime: **arheološko območje Pungart**

Naslov: *Trubarjev trg 2, Kranj*

Področje: *A*

Obdobje: *prazgodovina (mlajša železna doba)*

Obnova stanovanjske stavbe Trubarjev trg 2 v Kranju je terjala tudi nov kanalizacijski priključek na obstoječo mestno kanalizacijo. Celotno območje starega mestnega jedra Kranja je varovano kot arheološki spomenik, zato je med drugimi kulturnovarstvenimi pogoji ZVKDS, OE Kranj, zahteval tudi arheološki nadzor nad izkopom. Nadzor je potekal od 27. 3. do 3. 4. 2007. Izkazalo se je, da od skupno približno 50 m dolgega jarka 5 m poteka po pretežno še neprekopnem terenu. Očiščeni profil je pokazal, da je pod cestnimi nasutji in novoveško kulturno plastjo približno 25 cm debela naselbinska plast, ki je vsebovala grobo latensko keramiko, nekaj odlomkov fine grafitirane keramike in keltski novček (tip s konjičkom). Plast se je zaključevala na približno 100 cm tankem sloju rdeče žgane ilovice in oglja, ki pa se je prilagajal kotanjasti geološki podlagi konglomerata in nesprijetega proda.

Preseneča odsotnost zgodnjeantične sigillate, ki je v Kranju praviloma povezana s poznimi latenskimi najdbami. Morda je vzrok le majhna izkopana površina.

Milan Sagadin

103

EŠD: 5145

Naselje: **Kranj**

Občina: **Kranj**

Ime: **Kranj – grobišče Lajh**

Področje: **A**

Obdobje: **zgodnji srednji vek**

Zaradi predvidene izgradnje treh stanovanjskih blokov na območju Sotočja v Kranju (na lokaciji opuščeni stavb tovarne SAVA), ki je v arheološki stroki bolj znano z ledinskim imenom Lajh in je vpisano v register dediščine pod zaporedno številko EŠD 5145 ter zavarovano kot spomenik lokalnega pomena (Odlok o razglasitvi starega mestnega jedra Kranja za kulturni in zgodovinski spomenik, Uradni vestnik Gorenjske, št. 19/83-195), so bile po obstoječi zakonodaji obvezne predhodne arheološke raziskave. Znano je, da so bili konec 19. in v začetku 20. stoletja na tem delu že izkopani grobovi, ni pa bilo znano v kolikšnem obsegu, niti ni bilo znano, kolikšno je bilo uničenje zgodnjersrednjeveškega grobišča ob izgradnji tovarne Sava. Po odločitvi odgovornega konservatorja Milana Sagadina (ZVKDS, OE Kranj) so stekla predhodna arheološka sondiranja: izvedena so bila v maju 2007. Zaradi pozitivnega rezultata na nekdanjem parkirišču (parc. št. 404, 406 in 407/1, k. o. Kranj) je ZVKDS, OE Kranj, v času od 19. junija do 4. septembra 2007 izvedel zaščitne arheološke raziskave.

Na podlagi izvedenih sondiranj smo se odločili, da bomo vrhnjo plast, ki je bila sestavljena iz več novoveških nasutij, odstranili strojno. Ob tem smo bili pozorni le na to, da smo pri posegih v premešane plasti s konca 19. in začetka 20. stoletja bolj previdno kopali ter sproti pregledovali izkopana nasutja, saj smo predvidevali, da so nekatere od njih nastale ob Pavšlarjevih izkopavanjih. To bi lahko pomenilo, da vsebujejo "izgubljene" ali celo zavržene pridatke iz grobov. Po odstranitvi nasutij smo ročno postrgali površino in jo ustrezno dokumentirali: fotografirali, opisali in geodetsko izmerili. Ročno smo izkopali vse vkope, ki so bili vidni, in na enak način dokumentirali še zaključno stanje.

Skelete, ki so bili v neprekopanih grobovih, je

antropologinja (dr. Petra Leben Seljak, zasebna raziskovalka) pregledala že na terenu in preliminarno opredelila spol, starost in višino. Določene predmete je zaradi njihove kvalitete in krhkosti (na primer roženi glavniki in nekatere kovinske najdbe) že na terenu utrdila konservatorica (Nataša Nemeček, Narodni muzej Slovenije). Predmeti so bili nato odpeljani v konservatorsko delavnico Narodnega muzeja Slovenije v Ljubljani.

Konec 19. in začetek 20. stoletja je lastnik tega zemljišča, posestnik Tomo Pavšlar, po domnevah sodobnikov izkopal med 100 in celo 500 grobov. Ob arheoloških raziskavah v letu 2007 smo dobili že prekopane grobove, iz katerih lahko rekonstruiramo način dela v preteklosti. Takoj smo bili pozorni na dejstvo, da so bila izkopana le polnila grobov. Pri tem je bil skelet odstranjen iz grobne jame, pridatki pa so bili pobrani. Shranili so se le na videz bolj dragoceni predmeti, saj smo v zasutju grobne jame dobili tako nekatere kovinske predmete kot tudi dele roženih glavnikov. Ob zasipanju grobne jame so bile vanjo shranjene tudi kosti skeleta. Antropološka analiza še ni zaključena, vendar glede na količino kosti v posamezni jami predvidevamo, da skeleti niso bili pomešani, temveč so bili ostanki vrnjeni v prvotni grob.

Na nekdanjem parkirišču smo odkrili 145 grobov, od tega je bilo 48 neprekopanih, ostali so bili prekopani. Izjemno zanimivo je veliko število dvojnih pokopov (sedem), dobili pa smo tudi trojni pokop. Skupno število skeletov iz neprekopanih grobov je torej kar 57. Antropologinja je na terenu pregledala skelete iz 49 grobov, to pomeni 58 skeletov. Ohranjenost skeletov je bila slaba do srednja, v relativno dobrem stanju so bile le kosti šestih skeletov. Omenili smo že, da je bilo veliko število skupnih pokopov, pri katerih gre za sočasno umrle ljudi. Mogoče je, da gre za epidemijo, vendar starostna in spolna struktura umrlih tega ne potrjuje, saj običajno bolezen bolj prizadene predvsem določeno skupino ljudi, navadno telesno šibkejše posameznike (majhne otroke, starejše in ženske). V tej skeletni seriji je spolno razmerje dokaj uravnoteženo, delež otroških skeletov je primerljiv z drugimi skeletnimi grobišči, vse starostne skupine otrok so enakomerno zastopane, starih ljudi pa na grobišču sploh ni. Večina odraslih je umrla precej mladih, med 21. in 30. letom, le malo pa jih je dočakalo 50 let.

Le majhen delež grobov, če upoštevamo le neprekopane, je bil brez pridatkov. V kar 41 neprekopanih grobovih so bili pridatki. Najdbe, pridatke, ki jih Pavšlar ob kopanju ni pobral, smo dobili v 29 prekopanih grobovih, medtem ko je bilo 68 že

prekopanih grobov brez pridakov. Na podlagi najdenih predmetov se naši grobovi pridružujejo že znanim in večkrat objavljenim grobovom z grobišča Lajh. V ženskih grobovih se kot pridatki največkrat pojavljajo ogrlice iz številnih steklenih jagod in različne vrste fibul, bronaste ali srebrne pozlačene. Priložene imajo tudi železne nožiče. Zapestnice, uhani, igle in prstani so maloštevilni, nekaj več je roženih dvorednih glavnikov in pa pasnih spon. Glavniki in pasne spon, ki so izdelane iz različnih materialov, železa, bronu ali srebra, se pojavljajo tudi v moških grobovih skupaj z nožiči ali kompletom železnih pripomočkov, med katerimi je običajno tudi kresilo in kresilni kamen. V nekaterih grobovih pa smo dobili tudi novce. S temi pridatki se je dodatno potrdila prisotnost Langobardov v Kranju v 6. stoletju n. š., bolj očitna pa je postala prisotnost Vzhodnih Gotov. Ponovno so se pojavili bizantinski elementi, ki porajajo domnevo o prisotnosti bizantinske posadke.

Grob otroka s pasno spono in roženim glavnikom (foto: M. Lavrič)

Z novimi izkopavanji, ki smo jim dodali tlorise do zdaj objavljenih starejših izkopavanj, smo dobili jasno južno mejo zgodnjesevnoevropskega grobišča, predvidevamo pa tudi njegovo vzhodno mejo. Ob združenem načrtu starejših izkopavanj je prav tako jasno vidno, kje bi ob morebitnih posegih v zemeljske plasti morala potekati nova zaščitna arheološka izkopavanja.

Vodja izkopavanja je bil Milan Sagadin, terenski vodja Judita Lux (ZVKDS, OE Kranj), kot arheologinji na terenu sta sodelovali še Tadeja Žižek in mag. Špela Karo, podizvajalec (infrastruktura in strojna dela) pa je bilo podjetje Magelan skupina, d. o. o.

Judita Lux

Srebrna pasna spona iz otroškega groba (foto: M. Lavrič)

104

ESD: 9410

Naselje: **Kranjska Gora**

Občina: **Kranjska Gora**

Ime: **stara šola**

Naslov: **Borovška 90**

Področje: **Z**

Obdobje: **19. stoletje, 1859**

Prizadevanja zavoda za ohranitev kranjskogorske stare šole s konservatorskega stališča niso uspela. Investitor je objekt porušil. Po navodilu zavoda je varno demontiral in shranil le kamniti vhodni portal. Z rušenjem objekta se dolgo časa nismo strinjali; zagovarjali smo dejstvo, da so konstruktivni nosilni zidovi kljub nekaterim razpokam toliko ohranjeni, da jih je mogoče strokovno gradbeniško sanirati in da je vlago z objekta mogoče gradbeniško odpraviti brez rušenja. Zaradi slabega vzdrževanja strehe in močenja konstruktivnega lesa je propadla streha objekta; v objekt se je naselila lesna gliva solzivka (*Serpula lacrimans*) ter močno prizadela leseno strešno konstrukcijo in strop, z njo so bile preprejene celo inštalacije. Ta gliva je predstavljala nevarnost tudi za bližnje ob-

jekt, saj si sama ustvarja pogoje za rast in napada skorajda vse materiale. V zavodu smo podali tudi ukrepe za strokovno ravnanje in odstranitev lesne glive. Z dokazovanjem slabega stanja objekta je investitor pridobil soglasje za rušenje z namenom graditve nadomestnega. Investitor je pripravil idejni projekt za nadomestni arhitekturno podoben objekt na isti lokaciji.

Ukrepi investitorja so bili nujno potrebni, vendar tlorisno objekta ne bi bilo treba popolnoma odstraniti. Pred porušitvijo stare šole so bili izdelani arhitekturni posnetek obstoječega stanja in izmere detajlov vhodnega portala, fasadnih profilacij in stavbnega pohošstva.

V projektu za nadomestni objekt je predvidena vgradnja predhodno restavriranega starega kamnitega portala iz tufa z letnico šole 1859, vgradnja lesenega stavbnega pohošstva po prejšnjem rastru ter ohranitev obokane veže in kamnitih tal v veži. Zaradi nove funkcije objekta je bila predvidena tudi drugačna obtežba, zato smo zahtevali protipotresno konsolidacijo objekta z izvedbo armiranobetonske etažne plošče in horizontalnih vezi. Pred rušenjem je zavod opravil še sondiranje portala in barvnih plasti fasade. Portal je bil grajen iz zelenega kamna in lehnjaka. K projektu za nadomestni objekt je zavod dal soglasje.

Renata Pamić

Kranjska gora, stara šola, (foto: R. Pamić)

105

EŠD: 19661

Naselje: Kromberk

Občina: Nova Gorica

Ime: Kromberk – arheološko najdišče Doflek

Področje: A

Obdobje: prazgodovina, novi vek

Arheološko najdišče Doflek se nahaja na južnih obronkih Škabrijela nad Novo Gorico, med zaselkoma Fajdigovšče in Bonetovšče, v bližini vodnega zajetja Doflek.

Do odkritja je prišlo spomladi 2002, ko smo ob pregledu izkopa gradbene jame za temelje novega stanovanjskega objekta na parc. št. 495/4, k. o. Kromberk, našli prazgodovinsko lončenino. Najdbe so se nahajale v večji temnosivi mastni glineni plasti z drobci oglja tik nad lapornatoflišno osnovo približno 1 m pod hodno površino na vznožju pobočja. Do odkritja najdb je prišlo, ko so bili temelji objekta že zabetonirani, tako da ni bilo mogoče določiti točnega obsega odkritih arheoloških struktur. Lokacijo najdb smo lahko omejili na prostor severovzhodnega vogala novogradnje v obsegu 5 x 3 m. V nadaljevanju smo spremljali tudi druge izkope na parceli, vendar nismo zasledili več prazgodovinskih plasti ali artefaktov. Zamejeno območje najdb nakazuje možnost, da imamo morda opravka z ostanki manjšega objekta. Majhna količina odkrite prazgodovinske lončenine, ki je močno fragmentirana, pa kaže, da prazgodovinske aktivnosti na tej lokaciji niso bile intenzivne. Na podlagi tehnoloških in oblikovnih značilnosti odkrite lončenine bi lahko najdbe datirali v čas bronaste dobe.

Na omenjeni parceli smo našli tudi glazirano keramiko, datirano v čas od 16. do 18. stoletja, in močno poškodovan beneški novc sv. Marka z začetka 17. stoletja.

Drugi sklop najdb in arheoloških struktur se nahaja na parc. št. 502/9 in 504/1, tik ob današnjem vodnem zajetju Doflek, mimo katerega poteka stara pot iz Kromberka proti Sv. Gori in Sv. Gabrijelu. Približno 35 m zahodno od vodnega zajetja se omenjena pot dvigne na manjši izravnani plato, na katerem so danes pretežno travniške in vinogradniške površine, zahodni rob platoja pa je pozidan. Na južnem in vzhodnem robu omenjenega platoja smo na površini našli silekse in kamnita jedra iz alohtonega roženca ter fragmente žrnelj iz sivga peščenjaka in nekaj drobcov prazgodovinske lončenine. Na južnem pobočju platoja je tudi manjša jama, ki še ni evidentirana v jamarskem katastru.

V neposredni bližini vodnega zajetja, okoli 10 m zahodno od rezervoarja, ravno na meji med parc. št. 1303 in 504/1, obe k. o. Kromberk, tik ob stari poti, je večja skala s petroglifi. V skalo so vklesani različni tipi križev in simbola Jezusovega in Marijinega srca ter Marijin monogram M. Na podlagi različnih stilov klesanja in prekrivanja znamenj je mogoče razbrati, da imamo opravka z vsaj dvema fazama nastajanja petroglifov. Takšne najdbe so na

območju severne Italije relativno pogoste, na slovenskem prostoru pa so redke. Večina znamenj je nastala v zadnjih 100 do 200 letih, kolikor je staro čaščenje Jezusovega in Marijinega srca.

Sama lokacija je izredno ogrožena, saj je Občina Nova Gorica to območje v prostorskih aktih določila za stanovanjske namene.

Mitja Pergar

Kromberk, detajl skale s petroglifi (foto: M. Pergar)

106

EŠD: 1949

Naselje: **Kropa**

Občina: *Radovljica*

Ime: **Kropa – cerkev Device Marije**

Naslov: *Kropa*

Področje: *UA, R*

Obdobje: *18. stoletje*

Cerkev Device Marije je zrastle na mestu, kjer so otroci leta 1705 našli Marijino podobico. Sprva so ji postavili kapelico iz gozdnega zelenja, zato cerkev domačini še po 300 letih imenujejo kapelica. Danes cerkev Device Marije pritegne poglede mimoidočega s svojo impozantno lego nad Kropo. Zgrajena je bila v mešanici srednjeveškega in baročnega stila. Na zunaj ima polkrožna baročna okna in dva prelepa srednjeveška portala z vklesanimi letnicami. Zvonik je mlajši in prislonjen k vhodni fasadi. Vsi kamniti deli na cerkvi in zvoniku so izdelani iz zelenega tufa. Glede na zapiske in letnice v portalih, so cerkev zgradili v letih 1712–1713. Zvonik je bil dodan v letu 1730. Nato so cerkev v 19. stoletju v celoti nadzidali za en meter.

Do danes je bila celotna fasada večkrat enobarvno prebeljena. Pod plastmi belila so na zakristiji, prezbiteriju in ladji najdeni izmenjujoči enojni vogali,

obarvani v tople zeleno oziroma češko zeleno barvo in občrtani z rdečim oksidom. Barvo smo našli le na enem delu, medtem ko so bili šivani vogali vrezani in so najdeni na vseh pregibih cerkve, in teh ni malo. Poslikav okoli oken ladje ni bilo. Mere šivanih vogalov so v treh različnih dimenzijah: kratki del šivanega vogala in njegova višina sta enaka, daljši del šivanega vogala pa se glede na lokacijo spreminja. Vsi nadzidani deli so gladki in brez šivanih vogalov. Še zanimivejši je zvonik, ki je precej visok. Spodnji del, do prvega vmesnega zidca, zidanega iz konglomerata, je grajen širše od naslednjih nadstropij. Tu so tri velike polkrožne vhodne odprtine. Ta del je bil ves na novo ometan z bolj grobo, močno apneno malto. Zato je le na enem vogalu najden ostanek poslikave šivanega vogala. Okoli vhodnih odprtin in v notranjosti pod zvonikom pa ni ostalo nobene poslikave. Nasprotno je v srednjem delu zvonika ohranjeno skoraj vse. Vidni so bili vsi vrezi šivanih vogalov, poslikava lin in originalna barvna plast na zvoniku. Ta del zvonika je bil poslikan z dvojnimi šivanimi vogali v hladni zeleni barvi oziroma barvi temnega tufa, z obrobno črto in vmesnimi pasovi. Okoli petih zidanih lin so bile naslikane baročne kartuše v treh različnih dimenzijah. Zvonik je imel naslikano baročno sončno uro nad eno izmed treh vhodnih odprtin in dve večji naslikani uri pod okenskimi odprtinami na vrhu. Te so iz tufa in so obrnjene na vse štiri strani neba. Z barvo so jih optično povečali, tako da so jih obrisali ob strani za 4 cm in pod okni za 6 cm. Nad okni se začnejo predelave. Zaključni pas, obarvan v zeleni tuf, je najden le v fragmentu, saj so zvonik nadzidali. V smeri pobočja je najdena letnica 1869, kar sovpada s časom nadzidave nove strehe s stranskimi stolpiči, novimi mehanskimi urami ter z mehanizmom, ki deluje na utež.

Namen lastnika je bila le obnova poslikave, saj so pred leti streho že kakovostno prenovili. Imel je srečo, saj je bil omet po vsej cerkvi zelo kvaliteten in se ga je dalo z manjšimi popravki v celoti obdržati. Vzeli smo mere in narisali skico celotne poslikave cerkve z zvonikom. Barvo vogalov ladje smo določili glede na najdeni fragment, medtem ko smo barvo za zvonik prilagodili originalni barvi. Šivane vogale smo v glavnem poslikali v originalno vrezane predele, manjkajoče pa samo logično nadaljevali. Poslikava okoli lin se bo še izvedla. Žal hudo razpadajočih kamnitih delov tufa nismo restavriralni, nanесли smo le zaščitni premaz. Sončna ura, narejena v freskotehnikah, je bila rahlo obledela in ob robu nekoliko poškodovana, zato je zahtevala restavratorski poseg. Zgornji dve uri sta narejeni napol v fresko-, napol v sekotehnikah. Ena je bila preveč poškodovana, da bi jo obnovili, zato smo jo

skrili pod nov belež, druga pa naj bi bila obnovljena v prihodnosti.

Sledila sta izdelava programa za restavriranje sončne ure in samo restavriranje. Pri obnovi zvonika so zidarji zakitali razpoke okoli ure. Ura je bila bolj utrjena, a so pri tem zgubili dva kosa freske, in sicer manjši kos zaključka v zgornjem desnem kotu in malo večji kos s številko tri in delom številke dve v spodnjem desnem kotu. Pred začetkom dela smo iz ometa pobrali sedem železnih žebeljev. Mehanično smo odstranili ostanke starejših beležev, nekaj kapljic nove barve zvonika in del prozornega zaščitnega premaza, ki je slikopleskarskim mojstrom nenačrtovano stekel čez fresko. To se je opazilo, ko se je ploskev rahlo omočila. Sledil je nanos čistilne celulozne obloge arabacela z amoniakovim karbonatom v destilirani vodi. Ta osveži barve, ker potegne umazanijo iz globin, hkrati pa lahko utrdi originalno poslikavo. Nato smo fresko še zakitali. Manj globoke poškodbe smo zakitali z enim nanosom, globlje s tremi. Že pred koncem kitanja smo začeli barvno retušo sredinskega dela, za kar smo uporabili pigmente z dodatkom 3-odstotnega primala. Po kitanju smo najprej podložili barvne ploskve, nato povezali prekinjene črte poslikave. Sledila je rekonstrukcija manjkajočih delov okrasnih robov in števil. Pred končnimi retušami, ki uredijo prehode barv iz retuš v original, je sosed prinesel kovinsko palico z zglobom (lahko se nastavi zimski ali letni čas); vzdali smo jo v stečišče vrezanih črt, ki prikazujejo uro. Fresko smo še zaščitili s 3-odstotno raztopino paraloida v toluenu. Uredili smo še okolico sončne ure in naravnali palico na letni čas, saj pozimi tam sonca vse do sredine marca ni.

Eva Tršar Andlovic

Kropa, cerkev Device Marije, pred sondiranjem
(foto: B. J. Filipič)

Cerkev po odstranitvi odrov (foto: E. T. Andlovic)

Kropa, cerkev Device Marije, sončna ura pred restavriranjem
(foto: E. T. Andlovic)

Sončna ura po restavriranju (foto: E. T. Andlovic)

107

EŠD: 298

Naselje: **Kropa**

Občina: Radovljica

Ime: **Kropa – Kovaški muzej**

Področje: E

Obdobje: 18. in 19. stoletje

V pritličju stavbe Kropa št. 10, v tako imenovani Klinarjevi hiši, so se začela obnovitvena dela za ureditev muzejskih prostorov v gostišču, ki je bilo tu urejeno po letu 1960. Odstranjeni so bili naknadne prezidave in ometi, tako da je pritličje ponovno dobilo tlorisno zasnovo iz 18. stoletja.

Na vhodni strani so se našla zazidana nekdanja vhodna vrata v tako imenovano beriško sobo oziroma v sobo rudarskega sodnika. Vhodni portal se bo ponovno vgradil kot samostojni vhod v načrtovano turistično-informacijsko pisarno v muzejski stavbi.

V stavbo je vgrajena tudi naprava za sušenje kapilarnne vlage v kamnitih zidovih v pritličju.

Za celotno stavbo sta urejena nova kanalizacija in vodovodno omrežje, ureja se tudi centralno ogrevanje. Plinska cisterna bo vkopana za stavbo, ki je do nivoja pritličja vkopana v brežino. Urediti bo treba tudi drenažo na hrbtni strani stavbe, saj je tu nekoč izviral studenec Drolonc, ki je bil po letu 1962 prekrit z betonskim opornim zidom.

Zaradi vkopa cisterne bo treba urediti nov kamnit oporni zid.

Obnovitvena dela se bodo nadaljevala v letu 2008.

Vladimir Knific

108

EŠD: 296

Naselje: **Kropa**

Občina: Radovljica

Ime: **Kropa – trško jedro**

Področje: E

Obdobje: 17. 18. in 19. stoletje

Stavba z dvema hišnima številčkama, Kropa št. 11 in 12, je v letu 2007 dobila novo fasado in streho. Po odstranitvi ometov se je na obcestni fasadi pokazalo več gradbenih sprememb:

z opeko zazidan portal v nekdanjo trgovinico, nova okna z ohranjenimi kamnitimi prekladami in z opeko pozidano nekdanje lesen nadstropje. Od tod izvira staro hišno ime Tramuška. Na lesenem stropu v nadstropju je bila vrezana letnica 1629; od leta 1960 jo hrani Kovaški muzej v Kropi.

Vladimir Knific

109

EŠD: 296

Naselje: **Kropa**

Občina: Radovljica

Ime: **Kropa – trško jedro**

Področje: T

Obdobje: 19. stoletje

Na območju Zgornje Fužine v Kropi so bile v juniju 2007 obnovljene kamnite vodne rake za pogon vodnega kolesa pri vigenjcu Vice.

Vodna ujma 18. 9. 2007 je močno poškodovala območje nekdanje fužine, saj je voda Kroparice v celoti odnesla plast humusa vse do obnovljenih vodnih rak do vigenjca Vice. Kamniti zidovi vodnih rak so zdaj močno spodjedeni, same vodne rake pa dvignjene nad kamnit teren z ostanki starega plavža. Plavž so porušili v začetku 20. stoletja in iz klesanih kamnitih blokov zgradili škarko nad srednjim mlinom v Kropi.

Potrebna bo ponovna utrditev poškodovanih vodnih rak in ureditev leve brežine Kroparice vzdolž območja Zgornje Fužine ter celotna ureditev območja Zgornje fužine.

Vladimir Knific

110

EŠD: 296

Naselje: **Kropa**

Občina: Radovljica

Ime: **Kropa – trško jedro**

Področje: E

Obdobje: 19. stoletje

Lastnik stavbe Kropa št. 19, tako imenovane Pogrošarjeve hiše, želi zgraditi novo, nadomestno stanovanjsko hišo. Izdelana je bila arhitekturna dokumentacija stavbe.

V sodelovanju s Kovaškim muzejem in občino se iščejo možnosti za odkup te stavbe, tako da bi lastnik dobil novo stavbno zemljišče, sama stavba pa bi bila spomeniško urejena in muzejsko opremljena stanovanjska hiša kroparskih kovačev v 19. stoletju.

Vladimir Knific

111

EŠD: 296

Naselje: **Kropa**

Občina: Radovljica

Ime: **Kropa – trško naselje**

Področje: U, T

Obdobje: 18. in 19. stoletje

Velika vodna ujma 19. 9. 2007 je močno poškodovala zgornji del Kropce. Hudournna voda potoka Kroparica se je razlila iz vodne struge in erozijsko poškodovala bregove in ceste ter zalila kletne in pritlične prostore stavb.

S strmih pečin Jelovice je voda pridrvela mimo tako imenovane Slovenske peči in jo zasula z gramozom, kamenjem. Voda je razdejala zemljišče med potokom in cesto, pri zgornjem mlinu (Kropa št. 45) in Bodlajevem vigenjcu je odnesla kamnito brežino in zgornji del vigenjca. Območje Zgornje fužine je voda zalila v celoti, erozija brežin se je zaustavila na obnovljenih vodnih rakah vigenjca Vice, voda in naplavine pa so zalile vigenjce Vice. Nanosi kamenja in grmovja, lesa so zasuli pretok pod tako imenovanim Koruznim mostom, tako da se je hudournna voda razlila po cesti in zalila pritličja stavb na tako imenovani Gosposki ulici ter z naplavinami zasula trg pri Srednjem mostu. Od tu naprej je voda zalila ulico in cesto nad vodno strugo v spodnjem delu Kropce. Obnovljene in urejene vodne rake za Spodnji bajer pri nekdanji spodnji fužini so bile pomemben kanal za odtok narasle vode, ki je povsod odlagala naplavine peska, kamenja in lesa ter se končno razlila čez travnike na Stočju pod Kropco.

Naplavine so z ulic ter iz kleti in pritličij odstranili domačini sami, potrebna pa je sanacija porušenih brežin Kroparice in erozijskih poškodb Zgornje fužine, pa tudi vseh poplavljenih kleti in pritličij stavb.

Vladimir Knific

112

EŠD: 296

Naselje: **Kropa**

Občina: **Radovljica**

Ime: **Kropa – trško jedro**

Področje: **T**

Obdobje: **19. stoletje**

Vodna ujma 18. 9. 2007 je odnesla desno brežino Kroparice pri Zgornjem mlinu in Bodlajevem vigenjcu ter porušila skoraj četrtno stavbe vigenjca. Ta je bil po požaru leta 1870 sezidan na mestu stare lesene žebeljarske kovačnice. V zadnjih desetletjih so bili v vigenjcu shranjeni železni muzejski predmeti.

Vzdolž hrbtne strani vigenjca je narejena nova kamnita brežina nad Kroparico, muzejski predmeti so preneseni v začasno muzejsko skladišče. Izdane so bile konservatorske smernice za obnovo stavbe za novo muzejsko razstavno funkcijo in

izdelan PGD-načrt za sanacijo in ureditev Bodlajevega vigenjca.

Vladimir Knific

113

EŠD: 16520

Naselje: **Krško**

Občina: **Krško**

Ime: **Krško – gradišče Narpel**

Področje: **A**

Obdobje: **prazgodovina**

Dne 24. 2. 2008 smo v sklopu nadzora arheoloških najdišč v Občini Krško opravili pregled gradišča Narpel (EŠD 16520). Podrobneje smo pregledali predvsem osrednji del gradišča, kjer so na zemljevidu iz leta 1807 (Arhiv RS) narisane tri gomile, na vrhu ene od njih je narisan tudi križ. Pri topografskem ogledu nam je uspelo locirati omenjene gomile. Gomile se nahajajo na parcelah *459 in 2990/6, obe k. o. Krško. Vse tri gomile so močno poškodovane. Na zahodni in srednji gomili so zgradili hišo in manjši gospodarski objekt. Najbolje je ohranjena vzhodna gomila. Poizvedovanje pri domačinih, ali so pri gradnji omenjenih objektov našli kakšne artefakte, zaenkrat ni obrodilo sadov. Vsekakor je lokacija gomil izredno zanimiva, saj se nahajajo praktično v centru gradišča Narpel, kar ni običajna praksa za čas starejše železne dobe na Dolenjskem in govori o prid domnevi, da so verjetno mlajšega nastanka od same naselbine.

Mitja Pergar

Pogled z jugozahoda na gomile na vrhu Narpela
(foto: M. Pergar)

114

EŠD: 16229

Naselje: **Krško**

Občina: *Krško*

Ime: **Krško – ruševine Starega gradu**

Naslov: *parc. št. 3052/1, k. o. Krško*

Področje: *A*

Obdobje: *eneolitik, rimsko obdobje, srednji vek, novi vek*

V maju in juniju 2007 smo večkrat opravili arheološki nadzor novogradnje severnega mostu v Krškem v sklopu izgradnje nove obvoznice za mesto. Pri tem ogledu smo pregledali tudi območje pod današnjo cesto Zidani Most–Krško tik pod starim grajskim gričem v Krškem (na parc. št. 3052/1, k. o. Krško). Na tem prostoru so prekopali pobočje pod današnjo cesto Krško–Gunte z namenom, da naredijo dostop do gradbene jame za pilote novega mostu. Izkop je presekal pobočje vzporedno z današnjo cesto v dolžini okoli 100 metrov in je posegel več kot 10 metrov globoko. Izkopani material so delno nasuli v reko, delno pa so ga uporabili za utrditev dostopne poti. Pri pregledu nasute zemljine smo odkrili večje število živalskih kosti, lončenino, kovinske predmete, opeko, steklo, kamnita orodja in druge arheološke artefakte. Podrobnejši pregled zbranega gradiva je pokazal, da imamo opravka s časovno heterogenim zbiranjem, ki sega od srednjega eneolitika vse do 18. stoletja prejšnjega tisočletja.

Material se nahaja v večjem plazu, ki ga sestavlja pretežno sivobeli ostrorobi grušč, vmes pa so bile zaradi zdrsa premešane temnorjave kulturne plasti, v katerih so se prvotno nahajali artefakti. Plaz se pri posegu presekal pravokotno na smer drsenja. Znotraj plaza nam ni uspelo identificirati intaktnih kulturnih plasti, saj je prišlo pri zdrsu plazu do rotacije sedimentov. Izkop pa je potekal vse do obstoječe ceste, zaradi česar ni bilo mogoče narediti dodatnega preseka skozi plaz, ki bi bil bolj izpoveden.

Material, ki smo ga našli, gotovo izvira iz grajskega griča, na katerem je stal prvotni krški grad, ki je bil, kot poroča Valvazor, v 18. stoletju že opuščen. Dokaz, da so plasti zdrsnile s pobočja in niso bile pripeljane od drugod, recimo pri gradnji obstoječe ceste, se vidi po tem, ker današnja cesta seka plaz. Vrh plazu se nad cesto naslanja na skalno osnovo. V plasteh nad cesto smo ravno tako našli arheološki material. Plaz je zdrsnil po pobočju v zadnjih 100 do 150 letih; to utemeljujemo s tem, da prekriva savske naplavine s premogom, ki so značilne za čas delovanja premogovnikov v Zasavju, in preseka

starejšo cesto Zidani Most–Krško, ki je bila zgrajena v sredini 19. stoletja. Pod peščeno prodnatimi savskimi naplavinami s premogom je bila okoli 20 do 30 cm debela peščeno prodnata plast brez premoga, pod njo pa daljša suhozidna struktura iz klesanih kamnov in rimskih zidakov. Strukturi smo lahko sledili okoli 10 m v dolžino, kolikor je omogočal obstoječi izkop. Ta struktura je bila postavljena na prodnato peščene savske naplavine in je bila približno 1 meter visoka. Kakšna je bila funkcija te strukture, ni bilo mogoče ugotoviti, saj so pri nadaljnjih gradbenih delih obstoječi profil zasuli in s tem preprečili dodatno dokumentiranje.

Zbrano gradivo in ohranjeni stratigrafski podatki kažejo, da je bil grajski grič bolj ali manj kontinuirano poseljen vsaj od srednjega eneolitika naprej do opustitve grajskega kompleksa nekje v 18. stoletju našega štetja. Skromni rimskodobni ali porimskodobni ostanki kamnite strukture pod grajskim gričem kažejo, da so na tem prostoru ob reki potekale v rimskem ali srednjeveškem času neke dejavnosti. Grajski grič je imel idealno strateško pozicijo, saj je zapiral pot po desni strani reke Save ravno v spodnjem delu najožjega dela savske doline, ki se pri Krškem razširi. Do izgradnje »velike ceste« od Zidanega Mostu do Krškega je bil prehod ob desnem bregu reke težko prehodni in ga je bilo z grajskega griča lahko nadzorovati.

Mitja Pergar, Jernej Rihter

115

EŠD: 6509

Naselje: **Kungota pri Ptujju**

Občina: *Kidričevo*

Ime: **del rimskega vodovoda med Framom in Ptujem**

Naslov: *avtocesta Slivnica–Draženci,*

najdišče Kaludra

Področje: *A*

Obdobje: *rimsko obdobje*

Poročilo podaja rezultate arheološkega zavarovalnega izkopavanja na odseku trase AC Slivnica–Draženci, na lokaciji Kaludra, ki se je izvajalo od 15. do 29. junija 2007, na zemljiščih s parc. št. 344 del (nova 344/1), 345/2 del (nova 345/3), 349 del (nova 349/1), 350 del (nova 350/1), 347 del (nova 347/2), 348/2 del (nova 348/3), 351/1 del (nova 351/3), 351/2 del (nova 351/4), 356 del (nova 356/1), 357/2 del (nova 357/4) in 357/1 del (nova 357/3), vse k. o. Gerečja vas. Namen zavarovalnega izkopavanja je bil pridobiti popolni

najdiščni arhiv dela trase rimskega akvedukta, kulturnega spomenika pred uničenjem z izgradnjo nove avtoceste. Poročilo (Djurić, B., Pintér, I., Plestenjak, A., Masaryk, R., Poročilo o rezultatih arheološkega pregleda na potencialnem najdišču Kaludra, SAAS, Ljubljana, 2006) je podalo okvirne parametre za izvajanje arheološke raziskave. Predvidena velikost uničenja dela arheološkega najdišča je bila 220 m², v fazi arheološkega izkopavanja pa je bilo raziskanih 1158 m².

Trasa rimskega vodovoda poteka v zemljiščih severno tik ob krajevni cesti Kungota–Gerečja vas. Zemljišča so kmetijsko obdelovalne površine na Dravskem polju, ki je nastalo v zgornjem pleistocenu s prodatimi nasipi reke Drave. Sipine so zapolnjevali holocenski fluvialni sedimenti, na katerih je s pedološkimi procesi nastajala rodovitna prst. Polje, katerega površino oblikujejo bolj ali manj izrazite podpovršinske prodne sipine, je le navidezno ravno, pada pa tudi od severozahoda (Pohorja) proti jugovzhodu (Ptuj), relativno za okrog 32 metrov na razdalji približno 24 km.

Linijski potek vodovoda je na polju ponekod še zaznaven kot rahlo izbočena površina, ki je bolj opazna, ko površino njiv prekrivajo poljščine, predvsem žito ali koruza. Novejši arheološki podatki o umeščenosti trase rimskega vodovoda na območju Kungote in Gerečje vasi, temelječi na arheoloških raziskavah pred različnimi gradbenimi posegi v letih od 2001 do 2006 (Lubšina, M., Arheološke raziskave na trasi rimskega vodovoda Fram–Poetovio v Kungoti pri Ptuj. Časopis za zgodovino in narodopisje 1, letnik 75 – Nova vrsta 40, Maribor 2004, 29–40), so namreč že predvidevali njegov potek bližje in vzporedno severnemu robu krajevne ceste Kungota–Gerečja vas. Zato smo v prvi fazi pristopa k raziskavam, z namenom pridobiti ožjo lokacijo in smer linijskega poteka akvedukta, strojno izkopali dve sondi. V svetlorjavi prodnati geološki osnovi približno 0,4 m pod površino se je pokazala od 2 do 3,5 m široka temna zemljena lisa vkopa oziroma zasipa rimskega akvedukta, ki smo jo razkrili na celotni dolžini 164 m znotraj meje lokacijskega načrta in gradbenih profilov nove avtoceste. V tretji delovni fazi smo zemljeno liso poglobili in očistili na nivoju zgoščenih ruševin na 0,7 m pod površino. Po dokumentiranju smo v celoti odstranili ruševinski zasip ter na vsej dolžini natančno očistili temeljne ostanke arhitekture rimskodobnega vodovodnega kanala na globini od 1 do 1,4 m pod površino. V peti delovni fazi smo na zahodnem in vzhodnem robu izkopišča v dolžini dveh metrov kanal odstranili in izkopali v globino toliko, da smo v profilu oziroma preseku pridobili podatke o globini in načinu izgradnje vodovod-

nega korita in globino prvotno izkopanega jarka v geološki osnovi, v katerem je bil akvedukt zgrajen. Po natančnem arheološkem dokumentiranju smo v zaključni delovni fazi iz grajene strukture rimskega objekta vzeli vzorce kamnitega materiala, opeke in maltnege veziva za analize.

Pred zahtevno izgradnjo akvedukta, vkopanega zidanega vodovodnega kanala, s katerim so v času rimske civilizacije dovajali pitno vodo izpod Pohorja (zajetje pri framskem potoku) v zahodni predel mesta Petovione na drugi dravski terasi na območju današnje Spodnje Hajdine, so morali rimski inženirji dobro pripraviti načrte, izračunati razdaljo in potreben naklon dna kanala zaradi ustreznega pretoka vode v njem, upoštevajoč naravni padec, morfološko razgibanost terena in ovire v krajini. Zaradi razgibanosti terena so dno vkopali globlje ali plitveje pod površjem, kar se je posledično verjetno odrazilo v tem, koliko je bil vrh konstrukcije v prostoru viden, in v tem, da so vodi vzdrževali stalno temperaturo in onemogočili onesnaženje. Na določenih razdaljah so morali obstajati tudi kontrolni jaški, da so lahko preverjali pretok in kakovost vode.

Vodovodni kanal je bil zgrajen tako, da so najprej izkopali vzdolžen jarek v smeri linijskega poteka z 1,6 m širokim koritastim dnom (SE 5). V njem so sezidali 1,35 do 1,5 m široko in 0,25 do 0,3 m debelo podlago iz dravskih prodnikov, zalitih z apneno malto (SE 6), v kateri so na sredini naredili 6 cm globoko in 60 cm široko poglobitev za dno kanala. Dno so zalili z malto in ga utrdili z izbranimi prodniki (SE 4). Ob straneh so nadzidali vzporedna zidova v širini 40 do 45 cm (SE 3), tako da sta tvorila kanal v višino. Zidova sta zidana iz apnene malte in različnega kamnitega materiala: apnenca (89 %), sivega peščenca (8 %), kremena (0,5 %), marmorja (0,5 %) in večjih prodnikov (2 %). Kakor nakazuje ruševina (SE 1 in 1a) nad ostanke kanala, je bil zgornji del zidov grajen pretežno iz lomljenega peščenca, kanal pa prekrit z večjimi ploščami iz peščenca in skrilavca. Neposrednih podatkov o notranji in zunanji višini kanala ter načinu in obliki izgradnje zgornjega dela (raven, obokan?) na raziskovanem delu najdišča ni. Po skromnih ostankih malte na notranjih spodnjih delih ohranjenih zidov, drobcev ometa in koščkov rimske opeke v zasipni ruševinski plasti nad dnom kanala je sklepati, da so bile notranje stene ometane, na dnu pa položene in zamaltane tegule. S tem je bila dosežena vodotesnost kanala na notranji strani, na zunanji pa so predvsem v spodnjem predelu zidov in do roba izkopnega jarka dodatno zatesnili z izdatno količino nametane malte. Na 164 metrih raziskane dolžine dno

kanala pada pod kotom 0,73 stopinje oziroma za 0,21 m (absol. viš. na zahodnem delu kanala je 238,18 m, na vzhodnem delu pa 237,97 m). Na dolžini 68 in 128 m sta bila opazna dva zamika kanala za približno 0,3 m, kar pomeni, da dno kanala ni bilo grajeno premočrtno v liniji, ampak se je na vsakih 60 m dolžine zalomilo oziroma odmaknilo izmenjaje se za 0,3 m proti jugu in nadalje spet proti severu. V zasipnih plasteh je bilo najdenih nekaj odlomkov rimskodobne lončenine (deli rdeče žganih krožnikov, ostenje lončka z žigosanim ornamentom), del bronaste fibule in železen obroček. Stratigrafski podatki ruševinskih plasti in razpršene, v sekundarnih legah najdene drobne najdbe iz zasipov kažejo, da je po prenehanju funkcije pomembne grajene rimskodobne infrastrukture, ki je s pitno vodo napajala v prvi fazi legijski tabor, pozneje pa verjetno tudi stavbe javnega značaja v zahodnem delu Petovione, bila konstrukcija razrušena skoraj do temeljev zaradi pridobitve kamnitega materiala za nove gradbene namene. Časovna opredelitev teh aktivnosti je okvirno vezana na posredne vire omemb prvih srednjeveških vaških zaselkov Kungote in Gerečje vasi, pristave vurberških gospodov ter cerkve sv. Kunigunde v Kungoti, in sicer od 12. do 16. stoletja. Za gradnjo objektov so verjetno izbrali takrat v pokrajini še vidno ruino vrhnjega dela rimskega kanala kot priročen vir kamnitega in tudi opečnatga materiala. Eksploatacija se je posledično aplicirala v bolj ali manj jarkasti depresiji v liniji poteka nekdanjega rimskega objekta. Naravni procesi in zastajanje vode, ki se je morala akumulirati nižje pod površino na ostankih kanala, so bržkone pogojevali pospešeno rast nizke vegetacije, ki so jo v mlajšem novoveškem času (18./19. stoletje?) odstranili s požigom (drobci žganine pod ornico oziroma zgornji plasti zasipa) in kolikor je bilo potrebno jarek zasuli (SE 003), z namenom pridobiti poravnano in dodatno kmetijsko obdelovalno površino. Višinska fotografija od mesta raziskav do prvih hiš v Gerečji vasi dobro kaže linijo poteka rimskodobnega objekta pod površino; ta se aplicira v bujnější rasti nekaterih poljščin na tem mestu, pogojeni z večjo akumulacijo vode nad ostanki trdno zidanih temeljev rimskega vodovodnega kanala.

Arheološke raziskave je po naročilu investitorja Dars, d. d., Celje opravljala arheološka ekipa Zavoda za varstvo kulturne dediščine Slovenije, Območna enota Maribor, Izpostava Ptuj, pod vodstvom Marije Lubšina - Tušek, univ. dipl. arheologinje, višje konservatorke. V ekipi so sodelovali Andrej Magdič, univ. dipl. arheolog, dokumentaristi Vesna Bandelj, Nataša Svenšek, Duško

Belič in Miran Harb ter delavci študenti s prtujsko-ormoškega območja za ročne izkope. Geodetske storitve je opravilo podjetje Merilo, d. o. o., Ptuj, strojna dela pa Srečko Vrbnjak, s. p., Ptuj. Višinski posnetki prostora raziskav so bili opravljeni s pomočjo Balonarskega Kluba Ptuj. Arheološki najdiščini arhiv se do končne strokovne obdelave nahaja na ZVKDS, OE Maribor, Izpostava Ptuj. *Marija Lubšina - Tušek*

Gerečja vas: Arheološko zaščitno izkopavanje v letu 2007 na trasi AC Slivnica–Draženci na arheološkem najdišču Kaludra. Faze odkrivanja rimskega vodovoda Fram–Ptuj: v ozadju linija zasipa, v sredini plast ruševine in spredaj ostanki vodovodnega kanala; fotografirano z zahoda proti vzhodu (fototeka: ZVKDS, OE Maribor, Izpostava Ptuj).

116

EŠD: 6509

Naselje: **Kungota pri Ptuj**

Občina: Kidričevo

Ime: **rimski vodovod Fram–Ptuj**

Naslov: parc. št. 657/1, k. o. Gerečja vas

Področje: A

Obdobje: rimsko obdobje

V skladu s kulturnovarstvenimi pogoji k projektni dokumentaciji za izgradnjo nove stanovanjske hiše na zemljišču s parc. št. 657/1, k. o. Gerečja vas, je arheološka ekipa ZVKDS, OE Maribor, Izpostava Ptuj, 14. aprila 2007 opravljala arheološki nadzor z dokumentiranjem pri zemeljskem odzvoju zemljine za gradbeno jamo velikosti 21 x 10 m. V južnem delu izkopa, na razdalji okrog 27 m od južnega roba krajevne ceste Kungota–Gerečja vas, se je pod nekdanjo ornico pokazala 3 m široka lisa rjavosive zemlje z ruševino iz drobcev rimske opeke, posameznimi prodniki in kamni peščenca. Pri odkopu lise v dolžini 10 m smo ugotovili, da je arhitektura rimskodobnega vodovodnega kanala uničena in da dno prvotno izkopanega jarka, v katerega so kanal zgradili, sega danes do globine 1,2 m pod površino. Jarek je bil zapolnjen s sivočrno zemljo in gradbenimi ostanki kanala, med katerimi je bila večja količina lomljenih peščenecov. Novi podatki so dopolnili potek trase rimskega vodovoda na območju Kungote. Zaradi uničenja njegove arhitekture predvidoma že v srednjem veku, izvedba novogradnje v današnjem času nima neposrednih negativnih vplivov na kulturni spomenik oziroma njegov pomen.

Marija Lubšina - Tušek

117

EŠD: 6509

Naselje: Kungota pri Ptuj

Občina: Kidričevo

Ime: Rimski vodovod Fram - Ptuj

Naslov: parc. št. 657/15 k. o. Gerečja vas

Področje: A

Obdobje: rimsko obdobje

V skladu z izdanimi kulturnovarstvenimi pogoji k projektni dokumentaciji za izgradnjo stanovanjske hiše, je arheološka ekipa ZVKDS OE Maribor, Izpostava Ptuj 13. septembra 2007 opravila na zemljišču s parc. št. 657/15 k. o. Gerečja vas arheološki nadzor pri strojnem odzvoju zemljine do globine 0,45 m, do prodnate geološke osnove za gradbeno jamo in arheološki zavarovalni izkop dela trase rimskega vodovoda Fram – Ptuj. Trasa se je pokazala v južnem robu 20 x 14 m velikega izkopa (na razdalji 27,7 do 29,5 m od južnega roba krajevne ceste Kungota – Gerečja vas) kot 3 m široka lisa črno rjave zemlje z ruševino iz drobcev rimske opeke, malte, dravskih prodnikov ter manjših kamnov peščenca, potekajoča v liniji zahod – vzhod. Pri odkopu se je izkazalo, da je v vsej odkriti dolžini lise in trase rimskodobnega

vodovoda (14 m) konstrukcija kanala popolnoma uničena vse do dna prvotno izkopanega jarka, v katerem je bil vodovodni kanal zgrajen, to je do 1,1 m globoko pod današnjo površino zemljišča. Pridobljeni podatki so pomembni za natančno kartiranje poteka ene od najpomembnejših infrastrukturnih, ki je s pitno vodo izpod Pohorja oskrbovala del rimskodobne Petovione na desnem bregu Drave.

Marija Lubšina – Tušek

118

EŠD: 309

Naselje: Laško

Občina: Laško

Ime: Laško – cerkev sv. Martina

Naslov: Aškerčev trg

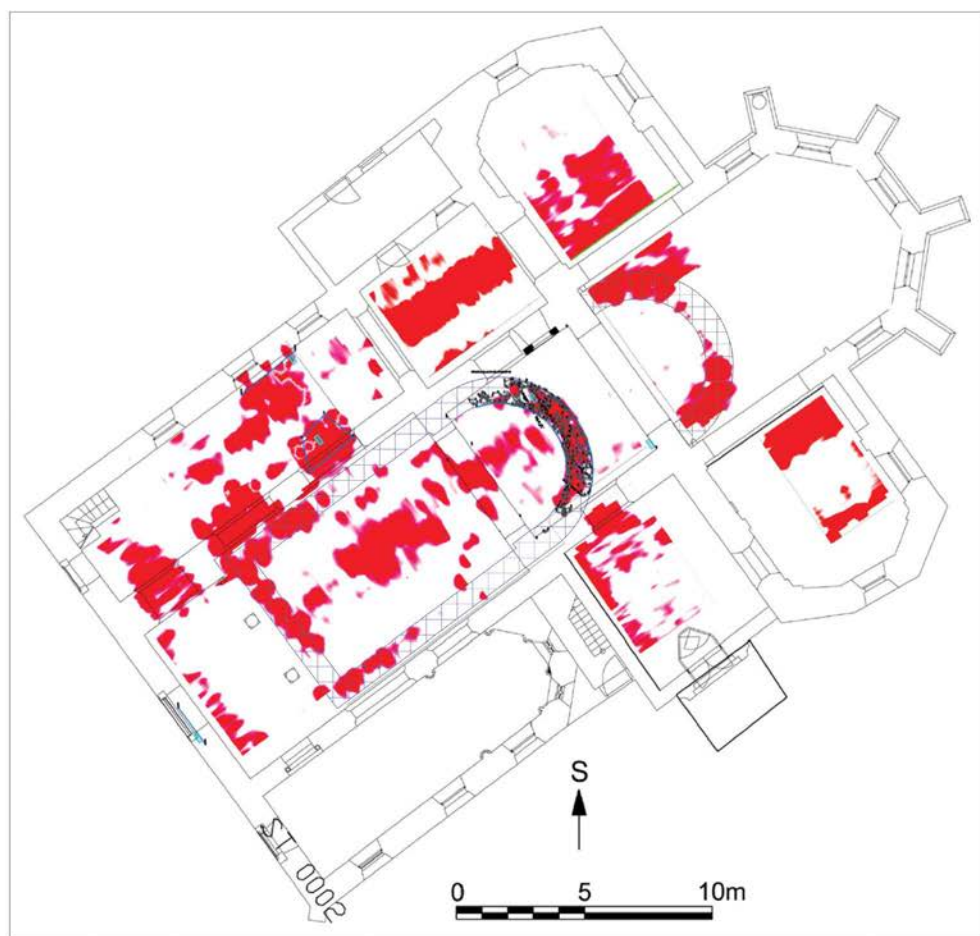
Področje: A, UA

Obdobje: srednji in novi vek

Prafarno cerkev sv. Martina – eponimno za tako imenovano laško skupino poznoromanskih cerkva – v sedanji podobi sestavlja jedro iz zgodnjega 13. stoletja (enoladijska cerkev s kornim zvonikom), v več fazah gorizirano z enako dolgima prizidanima stranskima ladjama in zakristijo severozahodno od zvonice ter triosmnsko zaključenim prezbiterijem (14. in 15. stoletje). Gotskemu prezbiteriju sta bili prizidani lateralni triosmnsko zaključeni kapeli (18. stoletje); vrzel med jugovzhodno ladjo in prizidano kapelo je bila leta 1937 zapolnjena z vhodno vežo, stari zakristiji pa je bila na severozahodni strani prizidana nova.

V sklopu večletne obnove cerkve je bila v letu 2007 izvedena zamenjava tlaka v glavni ladji z romanskim prezbiterijem in v severozahodni ladji. Vsi gradbeni posegi pod pohodno površino so potekali pod arheološkim nadzorom, celovite arheološke raziskave niso predvidene. Po odstranitvi obstoječega baročnega tlaka iz plošč rumenega peščenjaka so se mestoma pokazali ostanki poznogotsko/renesančnega tlakanja. Sestavljeno je bilo iz pravokotnih in osmerokotnih opečnih plošč, položenih v maltno podlago. Iz ohranjenih ostankov način kombinacije obeh vrst tlakovcev ni bil razviden, verjetno pa gre za osnovo iz pravokotnih plošč, ki je bila pozneje na najbolj obremenjenih mestih (vhod, prehodi v stranski ladji) zamenjana z osmerokotnimi tlakovci. Pod maltno osnovo tega tlaka so ležali intaktni depoziti predgotske gradbene faze, sredi osrednje in severozahodne ladje poškodovani z vkopoma za baročni grobnici.

Laško, cerkev sv. Martina; Ilorisa rekonstrukcija starejših stavbnih faz (risala: I. Gričar, R. Krempuš; georadarsko kartiranje: B. Mušič)

Po čiščenju poznoromanskega prezbiterja so se pokazali ostanki apsidalnega zaključka glavne ladje, v kateri so bili odkriti vrhovi starejših longitudinalnih zidov jugovzhodno od osi, vzporedne ostaline pa so bile odkrite tudi v gotski zakristiji. Sprejet je bil sklep o interventni georadarski raziskavi celotnega razpoložljivega tlorisa (cerkev ves čas deluje), kot dopolnitve že opravljene prospekcije, ki je bila opravljena na zelo omejenem območju (v prehodih in med klopami). Na tem mestu se zahvaljujem nadžupniku Jožetu Horvatu ter Branku Mušiču (Oddelek za arheologijo, FF UL), Anki Aškerc in Ivu Gričarju (ZVKDS, OE Celje) za vso podporo; hkrati opozarjam, da obnove tovrstnih

spomenikov brez celovitih stavbnogodovinskih – tudi arheoloških – raziskav ne morejo dati vseh želenih podatkov.

Še nepopolna analiza vhodnih podatkov arheoloških in georadarskih raziskav omogoča postavitev dveh hipotez: da pod cerkvijo sv. Martina v Laškem najverjetneje stojijo ostanki njene pred- ali zgodnjeromanske predhodnice ter da je bila poznoromanska stavba z enoladijsko zasnovo in kornim zvonikom apsidalno zaključena. Z modro barvo (slika) rekonstruirana stavbna faza najverjetneje predstavlja tloris prvotne prafarne cerkve. Njena apsida je bila sestavljena iz večjih, z malto vezanih kamnov, ki so bili položeni v le

10–15 cm globok vkop v hodno površino; v tem se bistveno razlikuje od zidov poznoromanske faze, ki so globlje temeljeni. Izključno v notranjosti apsida so bili odkriti ostanki stenskega ometa s skromnimi sledovi rdeče poslikave s floralno motiviko. Od zidov cerkvene ladje so bili dokumentirani le njihovi vrhovi, rekonstrukcijo tlorisa pa je omogočilo primerjanje opažanj arheološkega nadzora in tlorisov radarskih odbojev.

Polkrožna struktura v gotskem prezbitteriju (slika: črno) nam je znana le v delnem tlorisu, očitno pa gre za ostanke apsidalnega zaključka, prizidanega ob vzhodno steno poznoromanskega kornega zvonika. Temu je bila sprva ob severni strani prizidana nekoliko ožja zakristija, ki je bila razširjena šele ob gotizaciji cerkve. Narava drugih odkritih zidanih struktur in linijskih georadarskih odbojev ni popolnoma jasna, več bodo verjetno pokazale arheološke raziskave ob zamenjavi tlaka v mlajših delih cerkve (prezbitterij s kapelama, veža).

Robert Krempuš

119

EŠD: 13829

Naselje: **Ledinske Krnice**

Občina: Idrija

Ime: **Ledinske Krnice – znamenje pri Srnjaku**

Področje: E

Obdobje: prelom 18. in 19. stoletja

Ob poti pred domačijo Srnjak v Ledinskih Krnicah je do letošnje pomladi stalo znamenje. Čeprav ga je že močno načel zob časa, je tam še kar »vztrajalo«, lahko bi rekli, »da iz same navade«, čeprav je mimoidoče več let klicalo k obnovi.

Na začetku letošnjega leta pa so se nekateri domačini le odločili, da znamenje obnovijo, zato so na OE Nova Gorica naslovili vlogo za strokovno pomoč. Pripravili smo jim temeljit popis konservatorsko-restavratorskih del za celovito obnovo znamenja, na Občino Idrija pa smo naslovili vlogo s prošnjo za sofinanciranje restavratorskih del z utemeljitvijo, da stoji v Ledinskih Krnicah znamenje, ki bi ga bilo vredno zaradi freskoposlikave obnoviti in ohraniti zanamcem.

Zidano, z dvokapno streho pokrito znamenje, ki ga datiramo v prelom 18. in 19. stoletja, je imelo pred obnovo poslikane osrednjo in stranski niši. Oblika prvotne dvokapne strehe ni bila ohranjena, bolj recentna je komaj še stala. Dolgoletne neugodne vremenske razmere so povzročile razpadanje ometa ter barvnih plasti oziroma v freskotehnikih poslikanih motivov v niši. V osred-

nji polkrožni niši je bil naslikan motiv Križanega. Levo in desno od Križanega sta bila narisana še dva nabožna motiva, ki sta bila v še slabšem stanju. Na zunanji strani pročelja so bili vidni ostanki prvotnih pod žlico zaglajenih ometov, čez katere je bil nanesen sloj grobega sekundarnega ometa. Na levem in desnem pročelju znamenja so bili lepo opazni sledovi zazidanih niš.

Čeprav gradbeno stanje znamenja ni bilo spodbudno, bi na podlagi konservatorsko-restavratorskega programa za obnovo oziroma poslanih navodil ter s strokovnim pristopom znamenje lahko sanirali tako, da bi ga zanamcem ohranili v originalni obliki. A kljub opozorilu investitorju in izvajalcu del, da se je pred začetkom obnovitvenih del treba konstituirati in doreči postopek del na kraju samem, do tega ni prišlo. Sanacije znamenja so se lotili nestrokovno in uničili njegovo prvotno podobo. Kar pa je najhujše, uničena je freskoposlikava.

Zato lahko le zaključim, da originalnega znamenja pri Srnjaku v Ledinskih Krnicah ni več, in izgubljen je še en objekt kulturne dediščine v Občini Idrija.

Andrejka Ščukovt

120

EŠD: /

Naselje: **Leskovec pri Krškem**

Občina: Krško

Ime: **Leskovec pri Krškem – Črnile**

Področje: A

Obdobje: prazgodovina, rimsko obdobje, srednji vek, novi vek

Dne 31. 5. 2007 smo si ogledali plato z ledinskim imenom Črnile, ki se nahaja jugovzhodno od cerkve sv. Marije v Leskovcu pri Krškem in se dviga okoli 10 m nad Leskovskim poljem ter ima dobro strateško pozicijo, saj ima pregled nad bližnjo okolico.

Plato skoraj v celoti prekrivajo kmetijske površine, izjema je zahodni predel, ki je pozidan. Po sredini platoja poteka kolovozna pot v smeri od zahoda proti vzhodu in deli plato na dva dela. Z zračnih posnetkov je vidno, da so bili nekateri robovi platoja umetno preoblikovani. Severno od Črnil je pod platojem pred regulacijo tekel potok. V franciscejskem katastru so površine prikazane kot močvirne in težko prehodne. Južna in zahodna stran platoja sta danes najbolj strmi, zato je dostop na plato najlažji po omenjeni kolovozni poti ali po pešpoti z jugozahoda.

Arheološki ogled smo opravili na sveže zoranih njivah s parc. št. 860, 867/1-2, 871, 872, 875, 876, 878/1-2, 925/1, 927/1, vse k. o. Leskovec. Skoraj na vseh njivah smo našli srednjeveško lončenino in material iz mlajših arheoloških obdobij. Na južnem delu platoja pa smo našli fragmente prazgodovinske lončenine in rimskodobne lončenine. Domačini iz Leskovca omenjajo, da so pri oranju večkrat naleteli na rdečkasto ožgane kose ilovice. Med rimskodobno lončenino izstopajo fragment pečatne oljenke (ohranjen je zgornji del oljenke) ter ustje in del ostenja vrčka fine fature sivočrne barve, ki je pogost pridelek v nevioudunskih grobovih. Struktura rimskodobnih najdb nakazuje prisotnost rimskodobnega grobišča na tej lokaciji. Pred približno dvajsetimi leti je pri gradnji novega doma za upokojence delavec, ki ne želi biti imenovan, našel rimski novc iz drugega stoletja n. š. Dom upokojencev stoji na parc. št. 972/59, 972/85, 977/128, vse k. o. Leskovec, približno 170 m severno od Črnih.

V starejši literaturi se omenja, da je v Leskovcu prazgodovinsko gradišče (Arheološka najdišča Slovenije 1975, 254), ki pa do zdaj ni bilo locirano. Morda je naša nova arheološka točka prav omenjeno gradišče. Nova lokacija je oddaljena približno 400 m od prazgodovinskega grobišča v Zadovinku in morda lahko predstavlja pripadajočo naselbino.

Mitja Pergar, Jernej Rihter

121

EŠD: 7382

Naselje: **Libeliče**

Občina: *Dravograd*

Ime: **Libeliče – vas**

Naslov: *Libeliče 11*

Področje: *E*

Obdobje: *druga polovica 19. stoletja, začetek 20. stoletja*

Libeliče ležijo tik ob slovensko-avstrijski meji, ob vznožju Libeliče gore. V gručo oblikovana koroška vas, z osrednjo vaško komunikacijo ter poudarjenimi stavbami vaške in trške narave, je poseben zgodovinski pomen pridobila v letih 1920–1922, ko so se prebivalci uprli izidom koroškega plebiscita in dosegli, da je območje vasi pripadlo novi državni tvorbi Kraljevini SHS. Zaradi tega zgodovinskega dejstva ter zaradi izjemne posamične stavbne in sakralne dediščine so Libeliče zavarovane kot kulturnozgodovinski spomenik.

Prizadevanja stroke so že vrsto let usmerjena v ohranjanje starejšega stavbnega fonda vasi, nje-govo obnovo in revitalizacijo. V tem smislu se je tudi nadaljevala spomeniškovarstvena akcija obnove nadstropne, poslovno-stanovanjske stavbe Libeliče 11, nekdanje gostilne Edlmann. Celovita obnova zunanjsčine objekta se je začela še v letu 2005, lastniki pa so ponovno uspeli pridobiti sredstva Ministrstva za kulturo za sofinanciranje kulturnovarstvenih projektov za leti 2006 in 2007. S pomočjo teh sredstev so se obnovitvena dela bistvenih spomeniških sestavin, ki odlikujejo zunanjo podobo stavbe, zaključila.

V okviru akcije smo uspešno restavriral obstoječe še zdrave omete in fasadno profilacijo na obeh preostalih fasadah, in sicer na stranski, vzhodni, ter v nadstropnem delu glavne fasade. Ker so bili dekorativni fasadni elementi v večini primerov še čvrsti in niso odpadali, smo jih samo dodatno utrdili, manjkajoče in dotrajane dele pa smo rekonstruirali s pomočjo ustreznih pripravljenih kalupov. Osnovne, ravne fasadne omete je bilo treba skoraj v celoti nadomestiti z novimi, po strukturi in obliki primerljivimi z originalom. Na podlagi rezultatov sondažnih raziskav smo po osušitvi ometov izvedli barvanje objekta; določili smo tribarvno fasado ter izbrali barve na apneni osnovi.

Pred obnovo je bila v obeh zidanih čelnih zatrepih hiše iz macesna izrezljana dekoracija, ki je dajala objektu posebno naravo in ugled. Zaradi njene dotrajanosti je ni bilo mogoče ohraniti, zato smo se odločili za izdelavo nove, iz enakega lesa in na podlagi detajlnega posnetka izvornika.

Obnova je zajemala tudi vhodni del stavbe, in sicer smo restavriral originalna vhodna vrata in vhodni portal. Zaradi javne narave objekta (trgovina in predvidena gostilna) ter direktnega izhoda na cesto je bilo nujno izdelati še vhodni nadstrešek in postaviti ustreznih pločnikov, z nizkim stopniščem in varnostno ograjo. Nadstrešek in ograja sta nova, načrtovana elementa, kovaško izdelana na podlagi vzorcev iz lokalnega okolja.

Obnavljana stavba sama ni razglašen spomenik, temveč sestavlja jedro pomembnega kulturnozgodovinskega območja. Lastniki so že v preteklosti na manj vidni dvoriščni fasadi izvedli neustrezne arhitekturne spremembe, ki jih s poznejšo načrtovano obnovo ni bilo mogoče odpraviti. Poleg nujnih sanacijskih ukrepov smo torej uspeli vzpostaviti izvorno urejen videz cestne in obeh stranskih fasad ter ohraniti oziroma delno rekonstruirati razčlenjeno fasadno profilacijo.

Obnovitvena dela so se izvajala na podlagi konservatorsko-restavratorskih smernic in pod stro-

kovnim vodstvom ZVKDS, OE Maribor. Izvajalec je v soglasju z našim zavodom izbral investitor, in sicer za gradbeno-restavratorska dela: podjetje ESRA, Otiški vrh 142, 2373 Šentjanž pri Dravogradu; za izdelavo kovaških izdelkov: Vladimirja Zupančiča, s. p., Kovaška galanterija – umetnostna obrt, 2380 Slovenj Gradec; ter za obnovo lesnih detajlov in izdelavo lesene strešne dekoracije: Mizarstvo Rener, d. o. o., Tribej 7, 2372 Libeliče.
Lilijana Medved

122

EŠD: 324

Naselje: **Limbarska gora**Občina: *Moravče*Ime: **cerkev sv. Valentina**Naslov: *Marijino kronanje, Valentin Metzinger*Področje: *R*Obdobje: *barok*

Slike na bakru se izražajo s svetlikajočim sijajem, ki prodira skozi barvne nanose že približno tri stoletja. Tehniko slikanja na baker so prakticirali El Greco, Bruegel, Reni, Charden, Rembrant in tudi Valentin Metzinger. Ogromno velikih umetnin ni naslikano na platno, temveč prav na bakreni nosilec. Če se ozremo tri stoletja nazaj, v leto 1560, ko so se pojavile tanke bakrene plošče, je bil baker na tržišču bistveno bolj dostopen za slikanje kot platno. V 15. stoletju je bil baker vsesplošno uporaben le v grafiki. V zgodnjem 16. stoletju so slikarji začeli eksperimentirati z različnimi materiali za nosilce svojih idej. Pojavile so se slike na škrilavcu in marmorju, pozneje so odkrili tudi bakrene plošče. Njihova prednost je v sami pripravi kot tudi v veliki izrazni moči. Majhne bakrene plošče niso potrebovale veliko obdelave, preden so jih uporabili za slikanje. Minimalna preparacija in površina je bila že pripravljena za slikanje. Bakrena površina ima prednost pred slikanjem na platno ali les, saj ne absorbira veziva iz barvnih nanosov, zato so ti izrazno intenzivnejši. Prve slike so bile manjših dimenzij, visokega sijaja in koloristično izredno bogate. Tehnika olje na bakru se je razširila tudi zaradi odkritja izredne vizualne moči naslikanih portretov, krajin in religioznih podob. Zaradi velikosti formata, razvoja rudarstva in ne nazadnje umetniškega okusa tistega časa so bile slike na bakru izredno priljubljeno tržno blago v severni in južni Evropi v začetku 17. stoletja. Zanimivo je, da je Valentin Metzinger leta 1743 naslikal Marijino kronanje iz cerkve sv. Valentina iz Limbarske gore na izredno veliki bakreni plošči,

saj v višino meri 192,3 cm, v širino pa 101,4 cm. V slovenskem likovnem prostoru ne poznamo veliko slik na bakru, zato je vsak primerek s tehnološkega in tudi umetnostnozgodovinskega vidika izredno dragocen. Metzingerjeva upodobitev Marijinega kronanja krasi desni stranski oltar, v levem pa se nahaja slika sv. Egidija istega avtorja, ki je bila restavrirana za veliko razstavo Valentina Metzingerja.

Zaradi formata kot tudi zaradi tehnike lahko sklepamo, da je avtor naslikal umetnini sočasno. Bakrena plošča na obeh je debela od 2,5 do 3 mm. Je rahlo valovita, kar je posledica procesa valjanja in tanjšanja plošče. Na sliki Marijinega kronanja so se poškodbe nosilca pojavile zaradi nestrokovnega ravnanja z umetnino. V preteklosti so jo neprimerno vpeli v oltarno nišo. Za pritrdjevanje so uporabili železno žico, ki je z leti zaradi vlage zarjavela in se natrgala. Slika se je zato posedla in delno upognila. Da so sliko lahko vpeli v oltarno nišo z žico, so robove grobo zarezali. Zareze so segale približno 2 cm v barvno plast. Robovi zarez so se med omenjenim procesom zvlili proti hrbtišču. Slikovne plasti na teh območjih so napokale in na nekaterih mestih tudi odpadle. Obstaja možnost, da so celoten format delno obrezali naknadno, saj na zgornjem delu zaokroženega formata angelčkom na desni strani slike manjkajo del glave in krila. Na srečo glavna figuralna kompozicija pri tem nepremišljenem dejanju ni utrpela večje škode. Poškodbe slikovnih plasti so še v spodnji tretjini slike. Prelom nosilca so v preteklosti sanirali z varjenjem, ki še vedno kvalitetno opravlja svojo funkcijo. Na srečo pri tem niso poškodovali barvne plasti, čeprav se med varjenjem uporablja visoka temperatura.

Podloga je oljna. Znana je tehnologija prepariranja bakra z gosto oljno osnovo, izdelano iz svinčeve bele in hitro sušечеge se lanenega olja. Oljne barve negativno vplivajo na bakreni nosilec, saj vsebujejo določene kisline, zato lahko s primerno preparacijo proces propadanja zaustavimo. Pri Metzingerjevi sliki je podloga obarvana oker.

Barvni nanosi so oljni. Če primerjamo bakreni nosilec s klasičnim platnenim nosilcem, opazimo, da slednji nudi barvnim slojem bistveno večjo stabilnost. Pri platnenih nosilcih neprimerne klimatske razmere povzročijo vrsto nevesčnosti, medtem ko baker bistveno manj reagira na omenjene spremembe. Vlaga v cerkvi sv. Valentina na Limbarski gori je izredno visoka. Z leti se je na površini slike pojavila zelena patina. Gre za naraven proces staranja umetnine, ki ga ni mogoče ustaviti. Delno smo zeleno patino uspeli odstraniti s slikovnih plasti med odstranjevanjem nečistoč, vendar

se bo skoraj zagotovo zaradi slabih klimatskih razmer hranjenja z leti spet pojavila. Kot je bilo že omenjeno, bakreni nosilec nudi slikovnim plastem večjo stabilnost od drugih. Tako je bilo tudi na sliki Marijinega kronanja opaziti presenetljivo malo razpok. Če pa so te že bile, so bili njihovi robovi popolnoma sploščeni in stabilni. Na površini so bile opazne stare retuše, ki so z leti potemnele. Sondiranja nečistoč na slikovnih plasteh so bila opravljena s 5-odstotno raztopino triamonijevega citrata v destilirani vodi, z 10-odstotno raztopino 25-odstotnega amonijaka v destilirani vodi in voščenim milom (amonijev karbonat, beljen čebelji vosek in destilirana voda). Zaščitni sloj in stare retuše so bili sondirani z raztopino 50-odstotnega alkohola in 50-odstotnega acetona, na koncu pa še s čistim acetonom. Slednji se je izkazal za uspešnega pri odstranjevanju potemnega in umazanega laka. Nanos laka je bil v preteklosti nanosen čez zelenkasto patino in stare retuše.

Zelenkasta patina je bila odstranjena s 4-odstotnim vulpexom v vodi, ki smo mu pH zmanjšali s 14 na 7, kar je primerno za odstranjevanje nečistoč slikovnih plasti, izdelanih v oljni tehniki. Odstranjevanje zelene patine je potekalo z veliko mero previdnosti. Zaradi občutljivosti barvnih plasti za topila smo se odločili, da določeno mero zelenkaste patine ohranimo. Delovanje topila smo zaustavili z vodo, nato še s terpentinom. Stare retuše smo odstranili z raztopino 50 ml alkohola, 50 ml acetona in 25 ml 25-odstotnega amonijaka. Tudi tu je bilo delovanje topila ustavljeno s terpentinom.

Po odstranjevanju nečistoč, starega laka in potemnelih retuš smo lokalno utrjevali slikovne plasti. Utrjevanje se je izvajalo na območjih mehanskih poškodb, ob robovih slike in na območjih, kjer je barvna plast v preteklosti odpadla. Dvajsetodstotni Paraloid B 72, raztopljen v toluenu, je bil apliciran na omenjena območja. Z rahlim pritiskom grelne lopatice prek silikoniziranega melineksa na dvignjene robove barvne plasti so se ti robovi prilepili nazaj na nosilec. Poseg lokalnega utrjevanja je ustrezno utrdil območja barvnih plasti, ki so se luščila in bi zagotovo v prihodnosti odpadla.

Kitanje manjkajočih delov barvnih plasti smo izvedli z maso, izdelano iz 5-odstotnega Paraloida B 72 v toluenu. Za polnilo smo izbrali bolonjsko kreda in pigmente, ki so maso obarvali v ton originalne podloge. Po obdelavi zakitanih površin s topili, toploto in mehansko, smo območja izolirali z 10-odstotnim oranžnim šelakom, raztopljenim v alkoholu. S tem smo preprečili raztapljanje zakitanih površin med lakiranjem slike. Sledilo je retuširanje poškodovanih območij z barvami na

osnovi smol. Retuš se so se izvajale na manjkajočih delih slikovnih plasti, odrgninah in mehanskih poškodbah v dveh fazah. Podlaganje je bilo izvedeno v nevtralnih barvnih tonih, ki so na sliko nanoseni v debelejših nanosih, vendar v debelini, identični originalu. Finalizacija retuš se je izvajala v lazurah.

Limbarska gora, Valentin Metzinger, stanje slike pred konservatorsko-restavratorskimi posegi (foto: B. Gosar Hirci)

Hrbtišče slike je bilo zelo umazano. Poleg zelenkaste patine je bila na njem tudi stara umazanija. Po sondiranjih s topili in mehanskim odstranjevanjem je bilo izvedeno tudi sondiranje z laserjem, ki se je izkazalo za izredno učinkovito. Vsekakor se nam je med procesom porajalo vprašanje, ali je smiselno odstranjevati umazanijo. Kljub temu smo se odločili, da debelo plast umazanije odstranimo, saj se slika vrača v klimatsko popolnoma neurejene razmere. Če ne bi odstranili nečistoč na hrbitišču, bi se slednje z leti le še nalagale in

vprašanje je, kako bi to vplivalo na sliko. Zaradi očiščenega ozadja bo zdaj novonastali sloj umazanije bistveno tanjši. Zareze, ki so jih v preteklosti povzročili zaradi nestrokovnega montiranja slike v oltarno nišo, smo zravnali mehansko z mizarskimi sponami. Pred tem smo slikovne plasti ustrezno zaščitili.

Stanje slike po posegih (foto: B. Gosar Hirci)

Zaključek konservatorsko restavratorskih posegov na slikah se konča z ustreznim prezentiranjem. Pri sliki Marijinega kronanja ni bilo pomožnega nosilca in okrasnega okvirja, torej ni bilo nobene oprijemljive materije, s katero bi lahko sliko montirali v oltar. Imeli smo le veliko bakreno površino. Ker smo se želeli izogniti lepljenju plošče na pomožni nosilec, smo prav v ta namen razvili podokvir, ki ima tudi funkcijo okrasnega okvirja. Sliko drži spredaj in zadaj. Izdelan je iz železa, zaščitene

pred rjavjenjem. Pomožni nosilec nudi bakreni površini popolno oporo pred nevarnostjo upogibanja. Na hrbtišču ima prečke, s pomočjo katerih smo lahko izvedli montiranje v oltarno nišo. Sliki Sv. Egidij in Marijino kronanje sta montirani v cerkvi sv. Valentina na Limbarski gori pred oltarnima nišama; slednji sta namreč enakih dimenzij kot sliki. Upamo, da bosta oltarja v bližnji prihodnosti deležna obnove, saj bi le tako prišlo do ustrezne sinergije med njima in slikami.

Barbka Gosar Hirci

Odstranjevanje nečistoč s hrbtišča slike (foto B. Gosar Hirci)

123

EŠD: 580064 (št. predloga za vpis v RKD)

Naselje: **Ljubljana**

Občina: Ljubljana

Ime: **Ljubljana – arheološko najdišče Krasje**

Področje: A

Obdobje: novi vek

Arheološki terenski pregled na območju predvidene gradnje komunalne infrastrukture za območje urejanja ŠS 3/3-2 Podutik je ekipa ZVKDS, OE Ljubljana, izvedla v aprilu in maju 2007 pod vodstvom Mateja Drakslerja, univ. dipl. arheologa, in Barbare Nadbath, univ. dipl. arheologinje, višje konservatorke.

Zemljišče, predvideno za izvedbo arheološkega pregleda, je potekalo vzdolž Glinščice, po njenem desnem bregu. Zemljišča so v rabi deloma kot travniki, deloma kot njive.

Izvedena sta bila površinski terenski pregled in vrednotenje zemljišča z izkopom štirih testnih

sond, pri čemer je bila v sondah 2 in 3 odkrita ruševinska plast z večjo količino gradbenega materiala in lončenine. Na tem delu, parc. št. 156, 157, 159, 160, vse k. o. Glinice, se nad Glinščico dviga poravnana plato. Na podlagi rezultatov predhodnih raziskav menimo, da je tod locirana stavba, katere ruševinske plasti so bile odkrite v sondi 2 in 3.

Sprva smo menili, da gre za dvor Glinice, ki se v pisnih virih prvič omenja leta 1378, kot "hoff zu Gleynitz pey sand Antoni gelegen". Stavba naj bi bila last nemškega viteškega reda (I. Jakič, Vsi slovenski gradovi. Ljubljana 1997). S konca 18. stoletja se v zvezi z Glinicami omenja trdna, z obzidjem obdana cerkev, ne pa dvorec. Lastniki dvora Glinice so znani šele od 18. stoletja. Omenjeni dvorec in pripadajoča posest sta bila leta 1855 izbrisana z deželne deske in priključena Cekinove-mu gradu (I. Stopar, Grajske stavbe v osrednji Sloveniji. I. Gorenjska, Ljubljana, grad in dvorci. Ljubljana 1999).

Pričakovali smo, da je dvorec, vsaj kot ruševina, označen v franciscejskem (1826) ali reambulančnem (1868) katastru. Žal ni tako. V omenjenih katastrih je zemljišče, kjer smo dokumentirali ruševinske plasti in novoveške arheološke najdbe, označeno kot njivska površina.

Lahko, da gre pri omembah dvora Glinice za več enako poimenovanih, vendar prostorsko ločenih objektov. Že I. Stopar ugotavlja, da gre pri Valvasorjevi omembi dvora Glinice, katerega lastniki so v 17. stoletju bili baron Wizenstein, gospod Zügelfest in gospa Netlin, za drugo stavbo, ki naj bi bila danes del Viča. Pri omembah lastnikov dvora Glinice iz 18. stoletja pa nikoli ni omenjena stavba, temveč le posestvo (M. Smole, Graščine na nekdanjem Kranjskem. Ljubljana 1982; I. Jakič 1997; I. Stopar 1999). Ali gre pri teh omembah dvora Glinice dejansko le za posest, ki je nekoč pripadala dvoru, ki je bil opuščen že pred 18. stoletjem?

Lokacijo dvora Glinice je I. Stopar opisal z besedami "neugotovljena lokacija v naselju Glinice, jugozahodno od Šentvida pri Ljubljani, ob stari cesti proti Dobravi". Lokacija novoodkritih stavbnih ostalin temu opisu ustreza. Stavbne ostaline ležijo južno od stare ceste proti Dobrovi.

Kljub zgoraj postavljenim vprašanjem menimo, da so bile s terenskimi pregledi odkrite ostaline dvora Glinice. Nedvoumne odgovore lahko pričakujemo šele z izvedbo raziskav poravnane platoja, ki se dviga nad Glinščico.

Barbara Nadbath, Matej Draksler

124

ESD: 329

Naselje: **Ljubljana**

Občina: **Ljubljana**

Ime: **Ljubljana – arheološko najdišče Ljubljana**

Naslov: *Ljubljana, Barjanska cesta, Finžgarjeva cesta, Gradaška cesta,*

Riharjeva cesta

Področje: *A*

Obdobje: *rimsko obdobje*

Ob gradbenih delih za izgradnjo Barjanske ceste (potek od ulice Mirje do Ziberlove ulice) in ob delih rekonstrukcije ter obnove stare kanalizacije na Barjanski ulici (od ulice Mirje do križišča s Finžgarjevo in Gradaško ulico) ter rekonstrukcije Finžgarjeve ceste, Gradaške ceste ter dela Riharjeve ceste z obnovo kanalizacije in drugih vodov je ekipa Zavoda za varstvo kulturne dediščine Slovenije, OE Ljubljana, pod vodstvom M. Topličanec in B. Vičiča ter s sodelovanjem J. Hrustel izvajala arheološki nadzor. V večini jarkov so bile dokumentirane strukture in plasti novoveške poselitve. Pri gradbenih delih na območju Barjanske ceste južno od križišča z ulico Mirje je bil v profilu izkopa za kanalizacijo ter vodovod viden južni obrambni jarek Emone (rekonstruirana širina je okoli 7,3 m, globina 1,6 m). Notranji, manjši jarek je bil dokumentiran leta 2006, prav tako pri nadzoru obnove Barjanske ceste (Plestenjak, A., J. Hrustel, 2007, Var. spom. 43, 112).

Geološko osnovo predstavlja plast svetloolivno rjavega in sivega marmoriranega glinenega melja s posameznimi lečami čistega melja, drobnega zaobljenega peska in železovih oksidov. V skrajnem severnem delu dokumentiranih profilov jaška za kanalizacijo je bil v geološko osnovo narejen vkop za jarek pred južnim obzidjem Emone (ohranjena širina okoli 6 m in globina okoli 1,60 m). Zapolnjen je bil najprej ob južnem ostenju s temnosivkastorjavim peščeno glinenim meljem lečastega preseka z 10 odstotki svetloolivno rjavega glinenega melja, infiltrirane geološke osnove verjetno pri čiščenju jarka, 5 odstotki peščenjakovih in apnenčevih lomljenecv velikosti do 10 cm, 7 odstotki prodnikov velikosti do 10 cm, kosi malte in oglja ter 5 odstotki antičnega gradbenega materiala (debeline do 0,60 m). Drugo polnilo jarka, sediment, ki se je ohranil na dnu in delno nad prvim polnilom, predstavlja plast zelo temnosive gnetljive gline s 7 odstotki zaobljenega drobnega peska, lomljenici apnenca in peščenjaka velikosti do 15 cm, 5 odstotki prodnikov velikosti do 5 cm, kosi oglja in antičnega gradbenega materiala ter

odlomki keramike, živalskih kosti, stekla in kovinskih kosov (debeline 0,60 m). Jarek je nato do vrha zapolnjevala plast zelo temnosivkastorjavega peščeno glinenega melja s 3 odstotki lomljenecv apnenca velikosti do 10 cm, 5 odstotki prodnikov velikosti do 7 cm, 8 odstotki kosov gradbenega materiala in drobci oglja (debeline 1 m).

Zaradi neprekinjene poselitve območja ter posegov v pretekli in polpretekli dobi je celotno območje Finžgarjeve, Gradaške in južnega dela Barjanske ceste arheološko negativno. V izkopih na Finžgarjevi zato tudi ni bilo vidne in dokumentirane predvidene južne vpadnice v Emono, ki se nadaljuje v mestni kardo oziroma današnja Slovensko cesto. Ključnega pomena pa je bilo dokumentiranje obrambnega jarka z moderno tehnologijo po sprejetih standardih izkopavalne dokumentacije.

Mija Topličanec, Jožica Hrustel

Ljubljana, arheološko najdišče, pogled na vzhodni presek obrambnega jarka (foto: M. Topličanec)

125

EŠD: 18798

Naselje: **Ljubljana**

Občina: Ljubljana

Ime: **Ljubljana – arheološko najdišče Šmarna gora**

Področje: A

Obdobje: prazgodovina

Arheološki terenski pregled na območju predvidene gradnje vodovoda in spremljajočih objektov na Šmarni gori je ekipa ZVKDS, OE Ljubljana, izvedla v oktobru 2007 pod vodstvom Mateja Drakslerja, univ. dipl. arheologa, in Barbare Nadbath, univ. dipl. arheologinje, višje konservatorke.

Izvedena sta bila površinski pregled in vrednotenje zemljišča z izkopom štirih testnih sond. Rezultati predhodnega pregleda so bili pozitivni. Na območju poteka trase tik pod vrhom Šmarne gore je bila odkrita velika količina prazgodovinskih najdb. Kulturne plasti so bile na tem delu dobro vidne tudi v brežini ceste, zato smo zahtevali, da se odkrita arheološka dediščina dokumentira v skladu z uveljavljeno metodologijo stroke ter brežina konsolidira tako, da se odkrita arheološka dediščina zavaruje pred nadaljnjim propadom.

Arheološke raziskave je v novembru in decembru 2007 izvedla ekipa ZVKDS, OE Ljubljana, pod vodstvom Barbare Nadbath, univ. dipl. arheologinje, višje konservatorke, in namestnika vodje izkopavanj Mateja Drakslerja, univ. dipl. arheologa. Strokovno ekipo so sestavljali tudi Alenka Julijana Berdnik, študentka arheologije, in Rok Plesničar, študent arheologije. Računalniško obdelavo geodetskih podatkov in grafičnega dela arheološke dokumentacije je izvedel Gašper Rutar, univ. dipl. arheolog (Arheotip, d. o. o.).

Pri izkopu gradbenega jarka za vodovod je bil izveden arheološki nadzor z dokumentiranjem profilov jarka. Pri tem smo ugotovili, da se arheološke plasti z najdbami raztezajo od začetka brežine do zvončka v skupni dolžini približno 40 m. Zato smo območje arheološkega dokumentiranja oziroma raziskave na brežini razdelili na dva dela; na območje I, kjer so bili v gradbenem jarku odkriti debeli arheološki depoziti; na območje II, kjer so bili v gradbenem jarku odkriti tanjši arheološki depoziti. Pri arheološkem dokumentiranju brežine smo v prvi fazi očistili in dokumentirali celoten profil brežine, ki je nastal z rekonstrukcijo oziroma širitvijo ceste v osemdesetih letih preteklega stoletja. Na območju I smo profil poglobili s sondo 1, ki je bila široka 1 m in dolga 17 m. Raziskav na območju II nismo nadaljevali, ker pri čiščenju profila niso bile odkrite intaktno arheološke plasti. Zaradi preverjanja povezanosti ter sosledja arheoloških plasti, odkritih v gradbenem jarku in na brežini, smo izvedli tudi strojni testni jarek preko cestišča (sonda 2), ki je potekal pravokotno na izkopno polje sonde 1.

Dokumentirani sta bili dve prazgodovinski fazi. V prvi fazi je bil skalnat teren nasut in izravnšan s plastmi ilovice. Nad tem smo dokumentirali prvi nivo hodne površine. V drugi fazi je bil na hodni površini zgrajen zid iz velikih apnenčastih kamnov. Na tem nivoju sta bili deloma odkriti dve kamniti strukturi. Z raziskavami smo se ju le dotaknili, saj se nadaljujeta v brežino zunaj izkopnega polja.

Ob arheoloških raziskavah na Šmarni gori so bili odkriti številni odlomki prazgodovinske

lončenine, hišnega lepa in kosti. Odkriti so bili tudi nedoločljiva odlomka bronaste pločevine in odlomek loka z drobnimi vrezi okrašene trakaste fibule.

Večina najdb je bila odkrita v južnem delu izkopnega polja sonde 1. Najštevilnejši so bili odlomki loncev, skled itd. Prevladovala so preproste oblike. Posode so bile največkrat okrašene z gladkimi in razčlenjenimi nalepljenimi rebri in aplikami v obliki svastike. Kot okras se pogosto pojavlja vrez. Med posodjem so bile odkrite tudi latvice, ki so v nasprotju z lonci in skledami izdelane iz fine gline. Odkriti so bili tudi glinene piramidalne uteži, vijčki, odlomki svitkov in cedila, brusilna kamna ter žrmlje.

Trakaste fibule z drobnimi vrezi na loku so na dolenskih najdiščih značilne za kačast in certoški horizont. Keramično gradivo s Šmarne gore lahko primerjamo z dolenskimi najdišči mladohalštatskega obdobja, na primer Kučar, Cvinger pri Dolenskih Toplicah itd. (J. Dular, S. Ciglencčki, A. Dular, Kučar. *Opera Instituti Archeologici Sloveniae* 1, 1995, 62), kjer se tovrstna keramika pojavlja od kačastega do negovskega horizonta. Ostaline prazgodovinske poselitve na Šmarni gori tako okvirno uvrščamo v čas od sredine 6. do konca 5. stoletja pred našim štetjem.

Omenjene najdbe in hišni lep dokazujejo, da je izkopno polje sonde 1 locirano znotraj prazgodovinske naselbine. Preliminarno lahko rečemo, da je bila s širitvijo dovozne ceste na vrh Šmarne gore v osemdesetih letih 20. stoletja poškodovana naselbinska terasa s prazgodovinskim bivanjskim objektom. Cesta poteka po robu omenjene naselbinske terase. To dokazujejo tudi dokumentirani prazgodovinski depoziti v izkopu gradbenega jarka za vodovodne cevi kot tudi v strojnem testnem jarku (sonda 2). Kulturne plasti, ki predstavljajo uravnavo terena pred formiranjem naselbinske terase, se na robu cestišča izklinijo, kar dokazuje, da se je naselbinska terasa nadaljevala v profil brežine oziroma proti vrhu Šmarne gore.

Dokumentirane plasti v gradbenem jarku dokazujejo, da prazgodovinska poselitev ni bila omejena le na deloma raziskano naselbinsko teraso, temveč se je širila vzdolž obstoječe ceste do območja tik pod zvončkom. V tej fazi menimo, da je bila prazgodovinska naselbina na Šmarni gori sestavljena iz več naselbinskih teras, ki so bile postavljene po zatišnem zahodnem pobočju Šmarne gore.

Zaščitne arheološke raziskave na vrhu Šmarne gore so odkrile izjemno dobro hranjene prazgodovinske naselbinske depozite in najdbe. Ohranjenost prazgodovinskih ostalin je presenetljiva. Pri raznih posegih v zemeljske plasti, ki so pod arheološkim

nadzorom potekali pred tem (na primer izkop jarka za strelovod, konservatorski posegi na območju tabora v sedemdesetih letih 20. stoletja itd.; arhiv ZVKDS, OE Ljubljana), so bile namreč odkrite maloštevilne antične in poznosrednjeveške najdbe.

Z zaščitnimi arheološkimi raziskavami smo želeli predvsem zaščititi arheološko dediščino oziroma arheološke najdbe in strukture, ki so bile na brežini izpostavljene eroziji ter drugim klimatskim dejavnikom. Profil brežine smo po zaključku arheoloških raziskav zaščitili s filcem, čezenj je bila nato nasuta in utrjena izkopana zemljina.

Barbara Nadbath, Matej Draksler

Šmarna gora, pogled na zid in ruševino, posneto z zahoda (foto: I. Vrenčur)

126

EŠD: 372

Naselje: Ljubljana

Občina: Ljubljana

Ime: Ljubljana – Mestna elektrarna

Naslov: Kotnikova 9, Ljubljana

Področje: T

Obdobje: 1897–1898

Mestna elektrarna Ljubljanska (MEL) predstavlja najstarejšo večjo termoelektrarno v Sloveniji. Električno je začela proizvajati 1. januarja 1898. Sprva je imela le dva parna stroja, leta 1905 pa so jima dodali še dva. Po prvi svetovni vojni so elektriko proizvajali z dizelskimi motorji, od leta 1931 pa tudi z visokotlačno parno turbino. Elektrarna se je počasi ustavljala do leta 1960, ko jo je nadomestila Toplarna v Mostah. Leta 1986 so stekle priprave za razglasitev in obnovo objekta ter bile

končane do stoletnice podjetja v letu 1998.

Po mnogih letih so se pri Elektru Ljubljana odločili, da spet investirajo v varstvo in obnovno dediščine Mestne elektrarne Ljubljanske. Namen je bil, da se uredijo in obnovijo takrat še zelo zanemarjeno dvorišče kot tudi tri zanemarjene pomožne zgradbe, v katerih so bila skladišča. Ostrjša in kritina so skoraj uničeni. Zgradbe se dotikajo druga druge in sestavljajo celoto, čeprav se med seboj razlikujejo. Zidane so iz opeke in so neometane kot elektrarna.

Zahteva investitorja je bila, da se objekti primerno obnovijo in sanira dotrajana lesena nosilna konstrukcija strehe, sodobna kritina naj se zamenja z bobrovcem, objektom pa naj se uredi poenoten arhitekturni videz. V obnovljenih prostorih nameravajo urediti arhiv in zasebni elektrotehniški muzej. Staro dotrajano stavbno pohištvo naj se zamenja z novim, izdelanim po vzoru starega.

Vse objekte smo uredili tako, da arhitekturno delujejo kot nedeljiva celota. Okna in vrata so bila zamenjana z novimi, izdelanimi po vzoru starih jeklenih kasetnih oken MEL iz leta 1896. Samo dvorišče je po skoraj vseh dolžini dobilo stekleno streho, dodatno razsvetljava in granitni tlak. Zdaj je prostor namenjen razstavi starih elektrotehniških strojev. Dela so bila zaključena v novembru 2007.

Za postavitev na novourejenem dvorišču MEL, zdaj poimenovanem Muzejska ulica, sta bila obnovljena in restavrirana dva stroja. Prvi je parna lokomobila kot prvotna proizvajalka elektrike (primitiven parni agregat). Pred mnogimi leti je MEL prevzela ostanke nekdanjega lesnopredelovalnega podjetja HOJA v želji razrušiti te objekte in se ustrezno razširiti. V napol podrtih objektih smo pozneje našli enocilindrsko parno stabilno lokomobilo iz leta 1926 (teža okoli 15 ton), ki je nekoč gnala lesne stroje in gater (polnojareznik). Vsi preostali stroji so že zdavnaj izginili, lokomobila pa se je kot po čudežu ohranila. Na pobudo Elektra Ljubljana je bila lokomobila v nekaj mesecih restavrirana in preurejena v parni agregat za proizvodnjo elektrike, podoben kot je bil leta 1895 agregat reklamne elektrarne v Ljubljani pri Narodnem domu. Stroj so vzorno obnovili v Sentjerneju po nasvetih in pod nadzorom podpisanega. Zdaj je lokomobila postavljena na pokritem in obnovljenem dvorišču Muzejske ulice MEL.

Drugi stroj pa je električni pretvornik. Po denacionalizaciji je nekdanje delovne prostore Vibe filma, cerkve sv. Jožefa, spet prevzela Katoliška cerkev, saj je šlo že od nekdanj za sakralni objekt. Ob njem, torej ob cerkvi, je v globokem betonskem bun-

kerju stal električni pretvornik, ki so ga tja postavili po osvoboditvi, nekako leta 1947. Naprava, ki je bila okoli leta 1930 izdelana v tovarni Siemens-Schuckert v Nemčiji, je mehansko pretvarjala izmenični tok v enosmernega, ki je služil za potrebe filmske razsvetljave (obločne luči). Ta izjemno redki, zelo zastareli in stari stroj je Cerkev odstopila Elektru Ljubljani, ta pa je priskrbel sredstva, da smo stroj v poletju 2007 generalno obnovili v prvotno stanje in ga postavili na pokrito dvorišče ob lokomobilo ob zgradbi MEL.

Tadej Brate

127

EŠD: 1978

Naselje: Ljubljana

Občina: Ljubljana

Ime: cerkev Marijinega oznanjenja – kapela sv. Lucije, Apolonije in Agate

Področje: R

Obdobje: prva polovica 19. stoletja

Franciškska župna cerkev Marijinega oznanjenja v Ljubljani ima predhodnico v cerkvi in samostanu avguštincev eremitov, ki so prišli v Ljubljano že pred letom 1314 (B. Otorepec, Samostani v srednjeveških rokopisih, Katalog k razstavi Arhiva Slovenije, 1993, str. 50). Sodi med najpomembnejše baročne arhitekture na Slovenskem. V to vrsto jo štejemo najprej zaradi njene prostorske zasnove, saj je pomembna dvoranska cerkev s stranskimi kapelami v ladji in z enako širokim prezbiterijem. Ta dvoranska zasnova je čisto italijanskega tipa brez empor nad pasom kapel. Prav posebno vrednost pa prisojamo tej cerkvi zavoljo njene fasade, daljnega odvoda Albertijeve stvaritve v Firencah (Načrt v knjižnici frančiškanskega samostana ter v Arhivu Slovenije; Zbirka načrtov 1/5-frančiškanski samostan).

Notranjost cerkve do sredine 19. stoletja ni bila poslikana in je »svoj zidni okras dobila šele po Matevžu Langusu«. Med letoma 1845 in 1855 je Matevž Langus poslal stranske kapele, prezbiterij in ladjo. Zgodovino svojega dela je Langus zapisal na zahodni steni na koru v dveh vzporednih napisih v nemškem in slovenskem jeziku (France Stele, Kronika slovenskih mest (1935); Marijino vnebovzetje pri frančiškanih v Ljubljani, str. 221).

Freske so bile večkrat restavrirane. Po do zdaj ugotovljenih podatkih iz literature in arhivov naj bi bili na poslikavah v kapelah narejeni štirje večji restavratorski posegi. Leta 1882, komaj štiri de-

setletja po nastanku, je Janez Wolf na novo poslikal kapelo sv. Frančiška Asiškega, eno izmed obeh prvih, ki jih je poslikal Langus. Drugi restavratorski poseg na vseh poslikavah pa sta izvedla dunajska slikarja Kastner in Kleinert tik po potresu. Na poslikavi je poleg osnovnega restavriranja ogromno preslikav, kar je opazno na prvi pogled tudi danes. Restavratorja se nista omejila le na dopolnitev poškodb, dovolila sta si preslikati dobršen del originala v prezbiteriju in ladji. Nekoliko obzirnejša sta bila pri obnovi poslikav v kapelah. Vidnejši restavratorski poseg je v letih 1925–1933 na poslikavah v kapelah opravil Matej Sternen, ki je bil tisti čas eden pomembnejših ter tehnično in tehnološko bolj doslednih freskantov in restavratorjev z visoko sposobnostjo prilagajanja historičnim prijemom.

Leta 2006 se je v kapeli sv. Lucije, Agate in Apolonije v cerkvi Marijinega oznanjenja v Ljubljani začel pilotski restavratorski projekt pod okriljem ZVKDS, Restavratorskega centra. Poslikane površine stenskih poslikav v kapeli, ki meri v globino 3,60 m, v širino 7 m in v višino približno 8 m, obsegajo skupaj okoli 110 m². Obnova stenskih poslikav slikarja in freskanta Matevža Langusa je trajala leto dni.

Na slikarski površini v kapeli sv. Lucije, Agate in Apolonije se je v času od zadnjega restavratorskega posega do danes zvrstilo ogromno ogrožajočih dejavnikov.

Nekaj teh dejavnikov je bilo v zadnjem desetletju odpravljenih s sanacijo fasade, obnovo strehe in zamenjavo grelnih sredstev. Zamenjava grelnega telesa je zmanjšala nihanje temperature in relativne vlage, ki ima za posledico pojav kondenza na površini, ta pa na površini sproži kemijsko reakcijo, ki sčasoma postane problem, le delno rešljiv s kemijskim čiščenjem, postopkom, ki je bil v kapeli sv. Lucije, Apolonije in Agate tudi izveden.

Ponekod je morala biti poslikava agresivno čiščena z neprimernimi sredstvi oziroma orodji (videz zmečkanine). Plast nečistoče oziroma sajastega prahu je dala poslikavi spremenjen, temačen in nejasen videz, ki je ponekod spominjal na negativ. Določeni deli poslikave so zaradi potemnelosti izgubili prvotno globino in delujejo zelo ploskovito. Vse poznejše preslikave so delovale za odtonek ali več temneje; lahko so z leti potemnele, več možnosti pa je, da se je na nerestavriranih predelih nadaljeval proces propadanja ter odpadanja mikrodelcev barvne plasti; to posledično pripelje do svetlejšega videza poslikave, ker na površje proseva (bela) barva ometa – intonacca.

Najbolj agresivne so poškodbe zamakanja meteorne vode. Večletno zamakanje je naredilo

ogromno škode predvsem na oboku in pod zaključkom oboka. Omet se je drobil, z njim pa tudi vse vrhnje plasti, skupaj s poslikavo. Na najbolj problematičnih predelih poslikave, kjer je voda dolga leta pronicala skozi zidavo oboka, je vezivo (kalcijev karbonat) razpadlo. Zelo tanka plast finega apnenega ometa, na katero je slikar nanašal barvo – intonacco, je skupaj z barvno plastjo odpadla. Poškodbe so še globlje; odpadel je tudi del arriccija, debelejša plast bolj grobega ometa. Slaba morfologija barvne plasti, ki je bila prisotna praktično po vsej površini, se je torej pokazala z odpadanjem delčkov barvne plasti, z mikroluščenjem in pulverizacijo, kar je posledica vlage, ki je zmanjšala prisotnost kalcijevega karbonata kot osnovnega veziva. Omenjeno slabo stanje je tudi posledica izsoljevanja (v zgornjem predelu zaradi meteorne, v spodnjem pa zaradi kapilarne vlage) oziroma efflorescence ter mikroorganizmov. Vzroke, da je poslikava na oboku nekoliko slabše ohranjena kot tista na stenah, je treba iskati tudi v samem postopku slikanja.

Ker notranjščina dolgo časa ni bila poslikana, je bil omet direktno izpostavljen različnim polutantom: sajam sveč, izpušnim plinom iz zunanega prostora, prahu, razni umazaniji, mrčesu, mikroorganizmom ... Vse to kaže, da so stari zidovi prepojeni z organskimi izparinami, žveplovim dioksidom in podobnim. Osnovni nosilec za freske v frančiškanski cerkvi je bil že v osnovi »okužen«. Čeprav so bili stari ometi in nosilec temeljito izprani, v fugah ostajajo snovi, ki pripomorejo k hitrejšemu propadanju fresk. Langus je namreč poslikal notranjščino šele sredi 19. stoletja.

Za sam restavratorski poseg je pomembno razumeti, zakaj pride do kakršnih koli sprememb, zato je treba ugotoviti možne spremembe pigmentov, barvil ali veziv ter vse spremembe ovrednotiti. Pred restavratorskim posegom sta bila v prvih dveh mesecih na podlagi raziskav in analiz (izdelala jih je Polonca Ropret) pripravljena predlog in koncept nadaljnjih restavratorskih posegov pod vodstvom dr. Marte Bensa. Za pridobitev najprimernejše metodologije čiščenja je bilo treba opraviti več preizkusov na različnih barvnih slojih. Določene so bile najprimernejše smernice predutrditve in utrditve stenskih poslikav, ki smo se jih v večji meri, z manjšimi odstopanji, tudi držali. Predstavljeni predlog je bil sprejet, saj so bila nameravana dela v skladu s podanimi kulturnovarstvenimi pogoji. Prva restavratorska dela so zajemala sondiranja, preizkuse različnih metod odstranjevanja nečistoč, ugotavljanje stopnje in vrste poškodb, določanje konservatorsko-restavratorskih postopkov s pripravo receptur, materialov

in vsega potrebnega za nemoteno nadaljnje delo celotne restavratorske ekipe.

Na podlagi fotografij (ortofoto) je bil izdelan računalniški izris celotne poslikave z vsemi detajli (figure, arhitektura ...), ki je služil za dokumentiranje vseh izvedenih restavratorskih postopkov (predutrditev, utrditev, kitanje, injektiranje, rekonstrukcija, retuša ...). Ves restavratorski postopek se je sproti dokumentiral, sprva v pisni nato v računalniški obliki.

Zaradi kritične narave poškodb je bilo treba na poslikani površini pred samim čiščenjem in utrjevanjem preprečiti nadaljnje odpadanje pulverizirane barvne plasti. Za predutrditev smo izbrali več različnih metod, glede na stanje barvne plasti na različni višini in reakcijo te na predutrditvena sredstva. Izbrati je bilo treba tip utrjevalca, katerega funkcija ni bila le utrjevanje, ampak tudi lepljivost oziroma vezljivost; barvno plast je bilo pred nadaljnjimi restavratorskimi postopki nujno treba pritrčiti nazaj na nosilec. Na določenih predelih je bila uporabljena mešanica apnene vode in Tylose v razmerju 1 : 1, drug način predutrditve je bil izveden z amonijevim kazeinatom, tretji pa z barijevim kazeinatom. Sledila je izbrana metodologija čiščenja; v največji meri je bila za podporno sredstvo uporabljena celulozna pulpa srednje in tanke debeline (Arbocel 1000 in 200) v silikatnem absorberju (sepiolite), mešana z amonijevim karbonatom ali amonijevim bikarbonatom v razmerju od 10 do 20 odstotkov. Pulpa je bila na tanko aplicirana na površino čez dvojni sloj japonskega papirja. Čas delovanja smo podaljševali od 30 do 60 minut. Po odstranitvi obloge je bila površina natančno sprana z naravno gobico in vodo. Za zelo uspešno se je izkazala tudi metoda utrjevanja z ionskimi smolami (ponekod so bile ionske smole mešane v 10-odstotni raztopini amonijevega karbonata), prav tako apliciranimi čez japonski papir. Več o celotni metodologiji utrjevanja in čiščenja je zapisano v osnovnem poročilu, ki je na Restavratorskem centru.

Nazadnje je sledila zadnja restavratorska faza – retuša, ki je bila prav tako predstavljena pred posvetovalno komisijo; tu je bila sprejeta tudi stopnja retuše in rekonstrukcije.

Pilotski projekt obnove Langusovih fresk je s tem zaključen in predstavlja dobro osnovo za določitev optimalnih smernic konservatorsko-restavratorskega postopka obnove vseh preostalih kapel v cerkvi Marijinega oznanjenja v Ljubljani.

Martina Lesar Kikelj

Ljubljana, cerkev Marijinega oznanjenja, detajl poslikave pred konservatorsko-restavratorskim postopkom (foto: Martina Lesar Kikelj)

Langusova poslikava po konservatorsko-restavratorskem postopku (foto: Martina Lesar Kikelj)

128

EŠD: 14625

Naselje: Ljubljana

Občina: Ljubljana

Ime: Žale – Plečnikov križ v kapeli sv. Janeza

Področje: R

Obdobje: 1940

Lesen poslikan križ iz kapelice sv. Janeza na Plečnikovih Žalah je bil izdelan okoli leta 1940, ko so bila zaključena gradbena dela na celotnem kompleksu Plečnikovih Žal. Križ je prepoznavno Plečnikovo delo, avtor poslikave križa pa je Slavko Pengov. Tovrstna oblika križa je imenovana papeški križ.

Križ je sestavljen iz štirih delov: vertikalnega in treh horizontalnih. Visok je 188 cm, širok 123 cm in debel 6,5 centimetra. Narejen je iz lesa, iz smreke ali rdečega bora. Na kredno klejni podlagi je položena pozlata na oljni mixtion, polihromacija je v oljni tehniki. Na vertikalnem delu je naslikan Križani, nad njim je navzdol obrnjen angel. Inkarnat je naslikan v živih, toplih odtenkih. Na vogalih krakov je vstavljenih šestnajst 8,5 centimetra širokih kovinskih rozet. Spodnja leva rozeta je bila že zamenjana in je poškodovana. Okoli leta 1990 je bil križ restavriran. Opazni so retuširani deli na polihromacijah in pozlati.

Delovanje vlage v masivnem lesu je izrazito in gibanje lesa je povzročalo odstopanje kredno klejne podlage, polihromacij in pozlate. Poškodbam so bili najbolj izpostavljeni stranski deli križa, saj je tam prerez lesa čelen, odprte pore v lesu pa so najbolj dovzetne za sprejemanje in oddajanje vlage. Odstopanje razpokanih polihromiranih površin s kredno podlago od lesenega nosilca je bilo na vseh površinah močno. Lesna masa je v zdravem stanju, sledi plesni in lesnih insektov ni.

Lesen polihromiran križ je bil na poškodbah preventivno preplepljen s koščki japonskega papirja, namočenimi v raztopini klejne vode, zatem dalj časa izpostavljen vlaženju, sledili so nanašanje konsolidanta, zalikavanje s termično lopatico čez termično odporno folijo, odstranjevanje umazanij, sanacija poškodb na kredno klejni podlagi, zaščitni premaz, retuširanje poškodb pozlate in polihromacije, končna zaščita, preventivna zaščita na odprtem lesu zadaj, vstavitev nove identične rozete na levem kraku spodaj ter montaža.

Za utrjevanje polihromacije in kredne podlage sta bila uporabljena raztopina Kremmerjevega ribjega kleja in Lascauxev Medium for Consolidation. Oba sta odstranljiva z vodo, kar je bilo nujno opravilo pri odstranjevanju umazanije, po zalikavanju. Za zaščito je bil uporabljen Lascauxev mat lak, retuše so bile opravljene s smolno oljnimi barvami Restaurom Maimieri, dezinfekcijska zaščita z Borosolom. Stanje križa je treba občasno preverjati, problematika je zaradi masivnega lesa stalna.

Vlado Fras Zavrl

Ljubljana, Žale, Plečnikov križ, osrednji del s Kristusom pred posegom (foto: V. F. Zavrl)

Plečnikov križ po posegih (foto: V. F. Zavrl)

Stanje polihromacije pred posegom, detajl na roki
(foto: V. F. Zavrl)

129

EŠD: 3104

Naselje: **Ljubno**

Občina: Ljubno

Ime: **Ljubno – cerkev sv. Elizabete**

Področje: UA

Obdobje: gotika, barok, 19. stoletje

Cerkev sv. Elizabete Ogrske stoji od prve polovice 13. stoletja na južnem robu trga Ljubno, nad levim bregom struge reke Savinje. Ljubno se v zgodovini prvič omenja leta 1247 v zvezi z ministerialom gornjegrajskega benediktinskega samostana. Status trga je kraj dobil leta 1459 v okviru gornjegrajskega gospodstva.

V svojem jedru gotška, v 13. stoletju zgrajena cerkev je doživela večje predelave v 15. in 16. stoletju (glej v: AHAS VI (2001), Anka Aškerc, str. 169–173). Dozidan je bil tristrano zaključen prezbiterij z zidanimi oporniki. Izvedena sta bila tudi notranje obokanje in dozidava zvonika. V 15. in 16. stoletju so nastale tudi stenske slike, ki so fragmentarno ohranjene v prezbiteriju in ladji. Nov pečat so prinesli barokizacija z dozidavo Anine kapele ob južni steni ladje in ponovno obokanje po požaru v letu 1798 ter v letu 1809 dozidava kapele ob severni steni ladje. Današnja podoba cerkve je rezultat velike preнове v letu 1898, ko je bila cerkev zaradi ustanovitve župnije v letu 1895 na zahodni strani podaljšana in preoblečena v neogotsko zunanjo podobo, ki je nastala po načrtih gradbenega mojstra Ferdinanda Golgranca.

Kompleksna gradbena sanacija zunanjšine cerkve se je začela spomladi 2007 in bila v avgustu tega leta v celoti zaključena. Po predhodnem sondiran-

ju ometov in poslikav so bili zaradi dotrajanosti in poškodovanosti ometi, ki so bili izvedeni domnevno po drugi svetovni vojni, v celoti odstranjeni. Sledili so izpiranje sten z vodnim curkom, popravilo poškodb v strukturi zidov, rekonstrukcija dotrajanih in uničenih delov arhitekturne členitve in izvedba rekonstrukcije historičnih ometov. Vsi arhitekturni elementi so bili pokrpani in rekonstruirani v ometu. Po izvorni podobi so bile stene ladje, prezbiterija, zakristije in severne kapele obdelane v gladki strukturi ometa, medtem ko so stene baročne Anine kapele ohranile grobozrnato strukturo ometov.

V zaključni fazi je bila fasada prepleskana v svetlorumenem tonu, arhitekturna členitev pa belo. Zaradi raščenosti arhitekture je prezbiterij v celoti prepleskan v belem tonu.

Med obnovo so bili v umetnem kamnu sanirani tudi zunanji oporniki, strešni venci in horizontalni venci na prezbiteriju. Strešice opornikov in okenska ostenja so bila obložena s pločevino.

Vzporedno z gradbeno sanacijo fasade so bile obnovljene tudi vse strehe. Strešne površine ladje, zakristije in prezbiterija so bile prekrte z opečnim bobrovcem, medtem ko sta bili baročna kapa zvonika in streha Anine kapele prekriti z bakreno pločevino.

Cerkev sv. Elizabete po obnovi (foto: M. Pušenjak)

Pri sanaciji zvonika je predstavljala večjo konservatorsko dilemo sanacija povsem dotrajane lesene obloge zvonice z vogalnimi lesenimi stebriči s kapiteli, ki so krasili okenske odprtine zvonice. Pri odstranitvi stebričev je bilo ugotovljeno, da so bili ti vstavljeni kot okrasni element zvonika naknadno in da so bili v detajlih izvedeni skromno. Pri sanaciji zvonika je tako prevladala odločitev, da se

zaradi doseganja plastičnosti oblikovanja zvonika in likovno-arhitekturnih elementov telo zvonika obloži z bakreno pločevino, okenske obrobe in stebriči pa izdelajo iz bakrene pločevine.

V obnovi so bila izvedena tudi krovsko-kleparska dela z ureditvijo drenaže.

V sklopu obnove sta bila po načrtih izvedena tudi tlakovanje pred cerkvijo ter nadstrešek nad cerkvenim vhodom in nad kripto.

Gradbena dela je izvajalo gradbeno podjetje Cigrad iz Šoštanja, krovsko-kleparska dela pa Jože Podgrajšek iz Zlakove pri Zrečah. Projekt za zunanjo ureditev s tlakovanjem in izdelavo nadstreškov je izdelal arhitekt Matija Suhadolc.

Obnovitvena dela, ki so potekala v skladu s kulturnovarstvenimi pogoji in strokovnim nadzorom (Nataša Podkrižnik, Aleš Plevčak), sta financirala Ministrstvo za kulturo in Župnijski urad Ljubno. *Nataša Podkrižnik*

130

EŠD: 1

Naselje: **Log pod Mangartom**

Občina: Bovec

Področje: A

Obdobje: starejša železna doba

Med Spodnjim in Gornjim Logom pod Mangartom so gradbeni delavci med kopanjem kanalov za novo kanalizacijsko omrežje marca 2007 našli bronasto zapestnico s presegajočima koncema. V Tolminski muzej je najdbo prinesel dr. Jaka Vadnjal. Po njegovih navedbah so delavci med gradbenimi izkopi odkrili tudi nekatere druge arheološke najdbe (bronast prstan in rimski denar), ki se nahajajo neznano kje.

Bronasta zapestnica je za dolino Koritnice kot edina železnodobna najdba z ožjega območja izjemnega pomena. Podobno kot pred kratkim odkrito rimsko bronasto fibulo (M. Mlinar 2006, Log pod Mangartom, Varstvo spomenikov 39–41, 91) tudi najdbo zapestnice povezujemo s potjo, tokrat železnodobno, ki je povezovala Bovško kotlino s trbiškim območjem in Koroško.

Zapestnice tega tipa so značilne za območje Dolenjske in Notranjske, posoška svetolucijska kulturna skupina primerljivih najdb ne pozna. Na Dolenjskem se je ta tip zapestnic pojavil že v začetku 7. stoletja pr. n. š., a so značilne predvsem za horizont kačastih fibul iz 6. stoletja pr. n. š. (J. Dular 2003, Halštatske nekropole Dolenjske, Opera Instituti archaeologici Sloveniae 6, 131, Sl. 76, 18–19). Ostale prim.: Magdalenska gora (S.

Tecco, Hvala, et alii 2004, Železnodobne gomile na Magdalenski gori, Katalogi in monografije 36, T. 47: 11; T. 150: 1–10), Ivanec pri Družinski vasi in Strmec nad Belo cerkvijo (A. Dular 1991, Prazgodovinska grobišča v okolici Vinjega vrha nad Belo cerkvijo, T. 4: 10; T. 71: 9–10) ter Čepna, Tržišče in Šmihel na Notranjskem (M. Guštin 1979, Notranjska, Katalogi in monografije 17, T. 3: 18, 19; T. 22; T. 66: 24, 28).

Opis: Bronasta zapestnica s presegajočima koncema. Po zunanji površini je okrašena s snopi prečnih vrezov in z rebri, presek je polkrožen. Pr. 6,7 cm; š. 0,5–0,8 cm. Zapestnico hrani Tolminski muzej.

Miha Mlinar

131

EŠD: 409

Naselje: **Log pod Mangartom**

Občina: Bovec

Ime: **vojaško pokopališče iz prve svetovne vojne**

Področje: Z

Obdobje: 20. stoletje

V avstro-ogrski vojski so se na bojnem polju borili in umirali pripadniki različnih narodov in različnih verstev. Na pokopališču v Logu pod Mangartom je kot večna priča hrabrosti vojskujočih se enot postavljen osrednji spomenik kiparja Ladislava Kofraneka s figurama bosenskega borca in pripadnika gorskih lovcev, ki z ramo ob rami pogledujeta proti Rombonu, bojišču, kjer so za vedno ostali številni njuni soborci. Mrtvim sta ostala »slava zmag in porazov« ter grob na pokopališču z nagrobnim znamenjem, ki priča o njihovem poreklu, in vojakovim imenom na ploščici. Pripadnikom bosenskih enot muslimanske veroizpovedi so na grobove postavili tudi muslimanska grobna znamenja – nišane. V tridesetih letih dvajsetega stoletja so italijanske oblasti prenavljale pokopališča iz prve svetovne vojne; takrat so bila vsa grobna znamenja zamenjana s križi, ne glede na poreklo borca.

Islamska skupnost v Sloveniji je dala pobudo, da se na grobove muslimanskih borcev ponovno namestijo nišane. Zamenjava grobnih znamenj je bila mogoča zato, ker je že prvotna ureditev pokopališča spoštovala versko izpoved posameznega borca v enotah avstro-ogrske vojske. Pred posegom pa je bilo treba narediti natančno raziskavo o verski pripadnosti borcev bosenskega polka, ki se je boril na Rombonu, kajti niso bili vsi muslimanske veroizpovedi. Ko so bili pridobljeni vsi

podatki o posameznih borcih bosenskega polka, se je začela zamenjava grobnih znamenj.

Eden od nemih pričevalcev vojnih grozot prve svetovne vojne so tudi številna vojaška pokopališča v Posočju. Različni narodi, združeni z ramo ob rami v boju in v nesmiselni smrti, so ohranili individualnost s svojim grobnim znamenjem. To pa daje tudi pokopališču kot kulturnemu spomeniku izjemno kulturno vrednost.

Ernesta Drole

Log pod Mangartom, pogled na pokopališče – prva terasa
(foto: E. Drole, 2007)

132

EŠD: 3113

Naselje: Loka pri Zidanem Mostu

Občina: Sevnica

Ime: cerkev sv. Helene

Področje: UA

Obdobje: 13.–19. stoletje

Ob pripravi na 800-letnico župnije Loka pri Zidanem Mostu so se župljani Loke ob sofinanciranju Ministrstva za kulturo v letu 2007 lotili obnove zunanjsčine župnijske cerkve sv. Helene. Cerkev in župnijo naj bi, sodeč po virih, ustanovil kot vikariat laške pražupnije leta 1208 Leopold IV. Babenberški, avstrijski in štajerski vojvoda ter posestnik laškega gospostva.

V svoji zasnovi je Sv. Helena poznoromanska enoladijska cerkev s kvadratnim prezbiterijem z erbrastim obokanjem tako imenovane svibenske skupine. Ob severni steni je cerkvi prizidana Florjanova kapela iz leta 1319. Zvonik in zakristija z ohranjenim fragmentom fresk na zunanjsčini sta v

zasnovi gotska.

Zapisi v protokolih patriarhatskega cerkvenega sodišča v Nadškofijskem arhivu v Vidmu iz leta 1503 pričajo, da je bila cerkev v slabem stanju in potrebna celovite prenove že v 16. stoletju, ko naj bi bili izvedeni tudi poslikava oboka v prezbiteriju, poslikava sten Florjanove kapele, freske na južni steni ladje (ohranjeni fragmenti na podstrešju) ter prizor na zunanjsčini severne stene ladje. Poslikava na zunanjsčini zakristije je nastala glede na ohranjeno datacijo v letu 1511.

Ponovne spremembe je cerkev doživljala po požaru v letu 1740, ko so poleg obokanja ladje in kapele izdelali tudi bogato štukirano grbovno okrasje. Baročna je tudi vsa oprema z velikim oltarjem Janeza Gregorja Božiča iz leta 1715.

Kot navaja župnijska kronika, je cerkvi v letu 1911 zaradi statične ogroženosti grozila nevarnost porušitve. Kljub slabemu stanju so se župljani odločili za sanacijo cerkve in ojačanje sten s podpornimi zidovi ob južni steni.

Večja temeljita obnova zunanjsčine cerkve je po predhodnem sondiranju, ki ga je opravil pristojni Zavod za spomeniško varstvo, potekala v letu 1972 (glej poročilo v: Varstvo spomenikov, Poročila 1972, str. 168–169).

V obnovi so bili po navodilih zavoda do kamna odstranjeni vsi grobo brizgani ometi, nato pa so bili izdelani gladki apneni ometi. Sočasno je bila rekonstruirana novoodkrita poslikava na zvoniku (napačno izvedena), odkriti so bili tudi fragmenti poslikav na zunanjsčini, fragmenti oken na severni kapeli in na vzhodni steni zakristije.

V obnovi, ki je potekala v juniju in juliju 2007 pod strokovnim nadzorom pristojne enote ZVKDS, OE Celje, so bili zaradi izpranosti in dotrajanosti opleskov in ometov poškodovani deli odstranjeni do zdrave osnove. Sledili so krpanje in saniranje neustrezno obdelanih in dotrajanih ometov, izžiganje in mehansko čiščenje mahov in alg ter sanacija balustradnih stebričev na zvoniku. Odprti talni zidec je bil ometan in saniran z ustreznimi sušilnimi ometi. Zunanji oporniki ob južni steni ladje so bili gradbeno sanirani po predhodnem čiščenju in odstranitvi krusljivih opečnatih in kamnitih elementov ter v zaključni fazi obdelani v gladki strukturi ometov. Jugovzhodni vogalni opornik je bil le očiščen in pokrpan. Strešice opornikov so bile prekrite z opečnim bobrovcem. Izvedena je bila tudi drenaža.

V zaključni fazi je bila fasada preplepskana v belem tonu, talni zidec pa v sivem tonu. Po načrtu je bila rekonstruirana tudi dvobarvna škrlatno rdeče-siva vogalna gotska poslikava na zvoniku, ki je bila v eni od preteklih nestrokovnih obnov prekrita. V

obnovi je bilo po analogijah izvedeno tudi platišče stolpne ure.

Poleg obnove zunanjsčine so se krajani lotili tudi obnove notranjsčine. Čeprav sta bila predvidena le higiensko beljenje sten in sanacija manjših poškodb, je bila po odstranitvi lesenih opažev v spodnjem delu sten v ladji zaradi močne vlažnosti potrebna izvedba ustreznih sušilnih ometov. V nadaljevanju je bila cerkvena notranjsčina prepleškana v belem tonu. Med posegi je bilo očiščeno in zgolj barvno osveženo štukirano grbovno okrasje. Pri obnovi so bile, kjer je bilo mogoče, podometno urejene tudi cevi centralnega ogrevanja. Pred zaključnim pleskanjem je bila po načrtu in v skladu s predpisi urejena in obnovljena še elektroinstalacija. Sonde fresk v prezbitteriju in v Florjanovi kapeli, ki so bile izvedene v letu 2005, so ostale vidne in bodo osnova za restavriranje. (Glej poročilo v: Varstvo spomenikov, Poročila, 42/05/2006, str. 84–85.)

Gradbena in obrtniška dela je izvajalo v skladu s kulturnovarstvenimi pogoji gradbeno podjetje Horizont, Srečko Hribšek, s. p., iz Studenca. Dela sva spremljala in nadzorovala Nataša Podkrižnik in Aleš Plevčak.

Nataša Podkrižnik

Cerkev sv. Helene v Loki pri Zidanem Mostu po obnovi
(foto: A. Plevčak)

133

ESD: 20119

Naselje: Loka pri Zidanem Mostu

Občina: Sevnica

Ime: kapela Frančiška Ksaverija

Področje: UA

Obdobje: prva polovica 18. stoletja

Kot navajajo viri, je bilo ob cerkvi sv. Helene v Loki vse do leta 1835 urejeno pokopališče, ki ga je obdajal kamniti zid. Kapelo kvadratnega tlorisa s piramidasto streho s strešnim stolpičem, posvečeno Frančišku Ksaveriju, je dal ob cerkvenem zidu leta 1733 postaviti loški župnik Ferdinand Khillau von Ehrenstein. Vhodno fasado poudarja iz peščenjaka izdelan pravokoten portal, ki ima na prekladi ohranjeno letnico postavitve – 1733. Čelo portala krona prekinjen segmentno oblikovan zaključek z grbovno ploščo donatorja. Kapela je imela do leta 1808 oltarno opremo, ki pa je bila ob preureditvi v mrliško vežico prenesena v podružnično cerkev sv. Fabjana in Sebastjana na Polani. Veliko baročno sliko sv. Frančiška Ksaverija, ki je bila v oltarju, so prenesli v zakristijo župnijske cerkve, in tam je bila vse do septembra 2007, ko so jo po zaključeni obnovi vrnili na njeno prvotno mesto. Svojo sakralno funkcijo je kapela izgubila ob opustitvi pokopališča leta 1835, ko je postala prostor za shranjevanje.

Pobuda za obnovo kapele je bila podana v letu 2006, ko je bila pod strokovnimi navodili pristojnega Zavoda za varstvo kulturne dediščine, OE Celje, kapela na novo prekrita z bobrovcem, strešni stolpič je bil prekrit z bakreno pločevino. Pri sanaciji stolpiča so bili odstranjeni in zamenjani vsi dotrajani deli lesene konstrukcije in lesenega opaža, ki je bil nato ometan in zaključen v gladkem ometu. Po predhodnem sondiranju fasade, s katerim sta bili odkriti le dve plasti belega opleska, so bili ometi v celoti odstranjeni, poškodovani profilirani okenski okvirji in strešni vencji so se ohranili in so sanirani v ometu. Manjkajoči strešni venec na vzhodni strani je bil rekonstruiran po obstoječih vencih. Po izvedbi gladkih ometov je bila fasada na podlagi analogij prepleškana v sivem tonu, medtem ko je bila arhitekturna členitev tonirana belo. Med obnovo so bili po obstoječem vzoru izdelani tudi leseni okenski okvirji.

Pri obnovi je bilo odstranjeno tudi kamnito grbovno polje nad vrati, ki je zaradi izredne ogroženosti in dotrajanosti hranjeno v župnišču. V notranjsčini so bile stene v spodnjem delu sanirane s sanirnimi ometi in nato gladko zaglajene ter beljene v belem tonu. V soglasju z zavodom je bila

odstranjena stopnica pod platojem, nad katerim se je dvigala nekdanja oltarna menza; tako je bila ustvarjena gladka talna površina za predvideno muzejsko ureditev kapele. Po odstranitvi kamnitih plošč je bila v kapeli izvedena ustrezna podloga s hidroizolacijo, na katero so bile po obstoječem vzorcu položene nove plošče peščenjaka. Za krpanje dvignjenega dela na mestu nekdanje menze so se uporabile originalne kamnite plošče. Pri obnovi notranjščine je bila v soglasju z zavodom urejena tudi električna napeljava kapele.

Obnovitvena dela, ki sva jih spremljala Nataša Podkrižnik in Aleš Plevčak, je v skladu s kulturnovarstvenimi pogoji izvajalo gradbeno podjetje Horizont, Srečko Hribšek, s. p., iz Studenca.

Nataša Podkrižnik

Kapela Frančiška Ksaverija po obnovi (foto: A. Plevčak)

134

EŠD: 27343

Naselje: **Mala Nedelja**

Občina: *Ljutomer*

Ime: **Mala Nedelja – kulturni dom**

Naslov: *Mala Nedelja*

Področje: *E*

Obdobje: *prva četrtina 20. stoletja*

Leta 2007 so se zaključila gradbenosancijska in prenovitvena dela kulturnega doma v Mali Nedelji. Poslopje kulturnega doma, ki stoji na zahodnem delu vaškega jedra v Mali Nedelji, je zasnovano kot dolga pritlična stavba s fasado v secesijski maniri in dvokapno opečno čopasto streho. Kulturni dom je bil zgrajen leta 1923, nato pa je bil po drugi svetovni vojni, ko so v njem uredili kinodvorano, nekoliko predelan.

Po gradbenosancijskih delih v letih 2005 in 2006 (VŠ, Poročilo 43/06, 2007) – rušitvi neustreznih prizidkov, izgradnji novega prizidka za sanitarije, obnovi strehe, rekonstrukciji fasad na podlagi starih fotografij ter obnovi stavbnega pohištva – so se dela leta 2007 zaključila s prenovo in ureditvijo notranjščine. Ohranjeni sta funkcionalna dispozicija notranjščine ter prostorska in oblikovna celovitost prostora. Urejena sta oder in stopnišče na obnovljeno emporo – balkon. Ostenje pod balkonom je predelano, sekundarna prezidava je odstranjena, lepo oblikovani stebri, ki so bili v preteklosti zazidani, so spet odkriti in sanirani. Napis KULTURNI DOM nad vhodnimi vrati je izpisan v secesijskem slogu, z enakimi črkami kakor nekoč stari originalni napis ZDRAVO.

Jelka Skalicky

135

EŠD: 4603

Naselje: **Mala Pristava**

Občina: *Šmarje pri Jelšah*

Ime: **Mala Pristava – rimska naselbina Sovinc**

Področje: *A*

Obdobje: *rimsko obdobje, srednji vek*

Za potrebe izgradnje kmetijske stavbe na parc. št. 174/1, k. o. Bobovo, v Občini Šmarje pri Jelšah je ekipa ZVKDS, OE Celje, oktobra 2007 izvajala sprva arheološki nadzor, nato pa zaščitna arheološka izkopavanja (od 11. do 17. 10. 2007). Obravnavana parcela leži znotraj zavarovanega arheološkega območja Mala Pristava – rimska naselbina Sovinc (EŠD 4603), ki je zavarovano z Odlokom o razglasitvi naravnih znamenitosti

ter kulturnih in zgodovinskih spomenikov na območju občine Šmarje pri Jelšah (Uradni list RS, št. 35/90-1826). Pri izkopavanjih smo odkrili del antične podeželske vile, ki je bila nekoč očitno že »izropana«, kar je najbolj vidno na objektu 1. Največ drobnih antičnih najdb sodi v čas od 1. do 4. stoletja, posamezni odlomki pa še tudi v 5. stoletje. V mlajših plasteh so tudi srednjeveške in novoveške najdbe, ki kažejo na kontinuiteto življenja tega prostora (Poročilo v arhivu ZVKDS, OE Celje).

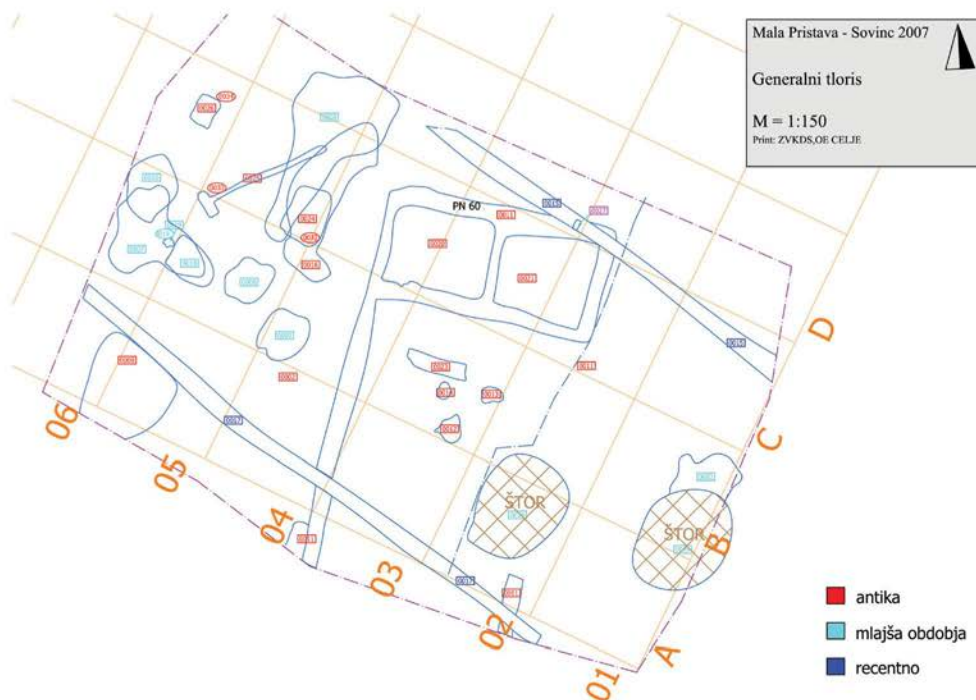
Izkopno polje v velikosti 20 x 30 m smo razdelili na kvadrante velikosti 5 x 5 m. Geološko osnovo predstavljajo lapor, lapornat apnenec, glinasti lapor, pesek in peščenjak. Nad geološko osnovo je nivo akumulacijske plasti (SE 02) – rumenkastorjave peščene gline z drobnimi grobimi sestavinami (apnenec in lapor) ter železovimi in manganovimi oksidi. Med drobnimi najdbami, ki so se pojavljale le v zgornjem delu te plasti, je bilo precej antične keramike in gradbenega materiala ter nekaj odlomkov srednjeveške keramike. V plast SE 02, ki je v nekem trenutku najverjetneje predstavljala hodni nivo, so bile vkopane antične strukture – jame (SE 09/22, 16, 24/32, 25/33, 26/34), katerih namembnost ni povsem jasna, ter objekt v velikosti 16,15 x 9,70 m. Vsi zidovi objekta so bili že izropani in vkopi zapolnjeni s precej enotnim in premešanim polnilom, v katerem so bili tudi posamezni drobcji malte in ometa. V nekaterih vkopih (globina je bila zelo različna – od 0,15 do 0,60 m) je bilo proti dnu še nekaj kamenja, drugod le polnilo peščene ilovice. Najbolje je bil ohranjen jugovzhodni vogal objekta, kjer je bil še delno ohranjen zid iz večjih apnenčastih lomljenčev. Povprečna širina zunanjih zidov je 0,90 m, notranjih pa 0,50 m. V zemljenem polnilu severnega zidu smo našli bronast novc (PN 60), ki je datiran v sredino 3. stoletja; najverjetneje gre za novc cesarja Galliena. Ostanki kamnite ruševine, antičnega gradbenega materiala in drobcji malte razkrivajo, da je bil objekt zidan iz kamenja in najverjetneje ometan ter pokrit s strešno kritino (odlomki tegul), ki so jo vezali robniki (odlomki imbreksov). Znotraj objekta so bile ohranjene sledi treh manjših plitkih kurišč – zaplate žganine (SE 12, 13, 14). Antične jame, ki so vkopane v SE 02, so precej plitke (od 0,10 do 0,35 m). Omenimo dve, ki sta glede na najdbe najbolj izpovedni. Na jugozahodu smo dokumentirali večjo oglato jamo (SE 09/22; velikost 3,75 x 3,50 m), v kateri je bilo zelo veliko antične keramike (139 odlomkov) in gradbenega materiala (135 odlomkov). Na severozahodnem delu pa je bila antična jama (SE 24/32; velikost 2,30 x 1,60) s temnor-

javi polnilom peščene ilovice z odlomki antične lončenine (11 odlomkov) in gradbenega materiala (18 odlomkov).

Mlajšo fazo je na terenu predstavljala plast SE 04 s posameznimi koncentracijami gradbenega materiala, odlomki lončenine in kamnito ruševino (SE 03, 05, 06, 07, 08), ki so ležali tik pod travniško in gozdno rušo (raziskan severni plato je do nedavnega delno prekrival gozd). Teh koncentracij je bilo največ na vzhodnem delu izkopnega polja, na vzhodnem pa sta bila dva večja štora, ki smo ju strojno odstranili šele na koncu raziskav, saj bi njun široki koreninski preplet uničil arheološke plasti in že tako premešane drobne najdbe v njihovi bližini oziroma v plasti SE 04. Najdbe v SE 05, SE 06 in SE 08 so bile večinoma antične, medtem ko je bilo v SE 07 največ odlomkov srednjeveške lončenine (248). V vseh omenjenih plasteh so bili tudi odlomki novoveške in recentne keramike. Premešane najdbe iz različnih časovnih obdobij, v plasti SE 04 ter v omenjenih koncentracijah z drobnimi najdbami in kamenjem, kažejo, da gre za delno nasute plasti. To stanje potrjuje tudi podatek domačinov, da so tu nasipavali okoliški novoveški material, da bi izravnali prostor, saj je bila tu manjša depresija (na vzhodnem delu izkopnega polja je bila plast SE 04 precej debelejša kot na zahodnem delu). Poleg te uporabe prostora so premešane zgornje plasti tudi posledica preteklih raziskav domačina F. Lorgerja, ki je na tem severnem platu izkopal posamezne manjše sonde. Južno od zdaj raziskanega območja pa je odkril ostanke več stavb, ki so bile precej uničene. Najbolje ohranjen je bil objekt, ki ga je na podlagi analogij s podobnimi objekti interpretiral kot kopalnico (Lorger, F., 1909, *Neue römische Funde nächst St. Marcin bei Erlachstein*, III. Jahrbuch für Altertumskunde der Zentralkommission für Kunst- und historische Denkmäler).

Na najdišču Mala Pristava – Sovinc smo skupno evidentirali 1405 artefaktov. Od teh je bilo največ odlomkov lončenine, in sicer kar 913, 470 odlomkov gradbenega materiala, 3 kosi železa, 1 bronasta ploščica, 3 kosi stekla in 1 bronast novc ter 15 kosov kosti. Keramične najdbe smo v večini lahko razvrstili v tri časovna obdobja (7 drobnih odlomkov je ostalo neopredeljenih). Največ je bilo antičnih odlomkov (534), precej je bilo srednjeveških odlomkov (340) in nekaj odlomkov iz mlajših obdobij oziroma odlomkov novoveške lončenine (32). Gradbeni material je v veliki večini iz antičnega časa (460). V zgornji premešani plasti je bilo tudi nekaj kosov novoveškega gradbenega materiala (10).

Tlorisni načrt raziskanega območja znotraj antične vile na Mali Pristavi (velikost kvadrantov je 5 x 5 m). Izris: Eva Butina, ZVKDS, OE Celje

Pri antični keramiki prevladuje groba kuhinjska lončenina, ki je redukcijsko žgana. Faktura keramike kaže, da gre pri večini primerkov za lokalno izdelavo, ki se pojavlja v daljšem časovnem obdobju, in sicer od avgustejskega časa do 3. stoletja. Pogosto sta v keramično maso dodana mleti kremen in apnenec, ki se je pozneje izlužil. Tipološko smo med kuhinjskim posodjem lahko ločili med večjimi lonci, skledami, trinožniki, čašami, krožniki in vrči. Med keramičnimi najdbami je tudi nekaj odlomkov finega namiznega posodja, terre sigillate in amfor ter odlomek poznoantične amfore Spatheion.

Srednjeveško lončenino preliminarno umeščamo v čas od 13. do 16. stoletja. V večini primerov gre za odlomke grobe kuhinjske lončenine – predvsem loncev –, ki je izdelana na lončarskem vretenu na nožni pogon.

Maja Bricelj, Eva Butina

136

Naselje: Mali Kal

Občina: Mirna Peč

Ime: Izkopavanja na AC-odseku Ponikve–Hrastje

Področje: A

Obdobje: prazgodovina

Pred začetkom gradnje avtocestnega odseka Ponikva–Hrastje je bilo s predhodnimi arheološkimi pregledi na zemljišču s parc. št. 1789, k. o. Zagorica, ugotovljeno novo arheološko najdišče. Najdišče leži na hribovitem južnem robu nad dolino, po kateri poteka magistralna cesta Ljubljana–Zagreb, zahodno od Dolenjega Karteljevega in pod vasjo Mali Kal. Na vrhu vzpetinice je izravnani plato, ki se strmo spušča proti severu. Območje je deloma poraščeno z gozdom, deloma pa je njiva.

Izkopavanja je pod okriljem Zavoda za varstvo kulturne dediščine izvajalo podjetje PJP, d. o. o.,

pod vodstvom Primoža Predana. Trajala so 20 dni v novembru 2007. Med arheološkimi izkopavanji so bili odkriti dve kurišči, najverjetneje iz mlajših obdobij, in prazgodovinska delovna jama. V jami smo izkopali številne odlomke lončenine, ki sodijo v obdobje starejše železne dobe.

Najdišče se nahaja na trasi bodoče avtoceste in bo z začetkom gradnje popolnoma uničeno.

Primož Predan

137

EŠD: 7913

Naselje: **Maribor**

Občina: Maribor

Ime: **Maribor – mestni park**

Področje: UR. KR.

Obdobje: konec 19. stoletja

V letu 2007 je bil obnovljen mostiček pri akvariju. K obnovljenemu mostičku sta imela pripombe direktor Florine (vzdrževalec) in mestni arhitekt. Ker je zaradi tega zastala obnova naslednjega mostička, je Občina Maribor naročila izdelavo idejnih zasnov za prenovo podobe mostičkov. K pripravi izhodišč za načrtovanje in izbiro najprimernejše rešitve nismo bili vključeni.

Mestna občina Maribor se je brez sodelovanja z ZVKDS odločila v park postaviti obeležje Leonu Štuklju. Opozorili smo jih, da je postavitve doprsnega kipa v odprti prostor neprimerna, in jim pojasnili, da sicer ne nasprotujemo postavitvi spomenika, vendar naj bo oblikovan in izbran na podlagi javnega natečaja in naj bo primernih dimenzij. Opozorilom navkljub je obeležje postavljeno brez soglasja pristojne službe. MO Maribor je zagotovila, da je postavitve začasna.

Minan Krivec

138

EŠD: 431

Naselje: **Maribor**

Občina: Maribor

Ime: **Maribor – grad, baročno stopnišče**

Naslov: *Grajska ulica*

Področje: UA

Obdobje: od 15. do 20. stoletja

Prenovo baročnega stopnišča mariborskega gradu, ki je bilo zasnovano v 17. stoletju in v 18. stoletju preoblikovano, smo začeli jeseni 2006 in jo oktobra 2007 zaključili. Zadnja večja obnova stopnišča je bila izvedena v poznih štiridesetih letih 20.

stoletja – takrat so zamenjali kamnite stopnice z betonskimi ter preoblekli s teracom talni zidec in poškodovane kamnite postavke stebrov –, v sedemdesetih letih pa sta bili prebarvani in obnovljeni notranjščina in zunanja fasada.

V letih 2006 in 2007 sta bili temeljito restavratorsko prenovljeni celotna notranjost s štukaturno dekoracijo, kamnitimi ograjami in kipi ter zunanja fasada s štukaturno dekoracijo, prebarvana pa so bila tudi lesena okna. Obnoviti je treba še pritlično uvozno odprto vežo s podstavki stebrov, oblečenih s teracom, in zastekljena vrata na stopnišču, kar pa je odvisno od tretje – zaključne faze prenove mariborskega gradu, za katero je treba izdelati projektno dokumentacijo.

Restavratorska dela je izvajal Atelje restavro in ob zaključku del izdelal Restavratorsko poročilo o opravljenih konservatorsko-restavratorskih delih na svečanem stopnišču mariborskega gradu, opremljeno s fotodokumentacijo pred in med prenovo ter po njej. Izvajalec je med deli odvezel tudi značilne materialne vzorce, na podlagi katerih so bile v laboratorijih Restavratorskega centra izvedene kemične analize, vzorci pa so bili nato ustrezno arhivirani. Posegi na svečanem baročnem stopnišču, izjemno kvalitetnem kulturnem spomeniku, so bili zahtevni; kamnita ograja je bila močno poškodovana, predvsem spodnji deli zaradi vlage in zamakanja, enako so bili poškodovani določeni kamniti kipi, ki so bili večkrat prenovljeni, tudi neustrezno, na stenah in stropih s štukaturno dekoracijo pa je bilo več, tudi neustreznih premazov, ki jih je bilo treba temeljito odstraniti. V okviru Zavoda za varstvo kulturne dediščine je bila ustanovljena strokovna komisija, ki so jo sestavljali restavratorji in konservatorji iz pristojne območne enote zavoda in Restavratorskega centra. Komisija je redno, vsaj enkrat mesečno oziroma glede na potrebe, nadzorovala posege na objektu, jih strokovno usmerjala, izvajalcu dajala navodila ter mu nudila strokovno pomoč.

Čeprav je prišlo med samo prenovo tudi do razhajanj in različnih mnenj glede posameznih restavratorskih postopkov med izvajalcem in člani komisije, so bila konservatorsko-restavratorska dela na svečanem stopnišču mariborskega gradu izvedena v skladu z normativi in standardi za najzahtevnejše objekte kulturne dediščine. V celoti je bila ohranjena in prezentirana originalna spomeniška substanca.

Marlenka Habjanič

Obnovljena notranjščina svečanega baročnega stopnišča mariborskega gradu (foto: M. Habjanič)

Obnovljena zunanjščina svečanega baročnega stopnišča mariborskega gradu (foto: M. Habjanič)

Obnovljen grb na zunanjščini mariborskega gradu (foto: M. Habjanič)

139

EŠD: 6069

Naselje: **Maribor**

Občina: **Maribor**

Ime: **Maribor – minoritski samostan**

Naslov: **Vojašniški trg 2a**

Področje: **UA**

Obdobje: **srednji vek, novi vek**

Poleti 2007 se je začela dolgo pričakovana obnova minoritskega kompleksa za potrebe mariborskega lutkovnega dvorišča. Po razpisnem arhitekturnem javnem natečaju je prvonagrajeni projekt pripadal skupini ARCHE z odgovornim projektantom arh. Jurijem Kobetom. Razpisni pogoji in zahteva MOM po večnamenski dvorani za potrebe mesta so omogočali projektantom umestitev zahtevane dvorane v nekdanji samostanski dvoriščni prostor. S konservatorskega stališča je to vprašljivo z več vidikov: prvič, zaradi pozidave odprtega arkadnega dvorišča, ki dobi s strešino in dodatno pozidavo trakta z odrsko tehniko funkcijo dvorane, in drugič, zaradi omenjenega tehničnega trakta (odrska tehnologija), ki je predvsem podrejen tehničnim zahtevam, ne pa gabaritom značilne srednjeveške gradnje. Pogledi z zahodne strani mesta na ohranjeno mestno obzidje in prvotno historično pozidavo ter prvotno lokacijo poselitve so postali netipični in tuji. Arhitekturna intervencija konkurira edinemu nekdanjemu višinskemu

poudarku med drugo poenoteno stavbno višino kompleksa.

Mariborski minoritski samostan je bil prvič omenjen leta 1270, vendar zgodovinarji predpostavljajo, da je bil naseljen že nekoliko prej, verjetno v času okrog leta 1250. V nasprotju z večino drugih samostanov beraških redov na tem območju pa naj njihovi ustanovitelji ne bi prihajali iz plemiških vrst (npr. Prtuj, Radlje ob Dravi, Studenice), temveč naj bi sem prišli na pobudo in s pomočjo mariborskih meščanov, saj se ti v dokumentu iz leta 1470 izrecno navajajo kot ustanovitelji njihovega samostana.

Minoriti so se naselili v jugozahodnem vogalu mesta, v bližini Koroških vrat, ki so se nekdaj imenovala tudi Vrata pri Naši ljubi gospej, pač po patronimiju minoritske samostanske cerkve, ki je bila posvečena Marijinemu vnebovzetju (cerkev se prvič omenja leta 1273).

Sam samostanski kompleks je danes podkvasto oblikovan, proti zahodu odprt dvonadstropen stavbni kompleks, ki ga na severni strani zapira barokizirana samostanska cerkev, južni trakt pa se naslanja na južno potezo mestnega obzidja, ki je nastalo med letoma 1255 in 1275.

O gradbenozgodovinskem razvoju mariborskega minoritskega samostana je doslej bolj poglobljeno pisal pravzaprav le Jože Curk, ki, če njegove ugotovitve generaliziramo, ugotavlja, da je samostansko poslopje sestavljeno iz treh traktov: vzhodnega iz 13. in 15. stoletja, južnega iz 15. in 16. stoletja ter severnega iz prve polovice 17. stoletja, vse tri trakte pa obteka križni hodnik s konca 17. stoletja. Zaključek gradbenega razvoja naj bi predstavljalo vrhnje nadstropje iz sredine 18. stoletja, ki je zagotovilo višinsko izravnavo traktov.

Po odstranitvi stavbnega pohištva, sekundarnih predelnih sten, ometov, podov itd. so se pokazali neki novi momenti, ki so dovolj izpovedni, da bomo dosedanje ugotovitve v prihodnje lahko v nekaterih delih dopolnili.

V severnem traktu, ki ga J. Curk na splošno datira v prvo polovico 17. stoletja, so se po odstranitvi ometov pokazali novi gradbeni elementi, ki govorijo v prid predpostavki, da trakt v pritrličju in nadstropnem delu, vsaj v obodnih stenah, izvira še iz 13. stoletja. O tem nas prepričujeta tako sama debelina sten kakor tudi nepravilna kamnita gradnja iz lomljenecv, ki je izpričana, kljub poznejšim renesančnim in baročnim predelavam, v obeh omenjenih etažah. Poleg tega smo v pritrličju, vzhodno od grobnice, ki je bila prvotno sestavni del severnega trakta, njena zahodna stena pa njegov zaključek, odkrili preprosto biforno odprtino s polkrožnima zaključkoma ter zidanim slopnim

delilnim stebrom, ki je brez kamnoseških detajlov, vzhodno od nje pa še podobno oblikovan polkrožno zaključen prehod. V prvem nadstropju trakta je bilo najdeno pravokotno renesančno okno z rustificiranim kamnitim okvirjem, ki ga lahko zaenkrat generalno datiramo v prvo polovico 17. stoletja, v drugem nadstropju pa so bile odkrite poznorenesančne oziroma zgodnjebaročne arkade z značilnimi toskanskim stebri iz druge polovice 17. stoletja. Iz povedanega lahko sklepamo, da je severni trakt dobil nadstropne arkade v drugi polovici 17. stoletja: v pritrličju in prvem nadstropju so bile slopaste (zidane iz opeke) in 8-osne, v drugem nadstropju pa stebriščne in so obsegale le 5 osi, saj se je drugo nadstropje s svojo zahodno steno prilagajalo strehi južne kapele.

J. Curk je predpostavljal, da je prvotna samostanska naselbina v 13. stoletju obsegala le vzhodni trakt, ki je stal jugovzhodno od cerkve, med njenim prezbiterijem in mestnim obzidjem, ne da bi se enega ali drugega dotikal. Že od vsega začetka naj bi bil nadstropen in ves podkleten. Pri vzhodnem traktu se je po odstranitvi ometov pokazal v severovzhodnem vogalu kamniti, tako imenovani šivani vogal, ki izpričuje prvotno višino srednjeveškega objekta; ta je bila nekako na polovici višine oken sedanjega drugega nadstropja tega samostanskega trakta. Same obodne stene so zaradi poznejših renesančnih in baročnih prizidav v vrhnjem delu zelo težko berljive, vendar na podlagi talnih nivojev, šivanega vogala ter sedanjega kletnega prostora, ki pa se ni raztezal pod celotnim vzhodnim traktom (severovzhodni prostor namreč ni podkleten), ampak se prilagaja nivojem severnega trakta, smemo sklepati, da enako kot severni trakt izvira še iz prvotnega obdobja samostana, sam objekt pa je bil že tedaj trietažen. Glede na logiko gradbenega razvoja smemo sklepati, da je bil objekt povišan in usklajen s severnim traktom že v drugi polovici 17. stoletja, ko so severnemu traktu prizidali dvonadstropne arkade. Vzhodni trakt je dvonadstropni hodnik na dvoriščni strani dobil šele nekako proti sredini 18. stoletja; sam hodnik ni bil arkadiran, niti ni bil križnogrebenasto obokan, ampak je dobil tako imenovane češke kape. Ob koncu 18. stoletja pa so štukirali reprezentančno sobano v severovzhodnem kotu drugega nadstropja vzhodnega trakta.

Tudi pri jugovzhodnem delu samostana, ki ga J. Curk na splošno datira v prvo polovico 16. stoletja, so se pokazali novi elementi, ki govorijo o zgodnejšem času nastanka tega v tlorisu tako izrazitega stolpastega objekta. Objekt je podkleten v celotni severni dolžini ter pod jugovzhodnim prostorom, kar govori za to, da se je že v prvem

obdobju nivojsko in višinsko prilagajal vzhodnemu samostanskemu traktu; prvotno višino nakazujeta ostanka tako imenovanega kamnitega šivanega vogala v severovzhodnem delu objekta, ki je viden nad diagonalno v vogal postavljenim mlajšim kontraforjem ter v jugovzhodnem vogalu. V prvem nadstropju je bil na severni strani severne prečne stene odkrit zazidan, po stilnih elementih sodeč, še zgodnjegotsko občuten kamnit šilastoločni portal s preprosto posnetimi robovi ter jezičastim iztekom (močno poškodovanim), ki ga zaenkrat lahko datiramo vsaj še v konec 13. stoletja, na drugi strani te stene pa so bili odkriti močno uničeni fragmenti gotske poslikave, izvedene v freskotehniki, ki je krasila pritlični jugozahodni prostor tega objekta. Na vzhodni steni tega prostora je bil ohranjen le zgornji rob poslikave, na kateri se je videla veduta nekega mesta, ki ga je obdajalo s cinami opremljeno obzidje. Vse drugo je uničilo poznejše obokanje pritličnega prostora. Sama veduta je še najbolj spominjala na podobno slikano mestno ozadje na freski v severni kapeli ormoške župnijske cerkve sv. Jakoba. Ostanki poslikave so bili dodatno uničeni, ko so delavci izvajalca gradbenih del kljub opozorilom, naj počakajo, z vodo spirali zidove objekta. Ob čiščenju nasutij nad oboki jugovzhodnega prostora v prvem nadstropju so bili najdeni tudi fragmenti zeleno glaziranih renesančnih pečnic s figuralnimi prizori: fragmenti pasijonskega cikla (na primer Oljska gora, Zadnja večerja), Eve, Adama, putov itd., ki jih bo še treba strokovno obdelati (dane so bile v izris).

V osnovi bi jugovzhodni samostanski trakt lahko še datirali tudi v 13. stoletje; ali je bil že tedaj dvoetažen ali trietažen, pa ostaja odprto vprašanje; vsekakor je bil povišan v drugi polovici 17. stoletja, ko se je višinsko uskladil z vzhodnim traktom. Južni samostanski trakt, ki z južno steno sloni na mestnem obzidju, datira J. Curk v 15. stoletje, vendar lahko glede na gradbeno strukturo obodnih sten, ki je podobna kot pri drugih traktih (striktna kamnita nepravilna gradnja z uporabo lomljenecv), tudi tukaj sklepamo na zgodnejši čas nastanka, se pravi v drugi polovici 13. stoletja. O tem nas dodatno prepričuje tudi prvotna zahodna zaključna stena trakta, ki je podobna oni pri severnem traktu, z njo pa tudi korespondira. V to steno je v pritličju vzdana kamnita vratna odprtina, ki je glede na način, kako je vzdana v steno, očitno sočasna z njo. Segmentno zaključeni kamniti portal (?) z živimi robovi in ostanki tečajev je zaenkrat problematičen, tako glede datacije kot glede funkcije, saj na drugi strani stene zaenkrat še ni vidno, ali gre za vratni preboj ali pa za nišo: če gre za

nišo, bi pogojno lahko pomislili na armarij, ki so ga zapirala dvokrilna vrata, datacijo pa morebiti premaknili še v 13. stoletje. Drugače je iz strukture obodnih sten razvidno, da je bil južni trakt prvotno dvoetažen. Na dvorišni strani so mu v drugi polovici 17. stoletja prizidali nadstropni slopasti 8-osni arkadni hodnik, v sredini 18. stoletja pa so južni trakt dvignili za nadstropje ter nadzidali arkadni hodnik, k zahodni steni pa prizidali še dvonadstropni zahodni podaljšek, ki pa so ga zdaj ob obnovitvenih delih že porušili.

Vsa dela do zdaj so bila osredotočena na statično stabilizacijo objekta. Okrog celotnega kompleksa je bilo izvedeno pilotiranje, na fasadah in v notranjščini so bili odstranjeni ometi in porušeni tisti deli objekta in zidov, ki so bili razpoznavni za sekundarne. V celoti (po širini in višini) se gradbeno sanira arkadna stena južnega trakta, kjer se tretjina zidu v globino zamenja z armiranobetonskimi vložki. Trenutno potekajo raziskave in analize v zvezi z zračenjem lesenih možničenih stropov, ki se v največji meri ohranijo. V tem trenutku tudi ni statične rešitve v zvezi z nosilnostjo stebrov v severnem traktu, ki so bili pozidani v steni arkadnega hodnika in bodo prikazani v obnovljenem objektu. Problem je namreč obremenitev strešne konstrukcije na bodoče samostojno stoječe stebre, ki so verjetno iz istih razlogov bili pozidani. V tej gradbeni fazi so predvidena arheološka izkopavanja v celotnem kompleksu in pričakujemo rezultate, ki bodo pojasnili razgibano zgodovino tega območja.

Irena Krajinč Horvat, Branko Vnuk

140

EŠD: 22861

Naselje: Medvode

Občina: Medvode

Ime: Medvode – arheološko najdišče Svetje

Področje: A

Obdobje: prazgodovina, rimsko obdobje

Arheološki terenski pregled na območju predvidene novogradnje večstanovanjskih vila blokov s podzemno garažo, parc. št. 276/1, 276/21, 276/22, 276/23, 276/24, 276/25, 276/26, vse k. o. Medvode, je v maju 2007 izvedla ekipa ZVKDS, OE Ljubljana, pod vodstvom Mateja Drakserlja, univ. dipl. arheologa, in Barbare Nadbath, univ. dipl. arheologinje, višje konservatorke.

Zemljišče, ki leži približno 1000 m nad današnjim sotočjem Sore in Save, je bilo v času izvedbe arheoloških raziskav v uporabi kot travnik. Iz-

vedena sta bila intenzivni površinski pregled in vrednotenje zemljišča s štirimi testnimi sondami. Tako pri površinskem pregledu kot pri vrednotenju zemljišča je bila odkrita večja količina prazgodovinske keramike in hišnega lepa, zato smo pred začetkom gradnje zahtevali izvedbo zaščitnih arheoloških izkopavanj.

Zaščitna izkopavanja so potekala v času od 1. oktobra do 30. novembra 2007, dokumentiranje arheoloških struktur pa še v prvem tednu decembra. Raziskave je izvedla ekipa ZVKDS, OE Ljubljana, pod vodstvom Roka Klasinca, univ. dipl. arheologa, namestnika vodje izkopavanj Gojka Tice, univ. dipl. arheologa, in Barbare Nadbath, univ. dipl. arheologinje, višje konservatorke. Strokovno ekipo so sestavljali tudi Elena Leghissa, abs. arheologije, Tina Nanut, abs. arheologije, Barbara Brezigar, abs. arheologije, Dijana Cerovski, abs. arheologije, Andrej Janeš, abs. arheologije, in Matija Lukič, samostojni fotograf. Geodetske storitve je prevzela družba Tica sistem, d. o. o.

Geološko osnovo na zemljišču oziroma fazo I predstavljajo močno porozen konglomerat s karbonatnimi in nekarbonatnimi prodniki ter plast meljasto glinene preperine in meljasta nanosa, eluvialni plasti, ki predstavljata popolnoma izpran del preperine konglomerata (I. Rižnar, Poročilo o geoloških razmerah na arheološkem najdišču Svetje pri Medvodah. Ljubljana, 2007). V njih so vkopane strukture prazgodovinske poselitvene (faza II), antične faze (faza III).

V prazgodovinsko fazo smo uvrstili okoli 370 SE, med katerimi lahko ločimo štiri skupine: stojke, ognjišča oziroma kurišča, jame ter koncentracije kamnov in keramike. Stojke lahko na podlagi sestave polnila ločimo na dva tipa. Prvega predstavljajo stojke, katerih polnilo je vsebovalo zgolj drobce oglja, drugega pa stojke s kamnito utrditvijo za postavitev kola, ki se je v nekaterih primerih ohranila v obliki kamnitega venca. Večino stojk težko povežemo v smiselne celote, nekatere pa lahko povežemo v objekte. Stojke v južnem delu izkopnega polja, ki tvorijo polkrožno strukturo, bi lahko interpretirali kot ogrado.

Ognjišča zaznamujejo jame, v katerih je bila dokumentirana večja koncentracija žgane gline (lepa), odlomkov prazgodovinske lončenine in kamnov peščenjaka ter konglomerata, ki kažejo sledove izpostavljenosti ognju. Kot kurišča smo označili jame, v katerih so bile dokumentirane manjše koncentracije oglja oziroma drobcev lepa in keramike. Od ognjišč se razlikujejo tudi po plitkejših polnilih in odsotnosti kamnite konstrukcije. Tako ognjišča kot kurišča so praviloma locirana zunaj objektov.

Jame so v večini primerov neizrazite, plitve, ovalnih oziroma nepravilnih oblik, polnila pa praviloma vsebujejo le posamezne fragmente oglja in drobce keramike. Velike so lahko od 0,30 do 2,8 m in praviloma ležijo zunaj objektov oziroma v njihovi neposredni bližini. Nekaj jam je izrazitejših, polnila so dobro prepoznavna in vsebujejo precej fragmentov oglja, kamena in/ali keramike, v nekaj primerih tudi cele posode.

Med prazgodovinskimi najdbami močno prevladuje lončenina, ki je značilno naselbinska. Odlomki pripadajo velikim posodam z debelimi stenami (lonci, sklede, pitosi) v funkciji shrambenega posodja. Ti odlomki so izdelani iz grobozrnate mase s primesmi kremenčevega peska. V redkih primerih je bila kot pustilo uporabljena sljuda. Način žganja je bil tako oksidacijski kot redukcijski. Številni so tudi odlomki fine keramike, ki bi lahko predstavljala namizno posodje, skodelice, čaše, lončke itd., za katere so značilni tanjše stene, bolj fina dodelava, dobro žganje. Ostali keramični inventar predstavljajo svitki, statvene uteži, vijčki in predilni motek.

Najpogostejši okras na posodah so rebra v različnih izvedbah: aplicirana rebra, tako ravna kot razčlenjena, nekatera trikotnega preseka. Večinoma so aplicirana horizontalno na ostenje, pri nekaj kosih pa tudi v kombinaciji z diagonalnimi rebri ali dvema horizontalnima rebroma. Zanimiv je odlomek ustja z ostenjem s horizontalnim in diagonalnim rebrom, ki se stikata v vtisnjem okrasu. Tovrsten okras se v identični obliki pojavlja pri fragmentu z grobišča pri Moravčah (J. Dular, I. Šavel, S. Tecco, Bronastodobno naselje Oloris pri Dolnjem Lakošu. Opera Instituti Archeologici Sloveniae 5, 2002, sl. 38: 9). V treh primerih se pojavlja okras bradavice s kaneluro, ki je značilen za sočasna najdišča, na primer za Oloris (Dular, Šavel, Tecco Hvala 2002, t. 4: 13, t. 14: 1, t. 22: 9, 10), Iško Loko (Velušček A. Velušček, Iška Loka – bronastodobno naselje na obrobju Ljubljanskega barja. Arheološki vestnik 56, 2005, t. 2: 6), Ljubljaničo pri Kaminu (A. Gaspari Zalog pri Verdu, tabor kamenodobnih lovcev na zahodnem robu Ljubljanskega barja. Opera Instituti Archeologici Sloveniae 11, 2006, sl. 12.4: 5) itd. Med ostalim okrasom se pojavljajo tudi vrezji, vtisi in kanelure.

Držaji so najpogosteje preprosti in neokrašeni, nekateri so okrašeni z vtisi. Pogosti so tunelasti držaji različnih velikosti. Ročaji so večinoma trakasti in segajo do ustja posod ali le malo pod njim. Ustja so praviloma enostavna, v nekaj primerih nastopa razširjeno in navzven izvihano ustje z ravnim robom. Med najdbami je tudi nekaj celih

oziroma skoraj celih posod.

V nekaj primerih je bila odkrita večja količina keramike na enem mestu, posamezni kosi so pripadali različnim posodam, nobene izmed posod pa ni bilo moč sestaviti v celoti. Eden od takšnih primerov je PN 89; ostenje velike redukcijsko žgane posode z držaji na največjem obodu in okrasom horizontalnih in vertikalnih kanelur. Zgornji del posode je zglajen, spodnji del pa grob, okrašen z barbotinom.

Keramiko z arheološkega najdišča Svetje umeščamo v obdobje srednje (Bd C) in mlajše bronaste dobe (Bd D – Ha A). Analogije poznamo med materialom z najdišč Oloris pri Dolnjem Lakošu, Iška Loka, Kamna Gorica pri Pržanu, od bolj oddaljenih pa na primer na nekaterih severnohrvaških najdiščih, kot so Moravče, Mala Pupelica in Sirova Katalena. S slednjimi je povezan na primer okras bradavice s kaneluro kot ena od prepoznavnih oblik virovitiške skupine (J. Dular, I. Šavel, S. Tecco Hvala, 2002, 172.).

Površini SE 3 in SE 5 z objekti 1, 2 in 3, pogled proti severovzhodu (foto in obdelava: M. Lukić)

Z arheološkimi izkopavanji na Svetju v Medvodah je bila odkrita do zdaj neznana ravninska naselbina iz časa srednje oziroma mlajše bronaste dobe. Najdišče je bilo v precejšnji meri uničeno, predvsem z modernim oranjem (hodna površina ni bila odkrita). Ohranjeni so spodnji deli kurjišč oziroma ognjišč, jam ter stojk. Nekatere med slednjimi so tvorile preproste pravokotne objekte širine od 2 do 3 in dolžine od 5 do 7 metrov. Odkritih je bilo pet objektov. Stene so bile najverjetneje zgrajene iz prepleta vej in zamazane z ilovico. Podobni tlorisi objektov (kot tudi posamezne forme keramike) so bili odkriti na relativno bližnjem najdišču Kamna Gorica pri Pržanu (P. Turk, V. Svetličič, Kamna

Gorica pri Ljubljani. – Varstvo spomenikov 42, 2006, 56). Funkcija jam na najdišču je težje opredeljiva, vsaj nekatere med njimi pa nedvomno predstavljajo odpadne in shrabbene jame.

V rimsko dobo smo uvrstili dve plasti, jami in dva jarka. Plasti interpretiramo kot antično ornico. Obe plasti predstavljata temnorumenorjava meljasto glinena nanosa, v katerih je bilo poleg velike količine prazgodovinske keramike odkritih tudi precej odlomkov antične lončenine, ki so bili enakomerno razporejeni po vsej površini plasti. V antično fazo smo pogojno umestili jami z lepom, ki sta bili, razen fragmenta prazgodovinske lončenine v polnilu, prazni. Jami se jasno ločita od prazgodovinskih jam, kar se odraža predvsem v pravilnejši obliki in v temnejših, dobro prepoznavnih polnilih. V jami je bil odkrit železen predmet, ki bi lahko predstavljal del kresila. V jarkih so bili dokumentirani redki fragmenti antične keramike. Rimskodobna keramika in odkrite strukture kažejo na relativno neintenzivno rabo prostora v antičnem obdobju, ki kaže, da je bilo zemljišče tedaj v rabi za kmetijske dejavnosti. Z izkopavanji smo odkrili skrajni severni rob naselbine. Menimo, da se je ta širila na travnate parcele proti jugu in zahodu. Eventualni del naselbine, ki se je širil proti vzhodu in dalje proti jugu, pa je danes zaradi strjene moderne gradnje verjetno v veliki meri uničen.

Barbara Nadbatb, Rok Klasinc, Gojko Tica, Elena Leghissa, Barbara Brezigar, Matej Draksler

141

EŠD: 9718

Naselje: **Mengeš**

Občina: Mengeš

Ime: **arheološko območje Gobavica**

Naslov: Jelovškova ulica 2, Mengeš

Področje: A

Obdobje: rimsko obdobje

Novogradnja stanovanjske hiše na parc. št. 287/48 in 287/49, k. o. Mengeš, leži na širšem območju varovane arheološke lokacije Gobavica nad Mengešem. Zato je ZVKDS, OE Kranj, med kulturnovarstvene pogoje vključil tudi arheološki nadzor nad izkopom. Ob nadzoru izkopa 30. 3. 2007 je bil na globini 50 cm najden odlomek antične tegule. Strojna dela so bila ustavljena in izkop nadaljevan ročno. S tem je bila omejena manjša površina ruševin (približno 4 x 5 m), ki jo je predstavljala enojna plast lomljenecv, bila pa

je v sklopu plasti, grobega rjavega peska na globini 53–66 cm. Ruševino je prekrivala enotna plast sivorjave peščene gline, pod njo pa je bila kulturno sterilna plast finega peska okrašte barve. Obe plasti lahko interpretiramo kot vodni nanos Pšate, ki je še do regulacijskih del po drugi svetovni vojni občasno poplavljala to območje. Ruševina je bila nato natančneje očiščena, vendar njena struktura ni omogočala identifikacije zidu (zgolj 1 plast ruševine). Tudi plast grobega rjavega peska ni presejala obsega ruševin. V njej sta bila poleg odlomka tegule in nekaj odlomkov antične keramike najdena še trakast ročaj vrča in večji kos obdelanega kamnitega praga z utorom za vrata in tečaj.

Po pripovedovanju domačinov so bili večji sklopi ruševin najdeni pri gradnji na sosednji parceli (287/15 ali 14, k. o. Mengeš).

Pri posegu so sodelovali Janez Škrlep, Šimen Peče (oba Muzej Mengeš), Jure Soklič in Milan Sagađin. Najdbe hrani Muzej Mengeš.

Milan Sagađin, Šimen Peče

Mengeš, arheološko najdišče Gobavica, kamnit prag
(foto: Janez Škrlep)

142

EŠD: 11091

Naselje: **Metlika**

Občina: Metlika

Ime: **Metlika – arheološko najdišče Kolpski most**

Področje: A

Obdobje: prazgodovina

Arheološko vrednotenje s sistemom strojnih jarkov na trasi lokalne ceste za Križevsko vas je bilo izvedeno na podlagi rezultatov ITP (P. Ma-

son, M. Sakara Sučević, Poročilo o intenzivnem arheološkem pregledu na trasi lokalne ceste za Križevsko vas G2-105 Metlika – MMP, november 2006), ki so potrdili prisotnost arheoloških najdb na jugozahodnem delu trase. Vrednotenje je bilo izvedeno med cestnima profiloma A14 in A19. Dela so potekala v času od 7. do 16. 5. 2007 pod vodstvom Slobodana Olića, univ. dipl. arheologa, in nadzorom doc. dr. Philipa Masona, univ. dipl. arheologa. Izkopali smo šest strojnih sond različne velikosti, globina sond je nihala med 1 in 3 m. Ugotovitve:

1. Na območju smo odkrili ostanke prazgodovinske lončenine, ki potrjujejo obstoj kulturnih plasti na obravnavani lokaciji. Število, ohranjenost in narava odkritega gradiva (fragmenti prazgodovinske lončenine, obdelani kamni, hišni lep) nakazuje, da je na tej lokaciji arheološko najdišče.

2. Večji del TJ je pokazal precej enotno stratifikacijo (TJ 3–4, 6). Pod plastjo ornice (SE 001) smo ugotovili dve koluvialni plasti (SE 002–003), ki sta ležali na sterilni geološki osnovi (SE 004). Poleg omenjenih osnovnih plasti smo v TJ 3 odkrili še vkop (SE 005/006) nepravilne oblike, vkopan v geološko osnovo (SE 004), ter recentni jarek za vodovod (SE 007/008). V TJ 4 smo poleg osnovnih plasti v vzhodnem delu ugotovili pod SE 003 koluvialno plast (SE 005), ki je najverjetneje polnilo v paleostrugi. V TJ 5 smo naleteli na recentni vkop za kanalizacijo, kar je preprečilo nadaljnje raziskave – v tem TJ smo ugotovili samo ornico (SE 001) in polnilo omenjenega jarka za kanalizacijo. Do večjega odstopanja od ugotovljene osnovne stratigrafske sekvence na tem območju je prišlo v TJ 1 in 2. V TJ 1 smo pod ornico (SE 001) ugotovili sekvenco iz 6 plasti (SE 002–006), ki se je končala s sterilno geološko osnovo. Medtem ko višje ležeče plasti (SE 002–003) lahko primerjamo s koluvialnimi plastmi v TJ 3, 4, 6 (SE 002–003), spodnje plasti (SE 004–006) predstavljajo polnila v paleostrugi. Precej podobno, vendar še bolj kompleksno situacijo smo ugotovili v TJ 2. Pod ornico (SE 001) so ležale koluvialne plasti (SE 002–004), podobno kot v drugih TJ. Nato pa sledi sekvenca štirih polnil (SE 005–007, 010) paleostruge (SE 019), ta pa je presekala naslednjo sekvenco polnil (SE 008–009, 012, 014), ki so del starejše paleostruge (SE 018). Na dnu TJ pa smo prišli do sterilne geološke osnove (SE 013, 015–017).

Z arheološkim vrednotenjem smo potrdili obstoj arheološkega najdišča. Število prazgodovinskih najdb, njihova ohranjenost in značaj kažejo, da se v neposredni bližini nahaja prazgodovinska naselbina. Vse najdbe so bile odkrite v sekundarni

legi, v koluvialnih plasteh in polnilih paleostrug, kamor so očitno bile prinesene s procesi erozije in resedimentacije originalnih naselbinskih plasti. Na podlagi tega sklepamo, da možne ostanke prazgodovinske naselbine lahko pričakujemo na nekoliko višjih legah, severozahodno od odkritih paleostrug, ki so verjetno potekale paralelno z današnjo strugo potoka Sušica.

Philip Mason, Slobodan Olić, Ildikó Pintér

143

EŠD: 9562

Naselje: Metlika, Hrast pri Jugorju, Dragomlja vas, Gorenji Subor pri Metliki, Bojanja vas, Radovica, Krašnji Vrh, Radoši, Vidošiči, Železniki
Občina: Metlika

Ime: Metlika – arheološko najdišče Metlika

Področje: A

Obdobje: prazgodovina

Arheološki ekstenzivni terenski pregled na trasi širitve vodovodnega omrežja Metlika – vodovod Bočka, Vrtača, Bereča vas, Krašnji Vrh, Radoši in Vidošiči, v dolžini 7010 m, je opravila ekipa ZVKDS, OE Novo mesto, pod vodstvom Tine Britovšek, absolventke arheologije, Aleša Tirana, študenta arheologije, in nadzorom doc. dr. Philipa Masona, univ. dipl. arheologa. Delo je potekalo od 9. do 12. 3. 2007.

Večji del trase vodovodnega omrežja poteka po geološko dokaj razgibanem terenu severozahodno in severozahodno od Metlike, med skrajno južnim pobočjem Gorjancev in reko Kolpo. Območje Bočke predstavlja položen del terena med vzhodom Gorjancev in potokom Sušica, zahodno od Metlike. Na območju Bereče vasi in bližnje Vrtače je značilen siv plastovit apnenec in neplastovit dolomit. Na območju Bočke se poleg apnenec in dolomitov pojavi še aluvialni pas, sestavljen iz muljev, glin in prodnikov. Na pobočjih Krašnjega vrha je najpogostejši bel do siv apnenec, medtem ko na območju Radovice in Vidošičev prevladuje rjav, zelen in peščen lapor.

Ugotovljene arheološke sledi

1. Krašnji vrh (ZE I/1A, parc. št. 1657/1, k. o. Bojanja vas) – 1 fragment prazgodovinske keramike je indic za potencialno prazgodovinsko arheološko najdišče.

2. Ratni grič (ZE I/12A, parc. št. 1298, k. o. Bojanja vas) – 1 kos obdelanega kremenca nakazuje potencialno prazgodovinsko arheološko najdišče.

Philip Mason, Tina Britovšek, Aleš Tiran, Ildikó Pintér

144

EŠD: 11096, 9562

Naselje: Metlika

Občina: Metlika

Ime: Metlika – naselbina na Veselici, Metlika – arheološko najdišče Metlika

Področje: A

Obdobje: prazgodovina

Predvidena lokacija gradnje turistične kmetije – rekonstrukcije obstoječega objekta na parc. št. 1821/1, 1821/2, 1745/5, 1834/2, k. o. Metlika, se nahaja znotraj enote kulturne dediščine Metlika – naselbina na Veselici (EŠD 11096). Arheološko vrednotenje je bilo opravljeno med 16. in 29. 10. 2007 pod vodstvom Slobodana Olića, univ. dipl. arheologa, in Damirja Martinova, univ. dipl. arheologa, ter nadzorom dr. Philipa Masona, univ. dipl. arheologa. Izkopano je bilo devet testnih jarkov velikosti 2 x 2 m.

Ugotovitve:

1. V TJ 5–7 smo odkrili večje število artefaktov (fragmente keramike in ožganega glinenega ometa), ki potrjujejo obstoj arheoloških plasti na obravnavani lokaciji.

2. Na podlagi treh arheološko pozitivnih testnih jarkov (TJ 5–7) lahko zamejimo arheološko najdišče, ki zajema osrednji del obravnavanega območja.

3. Število, ohranjenost in značaj odkritega gradiva (keramika, glineni omet, keramični vijček) nakazuje, da se na tej lokaciji nahaja arheološko najdišče, in sicer bronastodobna prazgodovinska naselbina.

4. Testni jarki so pokazali dokaj različno stratifikacijo. Kot arheološko pozitivni so se izkazali TJ 5–7. Največjo količino fragmentov prazgodovinske lončenine smo odkrili v TJ 6, kjer so pod rušo ležale štiri plasti nasutja (SE 002–005), tem pa so sledile 3 bronastodobne plasti (SE 006–008), ki so ležale na sterilni geološki osnovi (SE 009). Omenjene prazgodovinske plasti predstavljajo intaktne naselbinske plasti (SE 006, 008) in bronastodobno ruševinsko plast (SE 007). V TJ 7 smo pod rušo ugotovili tri plasti nasutja (SE 002–004), dve koluvialni plasti (SE 005–006) in bronastodobno naselbinsko plast (SE 007), ki je ležala na sterilni geološki osnovi (SE 008). Tudi v TJ 5 so bili prisotni fragmenti prazgodovinske lončenine, in sicer v bronastodobnih naselbinskih plasteh (SE 005–006), ki sta bili prekriti s tremi plasti nasutja (SE 002–004) in sta ležali na sterilni geološki osnovi (SE 007). V TJ 1 smo pod plastjo ruše (SE 001) ugotovili dve plasti nasutja (SE 002–003), ki sta ležali na sterilni geološki osnovi (SE 004), medtem ko smo v TJ 2 pod plastjo ruše (SE 001) ugotovili tri plasti nasutja (SE 002–004), ki so

ležale na sterilni geološki osnovi (SE 005). V TJ 3 smo pod plastjo ruše (SE 001) ugotovili plast nasutja (SE 002) in koluvialno plast (SE 003), ki je ležala na sterilni geološki osnovi (SE 004–005). V TJ 4 je bila pod plastjo ruše (001) koluvialna plast (SE 002), ki je ležala na sterilni geološki osnovi (SE 003–004). TJ 8 in 9 imata enotno stratifikacijo. Pod plastjo ruše (SE 001) smo ugotovili plast nasutja (SE 002), ki je ležala na sterilni geološki osnovi (SE 003–004).

Na podlagi rezultatov arheološkega vrednotenja z izkopom ročnih testnih jarkov smo potrdili obstoj arheološkega najdišča, in sicer bronastodobne naselbine.

Philip Mason, Slobodan Olić, Damir Martinov, Ildikó Pintér

145

EŠD: 6820

Naselje: Miklavž na Dravskem polju

Občina: Miklavž na Dravskem polju

Ime: Miklavž na Dravskem polju – gomilno grobišče

Področje: A

Obdobje: pozna bronasta doba, starejša železna doba, srednji vek

Arheološko izkopavanje na najdišču Miklavž Bencinski servis Agip 2007 je potekalo od 11. do 26. septembra 2007. Delo na terenu sta vodila arheologa Miha Murko in Primož Predan iz PJP, d. o. o., strokovni nadzor je opravila Míra Strmčnik Gulič, univ. dipl. arheologinja in odgovorna konservatorica iz ZVKDS, OE Maribor. Investitor oziroma naročnik arheološkega izkopavanja je bil Agip Slovenija, d. o. o.

Najdišče leži južno od vasi Miklavž na Dravskem polju, severno od glavne ceste Maribor–Ptuj, tik ob njej, in sicer na parc. št. 1911 in 1910, k. o. Miklavž na Dravskem polju. V neposredni bližini najdišča je evidentirano rimskodobno gomilno grobišče Miklavž na Dravskem polju – gomilno grobišče (EŠD 6820).

Arheološko najdišče je bilo predhodno uničeno z zemeljskimi gradbenimi deli in utrjeno z valjanjem površine. Po strojni odstranitvi ruše in ornice in valjanju površine so Stanko Gojkovič in Míra Strmčnik Gulič iz ZVKDS, OE Maribor, ter Primož Predana na globini 40 cm ob arheološkem nadzoru ugotovili prisotnost arheoloških struktur (grobov) na severozahodnem delu predvidenega območja posega. Po ogledu terena je bilo ugotovljeno, da je celoten vzhodni in severovzhodni del arheološkega najdišča popolnoma uničen. Prav tako pa je na delu, kjer stoji stavba bencinskega servisa, ta že bila v fazi gradnje, tako da je bil tudi ta del potencialnega arheološkega najdišča že pred-

hodno uničen. Preostali del najdišča smo arheološko pregledali in ugotovili prisotnost arheoloških struktur. Dela je izvajala ekipa PJP, d. o. o.

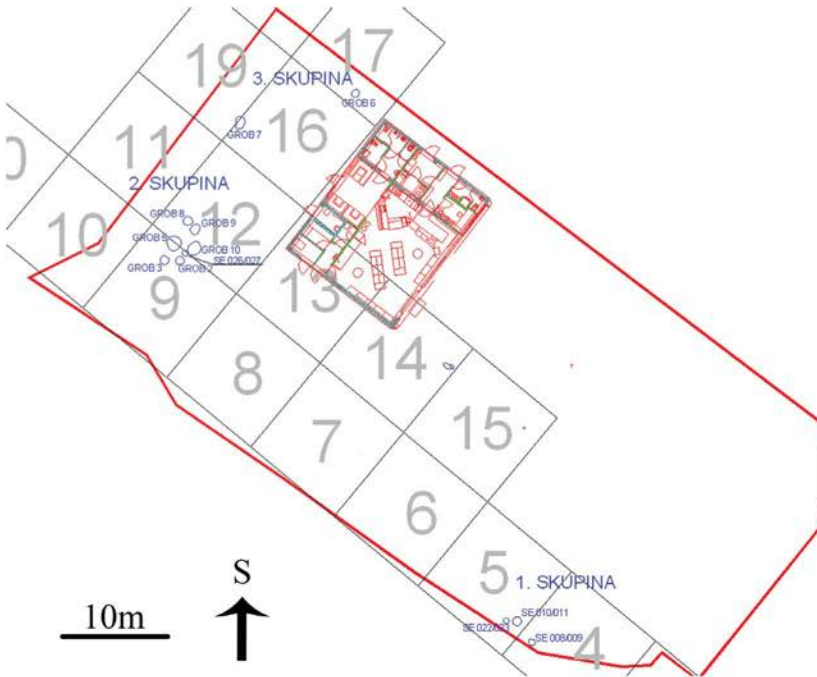
Zaradi boljše orientacije na samem najdišču ter natančnejšega kartiranja razprostranjenosti najdb in arheoloških struktur v prostoru smo celotno območje raziskav vpeli v mrežo kvadrantov velikosti 10 x 10 m.

Med arheološkimi izkopavanji na najdišču je bilo odkritih 8 žganih grobov in znaki poselitve iz časa pozne bronaste dobe. Grobovi so bili enostavne, v geološko osnovo vkopane grobne jame različnih oblik (ovalnih in okroglih) in velikosti. Kakor kaže, so bili pokojniki žgani zunaj groba, na skupnem sežigališču, tako imenovani ustrini, ki med izkopavanji ni bila odkrita. Grobove in strukture lahko glede na lego in koncentracije razporedimo v tri skupine. V prvo skupino lahko uvrstimo jame SE 010/011, SE 022/023 in SE 008/009; te smo sprva interpretirali kot uničene grobove, vendar je postizkopovalna analiza keramičnega gradiva pokazala, da gre za jame, ki kažejo na naselbinski značaj najdišča. V drugo skupino lahko uvrstimo grobove 2, 3, 5, 8, 9 in 10 ter jamo SE 026/027 (verjetno del grobne konstrukcije ali uničen grob). V tretjo skupino smo uvrstili grobova 6 in 7.

Število grobov je sicer glede na velikost raziskane območja majhno, vendar predvidevamo, da jih je bilo mnogo že uničenih. Obstaja tudi velika verjetnost, da smo odkrili le rob grobišča in da se grobišče nadaljuje proti severu, jugozahodu in severozahodu, kjer pa med nadzorom pri kopanju električnih in drugih vodov zaenkrat še ni bilo identificiranih arheoloških struktur.

Prav tako lahko v bližini grobišča vedno predvidevamo tudi naselbino; njeno lokacijo nam dajejo slutiti strukture prve skupine. Mogoče je, da je bila lokacija naselbine na območju gozda, kjer so še danes vidne rimskodobne gomile. V zasutju gomil so bile namreč ugotovljene večje količine prazgodovinske keramike. Sama naselbina in s tem seveda tudi grobišče sta najverjetneje povezana s prehodom čez reko Dravo in plovbo po njej. Tipi grobov variirajo od najrevnejših (preproste, v geološko osnovo vkopane jame, v katere se položili le pokojnikove ostanke – žganino) do najbogatejših (grobovi z večjim številom keramičnih posod, bronastih in celo železnih predmetov). Podobno je z ohranjenostjo grobov, saj smo identificirali zelo dobro ohranjene (grobovi 5, 6, 8, 9 in 10) in tudi zelo poškodovane (grobovi 3, 4 in 7) ter dve strukturi, katerih funkcija nam zaradi slabe ohranjenosti ni znana (jami SE 008/009 in SE 026/027).

Položaj arheoloških struktur na najdišču Miklavž BS Agip 2007 (izdelal: A. Grbec)

Tloris groba 5 (foto: B. Tušek)

Najbolj so ohranjeni grobovi druge skupine, razen grobov 2 in 3. V tej skupini se pojavljajo tudi s pridatki najbogatejši in najbolj raznoliki grobovi. Celotna skupina tvori polkrožno obliko s centralnim grobom (grob 5) in koncentrično razporejenimi grobovi okoli njega. Taka razporeditev grobov spominja na tip gomilnega grobišča. Grobovi tretje skupine pa kažejo na tipično poznobronastodobni tip planega, žarnega grobišča. Zanimivo je tudi, da smo v več grobovih druge skupine našli na železne artefakte, ki so za ta čas zelo redki in pomembna najdba, saj oznanjajo prehod iz bronaste v železno dobo. Na podlagi zgoraj naštetih dejstev lahko ločimo dve fazi grobišča: prvo predstavljajo starejši grobovi tretje skupine, drugo, mlajšo fazo pa grobovi druge skupine.

Glede na oblike posod, in drugih kovinskih predmetov lahko najboljše vzporednice potegnemo z grobiščem iz Ormoža, kjer so bile odkrite posode zelo podobne tistim iz groba 5 in groba 10. Za material iz drugih grobov je težko določiti analogije, saj je še vedno v fazi restavriranja. V vsakem primeru gre za izjemno najdbo, ki ni samo lokalnega, ampak tudi širšega pomena. Skupaj z rimskodobnim gomilnim grobiščem pa nam najdbe pričajo o pomembnosti tega kraja skozi dolgo zgodovino, že od konca 2. tisočletja pr. n. š.

Med izkopavanji je bila odkrita tudi srednjeveška jama, ki je ležala tik ob zgradbi bencinskega servisa. Na žalost je prisotnost ene jame iz tega obdobja premalo, da bi lahko sklepali o njeni funkciji, rečemo lahko le, da je tudi v času srednjega veka na tem prostoru potekala neka dejavnost.

Miha Murko

146

EŠD: 25998

Naselje: **Mirna**

Občina: Trebnje

Ime: **Mirna – spomenik NOB na Rojahn**

Področje: Z

Obdobje: druga svetovna vojna

Spomenik stoji na vrhu manjše vzpetine, kot osrednja točka manjšega mestnega parka. Pred tem je na istem mestu že stala urejena grobnica padlih s spomenikom, ki je bil postavljen kmalu po koncu druge svetovne vojne.

Osrednji del spomenika sestavljajo trije enajst metrov visoki trikotni betonski stebri, ki imajo na zunanjih straneh visnjeno stilizirano okrasje, na notranji strani pa izpisana posvetila. Med stebri je en meter pod vrhom pritrjena kovinska krogla, ki stebre združuje. Krogla naj bi simbolizirala

svobodo in kot taka združevala začetek NOB, množično vstajo slovenskega naroda in zmago nad fašizmom ter povojno obnovo domovine, kar naj bi simbolizirali trije stebri. Ob spomeniku je urejena grobnica padlim, spomenik pa je posvečen 68 znanim in 38 neznanim padlim borcem, ki so svoja življenja izgubili na širšem območju Mirnske doline v letih od 1941 do 1945. Spomenik na Rojahn je osrednji spomenik narodnoosvobodilnega boja v Mirnski dolini in kot tak posvečen ne samo padlim, ki so pokopani v skupni grobnici ob spomeniku, temveč vsem, ki so na tem območju delovali v narodnoosvobodilnem boju.

Spomenik je bil postavljen leta 1965 ob dvajsetletnici osvoboditve. Avtor ureditve je ak. kipar Janez Lenassi.

V letih od postavitve spomenika je dotrajalo tlakovanje okoli spomenika, betonski stebri samega spomenika pa so bili potrebni temeljitega čiščenja. Pojavile so se tudi manjše razpoke v betonu. Zato sta krajevna organizacija ZZB Mirna in Krajevna skupnost Mirna dali pobudo za obnovo spomenika. V okviru posega je bil postavljen kamnit tlak okoli spomenika, zamenjan je bil kamnit pokrov grobnice s posvetilnim napisom, betonski stebri so bili očiščeni, mikrorazpoke fugirane in celoten spomenik premazan z ustreznim zaščitnim sredstvom. Dela, ki jih je izvajalo Kamnoseštvo Peter Radovan iz Trebnjega, sta financirala Ministrstvo za delo, družino in socialne zadeve ter Občina Trebnje.

Judita Podgornik Zaletelj

147

EŠD: 9553

Naselje: **Mokronog**

Občina: Mokronog – Trebelno

Ime: **Mokronog – trško naselje**

Področje: U, UA

Obdobje: zadnja četrtina 13. stoletja, 1280

Mokronog se kot trg v zgodovinskih virih prvič omenja leta 1279, sočasno z mokronoškim gradom. Grad in trg sta bila prvotno v posesti škofov iz Krke z avstrijskega Koroškega. Trg naj bi bil po mnenju zgodovinarjev mlajši od gradu, prvotno stolpa; pod tem se je zanoval v 13. stoletju in bil vsaj od prve polovice 14. stoletja obdan tudi z obzidjem. To je začelo propadati že v času Valvasorja, dokončno pa je bilo porušeno v prvi četrtini 19. stoletja. Nanj spominja le še ohranjen nekdanji obrambni stolp Strelov turn. Cesar trga kljub nekaterim njegovim mestnim atributom in želji

prebivalcev nikoli ni povzdignil v mesto. Je pa trg imel precejšnjo avtonomijo in od sredine 15. stoletja je bilo tam tudi trško sodišče. Moč njegove avtonomije se je začela zmanjševati na začetku 17. stoletja, leta 1616, ko sta grad in trg prešla v zasebne plemiške roke. Upravne reforme Marije Terezije v 18. stoletju in francoska zasedba v začetku 19. stoletja pa so njegovo avtonomijo dokončno odpravili (Golec, Boris, 2003: Trg Mokronog od nastanka do odprave trške avtonomije. V: Trg Mokronog skozi stoletja (ur. Marko Kapus). Mokronog: Studio 5, str. 9–110). Kljub temu je naselje vse do izgradnje železnice (1908), ki ga je nesrečno obšla, ostalo najpomembnejši gospodarski center v Mirnski dolini. Velik požar leta 1911, ki je močno prizadel večji del naselja, je še dodatno pospešil usihanje njegove gospodarske moči. Razvojno stagnacijo naselja sta nekoliko ublažila povojna obnova in ustanovitev posameznih družbenih podjetij, vendar pa to ni pripomoglo k temu, da bi se naselje izviljo iz lokalnih okvirjev.

Ustanovitev nove občine Mokronog - Trebelno 1. januarja 2007 s sedežem v Mokronogu, daje naselju priložnost za ponoven gospodarski razcvet. V tem okviru je treba videti tudi projekt obnove in ureditve trškega jedra v sklopu rekonstrukcije regionalne ceste (R2-418 Mokronog-Zbure) skozi naselje, ki se je začel izvajati avgusta 2006. Dela so obsegala rekonstrukcijo cestišča, ureditev betonskih muld, tlakovanje javnih površin v trgu, ureditev hodnika za pešce, ureditev javne razsvetljave, postavitve konfinov, ureditev avtobusnega postajališča, obnove drevedreda, arheološko sondiranje in določitev lege trškega vodnjaka na zgornjem delu trga ter rušitev Heferletove hiše Stari trg 38. Investitorja del sta bila Direkcija RS za ceste in Občina Mokronog-Trebelno. Projekt je izdelal Arhitekt, d. o. o., iz Novega mesta. Izvajalec del je bilo podjetje Gradnje, d. o. o., Boštanj. K prvotnemu projektu, ki je obsegal samo rekonstrukcijo regionalne ceste ter ureditev hodnika za pešce v naselju, je zavod izdal kulturnovarstvene pogoje (2000) in kulturnovarstveno soglasje (2001). Trško naselje je namreč registrirano v registru nepremične kulturne dediščine. Njegova največja kvaliteta je v osnovi še srednjeveška urbanistična zasnova trškega jedra, ki je zasnovano kot odprt trški prostor lijakastega tipa, skozi katerega v obliki črke S poteka cesta. Trg obdajata dva strnjena stavbna niza z enonadstropnimi trškimi hišami, ki z daljšimi stranicami stojijo vzporedno s trgov. Najširši del trga se zaključuje pod grajskim hribom z ostanki nekdanjega gradu, kjer dominira župnijska cerkev sv. Egidija (prim. Repše, Renato 1990: »mala mesta« Mirnske doline. O centrih

trških naselij. Rast 3/1990. Novo mesto, str. 243–246). Stavbni fond je z izjemo Strelovega turna, cerkve in ostankov gradu zaradi več požarov v preteklosti in bombnega napada med drugo svetovno vojno (1943) mlajšega nastanka (18.–20. stoletje).

Realizacija projekta ureditve in obnove trškega jedra se je začela šele avgusta 2006. Takrat smo bili naknadno obveščeni o poteku del na trgu in o tem, da je Občina Mokronog - Trebelno prvotni projekt razširila še na ureditev in obnovo celotnega mokronoškega trga (tlakovanje vseh javnih površin v trgu, ureditev javne razsvetljave, avtobusnega postajališča in prezentacija trškega vodnjaka). Med izvajanjem del je zavod dopolnil prvotne kulturnovarstvene pogoje v segmentu, ki se tičejo ureditve avtobusnega postajališča in rušitve Heferletove hiše Stari trg 38, ter sproti posredoval svoja mnenja in stališča na operativnih sestankih glede posameznih aktualnih posegov (na primer lociranje in prezentiranje trškega vodnjaka na zgornjem delu trga, izbor sadik drevja za drevedred na trgu, določitev tipa kandelabrov za javno razsvetlavo idr.). V času izvajanja del v mokronoškem trgu sta investitorja izrazila potrebo po rušenju Heferletove hiše Stari trg 38. Ugotavljala sta namreč, da ožina med omenjeno hišo in župnijsko cerkvijo ne omogoča kvalitetne izvedbe rekonstrukcije regionalne ceste in hkrati tudi varnega hodnika za pešce. Heferletova hiša je bila primer značilne trške enonadstropne hiše, ki je bila zgrajena po vsej verjetnosti še v 18. stoletju, v 19. stoletju je bila delno predelana, končno podoba pa je dobila z novo fasado leta 1934. Bila je rojstna hiša zdravnika Henrika Heferleta, znanega medicinskega pisatelja in ljubiteljskega zgodovinarja (1900–1967). V njej je bil poleg gostilne med letoma 1873 in 1893 tudi poštni urad (Marjeta Bregar 2001: 150 let pošte v Mokronogu. Rast 6/2001. Novo mesto: Mestna občina Novo mesto, str. 567–575).

Rušitve hiše nismo mogli preprečiti, ker ta ni bila registrirana v registru nepremične kulturne dediščine. Tudi vsi naši argumenti za njeno ohranitev investitorjev niso prepričali, zato smo upoštevali zahtevo Direkcije RS za ceste in lokalne skupnosti, ki sta zagovarjali izvedbo kvalitetne rekonstrukcije ceste in zagotavljanje varnosti pešcev na račun ohranitve stavbe. Rušitev smo pogojevali z zagotovitvijo arhivskega varstva in z gradnjo nadomestne hiše. Tako smo na hiši opravili sondažne raziskave ometov in opleskov ter z njimi ugotovili, da so bili stene in stropi njenih notranjih prostorov bogato slikopleskarsko okrašeni s šablonskimi vzorci (rastlinski in geometrijski ornament). Rezultate raziskav smo

natančno fotodokumentirali.

Po opravljenih raziskavah in zagotovitvi arhivskega varstva smo dovolili rušitev hiše, čeprav po naši strokovni oceni ni bila nujna. Hkrati ocenjujemo ta poseg kot eno izmed slabših odločitev investitorjev v projektu ureditve in obnove mokronoškega trga. Če na njenem mestu ne bo izvedena načrtovana nadomestna gradnja z ustreznim odmikom od regionalne ceste, ki bo zagotovila ohranitev stare srednjeveške gradbene linije naselja ob njegovem jugozahodnem vhodu, bo po našem mnenju predstavljala rušitev hiše dolgotrajen negativen poseg v srednjeveško urbanistično podobo trga.

Med izvajanjem del na trgu smo na podlagi pričevanj domačinov na zgornjem (južnem) delu trga z arheološkimi raziskavami natančno locirali nekdanji trški vodnjak, ki se je skrival pod nivojem asfaltnega cestišča regionalne ceste. Ta je bila čezenj speljana v šestdesetih letih 20. stoletja. Vodnjak s kamnitim jaškom, globokim približno 4 metre, smo arhivsko dokumentirali. Izvajalec del vodnjaka ni zasul, temveč ga je ponovno zaprl. V nivoju cestišča je nanj postavil litoželezno okroglo ploščo z napisom, ki sporoča, da je pod pokrovom trški vodnjak. Vodnjaka ima za lokalno skupnost velik pomen, saj je bil do izgradnje vodovoda v Mokronogu leta 1965 eden redkih vodnih virov za prebivalce trga v Mokronogu.

Po rekonstrukciji ceste so se dela osredotočila na obnovo javnih peščevih površin na trgu. Vse površine so bile tlakovane z betonskimi tlakovci, obnovljen je bil linijski drevored. Izvajalec je s tipskimi kandelabri uredil javno razsvetljavo, kot fizično oviro med cestiščem in peščevimi površinami je na posameznih mestih postavil še litoželezne konfine. Pri izvedbi tlakovanja javnih površin izvajalec na žalost ni upošteval našega predloga, da izvede dileracijo med tlakovano površino in objekti. Prav tako lastniki hiš obnovitvenih del niso izkoristili za vertikalno izoliranje svojih hiš, izjema je bil lastnik hiše Stari trg 35, ki je edini poskrbel za tovrsten poseg. Obnovitvena dela na trgu so se končala z ureditvijo avtobusnega postajališča vzhodno od župnijske cerkve.

Izvajalec je vsa dela uspešno zaključil junija 2007, ko je bilo v Mokronogu slovesno odprtje urejenega in obnovljenega trga. Ureditev in obnovo mokronoškega trga lahko pogojno ocenimo kot uspešno. Za kvalitetnejšo izvedbo bi bilo treba vse posege skrbneje načrtovati (PGD in PZI nista bila usklajena z vsemi željami Občine Mokronog - Trebelno), predvsem pa bi morala investitorja (zlasti Občina Mokronog - Trebelno) že v fazi načrtovanja obnove in ureditve trga k sodelovanju pravočasno povabiti in vključiti strokovne službe ter prebivalce naselja.

Dušan Štepec

Heferletova hiša v Mokronogu, maj 2007 (foto: D. Štepec)

148

ESD 12744

Naselje: **Moravče**

Občina: *Moravče*

Ime: **Moravče – Balijeva kajža**

Področje: *E*

Obdobje: *18., 19. stoletje*

Balijeva kajža je eden izmed najstarejših primerkov lesene stanovanjske stavbe na območju Moravske doline. Stoji v severnem delu trga Moravče, ob stari transportni poti proti Lukovici. Z odlomkom je bila razglašena kot kulturni spomenik lokalnega pomena (Ur. vestnik Občine Moravče, 15. 12. 2000, št. 05/00). Od konca druge svetovne vojne v njej nihče ne živi.

Kajža sodi med najstarejše izvorno ohranjene primere bivalne kulture na območju Moravske doline. Vrhkletni spodaj zidani in zgoraj leseni dvocelični objekt je bil prvotno krit s slamnato kritino, sestavljajo ga polkrožna lesena bruna s tesanimi okni »na smuč« v leseni konstrukciji in zidan ognjiščni del v veži, ki loči bivalni del – »hišo« – od gospodarskega. Gospodarski del je ohranjen v brunasti in neometani tehniki le na južni in zahodni strani. »Hiša«, veža in cestna stran gospodarskega dela stavbe so na zunanji strani obdelane »na brano«. To je postopek, ki je obdelan z diagonalnimi letvicami, med njimi je polnilo iz apna in peska, čez pa zaglajen omet, ki skriva ali pa varuje leseno konstrukcijo hiše. Tako ometana je le stena, ki meji na glavno cestno komunikacijo, zahodni in južni del ohranjata neometano leseno brunasto konstrukcijo. V bivalni del so vgrajena štiri lesena okna na križce.

Občina Moravče se je v letu 2006 odločila, da bo stavbo obnovila. Lastnik, ki živi v neposredni bližini, bi jo najraje porušil, ker mu trenutno služi le kot skladišče. Z občino sem se kot odgovorna konservatorka dogovorila, da bomo pripravili konservatorski program z izhodišči za ustrezno obnovo, saj je stavba zelo ogrožena in po drugi svetovni vojni ni naseljena, posegi vanjo oziroma vzdrževalna dela pa tudi niso bili izvajani. Občina se je z lastnikom dogovorila, da bo prevzela upravljanje tega kulturnega spomenika in ga tudi obnovila. Namembnost stavbe je bila določena že ob razglasitvi; v njej naj bi bila turistično-informativna točka za obiskovalce Moravč. Konservatorska izhodišča oziroma program je delno izdelan, manjkajo pa dendrokronološke raziskave in navodila za konservacijo lesa. K sodelovanju sem v imenu Občine Moravče povabila Univerzo v Ljubljani, Biotehniško fakulteto, Oddelek za lesarstvo. Hkrati so bili občini izdani preliminarni kulturnovarstveni pogoji, ki vključujejo faze prenove. Hiša je v notranjosti zelo založena, saj je v njej skladišče vseh mogočih predmetov. Trenutno je v fazi dendrokronoloških analiz, pripravljajo se tudi navodila za konservacijo lesa, oboje pa je sestavni del konservatorskih izhodišč oziroma programa obnove. Prvi posegi, ki so nujni, da bomo kajžo lahko sploh pregledali od znotraj, so izpraznitev prostorov ob nadzoru odgovorne konservatorke in deponiranje predmetov na suho mesto. Nadaljnja dela bodo potekala v sodelovanju z Biotehniško fakulteto.

Mojca Tercelj Otorepec

Moravče, Balijeva kajža, september 2007
(foto: M. T. Otorepec)

149

EŠD: /

Naselje: katastrsko območje Morje

Občina: Koper, Izola, Piran

Ime: Stojanov bark

Področje: A

Obdobje: novi vek

Na morskem dnu Kopskega zaliva so v globini 26 m ohranjeni ostanki večje ladje, ki jo lahko glede na rezultate preliminarnih raziskav pogojno opredelimo kot trgovsko trijambornico iz druge polovice 19. ali z začetka 20. stoletja. Razbitino so odkrili člani društva Potapljači Luke Koper leta 1997 in poročilo o najdbi posredovali piranski območni enoti Zavoda za varstvo kulturne dediščine Slovenije. Potapljači omenjenega kluba so sodelovali tudi pri preliminarnih raziskavah, ki jih je julija 2007 izvedla Skupina za podvodno arheologijo ZVKDS.

Ostanki ladje, ki ležijo v osi vzhod–zahod, so ohranjeni v dolžini 34 in širini 8 m. Iz muljastega dna segajo premec in krma ter levi bok ladje, medtem ko je večji del desnega boka pogreznjen v sediment. Izredno masivno grajena ladja ima tesno skupaj razmeščena rebra kvadratnega preseka s stranico 20 cm ter dvojno oplato iz 8 cm debelih in 30 cm širokih desk. Zunanja oplata je na zunanji strani prevlečena z medeninasto pločevino, ki je na platice pritrjena z majhnimi žeblički, prav tako izdelanimi iz medenine. Ogrodje in oplata sta bila spojena z velikimi zakovicami dolžin med 30 in 40 cm in premera med 1,8 in 3 cm, ki imajo glavice sploščene polkrožnega preseka. Na izpostavljenem vzhodnem koncu ladje, v katerem smo prepoznali krmo, je viden način gradnje. Na kolenast element, ki naseda na gredelj, je pritrjena masivna krmna statva s stranskima utoroma za sprejem zunanje oplate. Med konično tesane stranice kolena in oplato so bile zabite lesene zagozde, prečno pa je bil ta del krme spet z masivno zakovico.

Ocenjena skupna višina ohranjenega dela ladje je okoli 1,5 m. Od zgornjega dela bokov in palube so preostale samo posamezne deske in kolenasto oblikovana železna rebra z zakovicami, med ladijsko opremo pa je mogoče prepoznati železno kolo vitla, lesene škripce in zategovalce vrvi. Več cevi in kosov pločevine nakazuje – sicer majhno – možnost, da je imela jadrnica tudi motorni pogon. Z rezultati radiokarbonske analize lesenih ostankov so v soglasju tudi v bližini najdeni kosi glaziranega viča, krožnikov in latvice. Nasprotno so odlomki poznosrednjeveškega lonca z držajem

na to lokacijo najverjetneje dospeli z vleko koč, o čemer pričajo ostanki ribiških mrež, številni ostanki lupin mehkužcev, protitankovske mine iz druge svetovne vojne in avtomobilske pnevmatike. Na razbitini so našli zavetje različne vrste rib in celo jastogi, kar še povečuje atraktivnost lokacije.

Dimenzije in konstrukcijski detajli ostankov ladje nakazujejo, da gre za bark, veliko trgovsko jadrnico, namenjeno prevozu potnikov in tovora. Pri ocenjeni dolžini okoli 40 m, širini 9 m in višini 5–6 m je nosilnost ladje znašala 400–500 ton. Barki, ki so v 19. stoletju pluli po vseh svetovnih morjih in oceanih, so imeli navadno tri jambore s križnimi jadri in poševnik na premcu. Ta tip ladij dolge plovbe je v 19. stoletju prevladoval tudi na severni in vzhodni obali Jadrana, najpomembnejši ladjedelniški središči tega prostora pa sta bili Trst in Reka. Barki so bili priljubljeni tudi pri slovenskih ladjarjih, ki so izkoristili vzpon tranzitne trgovine med morjem in srednjo Evropo po graditvi južne železnice leta 1859. Morda nam bo z nadaljevanjem raziskav uspelo ladjo identificirati v seznamih brodolomov in havarij, v kateri od številik *Annuario marittimo*, ki so izhajale v Trstu med letoma 1850 in 1913.

Andrej Gaspari, Minan Erič, Alfred Zajič, Jože Žumer

Levi bok Stojanovega barka ob redko dobri vidljivosti (foto: M. Erič)

Član skupine za podvodno arheologijo ZVKDS med meritvami na Stojanovem barku (foto: M. Erič)

150

EŠD: 10036

Naselje: Mošnjje

Občina: Radovljica

Ime: Mošnjje – rimska naselbina Pod cesto

Področje: A

Obdobje: železna doba, rimsko obdobje

Aeroposnetek najdišča v Mošnjah (foto: J. Hanc)

Ob gradbenih delih na trasi bodoče avtoceste Vrba–Peračica je od septembra 2006 do marca 2007 potekal arheološki nadzor, ki ga je prevzel Zavod za varstvo kulturne dediščine Slovenije, OE Kranj. V neposredni bližini Mošnjaj so se po strojni odstranitvi ruše, v profilu izkopa, pokazali zidovi, na dnu izkopa pa posamezni odlomki antične keramike. Vsa gradbena dela so bila nemudoma zaustavljena. Po sklepih komisije (dr. B. Djurić, B. Vičič, M. Sagadin) je bil predviden

izkop 13.650 m² s predvidenim ročnim izkopom 2237 m³. Zaradi potreb pri izgradnji avtoceste in časovnih omejitev je bil južni del najdišča izkopen v novembru 2006 in nato sproščen. Dela na večjem delu najdišča pa smo začeli 8. januarja 2007 in zaključili v predvidenem roku, to je 10. aprila 2007. V tem času smo ročno izkopali 3555 m³ kulturnih plasti.

Arheološko najdišče leži južno od vasi Mošnjje, na severnem robu holocenske savske terase in je potisnjeno v samo ježo zgoraj ležeče zgornjepleistocenske savske terase. Zaradi poljenja materiala so nastala na spodnji holocenski terasi precej debela kolvialna tla. Geološko osnovo na osrednjem delu najdišča predstavlja holocenski savski zasip in nad njim ležeča ilovnata plast oziroma kolvialna tla.

Najstarejše predmete s tega najdišča je bilo mogoče datirati v železno dobo in so bili najdeni na jugovzhodnem delu najdišča v premešanih plasteh skupaj z antičnimi predmeti. Ni jasno, ali lahko govorimo o železnodobni poselitvi na tem prostoru, saj so bile morebitne strukture deloma uničene z antično poselitvijo oziroma z intenzivno kmetijsko obdelavo površine. V istem delu najdišča je bilo v sterilno ilovnato plast vkopano večje število stojk, manjših jam in ognjišč. Glede na najdbe, odkrite v njih, jih lahko datiramo v 1. stoletje pr. n. š. Lesene objekte so nasledili v 1. stoletju n. š. zidani objekti ville rustice, ki je bila morda v funkciji mansia. To nam nakazuje zahodno od vile ohranjena trasa starejše ceste, ki je vidna v konfiguraciji terena in se neposredno navezuje na cesto, ki je z zahoda vstopala v kompleks.

Na celotnem najdišču smo odkrili pet zidanih objektov, ki jih je zid ali še verjetneje neke vrste oporni zid, potisnjen v ježo zgornje terase, povezoval v zaključeno celoto. Celoten kompleks je meril v dolžino 120 metrov in v širino 48,5 metra. Vsi zidovi so bili grajeni iz neobdelanih kamnov ter večjih oblic in vezani z malto. Kot zanimivost naj omenimo uporabo lokalnega kamna – tufa kot ključnega elementa pri zidavi (nekateri zaključki zidov, pragovi, ognjišča, vogalni kamni). V skrajnem zahodnem delu raziskanega prostora je bil vhod v kompleks s ohranjenjo dovozno potjo. Začetek dovoza iz prodnatega nasutja je bil poudarjen s štirimi tufskimi ploščami, ki spominjajo na prag. Na severnem delu je bil vhod zamejen s strukturo iz tufa, ki je obenem predstavljala tudi zaključek zidu oziroma škarpe. V južnem delu pa je bil omejen z objektom velikosti 40 × 13,4 metra, ki je bil zaradi padanja terena deloma vkopan v geološke plasti. Prodnato nasutje ob dovozni poti se je tako naslanjalo na severni zid in je ležalo

skoraj 1,5 metra nad hodno površino objekta. Hodno površino je predstavljala plast drobnih prodnikov in ilovice, ki je prekrivala celoten prostor. V notranjosti sta bili ohranjeni dve ognjišči, zgrajeni iz tufskih plošč, in kurišči. Zahodni zid objekta se je nadaljeval še 21 metrov proti jugu in se zaključil s stojko, obdano s prodniki. Glede na najdbe v ruševinskih plasteh bi lahko v tej fazi raziskav objekt označili kot gospodarski in čas uporabe okvirno datirali od 1. do 4. stoletja n. š.

Zid oziroma škarpa, ki je potekal v smeri vzhod-zahod, je v dolžino meril kar 73,3 metra. Nanj sta se navezovala dva zidana objekta, ki sta bila postavljena na vzhodnem in zahodnem delu opornega zidu. Prvi, ki je kot stolp izstopal iz linije zidu (velikosti $3,75 \times 4,3$ metra), je bil odkrit severno od gospodarskega objekta in je bil tako kot sam zid vkopan v prodnato sterilno plast. V jugovzhodnem kotu, tik ob zidu, je bilo ognjišče, zgrajeno iz tufa. Ohranjeno hodno površino iz plasti drobnega proda in ilovice je prekrivala ruševinska plast. V njej so bili poleg posameznih delov tegul tudi odlomki belo-rdečega freskiranega ometa in deli maltnega ometa s profiliranim robom, ki so bili prav tako okrašeni z belo-rdečimi linijami. Oporni zid se je na vzhodni strani zaključeval z drugim zidanim objektom velikosti $4,5 \times 4$ metre. Prekrivala ga je ruševina, hodna površina pa ni bila ohranjena. Vzhodni zid objekta se je nadaljeval proti severu. Nanj se je navezoval zid, ki je potekal v smeri vzhod-zahod in je bil na zahodni strani zaključen z obdelanim tufom. Pravokotno nanj so bile postavljene stopnice iz obdelanega tufa, ki so ležale ob severozahodnem delu najbolj ohranjenega in največjega objekta vile. Severni del objekta je bil tako kot oporni zid deloma vkopan v ježo zgornje terase. Stavba je merila kar $36,8 \times 17,32$ metra, največja ohranjena višina zidov pa je bila v severnem delu, kjer je bila vkopana v teraso, skoraj tri metre. Stavba je bila v celoti prekrita z močno ruševinsko plastjo, nad katero je bila le plast ruše. Ker je bil na tem delu najdišča sadovnjak, so arheološke plasti poškodovale le drevesne korenine.

Že na tej stopnji raziskav lahko govorimo o dveh gradbenih fazah stavbe. V prvi, starejši fazi je imel objekt šest prostorov. Ni jasno, ali so bili trije manjši prostori na zahodni strani objekta že na začetku v funkciji term. Vsekakor so prehod, ki je vodil iz južnega v sosednji prostor, v drugi fazi zazidali. Terme so bile sestavljene iz treh sestavnih delov: kaldarija, tepidarija in frigidarija. V funkciji kaldarija je bil prostor s hipokavstvom in apsidno na zahodni strani. Stene so bile okrašene z rdeče-belo fresko, tla pa so bila prekrita s črno-belimi mozai-

kom, ki je bil okrašen z geometričnim okrasom v kombinaciji z motivom delfina. Tudi druga dva prostora sta bila okrašena z rdeče-belimi freskami. V sosednjem in obenem največjem prostoru je bil zelo dobro ohranjen prefurnij, izdelan iz tufa. V osrednjem delu tega prostora je bilo še veliko ognjišče iz tufa, ob katerem so ležali deli predelne stene, manjše ognjišče iz tufa pa je bilo ohranjeno v jugovzhodnem kotu. V liniji vzhod-zahod smo odkrili tri obdelane apnenčaste bloke, na katerih so ležali zogleneli ostanki tramov, ostanek strešne konstrukcije. Ko so zazidali prehod v zahodni prostor so podrti del južnega zidu in tako dobili vhod, širok kar 3,7 metre, ki pa je bil prevlečen le z estrihom. Sosednji, vzhodni prostor je imel v osrednjem delu prav tako ognjišče iz tufskih plošč, hodno površino pa je predstavljal terazzo tlak. Skrajno vzhodni prostor, prekrit z estrihom, je bil morda prizidan v istem času, kot je bil zazidan prehod iz term v prostor s prefurnijem. Severni in zahodni zid sta bila zidana, vzhodna stena pa je bila najverjetneje lesena, saj smo dobili le njen odtis v estrihu. V tem prostoru sta bili ohranjeni dve ognjišči, eno opečnato in eno izdelano iz tufa. Ob izdelavi lokalne ceste je bil skrajni vzhodni del stavbe uničen.

Južno od opisanih prostorov je potekal v smeri vzhod-zahod zid, dolg 27,2 metra, ki je bil na zahodni strani zaključen z obdelanim tufom. Iz tega podolgovatega prostora so vodili vhodi v posamezne prostore. Tudi v tem prostoru smo dobili ognjišče iz tufa, tu pa je bila najdena tudi tufska sončna ura. Terasasta ureditev prostora kompleksa in priljubljenost tufa se kaže tudi v zidani strukturi škarpe, ki je potekala južno od portika in je bila izdelana iz neobdelanih tufskih lomljenec, vezanih z malto.

Poleg naštetih arhitekturnih elementov se najdišče v Mošnjah odlikuje tudi po številnih kovinskih in keramičnih najdbah (odlomki terre sigillate, amfor, namizne in grobe kuhinjske keramike). Znotraj naselbine smo našli številne bronaste in srebrne novce, fibule različnih oblik, zapestnice, prstane, pasne spono, par bronastih uhanov. Še posebej omembe vredna je najdba železnega prstana v vstavljenem gemo s prizorom Ojdpina in sfinge na gori. Odkrili smo tudi uporabna orodja (železni zidarski žlici, nože, kamnite bruse) in pripomočke (železne škarje, svinčene uteži, glinene uteži za statve, železne stiluse, del kamnitega možnarja). Poselitev lahko na podlagi najdb okvirno datiramo od 1. do 4. stoletja n. š., posamezni predmeti, najdeni predvsem v južnem delu najdišča, pa sežejo še vse do 6. stoletja n. š. Na podlagi teh najdb lahko rečemo, da je najdišče v Mošnjah največje in

najbolje ohranjeno med do zdaj raziskanimi v tem delu Slovenije ter kaže na precejšnje bogastvo in visok bivalni standard prebivalcev.

Izkopavanja so potekala pod vodstvom M. Sagadina, ZVKDS, OE Kranj. Pri prvem, manjšem delu, je bil v funkciji terenskega vodje poleg J. Lux, ZVKDS, OE Kranj, še U. Bavec, ZVKDS, OE Novo mesto, dodatna arheologinja na terenu pa je bila T. Žižek. Na delu najdišča, izkopanem v letu 2007, je bila v vlogi terenske vodje J. Lux, kot arheologa pa sta sodelovala T. Žižek in E. Lazar.

Judita Lux

Mošnje, rimska sončna ura iz tufa (foto: M. Lavrič)

151

EŠD: 474

Naselje: **Muljava**

Občina: **Ivančna Gorica**

Ime: **Muljava – cerkev Marijinega vnebovzjetja, glavni oltar Marijinega vnebovzjetja**

Področje: **R**

Obdobje: **1674**

Glavni oltar v cerkvi Marijinega vnebovzjetja na Muljavi je eden najlepših v svoji vrsti. Kot velika monštranca zapolnjuje ves tristrani zaključek gotskega prezbiterja, ki ga je leta 1456 s freskami poslikal Janez Ljubljanski. Oltar je leta 1674 izrezljal ljubljanski podobar Jernej Plumberger, pozlatil in poslikal pa ga je Jakob Monhardt.

Zlati baročni oltarni nastavek je bil postavljen na zidani menzi in tesno vpet v prostor gotskega prezbiterja v cerkvi. Na posameznih mestih se je okrasje oltarja dotikalo ostenja, atični zaključek se je celo zajedal v rebra. Oltar ima 26 plastik, od

tega je 8 angelov. Naštejemo še 25 operutničenih angelskih glav in več kot sto različnih ornamentalnih delov.

Po do zdaj znani dokumentaciji lahko z gotovostjo trdimo, da je bil oltar najmanj dvakrat temeljito prenovljen. Leta 1929 je restavratorske posege izvajal podobar Miloš Hohnjec iz Celja. Še enkrat pa ga je leta 1959 restavriral restavratorska delavnica Zavoda za spomeniško varstvo.

Pri pregledu oltarja smo ugotovili, da prvotne polihromacije in pozlate na površinah ni več ohranjene. Površine, obdelane s kredno podlago za pozlato in posrebitve, so bile močno poškodovane in ogrožene. Na veliko mestih je oslabiljeno vezivo popustilo in odpadle so vse plasti do lesa. To je bilo vidno na prvotnih in na drugotnih površinah. Vidni so bili predeli, ki so že odstopili od nosilca, vendar so se še držali bolj zdrave okolice.

Polihromacija ozadja oltarne arhitekture je v rjavem tonu in je bila najmanj enkrat preslikana. Pod to preslikavo smo našli originalno črnorjavo barvo. Na kipih in okrasju je bilo veliko poškodb in nekaj manjkajočega okrasja. Vidnih je bilo veliko kovinskih tujkov (žebli), s katerimi je »renovator« oltarja pritrtil posamezne odpadle, demontirane ali razmajane kose. Na teh se kopiči rja in izriva plasti kredne podloge in pozlate. Od zadnjega restavriranja so vidni medeninasti vijaki, s katerimi so restavratorji pritrtili ornamente na ozadje.

V letu 2002 smo opravili zahtevno demontažo celotnega oltarja. Pri demontaži se je pokazalo dejansko kritično stanje lesenega nosilca ter plasti s pozlato in polihromacijo. Kredna podloga in polihromacija sta bili razgrajeni zaradi propadlega veziva, les pa je bil izjemno oslabiljen zaradi visoke stopnje vlage in delovanja lesnih insektov. Vse skulpture in posamezne dele smo zaščitili in jih prepeljali v delavnice za restavriranje lesene plastike Restavratorskega centra v Ljubljani.

Ugotovili smo najmanj dve vrsti lesnih insektov, ki so zelo poškodovali lesno maso. Izvedli smo zaplinjevanje proti delovanju lesnih insektov z nestrupenim »Anoxi« postopkom. Po zaplinjevanju smo vse kose premazali z insekticidi, da se prepreči ponovna okužba lesa.

Sondiranje je pokazalo preslikave iz prejšnjih posegov; pod njimi, predvsem na manj izpostavljenih delih, se je ohranilo kar precej originala. Tudi laboratorijske preiskave odvzetih vzorcev, ki jih je izvedel naš naravoslovni oddelek, so potrdile dva temeljitejša posega. V teh posegih je nastalo nekaj sprememb na lazurah in posrebitvah, ki smo jih med našimi posegi vrnili v prvotno stanje. Pridobili smo dovolj podatkov za natančno rekonstrukcijo polihromacije in pozlat.

Muljava, oltar po odstranjanju sekundarnih nanosov
(foto: V. Dolničar)

Ker originalnih plasti poslikave in pozlate ni bilo več kot za vzorec, in še te so se skrivale na manj izpostavljenih delih, smo se odločili, da izdelamo rekonstrukcijo vseh površin. Izjemo smo naredili na podobah sv. Ane in sv. Elizabete, ki sta imeli zelo dobro ohranjeno polihromacijo, tako da smo inkarnat, pozlate in lazure le retuširali. Uporabili smo enake postopke in enake materiale kakor ob

izdelavi oltarja. Poznejša prezentacija oltarja v ne najboljših mikroklimatskih pogojih je zahtevala uporabo nekaterih obstojnejših sodobnih materialov.

Spomladi 2007 smo oltar vrnili v cerkev. Surokovna komisija se je strinjala, da ga prestavimo za 60 cm proti cerkveni ladji. Tako se deli oltarja ne zajedajo več v oboke in stenske poslikave, omogočen je obhod okrog oltarja, poslikave so bolj vidne in dostopne.

Rekonstrukcija kredne podlage (foto: V. Dolničar)

Poseben problem predstavlja orkester ukradenih angelcev z inštrumenti, ki so bili nameščeni na oblakih okoli kipa Marije v glavni niši. O možnosti izdelave novih angelov po analogiji podobnih primerov in po vzoru edinega, ki je ostal, bo odločila strokovna komisija, ki je spremljala delo in posege od začetka do konca.

Vito Dolničar

Muljava, oltar po restavriranju (foto: V. Benedik)

152

EŠD: 7528

Naselje: *Muta*

Občina: *Muta*

Ime: *Muta – arheološko najdišče TC Supermarket Tuš*

Naslov: *Glavni trg 17*

Področje: *A*

Obdobje: *rimsko obdobje*

V obdobju med 12. 7. in 14. 8. 2007 so bile na lokaciji TC Supermarket Tuš v občini Muta izvedene predhodne arheološke raziskave. Arheološke raziskave so bile izvedene na območju, zaščitenem kot arheološka dediščina (EŠD 7528), na parc. št. 533, 219/3 ter 219/5, k. o. Zg. Muta, ki se nahajajo ob magistralni cesti Dravograd–Maribor, zahodno od Petrolove črpalke pod krajem Muta. Vsi posegi so bili izvedeni na podlagi kulturnovarstvenih pogojev, ki jih je izdala območna enota ZVKDS iz Maribora (MKC-2189/07). Arheološke raziskave je izvajalo podjetje Arheološke raziskave Otmar Kovač, s. p., vodja raziskav je bil Otmar Kovač, univ. dipl. arheolog. Strokovni nadzor raziskav arheoloških del je izvajala kons. svet. Mira Strmčnik Gulič, univ. dipl. arheologinja iz ZVKDS, OE Maribor. Investitor predhodnih arheoloških raziskav je bilo podjetje Toming – Consulting, d. o. o., iz Velenja.

Raziskave so potekale v dveh delih. V prvem delu je bilo na podlagi kulturnovarstvenih pogojev izvedeno arheološko vrednotenje, katerega namen je bil ugotoviti potencial arheološkega najdišča na omenjenih parcelah. Vse parcele so bile pred raziskavami nepozidane travniške površine, na katerih so bile še v devetdesetih letih prejšnjega stoletja njive. Na podlagi tako pridobljenih podatkov smo nato znotraj predvidenega območja gradbenega posega na dveh lokacijah izvedli zaščitne arheološke raziskave.

Prvo območje v izmeri 21,47 x 12,63 m, ki smo ga natančneje raziskali, leži v jugovzhodnem vogalu gradbene parcele ob magistralni cesti; tam smo glede na podatke pričakovali ostanke rimske ceste, ki naj bi na tem mestu potekala v liniji z magistralno cesto (S. Pahič, Rimske ceste na Koroskem, Pokrajinski muzej Maribor, 1991). Na tem območju smo naleteli na odlomke keramike iz obdobja rimske poselitve in posamezne koncentracije kamnov večjih dimenzij. Enovite kulturne plasti nismo določili, podatki torej potrjujejo prisotnost močno poškodovanih arheoloških plasti, sama rimska cesta pa se na tem delu najverjetneje skriva pod magistralno cesto, kar kot možnost omenja že S. Pahič. Drugo območje v izmeri 93,7 x 35,64 m predstav-

ja del gradbene parcele ob njenem severozahodnem robu. Na tem delu parcela prehaja v višje ležečo teraso, ki leži neposredno pod strmim pobočjem visoke terase, na kateri leži kraj Zg. Muta. Ob raziskavah smo že med arheološkim vrednotenjem naleteli na močnejšo ruševinsko plast, ki so jo predstavljali prodniki in lomljenci. Med zaščitnimi raziskavami smo nato sledili zelo slabo ohranjeni liniji temelja v dolžini 85,50 m, ki je potekal v smeri severovzhod–jugozahod. Ob liniji temelja smo naleteli tudi na dve manjši s prodniki in lomljenci utrjeni površini, na katerih smo ob čiščenju naleteli na odlomke antične keramike. Na linijo temelja se je na njenem osrednjem delu naslonil manjši temelj v dolžini 3,8 m ter širine do 0,4 m. Na tem temelju je očitno stal manjši zid, katerega ruševino smo v začetku odstranili. Med odstranjevanjem ruševine, v kateri pa ni bilo antične opeke, smo naleteli na večjo količino odlomkov antične keramike, dele trinožnikov in loncev ter železne žeblje. Ob temelju smo naleteli tudi na bronast novc – Aes. Najzanimivejša najdba na raziskanem območju pa je nedvomno odlomek krožnika iz terrae sigillatae, ki smo ga našli že med vrednotenjem, in sicer nekoliko vstran od omenjene linije temelja. Prve ugotovitve kolega Jureta Krajska so, da odlomek predstavlja import in je izdelek severnoitalskih delavnic druge polovice 1. stoletja n. š. in prve polovice 2. stoletja n. š.

Arheološke raziskave na območju TC Supermarket Tuš na Muti so bile pomembne predvsem v iskanju že dolgo pričakovanih sledi antične poselitve v tem delu Dravske doline.

Otmar Kovač

Muta 2007, ostanke temeljev v raziskanem delu parcele (foto: O. Kovač)

153

EŠD: 680

Naselje: **Muta**

Občina: Muta

Ime: **cerkev sv. Janeza Krstnika**

Področje: UA

Obdobje: 11. stoletje, prelom 13. in 14. stoletja, sredina 16. stoletja, druga četrtina 17. stoletja

Cerkev sv. Janeza Krstnika na Muti je bila prvič omenjena leta 1141. Romansko ladjo okroglega tlorisa pokriva stožčasta streha iz skodel, nad njo je lesen šestkoten zvonik. Lesen hodnik s strmo skodlasto strešico, ki obteka ladjo, je bil rekonstruiran ob obnovi leta 1983. Na vzhodni strani je bil romanski ladiji v začetku 14. stoletja dodan tristrano sklenjen zgodnjegotski prezbiterij. Prezbiterij je prav tako pokrit s skodlasto streho. V notranjščini ladjo pokriva poslikan lesen kasetiran strop iz srede 17. stoletja. Okrogel ladijski prostor se s šilastim slavolokom odpira v zgodnjegotski prezbiterij, v katerem so nakazani temelji polkrožne romanske apside, ki so bili odkriti ob obnovi leta 1983. Tudi prezbiterij pokriva poslikan kasetiran lesen strop iz prve polovice 16. stoletja. Prezbiterij je poslikan v zgodnjegotskem risarskem slogu iz prve polovice 14. stoletja.

Skodlasta kritina na rotundi je bila nazadnje obnovljena leta 1972. Kritina je bila zaradi vremenskih vplivov močno dotrajana – prišlo je že tudi do poškodb na lesenih kasetiranih stropovih v ladijskem delu in v prezbiteriju. Do leta 2007 so se opravljala le nujna popravila na mestih, kjer je najbolj zamakalo. Najhujše poškodbe so se kazale na jugovzhodnem delu kritine. Zaradi navedenih dejstev je bila nujna obnova kritine na objektu, preden bi prišlo do hujših poškodb na objektu (zidovi, poslikava, stropovi).

Dotrajana kritina se je odstranila, pregledalo in saniralo se je stanje strešne konstrukcije. Za zavarovanje lesenih kasetiranih stropov med deli se je nad njimi izvedel podest iz lesenih desk. Na ostrežje celotnega objekta so se namestile nove skodle, na zvonik tako imenovane cepane deske.

Z obnovo dotrajane kritine na cerkvi sv. Janeza Krstnika na Muti z avtohtono kritino je bilo predvsem preprečeno nadaljnje propadanje spomeniške substance (zidovi, poslikava, leseni kasetirani stropovi).

Dela so izvajali: Tesarstvo Franc Verko (kritina), Placet Franc (lesen zvonik), ELKO (strelodov).

Nina Nahtigal

Muta, cerkev sv. Janeza Krstnika pred obnovo kritine
(foto: N. Nahtigal)

Muta, cerkev po obnovi kritine (foto: ŽU Muta)

154

EŠD: 484

Naselje: **Negova**

Občina: Gornja Radgona

Ime: **Negova – grad**

Področje: A

Obdobje: srednji vek

Arheološki nadzor se je v letu 2007 opravljal ob vseh gradbenih posegih v zemeljske plasti na dvorišču pred stavbo B ter pri poglobljanju jugozahodnega obrambnega stolpa na topovski ploščadi.

Ob poglobljanju v notranjosti stolpa (ruševinski

zasip) smo ugotovili, da je bil v njegovi sredini pravokoten, iz delno obdelanih kamnitih kvadrov zidan temelj, v katerega so se nedvomno navezali oboki notranje kleti. Tudi izkop ob zunanji južni steni stolpa je pokazal, da je bila zunanja stena vsaj še 3 metre nižje od današnje hodne površine na topovski ploščadi. V tej globini se je pokazala razširitev temelja, na katerem je slonela zunanja južna stena obrambnega stolpa.

Opravljeni so bili predvsem izkopi za polaganje odvodov za meteorne vode in kanalizacijo ter jaške. V izkopih je bila v večini le ruševinska plast, v kateri sta prevladovali polomljena opeka večjega, nekoliko starejšega formata (30 x 15 x 5 cm) in tudi novejša opeka. Vmes so tudi strešniki in neobdelani kamni iz rumenega peščenca. V izkopih so bili vidni temelji novejših pozidav, katerih namena nismo mogli ugotoviti, saj na dvorišču danes ni nobenih novejših nadzidav, ki so pred nedavnim nedvomno služile dosedanjim stanovalcem v grajskih objektih, posebno v podolgovatem nižjem objektu ob grajskem obzidju na vzhodni strani.

Pred objektom B pa smo naleteli na temelj v smeri SV–JZ, zidan iz delno obdelanega (ob zunanjih robovih) rumenega peščenca, ki je služil kot osnova škarpi pred objektom B in se navezuje na zidano steno navoza z dvorišča v objekt B.

Ivan Tišek

Notranjost jugozahodnega obrambnega stolpa z osrednjim temeljem (foto: ZVKDS; Oe Maribor)

Kamniti temelj v smeri SV–JZ pred objektom B (foto: ZVKDS; Oe Maribor)

155

ESD: 484

Naselje: **Negova**

Občina: **Gornja Radgona**

Naslov: **Negova 17**

Ime: **Negova – grad; jugovzhodni stolp (objekt C), jugozahodni stolp (objekt F)**

Področje: **UA**

Obdobje: **okoli leta 1500, 1615–1633, druga polovica 18. stoletja**

Poleg obsežnega grajskega gospodarskega poslopja je vhodni, severozahodni stolp prvi grajski objekt, ki ga zaznamo, ko vstopamo v grajski kompleks skozi glavni poznorenesančni grajski portal z letnico 1633 ob poudarjeni voluti. Nadstropen vhodni stolp na pravokotnem tlorisu pokriva strma šotorasta streha. Njegova južna, severna in vzhodna fasada sta zaradi padajočega terena na zunanjih fasadah za etažo višji. Fasade so členjene z obrambnimi linami, ki so v pritličju kamnite in v nadstropju opečne ter ponavljajo obrambne line južnega obrambnega zidu.

Obnova jugovzhodnega stolpa v letih 2006 in 2007 je predstavljala nadgradnjo obnove iz leta 1995, ki je zastala zaradi pomanjkanja finančnih sredstev. Takratna obnova stolpa je sledila predhodno podanim kulturnovarstvenim pogojem in dodatnim raziskavam, ki smo jih opravili med obnovo. Stolp smo prezentirali iz obdobja zadnje gradbene faze utrjevanja gradu med letoma 1615 in 1633 ter odstranili sekundarni prizidek in stopnišče. Obnovitvena dela v notranjosti zaradi pomanjkanja sredstev takrat niso bila dokončana (glej poročilo Neve Sulič Urek, Letno poročilo 1995 Zavoda za varstvo naravne in kulturne dediščine Maribor, str. 101, Maribor, 1996). Arheološke raziskave v notranjosti stolpa so oktobra 2006 razkrile za okoli pol metra nižji nivo pohodne površine, ki je bila tlakovana z opeko formata 30 x 15, x 7,5 cm (glej poročilo Ivana Tuška v Varstvu spomenikov št. 43/06, Ljubljana 2007, str. 141–142). Vzdolž vzhodne stene je bil pas z nekoliko nižjim terenom, ki je bil prav tako tlakovan in je domnevno služil kot izlivnik za vodo takrat, ko je bil stolp še odprt, brez strehe. Vzporedno s severno steno je potekal sekundarni zid s prehodom v za skoraj dva metra nižje ležeči predel ob obrambni lini na ključ v severni steni. Notranjost stolpa smo obnovili skladno z arheološkimi raziskavami, ki jih je vodil arheolog Ivan Tušek. V pritličju smo izdelali lesen tramovni strop, restavrirali obstoječe obrambne line in v ometu prezentirali manjkajoče kamnite obrambne line. Na fasadi stolpa smo obnovili spodnji del ometov (Mapei sanirni ometi brez cementa), ki so bili pred desetimi leti slabo izdelani, in v notranjosti izdelali nove apnene sanirne omete. Obnova notranjosti se je leta 2008 končala z izdelavo lesenih stopnic v nadstropje in polaganjem opečnega tlaka v pritličju in lesenih podnic v nadstropju. V pritličju bo informacijska pisarna in v nadstropju turistični urad.

Jugozahodni stolp (objekt F) na jugozahodnem vogalu negovskega obzidja najbolj zaznamuje neorenesančen stopničasti zaključek strehe, ki je razločno vidna z južne strani grajskega kompleksa in poživlja že tako celovit in lep pogled na negovski grajski kompleks. Kvadratni nadstropni stolp pokriva slikovita dvokapna streha, vzhodno, glavno fasado, pa poživljajo še šivani rob na notranjem vogalu in tri ovalne odprtine z dekorativnimi obrobami na trikotni fasadi podstrešja. Nadstropje je dostopno po strmih lesenih stopnicah. Stolp zaznamujejo gradbena faza utrjevanja okoli leta 1500, zadnja faza utrjevanja med letoma 1615 in 1633 ter pozidava notranjih sten na notranjem grajskem dvorišču v drugi polovici 18. stoletja, ko sta bili izdelani dvokapna streha s stopničastim renesančnim zaključkom in dekoracija šivanih ro-

bov in ovalnih polj na glavni vzhodni fasadi.

Konservatorski program obnove smo izdelali že leta 2004 in v njem določili odpiranje obstoječih kamnitih in zidanih obrambnih lin ter izdelavo novih na mestu velikih novodobnih okenskih odprtin iz 20. stoletja. Prav tako smo predvideli preoblikovanje vhoda v pritličje in nadstropje ter odpiranje izhoda na lesen mostovž zahodne fasade nad strmo padajočim terenom, ki smo ga izdelali po vzoru identičnega izhoda v severni steni pritličja severozahodnega stolpa (Neve Sulič Urek, Negova – grad, Konservatorsko-restavratski program obnove jugozahodnega stolpa (Objekt F), ZVKDS, OE Maribor, SU – 5048/02, Maribor 2002). V jugozahodnem stolpu so arheološke raziskave, ki jih je oktobra 2006 vodil arheolog Ivan Tušek, razkrile za okoli pol metra nižji nivo tal iz starejše gradbene faze, v katerem so bile še dobro vidne odprtine za leseno konstrukcijo (glej poročilo Ivana Tuška v Varstvu spomenikov št. 43/06, Ljubljana 2007, str. 141–142.). Pričakovane kletne etaže nismo odkrili, zato smo se odločili, da prezentiramo gradbeno fazo stolpa iz obdobja poznorenesančnega utrjevanja gradu v začetku 17. stoletja in njegovo pozidavo dvoriščnih notranjih sten iz gradbene faze iz leta okoli 1800. Odločili smo se, da prezentiramo vse poznobaročne okenske odprtine in vse še ohranjene kamnoseške odprtine v pritličju in nadstropju. Poznobaročna okenska odprtina z ohranjenim lesenim okvirjem s kovano mrežo v vzhodni dvoriščni fasadi severozahodnega stolpa (objekt E) nam je služila za vzorec, po katerem bomo v letu 2008 rekonstruirali še druge okvire z okenskimi mrežami v poznobaročnih okenskih odprtinah pritličja južne in zahodne fasade. Na podlagi vseh raziskav na začetku obnove smo izdelali nov grafični konservatorski program prezentacije stolpa in izrisali šivane robove na dvoriščnem vogalu stolpa. Novo podobo je računalniško obdelal konservator, u. d. g. i. Gorazd Gerlič. V nadstropju smo odprli opečne obrambne line, ki so bile narejene po vzoru obrambnih lin v zgornji etaži južnega obzidja. Odprli smo prehod na leseni konzolni pomol v zahodni steni, katerega primarno ostenje je bilo delno še ohranjeno in je bilo identično onemu v pritličju severozahodnega stolpa. Izdelali smo podbeton v pritličju in razbremenilni estrih nad oboki v nadstropju stolpa. Velike in moteče okenske odprtine iz 20. stoletja smo pozidali in na njihovem mestu rekonstruirali primarne obrambne line po vzoru obrambnih lin nadstropja južnega obzidja. Jugozahodni stolp bo služil za pripravo in prodajo zelišč.

Vsa gradbena dela, ki so se začela jeseni 2006, so opravili konzorcij Givo iz Ljubljane, Pomgrad iz

Murske Sobote in Granit iz Slovenske Bistrice. Kamnoseška dela je izdelal Gradom, d. o. o., iz Limbuša, omete je izdelal Map trade iz Slovenske Bistrice, kleparska in krovska dela je izdelvo podjetje Lončarič iz Negove, stavbno pohištvo je izdelalo Mizarstvo Zlatorog iz Maribora, kovaška dela pa Kovaštvo Mir iz Gornjih Ivancev.

Neva Sulič Urek

156

EŠD: 484

Naselje: *Negova*

Občina: Gornja Radgona

Naslov: Negova 17

Ime: *Negova – grad, Novi grad (objekt B)*

Področje: UA

Obdobje: 1615

Grajski kompleks na gričevnatem svetu med Sv. Tremi kralji in Gornjo Radgono se lahko pohvali z izredno postavitvijo v naravno kuliso rahlo hribovitega sveta Slovenskih goric. Predstavlja enega najkvalitetnejših poznorenesančnih grajskih sklopov z ohranjenim obzidjem na ozemlju Slovenije. Srednjo grajsko gmoto, grajsko jedro, ki jo kot visoka kulisa pokriva dolgo vzdolžno poslopje Novega gradu, obdaja obzidje s strelnimi linami in tremi stolpi in na vzhodno obzidje prislono gospodarsko poslopje. Grajski kompleks sestavljajo grajsko jedro (objekt A) in Novi grad (objekt B), ki ju ločuje globok jarek in povezuje zidani mostovž, gospodarsko poslopje v predgradju (objekt D) in obzidje s stolpi (objekti H, C, E in F)

Masa Novega gradu predstavlja arhitekturno kuliso pred grajskim jedrom. Na njegovi fasadi sta do njegove rekonstrukcije manjkajočih delov v letih 2006–2008 najbolj izstopala renesančni veliki in mali portal ter renesančni kamnoseško izdelani okenski okvirji pritličja s kovanimi mrežami. Notranjost odlikujejo razsežne banjasto obokane kleti. V severnem stolpu Novega gradu so utrdbene line, ki so iz renesančne faze utrjevanja gradu 16. stoletja. Letnica 1568 na čelni strani severnega stolpa potrjuje gradbeno fazo utrjevanja stolpov pred zadnjo in najpomembnejšo predelavo leta 1615. Požar je 28. decembra leta 1938 uničil levi del strehe, vendar so leta zanemarjanja naredila svoje. Pred začetkom obnove leta 2006 je bil grad brez nadstropja, južnega stolpa, dveh arkadnih hodnikov na zahodni fasadi, mostovža, ki je povezal grajsko jedro z Novim gradom, obokov pritličja, delilnih sten itd. Ohranjeni so bili le okrnjeno pritličje in kleti v severnem stolpu in dolgem traktu. Stanje objekta iz najpomembnejše faze leta 1615, ki se je

ohranilo vse do požara, je razvidno na starih fotografijah in grafikah. Arheološka ekipa je pod nadzorom arheologa Ivana Tuška v letih 1993 in 1994 izvedla arheološke raziskave, na podlagi katerih so bili izrisani tlorisi južnega stolpa, dveh arkadnih hodnikov in mostovža, ki je povezoval grajsko jedro z Novim gradom (poročilo o izkopavanjih na področju negovskega grajskega kompleksa je odgovorni konservator arheolog Ivan Tušek podal v članku Arheološka preteklost negovskega kraja, gradu in okolice, ki je bil izdan v negovskemu zborniku Negova skozi čas, Negova, avgusta 2006, str. 23–44).

Ministrstvo za kulturo je leta 2005 zagotovilo finančna sredstva za izdelavo projektne dokumentacije izrabe in prve faze obnove grajskega kompleksa, ki so zajeli gospodarsko poslopje (objekt D), vhodni stolp (objekt C), jugozahodni stolp (objekt F), prezentacijo obrambnega hodnika (objekt H) ter izdelavo projektne dokumentacije izrabe za Novi grad. Obnova, financirana iz evropskih kulturnih skladov ob le manjšem deležu naše države, je v prvi fazi predvidela še obnovo Novega gradu, ki je bila, tako kot drugi objekti prve faze obnove, zaključena poleti 2008.

Osnovno izhodišče za delno rekonstrukcijo Novega gradu je bil njegov videz iz obdobja glavne predelave leta 1615, ko je grof Maksimilijan Trautmannsdorf sezidal Novi grad v najbolj reprezentančen objekt negovskega kompleksa.

Obnova je sledila projektni dokumentaciji izrabe podjetja za inženiring, projektiranje in svetovanje GEA CONSULT, d. o. o., iz Škofje Loke, odgovorni projektant je bil u. d. i. a. Aleš Hafner. Koordinacijo del je na strani Ministrstva za kulturo vodila konservatorka Damjana Pečnik z Restavratorskega centra v Ljubljani. Projektna dokumentacija izrabe je predstavljala nadgradnjo že izdelane projektne dokumentacije za statično sanacijo in zunanjo vizualizacijo tega objekta iz leta 2003, (izdelal jo je Tekton, d. o. o., iz Ljubljane) in je poleg izrabe dorekla še tloris pritličja in nadstropja ter arhitekturne detajle notranjščine.

Projektna dokumentacija iz leta 2003 je obravnavala statično sanacijo, obdelavo fasad in le delno tlorisno zasnovo pritličja. Izraba in tloris pritličja, nadstropja in podstrešja ter detajli notranjosti so ostali nedorečeni. Zaradi zelo zahtevnega projekta rekonstrukcije notranjosti Novega gradu, predvsem nadstropne etaže, piana nobile, je projektna dokumentacija izrabe upoštevala izsledke in kulturnovarstvene pogoje razširjenega konservatorskega programa iz leta 2006. Ta je bil izdelan na podlagi obsežnih raziskav in je predvidel izgradnjo velike plesne dvorane v nadstropju v dolžini 23,5

metra z vsemi detajli stavbnega pohištva in okovja, tal in tramovnega stropa. Dorekel je tloris pritličja in nadstropja ter vse poznorenesančne detajle notranjosti (Neva Sulič Urek, Negova – grad, Konservatorsko-restavratorski program obnove Novega gradu (Objekt B), ZVKDS, OE Maribor, SU – 924/03, Maribor 2006). Projektant Aleš Hafner, u. d. i. a., je v pritličju in kleti dosledno upošteval primarno tlorisno zasnovo, v nadstropju pa je prostor severnega stolpa in prostora med plesno dvorano in južnim stolpom podredil izrabi kongresnega turizma. Primarno tlorisno zasnovo nadstropja je poudaril s poenotanim lesenim podom v sekundarnem tlorisu. V prostoru severnega stolpa je namestil trikotno dvigalo v stekleni izvedbi, v južni stolp pa požarne stopnice. Zaradi nemotenega dostopa v prostore ob veliki dvorani, v katero stopamo po dveh zunanjih arkadnih stopniščih, je podaljšal podeste dveh zunanjih arkadnih stopnišč do prostorov ob plesni dvorani. Tako je omogočil nemoteno ločeno delovanje v vseh prostorih nadstropja. Dostop na podstrešje s hotelskimi sobami je vzpostavil s stopniščem v nadstropju severnega stolpa in z dvigalom v severnem stolpu, ki povezuje vse etaže in omogoča dostop tudi invalidnim osebam in bolnikom. Celotno ogrevanje je skladno s konservatorskimi zahtevami uredil v talni površini, prezračevalne jaške pa, razen prehoda v južni stolp, skrnil v stene.

Obnova grajskega kompleksa Negova je bila zaradi svoje razsežnosti razdeljena v dve fazi obnovitvenih del. Prva obnovitvena faza je potekala v letih 2006–2008. Druga obnovitvena faza, ki bo zajela prenovu grajskega jedra, severozahodnega stolpa in dela obzidja, bo predvidoma sledila takoj po letu 2008.

Prenovitvena dela Novega gradu so se začela oktobra 2006 s sanacijo kletnih obokov severnega stolpa. Za zidavo druge manjkajoče plasti obokov smo uporabili originalno opeko. Leta 2007 smo v Novem gradu rekonstruirali manjkajoče dele tlorisa iz leta 1615, ohranili kvalitete detajle, manjkajoče pa analogno rekonstruirali. Rekonstruirali smo nadstropje in streho, južni stolp, dva arkadna hodnika na vzhodni fasadi, arkadni mostovž, ki je povezoval grajsko jedro z Novim gradom, obočne konstrukcije, primarne stene, primarne nivoje pohodne površine, kamnoseško izdelane okenske okvirje nadstropja, kamnoseške detajle arkadnih hodnikov in mostovža, lesene tramovne stropove v pritličju in nadstropju, pohodno površino iz opečnega tlakovca in renesančnega lesenega poda, kovane železne mreže in stavbno pohištvo z okovjem.

Na podlagi primarnega tlorisa, ki je bil izrisan po izsledkih arheoloških izkopavanj leta 1994, in veljavne projektne dokumentacije iz let 2003 in 2006

se je v začetku leta 2007 začela izgradnja južnega stolpa Novega gradu; poleti istega leta se je končala (glej konservatorsko poročilo Ivana Tuška v Varstvu spomenikov št. 43/06, Ljubljana 2007, str. 141–142). Na mestu temeljev sten stolpa in temelja osrednjega stebra oboka je bila izdelana natančna rekonstrukcija nekdanjega stolpa, ki je bil porušen po drugi svetovni vojni, in osrednjega stebra, ki je nosil banjasti obok s sosvodnicami. Na mestu prehoda med južnim stolpom in osrednjim traktom smo odkrili tlak iz mačjih glav. Meseca marca se je začela rekonstrukcija obokov. Kot zadnja sta bila izdelana banjasta oboka z nosilnim slopom v pritličju in nadstropju rekonstruiranega južnega stolpa. Vse oboke smo zasipali z lahkimi nasutjem iz glinopora in opečnega drobirja, nad nasutjem pa izdelali razbremenilno betonsko ploščo.

Po rekonstrukciji nadstropja celotnega objekta Novega gradu so bili rekonstruirani tudi dva zunanja arkadna hodnika in mostovž, ki povezuje Novi grad z grajskim jedrom. Rekonstrukcija ostrešja s streho in renesančnimi podstrešnimi okni (kukerli) je bila izvedena na koncu. Kukerle smo namestili le na osrednjem delu Novega gradu, saj bi ti na stolpih zaradi prevelikega števila hotelskih sob delovali moteče. Na stolpih smo predvideli strešna okna v naklonu strešine, ki ne delujejo tako moteče kot preveliko število sicer originalno oblikovanih renesančnih podstrešnih oken. V drugi polovici leta so bili v okenske odprtine nadstropja nameščeni rekonstruirani kamniti okenski okvirji ter na fasadi in v notranjosti izdelani apneni sanirni ometi Mapei. Ometi fasade so sledili videzu zaribanega apnenega ometa iz leta 1615, ki smo ga dokumentirali na pritličnem delu fasade ob obrambni lini levo od glavnega portala. Nad pritličjem velikega prostora južnega trakta in vsemi prostori nadstropja Novega gradu je bil izveden lesen tramovni strop iz najkvalitetnejšega smrekovega lesa, pri katerem so bili nosilni trami izdelani iz lepljenega lesa, drugi deli stropa pa iz masivnega lesa. V zimskih mesecih so se dela osredotočila na izdelavo prezračevanja in obnove podstrešja s hotelskimi sobami s sanitarijami. Obnovitvena dela so se nadaljevala v leto 2008 z izdelavo stopnic na podstrešje, tlakov, okroglih kovinskih stopnic in hotelskih sob s kopalnicami na podstrešju. V začetku leta 2008 se bodo začela dela z izvedbo sekundarnih predelnih sten nadstropja in sanitarij v pritličju, izdelano bo talno gretje in vzdana bodo okna z rekonstruiranim okovjem. Spomladi bodo sledila zaključna dela na obokih in strehi arkadnih hodnikov ter mostovža in zaključeno bo delo na restavriranju kamnoseških detajlov pritličja, topovske ploščadi in ograje pred Novim gradom. Nazadnje bodo sledili montiranje

vrat ter izdelava in montaža slavnostnih lesenih portalov v nekdanji plesni dvorani.

Za kamnite okenske okvirje, portale ter toskanske stebričke, police in lizene arkadnega hodnika in mostovža smo uporabili peččenjak bihačit, ki je bil najbližji videzu originalnega kamna. Uporabili smo apnene sanirne omete Mapei brez dodatkov cementa, macesen za okna in vrata, najkvalitetnejši smrekov les za renesančni tramovni strop, kovane okenske mreže za zaščito oken kleti in pritličja, kovano okovje za stavbno pohištvo kleti in pritličja, kositrano okovje za stavbno pohištvo nadstropja in tungovo olje za zaščito lesa. Kovane okenske mreže in okovje za stavbno pohištvo kleti in pritličja smo zaščitili s Helios antik zaščito za kovane izdelke. Okovje nadstropja, piana nobile, smo kositali. Okovje za vrata in okna pritličja in nadstropja smo izrisali z risbo po vzoru originalnega okovja, ki smo ga odkrili v grajskem jedru in na stari fotografiji slavnostnega lesenega portala plesne dvorane v nadstropju Novega gradu. Vsi restavratorski materiali so ustrezali najvišjim standardom restavratorske stroke. Za dodelavo manjkajočih delov kamnoseško izdelanih okenskih okvirjev in portalov smo uporabili BL – system.

Pogled na obnovljeni in delno rekonstruirani Novi grad, marec 2003 (foto: Neva Sulič Urek)

Novi grad bo služil v namene spremljevalnih prostorov grajskega jedra, v katerem bo hotel najvišje kategorije, in kongresnega turizma. V dvojni kleti Novega gradu bo ohranjena primarna dejavnost, to je vinska klet, v severni kleti, nekdanjih kazematah, pa bo razstavišče. V pritličju bo v velikem južnem prostoru grajska restavracija, v severnem stolpu pa sprejemnica za kongresni turizem s predprostorom med severnim stolpom in prehodom. Sanitarije pritličja bodo v predprostoru severnega stolpa. V pritličju južnega stolpa bo grajska kuhinja. V nadstropju bo v reprezentančnem prostoru nekdanje plesne dvorane velika predavalnica ali prostor za reprezentančne dogodke, v drugih prostorih bodo manjše predavalnice in kabineti. Na podstrešju bodo sobe za goste.

Vsa gradbena dela, ki so se začela jeseni 2006, so vodili konzorcij Givo iz Ljubljane, Pomgrad iz Murske Sobote in Granit iz Slovenske Bistrice. Kamnoseška dela je izvedel Gradom, d. o. o., iz Limbuša, omete je izdelal Map trade iz Slovenske Bistrice, kleparska in krovška dela je izvedlo podjetje Lončarič iz Negove, stavbno pohištvo je izdelalo Mizarstvo Zlatorog iz Maribora, kovaška dela pa Kovaštvo Mir iz Gornjih Ivancev.

Neva Sulič Urek

157

EŠD: 1645

Naselje: *Nemški Rovt v Bohinju*Občina: *Bohinj*Ime: *cerkev sv. Abaca, levi stranski oltar Štirih mučencev*Področje: *R*Obdobje: *trideseta leta 17. stoletja*

Lesen polihromiran oltar s tabelno sliko in zgodnjo baročno ornamentiko je posvečen Kancijanovi skupini mučencev. Datiran je v trideseta leta 17. stoletja in je delno renoviran. Oltarna arhitektura in inkarnat lesenih plastik sta bila delno preslikana, tabelna slika je bila intaktna, vendar v slabem stanju. V predelu atike na podobi srca z žarkovjem je bila prvotna rdeča lazurna preslikava prekrita z grundom in posrebrena, podobno na obeh vazicah. Prvotne poslikave so napravljene v tehniki jajčne tempere, na površju je bila plast razpokane šelakove smole, preslikave pa v oljni tehniki.

Preslikane so bile tudi polihromacije na stranskih vertikalnih poljih nastavka. Na stranskih krilih in na ornamentu okovja na bazah stebrov so poslikave na srebru močno obledele. Kartuše na predeli so bile pozneje neustrezno preslikane. Kredna osnova s plastjo polihromacije je razpokana odstopala od lesenega nosilca. Polihromirane, pozlatene in sreberne površine so bile najslabše ohranjene v predelu atike. Temu je bilo podobno tudi stanje lesa. Tabelna slika je bila močno poškodovana. Barvna plast je s kredno podlago odstopala od lesenega nosilca skoraj v celoti. Oltarni nastavek je bil prekrit s plastjo sajasto mastne patine, žičniki so bili zabiti po stranskih delih in pomolu atike. Poškodbe so bile posledica delovanja vlage, temperaturnih sprememb in delovanja mikroorganizmov na nosilnih lesenih površinah in kredni podlagi. V zadnjem desetletju se je stanje rapidno slabšalo zaradi sinergije omenjenih vplivov z nepredvidenimi ekstremnimi vremenskimi spremembami, kar je bilo opazno ob ogledih zadnjih let.

Po demontaži je bilo izvedeno odstranjevanje umazanij in motečih kovinskih delov pred transportom, zatem dokončno po transportu v restavratorskem ateljeju. Sledila je demontaža sestavljenih lesenih delov in odstranitev propadlega lesa. Sanacija poškodb lesa je bila izvedena z utrjevanjem z umetno smolo v disperziji ter domodelacijo večjih in zapolnjevanjem manjših poškodb z lesom in kompatibilno dvokomponentno epoksi smolo Araldit HV 427 in SV 427. Odstranjevanje sajas-

to mastne plasti umazanije s površin je potekalo z blago alkoholno raztopino. Utrjevanje pozlatenih površin je bilo izvedeno postopno, s kombinacijo nanašanja raztopine zaičjega kleja (Lefranc & Bourgeois), zalikavanja poškodb z lopatico in nanašanjem preverjenega konsolidanta za pozlato in polihromacijo (Medium for Consolidation, Lascaux Colours & Restauro). Retuširanje poškodb pozlate in polihromacij je bilo izvedeno s kompatibilnimi visokokvalitetnimi akrilnimi barvami (Liquitex) in pravih zlatom v prahu. Za vezivo zlatih barvnih odtentkov je bila uporabljena raztopina gumiarabike (Lefranc Bourgeois). Za končni zaščitni premaz je bil uporabljen stabilen polsvetleči akrilni lak (Lascaux). Črna plesen (*Aspergillus niger*) je bila razširjena na približno 20 odstotkih površin lesenega nosilca in kredno klejne podlage. Bila je uspešno odstranjena na vidnih površinah, na drugih pa konservirana z nanosom dezinfekcijskega sredstva (Benzasept) in konzervansa v obliki solucije akrilove smole s komercialnim imenom Sokrat 2804. Dezinfekcija je bila opravljena z ekološko in nedestruktivno anoksi metodo, kjer je bil uporabljen dušik iz zraka. Oltar je prezentiran v prvotni podobi s staro pozlato in polihromacijami. Glavno vodilo posega je bila ohranitev prvotne površinske obdelave in polihromacije, saniranje lesenega nosilca in kredne podlage ter konzervacija celote. Poškodbe so bile nemoteče sanirane.

Posebnosti oltarnega nastavka so tabelna slika v niši z motivom Kancijanove skupine mučencev, renesančna ornamentika pozlatenega okovja, lazurne poslikave posrebranih stranskih kril in baz stebrov ter renesančni videz oltarnega nastavka. Med posebnosti oltarnega nastavka štejemo tudi marmoracijo, ki je bila najdena ob odstranitvi poznejše preslikave na stranski levi pokončni ploskvi osrednjega dela nastavka. Marmoracija vegetabilnega videza, ki je naslikana v rdečerjavem odtentu, je identična z marmoracijo, ki je vidna na restavriranih stranskih dveh oltarjih v Katarinini cerkvi v Srednji vasi pri Šenčurju. Nezgredljive identične poteze polihromacije navajajo na istega avtorja. Tudi druge značilnosti jih povezujejo z omenjenimi nastavki, ki so predstavljeni kot podalpski leseni polihromirani renesančni oltarji. Z restavriranjem oltarnih nastavkov iz Nemškega Rovta in iz Srednje vasi pri Šenčurju se oblikuje skupina renesančnih oltarjev sedemnajstega stoletja na Gorenjskem, ki izstopa iz širše skupine zlatih oltarjev. Raziskave in analize odvzetih vzorcev so bile opravljene na naravoslovnem oddelku, poseg pa na oddelku za les Restavratorskega centra. Oltarni nastavek se je obravnaval in izvedel kot

začetni del projekta, ki obravnava ogrožene bohinjaške oltarje.

Vlado Fras Zavrl

Nemški Rovt v Bohinju, oltarni nastavek po posegu
(foto: V. Fras)

158

EŠD: 3202

Naselje: **Nova Cerkev**

Občina: Vojnik

Ime: **cerkev sv. Lenarta**

Področje: UA

Obdobje: pozni barok, historizem

Baročna stavba je že nekaj let predmet obnovitvenih del. V letu 2006 sta bila obnovljena tudi

orgelski instrument, ki ga je leta 1775 izdelal Janez Frančišek Janeček, in orgelska omara, ki jo je dve leti pozneje okrasil Franc Ksaver Majdinger, kot je razvidno iz napisa v črni barvi na notranji strani stranske lopute: »Diese Orgel hat gefast der Franz Xaverÿ Mejdinger in Cilly 1777.« Poleg so s svinčnikom napisane letnice: 1822, 1843, 1850, 1858, 1940. Po zagotovitvi orglarja Antona Škrabla orgelski instrument ni imel prvotne dispozicije. Sedanja je rezultat tretje predelave instrumenta. Ker bi bilo treba za restavriranja prvotne dispozicije predelati prednji igralnik in dodati notranjega, se Župnijski urad Nova Cerkev za ta poseg ni odločil. Instrument je bil začasno obnovljen z ohranjeno dejansko dispozicijo. Pod temnorjavo oljno barvo, s katero je bila orgelska omara nazadnje prebarvana, so sonde pokazale še preslikavo v slonokoščenen in rjavem tonu ter prvotno barvno plast, ki jo je leta 1777 s tehniko flodranja poslikal Franc Ksaver Majdinger. Tudi ta plast se zaradi pomanjkanja denarja ni restavrirala, temveč se je na novo prebarvala v imitaciji flodra, ki so ga odkrile večje površine sond. Kulturnovarstveni pogoji niso zahtevali imitacije flodra. Pogoj je bil, da je nova poslikava nanescena na vmesno plast tako, da je omogočeno naknadno odkrivanje in da se pozlata na ornamentih restavrira, očisti in polira. Rekonstrukcija pozlate se izvede le na mestih, kjer je ni mogoče restavrirati. Manjkajoči deli okrasnih elementov se rekonstruirajo po analogijah ohranjenih delov. Potemnela posrebrna površina z letnico 1775 in napisom v kartuši F.X.G.C.N.H.O.F.G. (Franciscus Xaverius Gorgijup Commissarius Novaecclesiae Hoc Opus Fieri Curavit) se restavrira tako, da se ne poškodujeta napis in letnica.

V letu 2007 so bila končana restavratorska dela pri obnovi obeh oltarjev v stranskih kapelah. Restavratorska dela, ki jih je kvalitetno izvedla Restavratorska delavnica škofije Maribor, so obsegala demontažo okrasnih delov, kipov, arhitekture oltarnega nastavka. Oltarja sta še v originalnem stanju, kar pomeni, da še nista bila preslikana. Z marmoracije kulis je bil odstranjen potemneli zaščitni lak. Poškodbe na marmoraciji so retuširane. Najbolj je bila poškodovana pozlata v spodnjem delu oltarja ter v spodnjih predelih stebrov (baze, girlande). Na omenjenih predelih je bila originalna pozlata odstranjena in nato rekonstruirana. V višjih predelih oltarja je bila originalna pozlata restavrirana. Kipi so bili očiščeni in retuširani. Posamezne poškodovane letve so bile nadomeščene rezbarsko. Oltarni kulis sta bili mizarzsko stabilizirani. Med restavratorskimi posegi ni bila spremenjena likovna podoba oltarnih nas-

tavkov. Restavratorska obnova stenskih poslikav in opreme notranjščine cerkve, ki sta jo sofinancirala Župnija Nova Cerkev in Ministrstvo za kulturo, je uspešno dokončana.

Bogdan Badovinac

159

EŠD: 15643

Naselje: Novo mesto

Občina: Novo mesto

Ime: Novo mesto – arheološko najdišče Brezovica

Področje: A

Obdobje: prazgodovina, rimsko obdobje, srednji vek

Arheološko vrednotenje na območju Poslovno storitvene cone Mačkovec – območje II. se je izvajalo na podlagi rezultatov predhodnega arheološkega intenzivnega pregleda (Udovč, K., Mason, P., 2007), ki je potrdil prisotnost arheoloških najdb in plasti. Zaradi ogroženosti arheološkega najdišča je ZVKDS, OE Novo mesto, na omenjeni lokaciji predpisal arheološko vrednotenje s strojnimi testnimi jarki, da bi natančneje določili obseg in ohranjenost arheološkega najdišča. Vodja arheološkega vrednotenja s strojnimi testnimi jarki je bil dr. Philip Mason, univ. dipl. arheolog, konservatorski svetovalec, namestnica vodje je bila Tanja Kmetec, absolventka arheologije. Vrednotenje s strojnimi testnimi jarki je potekalo v času od 2. 8. do 10. 9. 2007. Območje II znotraj PSCM leži na skrajnem severovzhodnem robu Novega mesta. Del območja, na katerem smo izvedli vrednotenje, je na zahodni in severozahodni strani omejen z avtocestnim priključkom Novo mesto–Vzhod, na severovzhodni strani z ostankom nekdanje magistralne ceste Ljubljana–Zagreb ter na jugovzhodni in južni strani z današnjo lokalno cesto, ki povezuje omenjeni avtocestni priključek z naseljem Mačkovec. Območje je pokrito s pašniki in njivskimi obdelovalnimi površinami. Izkopali smo deset strojnih testnih jarkov (STJ), in sicer STJ 32, 34, 35, 36, 37, 38, 39, 40, 41, 42. STJ 31 in 33 ni bilo mogoče kopati na predvideni lokaciji zaradi že obstoječe infrastrukture.

Ugotovitev:

1. V STJ smo naleteli na prazgodovinske, rimskodobne ter srednjeveške plasti, ki jih določajo fragmenti keramike. V večini primerov gre za izmenjujoče se plasti koluvialnih nanosov in pokopanih tal iz različnih časovnih obdobij v vrtačah (STJ 32, 34, 38, 39). To kaže na uporabo območja v neposredni bližini in znotraj teh vrtač kot poljedelske površine. Odkrite arheološke strukture

in posamični elementi teh dokazujejo, da je bilo območje poseljeno v času prazgodovine in srednjega veka.

2. Na pobočju nad dolino smo odkrili večjo strukturo – rob terase oziroma okop (STJ 36 in 41). Značilen element pokrajine se je najverjetneje oblikoval v srednjem ali zgodnjem novem veku z gradnjo opornih zidov v suhozidni tehniki in formiranjem teras za njimi. Z uporabo teras kot njivskih površin je oranje povzročilo postopen premik ornice in s tem zamik terase po pobočju navzdol, tako da je bil pokrit prvotni rob terase – oporni zid. Nekoliko nižje je ležala srednjeveška kamnita ploščad, ki jo lahko razumemo kot ruševino objekta (STJ 36). Temu obdobju pripada tudi dobro ohranjena srednjeveška jama za stojko, ki je prav tako najverjetneje element večje strukture (STJ 42).

3. Pod samim robom terase smo naleteli na intaktno prazgodovinsko naselbinsko plast (STJ 36), ki je vsebovala veliko dobro ohranjenih fragmentov prazgodovinske keramike. Plast se je ohranila tudi za robom terase, na višjem predelu, vendar je nekoliko slabše ohranjena (STJ 36, 41 in 42). To nedvomno dokazuje poselitev območja že v srednji bronasti dobi. Prav tako pripadata prazgodovinskemu obdobju tudi jarek (STJ 41), ki je presekal to plast, in pa jama za stojko (STJ 38), ki je ležala nižje, v vrtači, in bi lahko bila del večje strukture. Velika količina zelo dobro ohranjene prazgodovinske keramike je bila odkrita tudi v najnižjih plasteh vrtače oziroma naravne kotanje (STJ 34). Zaradi same narave plasti lahko sklepamo, da je šlo za časovno daljše zastajanje vode na tej mikrolokaciji (morebiti gre za mlako, lokev oziroma ribnik). Nedvomno pa prav količina dobro ohranjene keramike dokazuje poselitev območja v bližnji okolici te naravne kotanje.

4. V sklopu arheološkega vrednotenja s strojnimi testnimi jarki na lokaciji bodoče Poslovno storitvene cone Mačkovec – območje II smo odkrili tri območja, ki so nova arheološka najdišča, in sicer: PSCM 5 (STJ 36, 41, 42; parc. št. 914/6, 915/3, 915/4, 916/9, 916/10, k. o. Bršljin); odkriti so bili še delno intaktna prazgodovinska naselbinska plast s keramiko, prazgodovinski jarek, ki je presekal to plast, ter srednjeveške strukture: rob oziroma okop terase, kamnita ploščad in jama za stojko. PSCM 6 (STJ 34, parc. št. 908/6, 908/7, 908/8, k. o. Bršljin); odkrita je bila večja količina dobro ohranjene prazgodovinske keramike v najnižjih plasteh naravne kotanje. PSCM 7 (STJ 38, parc. št. 916/5, k. o. Bršljin); odkrita je bila prazgodovinska jama za stojko, ki je domnevno pripadala neki večji strukturi.

Philip Mason, Tanja Kmetec, Ildikó Pintér

160

EŠD: 15643, 22384

Naselje: **Novo mesto**

Občina: *Novo mesto*

Ime: **Novo mesto – arheološko najdišče Brezovica, Novo mesto – gomila Mačkovec**

Področje: *A*

Obdobje: *prazgodovina, rimsko obdobje, srednji vek*

Arheološko vrednotenje na območju Poslovno storitvene cone Mačkovec se je izvajalo na podlagi rezultatov predhodnega arheološkega intenzivnega pregleda (Udovč, K., Mason, P., 2006), ki je potrdil prisotnost arheoloških najdb, plasti in struktur. Zaradi ogroženosti arheološkega najdišča je ZVKDS, OE Novo mesto, na omenjeni lokaciji predpisal arheološko vrednotenje s strojnimi testnimi jarki, da bi natančneje določili obseg in ohranjenost arheoloških najdišč. Vodja arheološkega vrednotenja s strojnimi testnimi jarki je bil doc. dr. Philip Mason, univ. dipl. arheolog. Namestnika vodje sta bila Primož Predan, univ. dipl. arheolog, in Tina Britovšek, absolventka arheologije. Vrednotenje s 26 strojnimi testnimi jarki je potekalo v času od 23. 3. do 30. 4. 2007.

Ugotovitve:

Na lokaciji bodoče Poslovno storitvene cone Mačkovec smo odkrili štiri območja, ki so nova arheološka najdišča:

1. PSCM 1 (območje I – STJ 26, 27; parc. št. 2089/1, 2089/12, 2551/1, k. o. Ždinja vas). Odkrita je bila prazgodovinska plast s keramiko, strukture prazgodovinskih jam, ki so domnevno presekanke z mlajšimi stojkami;

2. PSCM 2 (območje II – STJ 15, parc. št. 2123/1, 2125/3, k. o. Ždinja vas). Odkrita je bila večja srednjeveška jama zvončastega preseka z več fazami uporabe, ki je presekala zgodnejšo, prazgodovinsko jamo. V južnem delu STJ 15 je bila dokumentirana večja prazgodovinska jama, ki kaže na domnevno pridobivanje železove rude;

3. PSCM 3 (območje VI – STJ 4, parc. št. 905/2, k. o. Bršljin). Znotraj vrtače je bilo odkritih več prazgodovinskih plasti z večjo koncentracijo prazgodovinske keramike, ki kažejo na večjo intenzivno uporabo oziroma občasno poselitev v prazgodovini;

4. PSCM 4 (območje VI – STJ 1, 2, 28, 29, parc. št. 924/4, 928/4, k. o. Bršljin). Na vrhu, južnem in severnem pobočju manjše vzpetine je bilo odkrito rimskodobno grobišče. Na vrhu vzpetine, v STJ 1, je bilo odkritih pet rimskodobnih grobov in v STJ 2 trije rimskodobni grobovi. Na severnem pobočju vzpetine, v STJ 28, je bil odkrit en

rimskodobni grob, prav tako na južnem pobočju vzpetine, v STJ 29. STJ 28 in STJ 29 kažeta na skrajno južno in severno mejo grobišča. Na vzhodni strani vzpetine, v STJ 1, smo v severnem in južnem profilu dokumentirali plitek, linearen jarek, ki bi domnevno lahko zamejeval rimskodobno grobišče proti vzhodu. Vzhodno od tega jarka, na meji s teraso, je bil dokumentiran vkop jame s prodniki, ki predstavlja utrditev terase, najverjetneje rimskodobno.

Philip Mason, Primož Predan, Tina Britovšek, Ildikó Pintér

161

EŠD: 22384

Naselje: **Novo mesto**

Občina: *Novo mesto*

Ime: **Novo mesto – gomila Mačkovec**

Področje: *A*

Obdobje: *prazgodovina*

Na podlagi pozitivnih rezultatov predhodnega intenzivnega terenskega pregleda je bilo predpisano arheološko vrednotenje in nato so sledila še izkopavanja. Arheološka izkopavanja so potekala v juliju 2007, in sicer na zemljiščih s parc. št. 2089/1, 2551/1 in 2089/12, k. o. Ždinja vas, ki so bila porasla z gozdom. Izkopavanja je izvedla ekipa ZVKDS, OE Novo mesto, pod vodstvom Danila Breščaka v sodelovanju s Katarino Udovč in Martinom Pungerčarjem. Raziskano območje se nahaja neposredno ob evidentirani enoti kulturne dediščine Novo mesto – gomila Mačkovec (EŠD 22.384).

Na 960 m² raziskane površine so bili najdeni posamezni vkopi, ki se jih ne da povezati v kakršno koli obliko oziroma toris. Vzhodno od omenjenih vkopov je bil najden 5,45 x 3 m velik vkop ovalne oblike. V njegovem polnilu se vseskozi pojavljajo drobci oglja, lepa in lončenine. Severno stran ovalnega vkopa v polkrožni obliki obdajajo veliki dolomitni kamni (najmanjši 11 x 7 cm do 35 x 21 cm). Na južni strani vkopa sta bila najdena tudi vkopa za nosilne elemente. Domnevamo, da smo odkrili temelje prazgodovinskega objekta. Objekt je bil zgrajen na prostoru, ki proti jugu rahlo pada in bi kamnita polkrožna struktura lahko služila kot opora nosilnim elementom gradbene konstrukcije. Na poseljenost prostora v prazgodovini oziroma na sledi naselbine kažejo tudi najdeni predmeti brus, glinena vretenca – uteži, hišni lep, žrmlje, odlomki lončenine in železen nož. Po vsem izkopnem polju se pojavljajo tudi posamezni odlomki lončenine.

Katarina Udovč

162

EŠD: 22384 in 1643

Naselje: **Novo mesto**Občina: *Novo mesto*Ime: **Novo mesto – gomila Mačkovec in Novo mesto – arheološko najdišče Brezovica**Področje: *A*Obdobje: *prazgodovina, rimsko obdobje*

Arheološki intenzivni terenski pregled na območju bodoče Poslovno storitvene cone Mačkovec pri Novem mestu je v oktobru in novembru 2006 opravila ekipa ZVKDS, OE Novo mesto, pod vodstvom univ. dipl. arheologinje Katarine Udovč in nadzorom dr. Philla Masona.

Območje, predvideno za gradnjo Poslovno storitvene cone Mačkovec – 1, se nahaja na skrajnem severovzhodnem robu mesta, v neposredni bližini vzhodnega avtocestnega priključka za Novo mesto in delno posega v varovane enote kulturne dediščine Novo mesto – arheološko najdišče Brezovica (EŠD 15.643), severozahodni del območja poslovno-storitvene cone pa v celoti zajema enoto kulturne dediščine Novo mesto – gomila Mačkovec (EŠD 22.384). Teren se postopoma dviguje od juga proti severu, od struge reke Krke proti Trški Gori. Geološko osnovo na tem območju predstavljata rjava ilovica in apnenec. Zaradi kraškega terena se na najnižjih predelih pojavljajo vrtače. Pregledan prostor je bil razdeljen na dvanajst območij. Pri delitvi so se upoštevale poljske poti, današnje prometnice, kmetijska raba tal in tudi orientacija oziroma katastrska delitev zemljišč. Območja I, II, III se nahajajo severno od lokalne ceste Novo mesto–Otočec (hitra cesta Ljubljana–Zagreb) in avtoceste, območja IV, V, VI, VII se nahajajo južno od lokalne ceste Novo mesto–Otočec. Območja VIII, IX, X, XI in XII obsegajo dolino, ki jo na severu omejuje stara hitra cesta Ljubljana–Zagreb, na zahodu priključek za Novo mesto, na jugu in zahodu pa lokalna cesta Novo mesto–Otočec. Pregledana površina je velika 24 ha. Med najdenimi artefakti prevladujejo odlomki lončenine in gradbenega materiala. Večina lončenine in gradbenega gradiva spada v novejša obdobja, sledita mu rimska doba in prazgodovina. Prazgodovinsko gradivo je bilo najdeno znotraj območij I, II, VI, VIII in IX, iz rimskega obdobja pa znotraj območij I, II, III, IV in VIII. V nadaljevanju bodo opisana območja, kjer so bile najdene najdbe ali arheološke sledi.

Območje I

Najvišji severozahodni del območja poslovno-storitvene cone je porasel z gozdom. Pobočje, ki

zlagoma pada proti reki Krki, je poraslo s travniki in grmičevjem. Na severozahodnem delu, na zemljišču s parc. št. 2089/12, se nahaja domnevna prazgodovinska gomila. Med poznejšimi izkopavanji se je izkazalo, da gre za naravno tvorbo.

Na zemljiščih s parc. št. 2555/1 in 2089/1, k. o. Ždinja vas, je bila najdena prazgodovinska lončenina, rimska pa je bila najdena na zemljiščih s parc. št. 2089/12, 2109, 2110 in 2554/1, vse k. o. Ždinja vas.

Območje II

Območje obsega prostor med dvema poljskima potema, kjer so travniki in njive.

Na zemljiščih s parc. št. 2121/1, 2122/1, k. o. Ždinja vas, je bila najdena prazgodovinska keramika, na zemljiščih s parc. št. 2119/1, 2121/1, 2125/3, 2126/3 in 2121/9, vse k. o. Ždinja vas, pa rimska.

Območje III

V osrednjem delu območja so travniki, severno in južno pa večinoma že poškodovan oziroma nasut teren zaradi urejanja bankin in gradnje cestnega priključka Novo mesto – vzhod.

Na zemljišču s parc. št. 2211/9, k. o. Ždinja vas, je bil odkrit kos rimskodobne lončenine, kar nakazuje potencialno antično najdišče, najverjetneje naselbinske narave.

Območje IV

Nahaja se južno od nekdanje hitre ceste Ljubljana–Zagreb oziroma današnjega priključka Novo mesto – vzhod in severno od naselja Mačkovec. Ozek pas vrtoev se nahaja v jugovzhodnem delu območja, tik za stanovanjskimi objekti. Od naselja proti cesti se raztezajo travniške površine.

Na zemljišču s parc. št. 1295, k. o. Bršljin, je bil najden kos rimskodobne opeke.

Območje VI

Območje se nahaja južno od današnjega priključka Novo mesto – vzhod in severno od poljske kolo-vozne poti. Območje se reliefno deli na bolj raven severni del in brežino na južnem delu,

Na zemljiščih s parc. št. 903/2 in 928/4, vse k. o. Bršljin, sta bila najdena kosa prazgodovinske lončenine.

Območje VIII

Območje oziroma njiva se nahaja med opuščeno hitro cesto Ljubljana–Zagreb in lokalno cesto Novo mesto–Otočec. Pri površinskem pregledu je bila na zemljišču s parc. št. 916/5, k. o. Bršljin, najdena lončenina iz prazgodovine in rimske dobe.

Območje X

Območje oziroma njiva se nahaja zahodno od vzhodnega avtocestnega priključka za Novo mesto. Pri površinskem pregledu je bila na zemljiščih

s parc. št. 907/6, 906/12, 906/10 in 907/4, k. o. Bršljin, najdena prazgodovinska lončenina.

Na podlagi dobljenih rezultatov predhodnega intenzivnega pregleda je bilo v bližini ugotovljenih arheoloških sledi in v vrtačah predpisano arheološko vrednotenje (z izkopom) strojnih jarkov.

Katarina Udovč, Philip Mason

163

EŠD: 8581

Naselje: **Novo mesto**

Občina: *Mestna občina Novo mesto*

Ime: **Novo mesto – Narodni dom**

Naslov: *Sokolska ulica 1, 8000 Novo mesto*

Področje: *Z, UA*

Obdobje: *historicizem, zadnja tretjina 19. stoletja (1873–1875, 1885), 20. stoletje*

Osrednje tri osi vhodnega pročelja devetosne dvonadstropne stavbe Narodnega doma v Novem mestu (foto: Jovo Grobovšek)

V historičnem mestnem jedru Novega mesta so v zadnji tretjini 19. stoletja zavedni Slovenci zgradili sorazmerno razsežno dvonadstropno stavbo, v kateri sta potekali družabna in društvena dejavnost pomembnega dela meščanstva. V Narodnem domu, prvi stavbi tega namena na Slovenskem, so imeli na začetku delovanja sedež narodna čitalnica, različna društva in gledališka dejavnost, nekaj časa tudi gostilna.

Zaradi spreminjanja programa in lastništva (Sokolski dom 1921–1945, Dom JLA do leta 1977, nato brez namembnosti v različnih uporabah, od leta 2004 lastnina Mestne občine Novo mesto) je stavba propadala in predstavlja morda najbolj akutno stavbno in programsko problematiko središča dolenjske prestolnice.

Že leta 1989 je takratni Zavod za varstvo naravne in kulturne dediščine Novo mesto pripravil konservatorski program (avtor Jovo Grobovšek) z namenom spodbuditi javnost in občino, da se lotita načrtnega reševanja perečega problema. Žal je namesto aktivnosti prevladala brezbriznost, pobude so odgovorni zavrnili. Po obdobju, ko je Narodni dom zasilno reševala v njem nastanena spomeniška služba (restavratorska delavnica v pritličju, pisarne, arhiv in risalnice v nadstropjih), se stanje na srečo ni bistveno poslabšalo.

Pobude v letih 2000 in 2001 so pripomogle k aktivnostim Ustanove za obnovo in oživitev Narodnega doma (registrirana novembra 2002), v katero sta tvorno prispevala Mestna občina Novo mesto (lastnik stavbe) in Društvo Novo mesto (javno mnenje in aktivnost posameznikov). Kljub občasnemu delovanju upravnega odbora ustanove je ZVKDS, OE Novo mesto, šele v maju 2006 uspel prepričati upravo MO Novo mesto, da je za nadaljevanje uspešne aktivnosti potreben nov konservatorski program za Narodni dom.

Mestna občina je v letu 2004 sklenila pogodbo s podjetjem Arhitekton, d. o. o., Novo mesto, za izdelavo posnetka obstoječega stanja Narodnega doma. Z nekaterimi dopolnili, ki jih je posredoval odgovorni konservator, je bila dokumentacija izdelana tako, da je primerna za nadaljnje projektiranje.

Po podpisu pogodbe za pokrivanje dodatnih materialnih izdatkov med MO in OE v maju 2006 je delovna skupina pod vodstvom odgovornega konservatorja Jova Grobovška v 90 dneh izdelala obsežen in v marsičem inovativen elaborat (Novo mesto – Narodni dom, EŠD 8581, Konservatorski program, zbirka elaboratov OE Novo mesto št. 490 in zbirka elaboratov INDOK MK št. 2533/2007).

Poseben poudarek je bil na analizah razpoložljivega

prostora v stavbi, opredelitvah nujne ohranitve prostorskih celot in določanja bistvenih sprememb, ki bi omogočile sodobnejše delovanje programov v stavbi. V program smo vključili analize prostorske umestitve v mestnem tkivu, opozorili na nemogočo prometno ureditev ter predlagali nekatere usmeritve za določanje bodočega programa. V gradivu smo nazorno opredelili tudi potrebno nadaljnje delo na posameznih konservatorskih projektih (les, kovina, steklo, štukatura, ometi ...). Program, oblikovan v mapi vodoravnega A3-formata, obsega natisnjeni del na papirju in v digitalnih oblikah PDF in PPT na dveh priloženih zgoščenkah.

Konservatorski program je odgovorni konservator predstavil sodelavcem v OE, županu in osebjem MO Novo mesto, članom Društva Novo mesto in predstavnikom medijev.

Jovo Grobovšek

Digitalizirani edini ohranjeni list izvornih načrtov za stavbo, delo stavbenika Alfreda Kappnerja iz Zagreba, okoli leta 1873

164

EŠD: 15664

Naselje: **Novo mesto**

Občina: **Mestna občina Novo mesto**

Ime: **Novo mesto – Osnovna šola Šmihel**

Naslov: **Smrečnikova 60**

Strokovno področje: **E, UA, Z**

Obdobje: **prva četrtina 19. stoletja, 1823, zadnja četrtina 19. stoletja, 1885, 1894–1898**

V letu 2007 je Škofija Novo mesto začela obnovo severnega trakta nekdanje dekliške ljudske šole, ki so jo leta 1885 ustanovile uboge šolske sestre de Notre Dame. Gre za samostanski kompleks šolskih sester, v katerem so imele sestre učilnice za izvajanje pouka, internat za gojenke ter svoje bivalne prostore. Samostanski kompleks je bil po drugi svetovni vojni nacionaliziran in je služil za izvajanje pouka Osnovne šole Šmihel (več o razvoju reda ubogih šolskih sester de Notre Dame glej v: Kongregacija Ubogih šolskih sester de Notre Dame v Šmihelu pri Novem mestu. Ob petdesetletnem jubileju 1886–1936, Novo mesto 1936). V denacionalizacijskem postopku je bil samostanski kompleks vrnjen šolskim sestram, te pa so ga podarile novoustanovljeni novomeški škofiji. Škofija Novo mesto ga želi obnoviti za potrebe vzgojne in izobraževalne dejavnosti. V njegovem južnem, delno obnovljenem traktu že delujejo Karitas, Zavod Friderik I. Baraga (orglarska šola) in katehetska pastoralna šola. V severnem traktu želi novomeška škofija urediti sodobno koncertno dvorano, ponovno usposobiti nekdanjo kapelo kot reprezentativni bogoslužni prostor, v drugem nadstropju in na podstrešju pa urediti bivalne prostore za šolske sestre in upokojene duhovnike. Poleg obstoječega stopnišča želi v tem traktu imeti tudi dvigalo.

Samostanski kompleks sestavljata južni (starejši) in severni (mlajši) trakt. Južni trakt je bil zgrajen že leta 1886. Je dvonadstropen in v celoti podkleten. Njegova osnovna sedemosna ulična fasada je bila v obdobju od leta 1894 do leta 1898 podaljšana še za dve osi, na dvoriščni strani pa so k stavbi prizidali še večji prizidek. Severni trakt je bil zgrajen leta 1923 in je prav tako dvonadstropen. Podkleten je samo delno. V pritličju je večja gledališka dvorana, nad njo je velika kapela, prvotno zelo bogato opremljena s tremi oltarji, velikim kristalnim lestencem in s stensko dekorativno poslikavo. V drugem nadstropju so bili bivalni prostori za šolske sestre. Podstrešje je bilo prazno. Gre za vsebinsko izjemno zanimiv in dediščinsko kvaliteten kompleks.

Investitor se je lotil obnove severnega trakta po pridobljenem gradbenem dovoljenju oktobra 2007. Predhodno je pridobil naše kulturnovarstvene pogoje in kulturnovarstveno soglasje. Izhodišče prenove je bilo ohraniti stavbo v čim bolj avtentičnem stanju, to je ohraniti njeno zunanjo podobo (fasado ter stavbno pohištvo) in notranjo razporeditev prostorov v pritličju in prvem nadstropju ter njihove volumne ter stropove (hodnike, stopnišče, gledališko dvorano, kapelo). V drugem nadstropju in v mansardi je prenova predvidevala

funkcionalno ureditev novih bivalnih prostorov, v sanitarnem vozlu pa ureditev sodobnih sanitarij ter postavitve dvigala. Obnovitvena dela je prevzelo gradbeno podjetje Pagras, d. o. o., iz Novega mesta. Projekt obnove pa je izdelalo podjetje Arhitekton, d. o. o., iz Novega mesta.

Pred začetkom del sta bila narejena arhitekturni posnetek in fotodokumentacija stavbe. Izvajalec je pred začetkom gradbenih del najprej temeljito pospravil stavbo. Na deponiji so odpeljali vso poškodovano in odvečno notranjo opremo, ki so jo v stavbi pustili Osnovna šola Šmihel ter različna društva, ki so delovala v stavbi do postopka denacionalizacije. Po teh predhodnih delih je stekla obnova strehe. Dotrajana betonska kritina je bila zamenjana z novim opočinim bobrovcem. Strešna konstrukcija je bila v dobrem fizičnem stanju in je skoraj v celoti ostala ohranjena. Izvajalec je odstranil samo manjši del konstrukcije, na stiku južnega in severnega trakta, kjer je predvidena ureditev strojnice. Strešno konstrukcijo je pred lesno gobo zaščitil s kemičnim zaščitnim sredstvom proti lesni gobi proizvajalca Sikkens. Konservatorjev predlog zaščite strešne konstrukcije s Palaroidom B72 ni bil sprejet zaradi njegove posebnosti – je eksploziven. Na strehi je izvajalec v skladu s projektno gradbeno dokumentacijo izdelal več lesenih frčad, ki so oblečene v baker. Zgornji del frčad ima blag segmentni zaključek. Frčade so povsem nov element na tem delu samostanskega kompleksa. Izvedba je bila dovoljena zaradi bivalne namembnosti podstrešja.

Izvajalec je v nadaljevanju izdelal rušitvena dela v drugem nadstropju in v podstrešju. Odstranil je vse sekundarne predelne stene. Po rušitvenih delih je v suhi montaži izdelal več bivalnih sob. Med rušitvenimi gradbenimi deli (zamenjava lesenega stropa z armiranobetonsko medetažno ploščo) na stiku južnega in severnega trakta smo najprej v drugem nadstropju, pozneje tudi v pritličju odkrili, da sta bila trakta prvotno dva ločena objekta. Med njima je potekal prehod. O tem pričata tudi dva odbojna kamna, ki sta vzdana na ulični fasadi severnega trakta. Rušitvena dela so se nato nadaljevala še v sanitarnem vozlu; tu je izvajalec porušil vse sekundarne predelne stene ter lesene stropove. V kleti pod sanitarnim vozлом je porušil sekundarne predelne stene. Klet bo namreč služila za rekvizite in kot garderoba za nastopajoče. V njej je ohranil obokan strop. V sanitarnem delu trakta je doslej zgradil dvigalo. Čaka ga še izdelava sanitarij. V pritličju je v gledališki dvorani odstranil star lesen oder in njegovo betonsko nosilno konstrukcijo. Odstranil je tudi betonski profiliran slavoločni zid, ki je oder ločil od dvorane.

Posega sta bila nujna zaradi umestitve novega sodobnega statičnega odra ter zaradi zahtev po kvalitetni akustiki. V kapeli je izvajalec odstranil betonski pevski kor. Poseg je bil nujen zaradi umestitve starih visokih orgel v prostor. Trenutno je v izdelavi PZI, v katerem se poskušajo določiti še posamezne podrobnosti, ki jih projektogradbena dokumentacija ni zajela (na primer strojne in elektroinstalacije, hidrantno omrežje, ozvočenja in scenske razsvetljave v gledališki dvorani in kapeli, osvetlitve drugih delov trakta, protipožarna varnost), ter vse spremembe, ki so povezane s spreminjanjem namembnosti posameznih prostorov v drugem nadstropju in na podstrešju.

V času izvajanja omenjenih del smo opravili preliminarno sondažne raziskave plasti beležev na stenah gledališke dvorane, kapele, obeh povezovalnih hodnikov in stopnišču. Ugotovili smo, da so bile stene slikopleskarsko okrašene s šablonskimi vzorci (rastlinski in geometrijski dekorativni motivi). Izjemna je zlasti dekoracija na vzhodni steni kapele, kjer smo predvideli sondažo celotne stene. Opravljene so bile tudi sondaže opleska na stavbnem pohištvu. Okna so bila prvotno v naravni barvi lesa, pozneje so bila prepleškana s sintetičnimi oljnimi premazi v beli ali svetlo čokoladni barvi. Ugotovili smo, da so bila vrata, ki vodijo v kapelo, med drugim tudi flodrana. Investitorju smo podali pobudo za sofinanciranje obsežnejših sondažnih raziskav stenskih dekorativnih poslikav v kapeli, na podlagi katerih bomo lahko dejansko ugotovili njihovo kvaliteto in obseg ter predvideli obliko njihovega varovanja.

Dušan Štepec

Pogled na nekdanjo samostansko dekleško šolo v Šmihelu (foto: D. Štepec)

Kapela v nekdanji samostanski dekliški šoli v Šmihelu
(foto: D. Štepec)

165

EŠD: 8537

Naselje: **Novo mesto**

Občina: Mestna občina Novo mesto

Ime: **Novo mesto – rotovž**

Naslov: Glavni trg 7, 8000 Novo mesto

Področje: UA

Obdobje: 20. stoletje (historicizem)

Mestna hiša (rotovž) v Novem mestu (nepremični kulturni spomenik državnega pomena) je bila na mestu starega rotovža (iz leta 1720) v današnji podobi dograjena leta 1905. Strop nad dvorano v drugem nadstropju je bil eden zgodnjih armiranobetonskih stropov na takratnem Kranjskem. V uporabi je stavba ves čas od nastanka, poleti 1989 pa je zaradi malomarnosti pogorelo ostrešje; tega so že naslednji mesec obnovili in streho prekrili namesto z eternitnimi rombi z bakreno pločevino.

Okoli leta 1904 je bil verjetno poslikan tudi strop v takratni dvorani mestnega sveta v drugem nad-

stropju stavbe. Centralno zasnovana ornamentalna poslikava v sekotehnikki, razdeljena na devet polj, je bila v zadnji tretjini leta 2004 restavrirana pod strokovnim vodstvom spomeniške službe. Izvajalec del, restavrador Marjaž Vilar, je ob delu ocenil, da je izvorni omet, na katerega je bila nanesena prvotna barvna plast, zadovoljivo trden. Žal je februarja 2005 nepričakovano odpadel del ometov s pravkar restavrirano izvorno poslikavo. V ekspertnem mnenju Zavoda za raziskavo materiala in konstrukcij so ugotovili razlog delne porušitve stropnega ometa. Zaradi gašenja požara leta 1989 z vodo sta prečni jekleni traverzi začeli pospešeno rjaveti in pod eno je nastal slabo oprijemljiv stik, zaradi katerega so se kakšni 4 m² ometa porušili na pod dvorane.

Na ZVKDS, OE Novo mesto, je bil za odgovornega konservatorja obnove stropa imenovan konservatorski svetovalec Jovo Grobovšek. Predložil je program, da se rešitev nastalega stanja izvede v treh etapah. Stanje poškodovanega stropa naj bi kar najbolje fotografirali, da bi s tem dokumentirali izvorno barvno skalo poslikave. Obenem naj bi opravili tudi fotografsko dokumentiranje z metrično kalibrirano kamero in nato s fotogrametrično metodo izdelali digitalne orto-foto (DOF) načrte poslikave. V naslednji etapi naj bi preostali omet s poslikavo pregledali s podrobnim taktilnim preverjanjem in sneli nekaj vzorcev z območja, ki je sicer ogroženo in mu preti nevarnost nadaljnjega odpadanja. V zadnji etapi naj bi na spuščeni sekundarni strop naslikali kopijo poslikave.

Mestna občina Novo mesto je januarja 2006 sprejela predloženi program posega in z ZVKDS, OE Novo mesto, sklenila ustrezno pogodbo za izvedbo. Po predpisanem postopku so na OE izbrali usposobljene izvajalce del. Za fotografsko dokumentacijo obstoječega stanja so izbrali mojstra Marjana Šmerketa, za metrično fotografiranje Geodetski inštitut Slovenije (GIS), za izvedbo spuščene stropa in pripravo nosilnih grundiranih podlog družbo Klajder, d. o. o. Slikanje nove poslikave je izvedla ekipa OE Novo mesto pod vodstvom restavratorko mag. Tanje Mesojedec.

Izvedba del je potekala tako, kot smo predvideli v programu. Strokovni sodelavci območne enote Novo mesto smo na izvorno poslikavo namestili orientacijske nalepke (markerje) in z njimi omogočili poznejše sestavljanje fotografskih posnetkov v mersko pravilno reprodukcijo poslikave. Obe fotografski ekipi sta konec decembra 2005 delo opravili sočasno; tako sta lahko uporabili isti vir umetne svetlobe in zagotovili enoten barvni spekter posnetih diapozitivov srednjega (6 x 9 cm,

6 x 6 cm) in maloslikovnega (leica) formata. Črno-bele negative in barvne diapozitive so skenirali na Cameri na visoko ločljivost (datoteke velikosti med 120 in 170 MB). Iz rektificiranih metričnih posnetkov so na GIS izdelali digitalni ortofoto (DOF, 154 MB) (priloga 01), na njegovi podlagi pa iz barvnih diapozitivov še metrično usklajen barvni fotomozaik (182 MB) (priloga 02).

Spuščen strop smo projektirali po podatkih podjetja Knauf. Zaradi posebnih zahtev, saj gre za pisarno in sprejemni prostor župana Mestne občine Novo mesto, smo zahtevali gostejšo mrežo nosilnih profilov, kot je bila sicer zadostno izračunana. Izvedba izpolnjuje zahtevo, da je njena nosilnost do 1200 kp/m², torej bi moral v vsakem primeru zadržati morebitni padec dotrajanega izvirnega ometa, ki smo ga pustili na stropu. Za pritrditev nosilnih kovinskih profilov smo ranili izvorni omet le z mrežo izsekov 100 x 100 mm v redkem rastru, in še to na mestih stikov poslikanih polj. Na kovinsko nosilno konstrukcijo so izvajalci pritrdili predhodno grundirane plošče največjih možnih dimenzij, da bi bilo pozneje kitanje spojev čim bolj enostavno. Za delo smo uporabili dva premečna aluminijasta delovna odra večjih mer, ki sta omogočala varno delo.

Posebno težavo je predstavljalo nanašanje natančne dimenzij poslikave na novo podlago (rekonstrukcija risbe v vseh njenih finesah, sencah, prehodih barv in drugo).

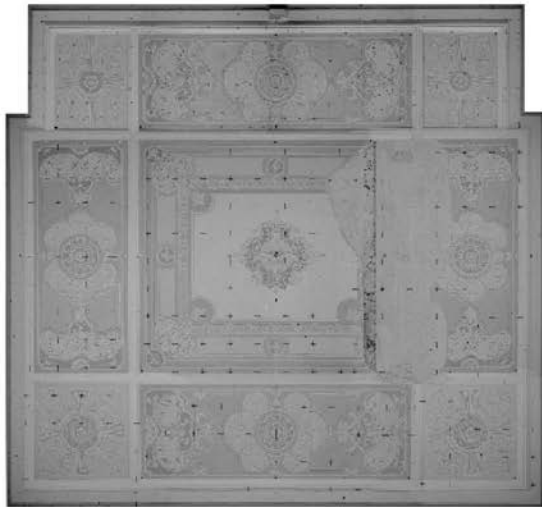
Uporabili smo LCD-projektor in s prenosnega računalnika projicirali DOF-datoteko na posamezne delne plošče. Pri nadzoru mer smo si pomagali z neposrednimi meritvami odprtega dela stropa na balkonu dvorane. Barvne tone smo določali s pomočjo odvzetih vzorcev izvirne poslikave. Ekipa restavratorjev in pomočnikov je izredno dobro opravila zahtevno delo rekonstrukcije poslikave v najkrajšem možnem roku in ga končala v juniju 2006. Končno smo na stike poslikanih polj (ki so bili ob enem stiki plošč podloge) nalepili rekonstruirane profilirane obrobe. Izdelane so bile iz ekspaniranega polistirena večje gostote in zadovoljive trdnosti. Grundiranje je bilo prilagojeno ometu slikane površine. V projektu smo predlagali posebno robno osvetljevalno stropo, ki bi ponoči rahlo osvetljevala stropno poslikavo in dodala sicer prazni mestni hiši del notranjega življenja. Žal ni bila izvedena.

Prenova rotovža v Novem mestu je primer sožitja ohranjenih kvalitet historične arhitekture in dela njene opreme ter sodobne intervencije z notranjo opremo sodobnega časa. V sklopu prenove nudi ohranjeni izvorni del poslikave pod izdelano rekonstrukcijo možnost poznejšim rodovom, da

z razvojem sočasnih tehnik uberejo pri nadaljnjih ohranitvenih posegih tudi drugačne poti.

Jovo Grobovšek

Natančna merska (metrična) interpretacija poslikave, prikazana z DOF. Izdelal Geodetski inštitut Slovenije februarja 2006 na podlagi lastne črno-bele fotografije z metrično kamero Rollei iz decembra 2005.

Na podlagi DOF združeni barvni posnetki v pravilno metrično podobo stropa. Opazimo površino odpadle poslikave. Diapozitive 6 x 9 je posnel Marjan Smerke decembra 2005.

166

EŠD: 22379, 22387, 15638, 20421, 15639, 15008

Naselje: *Novo mesto*Občina: *Novo mesto*

Ime: *gomilno grobišče Košenice; Otočec – prazgodovinsko gomilno grobišče; Novo mesto – arheološko območje Mala Bučna vas; Bršljin – arheološko najdišče Laze; Novo mesto – arheološko najdišče Ragovo; Otočec – arheološko najdišče Prapreče*

Področje: *A*Obdobje: *prazgodovina*

Arheološki ekstenzivni terenski pregled na trasi plinovoda v MO Novo mesto, območje Otočec, Ragovo in Livada, v dolžini 6400 m, je opravila ekipa ZVKDS, OE Novo mesto, pod vodstvom mag. Maše Sakara Sučević, univ. dipl. arheologinje, in nadzorom dr. Philipa Masona, univ. dipl. arheologa. Delo je potekalo v dneh 12., 15. in 16. 8. 2007.

Trasa plinovoda poteka po treh območjih: Otočec, Ragovo, Livada, ki se med seboj geološko in geografsko razlikujejo in so razdeljena v štiri območja, pri čemer je Livada – območje I, Ragovo – območje II, Otočec pa je razdeljen v dve območji – območje III in IV.

Ugotovljene arheološke sledi

1. Ragovo – Laze (ZE II/9C parc. št. 182, k. o. Ragovo) – kos ožgane glinice nakazuje prazgodovinsko arheološko najdišče, verjetno naselbinske narave v bližini enote kulturne dediščine Novo mesto – arheološko območje Graben (EŠD: 15.646), ki je domnevno prazgodovinska naselbina.

2. Otočec – Na hribu (ZE III/35A parc. št. 214, k. o. Šentpeter) – odlomek kremenovega orodja nakazuje prazgodovinsko arheološko najdišče, verjetno naselbinske narave v bližini enote kulturne dediščine Otočec – gomilno grobišče Košenice (EŠD: 22.379).

Philip Mason, Maša Sakara Sučević, Ildikó Pintér

167

EŠD: 8710

Naselje: *Novo mesto*Občina: *Novo mesto*

Ime: *arheološko najdišče Marof, Kapiteljska njiva, Mestne njive v Novem mestu*

Naslov: *Kapiteljska njiva*Področje: *A*

Obdobje: *pozna bronasta doba, starejša železna doba*

Delo v letu 2007 je zajelo zahodni del grobišča. Arheološko zavarovalno izkopavanje, ki je potekalo od 7. aprila do 6. julija 2007, je pod vodstvom arheologa Boruta Križa opravila 12-članska arheološka ekipa iz Dolenjskega muzeja Novo mesto. Raziskana je bila 560 m² velika površina grobišča, kjer je bilo najdenih in dokumentiranih 46 starejšezelznodobnih skeletnih grobov, ki so sodili v gomile XXVIII, XXIX in XXX, s tem da je raziskana le južna polovica gomile XXIX, ter 21 žganih žarnih grobov iz obdobja pozne bronaste dobe.

Gomila XXVIII navzven ni bila več vidna, saj jo je oranje popolnoma sploščilo. V premeru je merila okrog 12 m in je vsebovala 17 skeletnih grobov pravokotnega tlorisa in različnih dimenzij. Grobne jame so merile od 100 x 50 cm (grob XXVIII/6) do 330 x 120 cm (grob XXVIII/10). Nekatere grobne jame so bile zelo plitvo vkopane v sterilno osnovo (grob XXVIII/14 le 5 cm), nekatere pa so segle do 105 cm globoko (grob XXVIII/12). Med najmlajšimi grobovi v gomili je bil grob XXVIII/12, ki je poleg skled gubanke na nogi vseboval še votli bronasti nanožnici, stekleno jantarno ogrlico in certoško fibulo s samostrelno peresovino, kar grob postavlja v 5. stoletje pr. n. š. Najstarejši najdeni grob v gomili pa je bil grob XXVIII/6, ki je poleg lončene posode in bronastih lasnih obročkov vseboval še bronasto in železno dvozankasto ločno fibulo, ki sodi v 7. stoletje pr. n. š.

Gomila XXX navzven prav tako ni bila več vidna, ležala pa je tako, da se je z zahodno stranico dotikala gomile XXVIII. Vsebovala je 12 skeletnih grobov pravokotnega tlorisa in različnih dimenzij. Večina grobov je bila brez pridakov. Kar v nekaj primerih je bila ob grobni jami razširitev, ki je ostanek vkopa, skozi katerega so plenilci že v prazgodovini vdrli v grob in ga izropali. Tako je bil tudi največji grob v gomili (grob XXX/5), ki je meril 360 x 120 cm, izropan. V grobu je bilo še nekaj ostankov železnih in bronastih predmetov, ki so jih plenilci pustili. Omeniti velja grob XXX/4, kjer je ob železnem orožju bila lončena okrašena situlasta posoda. Večina grobov je opredeljena v mlajšo stopnjo starejše železne dobe.

Gomila XXIX je bila v letu 2007 izkopana le na južnem delu in se bodo raziskave nadaljevale v letu 2008. Tako je bilo raziskanih 18 skeletnih grobov pravokotnega tlorisa in različnih dimenzij, ki so bili razporejeni v krogu premera 16 m, okoli centralnega groba XXIX/14. Grobne jame so merile od 115 x 45 cm (grob XXIX/18) do 320 x 110 cm (grobna XXIX/3 in XXIX/15).

Kapiteljska njiva, Novo mesto, grob 204. Žgan grob in situ (foto: Borut Križ)

Novo mesto, Kapiteljska njiva, gomila XXIX/grob 2. Bronast scepter v grobu (foto: Borut Križ)

Novo mesto, Kapiteljska njiva, gomila XXIX/grob 14. Bronasta sekira v grobu (foto: Borut Križ)

Novo mesto, Kapiteljska njiva, gomila XXX/grob 4. Lončena posoda (foto: Borut Križ)

Časovno raziskani grobovi sodijo v starejšo stopnjo starejše železne dobe. Najdbe v gomili so zelo številne in bogate, izstopata pa dva grobova. Grob XXIX/14 izstopa zaradi svoje lege, ki je bila centralna, ter velikosti 270 x 320 cm in množice pridakov. Grobna jama je imela nepravilen stranski vkop, ki nakazuje na vdor plenilcev. Tako so bile lončene posode ob tem vkopu razbite in prevrnjene, v severozahodnem vogalu pa se je vseeno ohranila množica železnih bronastih predmetov, med njimi bronasta sekira. Drug izjemen grob v tej gomili je grob XXIX/2. V plitvo vkopanem grobu (le nekaj cm) velikosti 260 x 85 cm je bila pokopana bogata in pomembna ženska. V grobu iz 6. stoletja pr. n. š. so bili lončena posoda s pokrovom, lončeno vretence, bronasti masivni zapetnici, bronasta lasna obročka, šest bronastih fibul, ogrlica iz steklenih, jantarnih in koščanih jagod ter izredna najdba bronast scepter. Ves material iz groba XXIX/2 je prepeljan v restavratorske delavnice v RGZM v Mainz.

Med halštatskimi gomilami in ob njih je bilo raziskanih še 21 žganih žarnih grobov iz pozne bronaste dobe. Gre za večje lončene žare, napolnjene z žganino in dodanimi drobnimi osebni predmeti.

Delo v letu 2007 je potekalo sistematično z izkopom kvadrantov s stranico 4 m. Izkopavanje je zajelo kv. XXIX od XXI od -U do -O. Ugotovljeno je, da se grobišče z gotovostjo nadaljuje proti Z in S strani. Zavarovalno izkopavanje se bo nadaljevalo tudi v prihodnjih letih.

Petra Stipančič, Borut Križ

168

EŠD: 8535

Naselje: **Novo mesto**

Občina: *Novo mesto*

Ime: **Novo mesto – hiša Glavni trg 4**

Naslov: *Novo mesto, Glavni trg 4*

Področje: *UA*

Obdobje: *druga polovica 19. stoletja, 1863*

Hiša Glavni trg 4 v Novem mestu stoji v severni polovici niza objektov, v zgornjem, širšem delu trga, nasproti vodnjaka in SE oblikuje vzhodno stranico trga. Enonadstropna stavba pravokotnega tlorisa oklepa notranje dvorišče. Prilličje se odpira s tremi mogočnimi loky, ki slonijo na kamnitih stebrih. Nadstropje je štiritosno, poudarjeno z rustiko, izvedeno v ometu. Oken-ske odprtine so bogato dekorirane z neobaročnim okrasjem.

Skrozi stoletja se je do danes ohranila prvotna funkcijska delitev na poslovno in trgovsko pritličje ter na stanovanjske prostore v nadstropju. Kljub manjšim predelavam je hiša ohranila tipološke značilnosti in kvalitete raščene meščanske arhitekture, tipične za Novo mesto, in je bila zaradi tega z odlokom (Odlok o razglasitvi naravnih znamenitosti in nepremičnih kulturnih in zgodovinskih spomenikov v občini Novo mesto, Uradni list RS, št. 38/92) razglašena za kulturni spomenik, zvrst mestna in trška arhitektura, stoji pa v razglašenem historičnem mestnem jedru Novega mesta, ki ima evidenčno številko EŠD 492.

Investitor se je odločil, da pred temeljito preno-vo, ki jo načrtuje v letu 2008, objekt najprej reši pred nadaljnjim propadanjem. Strešna kritina je bila precej dotrajana, zamakanje pa je povzročilo še dodatne poškodbe lesene konstrukcije in kapnega napušča. Podjetje Spina, d. o. o., je pripravilo projekt za PGD za rekonstrukcijo ostrejša in izvedbo armiranobetonske plošče nad prvim nadstropjem. Ostrešje (razmik med špirovci) je projektirano tako, da bo mogoče v drugi fazi vgraditi strešna okna na dvoriščni strani in tri frčade na ulični strani objekta. Tudi samo podstrešje bo v drugi fazi prenove urejeno za potrebe bivanja. Višina slemena in naklon strehe sta ostala nespremenjena, kot nova kritina pa se je vgradil klasični opečni bobrovec. Vsi kleparski detajli so izvedeni iz bakrene pločevine.

Mojca Verček Rems

Hiša Novo mesto – Glavni trg 4 – po prenovi ostrejša in menjavi strešne kritine (foto: Mojca Verček Rems)

169

EŠD: 8523

Naselje: *Novo mesto*Občina: *Novo mesto*Ime: *knjižnica Rozmanova ulica 26 in 28*Naslov: *Rozmanova ulica 26 in 28*Področje: *UA, Z*Obdobje: *prelom 18. in 19. stoletja, tretja četrtina 20. stoletja, 1953–1954*

Stavba Rozmanova ulica 28 stoji na severnem robu mestnega jedra Novega mesta, v neposredni bližini nekdanjih ljubljanskih mestnih vrat. Nekoč stavba kresije je bila prenovljena ob obsežni predelavi vhoda v mesto v letih 1953–1954 po načrtih in pod nadzorom arhitekta Marjana Mušiča. Zaradi razširitve in denivelacije ceste je moral biti del stavbe odstranjen, na porušenem delu je arhitekt oblikoval novo vhodno fasado, z monumentalnim kamnitim portalom, ki je bil prenesen iz porušenega gradu Ruperč vrh in daje glavni poudarek triosni vhodni fasadi. V notranjosti je Marjan Mušič nekdanje notranje arkadno dvorišče preoblikoval v vhodno vežo s stopniščem. V ohranjenem delu južnega trakta je urejena spominska loža in pred njo nad nivojem ceste nekoliko dvignjen vhodni plato. Štirje arkadni loki na prednji fasadi lože slonijo na kamnitih stebričkih, ki so bili prineseni z gradu Soteska. Na vzhodni strani ob spominski loži stoji stavba Rozmanova ulica 26, ki je danes funkcionalno sestavni del knjižnice, prostorsko pa sodi v takratno območje urejanja mestnega vhoda. Zaradi kvalitete posameznih stavb in izjemnega kreativnega avtorskega prispevka arhitekta Marjana Mušiča je bil ves kompleks ovrednoten kot spomeniški kompleks. Na vratih in razglašen z Odlokom o razglasitvi naravnih znamenitosti in nepremičnih kulturnih in zgodovinskih spomenikov v občini Novo mesto (Uradni list RS, št. 38/92-1927). Stavbi sta bili z istim odlokom še posamezno razglašeni.

Mestna občina Novo mesto je leta 2005 zaprosila Zavod za varstvo kulturne dediščine Slovenije, območno enoto Novo mesto, za izdajo kulturnovarstvenih pogojev za adaptacijo Knjižnice Mirana Jarca. Kot podlago za izdajo pogojev so nam posredovali projekt PGD, PZI št. 02/20, I, II, maj 2004, ki ga je izdelal Atelje Marko Mušič iz Ljubljane, odgovorni vodja projekta Marko Mušič, univ. dipl. inž. arh. Projekt je vseboval dokumentacijo za gradnjo prizidka h knjižnici in za obnovo razglašanih stavb Rozmanova ulica 26 in 28. V postopek obnove objektov Rozmanova ulica 26 in 28 ter gradnjo prizidka h knjižnici je

bila spomeniška služba prvič vključena leta 1978, ko je takratni Ljubljanski regionalni zavod za spomeniško varstvo podal izhodišča za prostorski program kompleksa Studijske knjižnice. Zavod za varstvo naravne in kulturne dediščine Novo mesto (v nadaljevanju ZVNKD NM) je leta 1985 izdal Soglasje k posegom s pogoji za ureditvena dela v pionirski knjižnici in Smernice za adaptacijo obstoječih prostorov ŠK in gradnjo prizidka; tu so podane osnovne usmeritve za definiranje pristopa k nalogi, v zaključku pa je navedeno, da »na osnovi opravljenе topografije objekta v neposrednem stiku s projektantom Zavod še natančno obdela konservatorski pristop k objektom«. Leta 1988 je ZVNKD NM izdal soglasje k lokacijski dokumentaciji, v katerem je zahteval, da morajo biti rešitve usklajene z zavodom pred dokončanjem projekta in da je nadaljnje sodelovanje ZVNKD NM pri projektnih rešitvah še vedno potrebno. Na podlagi omenjenega soglasja je Upravna enota Novo mesto leta 1996 Mestni občini Novo mesto izdala lokacijsko in gradbeno dovoljenje. Kljub zahtevam zavoda po sodelovanju pri nastajanju projekta je bil ta izdelan, ne da bi pri tem sodeloval pristojni konservator, detajlne konservatorske smernice niso bile izdelane in projekt na zavodu ni bil nikoli potrjen.

Kljub nepravilnostim v postopku in kljub temu, da je knjižnica preseljena v prizidek in za normalno delovanje nujno potrebuje urejene prostore v obeh starih objektih; kljub temu, da je projekt (in delno že izvedba) brez sodelovanja naše službe že v fazi, ko bistvene spremembe niso več mogoče brez velikih časovnih in finančnih posledic; kljub temu, da projekt radikalno posega v gradbeno substanco obstoječih objektov in spreminja ne samo organizacijo prostorov, stavbno pohištvo in tlake, temveč predvideva tudi velike spremembe in posege v konstruktivne elemente stavbe; smo se odločili, da se ne bomo ukvarjali detajlno z notranjostjo stavbe in bomo izdali samo kulturnovarstvene pogoje, ki vplivajo na zunanji videz kompleksa knjižnice ter ohranjanje historičnih in spomeniških kvalitet obravnavanih objektov in spomeniškega kompleksa. Na vratih skupaj z ostanki srednjeveškega mestnega obzidja in ambienta vstopa v historično mestno jedro, ter da bomo naprej nadzorovali izvedbo del. Nadzor smo skoncentrirali predvsem na izvedbo zunanosti, sodelujemo pa tudi pri odločitvah, ki so povezane z obnovo ali rekonstrukcijo detajlov v notranjosti, kjer se še da kaj prispevati k ohranjanju avtentičnosti ambienta posameznih prostorov.

Oktobra 2006 so bili med deli v prvem nadstropju na segmentnih obokih odkriti skromni ostanki

pleskarske poslikave. V dogovoru z investitorjem in projektantom smo se odločili, da se poslikava na podlagi ugotovitev sondiranja rekonstruiramo. Naša računalniška rekonstrukcija motiva je bila osnova za izdelavo samolepljivih šablon, ki so jih pleskarji uporabili za izvedbo poslikave.

Od opreme se je v objektih ohranilo izjemno malo, stavbno pohištvo se sistematično izdeluje na novo, delno po originalnih vzorcih. V naši restavratorski delavnici smo restavrirali dva ohranjena lestenca. Lestenc iz češkega kristala, ki je v knjižnico prišel po drugi svetovni vojni skupaj s pohištvo iz takratnih zbirnih centrov, smo razstavili, očistili in ga dopolnili z na novo izdelanimi manjkajočimi kosi. Ob razstavljanju je bil najden originalni načrt, iz katerega se vidi, da je imel lestenec originalno šest lučk, nekoč pa je bil predelan in se je do danes ohranil s petimi lučkami. Kovinski lestenec iz vhodne veže, ki je verjetno kreacija arhitekta Marjana Mušiča, smo očistili in posamezne dele zaščitili, sestavili pa ga bodo izvajalci elektroinstalacijskih del.

Dunja Gerić

Novo mesto, knjižnica (foto: D. Gerić)

170

EŠD: 3211

Naselje: **Olimje**

Občina: Podčetrtek

Ime: **cerkev sv. Marije Vnebovzete**

Področje: UA

Obdobje: barok

V letu 1999 se je začela kontinuirana restavratorsko-konservatorska obnova oltarjev v stranskih

kapelah ladje, ki je potekala do leta 2005. Vsi oltarni nastavki so bili v letih 1885–1886 prebarvani z rjavim marmorinom. Delo sta opravila pozlatar Andrej But iz Kostrivnice in slikar Francesco Baldissezza iz Gemone. Za vsak oltar je bil narejen detajlni restavratorsko-konservatorski popis potrebnih obnovitvenih del. Kot cenovno najugodnejši ponudnik za vse štiri oltarje je bil izbran Atelje Huszar iz Pirana; najprej je začel obnavljati oltar, posvečen sv. Katarini.

Člani komisije v sestavi dr. Sergej Vrišer, Miladi Makuc Semion, Branka Primc in Jure Bernik so leta 2000, po pregledu pripravljanih sond sklenili, da se na vseh štirih lesenih kipih, na draperijah in inkarnatih naredijo dodatne sonde. V kemijsko analizo naj se pošljejo vzorci inkarnata in draperije. Odstrani naj se ves recentni, nekvalitetni, barvni premaz. Obseg retuširanja originalne barvne plasti in drugi rekonstrukcijski posegi bodo določeni po ponovnem ogledu članov komisije.

Pri naslednjem pregledu del je bilo ugotovljeno, da je recentni premaz odstranjen kvalitetno ter da je poskusno retuširanje na mestih, kjer je bila prvotna polihromacija oltarnega nastavka uničena ali zabrisana, izvedeno korektno in kvalitetno. Dogovorjeno je bilo, da se na preostalih hudo poškodovanih mestih nadaljuje z enakim obsegom retuš, na manj poškodovanih mestih pa se ves retušira le točkovno. Stratigrfske preiskave dveh kipov svetnic so pokazale, da vrhnja plast polihromacije tako draperij kot inkarnata ni prvotna. Na obeh kipih svetnic naj se za bolj nazorno predstavitev nadaljnje prezentacije naredijo dodatne sonde in v barvni risbi označi prvotni način srebrenja in zlatenja. Recentni inkarnat z vseh štirih kipov naj se ne odstranjuje. Dodatne sonde na draperiji naj se naredijo tudi na dveh velikih kipih moških svetnikov.

Za manjkajoče letvice je bila določena profilacija, ki je analogna elementom v obstoječi profilaciji oltarne arhitekture. Profilirane obrobne letvice naj se izdelajo na podlagi odobrenega načrta. Aplikacije – ornamentalni okras oltarja je v izredno slabem stanju. Na predlog restavratorja so člani komisije pri naslednji seji komisije določili tiste dele, ki naj se izrežljajo na novo.

Komisija je zavrnila neustrezni poskus ponovnega barvanja že odkrite marmoracije z docela izmišljenim vzorcem marmoracije in zahtevala ponovno restavriranje prvotne poslikave oltarne arhitekture. Po kvalitetnem restavriranju dveh oljnih slik sv. Katarine v osrednji niši in sv. Marije v atiki je restavrator Viktor Povše leta 2001 prevzel v delo še preostalih šest oltarnih slik iz treh

oltarjev v stranskih kapelah in sliko škofa Liborija iz Le Mansa. Vse oljne slike so bile restavrirane po uveljavljenih restavratorskih principih. Slika sv. Neže iz atike oltarja sv. Barbare je bila dvakrat nestrokovno preslikana. Ker na rentgenskem posnetku pod preslikavo ni bilo videti večjih poškodb, so se odstranili recentni barvni premazi, in sliki sta spet dobili prvotno podobo.

Odstranjevanje recentnih preslikav je bilo zelo zahtevno, ker so bile zgornje plasti trše kot spodnja plast. Restavrator Viktor Povše je ugotovil, da so pred nanosom naknadnih premazov dodatno zdrgnili barvno plast slike. Na mestih, kjer je odstopila barvna plast, so plombe kitane s kredo in zbrušene. Slika je bila lakirana z voščnim damar lakom v svilnatem lesku, in sicer zato, da je restavrator lažje videl in popravil poškodbe, in tudi zato, da je med originalno barvno plastjo in plastjo z retušo dodana nova ločitvena plast.

Po barvanju na podlago so sledile estetske retuše s potezami čopiča, ki so sledile potezam čopiča na originalu. Retuše barvno niso ločene od originalne barvne plasti. Tudi oljna slika sv. Barbare v niši istoimenskega oltarja je bila dvakrat preslikana. Leta 1958 je sliko restavriral Izidor Mole, vodja restavratorske delavnice ZVS RS. V spodnjem delu je bilo originalno platno šivano z novim platnom, ki je bilo prilepljeno z mešanico voska in kolofonije, poškodbe pa so bile zapolnjene z vato in voskom. Takrat je bila slika delno ostrgana in čez neočiščeno recentno preslikavo na novo prelakirana. Po čiščenju recentne preslikave so se nad svetnico prikazale angelske glavice. Ker so bile te na ločnem delu odrezane, se domneva, da je bila slika prirejena za okvir oltarne niše. Različne barve na robovih slike kažejo, da je bilo pred tem uporabljeno neko že poslikano platno z drugačno podobo iste svetnice.

Po čiščenju preslikave na stolpu je bilo pod cinami opaziti trifororno okno, skozi katero je bila vidna pokrajina v ozadju. To je verjetno ostanek slikane arhitekture s spodnje slike. Poškodbe so popravljane z grundirnim platnom, ki je prilepljen z enakim voskom, kakor je bil uporabljen pri restavriranju slike v letu 1958. Barvna plast je utrjena z ribjim kletjem. Stolp na barvni plasti, na kateri je naslikana slika sv. Barbare, je predstavljen le kot komaj definiran atribut svetnice. Sedanja podoba svetnice je po restavriranju dobila nov vsebinski in formalni pomen. Dvojnost v upodobitvi figure svetnice, ki je zdaj bolj plastično definirana, s svojo težo pritiska na temen oblak in ga oblikuje s formo telesa, obenem pa jo oblak na katerem sedi, nosi po nebesnih višavah. Na mestu dodanega platna v spodnjem delu je restavrator

retuširal oblak, ki podobo smiselno dopolnjuje v kontekstu in kompozicijsko. Angeli na zgornjem delu so naslikani v dveh planih in tako še poudarjajo plastičnost podobe in dvojnost v lahkotni nošenosti materializirane podobe svetnice. Slika je tudi v svetlobnem kontrastu grajena diagonalno. Prva diagonalna poteka od leve strani spodaj do desne strani zgoraj – temni oblak in operutničeni angelski glavici zgoraj na temnem nebu. Druga diagonalna poteka vzporedno z vpadnim kotom svetlobe levo zgoraj in proti temnemu delu desno spodaj ob nogah svetnice. Na levi roki angela, ki drži meč in je bila narisana na novo, na drugi ali tretji plasti poslikave, je roka postarana z naslikanimi krakelirami.

Najbolj je bila poškodovana slika s prizorom mučenja sv. Tomaža. Slika je bila preslikana v treh plasteh in enako kakor slika sv. Barbare restavrirana leta 1958, kar dokazuje napis s svinčnikom na podokvirju. Tudi za manj poškodovani sliki Marije Čenstohove in sv. Jožefa z Jezuškom in sliki sv. Liborija so bili uporabljeni enaki restavratorski postopki kot pri sliki sv. Neže. Novejša podoba Marije z malim Jezusom iz oltarja sv. Tomaža je bila očiščena in lakirana.

Vse omenjene kvalitetno restavrirane oltarne slike so bile vrnjene lastniku leta 2002. Istega leta so bili pri ogledu in popisu cerkvenih klopi v ladji ugotovljeni prvotna postavitev in število baročnih klopi iz štiridesetih let 18. stoletja. Klopi so bile postavljene v dveh vrstah po tri, po prehodu pa je bilo še pet klopi. Na podlagi sklepov članov komisije so se baročne klopi restavratorsko obnovile in na predlog patrov minoritov je bil sprednji sklop treh baročnih klopi paroma prenesen v Franciškovo kapelo, sklop petih zadnjih klopi pa pod pevski kor. Namesto njih so bile v ladji narejene nove širše klopi, po obliki enake baročnim. Izdelava novih klopi in restavriranje starih sta bila zaupana mizarju Dušanu Dobrini. Novejše klopi so bile odstranjene.

Ker se odkrivanje ponovljenih neustreznih novejših preslikav marmorina na oltarju sv. Katarine ni premaknilo z mrtve točke, je restavriranje na stroške Sandija Huszarja prevzel restavrator Aleš Sotler. Vso polihromacijo je ponovno izmil, jo dodatno odkril in nato začel retuširati najprej tiste partije, kjer je bil marmorino najbolj ohranjen, zatem pa se je lotil rekonstrukcije marmorina na tistih mestih, kjer poslikava ni bila ohranjena oziroma je bila močno zabrisana.

Ker Sandi Huszar ni dokončal restavratorskih del na oltarju sv. Katarine, je bil leta 2002 na pobudo minoritskega samostana Olimje izbranim restavratorjem poslan popis del s pogoji za

restavriranje oltarja Marije Čenstohove. Komisija v sestavi dr. Sergej Vrišer, Anka Aškerc, Branka Primc, Nuška Dolenc Kambič in Jure Bernik je kot najboljšega ponudnika izbrala restavratorja Matjaža Vilarja in njegovega podizvajalca Miho Legana. Oltar, posvečen Čenstohovski Materi božji, je kvalitetno delo zrelega baroka, datiran z letnico 1716 v zdaj izgubljeni kartuši z Dienersbergovim grbom (lev s ptičem na taci) in napisom A.G.D.T.B. R.C.M.S.M.P.F.F. Oltar je bil v slabem stanju, posebno kipi in okrasni deli iz lipovine. Po določenih članov komisije je izbrani izvajalec restavratorskih del pred demontažo oltarja naredil širše sonde na posameznih delih oltarnega nastavka zato, da so bili že na začetku podani jasni odgovori o bodoči prezentaciji oltarja. Po ogledu sond in restavratorjevi predstavitvi rezultatov preliminarne sondiranja na oltarnem nastavku in predlaganih posegih so člani komisije sprejeli sklep, da se celoten oltarni nastavek po demontiranju odpelje v atelje restavratorja in se tam nadaljuje raziskave. Raziskave v ateljeju so pokazale, da so poličke, na katerih stojijo male originalne figurice v baldahinčkih, nastale sočasno z oltarjem. Na podlagi te ugotovitve je bila podana konservatorjeva odločitev, da se obnovi tudi ta del oltarja, manjkajoči kipci pa se naredijo na novo na podlagi analogij sorodnih kipov Mihaela Pogačnika.

V prvotni podobi kvalitetno obnovljen oltarni nastavek je bil z restavriranimi slikami postavljen v letu 2003. Istega leta sta Miha Legan in Matjaž Vilar restavratorsko obnovila tabernakelj velikega oltarja. Tega leta je bil postavljen tudi arhitekturni del oltarja sv. Katarine z veliko manjkajočimi deli. Seznam pomanjkljivosti se je po montaži kipov in dekorativnega okrasja v letu 2004 dodatno dopolnil, tako da bo treba oltarni nastavek s kipi in aplikacijami ponovno restavrirati. Andrej Šebal iz Ateljeja Restavo je v letu 2004 začel in leto pozneje končal konservatorsko-restavratorska dela na pozno-baročnih klopih na pevskem koru. Po sanaciji konstrukcije, tudi z izdelavo novega macesnovega poda in utrditvijo notranjih sten z masivnim smrekovim lesom, so bili izdelani in prilepjeni manjkajoči leseni deli, lepjen in retuširan intarzirani obstoječ odstopljen furnir in nadomeščen nov manjkajoč furnir. Po luženju novega furnirja in vseh manjkajočih letov k originalnem tonu lesa je bila izvedena šelak politura v svilenem sijaju. Po detajlnem ogledu oltarja sv. Tomaža je bilo ugotovljeno, da oltar ni iz druge polovice 18. stoletja, ker nima spodnjih barvnih plasti, ampak le rjavo iz časa prenov oltarjev v cerkvi v letih 1885 in 1886. Čeprav sta okras in koncept ponovljena

po oltarju Marije Čenstohove, je okras plitvo rezan, kar nakazuje poznejšo bolj izpopolnjeno polindustrijsko produkcijo. Starejši so le oltarni kipi Mihaela Pogačnika, slika z mučeništvom sv. Tomaža in štirje svedrasti stebri. Na strokovnem kolegiju je bil sprejet predlog izbranih restavratorjev Matjaža Vilarja in Miha Legana, da se oltarna arhitektura zaradi prostorskega in estetskega videza barvno poenoti v črni barvi restavriranega sosednjega oltarja Marije Čenstohove. Po pregledu oltarja, posvečenega sv. Barbari, ki sta ga Matjaž Vilar in Miha Legan tudi prevzela v restavratorsko obnovo, je bilo ugotovljeno, da je oltarni nastavek grajen iz starih in novih delov. Osnova je oltar iz 17. stoletja z značilnimi slogovnimi elementi iz tega časa in določenimi deli iz druge polovice 18. stoletja, podobno oblikovanimi kot na sosednjem oltarju sv. Barbare. Na vseh starih delih oltarja je prisotna prvotna črna barva, čez to pa je bila na določenih delih v kombinaciji s črno nanesena nova barvna plast poslikave, in sicer zelen, rdeč, moder, rjav ton marmorina. Sprejeta je bila odločitev, da se oltarni nastavek, ki je kombinacija slogov iz 17. in druge polovice 18. stoletja, barvno restavrira in rekonstruira v kombinaciji s črno, zlato in različnimi marmorini iz II. faze prenove. Tretja plast iz časa obnove leta 1885 je bila v celoti odstranjena. Oba restavrirana oltarna nastavka sta bila vrnjena v stranske kapele leta 2004.

Leta 2005 so potekala pripravljalna dela za začetek obnove velikega oltarja. Nuška Kambič Dolenc si je še s petimi sodelavci ZVNKD, RC, v juniju s pomočjo gradbenega odra temeljito ogledala stanje oltarnega nastavka. Narejeni so bili sonde, fotodokumentacija, meritve in popis del. Ugotovitve, zbrane v elaboratu z naslovom Konservatorsko-restavratorski program za posege, so bile podlaga za posredovanje kulturnovarstvenih pogojev in pozneje za konservatorsko-restavratorsko obnovo velikega oltarja, ki sta ga prevzela izbrana ponudnika Miha Legan in Matjaž Vilar, spremljali pa so jo v letu 2006 imenovani člani komisije Anka Aškerc, mag. Miladi Semion Makuc, dr. Ferdinand Šerbelj, mag. Ivan Bogovčič, Jernej Hudolin in provincial pater Milan Kos. Člani komisije so na podlagi predstavitev, podanih predlogov in pregleda opravljenih pripravljalnih del podali soglasno odločitev, da se oltarna arhitektura, okrasni elementi in kipi prezentirajo v podobi osemdesetih let 17. stoletja, pozneje dodani Marijin tron v osrednji niši oltarnega nastavka pa v svoji zreli baročni podobi. Vsi deli oltarne arhitekture iz 17. stoletja so prebarvani v črni barvi čez plast s konca 19. stoletja. Na ta način se je ohranila tudi prva baročna preslikava in prvotna poslikava,

slikana neposredno na les. Čeprav je kvalitetna pozlata na kipih in okrasju le iz zrele baročne faze, je ohranjena, očiščena, utrjena, dopolnjena oziroma retuširana. Na novih okrasnih elementih iz lipovine so pozlačene površine usklajene s površinami ohranjene pozlate. Prvotni inkarnat je odkrit, retuširan in rekonstruiran na mestih, kjer se ni ohranil. V septembru 2007 je Miha Legan postavil arhitekturni del velikega oltarja, ki je na zadnji strani dodatno ojačan z novo nosilno železno konstrukcijo. Kipi in okrasni deli so bili montirani oktobra, ko so se dokončevala še druga restavratorska dela. Kvalitetno restavratorsko obnovljen oltarni nastavek je bil 4. novembra 2007 blagoslovljen ob slovesni maši. Pred postavitvijo velikega oltarja smo leta 2006 v kostnici pod prezbiterijem ugotovili, da menza stoji na trdnem oboku.

Na podlagi pregledov stanja stenskih poslikav v prezbiteriju, ki so delo slikarja Ivana Rangerja iz leta 1740, so bili pred restavratorskimi posegi v letu 2006 izdani kulturnovarstveni pogoji za restavratorsko-konservatorsko obnovo stenskih poslikav. Na podlagi pogojev je izbrana restavratorka Jasna Radšel za člane komisije pripravila program obnovitvenih restavratorskih del. Člani komisije so na podlagi predstavitev in po pregledu opravljenih pripravljanih in načrtovanih del podali soglasno odločitev, da se nadaljuje uresničevanje predlaganega programa konservatorsko-restavratorske obnove stenskih poslikav v prezbiteriju. Predlagano vezivo pigmentov za retušo je ustrezno in primerno. Stopnja in obseg plomb ter rekonstrukcij se prilagodita cilju po oživitvi Rangerjevih fresk. Kjer je to potrebno, se ometi injektirajo le toliko, da se stabilizirajo. Zdravi novejši ometi, četudi niso narejeni v granulaciji baročnega ometa, se ne odstranjujejo. Na teh ometih se neustrezno izvedena dekorativna poslikava iz leta 1982 rekonstruira po analogijah sorodnih motivov baročne poslikave.

Dela so trajala do leta 2007, ko je bil v prezbiteriju retuširan ohranjen mamoriran talni zidec in rekonstruiran manjkajoč. Na podlagi emblema pavlinskega reda v lepoglavski cerkvi je bil doslikan delno uničen zgornji del naslonila škofovskega sedeža z motivom dveh levov ob palmi s krokarjem, ki nosi v kljunu hlebec kruha. Na zahodni steni za velikim oltarjem je retuširana freska s sv. Magdaleno. Na podlagi sond je obnovljena prvotna barva kamnitega okvirja zakristijskih vrat. To pa ne velja za same vratnice z več plastmi barvnih nanosov v tehniki tempere, saj je bilo za njihovo restavriranje in rekonstrukcijo prvotnih ušesastih obrob na voljo premalo časa. Vsa restavratorsko-konserva-

torska dela na stenskih poslikavah v prezbiteriju in tudi na stenski poslikavi v Frančiškovi kapeli, delo Antona Lrhigerja iz leta 1768, so kvalitetno izvedena v skladu s sklepi članov strokovne komisije. Na južni steni ladje pod pevskim korom je bila deloma retuširana, deloma rekonstruirana stenska poslikava s sliko sv. Frančiška Ksaverja, ki ji je bil narejen nov okvir po zgledu okvirja slike z motivom angela varuha na severni steni ladje, kjer je figuralno-dekorativna poslikava naslikana na les. Pred montiranjem novih vhodnih vratnic je Aleksander Šiles z restavratorskimi postopki obnovil prvotno podobo kamnitega vhodnega portala z letnico 1675 z delno ohranjenim napisom. Vsa konservatorsko-restavratorska dela je, ob finančni podpori Ministrstva za kulturo RS, v večji meri financiral minoritski samostan Olimje.

Bogdan Badovinac

171

EŠD: /

Naselje: Orehova vas

Občina: Hoče - Slivnica

Ime: arheološko najdišče Orehova vas

Naslov: avtocesta Slivnica–Draženci

Področje: A

Obdobje: zgodnja bronasta doba, pozna bronasta doba, mlajša železna doba, rimsko obdobje

Arheološko najdišče na trasi avtoceste Slivnica–Draženci v Orehovi vasi je bilo ugotovljeno pri predhodnih terenskih pregledih (B. Djurić, G. Tica, A. Plestenjak, R. Masaryk, Poročilo o rezultatih arheološkega pregleda na potencialnem najdišču Orehova vas, SAAS, Ljubljana julij 2006), arheološka izkopavanja najdišča pa so potekala v dveh etapah, in sicer jeseni 2006 (13. 10.–14. 12. 2006) in v prvi polovici leta 2007 (14. 3.–20. 7. 2007). Projekt je označen kot AC OREHOVA VAS. Investitor in naročnik arheoloških raziskav je bil DARS, d. d., Izkopavanja je vodil Zavod za varstvo kulturne dediščine Slovenije, OE Maribor, pod vodstvom univ. dipl. arheol., kons. svetovalke Mire Strmčnik Gulič. V strokovni ekipi so pri raziskavah sodelovali univ. dipl. arheologi: Saša Djura Jelenko (Koroški pokrajinski muzej Slovenj Gradec), Vesna Koprivnik (Pokrajinski muzej Maribor), Otmar Kovač, Aleksandra Nestorovič, Boštjan Odar, Primož Stergar, Mateja Ravnik, Ivan Žižek (Pokrajinski muzej Ptuj) ter Mihela Kajzer Cafnik in tehnik Stanko Gojkovič (oba ZVKDS, OE Maribor) ter številni študenti arheologije in sorodnih strok.

Raziskali in za gradnjo sprostili smo okoli 146.000 kvadratnih metrov površine, ki je bila v preteklem in polpreteklem obdobju intenzivno kmetijsko obdelovana, neraziskana pa sta ostala območje najdišča, ki ga seka obstoječa cesta, in varnostni pas vzdolž nje. Zaradi večjih globin, kot so bile za raziskavo predhodno predvidene, smo skupno odkrili približno 59.000 m³ zemlje, povprečna globina izkopa pa je bila približno 40 cm. Večji del vrhnje plasti humusa (ornice) smo snemali strojno, preostale spodnje plasti pa smo snemali ročno po stratigrafskih enotah in o tem sproti vodili sistem arheološke dokumentacije na terenu.

Arheološke strukture so bile ponekod razmeroma dobro ohranjene kljub intenzivni obdelavi zemlje (sledovi brazd globokega oranja so bili ponekod vidni še na 40 cm globine) in ponekod nizki stratigrafiji. Na območju celotnega izkopnega polja smo lahko ugotovili razmeroma enostavno sosledje nalaganja plasti. Pod ornico se je na posameznih delih nahajala kulturna plast, nato pa so sledile geološke plasti. Večina arheoloških najdb je bila najdena tako v ornici in na njenem dnu kot v kulturnih in/ali nekaterih naplavinjskih kulturnih plasteh.

V Orehovi vasi smo raziskali del prazgodovinske ravninske naselbine, ki je živela ob bregovih strug nemirnih hudourniških potokov z zaledjem pogosto zamočvirjene rodovitne zemlje in bujnih gozdov. Naselbina je na podlagi najdb časovno umeščena v širši razpon Ha A- in B-stopnje po srednjeevropski kronološki shemi (približno 1200–1000/900 pr. n. š.), s poudarkom na njeni mlajši stopnji.

Tipični leseni objekti v naselbini so bili grajeni v stojkasti tehniki, veliki so bili približno 2–3 x 4–4,5 m in usmerjeni jugovzhod–severozahod ali sever–jug. Najdaljši objekt v naselbini je velik približno 3 x 16 m in je usmerjen od jugozahoda proti severovzhodu.

Odkrili smo dva tipa teh objektov. Prvega so sestavljale po tri stojke v dveh linijah z zunanjim »vetrolomom«, pri drugem pa so bili leseni nosilci zabiti samo na zunanjih vogalih objekta. Stojke so imele U-presek, izjemoma so se v polnilih ohranili posamezni odlomki prazgodovinskih posod. Ob objektih so se pogosto ohranile še dodatne stojke in jame.

Ob objektih, narejenih v stojkasti tehniki, smo zasledili še drug tip gradnje, in sicer vkopane objekte – večje shrabbene jame in bivalne jame oziroma polzemljanke. Zemljanke so imele načeloma nadzemno konstrukcijo, narejeno iz prepleta tankih vej in šib, ki je bila zapolnjena z glinenim premazom (hišni lep), mešanim s plevami in sla-

mo. V nekaterih zemljankah smo našli predmete, ki jih lahko povežemo s tkanjem.

Med kulturnimi jamami izstopajo nekatere večje in manjše jame, ki so bogate po svojem arheološkem materialu in ki jih zaenkrat ni moč povezati v smiselne celote. Morda jih lahko razumemo kot gospodarske objekte, shrabbene jame ali jame zaenkrat nam še neznane namembnosti.

Kurišča in ognjišča so bila praviloma zastavljena zunaj objektov. Največ posamičnih ostankov ali sledi ognjišč smo zasledili na vzhodnem robu naselbine, tista v severnem delu pa spadajo verjetno v večji dvoriščni kompleks.

V neposredni bližini Orehove vasi so že znane žarnogrobiščne naselbine v Radvanju, Hočah, Slivnici, Rogozi ter Pobrežju. Intenzivna poselitev nižinskih predelov ob vzhodnem vznožju Pohorja, ob starih pritokih Drave, kaže na dobro izbiro prostora s kmečkim gospodarstvom, ki je temeljilo na poljedelstvu na rodovitnih terasah v kombinaciji z živinorejo. Naselbine so bile odprtega tipa in zaenkrat brez vidnih znakov varovanja (obrambnih jarkov ipd.), pri čemer je treba poudariti, da najdišče v Orehovi vasi proti severu in severozahodu ni v celoti raziskano.

V posameznih sektorjih smo odkrili tudi del rimskodobnega naselitvenega areala, ki se odraža z bivalnim prostorom s tremi shrabbnimi jamami in mogočnim gospodarskim objektom. Slednji se je ohranil v tlorisu v obliki večjih globoko vkopanih jam, v katere so bili zabiti leseni nosilci; ti glede same konstrukcije, načina gradnje in odkritih najdb kažejo na domače prebivalstvo, ki se je deloma že romaniziralo.

Najbližja rimska naselbina je znana iz komaj dober kilometer oddaljene Slivnice, kjer je bila v letih 1996 in 1997 odkrita večfazna zidana rimska stavba in leta 2007 še pripadajoče grobišče.

Na tem mestu je treba še posebej opozoriti tudi na zelo zgodnjo poselitev in redke najdbe iz zgodnje bronaste dobe ter na najdbo treh grobov iz mlajše železne dobe.

Živahno vodno delovanje v vseh obdobjih najdišča se kaže tako v vrstah in sestavi najrazličnejših naplavinjskih plasti kot v raznih strugah potokov. Zaenkrat smo uspeli razbrati tri glavne »paleostruge«. Najmlajši potok je tekel na južnem in delno jugovzhodnem delu raziskanega območja, v njegovem koritu pa smo našli več odlomkov keramike iz različnih časovnih obdobj, od prazgodovine do novega veka. Poleg njega smo identificirali še dva starejša potoka, prvega in najstarejšega skoraj neposredno pod omenjeno najmlajšo strugo potoka, od katerega je ločen z aluvialno peščeno naplavino, drugi pa je nekoč tekkel na zahodnem delu

našega izkopnega polja.

V 19. stoletju so v Slivnici in Orehovi vasi speljali namakalni sistem z loputami, skozi katere so po potrebi spuščali vodo iz lokalnih potokov. Med izkopavanji smo našli na mrežo melioracijskih kanalov, ki so ponekod spremenili podobo arheološkega terena.

Mira Strmčnik Gulič, Mihela Kajzer Cafnik

Pogled iz zraka proti vzhodu na raziskani del najdišča v Orehovi vasi (foto: A. Bizjak)

172

EŠD: 505

Naselje: **Otočec**

Občina: Mestna občina Novo mesto

Ime: **Otočec – grad**

Naslov: Grajska cesta 2, 8222 Otočec

Področje: UA

Obdobje: 14.–19. stoletje

Grad Otočec na otoku sredi reke Krke, oddaljen od Ljubljane okoli 75 km, sodi med najatraktivnejše kulturne spomenike v Sloveniji. Opredeljen je kot spomenik državnega pomena, je last države Slovenije in v začasnem upravljanju podjetja Terme Krka, d. o. o. Sestavljajo ga grad (EŠD 505), grajski park (EŠD 7915) in območje gradu (EŠD 8759). Med drugo svetovno vojno požgani in zapuščeni kompleks so konservatorji (Ivan Komelj, Marjan Mušič) v letih 1956–1961 spodobno obnovili. V gradu je postopoma nastajal vse bolj sodoben hotel. Temeljita prenova opreme iz sredine sedemdesetih in nato osemdesetih let prejšnjega stoletja (konservatorka Špela Valentinčič) je vzdržala do leta 2007.

V pripravi na nujne posege v začetku 21. stoletja

je ZVKDS dosegel dvoje: v letu 2002 je v sklopu nacionalnega projekta Izmere s sofinanciranjem MK in Krke opravil popolnoma nove geodetske meritve otoka in dela bregov reke Krke (izmere in izdelava modela 3D, certifikat v letu 2005). S fotogrametričnimi meritvami v letu 2003 (faza II štirifaznega projekta, dokončana decembra 2004) smo uspeli izdelati digitalne načrte zunanjih in notranjih fasad. Vendar s tem še vedno nismo uspeli izdelati konsistentnega 3D-modela kompleksa gradu s parkom. Naloga tako še naprej ostaja lastnikom, najemnikom in strokovni službi.

Krka Zdravilišča (danes Terme Krka, d. o. o.) je začela postopek za izvedbo novega vala prenove v aprilu 2002, ko je brez predhodnih spomeniškoarhivskih gradiv in usmeritev izbrala za projektanta prof. Sergeja Pavlina. Pri izboru projektanta nista sodelovala ne lastnik spomenika (država oziroma Ministrstvo za kulturo) ne strokovna služba (ZVKDS). Najemnik spomenika že od vsega začetka ni soglašal s postopkom, ki je predvidel predhodno izdelavo konservatorskega programa. Kljub temu je sodelovanje med izbranim projektantom in odgovornim konservatorjem potekalo solidno, čeprav ni bilo zelo intenzivno. Gradiva, ki so nastala v spomeniški službi, so sledila stopnji doseženega razumevanja pri vodstvu Krka Zdravilišča. Zvezki (Začetno gradivo, Gradiva 01, 02, 03, shranjeni v zbirki elaboratov v OE NM št. 308 in v zbirki elaboratov v INDOK MK št. 70/2004 do 73/2004) so osvetlili problematiko programa v spomeniku in opozorili na akutne spomeniškoarhivske probleme, nanizali so strokovne poglede na njihovo razreševanje. V avgustu 2006 so bili usklajeni okvirni parametri pri PGD-dokumentaciji, in Upravna enota Novo mesto je 1. septembra izdala gradbeno dovoljenje št. 351-650/2006-6, ki je okvirno določilo obseg del.

Zamenjava vodstva in preimenovanje Term Krka v aprilu 2007 sta povzročila tudi zamenjavo projektanta, ki bi moral izdelati projektno dokumentacijo PZI. Za projektiranje opreme in interjerjev je Krka izbrala Janija Vozlja. Druge projekte je izdeloval Aleš Zupanc, Arhitektonika, d. o. o., iz Ljubljane. Kljub končanju obsežne 90-dnevne kampanjske »prenove« projekti PID in prvih dneh marca 2008 še vedno niso izdelani.

Z odločitvijo vodstva Krka, d. d., da prevzame inženiring posegov v svoje roke, se je v juliju 2007 začel intenziven pritisk na spomeniškoarhivsko službo. Sprotno nastajanje projektnih dokumentacij za različna dela (strojne instalacije, elektrika in telefon, videonadzor, svečana iluminacija in drugo) ter sočasno izvajanje del na objektu je eksplodiralo 15. septembra 2006 in se »končalo« s tehničnim

prevzemom 18. decembra 2006. Naslednjega dne je bilo v obnovljeni restavraciji že srečanje kolegija generalnega direktorja Krke.

V teh devetdesetih dneh je uspelo odgovornemu konservatorju z vsakodneвно večurno prisotnostjo na gradbišču ohraniti bistvene sestavne dele arhitekture, preprečiti poškodbe ali izginotje kamnitih detajlov ter ohraniti vsaj del opreme iz prenove v osemdesetih letih 20. stoletja. Med uspehe sodijo kakovostna obnova oken, delna zasteklitev z ravnim, ročno vlečenim steklom, odstranitev izjemno agresivne zarasti na obzidjih, stenah in v notranjem dvorišču, restavratorska popravila na kamnitih portalih in okenskih okvirjih ter odstranitev dvignjene terase in izenačenje nivojev notranjega dvorišča. Opravili smo lahko le skromna dokumentiranja in obrobne arheološke preiskave terena ter deponirali večje število najdenih lapidarnih kosov, ki so bili že vgrajeni v dele substrukcij grajskih stavb ob obnovitvenih delih v letih 1956–1961.

Novo stopnišče z dvorišča v vhodno avlo palacija; svetli, masivni bloki kamna iz kamnoloma v Zidanem Mostu (foto: Jovo Grobovšek 2008)

Slabo oceno moramo dati predvsem pripravi projekta. Izvajalci del so v izjemno tesnih časovnih rokih storili, kar so lahko, žal pa niso mogli pokazati vseh svojih sposobnosti. Že na začetku stikov s projektantom notranje opreme smo zagovarjali stališče, da samovšečnega oblikovanja ne bomo ocenjevali, saj gre za začasno in spremenljivo sestavino spomenika. Pokazalo se je namreč, da avtor, izbran in ekskluziven, ne upošteva konteksta spomenika in svojega dela ne vidi v kontinuiteti dotedanjih sprememb, temveč mu je bližje izraziti avtorski rez. Izbrani slog »gotike«, kot ga je pojmoval pri delu, je umestil počez skozi vse slogovne raznolikosti raščene grajskega kompleksa.

V pripravi je izdelava celovitega konservatorsko-restavratorskega programa in potrebnih delnih projektov za izvedbo prezentacijskih dela na najbolj kakovostnih sestavinah grajskega kompleksa (zunanje poslikave, kamniti detajli, zunanji in notranji ometi, ponovna ureditev baročne kapele v SZ okroglem obrambnem stolpu in drugo).

Jovo Grobovšek

173

ESD: 8759

Naselje: **Otočec**

Občina: *Mestna občina Novo mesto*

Ime: **Otočec – grajski park**

Naslov: *Grajska cesta 2, 8222 Otočec*

Področje: *UA, UR, KR*

Obdobje: *19. in 20. stoletje*

V sklopu intenzivnih, a strokovno slabo pripravljenih prizadevanj nekdanjega vodstva Krka Zdravilišča, d. o. o. (danes Terme Krka, d. o. o., z novim vodstvom), so v juliju 2007 v Arboretumu Volčji Potok po naročilu uporabnika kompleksa Otočec izdelali projekta z naslovoma Idejna zasnova prenove območja gradu Otočec (št. projekta 560/07, junij 2007) in Inventarizacija stanja vegetacije na območju gradu Otočec (št. projekta 561/07, junij 2007). Skromno projektno nalogo je maja 2007 brez vednosti ZVKDS oblikovala Projektna skupina Term Krka za obnovo gradu Otočec, ki pred tem ni pridobila nobenih konservatorskih izhodišč, sklicevala pa se je na dokument ZVKDS iz marca 2004, ki ni bil namenjen izdelavi projektov, temveč rednim vzdrževalnim posegom.

V ZVKDS, OE Novo mesto, smo temeljito pregledali oba projekta. Inventarizacijo stanja vegetacije na območju gradu Otočec smo ocenili kot kakovostno gradivo, ki je uporabno in solidna

osnova za izdelavo konservatorskega projekta. Idejno zasnovno prenove območja gradu Otočec pa smo v celoti zavrnili in predlagali naročniku, naj najprej naroči konservatorski program, na njegovih izhodiščih pa nato opravi širok javni natečaj za izbor usposobljenih projektantov.

V nadaljnjih sodelovanjih z novim vodstvom je do takega naročila tudi prišlo in po do zdaj končani intenzivni obnovi hotelskega dela gradu Otočec postopoma nastaja tudi ustrezni konservatorski program za celotno območje gradu Otočec.

Jovo Grobovšek

174

EŠD: 6053

Naselje: **Pavlovci**

Občina: Ormož

Ime: **Pavlovci – rimska stavba**

Naslov: parc. št. 153/1, k. o. Pavlovci

Področje: A

Obdobje: *rimsko obdobje*

V času od 28. maja do 8. junija 2007 je bilo opravljeno arheološko sondiranje na trasi rekonstrukcije in elektrifikacije železniške proge Pragersko–Hodoš v kraju Pavlovci. Sondiranje je bilo opravljeno na zemljiščih s parc. št. 153/1, k. o. Pavlovci (ostaline rimske vile), in parc. št. 166/1, k. o. Pavlovci (rimska ruševinska plast).

Arheološki poseg v zemeljske plasti je bil potreben zaradi območja rekonstrukcije železniške proge, ki se nahaja znotraj arheološkega spomenika z evidenčno številko dediščine 6053, kjer je bila dokumentirana rimska vila z arheološkimi posegi že leta 1967 (vodja arheoloških del: kustodinja iz Pokrajinskega muzeja Ptuj Zorka Šubic, univ. dipl. arheologinja), ali v neposredni bližini tega spomenika.

Izkopanih in dokumentiranih je bilo 5 testnih sond, dolgih 20 do 40 metrov in širokih 1,80 metra, le sonda 2 je bila dolga 80 metrov in široka 2,5 metra. Rimska kulturna plast z gradbenimi ostalinami, temelji rimske stavbe, je bila dokumentirana v sondi 2 in njenem podaljšku v sondi 5, kjer je bil na globini 20–30 cm apneni estrih in pod njim osnova iz rečnih oblic. V sondi 2 se pod ornico na globini okoli 20 cm večkrat pojavi plast polomljenih tegul in tudi imbreksov, kar nedvomno govori za uničene strešne ostaline objektov (verjetno lesenih) zunaj samega območja rimske vile.

Arheološko sondiranje je pokazalo, da se gradbene ostaline rimskega objekta v glavnem nahajajo na

območju današnjega travnika (parc. št. 153/1, k. o. Pavlovci) zahodno od predvidene nove trase železniške proge na odseku Ormož–Ljutomer in južno od zahodnega dela sonde 2.

Od drobnih arheoloških najdb naj omenim precej odlomkov različne rimske lončenine, bronasti novc SEVERINE AVG(USTAE) in izredno ohranjeno bronasto oljenko z reliefno upodobljeno gledališko masko.

Časovna opredelitev rimske vile je bila določena že s prejšnjimi arheološkimi posegi, na podlagi sedanjih najdb, predvsem bronastega novca Severinae (leto 275), keramičnih odlomkov in bronaste oljenke, pa sodi življenje v vili v čas od 2. do 3. stoletja.

Ivan Tušek

Zahodni del sonde 2 z gradbenimi ostalinami rimske vile (iz fototeke ZVKDS, OE Maribor)

Rimska bronasta oljenka (iz fototeke ZVKDS, OE Maribor)

Pavlovci, tlorisna zasnova sonde 2/2007 v navezavi na arheološka izkopavanja leta 1967

175

EŠD: 1164

Naselje: **Pince**

Občina: Lendava

Ime: **Pince – vaški zvonik**

Naslov: Pince

Področje: E

Obdobje: druga polovica 19. stoletja, začetek 20. stoletja

V preteklem letu so krajanje Pinc ob finančni podpori občine Lendava začeli celovito obnovo značilnega vaškega zvonika. Na zavodu smo pripravili strokovna izhodišča ter vodili konservatorski nadzor izvajalskih del. Obnovo je izvajalo podjetje Promit Banfi, d. o. o., Kapca, Šolska ulica 14, 9220 Lendava.

Zvonik stoji sredi vasi, pri odcepu za gorice. Na zunaj predstavlja skromno, z lesom opaženo stavbo kvadratnega tlorisa, s šotorasto streho. Iz osrednjega dela ostrejša izhajata dva vzporedna stebra osnovne konstrukcije, ki ju povezuje piramidasta strešica (kapa zvonika), pod katero je zvon. V no-

tranjosti stavbe zvonika se skriva originalen, tesan tramovni skelet iz druge polovice 19. stoletja, ki ga sestavljajo mogočni talni hrastovi tramovi ter pokončni smrekovi in macesnovi stebri. V izvorni podobi sta bili strehi zvonika prekriti s slamo, to pa so pozneje nadomestili s smrekovimi deskami oziroma pločevino na strešici zvona.

Obnova se je začela z odstranitvijo že sekundarnega, a dotrajanega lesenega opaža, pod katerim se je nahajal še starejši; po vzoru slednjega smo nato izdelali in pritrdili nov opaž. Obstoječa kritina zvonika je bila izdelana iz horizontalno položenih, delno prekrivajočih se desk, ki smo jih zaradi večje vzdržljivosti nadomestili z deskami v vertikalni legi ter vmesne stike prekrili z ozkimi latami. Na enak način smo prekrili strešico nad zvonom. Z restavratorem utrjevalcem smo utrdili talne hrastove tramove ter jih zaradi neposrednega stika z zemljo ustrezno izolirali. Nekateri elementi osnovnega skeleta so bili v tako slabem stanju, da jih je bilo treba zamenjati z identičnimi rekonstrukcijami. Po končanih tesarskih in mizararskih delih smo ves novo vgrajeni les zavarovali z ustreznim

brezbarvnim zaščitnim premazom.

S tako načrtano obnovo smo uspeli ohraniti zunanjo podobo vaškega zvonika iz obdobja pred drugo svetovno vojno, ko stavbe ni več prekrivala slama. Čeprav je bil naš strokovni izživ zvonik prekriti z originalno kritino, tega zaradi finančnih razlogov ni bilo mogoče izvesti. V izvorni obliki in substanci pa smo za prihodnost obvarovali jedro zvonika, ki ima tudi najvišji spomeniški značaj.

Lilijana Medved, Branko Ramšak

176

EŠD: 24978

Naselje: **Piran**

Občina: **Piran**

Ime: **Piran – arheološko najdišče Piran mesto**

Področje: **A**

Obdobje: *antika (?), srednji vek in novi vek*

Zavod za varstvo kulturne dediščine, OE Piran, je v juliju 2007 opravil zaščitna arheološka sondiranja, ki so bila rezultat predhodnega stalnega arheološkega nadzora z dokumentiranjem v objektu Kumarjeva ulica 3 v Piranu. Med odstranjevanjem recentnih nasutij in stalnim arheološkim nadzorom z dokumentacijo, od 24. do 31. 5. 2007 (Stokin; Lazar: Poročilo o stalnem arheološkem nadzoru in dokumentaciji zatečenega stanja v Godbenem domu v Piranu (Kumarjeva 3), april–maj 2007), so bili namreč odkriti podzemni prostori in druge strukture (zidovi, hodne površine ...), ki jih je bilo treba dodatno raziskati in ugotoviti celoten arheološki potencial prostora Godbenega doma (Kumarjeva 3 – parc. št. 872/1, k. o. Piran) ter s tem približno ovrednotiti vrednost arheološkega zaščitnega posega in pomembnost novoodkritih arheoloških struktur.

Zaščitna arheološka sondiranja so potekala od 19. do 31. 7. 2007. V desetih delovnih dneh je pod vodstvom Evgena Lazarja, univ. dipl. arheol., ki so mu pomagali Daša Pavlovič, univ. dipl. arheol., in trije delavci (študenti), potekalo izkopavanje treh sond in prebijanje ene zazidane niše v kletnem prostoru. Strokovni nadzor nad deli je izvajal mag. Marko Stokin, univ. dipl. arheol.

Arheološke zaščitne sonde so bile izkopane z arheološko stratigrafsko metodo. Vse odkrite strukture in plasti so bile fotografsko, metrično in opisno dokumentirane.

Na podlagi ugotovitev pri stalnem nadzoru in dogovora z občino Piran se je Zavod za varstvo kulturne dediščine Slovenije, OE Piran, odločil, da je za arheološko vrednotenje Godbenega

doma v Piranu treba izkopati tri testne (zaščitne) arheološke sonde. Na podlagi pridobljenih podatkov bo mogoče pripraviti projekt izkopavanj, oceniti pomembnost odkritih struktur, pripraviti izhodišča za prezentacijo »in situ« in na koncu pripraviti »management plan« za objekt na Kumarjevi ulici 3 v Piranu ter s tem poiskati novo namembnost prostorov v pritličju objekta.

Že pri stalnem arheološkem nadzoru, ki je potekal v maju, je bilo na tem prostoru odstranjeno recentno nasutje (SE 001), ki je prekrivalo strukture in plasti, vidne v začetku sondiranja. Pod recentnim nasutjem smo odkrili zidove SE 021, 022, 023 in 025 ter ostanke recentne kanalizacije, ki je deloma uničila vse štiri omenjene zidove. Poleg teh struktur pa so bile pod nasutjem vidne glinene plasti SE 029, 030 in 031. Po odstranitvi plasti SE 030 smo odkrili ostanke človeških kosti (SE 032), ki so bile očitno položene v grobnico, zamejeno z zidovi SE 023, 025, 028 in 037. Sprva je bila grobnica vidna le delno, saj jo je še vedno prekrivala grajena konstrukcija recentne kanalizacije (SE 026), katere vkop je deloma uničil tudi grobnico. Po odstranitvi kanalizacije (SE 026) je bila grobnica s kostmi vidna v celoti; grajena je bila iz dveh kamnitih zidov (SE 023 in 025) in dveh ožjih opečnih zidov (SE 028 in 037). V notranjosti grobnice je bilo več odraslih skeletov in ena bronasta svetinjca (PN 001). Grobnica je bila verjetno nekoliko mlajša od kamnitih zidov, ki so predstavljali rob sonde, in je bila vkopana v glineno plast SE 033, ki smo jo odkrili pod plastmi SE 029 in 031. Na površini te plasti je bil viden tudi vkop s polnilom (035/036) za temelje zidov SE 021 in 022.

Zaradi pomembnosti odkrite grobnice smo se odločili na tem nivoju ohraniti grobnico in plasti okoli nje. Sondo 1 smo tako zmanjšali na površino 1 x 1 m in nadaljevali raziskovanje le na delu med zidoma SE 022 in 028. Izkopavanja smo nadaljevali v tem delu predvsem zaradi zanimanja za globino zidov SE 022 in 028. V tej manjši sondi smo tako odkrili globino zidov SE 022 (do 0,35 m) in SE 028 (do 0,2 m). Pod plastjo SE 033 smo odkrili sprieto rumenorjavo glineno plast (SE 038), za katero smo sprva mislili, da je geološkega nastanka. Izkazalo se je, da ni bilo tako, saj je bilo v njej nekaj drobnih najdb. Pod to plastjo pa se je nahajala plast SE 042, ki jo je sestavljala svetlosiva meljasta glina, v kateri je bilo nekaj odlomkov srednjeveške keramike. Nahajala se je nad plastjo SE 043, ki pa ni vsebovala nobenih najdb in je bila najverjetneje geološkega nastanka. Zaradi tega smo tudi pri tej plasti zaključili izkopavanje sonde 1.

SONDA 2

Sonda 2 se je nahajala v južnem delu raziskovanega prostora, tik ob južnem zidu. Omejevali so jo zidovi SE 005 na vzhodu, SE 006 in 040 na zahodu, SE 008, 009 in podzemni hodnik na severu ter južni zid prostora na jugu. Pozneje smo ugotovili, da se je pod sedanjim zidom nahajal tudi zid SE 039. Sonda 2 se je nahajala na prostoru, kjer smo že prej dokumentirali profil 1 in profil 2.

Sprva smo v sondi 2 odstranili in dokumentirali plasti v profilu 1. S tem smo dodatno odkrili tudi starejši zid SE 009, ki se je nahajal v tem profilu. Najdbe v plasteh tega profila in profila 2 so bile mlajše od najdb v sondi 1. V profilu smo stratigrafsko izkopali in dokumentirali plasti SE 012, 013, 014, 015 007, 034. Pustili smo le strukturo iz sprijetega apna (SE 010), ki se je nahajala na dnu profila, neposredno nad opečnatim tlakom SE 011. Podobno kot v profilu 1 smo tudi v profilu 2 odstranili plasti in jih dokumentirali. Posebnost je bila struktura iz sprijetega apna (SE 010), ki smo jo pustili nedotaknjeno že v profilu 1. Ta struktura je prekrivala tlak iz opek in je vsebovala tudi večje kose apnenca in nekaj najdb bližnje preteklosti. Po odstranitvi te strukture se je po celotni površini sonde pokazal opečnat tlak (SE 011), ki se je naslanjal na zidove okoli in na kamnit tlak v notranjosti kletnih prostorov. Očitno so plasti in strukture v sondi 2 nastale pozneje kot kletni prostori in tudi pozneje kot plasti in strukture v sondi 1. Na to so jasno kazale najdbe in tudi stratigrafski odnos s kletnimi prostori.

SONDA 3

Sonda 3 se je nahajala na koncu podzemnega hodnika. Ta hodnik se je zaključil z manjšo obokano nišo, ki je bila zasuta s plastjo trdno sprijete gline. Ta obokana niša se je nahajala približno v liniji severnega zidu raziskovanega objekta. Pri izkopavanju te sonde smo sprva le očistili in dokumentirali profil. Nato smo izkopali približno pol metra globoko sondo v glineno plast, ki se je nahajala v profilu. Plast je bila zgoraj svetlorumenorjave barve, spodaj pa nekoliko sivkaste barve. Sestava in konsistenca obeh sta bili enaki. Očitno je bila plast v spodnjem delu obarvana od vode, ki se je nabirala do nivoja, kjer je glina spremenila barvo. V plasti ni bilo najdb, ki bi lahko določile čas in nastanek teh plasti. V glini je bilo vidnih le nekaj drobcov zdrobljene keramike, ki so bili premajhni za datiranje.

Neposredno pred to nišo pa smo pri čiščenju kamnitega tlaka SE 041 odkrili luknjo v tlaku, ki je bila verjetno izdelana za zajemanje vode. Nahajala se je natančno pod odprtino v oboku kletnih pros-

torov (SE 027). Na površini polnila tega vodnjaka (SE 046) smo odkrili večjo količino recentnega odpadnega materiala, ki je kazal na čas uporabe oziroma opustitve uporabe tega vodnjaka. Tako so se potrdile domneve o sekundarni uporabi kletnih prostorov za zajemanje vode.

SONDA 4

Sondo štiri je predstavljalo le prebijanje ene od dveh manjših zazidanih niš, ki so bile vidne v prvih dveh nišah na vzhodni strani podzemnega hodnika. V prvi niši je gledala manjša zazidana niša proti jugu, v drugi pa proti severu. Odločili smo se odpreti nišo v prvi niši na vzhodni strani. Niša je bila deloma odprta in je bila zazidana s kamnitimi bloki oziroma enim večjim blokom in nekaj manjšimi. Malta je bila zelo podobna kot pri celotni podzemni konstrukciji. Zunanja stran je bila ometana z enakim ometom kot celotna podzemna konstrukcija.

Po odstranitvi kamnov in malte se je lepo videl prvotni obris niše. Za zidom je bila vidna rjava sprijeta glina. Izkopali smo približno 0,2 m globine te gline, da bi videli, ali je morda šlo za nišo od grobnice. Izkazalo pa se je, da za zidom ni bilo groba, ampak le glina, ki je vsebovala drobne odlomke keramike. Keramika je najverjetneje antične provenience, ker pa je bila zelo zdrobljena, se tega ni dalo točno določiti.

Na podlagi odkritih struktur in plasti v štirih sondah smo lahko ugotovili, da je bilo območje Godbenega doma v Piranu intenzivno poseljeno v obdobju daljšega časovnega razpona. Tako so bili najstarejši odkriti predmeti v glineni plasti v sondi 4, ki so verjetno iz časa antike in jih mogoče lahko povežemo z rimskim objektom, ki je ležal neposredno ob Tartinijevem trgu. Teh najdb zaradi uničenosti ni bilo mogoče točno datirati.

Naslednjo gradbeno oziroma poselitveno fazo najverjetneje predstavljajo ostanki temeljev poznosrednjeveškega obzidja. To obzidje je vidno kot temelji zidov južnega dela cerkve sv. Antona. Mogoče so celo zidovi SE 021, 022, 023 in 025 predstavljali obris oziroma temelj enega od obrambnih stolpov tega obzidja. To obzidje je funkcioniralo do konca srednjega veka oziroma do prihoda Benečanov ob koncu 13. stoletja.

Naslednjo gradbeno fazo predstavljajo zidovi južnega dela cerkve sv. Antona, ki smo jih odkrili v severozahodnem kotu raziskovanega prostora. Ta cerkev je bila zgrajena v prvi polovici 14. stoletja in je bila posvečena leta 1374. Grobnica, verjetno baročna, znotraj cerkve je bila, glede na gradnjo in stratigrafske odnose, zgrajena pozneje.

V istem času kot grobnica, in nekoliko pozneje

kot cerkev, pa so bili zgrajeni kletni prostori, katerih točne funkcije na podlagi opravljenih del ni bilo mogoče določiti. Sprva je bilo videti, kot da gre za prostor z grobnicami, kar ne bi bilo presenetljivo glede na bližino cerkve. Vendar v notranjosti teh prostorov ni bilo najdb, ki bi kazale na ostanke pokopavanja v tem prostoru. Tudi odprtje dveh niš ni dalo odgovora, za kaj so bili ti prostori prvotno uporabljeni.

Mlajši od podzemnih prostorov so bili beli zidovi in tlaki, ki smo jih odkrili v južnem in zahodnem delu raziskovanega prostora. Te strukture so se deloma naslanjale na podzemno konstrukcijo oziroma jo presecale. Očitno je šlo za ostanke bazenov oziroma prostorov, ki so jih uporabljali za gašenje apna in so najverjetneje nastali v 19. stoletju, ko v tem delu ni več stala cerkev. Za gašenje so verjetno uporabljali vodo iz vodnjaka, ki so ga izkopali na koncu podzemnega hodnika; tam se je očitno že takrat nabirala voda. V iste namene in v istem času so tudi prebili strop podzemne konstrukcije.

Najmlajši strukturi na raziskanem območju pa sta ostanke kanalizacije SE 018 in 026. Ti ostanki so verjetno nastali v sredini 20. stoletja.

Med odkritimi strukturami je najzanimivejši in najatraktivnejši dobro grajen obokan in tlakovan hodnik, ob njem pa so na obeh straneh tri banjasto obokane niše, ki so glede na hodnik postavljene prečno. Zgrajeni kamniti zidovi nosijo opečnate oboke, stene celotnega hodnika so bile prekrte z ometi, prostor je bil tlakovan, v dveh desnih nišah sta bili odkriti obokani odprtini (dolžina 0,45 m, višina 0,4 m), ki sta bili naknadno zazidani. Sama namembnost objektov je zaenkrat vprašljiva, vendar pa lahko že na podlagi predhodnih raziskav in vrednotenja arheološkega potenciala najdišča sklepamo, da so bili objekti uporabljeni daljše obdobje in tudi v različne namene. V samem objektu smo poleg sakralnih gradbenih struktur odkrili opečnato grajeno grobnico s skupinskim pokopom (baročna faza?), temelje stolpa, elemente cerkve, vodnjak, novodobne strukture ter veliko število arheoloških najdb. Najdbe so bile iz različnih časovnih obdobji in so bile zelo fragmentirane. Izstopale so tri bronaste svetinjice. Prvo smo odkrili pri čiščenju najdišča zahodno od oboka kletnih prostorov, drugi dve pa pri izkopavanju znotraj grobnice, med človeškimi kostmi (SE 032). Svetinjice so najverjetneje iz časa baroka.

Stavba, ki leži na parc. št. 872/2, je v srednjem veku ležala zunaj mestnega obzidja, »extra muros«, in je bila samo petdeset metrov oddaljena od Bolniške ul. 1, Piran, kjer je Snoj (Snoj, D., Bolniška ulica 1, v: Guštin, M., Srednjeveška in novoveška keramika iz Pirana in sv. Ivana, Annal-

es Mediterranea, 29–40) leta 1991 odkril rimske poznorepublikanske ostanke objekta in številne najdbe, ki kažejo na poselitev tega prostora v času antike. Gre za tipičen poznorepublikanski material z velikim številom keramičnih najdb, fragmentov amfor in keramičnih ribiških vijčkov, ki kažejo, da je bil objekt lociran ob verjetnem antičnem pristanišču.

Na podlagi arhivskih virov lahko objekt zaenkrat povežemo z nekdanjo cerkvijo sv. Antona opata, oratorijem, samostanom ali hospicijem in z obzidjem, ki je konec 13. oziroma v začetku 14. stoletja potekalo po Kumarjevi ulici, s tem da je bila mestu priključena tudi nova četrta (Porta Campo – Poljska četrta). Leta 1291, ko je Piran postal del Beneške republike se je s postavitvijo mestne hiše, fontika itd. ob takratni »mandrač« mestno obzidje razširilo in potekalo po današnji Kumarjevi ulici; na to kaže vhod na »Carrara piccola«, današnje Bolniško ulico, nedaleč od obravnavanega objekta.

Cerkev sv. Antona opata je leta 1374 posvetil koprski škof Ludovico Morosini, piranski kapitelj pa je cerkev dal v uporabo bratovščini sv. Filipa Nerija, ki se je okoli leta 1640 naselila v Piranu. Uradno je bila bratovščina filipinov ustanovljena šele leta 1676, delovala pa je karitativno.

Marko Stokin, Evgen Lazar

Pogled na sondo 1 po odstranitvi recentne kanalizacije (foto: E. Lazar)

Piran, sonda 3, niša na koncu podzemnega hodnika pred izkopom (foto: E. Lazar)

Piran, sonda 4, niša po odprtju in izkopu (foto: E. Lazar)

Pogled v podzemni hodnik (foto: E. Lazar)

177

EŠD: 516

Naselje: **Piran**

Občina: **Piran**

Ime: **Piran – cerkev sv. Jurija**

Naslov: **Adamičeva ulica**

Področje: **UA**

Obdobje: **17. in 18. stoletje**

Leseno skupinsko plastiko sv. Jurij na konju, princesa (sv. Marjetica?) in zmaj iz severne stenske niše župnijske cerkve sv. Jurija v Piranu je v drugi polovici 17. stoletja izdelal beneški mojster Giovanni Maria Gasparini. Nadomestila je starejšo plastiko, za katero pa čas nastanka in avtor nista poznana. Lesena angela s kamnitih pristreškov niše sta bila restavrirana v letu 2006, potem ko sta bila zaradi prenove cerkvene ladje z nje odstranjena. Površina obeh angelov je bila obnovljena v tehniki polirane bele poslikave. Bržkone sta bili plastiki izdelani v Piranu po predlogah, ki so prišle iz Benetk v prvi polovici 18. stoletja, ko je bratovščina sv. Jurija opozorila na že precej poškodovane, v mavcu izdelane Vittorie.

Konservatorsko-restavratorski postopki na skupinski plastiki sv. Jurija so potekali od julija do septembra 2007. Ocenno poškodovanosti za konservatorsko-restavratorske posege je bilo mogoče podati šele po odstranitvi skupinske plastike iz niše. Nenehno izsoljevanje s severne stene ter starejši obnovitveni

posegi z neustreznimi materiali so kamnite člene oltarnim arhitekturam sorodno zasnovane niše že precej načeli. Nekdaj barvno kontrastne polirane površine istrskega kamna, veroneškega apnenca ter inkustiranih vložkov iz barvnih marmorjev so povsem zbledele, določene predele z mehkejšo kamnino pa je proces izsoljevanja povsem razgradil in uničil. Z lesenih plastik ter s členov kamnite niše so bili odvzeti vzorci, ki so bili analizirani na RC. Poročilo s komentarji preiskav sta izdelala Ivo Nemeč in Sonja Fister.

Sledilo je mehansko in kemično odstranjevanje nečistoč s kamnitih površin niše. Površine, prekrte s prahom, sajami in voskom, so bile najprej očiščene z mehanskimi postopki, potem pa še z razredčenim bazičnim detergentom, najbolj trdovratne obloge so se odstranjevale z ultrazvočnimi kladivci in nizkotlačnim peskanjem v kombinaciji z vodo, kot abrazivno sredstvo pa so bili uporabljeni amorfní silikati. Kovinska sidra so bila mehansko očiščena ter zaščitena z antikoroziivnimi premazi in zaščitno barvo. Vsa neustrezna recentna polnila so bila odstranjena. Manjkajoče marmorne inkrustacije so se nadomestile z enakimi naravnimi kamni ali z odlitki iz keramičnega gipsa z dodatkom akrilnega veziva. Zidana konstrukcija podesta niše se je utrdila in ponovno pozidala z naravnim kamnom in malto. Na mestih, kjer so bile že pred posegom prisotne alge, je bilo uporabljeno biocidno sredstvo. Rekonstruirane površine so se z uporabo ustreznih pigmentov in akrilnega veziva prilagodile prvotnemu videzu kamnitih elementov. Elementi prvotno poliranih površin so se ponovno polirali s klasično metodo uporabe žvepla. Na podlagi preiskav vzorcev in odločitve komisije se je na določenih reliefih elementov niše rekonstruirala pozlata. Konservatorsko-restavratorske postopke na kamniti stenski niši je vodila mag. Kristina Žbona. Restavriranje plastik je potekalo v ladji cerkve, kip princeze pa je bil odpeljan v atelje.

Na podlagi sondažnih raziskav na lesenih plastikah so se začeli postopki odstranjevanja preslikav inkarnata ter druge polihromacije, domodelacije in rekonstrukcije manjkajočih rezljanih delov. Plastike so bile zapljinene in na hrbtni strani premazane z insekticidi. Dopolnjene so bile manjkajoče kredne podlage za polihromacijo, pozlato in posrebritev. Prvotna pozlata je bila ohranjena samo v sledeh, zato so se restavratorji, ki jih je vodila Nuška Dolenc Kambič, odločili za rekonstrukcijo. Posrebritev so bile prevlečene z odenki lazur prvotne prezentacije. Mnoge poškodbe polihromacije so bile v zaključnem procesu konservatorsko-restavratorskega postopka poretuširane. Kipu princeze se je ponovno razkril del golega oprsja, ki je bilo verjetno

v drugi polovici 19. stoletja prekrito s tkanino, obdelano s kredno podlago, in prebarvano.

Poročilo o izvajanju konservatorsko-restavratorskih del na kamniti stenski niši in na skupinski plastični sv. Jurija sta pripravili mag. Kristina Žbona in Nuška Dolenc Kambič, akad. rest. Vse postopke je spremljala komisija v sestavi dr. Matej Klemenčič, župnik Zorko Bajc, mag. Mira Ličen Krmpotič, Jožef Drešar in odgovorni konservator mag. Jure Bernik.

Jure Bernik

178

EŠD: 516

Naselje: Piran

Občina: Piran

Ime: Piran – cerkev sv. Jurija

Naslov: Adamičeva ulica

Področje: UA

Obdobje: 17. in 18. stoletje

Cerkev sv. Jurija v Piranu stoji na vrhu vzpetine Píranskega polotoka, kjer je bila s pomočjo podporne ločne konstrukcije na severni in južni strani ustvarjena obsežna površina; na tej danes stoji cerkveni kompleks, ki ga sestavljajo cerkev sv. Jurija, zvonik in krstilnica sv. Janeza Krstnika. Cerkev ima v tlorisu prostorno dvoransko ladjo s podaljšanim korom, sestavljenim iz dveh kvadratnih pol. Prva pola ob ladji je vzdolžno banjasto obokana, druga pola ima križni obok, ob njej pa sta na severni in južni strani po ena plitva lateralna kapela, enako visoka kot prezbiterij in krita s prečnim banjastim obokom. Na vzhodu je prezbiteriju dodana polkrožno sklenjena apsida s polkupalastim obokom.

Prezbiterij je bil v obstoječi obliki in obsegu zgrajen v prvi četrtini 17. stoletja. Baročno notranjščino cerkve sv. Jurija je v letih 1881 in 1882 ustvarjalno v duhu časa obnovil in preoblikoval arhitekt in konservator Centralne komisije na Dunaju Giovanni Righetti. Obnovitvena dela v prezbiteriju so vključevala popravilo oboka (z začetka 17. stoletja), razširitev kora, prestavitev glavnega oltarja ter izdelavo svetlobnice na oboku apsida. Pred dobrim desetletjem je bil del oboka polkupole v prezbiteriju na poškodovanih delih, predvsem na temenu polkupole ob lunetni okenski odprtini, zamenjan z novim, prvotni kovinski nosilci zvezdic so bili zamenjani s plastičnimi utori, polkupola pa je bila popleskana v podobni modri barvi kot pred obnovo.

Na stenah prezbiterija, predvsem na severni steni, je prišlo zaradi negativnega vpliva vremenskih razmer

do izdatnega izločanja soli v ometu in posledično do poškodb v obliki odstopanja ometa. Okna so bila dotrajana. Vzdrževalna dela, popravilo poškodb in zamenjava oken v prezbitერიju, so potekala na podlagi predhodno izdanih kulturnovarstvenih pogojev ter soglasja pristojnega ZVKDS, OE Piran (P/V-3411-07; S/III-3498-07) pod stalnim konservatorskim nadzorom. Pred začetkom del so bili odvzeti vzorci obstoječega ometa z opleskom (dve plasti) na polkupoli apsidalnega zaključka. Ob posegu so bili odbiti le deli ometa, kjer je prišlo do močnega izločanja soli ter odstopanja od podlage. Osnova polkropole apside je zidana iz opeke in kaže na skrbno ter kvalitetno in pravilno zidavo, ostali zidovi prezbitერიja so zidani iz lokalnega sivega kamna. Poškodovani deli ometa so bili odstranjeni do podlage ter nadomeščeni s sanitirnim ometom v dveh plasteh, ki je bil uporabljen ob zadnji obnovi v ladji cerkve.

Določili smo nove barve za oplesk polkropole, ozadja v niši glavnega oltarja, pilastrov ter ostenja prezbitერიja:

- modra barva v polkupoli (JUB 2323),
- oker barva v niši glavnega oltarja (JUB 1081),
- svetlosiva barva na pilastrih (JUB 1205),
- umazanobela barva na stenah.

Vsa okna v prezbitერიju, vključno z lunetnim oknom na temenu polkropole, so bila zamenjana z novimi. Upoštevani so bili vsi kulturnovarstveni pogoji: poškodovani deli ometa so bili nadomeščeni s sanitirnim ometom, primernim za spomenike; dekorativne zvezdice na polkupoli so bile pred posegom odstranjene, očiščene ter pritrjene na izvorno mesto po prvotni shemi. Dela so bila končana do 22. 12. 2007.

Vanja Prohinar

179

ESD: 516

Naselje: **Piran**

Občina: Piran

Ime: *cerkev sv. Jurija, edikula – lesene polibromirane plastike iz stenske niše sv. Jurija*

Področje: R

Obdobje: 17.stoletje

Vrhunsko izdelana kamnita arhitektura stenske niše sv. Jurija nad severnim stranskim vhomod cerkve sv. Jurija v Piranu je nastala v obdobju prenove cerkve med letoma 1614 in 1620. Lesene polihromirane plastike v niši lahko uvrstimo v delo zgodnjega baroka ali celo v pozno renesanso, saj ni mogoče prezreti visoke kiparske kvalitete, ko opazujemo

celoto ali posamezne detajle. Avtorstvo kipov ni dognano, saj so arhivski podatki zelo skopi in navajajo podatke o kar nekaj kiparjih oziroma rezbarjih, ki naj bi popravljali ali na novo izdelali posamezne dele kipa. Strokovnjaki se glede avtorstva skupine sv. Jurija na konju v boju z zmajem in princeso Marjetico nagibajo k beneškemu rezbarju Giovanni Maria Gaspariniju, ki naj bi kip na novo izdelal v letu 1677. Vse skupaj je povezano s slabimi pogoji na severni steni, kjer je v zidove in tako tudi v kamen in naprej v les kipov prehajala velika količina vlage in soli, ki je vse materiale počasi, a vztrajno uničevala. Navkljub pogostim popravilom nikoli (do zdaj) niso uspeli odpraviti osnovnega vzroka za propadanje celotne niše. Med konservatorsko-restavratorskim posegom se je pokazalo, da sta obe osrednji plastiki narejeni iz enakega lesa in izdelani na enak način, tako da sta v osnovi zagotovo delo istega avtorja. Angela na atičnem zaključku pa sta drugačna po načinu izdelave in sta delo poznega baroka v 18. stoletju.

Ob začetnem podrobnem pregledu in narejenih sondah na površinah smo ugotovili, da sta bila oba kipa večkrat predelana in preslikana. Kip Marjetice je bil preslikan večkrat kot Jurij. Zadnja večja predelava se je zgodila leta 1890, o čemer priča vgravirana letnica na hrbtu Jurijevega plašča. Odvzeti vzorci plasti polihromacije so pri pregledu stratigrafije števila poslikav pod mikroskopom pokazali več preslikav in prvotne poslikave ter so shranjeni za trajno materialno dokumentacijo. Preslikave smo odstranili do prvotne – originalne poslikave, ki je bila na kipu Jurija ohranjena v veliko večji meri kot na kipu Marjetice. Les je bil na nekaterih mestih zelo poškodovan zaradi delovanja vlage in lesnih insektov. Utrjevali smo ga z raztopinami umetne smole. Vse poškodbe, luknje in razpoke smo zapolnili ter domodelirali manjkajoče dele. Nivoje kitanih površin smo uskladili, premazali z osnovnim vezivom in dodali manjkajočo kredno podlogo. Sledili sta priprava površin za rekonstrukcijo uničene pozlate in posrebitve ter izvedba rekonstrukcije. Zlačene površine so polirane do visokega sijaja, srebrenе pa so lazurirane po vzoru originala. Ohranjene ostanke prvotne polihromacije smo očistili ter dopolnili z retušo in toniranjem. Ohranili, očistili in dopolnili smo kvalitetne zlačene površine na Jurijevem vihrajočem plašču. Površine polihromacije smo lakirali z zaščito pred zunanjimi kvarnimi vplivi.

Posebnosti pri tej kiparski stvaritvi so zlačeni usnjeni trakovi za uzdo, vajeti in streme, ki so bili v večini že potrgani in prepereli in smo jih naredili na enak način iz kvalitetnega usnja. Konjevo opravo krasijo brušena raznobarna masivna stekla, ki ponazarjajo

drago kamenje na punciranih zlatih pasovih. Angela sta bila umaknjena z atike v času gradbenih posegov v cerkvi leta 2003, na svoje mesto pa sta se restavrirana vrnila v aprilu 2006. Narejena sta v tehniki polirane bele poslikave, ki ponazarja kamnito plastiko.

Sodelavci: Miha Kambič, Nuša Saje, Nina Kamnikar, Martina Bežek, Tjaša Pristov, Sonja Fister. Odgovorni konservator: Jure Bernik, ZVKDS, OE Piran.

Nuška Dolenc Kambič

Plastike na oltarju sv. Jurija, pred posegom (foto: N. Dolenc Kambič)

Plastike na oltarju sv. Jurija, po posegu (foto: N. Dolenc Kambič)

180

EŠD: 522

Naselje: **Piran**

Občina: **Piran**

Ime: **Vodnjak na Prvomajskem trgu**

Naslov: **Prvomajski trg**

Področje: **R**

Obdobje: **zadnja četrtina 18. stoletja, 1776**

Vse do 13. stoletja je bil Prvomajski trg trgovsko in urbano središče mesta Piran. Leta 1776 je pod vodstvom mojstra Simona Battistella nastal eden največjih in kiparsko najbogatějšíh vodnjakov te vrste v širšem območju Istre in Slovenije.

Izpostavljenost negativnim dejavnikom okolja je povzročala pospešeno propadanje vodnjaka. Na vseh elementih vodnjaka so se pojavljale poškodbe, ki so narekovala izvedbo celovite prenove.

Vidni del vodnjaka predstavlja dvignjen osmerokotni plato velikosti več kot 270 m², ki s kamnito ograjo skoraj meji na obrobne hiše. Kamnita ograja je pretregana na severu in na jugu, kjer na ploščad vodita stopnišči. Ob južnem stopnišču stojita alegorični figuri Postave in Pravice, na SV in SZ stranici sta nameščena toskanska stebra, na levem je puto z dvema vrčema, na desnem pa puto z ribo. V osi trga sta postavljena dva osmerokotna vodnjaka. Tako slikovit vidni del vodnjaka, ki ima dominantno vlogo na trgu, nima samo estetske vrednosti, ampak predstavlja tudi del izredno dovršenega sistema za pridobivanje in shranjevanje vode. Na obstoječih arhivskih posnetkih in iz pisnih virov je bilo mogoče razbrati, da se je deževnica zbirala na ploščadi prek cevi za odvajanje vode iz žlebov okoliških hiš, speljanih skozi vrča in usta ribe. Voda, ki se je zbrala na ploščadi, je pronicala med kamnitimi ploščami in se filtrirala skozi dober meter debele plasti mivke, ponekod nad stičišči obokov je mivka nasuta skoraj do dveh metrov, in pod njo še 20 cm rečnega peska. Da bi zadržali vodo pred odtekanjem čez kamniti zid, so zunanji zgornji rob, širine približno 60 cm, zapolnili z rdečo zemljo. Voda se je po tlaku stekala v kanal med petama obokov ter nato skozi odprtine, zaščitene s kovinsko mrežico. Iz odprtín štrlijo v prostor kamniti žlebovi, po katerih teče voda v notranjost vodnjaka. Za zaščito tlaka pred curkom vode so pod žlebovi položene masivne kamnite plošče. Cisterna je zidana iz opeke in razdeljena v štiri vzdolžno obokane prostore. Ostenja do začetka obočne konstrukcije in tla so obdelana s hidravlično malto, ki je fine granulacije in precizno zaglajena ter je izolirala cisterno pred vdorom morske vode in izgubo pitne vode. Vodnjak, ki je nastal po hudem sušnem obdobju, je s svojo

podzemno cisterno predstavljal okoliškim prebivalcem dragocen vir oskrbe s pitno vodo, saj se je v njej lahko nabralo in shranilo tudi do 450 kubičnih metrov vode.

Vodnjak pred posegom leta 2003 (foto: V. Benedik)

Same priprave na poseg na vodnjaku so stekle že leta 2003, ko je ZVKDS, Restavratorski center, na željo Mestne občine Piran izdelal konservatorsko-restavratorski projekt obnove vodnjaka. Projekt je bil zasnovan na podlagi številnih naravoslovnih in drugih preiskav. Izdelan je bil arhitekturni posnetek obstoječega stanja s kartiranjem poškodb na vseh kamnitih elementih, vključno s štirimi plastikami. Primerjalne študije s sorodnimi še ohranjenimi primeri tovrstnih vodnjakov (na primer vodnjaki cisterne v Vižinadi, Buzetu in Žminju v hrvaški Istri) so pripomogle k izdelavi načrta rekonstrukcije tlaka platoja, ki je bil v preteklosti deležen številnih predelav. Preiskava gradbene konstrukcije vodnjaka in preiskave materialov so pokazale, da je v zemljo vzdignjen del vodnjaka cisterne v zelo dobrem stanju. Na finem apnenem ometu je bilo ponekod opaziti le površinske razpoke in drobljenje. Na JV vogalu, kjer je na zunanji strani črpalka za vodo, ki ni prvotna, je bilo opaziti sledi popravila in montaže, vgradnje poznejše cevi ter ostanke gradbenega materiala. Prav nasprotno od notranje konstrukcije vodnjaka pa se je na kronskem delu že pri vizualnem pregledu pokazalo, da so posamezni kamniti elementi vodnjaka že močno poškodovani. Številne kamnite plošče zidu so odstopale, konstrukcijsko niso bile več stabilne. Plošče so bile prelomljene na več mestih in material na stikih elementov je bil že preperel ali odpadel. Prisotne so bile za kamen škodljive dopolnitve s sivim cementom. Približno

50 odstotkov plošč tlaka je bilo tako poškodovanih (predvsem plastenje po horizontali), da je bila nujna zamenjava z novimi elementi. Na celotni površini je bilo opaziti posledice erozijskega delovanja (atmosferski dejavniki in obraba) in ponekod prisotnost oblog različnega izvora. Površina plastik je bila zelo poškodovana predvsem zaradi negativnih atmosferskih dejavnikov, hujše mehanske poškodbe, tudi izguba originalnih delov, pa so bile posledica vandalizma. Zelo slabo stanje kamnitega materiala, pospešeno propadanje in vandalska dejanja, ki so stalno spremljala usodo štirih plastik, so vplivali na odločitev, da se originali prezentirajo v varnejšem okolju (trenutno v avli Mestne občine Piran), na njihovi prvotni lokaciji pa jih nadomestijo kopije. Prva faza posega na vodnjaku je stekla konec julija 2007, ko so se demontirali vse štiri kamnite plastike, dva stebra z bazami in kapiteli ter oba vodnjaka. Demontirani elementi so bili pripeljeni v restavratorske ateljeje v Ljubljano, kjer so se na podlagi projektne dokumentacije obnove izvedle številne sonde z namenom določitve najustreznejših tehnologij in materialov. Za odstranjevanje črnih oblog na kamniti površini plastik je bil uporabljen laser Smart Clean II. Pri določevanju optimalnih nastavitvev za odstranjevanje različnih oblog je bil v veliko pomoč prenosni mikroskop (do 50-kratna povečava s stransko osvetlitvijo, ki omogoča globinski pogled na površino). Odstranjevanje črnih oblog se je lahko konstantno nadzorovalo in takoj po opravljeni sondi se je preverilo učinek posega na omejenem območju sonde. Za odstranjevanje debelejših in trdovratnejših črnih oblog, ki so bile prisotne na mestih, ki so bila zavarovana pred direktnim vplivom meteoritnih vod, so bile uporabljene naslednje nastavitve: frekvenca 20 Hz, energija 1000 mJ, premer žarka 5 mm, fokusna razdalja 10 cm in gostota energije 5,1 J/m². Pri lažje odstranljivih oblogah pa so zadostovale naslednje vrednosti: frekvenca 10 Hz, energija 400 mJ, premer žarka 3,5 mm, fokusna razdalja 10 cm in gostota energije 4,2 J/cm². S plastik je bilo treba odstraniti številne neustrezne popravke (domodelacije iz cementa, kovinska sidra), ki so škodovali kamnu in kvarili estetsko podobo. Originalni demontirani deli so se ponovno namestili na prvotna mesta (sidranje z nerjavečimi sidri in lepljenje), nastale praznine pa so se dopolnile z umetno maso. Vse dopolnitve in delne rekonstrukcije na plastikah so bile izvedene z reverzibilnimi materiali (apnena malta). Na stebrih s kapiteli in bazami ter elementih vodnjakov in vzorcih preostalih arhitekturnih elementov (plošče zidu in tlaka) so bila izvedena poskusna odstranjevanja sekundarnih oblog z različnimi metodami (suhi led, nizkotlačno peskanje s sodo bikarbono,

nizkotlačno peskanje z abrazivnim sredstvom na osnovi aluminijevih silikatov z vodo in brez nje). Uporaba različnih medijev z variacijo nastavitve je pokazala, da je najprimernejša uporaba nizkotlačnega peskanja s pritiskom do 1,5 bara z uporabo mehkejšega medija (Alusil 100, abrazivno sredstvo na osnovi aluminijevih silikatov, trdote 6 po lestvici Mohs in granulacije 30–50 μm) v kombinaciji z vodo.

Lasersko odstranjevanje oblog (foto: J. Drešar)

Septembra istega leta je poseg stekel na vseh preostalih elementih vodnjaka, vključno s cisterno. Skoraj do zaključka posega, tj. do sredine oktobra, so dela tekla sočasno na vseh elementih vodnjaka, porazdeljenih na treh lokacijah. Na Prvomajskem trgu so bili najprej demontirani vsi neustrezni vertikalni elementi zidu in pokrivalne plošče. Elementi so se sproti označevali po predhodno izdelanih predlogah, kar je pozneje omogočilo vrnitev plošč na prvotna mesta. Sledila je demontaža kamnitih plošč tlaka in stopnic. Vsi demontirani elementi so

bili odpeljani na bližnjo lokacijo. V najeti delavnici so restavradorji centra opravili posege na originalnih demontiranih elementih (odstranjevanje sekundarnih oblog in drugih nečistoč, lepljenje in sidranje prelomljenih plošč, domodelacije in površinska obdelava dopolnjenih mest) ter pripravljali nove elemente za zamenjavo najbolj poškodovanih kamnitih kosov. Vsi novi elementi so bili izdelani iz kvalitetnega istrskega apnenca vrste kirmenjajak. Novi elementi so se površinsko uskladili z ohranjenimi originali, pokrivne plošče zidu so bile obdelane z zobatim kladivom, vertikalne plošče s špico. Manjše poškodbe so se nadomeščale z apneno malto, večje z naravnim kamnom. Geološke raziskave so pokazale, da je tlak sestavljen iz različnih vrst istrskih apnencev, vendar so tlak v preteklosti večkrat predelali in iz zgodovinskih virov je znano, da je bil v preteklosti, predvsem zaradi odpornosti proti vremenskim razmeram in možnosti obdelave, najbolj cenjena vrsta istrskega apnenca ravno kirmenjajak. Ta apnenec je bil uporabljen pri izgradnji vseh pomembnejših javnih arhitekturnih spomenikov na območju nekdanje Beneške republike. V ateljejih Restavratorskega centra so po opravljenih posegih na plastikah začeli pripravo negativa za izdelavo kopiji. Na Prvomajskem trgu so stekli vsi restavratorski posegi na kamnitih elementih, ki so ostali na prvotnih lokacijah (stabilne vertikalne plošče zidu), utrdila se je podkonstrukcija, na katero so se vračale stopnice, in očistila se je notranjost cisterne. Na ploščadi je bil pas rdeče zemlje nadomeščen z glino. Zgornja onesnažena plast mivke, približno 20 cm, se je zamenjala s 60 m³ nove rečne mivke, površina se je izravnala in začela se je rekonstrukcija tlaka. Stiki med ploščami tlaka so se zapolnili z mivko. Vračale so se vertikalne plošče zidu in pokrivalne plošče. Vsi stiki med elementi so bili zapolnjeni z apneno malto. Negativi originalnih plastik so bili pripeljani na delovišče, vzpostavljeno na trgu, in kopije so bile odliste na kraju samem. Že postavljene plastike so se še površinsko obdelale. Obnovljen je bil tudi tlak okoli kovinske črpalke in vzpostavljeno delovanje črpanja vode. Kovinska črpalčka bo nadomeščena z novo, narejeno pri istem proizvajalcu iz Varaždina, kot je bila prvotna. Poskusno je bil iz ene izmed hiš rekonstruiran dotok deževnice. Celotna rekonstrukcija bo izvedena spomladi 2008 in Mestna občina Piran predvideva uporabo te vode za komunalne namene, kar za samo cisterno pomeni idealne pogoje za ohranjanje.

Interdisciplinaren pristop nam je že od vsega začetka omogočil ne samo korektno pripravo programa in izvedbo posega, temveč tudi enkratno priložnost spoznati izredno učinkovito in kakovostno gradbeno konstrukcijo, ki se v vidnem delu zaključuje

kot umetniško dovršen spomenik. Zelo preproste tehnike za pridobivanje in shranjevanje pitne vode, ki jih zgodovina z različnimi tipologijami pozna že pri starih Grkih in Rimljanih, so v tem primeru združene v edinstven baročni spomenik na naših tleh. Izdelava kopij plastik nam je omogočila, da so originali varno shranjeni pred nadaljnjim pospešenim propadanjem, ohranjena pa je bila tudi celovita podoba trga, katere sestavni del je vodnjak z vsemi dekorativnimi elementi. Trg z vodnjakom še danes privablja številne lokalne in tuje obiskovalce, ki so presenečeno navdušeni nad tem, kar se skriva pod ploščadjo. Glede na veliko zanimanje za samo konstrukcijo in potek posega bosta v letošnjem letu pripravljene razstava in brošura na to temo, v kateri bodo predstavljeni tudi podzemni prostori, ki so širši javnosti nedostopni.

Kristina Žbona, Jože Drešar

Čiščenje notranjosti cisterne (foto: J. Drešar)

Zamenjava onesnažene rečne nivke z novo (foto: J. Drešar)

181

ESD: 524

Naselje: **Pišece**

Občina: Brežice

Ime: **Pišece – grad**

Naslov: *Pišece 1*

Področje: UA, R

Obdobje: 12.–20. stoletje

Republika Slovenija, Ministrstvo za kulturo, je s sofinanciranjem Evropskega sklada za regionalni razvoj v letu 2006 končala prvo fazo obnove gradu Pišece, in sicer statično in protipotresno sanacijo gradu, sanacijo obočnih in stropnih konstrukcij, zamenjavo stavbnega pohištva, vzdrževalne posege na fasadah, odvodnjavanje meteornih vod, restavratorska in konservatorska dela ter sanacijo opornih zidov in terase ob gradu (Varstvo spomenikov 42, Poročila, 2006, str. 109–112).

Izvajalec del, SL Inženiring s podizvajalci za posamezna gradbena in obrtniška dela, je leta 2006 dokončal vzdrževalne posege na fasadah, v celoti je zamenjano zunanje stavbno pohištvo, dokončani so tudi podporni zidovi in terasa ob vzhodni grajski fasadi.

Rekonstruiran urni stolpič na romanskem stolpu (foto: Tomaž Golob)

Med zadnjimi in najzahtevnejšimi deli v tej fazi obnove je bila rekonstrukcija zvonika na romanškem stolpu. Stolpič z mehansko uro je verni posnetek zvonika, ki so ga zgradili v drugi polovici 19. stoletja in se je iz neznanih razlogov zrušil med obema svetovnima vojnama. Nova konstrukcija je sestavljena iz armiranobetonskega okvirja z opečnim polnilom in prekrita z ometom iz hidravličnega apna. Od starega zvonika se je delno ohranil le spodnji lok urne številčnice, pod njo pa so bili fragmentarno ohranjeni ostanki baročne ure iz 18. stoletja, in sicer spodnji del v sgrafito tehniki izvedene številčnice. Polje mehanske ure kot tudi restavriranje obeh sončnih ur je izvedel Bojan Frantar iz Kranja, in sicer v freskotehniki.

V letu 2007 se je začela funkcionalna obnova gradu, in sicer za potrebe izvajanja izobraževalnih tečajev, kongresov in simpozijev. V gradu bodo tudi stalne in priložnostne razstave, zagotovljene pa bodo tudi gostinske in namestitvene kapacitete. Poleg funkcionalne obnove gradu bodo obnovili tudi grajsko gospodarsko poslopje ter uredili parkovne površine. V gospodarskem poslojpu bodo energetska postaja, servisni prostor za vzdrževalce, v nadstropju pa bodo zgradili dodatne sobe.

Pri obnovi grajskega parka bo treba urediti vse poti, namestiti parkovno opremo (koše, klopi, luči), izvesti vzdrževalne posege na vegetaciji ter parternih površinah z nivelacijo terena in njegovo ponovno zatravitvijo. Poleg tega bo treba ob gozdni meji severno od gospodarskega poslopja zgraditi novo parkirišče.

Zavod za varstvo kulturne dediščine, Območna enota Novo mesto, je v ta namen izdelal celovit konservatorski program obnove, projektno dokumentacijo pa je izdelalo podjetje GEA CONSULT, d. o. o., iz Škofje Loke.

Investitor je funkcionalno obnovo razdelil na več faz. V letu 2007 je izvajalec v drugem nadstropju vzhodnega in južnega trakta v celoti obnovil več prostorov za potrebe predavalnic, v vzhodnem in severnem traktu pa sobe za prenočitvene zmogljivosti. Restavrador Miro Klajder je s svojo ekipo izvedel restavriranje šablonskih stenskih poslikav v slavnostnih prostorih, in sicer v Dvorani prednikov in sosednjem salonu. Restavratski posegi so obsegali čiščenje in utrjevanje ohranjene poslikave, obnovo ometov ter rekonstrukcijo manjkajoče poslikave. Poleg tega so v Dvorani prednikov tudi restavrirali stropno štukaturno dekoracijo. Slednje je bilo treba v celoti rekonstruirati v sosednjih dveh prostorih.

Na obstoječe lesene stropne konstrukcije iz 16. stoletja so mizarji vgradili zvočno in toplotno izolacijo ter jo prekrili z OSB-ploščami. Sledila je

vgradnja toplovodnega sistema talnega ogrevanja in cementnega estriha, na katerega so vgradili lamelni hrastov parket iz deščic, položenih v motivu ribje kosti. V podu so skriti tudi vsi električni in strojni razvodi. V Dvorani prednikov je bilo treba zaradi večjega števila slušateljev vgraditi tudi prisilno prezračevanje. V ta namen so obrtniki vgradili v tla in v podstavek lončene peči sistema za dovod zraka, razvod za odvod zraka iz prostora pa je vgrajen v višjih delih sten in bo skrit za lesenimi okenskimi karnisami.

V slavnostnih prostorih ni bilo dovoljeno zaradi stenskih poslikav in štukatur v stene vgrajevati vtičnic, stikal in drugih električnih in strojnih naprav. Prav tako ni bilo dovoljeno na stene pritrjevati svetilk. Zato so vse vtičnice vgrajene v tleh, stikala pa v servisnem prostoru v pomožnem prostoru. Svetilke so samostojne, v Dvorani prednikov pa so obesili tudi dva kristalna lestena. Mizarji so obnovili in ponovno vgradili originalna dvokrilna furnirana vrata iz orehovine s črnimi in-tarzijskimi vložki.

Sobe, v katerih bodo prenočišča, imajo lastne sanitarije ter naravno prezračevanje. Po tleh so položili krtačene hrastove kmečke pode, ki so jih zaščitili s čebeljim voskom in palminim oljem. Vrata, ki jih je bilo treba v celoti izdelati na novo iz macesnovine, so ščetkana in zaščitena s palminim oljem. Hodniki so tlakovani z opečnimi tlakovci dim. 21 x 21 x 2 cm (izdelovalec: Tomaž Jerko iz Črnuč v Ljubljani).

V prostorih in na hodnikih se je ohranilo okoli 70 odstotkov originalnih ometov. Preostale površine so na novo ometane z ometi, izdelanami na osnovi hidravličnega apna, in prebeljene z apnenimi beleži v različnih barvnih tonih.

Tomaž Golob

Restavrirane stenske poslikave v grajskem salonu
(foto: Tomaž Golob)

182

EŠD: 7620

Naselje: **Pišece**

Občina: Brežice

Ime: **Pišece – Pleteršnikova domačija**

Naslov: Pišece 4

Področje: Z

Obdobje: 19. stoletje, prva polovica 20. stoletja

Domačija Maksa Pleteršnika stoji nekoliko zunaj naselja Pišece, na hribu severozahodno od vasi, ob stari kolovozni poti, ki je vodila proti gradu Pišece. Sama domačija stoji na izpostavljenem pobočju in je dobro vidna iz vasi. Dostop je mogoč peš iz Pišec po že omenjeni poti ali z avtomobilom po novi cesti, ki vodi proti lovski koči.

V hiši je bil leta 1840 rojen Maks Pleteršnik, jezikoslovec in avtor velikega slovensko-nemškega slovarja. Umrl je leta 1923 v domači hiši. Na njej je tudi spominska plošča, postavljena leta 1933. Domačijo Maksa Pleteršnika sestavljajo stanovanjska hiša, gospodarska poslopja, zidnica, kapela in pripadajoče zemljišče s sadovnjakom in vrtom. Danes je v delu hiše muzejska zbirka s predstavitevijo Pleteršnikovega življenja in dela.

V letu 2007 so potekala dela na rojstni hiši. Zaradi strmega pobočja za hišo se vse meteorne vode zlivajo proti sami hiši, odtok pa ni bil urejen. Zaradi tega je severna stena hiše vlažna. Zaradi potrebe po osuševanju stene in ureditvi odtoka meteornih vod od hiše je bil ob celotni severni steni izkopan jarek, v njem pa so bile postavljene drenaže cevi. Dosedanji vlažen omet je bil odstranjen in položen nov sanirni omet.

Med samimi deli je potekal pri hiši simpozij slavistov. Na uvodnem delu je odgovorna konservatorica predstavila Pleteršnikovo domačijo, njen status ter dela za ohranitev spomenika, ki so bila v preteklosti opravljena, in še posebej tista, ki so ravno takrat potekala.

Vsa dela so bila opravljena v skladu s kulturnovarstvenimi pogoji in soglasjem ter pod nadzorstvom odgovorne konservatorice.

Judita Podgornik Zaletelj

183

EŠD: 8944

Naselje: **Pivola**

Občina: Hoče - Slivnica

Ime: **Pivola – grad Hompoš**

Področje: A, R, UA, Z

Obdobje: 10. do 20. stoletje

Pred iztekom 10. stoletja se je območje okoli Pivole in ozemlje južno od današnjega Maribora znašlo v Podravski marki nemškega cesarstva. Njen prvi znani mejni grof Rahvin je prebival v pivolskem Pohorskem dvoru. Mejni grof Engelbert I. Spanheim (umrl 1096) se je s Hompoša preselil na hrib Piramido. Pohorski dvor je bil fevd štajerskih mejnih grofov in nato vojvod. V prvi fazi razvoja je imel grad obliko romanske visoke trdne hiše iz 11. stoletja, na kar poleg tlorisne situacije objekta kaže tudi njegovo ime Haus am Bacher. Grad se prvič posredno omenja leta 1124, izrecno pa leta 1181 kot castrum Haus. Hompoš sodi med najstarejše gradove v Sloveniji in se dobro navezuje tudi na izjemno pomembnost prazupnijskih oziroma romanskih cerkva v bližnjih Razvanju, Hočah in Slivnici. Hompoš štejemo za predhodnika mariborskega gradu na Piramidi in je torej tesno povezan z nastankom Maribora. Prvotna osnova današnjega gradu v obliki visoke hiše se skriva v zahodni polovici današnjega južnega trakta. Grad in njegova prezentacija sta pomembna predvsem z zgodovinskega in arheološkega vidika.

Obnova gradu za potrebe kmetijske fakultete se je začela junija 2007. V poletnih mesecih smo opravljali gradbenozgodovinske sonde, ki so omogočile sprotne navodila za sanacijo in prezentacijo, ki jih je bilo pri preprojektiranju treba upoštevati. Prav tako so potekala restavratorska sondažna dela ter arheološka izkopavanja. Na podlagi stavbnozgodovinskih, arheoloških in restavratorskih dognanj se je potrdila velika zgodovinska pričevalnost gradu, ki so ga gradili vsaj v 11. stoletju, če ne že prej.

Ves čas obnove smo se na rednih operativnih sestankih na gradbišču usklajevali z ekipo uradnih udeležencev gradnje. Prav tako smo izvajali strokovni nadzor nad primernostjo izvedbe. Na podlagi sprotnih najdb in sondažnih del smo svetovali izvajalcem, kako poškodovati čim manj strukturnih elementov spomenika. Predstavnik uporabnika, Fakultete za kmetijstvo, smo sproti seznanjali z vrednostjo posamičnih najdb in usklajevali možnosti prezentacije, ki pred začetkom gradbenih del in z njimi povezanih stavbnozgodovinskih odkritij ni mogla biti predvidena.

Obnova bo zaključena leta 2008. Takrat bomo pripravili podrobno poročilo oziroma elaborat o obnovi širšega območja gradu.

Eva Pezdíček

184

EŠD: 26623

Naselje: **Planina**Občina: *Postojna*Ime: **Planina – kapelica v Dolnji Planini**Področje: *E, R*

Obdobje: 1872

V Planini, na robu desnega ovinka glavne ceste Postojna–Ljubljana, na parc. št. 1065/1, k. o. Dolenja Planina, stoji nasproti hiše Planina 23 kapelica odprtega tipa, zidana v gotski maniri. Kapelica ima kvadraten tloris. Ob straneh prednje fasade sta postavljena zidana slopa s profilirano izvedenim vzorcem v ometu, ki se zaključujeta s fialama. Dvokapna streha, prevlečena s pločevino, sledi notranjemu oboku. Šilastoločna vhodna odprtina je opremljena z lesenim krogovičjem.

Kapelica ima tri zidane fasade. Stranski dve se odpirata z ozkima in visokima, šilasto zaključenima oknom, zadelanima z leseno polkno. Ob zadnjo steno je v notranjosti prislonjena s kamnito ploščo prekrita mensa z napisom Matija Koren in letnico 1872. Nad njo se pne večje leseno razpelo s Križanim. Ob kapelici rasteta dva velika divja kostanja.

Kapelica v Dolnji Planini (foto: E. Belingar, 2007)

Kapelico je dal postaviti domačin Matija Koren, rojen leta 1803 in umrl leta 1873 v Ljubljani. Ta veleposestnik iz Planine je živel v hiši, ki je postavljena nasproti kapelice in danes nosi številko 23. Bil je tudi lastnik sosednje zgradbe Planina 24, v kateri je bila gostilna. Matija Koren naj bi bolehal, v zahvalo za premagano bolezen pa je dal postaviti kapelico. Matija Koren je pokopan na pokopališču v Planini, kjer ima grob s kamnitim nagrobnikom, na njem pa epitaf: Pokriva grob te oče dragi, ki ljubil goriko svojo si družino, ki živel si možak preblagi, za vero sveto in za domovino. Naj truplo v miru zdaj počiva, naj duša rajsko srečo uživa.

Po posestniku je dedoval njegov sin Karel Koren, ki je v bližini sezidal še hišo z današnjo številko 25 ter dvignil hišo Planina 23, ki je bila prej pritlična. Verjetna letnica teh sprememb je 1888, ki je vklešana v ravno preklado kamnitega portala hiše Planina 23. Pozneje sta hiši prešli v več rok. Trgovina, mesnica in gostilna so delovale do leta 1945, ko je bila posest skoraj v celoti nacionalizirana.

Kapelica je postavljena ob robu cestišča, podprtega s škarpo, ki pa sta jo bližnji drevesi razrušili, tako da je v dolžini več metrov sploh ni bilo več. Ker je obstajala zelo velika verjetnost porušitve roba cestišča, hkrati pa tudi kapelice, smo pozvali Direkcijo RS za ceste, naj ukrepa, saj poteka škarpa po zemljišču v državni lasti. Obenem smo ugotovili, da so poškodbe na kapelici, zaradi katerih je potrebna njena sanacija, nastale predvsem zaradi zamakanja, saj so bila dela ob ublažitvi desnega ovinka v petdesetih letih 20. stoletja izvedena nestrokovno. Na makadamskem izogibališču nad škarpo je namreč ob nalivih zastajala voda in se tam dalj časa zadrževala, kar je tako na škarpi kot na izogibališču povzročalo poškodbe.

Sama kapelica je v slabem gradbenem stanju. Ometi, posebej na dekorativno obdelanih delih fasade na zunanjsčini kapelice so močno poškodovani. Prisotne so razpoke, odstopanje, podmehurjenost, preperelost, odpadanje in luščenje vrhnjih plasti ometa. Omet je pri tleh močno preperel in bi ga bilo treba nadomestiti. V notranjsčini kapelice je bilo ugotovljenih osem plasti beležev. Beleži v notranjsčini se luščijo in odpadajo. Omet je približno 30 cm od tal močno preperel in bi ga bi bilo treba nadomestiti.

Izdelani so bili tehnični posnetek obstoječega stanja, program in ocena konservatorsko-restavratskih posegov za sanacijo kapelice ter krogovičja in razpela v kapelici ter strokovne podlage za razglasitev za spomenik lokalnega pomena.

Najprej je bilo treba zagotoviti statično sanacijo terena, na katerega je kapelica postavljena. Po dolgotrajnem dopisovanju in posredovanju je v

avgustu 2007 Cestno podjetje Koper po naročilu Direkcije RS za ceste izvedlo sanacijo poškodovane škarpe v Planini: zabetonirala se je izpodjeda pod kapelico in izvedel se je betonski podporni zid nižje višine, kot je bil prvotni, ter provizorični odtočni jarek na izogibališču za odvajanje meteorne vode. Izvedbo kamnite obloge podpornega zidu po vzoru še ohranjenega dela je Direkcija RS za ceste uvrstila v predlog plana za leto 2008.

Nad škarpo sta zasajena dva kostanja, katerih koreninski sistem drži skupaj tako škarpo kot rob cestišča, po katerem poteka promet na odseku ceste Planina–Ravbarkomanda. Oba sta v izredno slabem stanju in potrebna takojšnje sanacije, posredno pa z odpadlimi vejami predstavljata tudi potencialno nevarnost za kapelico samo. V oktobru 2007 smo pridobili mnenje za oceno stroškov za izvedbo nujno potrebnih del na kostanjih, ki bi ju bilo treba vsaj obrezati in v naslednjem letu zdraviti, saj je v nasprotnem primeru ogrožen obstoj kapelice, obstaja pa tudi možnost oviranja prometa po cesti.

Konservatorski cilj je statično stabilna ter sanirana kapelica z restavratorsko obnovljenimi detajli. Glede na zgoraj povedano, je realizirana le prva točka programa.

Eda Belingar, Andrej Jazbec

185

EŠD: 6277

Naselje: Počehova

Občina: Maribor

Ime: Počehova – hiša Počehova 35

Naslov: Počehova 35

Področje: E

Obdobje: prva polovica 19. stoletja

Večjo, nekoč gosposko zidanico iz 19. stoletja z ohranjeno vinsko kletjo, leseno prešo, datirano z letnico 1851, in stanovanjskim delom ter pripadajoče posestvo so lastniki z denacionalizacijo dobili vrnjeno. Začeli so urejati vinograde in obnavljati stavbo. Ko so uredili s strankami, ki so bile v njej naseljene, so najprej obnovili streho, da so preprečili nadaljnje propadanje stavbe.

Poslopje Marinovega vinogradniškega posestva stoji v bližini Maribora, v rahlem pobočju zahodno od ceste, ki vodi skozi Počehovo. Stavba, grajena v dveh fazah, je podolžnega tlorisa, v celoti podkletena in poudarjena z osrednjim izstopajočim rizalitom. Krita je z dvokapno strmo streho. Poudarjeno sredinsko trikotno čelo dopolnjuje dekorativno oblikovan lesen strešni okrasek. Fasada je bogato

členjena z rustiko in pilastri v spodnjem, kletnem delu in profiliranimi okenskimi obrobami, mejnim in podstrešnim zidcem ter šivanimi robovi v zgornji, stanovanjski etaži.

V letu 2007 so lastniki na podlagi naših konservatorskih smernic in pod konservatorskim nadzorom obnovili glavno, jugovzhodno fasado. Pri tem je bilo treba urediti kletna okna, eno neustrezno odprtino zazidati, tri odprtine pa zmanjšati na velikost originalne kletne odprtine. Izdelana in vstavljena so bila vsa nova kletna okna po vzoru starih. Korigirati je bilo treba tudi neustrezno okensko odprtino v nadstropju stavbe. Pri obnovi fasade je bilo treba odbiti poškodovane dele ometov in jih nadomestiti z novimi, apnenimi, izdelati nove manjkajoče profilirane okenske obrobe, dele mejnega in strešnega zidca ter popraviti šivane robeve in pilastre v osrednjem rizalitu. Fasada je pobarvana v svetlooker barvi.

Vzporedno s fasado so se lastniki lotili tudi prenove kletnih prostorov s prešo in vinsko kletjo. Tu je bilo treba ohranjati razporeditev prostorov, originalno vinsko klet, vse oboke, vsa stara vrata in leseno prešo, neustrezna vrata vinske kleti pa zamenjati z novimi, narejenimi po analogiji. V lanskem letu so bila restavrirana obojna zunanja dvokrilna kletna vrata, ki so nameščena v rizalitu glavne, južne fasade, in notranja vrata v kletnih prostorih, neustrezna vrata vinske kleti pa bo treba nadomestiti z novimi, narejenimi po analogiji. Pri obnovi vrat so bili ohranjeni ter ustrezno restavrirani staro okovje in kljuke. Poškodovane, odpadajoče omete iz obočnih pol in ostenja je bilo treba odstraniti in nadomestiti z novimi, apnenimi. Obnoviti je treba ohranjeno leseno emporo oziroma notranji gank v prostoru preše. Poškodovane lesene dele konzol in ograje je treba zamenjati z novimi, narejenimi po vzoru starih, originalnih. Prostore je treba tlakovati z opečnimi tlakovci po vzoru še delno ohranjenih v prostoru preše, leseno prešo je treba strokovno restavrirati in ohraniti vse njene stare originalne dele (vreteno, prešpan, krnico ...) ter jih ustrezno sanirati.

Jelka Skalicky

186

EŠD: 1880

Naselje: Podgorje

Občina: Kamnik

Ime: Podgorje – cerkev sv. Nikolaja

Področje: UA

Obdobje: 18. stoletje, 19. stoletje, 1897, prva polovica 20. stoletja

Najstarejši ohranjeni dokument, ki priča o cerkvi sv. Nikolaja v Podgorju, je Popis cerkvenih dragocenosti iz leta 1526. Cerkev je bila v obdobju reformacije pomembno središče vodilnih reformistov na tem območju. Danes v svoji gradbeni strukturi nima ohranjenih vidnih srednjeveških arhitekturnih elementov. Največjo preobrazbo je doživela v baroku. Predelali so jo v smislu baročne enoladijske cerkve brez kapel s poligonalo zaključenim prezbiterijem. Prezbiterij je obrnjen proti severozahodu. Zvonik se je ob potresu leta 1895 porušil in bil nato na novo pozidan. Po načrtih podgorskega podobarja Florijana Vidica je dobil tudi novo obliko strehe. Na vzhodni strani je k prezbiteriju prisljonjena zakristija.

V začetku leta 2007 se je župnik Tone Dular odločil prenoviti streho in fasado cerkve. Pločevinasto streho zvonika so zamenjali z novo bakreno. Izdelana je bila natančno po obliki stare. Ladjo strehe so prekrili z bobrovcem opečnate barve.

Sondiranje zvonika, ki je potekalo v letu 2006, je pokazalo, da je bil prvotni originalni omet na zvoniku že enkrat odstranjen. Na sekundarnem obstoječem ometu smo našli štiri barvne plasti, od najstarejše svetlomarelične do toplega okra. Na zvoniku ni bilo najdenih šivanih vogalov ali vertikalno naslikanih dekorativnih pasov. Kamniti okvirji lin so bili pokriti z ometom, pozneje so bili očiščeni in prezentirani. Ob zadnji prenovi zvonika so staro uro na zvoniku preslikali s črno barvo. Pod njo je bila najdena stara ura, ki je bila poudarjena z več barvnimi pasovi v sivi, modri, zeleni, rdeči in rumenem okru ter z belo številčnico. Stara ura je bila v času prenove fasade zvonika rekonstruirana. Omet na zvoniku je bil odstranjen le tam, kjer je bil že močno načet in nabuhel. Naša želja je bila ohraniti omet v čim večji možni meri. Fasado zvonika smo tonirali v nežno marelični barvi. Vse izstopajoče elemente smo poudarili s toplo belo barvo.

V marcu 2007 smo opravili tudi sondiranje fasade ladje in prezbiterija. Pokazalo se je, da je obstoječi omet sekundaren in zelo slabo sprijet s podlago. Cerkev je bila v času predhodne prenove nadzidana za približno 40 cm. Ni bilo najdenih ostankov morebitnega srednjeveškega ometa.

Sonde so pokazale, da so bile vse lizene na fasadi prezbiterija in ladje poslikane s šivanimi vogali v grafitno sivi barvi. Šivani vogali so se zaključili z reliefno izstopajočo bazo, ki je bila pobarvana z grafitno sivo barvo. Fasada cerkve in prezbiterija je bila obnovljena natančno po izsledkih sondiranja, ki ga je opravila restavratorka Eva T. Andlovic.

Maja Avguštin

187

EŠD: 5062

Naselje: **Podmelec**

Občina: Tolmin

Ime: **Podmelec – kašča pri domačiji Podmelec 49**

Naslov: *Podmelec 49*

Področje: E

Obdobje: 1723, prva četrtina 18. stoletja

Ena najstarejše datiranih lesenih kašč na Tolminskem, z letnico 1723, ima iz kamna zidano osnovo. Leži v okviru domačije pri Hvali, zaselek Hum, v naselju Podmelec. Kašči je bila leta 2000, v okviru popotresne obnove Posočja, že sanirana zidana osnova, izvedeni so bili zunanji in notranji ometi ter konservatorsko je bila zaščiten bruna.

Pred približno dvajsetimi leti je slamkrovec Avguštin Šorli iz Kneških Raven, z domačije pri Francu, kašči s slamo prekril desno strešino, novembra lani pa je njegov sin Slavko zaradi dotrajane slamate kritine prekril še levi del strehe.

Kašča je, upoštevajoč izročilo prekrivanja tovrstnih objektov na Tolminskem, prekrita s slamo. Hvalevredno je, da se je znanje prekrivanja slamatih streh preneslo na mlajšo generacijo družine Šorli, tudi na vnuka.

Andrejka Ščukovt

Podmelec, kašča, prekrivanje strehe s slamo
(foto: A. Ščukovt)

188

EŠD: 271

Naselje: **Podstenice**

Občina: *Dolenjske Toplice*

Ime: **Kočevski rog – Baza 20**

Področje: *Z*

Obdobje: *sredina 20. stoletja, druga svetovna vojna*

Baza 20 v Kočevskem rogu je edini ohranjeni skrit sedež vodstva odporiškega gibanja v drugi svetovni vojni. Šestindvajset lesenih objektov se je ob dokaj rednem vzdrževanju ohranilo v precej neprimernem okolju gozda. Od leta 1994 potekajo obnovitvena dela na posameznih objektih. Kmalu bo cikel obnove, ko so vsi objekti dobili novo kritino, zaključen.

V letu 2007 so potekala dela na objektu št. 20 – elektrarna, kjer je bilo treba popraviti preperel pod pred vhodom v barako, ter na objektu št. 18 – kuhinja zaščitnega bataljona s skladiščem; oba sta dobila novo streho iz skodel. Objekti so bili očiščeni in premazani z ustreznimi zaščitnimi sredstvi za les.

Kot posledica geodetskih izmer v letu 2006 so bila območja Baze 20, bunkerja 44 ter partizanske bolnišnice Jelendol izločena iz velike parc. št. 1611/1, k. o. Podstenice. Posamezna spomeniška območja so dobila svoje parcelne številke, katerih meja se ujema z območji spomenikov državnega pomena.

V okviru ureditve informacijskega centra Baze 20, ki ga je v prostorih Sprejemnega centra pri Bazi 20 uredil Dolenjski muzej, so bili postavljeni panoji razstave Kulturna dediščina v Kočevskem rogu – 60 let ohranjanja in obnove spomenikov NOB, ki jo je ZVKDS, OE Novo mesto, pripravil leta 2005. Na odprtju je odgovorna konservatorica na kratko predstavila zgodovino konservatorskih posegov v Kočevskem rogu s poudarkom na posegih v zadnjih letih.

Vsi posegi so potekali usklajeno med izvajalci Varpremom iz Ljubljane, Bojanom Koželjem iz Stahovice, Dolenjskim muzejem kot upravljavcem in ZVKDS, OE NM, v skladu s smernicami in kulturnovarstvenim soglasjem.

Judita Podgornik Zaletelj

189

EŠD: 11118

Naselje: **Podzemelj**

Občina: *Metlika*

Ime: **Podzemelj – arheološko najdišče Kučar**

Področje: *A*

Obdobje: *prazgodovina, novi vek*

Lokacija načrtovane gradnje zidanice na parc. št. 36/5, k. o. Podzemelj, se nahaja znotraj enote dediščine Podzemelj – arheološko najdišče Podzemelj (EŠD 11.118), ki je bilo razglašeno z Odlokom o razglasitvi prazgodovinskega gradišča in kasno antične naselbine na Kučarju, grobišč pri vaseh Grm, Zemelj, Podzemelj, Otok in Škrilje za kulturni spomenik (Skupščinski Dolenjski list, št. 18/88-242). Arheološko vrednotenje na območju gradbenega posega je bilo opravljeno 11. 2. 2007 pod vodstvom mag. Maše Sakara Sučević, univ. dipl. arheologinje, in nadzorom doc. dr. Philipa Masona, univ. dipl. arheologa. Na območju smo izkopali dva testna jarka v velikosti 1 x 1 m in en testni jarek v velikosti 2,20 x 1 m.

Ugotovitve

1. VTJ 1 in 2 smo našli na arheološke artefakte, vendar v nobenem testnem jarku nismo zasledili morebitnih arheoloških struktur.

2. Parcela leži na blagem pobočju, ki se nagiba v smeri severovzhod–jugozahod in je bilo v preteklosti obdelovano. V TJ 1 smo našli na recentno odpadno jamo. Na zgornjem delu parcele so zasajena sadna drevesa, na spodnjem pa vinograd. Nad parcelo se širi gozd.

3. Plasti v TJ kažejo na človekovo dejavnost pri njihovem oblikovanju. VTJ 1 je bil teren v preteklosti izkopen in nasipan.

4. VTJ 1 nismo prišli do geološke osnove. Plast SE 002 predstavlja nasutje, SE 003/004 pa recentno odpadno jamo. Plast 005 je koluvij. V TJ 2 smo prišli do geološke osnove na globini 30 cm. Plast SE 002 predstavlja ornico. Geološko osnovno predstavlja gnetljiva meljasto glinasta ilovica s sivim apnencem. V TJ 3 smo prišli do geološke osnove v globini 50 cm. Plast SE 002 tvori ornico, SE 003 pa je koluvij. Geološka osnova je sivi apnec.

Za pregledano območje lahko na podlagi odkrite stratifikacije plasti trdimo, da se lokacija nahaja znotraj območja človekove aktivnosti v bližnji preteklosti. Železova žilindra iz TJ 1 priča o prazgodovinski naselbini v neposredni bližini parcele. Novoveška keramika pa opredeljuje recentno odpadno jamo na območju TJ 1.

Philip Mason, Maša Sakara Sučević, Ildikó Pintér

190

EŠD: 7771

Naselje: **Polički Vrh**

Občina: *Pesnica*

Ime: **Polički Vrh – Jareninski dvor**

Naslov: *Polički Vrh 1*

Področje: *E*

Obdobje: *17.–19. stoletje*

Kompleks Jareninskega dvora, ki ga sestavlja baročni двореc z gospodarskimi poslojji iz 19. stoletja, leži v ozki dolini Poliškega Vrha, ob cesti, ki vodi iz Jarenine v Šentilj.

Dvorec so po enotnem konceptu pozidali v poznem 17. stoletju. Nekaj predelav je doživel v 18. in 19. stoletju. Je enonadstropno poslopje v tlorisu v obliki črke T. Pokriva ga opečna strma streha, iz katere se dviga stolpič nekdanje kapele s čebulasto bakreno streho. Nad vhodom v двореc je vzdian admontski grb, levo je kamnit baročno oblikovan portal, vhod nekdanje kapele. Fasado členijo bogata baročna profilacija in okvirji za freske. Okna v nadstropju imajo kamnite obrobe in so zavarovana s kovanimi baročnimi mrežami. Kletni prostori, prostori v pritličju in veža v nadstropju so obokani. Prostore v nadstropju krasi štukaturna ornamentika.

Nekoč veliko vinogradniško posestvo benediktinskega samostana iz Admonta z Jareninskim dvorom je bilo ob koncu leta 2003 vrnjeno samostanu. Pol stoletja potem ko je bilo posestvo nacionalizirano, je z njim gospodaril in upravljal Agrokombinat Maribor, ki poslopja ni vzdrževal. Zanamarna poslopja je začel novi lastnik takoj urejati, obnovil je tudi vinograde. Pripravil je vso potrebno dokumentacijo. Na podlagi arhitekturnih posnetkov objektov ter konservatorskega programa za obnovo poslojij je bil izdelan načrt prenove dvorca in gospodarskih objektov in pridobljeno gradbeno dovoljenje (VS, Poročila 42/05, 2006).

Leta 2006 je bilo prenovljeno gospodarsko poslopje, ki stoji ob cesti na zahodni strani dvorca, v njem je proizvodnja za predelavo grozdja in proizvodnjo vina. Istega leta je bila obnovljena streha na dvorcu in odstranjen mlajši neustrezn prizidek na severni strani poslopja (VS, Poročila 43/06, 2007).

Leta 2007 sta potekali gradbena sanacija kletnih prostorov v dvorcu ter prenova prostorov za namene vinske degustacije in prodajo vin.

Klet sestavljajo trije prostori v vzhodnem traktu poslopja. Vinska klet je dolg obokan prostor s štirimi kamnitimi slopi. Slopi so sestavljeni iz peščenčevih klesancev, oklepajo jih posneti paličasti zaključki. Kletne stene so kamnite in ometane, banjasti obok s sosvodnicami je grajen iz opeke. Glavni segmentno zaključeni vhod v vinsko klet je na južni strani dvorca. Na južnem ostenju je še ohranjen danes zazidan, polkrožno zaključen kamnit portal iz peščenca, nekdanji primarni vhod v vinsko klet. Nekoč je verjetno obstajala tudi povezava iz vinske kleti (ohranjena stenska niša v vzhodnem ostenju kleti) v prostor preše, ki se nahaja na skrajnem vzhodnem delu poslopja in zavzema dve

etaži. V prostoru z lesenim tramovnim stropom sta nekoč stali dve leseni preši. Oba manjša kletna prostora, eden s križnim obokom, drugi z banjasto oblikovanim in delno ohranjenim opečnim tlakovcem (stari format opeke), sta locirana na zahodni strani velike vinske kleti.

Kletna okna imajo gladke kamnite obrobe, ena kamnita obroba je še poznogotska, posneta na ajdovo zrno. Dve večji kletni okni sta novejši, novejšega datuma so tudi ostala kletna vrata.

Prvotni kletni prostori, ki ne ustrezajo več zahtevam sodobnega kletarjenja in vinarstva, so bili gradbeno sanirani in preurejeni v prostore za pokušino in prodajo vin.

Dela v kletnih prostorih so se začela spomladi. Ob večjem deževju se je v kletnih prostorih pojavila voda, zato je bila ob celotni severni strani dvorca izvedena drenaža. Da bi preprečili morebitne vdore vode ob nepredvideno visoki podtalnici, je bila izvedena drenaža tudi v kletnem prostoru.

V vseh prostorih je bilo treba odstraniti cementne estrihe. V enem prostoru so bili še ohranjeni ostanki opečnega tlakovca (stari format opeke). Po sondažnih raziskavah je bilo potrjeno, da se pod cementnim tlakom strukture starejših tlakov niso ohranile, zato smo se odločili za tlakovanje s staro opeko, kot je bila ohranjena v delu ene izmed kleti. Za tlakovanje je bila uporabljena stara opeka porušenega gospodarskega poslopja, lociranega južno od dvorca.

Na nekaterih mestih so bili ometi zaradi vlage močno poškodovani, marsikje tudi povsem dotrajani ali neustrezn, ker so jih popravljali, dopolnjevali ali nadomeščali z novimi, neprimernimi. Dotrajane omete v prostorih je bilo treba v celoti odstraniti. Izdelan je novi enoplastni apneni omet, ki se prilagaja strukturi kamnite stene. Stene so pobeljene.

Pri obnovi ometov so bile odstranjene vse stare električne in vodovodne instalacije ter odstranjene neustrezne luči na obokih. Instalacije so nove, prav tako svetila, ki so nameščena na nemotečih mestih.

Urediti je bilo treba neustrezne okenske odprtine, zamenjati večje neustrezno veliko okno na južni fasadi dvorca z manjšim, enake oblike in velikosti, kot so druga kletna okna, na severni strani dvorca pa je bilo treba sekundarno okensko odprtino zazidati. Vsa kletna okna so bila dotrajana, novejša vrata pa neustrezna. Vstavljena so nova hrastova okna, izdelana po vzoru starih oken. Nova vrata so izdelana po analogiji kletnih vrat in so hrastova.

Prostori so opremljeni z enostavno izdelanim hrastovim pohištvo, sanitarije so urejene v zadnjem kletnem prostoru, delilne stene so iz

montažnih plošč, ki ne segajo do stropa, tako da je obok viden.

Jelka Skalicky

191

EŠD: /

Naselje: **Poljane pri Mirni Peči**

Občina: *Mirna Peč*

Ime: **ETP na trasi novogradnje vodovodnega omrežja višinske cone Občine Mirna Peč, 1. faza**

Področje: *A*

Obdobje: *prazgodovina*

Ekstenzivni terenski pregled 4700 m dolge trase je opravila ekipa PJP, d. o. o., pod vodstvom Mihe Murka. Trasa poteka po hribovitem in gozdnatem terenu mimo vznožja hriba Sv. Ana pri Vrhpeči, na hribu se nahaja prazgodovinsko gradišče Vrhpeč – arheološko najdišče Sv. Ana (EŠD 8626). Trasa je bila razdeljena na sedem območij. Pri delitvi so bile upoštewane različna geološka osnova in prometnice. Med glavno cesto Mirna Peč–Trebnje in vasjo Poljane pri Mirni Peči je bila na zemljišču s parc. št. 2283, k. o. Hmeljčič, najdena lončenina iz prazgodovinskega obdobja. Zemljišče oziroma njiva se nahaja v dolinici. Lončenina je bila prinesena v procesu erozije z bližnjega pobočja, poraslega z gozdom.

Katarina Udovč

192

EŠD: 3276

Naselje: **Ponikva**

Občina: *Šentjur pri Celju*

Ime: **cerkev sv. Martina škofa**

Področje: *UA*

Obdobje: *pozni barok*

Restavratorska delavnica škofije Maribor, zanj Mladen Kuhl, akad. kip. rest. spec., je v letih 2005 in 2006 na podlagi kulturnovarstvega soglasja OE Celje restavriral stare baročne klopi in spovednici, ki so stale pod pevskim korom. Po vzoru vrat pred severnim stopniščem na pevski kor so bila narejena nova manjkajoča vrata pred južnim stopniščem. Župniji Ponikva, ki je v celoti financirala restavriranje omenjene opreme, je bilo podano konservatorsko izhodišče za obnovo obstoječih baročnih stopnic na pevski kor; te so narejene iz hrastovih brun, verjetno iz nekega podrtega gospodarskega poslopja, v kombinaciji s pohodno površino iz opek.

Bogdan Badovinac

193

EŠD: 16790

Naselje: **Poreče**

Občina: *Vipava*

Ime: **Poreče – arheološko najdišče Mlake**

Področje: *A*

Obdobje: *prazgodovina*

Ob gradnji novega strelišča (rekonstrukcija obstoječega) v bližini arheološkega območja Mlake, kjer so bile ob gradnji hitre ceste Razdrto–Vipava odkrite sledi uničene naselbinske bronastodobne plasti, je ZVKDS, OE Nova Gorica, kljub negativnim rezultatom predhodnega površinskega in podpovršinskega pregleda izvajal spremljevalni arheološki nadzor zemeljskih del (P. Bratina, VS 39–41, 2006, str. 150). Lokacija strelišča leži v zgornji Vipavski dolini, pod jugozahodnimi obronki Nanosa med Vipavo in Podnanosom. Območje je že vrsto let služilo vojski kot vadbišče, kar so potrdili tudi predhodni pregledi. Zato nas je toliko bolj presenetilo odkritje odlomkov bronastodobne keramike. Pod strojno odstranjenim humusom smo najdbe, ki so ležale na geološki podlagi, zasledili v severovzhodnem delu obnovljenega strelišča, zamejene na prostoru, velikem 7 x 5 m, kar govori za intaktno plast in manj za gradivo v sekundarni legi. Odkrite prazgodovinske sledi ponovno potrjujejo velik arheološki potencial tega prostora in verjetnost obstoja manjših naselbin – prazgodovinskih skupnosti. Keramično gradivo je zelo sorodno najdbam, odkritim v neposredni bližini na aluvialni ravnici na najdišču Mlake. Slaba ohranjenost gradiva pa kaže na zunanje dejavnike, kot so močna erozija in propadanje zaradi intenzivnega vodnega delovanja, pa tudi dolgotrajne uporabe tega prostora za vojaško vadbišče.

Patricija Bratina

194

EŠD: /

Naselje: **Predtrg**

Občina: *Radovljica*

Ime: **arheološko najdišče Preval**

Področje: *A*

Obdobje: *prazgodovina*

Arheološko najdišče Preval pri Radovljici leži SV od Radovljice oziroma J od vasi Vrbnje na zadnji terasi nad radovljiško ravnino na parc. št. 1163/10, 1137/10, 1138/1, 1141/2, 1152/1 in 1155/1, k. o. Mošnjje. Avtocestna trasa, ki tukaj v ravni liniji seka ovinek sedanje magistralne ceste

med Brezjami in Radovljico, je zahtevala globok usek v rob terase ter prestavitve magistralne ceste, kar je pomenilo uničenje celotnega območja S nad sedanjo cesto.

Predhodni pregledi avtocestne trase najdišča niso odkrili, najdeno je bilo šele ob nadzoru nad prvimi zemeljskimi deli (najditelj Andrej Čučnik). Obseg in arheološki potencial najdišča sta bila nato potrjena s strojno izkopanimi testnimi jarki. Ugotovljeno je bilo, da bodo raziskave morale obsežati površino 12.500 m². Dela so pod vodstvom ZVKDS, OE Kranj (Milan Sagadin), potekala v zimskem času od 9. 1. do 3. 4. 2007, opravila pa jih je ekipa, sestavljena iz podjetja A & K, Andrej Čučnik in družbeniki, ter Gorenjskega muzeja. Operativni terenski vodja del je bil Drago Svoljšak, sodelovali so še arheologi Barbara Hofman, Bojana Rozman in Barbara Ravnik Toman. V končni fazi so raziskave obsegle 13.450 m² in so vključevale še razširitev na najdišče Preval I, ki je segalo že na pobočje pod robom aluvialne terase, na kateri leži glavna najdišča. Izkop je bil opravljen med avtocestnima profiloma 149 in 159, in sicer po kvadrantih 5 x 5 m, razporejenih ob koordinatnih oseh X (smer JZ–SV) in Y (smer SZ–JV).

Stanje terena ob odkritju arheoloških ostalin je v posameznih delih že kazalo uničenja depozitov, obenem pa tudi, da gre za enoplastno prazgodovinsko naselbino. S strojnim odzivom humusa v debelini 20 cm se je na dveh ledeniških grebenih že razkril prod. Značaja najdišča in kratkim rokom za raziskave je bila prilagojena tudi metoda izkopavanja. Na območjih ugotovljene koncentracije najdb in struktur je bil uporabljan izključno ročni izkop, s strojnim izkopom pa so bili odstranjeni še preostali humus in površine brez arheoloških zapisov. Kulturna plast, ki je v povprečju dosegala 25 cm debeline, je bila kopana po režnjih, za vsakega od njih je bila dokumentirana distribucija najdb. V posebej izbranih strojno izkopanih testnih jarkih so bili tudi očiščeni in dokumentirani profili, ki pojasnjujejo arheološko in geološko stratigrafijo najdišča. Dokumentacija obsega tekstualne opise, fotografske posnetke (analogne in digitalne, tudi vertikalne), risbe (profili in posamezne strukture) ter vzorce sedimentov in oglja.

Med strukturami, odkritimi na najdišču, so posebno pomembne groblje. Za dve od njih, ki v obliki dolgih grebenov spremljata konfiguracijo terena, obenem pa nista vezani na obstoječo parcelno razdelitev, je bilo na podlagi drobnih najdb in stratigrafskih odnosov ugotovljeno, da predstavljata njivski groblji, nastali s trebljenjem prazgodovinskih njiv. Pet ostalih manjših grobelj

predstavlja sled posameznih bivalnih objektov. Praviloma sledijo orientaciji S–J, ki je značilna za vse objekte na Prevalu in jo narekuje orientiranost ledeniškega grebena na vzhodnem robu najdišča. Naselbinskim objektom pripadajo tudi številne jame za vertikalne kole (stojke) in več shrambnih ali odpadnih jam. Koncentrirale so se predvsem med dvema plitvima ledeniškim grebenoma, kjer se je v plitvem podolju formiral debelejši zemljeni sloj. Odkritih je bilo tudi pet kurišč, od katerih je bilo kurišče 1 glede na svojo velikost, strukturo obroča iz večjih kamnov, obilnih ostankov keramičnega posodja v sredini in močno prežgane ilovnate podlage opredeljeno kot lončarska peč. Obsežna naselbina na Prevalu kaže jasno urbanistično ureditev. Narekuje jo vzhodni rob, ki ga predstavlja ledeniški greben, plitvejši notranji grebeni pa ločujejo prazgodovinska polja z debelejšimi humoznimi plastmi od poseljenih površin. Razporeditev vseh struktur (groblje, jame, kurišča) sledi osnovni usmeritvi S–J in se natanko pokriva z distribucijo drobnih najdb. Keramika je oblikovno dokaj pestra, sodi v čas zaključka KŽG (9.–10. stoletje pr. n. š.). Ugotovljene so vsaj tri gospodarske panoge (poljedelstvo, lončarstvo, tkalstvo – velika koncentracija uteži za starve in vijčkov). Najdba kamnite pušične osti v ornici je osamljen dokument starejših dogajanj na tem območju, srebrnik cesarja Hadrijana in nekaj antičnih keramičnih odlomkov pa kažejo na obstoj komunikacije med bližnjima pomembnima najdiščema Mošnje in Rodine.

Milan Sagadin, Drago Svoljšak

Osrednji del prazgodovinske naselbine na Prevalu
(foto: D. Svoljšak)

195

EŠD: 574

Naselje: **Prem**

Občina: *Ilirska Bistrica*

Ime: **Prem – grad**

Naslov: *Prem 39*

Področje: *UA*

Obdobje: *od 12. stoletja do prve polovice 20. stoletja*

Prem, poznogotsko okno (foto: K. Zalar)

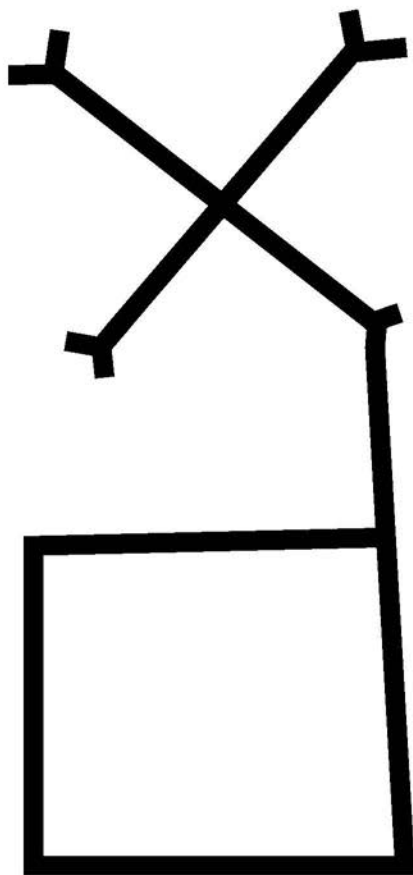

Mogočni grad na Premu nad okljukom reke Reke doživlja po mnogih stihijskih posegih vanj vse od osemdesetih let 20. stoletja boljše čase. Po konservatorskem programu in pod nadzorom našega zavoda je bila v celoti izvedena nova streha gradu, očiščene so slikarije v salonu in v kapeli ter začeta so dela za ureditev muzejske zbirke v drugem nadstropju palacija. Dokončanje sanacije in prezentacije poslikave iz tridesetih let 20. stoletja (avtor slikar Mario Lannes) ter ureditev zbirke sta predvideni v začetku leta 2008. Za streho in slikarije prispevata sredstva Občina Ilirska Bistrica in Ministrstvo za kulturo, za ureditev zbirke pa se črpajo sredstva iz evropskih skladov.

Pri sanaciji stopnišča palacija so bile pod ometom odkrite odprtine vhodne osi nekdanjega palacija pred izvedbo novega stopnišča v prvi polovici 17. stoletja V prtiličju je to polkrožni portal, grajen iz več kosov in zelo poškodovan, v pianu nobile je bilo odkrito poznogotsko okno in v drugem nadstropju še eno profilirano okno, ki pa je tudi močno poškodovano. Poznogotsko okno je zaključeno z ravno preklado, ima profiliran okvir, je predeljeno s križno delitvijo polj in ima dve tristrano zaključeni polici. Na oknu je kamnoseški znak, ki se pojavlja tudi na stebrih kapele. Dragoceno nekdanjo vhodno os bomo skušali prezenti-

rati v naslednjem obdobju z nadaljnjo raziskavo (odprtine so zdaj v medetažah in delno zazidane z obokom) in domodelacijo manjkajočih delov.
Bojan Klemenčič

Prem, kamnoseški znak na polici okna (izris: K. Zalar)

196

EŠD: 2389

Naselje: **Pšata**

Občina: *Domžale*

Ime: **cerkev sv. Petra**

Področje: *UA*

Obdobje: *17.–19. stoletje*

Pšata je razpotegnjena vas, ki leži ob potoku Pšata, ob cesti, ki iz Domžal vodi proti Dragomlju. Vas se je formirala okrog cerkve sv. Petra. Cerkev ni orienti-

rana in je nastajala v več gradbenih fazah od zgodnjega srednjega veka.

Šata se v pisnih virih prvič omenja že leta 1302 kot Peyzhat. Ohranil se je dokument iz leta 1393, ki govori o Veitlu von Pyschatu, ki je podaril nekaj svoje zemlje zato, da bi lahko imela kapela sv. Petra vedno svojega duhovnika. Iz tega dokumenta lahko torej sklepamo, da je v 14. stoletju na mestu današnje cerkve stala najprej kapela, to pa so pozneje prezidali in jo oblikovali kot samostojno cerkev. Cerkev sv. Petra (Sc. Petrus zw Pawschaitt) se kot cerkev, in ne več kot kapela, omenja že v dokumentih iz leta 1526, ko so se zbirale dajatve za protiturško obrambo. J. V. Valvasor v svoji Slavi vojvodine Kranjske (1689) cerkev omenja kot podružnično cerkev mengeške župnije.

Leta 1752, v obdobju obširne barokizacije srednjeveških cerkva na Slovenskem, so cerkev sv. Petra močno predelali v smislu omenjene baročne estetike. Cerkev je vse do danes ohranila baročno zasnovo. Gre za enoladijsko cerkev z ravno zaključnim prezbitერიem, ki ima porezane vogale. Nad prezbitერიem se pne kupola. Ladja je obokana z dvema polama obočnih kap. V ostenje so vključene plitke niše, ki imajo funkcijo stranskih kapel. Na desni strani prezbitერიja je k cerkvi prizidana zakristija. Zvonik stoji tik ob glavnem vhodu v cerkev in je vključen v gradbeno maso manjše vhodne lope. Največ cerkvene opreme je iz 19. stoletja. Najstarejši in najkvalitetnejši del baročne opreme je zagotovo lesen baročni pevski kor, ki je bil izdelan v drugi polovici 18. stoletja po obnovi cerkve.

Gre za edinstven primerak lesenega baročnega pevskega kora, ki je v nasprotju z mnogimi drugimi uspel preživeti poznejše prenovе. Ohranil se je tudi baročni stranski oltar, ki je posvečen Mariji z otrokom. Oltar je signiran in opremljen z letnico: Peter Janeshitshz, 1767. Glede na oblikovanje in način poslikave domnevam, da je poslikan pevski kor starejši kot omenjeni oltar, vendar bodo to potrdile ali ovrgle poznejše umetnostnozgodovinske analize. Na pevskem kora ni letnice nastanka oziroma signature izdelovalca.

Pevski kor je trapezaste oblike in je v celoti sestavljen iz lesenih nosilnih elementov, stopnic, podesta in ograje. Vsi elementi so poslikani. Leseni podporni tramovi so »oblečeni« v lesene obloge, ki tvorijo stebre s korintskimi kapiteli. Kapiteli se nadaljujejo v nastavke, ki so ozaljšani z angelskimi glavicami.

Stopnice so lesene in preprosto oblikovane. Ograja je poslikana in izrezljana. Spodnja stran tal pevskega kora je bogato poslikana z dekorativno poslikavo, ki je v osrednjem delu likovno nadgrajena še z motivom Marije z otrokom.

Ograja pevskega kora je bogato profilirano oblikova-

na. Razdeljena je na tri dele. Osrednji del ograje, ki je vpet v dvojce poudarjenih nosilnih elementov, rahlo polkrožno izstopa.

Že v letu 2005 so stekli prvi pogovori v zvezi z restavracijo pevskega kora. Na poslikavi so bile vidne razpoke in sledovi zajedavcev, bila je v precej slabem stanju. Podrobnejši ogled je pokazal, da je bila v preteklosti vsaj enkrat precej amatersko prebarvana. Pevski kor bo treba poleg restavracije poslikave tudi statično učvrstiti. V letu 2007 je bil k sodelovanju prenovе pevskega kora povabljen ZVKDS, Restavratorski center iz Ljubljane. Restavratorji so celotno leseno konstrukcijo pevskega kora premazali z biocidnimi sredstvi, vse snemljive lesene dele pa odpeljali v restavratorsko delavnico ZVKDS. Tam so omenjene lesene elemente najprej zaplinili, da so preprečili nadaljnje delovanje lesnih insektov. S poslikave so nato odstranili nečistoče in sekundarne preslikave ter premaze. Po čiščenju so originalno polihromacijo utrdili in jo dodatno vezali na leseno podlogo. V zaključni del postopka restavracije v letu 2007 je sodilo tudi utrjevanje in čiščenje originalne pozlate in posrebrnitve.

V letu 2008 nameravamo nadaljevati in končati restavratorske posege na pevskem kora. Sledili bodo domodelacija manjkajočih delov, kitanje poškodb, rekonstrukcija pozlate in posrebrnitve, retuša polihromacije in postopki zaščite navedenih restavratorskih posegov.

V času restavracije bodo potekale tudi umetnostnozgodovinske raziskave, katerih cilj bo natančnejše datirati nastanek pevskega kora in ga podrobneje umetnostnozgodovinsko ovrednotiti.

Maja Avguštin

197

EŠD:

Naselje: Ptuj

Občina: Ptuj

Ime: Pokrajinski muzej Ptuj

Področje: R

Obdobje: prva polovica 19. stoletja

V letu 2007 smo iz Pokrajinskega muzeja Ptuj, dobili v delo devet slik (bidermajerskih portretov) iz prve polovice 19. stoletja.

Umetnost, nastalo za meščanskega naročnika v prvi polovici 19. stoletja, najpogosteje imenujemo bidermajer. Tudi omenjenih devet portretov sodi v to likovno obdobje. V nemški in avstrijski strokovni literaturi uporabljajo pojem bidermajer za obdobje od let 1813/1815 do marčne revolucije 1848. Stil simbolizira nepolitično kulturo nižjega srednjega sloja. Čas je prevzel tudi nekaj

poznoromantičnega spogledovanja s podeželsko preprostostjo in naivnostjo. Za to obdobje so prav tako značilne slike manjših formatov, saj so bile namenjene opremi meščanskih salonov.

Ptuj, slika pred restavriranjem (foto: arhiv Pokrajinskega muzeja Ptuj)

Slike, ki smo jih dobili v restavriranje, so imele številne poškodbe. Nekatere so bile v preteklosti neustrezno restavrirane (plombe so bile podlepljene z nereverzibilnimi lepili, retuše so bile neustrezne in potemele), nekatere slike so bile mehansko poškodovane (luknje v platnu, odstopajoča barvna plast, nagubanost platna), vse slike so bile prevlečene s končnim lakom, ki je v desetletjih močno potemnel, prav tako pa je bila tako na licu kot tudi na hrbtu slik prisotna plast nečistoč. Podokvirji na določenih slikah so bili dotrajani in neustrezni (brez zagozd), zato jih je bilo treba nadomestiti z novimi.

Pred restavriranjem smo slike fotografirsko in pisno dokumentirali. Preden smo jih začeli snemati s podokvirja, smo z voščeno pasto utrdili odstopajočo barvno plast na licu slik. Z vs

previdnostjo smo odstranili zarjavele žeblice in slike sneli s podokvirjev. S hrbtni strani smo mehansko odstranili umazanijo in neustrezne podlepljene kose platna. Na očiščeno površino smo s hrbtni strani nanесли voščeno maso, slike dali v reintoilažno mizo in s tem utrdili barvno plast.

Ptuj, slika po restavriranju (foto: arhiv Pokrajinskega muzeja Ptuj)

Sledilo je odstranjevanje odvečne voščene paste z lica slik. Na podlagi sondažnih raziskav, ki so sledile, smo izbrali mešanico ustreznih topil, s katero smo slike očistili nečistoč, porumenelih lakov in neustreznih sekundarnih retuš. Z voščeno maso smo slike podlepili na novo platno in jih ponovno dali v reintoilažno mizo. Po očiščenju odvečnega materiala z lica slik smo poškodovana mesta zakitali s tonirano voščeno maso. Površino nastalih plomb smo izravnali in jih izolirali s šelakom. Slike smo napeli na podokvir. Površino smo lakirali s končnimi laki. Poškodovana mesta smo retuširali in barvno poenotili.

Faze restavratorskega postopka smo sproti fotografirali in dokumentirali.

Bine Kovačič, Vlasta Čobal Sedmak

198

EŠD: 581

Naselje: Ptuj

Občina: Mestna občina Ptuj

Ime: Spodnja Hajdina – arheološko najdišče Hajdina

Naslov: Mariborska cesta, parc. št. 1998/12, k. o.

Ptuj

Področje: A

Obdobje: rimsko obdobje

Poročilo podaja rezultate arheološkega izkopavanja na zemljišču 1998/12, k. o. Ptuj, na južnem poselitvenem območju Mariborske ceste na Ptuj, ki se je izvajalo od 1. do 9. avgusta 2007. Zemljišče leži v osrednjem vzhodnem predelu arheološkega najdišča v Spodnji Hajdini, razglašena za kulturni spomenik državnega pomena. Arheološke raziskave na celotnem zemljišču so se opravile po naročilu investitorke in lastnice, ki je v primeru, da bi rezultati raziskav to omogočali, nameravala na zemljišču zgraditi manjšo stanovanjsko hišo.

Zemljišče je bilo v preteklosti obdelovalna njivska površina, ki pa je bila pred časom opuščena in spremenjena v travnik. Po nadzorovanem odzivu ornice (0,30 m) so se pokazali ostanki nivelirane rimskodobne ruševine (odlomki strešne opeke, prodnikov, drobcev malte, različne lončenine) in plast temnosivorjave rahlo prodnate zemlje, drobci opeke, lesne žganine, fragmenti rimske lončenine, sigilatnih in steklenih posod in kovinskih predmetov, od katerih izstopa najdba železnega noža, ter izdelkov iz kosti (s krožci ornamentirana ploščica, obloga kovinskega držaja šila in noža). Plast se je nalagala na prodnati in peščeno meljasti geološki podlagi (pojavi na globini 0,5 oziroma 0,65 m pod površino), ki jo je odložila reka Drava v mlajšem holocenskem obdobju. Večina vkopanih arheoloških struktur se je pokazala že po odstranitvi ruševinske plasti na globini 0,45 m, sledove nekaterih, predvsem ostanke lesene arhitekture v severnem delu izkopišča, pa smo detektirali nekoliko globlje.

Na podlagi stratifikacije najdišča, vkopanih in grajenih arheoloških struktur, njihovih medsebojnih odnosov in najdb v njih je mogoče ločiti dve gradbeni fazi stanovanjsko-gospodarske

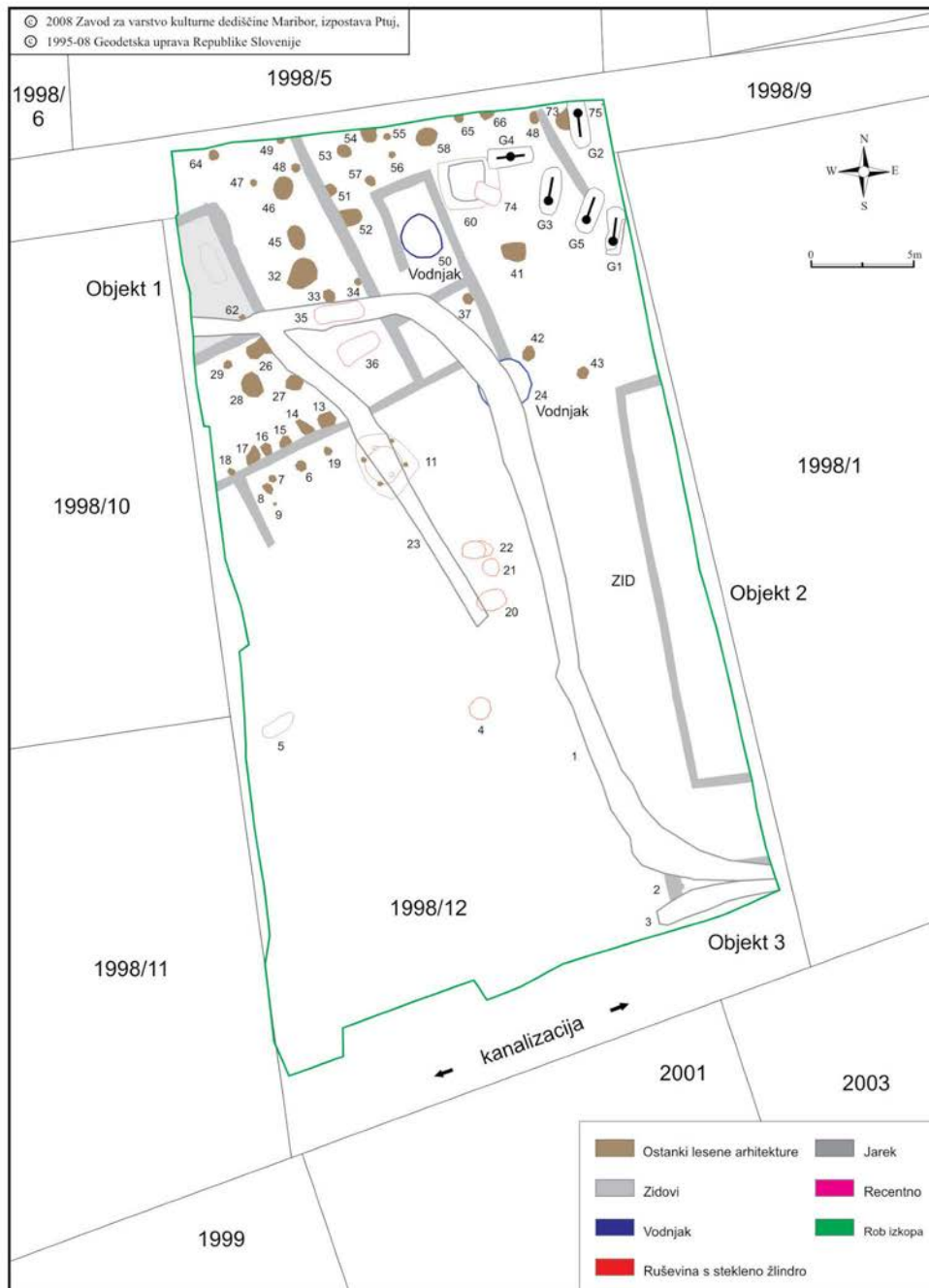
enote, ki jo sestavlja več objektov (trije na raziskovani lokaciji). Gre za preraščanje arhitekture od prvotno postavljene lesene stojkasto grajene stavbe stanovanjsko-gospodarske narave, pozneje pozidane v objekt stanovanjske namembnosti (objekt 1), in postavitev samostojnih zidanih stavb (objekta 2, 3) v sklopu obrtne dejavnosti, ki so jo izvajali na tem prostoru. O tej je mogoče sklepati po najdbah razrušenih ognjišč oziroma peči z ostanki bronaste mase, žindre, livarskih lončkov, bronastih polizdelkov in odpadka (SE 4, 22–23) ter po najdbah vodnjaka in dveh vkopanih objektov (SE 60, 11), od katerih ima eden stojkasto konstrukcijo s plitvo vkopanimi tlemi (SE 11). Prvi pregled materialnega gradiva postavlja življenje in aktivnosti na tem prostoru v čas 2. stoletja, prenehanje pa v prvo četrtino 3. stoletja, če je razumeti novčno najdbo Iuliae Mammae (222–235) tik pod ruševinsko plastjo med objektoma 2 in 3 kot »ante quem non«. Nadaljnjo fazo na najdišču predstavlja najdba petih skeletnih grobov, vkopanih v ruševine stavbišča na severovzhodnem delu izkopišča. Pridatki steklenih in keramičnih posod ter predmeti osebne noše, izmed katerih izstopajo deli gagatnega nakita, zlat prstan in velika čebulasta križna fibula, postavljajo pokope v čas poznega 3. in 4. stoletja. Glede na stratigrafske podatke gre v fazo poznorimskega grobišča umestiti tudi jarke (SE 1, 2), ki so bili verjetno izkopani s funkcijo odvodnjavanja in meje na vzhodnem obrobju urbaniziranega južnega grobišča Petrovione na desnem dravskem obrežju.

Po terenski raziskavi smo severni del izkopišča, kjer so bile ostaline že močno destruirane, zasipali, prav tako pa tudi dobro ohranjene temelje dela objekta 2, ki smo jih predhodno prekrili s folijo. Osrednji del izkopišča smo pustili odkrit. Lastnici je bilo dovoljeno, da v tem delu postavi želeno novogradnjo, v ureditvi dostopne poti oziroma zelenice ob vzhodnem robu parcele pa naj upošteva prostorsko umestitev dobro ohranjenih temeljev rimskodobnega stavbišča. Ob morebitni priložnosti raziskovanja na sosednjem zemljišču bo kadar koli omogočena prezentacija rimskodobnega objekta 2 v celoti.

Arheološke terenske raziskave je opravila arheološka ekipa ZVKDS, OE Maribor, Izpostava Ptuj, pod vodstvom arheologinje Marije Lubšina - Tušek. V ekipi so sodelovali arheolog Andrej Magdič, dokumentalisti Vesna Bandelj, Nataše Svenšek, Duško Belič in Danilo Cvetkovič ter delavci študenti s ptujkega in ormoškega območja.

Marija Lubšina - Tušek

Ptuj, Mariborska cesta. Prostorska umestitev odkritih arheoloških struktur na parc. št. 1998/12, k. o. Ptuj. Arheološko zavarovalno izkopavanje v letu 2007. Izvajalec ZVKDS, OE Maribor. Izpostava Ptuj

Ptuj, Mariborska cesta. Zidani temelji objekta 2 ob vzhodnem robu zemljišča s parc. št. 1998/12, k. o. Ptuj. Arheološko zavarovalno izkopavanje ZVKDS, OE Maribor, Izpostava Ptuj, v letu 2007 (foto: A. Magdič)

Ptuj, Mariborska cesta. Poznorimski skeletni grob 1. Arheološko zavarovalno izkopavanje ZVKDS, OE Maribor, Izpostava Ptuj, v letu 2007, na parc. št. 1998/12, k. o. Ptuj (foto: A. Magdič)

Ptuj, Mariborska cesta. Zlat prstan iz skeletnega groba 2. Arheološko zavarovalno izkopavanje ZVKDS, OE Maribor, Izpostava Ptuj, v letu 2007, na parc. št. 1998/12, k. o. Ptuj. (foto: D. Cvetko)

199

EŠD: 581

Naselje: Ptuj

Občina: Mestna občina Ptuj

Ime: Spodnja Hajdina – arheološko najdišče Hajdina

Naslov: Mariborska cesta, parc. št. *206, k. o. Hajdina

Področje: A

Obdobje: prazgodovina, rimsko obdobje

Poročilo podaja rezultate arheološkega zavarovalnega izkopavanja pred izgradnjo nadomestne stavbe na zemljišču s parc. št. *206, k. o. Hajdina. Zemljišče leži na polju, tik južno ob Mariborski cesti na Ptujju in znotraj arheološkega najdišča v Spodnji Hajdini, razglašenega za spomenik državnega pomena (Uradni list RS, št. 56/03). Na zemljišču je stala stara dotrajana domačija, ki jo je novi lastnik želel odstraniti, na njenem mestu pa postaviti novo. Spomeniškovarstvena služba je z nameranim posegom soglašala pod pogoji, da se po poručitvi starega objekta s plitvo vkopanimi temelji in na dvoriščnem prostoru za predvideno novo dovoljno površino izvede arheološko zavarovalno izkopavanje in da se novi objekt oblikuje in uredi tako, da dodatno ne moti pogleda s spodnjehajdinske terase (s strani prezentiranega I. mitreja) na značilno veduto Ptujja.

Arheološke terenske raziskave na površini 390 m² so potekale od 20. do 24. novembra, arheološki nadzor pri izkopu gradbene jame pa v januarju 2008. Po odzvoju temeljev stare hiše in dvoriščnih nasipov so se pokazali ostanki rimskodobne

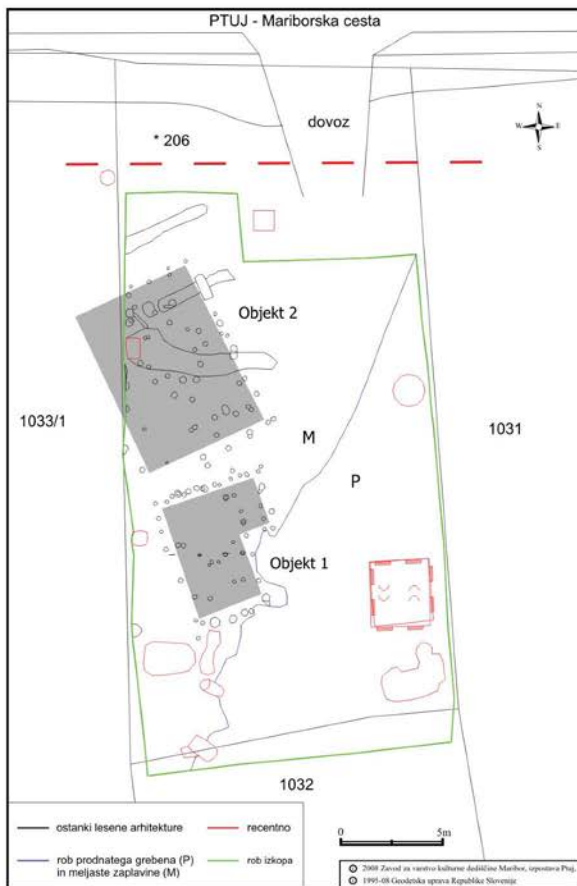
ruševine (odlomki strešne opeke, prodnikov, malte, različne lončenine, drobecv lesne žganine) in plasti (sivorjava rahlo prodnata zemlja z drobcu opeke, redkimi drobcu lesnega oglja, fragmenti rimske lončenine, sigilatnih, steklenih posod in kovinskih, predvsem železnih predmetov) nad prodnato in ilovnato meljasto geološko osnovo, ki se je pojavila na globini od 0,50 do 0,70 m pod površino. V zahodnem delu izkopišča smo odkopali ostanke dveh lesenih objektov stojkaste gradnje v velikosti 7 x 4 m in 9 x 5,5 m ter severno ob njih drenažni jarek. Na prostoru objekta 2 je bil najden bronasti novc cesarja Gordijana III. (238–244), na podlagi katerega bi objekti lahko datirali v čas prve polovice 3. stoletja. Na vzhodnem predelu zemljišča, kjer je bilo dvorišče stare domačije, so bile rimskodobne kulturne plasti precej poškodovane in uničene od različnih vkopov (vodnjak, gnojiščne jame, sadno drevje, oporniki brajde itd.), prav tako v severnem delu proti Mariborski cesti, kjer so vkopane različne napeljave (vodovod in drugi javni kablovodi). V jugozahodnem delu izkopišča smo v rjavi meljasti ilovici na globini 0,75 m pod površino našli večji prodnik iz serpentinita s sledovi uporabe kot orodja ter fragmente prazgodovinske keramike, ki po prvi oceni pripadajo poznemu eneolitu in zgodnji bronasti dobi. Posamezne fragmente podobne lončenine smo našli razpršene tudi v sivi ilovnati plasti na severozahodnem raziskovanem predelu. Pri izkopu za gradbeno jamo novega objekta se je izkazalo, da te najdbe ležijo na vrhu zaplavine in zamuljenih plasti globoke paleostruge, katere prodnat greben, potekajoč v smeri severovzhod–jugovzhod, ki smo ga detektirali v delu izkopišča, predstavlja njeno vzhodno nabrežje. Da gre za večjo paleostrugo vodotoka na tem delu polja, je bilo razvidno iz opravljenih višinskih posnetkov pred nekaj leti. Del struge ali kot njen rokav smo detektirali tudi pri arheoloških zavarovalnih izkopavanjih na parc. št. 1087/3, k. o. Hajdina, tik severno ob Mariborski cesti leta 1999, le kakšnih 60 metrov severozahodno od našega izkopišča. Prav verjetno je, da gre za široko ali razvejeno paleostrugo reke Drave, katere del je bil odkrit tudi pri arheoloških raziskavah v letu 2006 na Selski cesti pod dražensko zgornjepleistocensko teraso in dodatno evidentiran januarja 2008 pri arheološkem nadzoru izgradnje avtoceste Slivnica–Draženci s priključki na tem območju. Mokrotni ali vsaj vlažni teren na predelu paleostruge je morebiti eden od argumentov, zakaj je dejansko precej pozno v rimskem obdobju, šele v drugi polovici 3. stoletja, prišlo do postavitve prvih lesenih, pozneje pa tudi zidanih objektov, kar nakazujejo močna značilna ruševina in najdbe v najvišjem, podpovršinskem sloju, ohranjene sicer le delno

na raziskovanem zemljišču. Stratigrafski podatki, odkopane strukture in materialno gradivo, pridobljeni pri arheološkem zavarovalnem izkopavanju, so izrednega pomena za preučevanje arheoloških obdobj in okolja, v katerem so arheološki zapisi nastajali skozi čas, to je na območju današnje prve dravske terase na desnem bregu Drave.

Arheološke terenske raziskave je opravila arheološka ekipa ZVKDS, OE Maribor, Izpostava Ptuj, pod vodstvom Marije Lubšina - Tušek, višje konservatorke. V ekipi so sodelovali arheolog Andrej Magdič, dokumentalisti Vesna Bandelj, Nataša Svenšek, Duško Belič in Danilo Cvetko ter delavci študenti s ptujskega območja.

Marija Lubšina - Tušek

PTUJ, Mariborska cesta. Arheološko zavarovalno izkopavanje v letu 2007, na parc. št. *206, k. o. Hajdina. Ostaline objektov lesene stojkaste gradnje iz rimske dobe. Izvajalec ZVKDS, OE Maribor, Izpostava Ptuj. Digitalizacija in obdelava: Duško Belič, Danilo Cvetko in Marija Lubšina - Tušek

PTUJ, Mariborska cesta. Pogled na ostanke lesenih objektov stojkaste gradnje iz rimske dobe (3. stoletje). Arheološko zavarovalno izkopavanje v letu 2007, na parc. št. *206, k. o. Hajdina, pred izgradnjo nadomestne stavbe. Iz fototeke ZVKDS, OE Maribor, Izpostava Ptuj

200

EŠD: 15298

Naselje: **Ptuj**

Občina: Ptuj

Ime: **Mestno gledališče**

Naslov: Slovenski trg 13

Področje: UA

Obdobje: od 19. stoletja

Mestno gledališče Ptuj, ki so ga že v 18. stoletju zgradili na mestu nekdanje proštnice ter ga nato med letoma 1854 in 1856 razširili, med letoma 1982 in 1896 pa ga je preoblikoval znani dunajski arhitekt Rudolf Klotz in klasicistični fasadi prizidal stebriščno lopo – to so med drugo svetovno vojno odstranili –, je nepogrešljivi sestavni del osrednjega ptujskega srednjeveškega trga. Po vojni je bilo gledališče delno preoblikovano in dvorana je bila osiromašena značilne dekoracije s konca 19. stoletja.

Gledališče je bilo močno dotrajano in potrebno prenove, zato je gradbeno podjetje Gradis, na katero je Mestna občina Ptuj prenesla lastništvo ob-

jekta, jeseni 2006 začelo njegovo fizično prenovo ter jo decembra 2007 zaključilo. Prenova je potekala v skladu s projektno dokumentacijo, ki je bila izdelana na podlagi natečajne rešitve arhitekturnega biroja PLAN B, s katero pa naš zavod ni soglašal, saj niso bili upoštevani konservatorski program in kulturnovarstveni pogoji. Projekt je predvideval radikalno posodobitev notranjščine; nismo se strinjali s poružitvijo notranjščine vhodnega dela gledališča z vetrolovom in vhodno avlo z dekorativno štukaturno dekoracijo in stavbnim pohištvo, s preoblikovanjem podkvasne dvorane z dekorativnim stropom ter z rekonstrukcijo klasicistične fasade, z med vojno porušeno vhodno lopo s kamnitim stebriščem, ki jo je zasnoval arhitekt Kloz in ki je za tako občutljiv osrednji srednjeveški mestni trg – z vrsto ohranjenih kvalitetnih historičnih objektov od romanike naprej preveč dominantna. Objekt prav tako ni bil razglašen kot kulturni spomenik, in vodstvo gledališča ter gradbeni odbor, ki ga je imenovala Mestna občina Ptuj, nista prisluhnila strokovnim pomislekom in ponujenim, manj destruktivnim rešitvam, ki jih je predlagala naša služba.

Med prenovo smo redno spremljali in evidentirali najdbe pri posegih v teren in primarno stavbno substanco raščene arhitekture ter strokovno sodelovali, posebej pristojni restavrador Viktor Gobjkovič, pri obnovi fasad z rekonstrukcijo kamnitega vhodnega stebrišča z balkonom, sodelovali smo pri rekonstrukciji stavbnega pohištva – oken in vrat, obnovi pritličja in okolja. Reprezentančna klasicistična fasada z vhodno stebriščno lopo ni v celoti končana, saj še manjkajo dekorativni elementi – plastike, napis, kip Melpomene; nekdanja kovaška dekorativna ograja je nadomeščena s sodobno oblikovano kovinsko ograjo, ustrezno prilagojeno rekonstruirani klasicistični arhitekturi.

Mnenje in ocene javnosti ob odprtju so potrdili naše pomisleke o tako radikalni prenovi, ki smo jih tudi javno in v medijih posredovali. Vendar nismo imeli zakonske podlage in tudi ne zadostne strokovne podpore inštitucij in širše javnosti, da bi preprečili na eni strani nepotrebno in neupravičeno rekonstrukcijo dominantnega pročelja, na drugi strani pa destruktivne posege v notranjščini – porušitev vhodnega dela z vetrolovom in avlo, ki ga je nadomestilo stopnišče skozi tri etaže, s steklenimi nastopnimi ploškami ter preoblikovanje in obdelavo dvorane s klasično podkvasno zasnovano z ravnimi monolitnimi lesenimi oblogami.

Marlenka Habjanič

Zunanjščina mestnega gledališča na Ptujju po prenovi
(foto: M. Habjanič)

201

EŠD: 588

Naselje: **Ptuj**

Občina: **Ptuj**

Ime: **Ptuj – dominikanski samostan**

Naslov: *Muzejski trg 1*

Področje: *UA*

Obdobje: *srednji vek, novi vek*

Od julija do novembra 2007 so pod vodstvom odgovorne konservatorke Marlenke Habjanič in odgovornega restavratorja Viktorja Gojkoviča potekala obnovitvena dela na severni fasadi nekdanje ptujske dominikanske cerkve.

Že leta 2002 so se v sklopu kulturnega tolarja, ki je predvideval celovito prenavo dominikanskega kompleksa, pod taktirko tedanjega odgovornega konservatorja Janeza Mikuža začela nujno potrebna dela tudi na sami samostanski cerkvi, ko je bila celovito prenovljena cerkvena streha, v letu 2005 pa so se lotili obnove vzhodnega s štukaturo bogato okrašene cerkvenega pročelja pod vodstvom restavratorja Viktorja Gojkoviča.

Za obnovo severne fasade cerkvene ladje smo se odločili tako zaradi izpostavljene pojavnosti podobe samostana oziroma kot logično nadaljevanje prenove fasad in uskladitev z obnovljeno reprezentančno čelno fasado na eni strani ter zaradi ohranitve in utrjevanja še ohranjenih primarnih historičnih ometov z že delno odkritimi stavbnimi elementi najstarejših gradbenih faz. Pri prenovi severne fasade smo odbili vse sekundarne

in dotrajane omete, starejše primarne omete pa smo ohranili in utrdili. Odkrili smo tudi starejše kvalitetne arhitekturne elemente, ki so se skozi stoletja, kljub večkratnim prezidavam, ohranili. Glede na dejstvo, da je v ladji urejena arheološka zbirka in z gradbenimi deli in raziskavami ni bilo moč posegati v notranjost, prav tako ne v območje dvorišča, smo ohranili vse obstoječe sekundarne in tudi moteče odprtine, prav tako je ohranjen obstoječi, skozi stoletja nasut dvoriščni nivo ob ladji, ki pa ga bo treba ob končni ureditvi in prezentaciji znižati.

Zaradi parcialnih in omejenih posegov zgolj na delu zunanjščine – del fasade je pod nasutim terenom – smo v tej faz ohranili vse pomembne najdbe in elemente starejše cerkvene ladje in jih utrdili, dopolnili ter »in situ« prezentirali. Mlajšo baročno nadzidavo in dozidavo, ki se navezuje na reprezentančno in že obnovljeno čelno fasado, pa smo obnovili v njeni primarni podobi s pripadajočimi vencami in pilastri.

Obnovitvena dela na severni steni cerkvene ladje so po odstranitvi sekundarnih ometov in recentnih beležev omogočila nove vpoglede v gradbeno zgodovino same cerkve, z na novo odkritimi gradbenimi elementi pa tudi bodoče korekture v sami razlagi umetnostne podobe samostana in cerkve, kot smo je bili vajeni na osnovi dosedanje stopnje vedenja.

Severna fasadna stena nekdanje ptujske dominikanske cerkve je bila pred začetkom obnove v zelo klavrnem stanju, saj so debeli nanosi sekundarnih ometov odstopali od podlage, pod njimi pa se je postopoma že začela kazati sama gradbena struktura severne stene; ta je govorila v prid predpostavki, da je stena doživela v stoletjih mnogo grobih posegov v samo svojo substanco, kar bi lahko ogrožalo njeno stabilnost. Na to so še dodatno opozarjali tudi številni sekundarni okenski in vratni preboji stene.

Ugotovljeno je bilo, da so največ škode na objektu naredila adaptacijska dela za potrebe ureditve vojaške bolnišnice v nekdanji samostanski cerkvi, ki so obenem zabrisala oziroma povsem uničila starejše, predvsem srednjeveške, arhitektonske elemente kakor tudi omete, saj so bili ti delno ohranjeni samo še na mestih, kamor predelave niso posegale.

Skorajda povsem uničen je bil tako osrednji horizontalni pas cerkvene stene, v katerega so bili napravljeni preboji za vzdavno petih velikih odprtin; te se nahajajo v oseh, v katerih smo pričakovali gotska okna iz časa okrog leta 1453, ko je bila cerkev na novo posvečena, vendar jih razen nekaj skromnih sledov, ki so nakazovali na špaleta, ni

bilo zaslediti. Toliko pomembnejša pa je bila pri tem ugotovitev, da se teh pet vojašniških odprtin ne navezuje na v vrhnjem pasu ohranjenih pet lunetastih baročnih oken iz leta 1692, se pravi, da ta baročna okna niso bila tako visoka, podolgovata, oziroma da so jih ob posegih za potrebe vojske etažirali, kot so to nekateri pričakovali (J. Mikuš, J. Curk), ampak da so ohranjena v originalni obliki. Originalno je tudi zadnje baročno lunetasto okno, ki je osvetljevalo oratorij, vendar je bila njegova polica postavljena nekoliko nižje, kot je zdaj.

Tudi vseh ostalih devet okenskih odprtin je sekundarnih, se pravi iz 19. stoletja, z nekaterimi predelavami iz 20. stoletja, ko se je v cerkvi uredil arheološki muzej.

Kljub tem posegom pa so se po odstranitvi dotrajanih sekundarnih ometov dale v grobem, že iz same gradbene strukture severne cerkvene stene, razbrati posamezne gradbene faze samostanske cerkve.

Tako smo ugotovili, da se romanski vzhodni zaključek cerkvene ladje ni nahajal v nivoju tako imenovane druge slavoločne stene, saj zaenkrat pričakovanega kamnitega šivanega roba (o tem B. Vnuk 2003) nismo našli na tem mestu, se pa nahaja v samem severovzhodnem vogalu, vendar ga po končani obnovi ponovno zakriva rekonstruirani baročni omet samostanske cerkvene fasade. Pričakovana višina romanske ladje se je izkazala za utemeljeno, v dolžini pa je bila ladja v romanski dobi nekoliko krajša, kot smo pričakovali. O tem priča ohranjena gradbena struktura romanske stene, ki kaže plastovito kamnito gradnjo z motivi ribje kosti ter sledovi stičenja. Ta gradnja se konča nekako med četrtilim in petim lunetastim oknom. Tej romanski gradbeni fazi iz časa okrog leta 1230 je sledila prva gotska povišava cerkvene ladje v času gradnje novega dolgega kora v letih 1243–1255, ko so ladjo povišali za približno 90 cm (kamnita plastovita gradnja), po letu 1302 pa so v zahodnem koncu ladjo podaljšali zaradi pozidave nove zahodne empore (nepravilna kamnita gradnja), o čemer priča tudi ponovno odkriti talni zidec. Okrog leta 1453 je verjetno sledila druga gotska povišava cerkvene ladje za okrog 1,7 m (mešana kamnita gradnja s souporabo opeke). Baročna faza se izraža z opečno gradnjo, ko so srednjeveško cerkveno ladjo ob obnovi cerkvene strehe leta 1653 najprej povišali za 1,2 m, ob velikih prezidavah leta 1692 pa so to cerkev podaljšali proti zahodu (opečna gradnja s souporabo srednjeveških kamnitih spolij), ko so pozidali nov baročni prezbiterij skupaj z zakristijo in oratorijem, celotno cerkveno ladjo pa obokali. Šele po odstranitvi starega zgod-

njegotskega prezbiterija, enkrat po letu 1692, najverjetneje okrog leta 1720, ko so dokončali novo, s štukaturo bogato okrašeno vzhodno vhodno pročelje cerkve, pa so cerkveno ladjo še enkrat dvignili za 1,4 m (opečna gradnja), da so uskladili višino cerkvene ladje z novim pročeljem.

Ob obnovitvenih delih so se prikazali tudi doslej še neznani srednjeveški arhitekturni elementi. Tako smo v srednjem horizontalnem pasu odkrili tri delno ohranjena ostenja (špalete) oken iz prvega gradbenega obdobja, iz časa romanike: v vzhodnem koncu levi del kamnitega ostenja lijakastega okna, ki pa ga zaradi statike zaenkrat nismo bolj odpirali, v istem nivoju pa med sedanjo drugo in tretjo okensko osjo še levo in desno ostenje verjetno sočasnega navznega lijakasto odpirajočega se romanskega okna. Obe okni datiramo zaenkrat v čas okrog leta 1230.

Iz tega časa je verjetno tudi spolija z delilnim stebrom in listnatim kapitelom ter brstiči vzdolž stebra, ki bi lahko bil mogoče del nekega stebrnega ograjnega friza (korne pregrade?). Vzidana je v skrajni zahodni del baročnega prezbiterija.

V spodnjem delu cerkvene stene smo poleg že znanega lancetastega zgodnjegotskega okna iz časa okrog leta 1260, ki je osvetljevalo severni oltar pod letnerjem, odkrili še dve gotski okni, fragmentarno ohranjen gotski slavolok severne kapele, talni zidec zahodne empore ter spodnji levi rob paličasto profiliranega okna, verjetneje pa portala, ki kaže še zgodnjegotski jezičasti iztek.

Fragment spodnjega zaključka okenskega oziroma verjetneje portalnega okvirja se nahaja v vzhodnem delu cerkvene stene, na sredini med obema tako imenovanimi slavoločnima stenama, ki ta prostor opredelujeta kot letner oziroma kot letnerjev komunikacijski voz (podobna rešitev je znana na primer v Bernu in Baslu).

Zahodno od zgodnjegotskega okna je bilo odkrito dvodelno poznogotsko okno z dokaj nenavadnim trapezastim zaključkom, bogato paličasto profilacijo ter svedrastima stebričema, značilnima za zadnjo četrtino 15. in začetek 16. stoletja; okno lahko datiramo v čas okrog leta 1500 oziroma 1507, ko je papež Julij II. dominikanski cerkvi podelil sto dni odpustkov. Ob odpiranju okna so bili najdeni tudi ostanki prvotne zasteklitve (med drugim fragment tako imenovanega volovskega očesa). V samem oknu so ob barokizaciji kot mašila uporabili srednjeveške fragmente reber (klinasti profil z obojestranskim žlebom, kamnoseški znak, podoben onim v križnem hodniku samostana), profiliranih ostenj, ki so še imela ohranjeno primarno polihromacijo (rumeno), itd.

Pod tretjo okensko osjo je bila odkrita bogato

hruškasto-paličasto profilirana desna slavoločna vertikala, na kateri se nahaja kamnoseški znak. Sama hruškasta profilacija govori za zgodnejši čas nastanka tega slavoloka, za konec 13. stoletja. Iz zgodovinskih virov nam je znano, da so leta 1292 v samostanu začeli zidati kapelo sv. Katarine, ki so jo posvetili leta 1293. Kapela je bila devastirana vsaj dvakrat. Najprej se je to zgodilo pred letom 1644, ko so slavoločno odprtno zazidali s srednjeveškimi spolijami, ki so verjetno izvirale iz kapele same, saj smo med drugim našli nastavek močnega rebnega razcveta, ki ima za to obdobje tipično hruškasto profilacijo s temensko palico ter ostanke profiliranih ostenij z ohranjeno polihormacijjo (belo-črne prečne črte). Drugo devastacijo so povzročili v 19. stoletju, ko so na tem mestu k severni steni cerkvene ladje dozidali sanitarni prizidek, ki je uničil levi del slavoloka.

Največje presenečenje pa je povzročilo odkritje povsem ohranjenega gotskega dvodelnega okna s krogovičjem, ki je osvetljevalo podkorje zahodne empole, ki je bila obokana, o čemer priča pod oknom ohranjen talni zidec, ki korespondira z onim na južni strani cerkvene ladje. Ob odpiranju okna smo našli še na primarni lokaciji v krogovičnem delu ostanek barvne zasteklitve okna (vijolično steklo), pozneje pa še nekaj poslikanih fragmentov s tipičnimi vegetabilnimi gotskimi bordurami (rumeno, rdečo, črno). Glede na obliko krogovičja lahko okno datiramo še vsaj v prvo četrtino 14. stoletja, najverjetneje pa v čas po letu 1302, ko so po požaru potekala obnovitvena dela v samem samostanu.

Marlenka Habjanič, Branko Vnuk

Ptuj, dominikanski samostan, pogled na obnovljeno fasado dominikanske cerkve (foto: B. Vnuk)

Ptuj, dominikanski samostan, gotsko okno, dat. po letu 1302 (foto: B. Vnuk)

202

EŠD: 9155

Naselje: **Ptuj**

Občina: *Mestna občina Ptuj*

Ime: **Ptuj – levi breg**

Naslov: *Ulica ob Grajeni, parc. št. 608/1, k. o. Ptuj*

Področje: *A*

Obdobje: *rimsko obdobje*

Na podlagi kulturnovarstvenih pogojev k projektni dokumentaciji za izgradnjo stanovanjske hiše na parc. št. 608/1, k. o. Ptuj, ki se nahaja na severnem obrežju potoka Grajene in tik južno ob Ulici ob Grajeni, širše pa na prostoru med starim mestnim ptujskim pokopališčem, Šolskim centrom ob Volkmerjevi cesti in potokom Grajena,

smo 9. marca 2007 izvedli predhodno arheološko vrednotenje zemljišča. Zemljišče se nahaja znotraj varovanega arheološkega najdišča Ptuj – levi breg, razglašena za kulturni spomenik lokalnega pomena, in na območju, kjer so bile že v 20. stoletju odkrivane ostaline prazgodovinskih naselbin in grobišč, večplastna arhitektura rimske Petovione s poznorimskim grobiščem in traso rimske ceste skozi Petoviono v smeri proti Savariji (Dolenc Vičič, A., Neobjavljena Winklerjeva in Abramičeva raziskovanja Petovione. – Arheološki vestnik 57, 2006, 183–218; Tušek, I., Ptuj. Arheološki spomeniki. – Poročilo o delu v letu 1979. Zavod za spomeniško varstvo Maribor, 1979, 29–31; Lubšina - Tušek, M., Izročilo preteklosti med Potrčevo in Volkmerjevo cesto na Ptuj. – Zbornik splošne bolnišnice dr. Jožeta Potrča Ptuj 1874–2004, Ptuj 2004, 73–79). Zemljišče je bilo uporabljeno kot obdelovalna vrtna površina, ki je bila pred kratkim opuščena in zatravljen.

Namen predhodnega arheološkega vrednotenja zemljišča je bil ugotoviti, za kakšne arheološke zapise gre, kakšna je stopnja ohranjenosti konkretno na tej lokaciji in ali je umestitev novogradnje sploh mogoča. Izkopali smo tri sonde v velikosti 5 x 2 m, in sicer na vzhodnem, južnem in zahodnem delu zemljišča. V vseh sondah so se pod prečiščeno humusno plastjo (do 0,4 m pod površino) pokazale tri močne ruševinske rimskodobne ruševine različnih oblik opek, malte, prodnikov, večjih in manjših lomljenih kamnov peščenca, lesne žganine in raznovrstne rimske lončenine, pomešane s črno, sivorjavo in rjavo peščeno zemljo, do 1,3 m (vzhodna sonda 1) oziroma 1,5 m (zahodna sonda 3) globoko pod površino. Nalagale so se na več zaplavinjskih olivno zelenkastorjavih meljasto ilovnatih plasteh z redkimi najdbami rimskodobnega materialnega gradiva, ki so segale do 1,7 m pod površino. Pod njimi smo detektirali naplavino mastnega ilovnatga melja olivne barve na peščeno prodnati geološki podlagi, ki se je na zahodnem, nekoliko višjem delu zemljišča pokazala na globini 1,6 m, na vzhodnem delu, proti strugi Grajene, pa na globini 1,8 m pod površino (sonda 3). Pri poglobitvi v peščeni prod v zahodni sondi 3 za 1 m, to je do 2,8 m globoko, se je pokazal podtalni vodostaj potoka Grajene. Preučitev materialnega gradiva, najdenega znotraj posameznih ruševinskih in naplavinskih plasti, bo omogočila ugotavljanje natančnejših odnosov v naravnih in antropogenih procesih naloženih plasti med skoraj pol tisočletja trajajočo rimsko civilizacijo. Ruševine stavbišč v neposredni bližini so dejansko zgradile današnjo podobo tega zemljišča in prostora ob okljuku grajenske struge. Ostankov lesene

ali zidane arhitekture na raziskovanem prostoru ni bilo zaslediti, jih pa je z veliko verjetnostjo mogoče pričakovati že na sosednjem, vzhodnem zemljišču, tik ob rimski cesti z mostiščem. Na podlagi rezultatov arheološkega vrednotenja zemljišča je bila lastniku omogočena gradnja stanovanjske hiše, ki jo je umestil na mesto izkopanih sond, na način plavajoče plošče po odzivu humusne površine v globini 0,3 metra.

Arheološko vrednotenje zemljišča in pozneje arheološki nadzor pri odzivu zemljine pred izgradnjo je opravljala arheološka ekipa ZVKDS, OE Maribor, Izpostava Ptuj, pod vodstvom višje konservatorke Marije Lubšina - Tušek. V ekipi so sodelovali arheolog Andrej Magdič, dokumentalistka Vesna Bandelj, Duško Belič in študenti s ptujskega območja. Gradivo se do končne strokovne obdelave nahaja v depozitu ZVKDS, OE Maribor, Izpostava Ptuj.

Marija Lubšina - Tušek

Ptuj, Ulica ob Grajeni, parc. št. 608/1, k. o. Ptuj. Vzhodni profil v sondi 1, na vzhodni strani zemljišča. (foto: A. Magdič)

203

EŠD: 589

Naselje: **Ptuj**

Občina: **Ptuj**

Ime: **minoritski samostan**

Naslov: **Minoritski trg 1**

Področje: **UA**

Obdobje: **od 13. stoletja**

V letu 2006 je bila zaključena prenova notranjščine drugega nadstropja zahodnega samostanskega trakta za potrebe priorata. Odstranjene so bile mlajše sekundarne prezidave in vzpostavljena je bila primarna zasnova prostorov in odprtin. Obnovljeni so bili podi – odstranjeni so bili dotrajani podi s podkonstrukcijo ter zamenjani z macesnovimi podnicami na hodnikih, v sobah pa je bil ponovno položen in obnovljen obstoječi parket. Obstoječa okna so bila obnovljena in prepleškana, neustrezna vrata iz povojnega časa pa so bila zamenjana z novimi, izdelanimi po vzoru še obstoječih originalnih. Obnovljena sta bila tudi stopnišče s štukaturno dekoracijo in predprostor knjižnice, ki je bil z izgradnjo stopnišča okrnjen in preoblikovan. Ob spalnih prostorih in na koncu hodnika so urejeni tudi sanitarni prostori.

V letu 2007 se je nadaljevala prenova prvega in drugega nadstropja vzhodnega samostanskega trakta. V prvi etaži so bile urejene samostanske celice s pripadajočimi sanitarnimi prostori, jedilnica za redovnike in manjša kapela. Obnovljeni so bili tudi vogalni prostori ob refektoriju in gospodinjstvijski prostori v mlajšem prizidku na jugovzhodni strani samostana. Manj reprezentančni in močno degradirani prostori v nadstropju, v katerih je domovala povojna leta mestna knjižnica, so bili preurejeni za bivanje redovnikov, uredili pa so tudi knjižnico in arhiv.

Ob prenovi so bili odstranjeni vsi neustrezni sekundarni in mlajši posegi v konstrukcijo in tlorisno zasnovo, določeno z nosilnimi stenami, oboki in odprtinami. Vzpostavljena je bila primarna zasnova prostorov in vratnih odprtin, ohranjena in obnovljena so bila obstoječa okna in izdelana ustrezna vrata po vzoru originalnih. Odstranjeni so bili tudi mlajša betonska konstrukcijska plošča in tlaki v hodnikih, ki so zamenjani z macesnovimi podnicami, poenotenimi s podnicami v hodnikih priorata.

Za potrebe redovnikov in starejših obiskovalcev je bilo treba zgraditi tudi dvigalo. Za namestitev dvigala v notranjščini samostana ni bilo ustrezne lokacije, ki ne bi močno posegala v samo zasnovo samostanskega kompleksa ali v historično stavbno

substanco starejših gradbenih faz. Edina sprejemljiva lokacija je bila na dvoriščni severni čelni fasadi vzhodnega trakta, ob stiku s prezbiterijem, ki smo jo pogojevali s tem, da mora biti dvigalo čim manjše, čim manj moteče in nevpadljivo obdelano – zastekljeno –, da ne bo s posegom okrnilo pojavne podobe gotskega prezbiterija. Dvigalo bo mogoče tudi odstraniti, v spomeniško substanco pa ni bilo oziroma ne bo škodljivih posegov. Načrte prenove je izdelal arhitekt Matija Suhadolc, ki je prenovu tudi vodil in nadzoroval.

Marlenka Habjanič

Ptuj, minoritski samostan, obnovljeni hodnik priorata (foto: M. Habjanič)

204

EŠD: 591

Naselje: **Ptujska Gora**

Občina: **Majšperk**

Ime: **Ptujska Gora – cerkev Marije Zaščitnice**

Področje: **R, UA**

Obdobje: **prva četrtina 15. stoletja, 1696, tretja četrtina 18. stoletja**

V letu 2007 smo nadaljevali obnovitvena dela, ki so se z zunanjščine (fasada je bila obnovljena leta 2003) preusmerila na nujne posege znotraj cerkve.

Prvi je bil konservatorsko-restavratorski projekt raziskav in obnove glavnega oltarja. Opravljeno je bilo tudi 3D-skeniranje, ki pa je v fazi priprave.

Glavni oltar je delo graške delavnice kiparja Veita Königerja (Sexten, 1729–1792, Gradec) in je nastal v šestdesetih letih 18. stoletja. Ohranjen je tudi tabernakelj istega avtorja, ki pa bo potreben obnove, saj je bil neprimerno obnovljen v 19. stoletju. Trenutno stoji na oltarju kapele sv. Frančiška Ksaverija.

V virih ni zaslediti obnov glavnega oltarja, razen obnove slovite oltarne podobe, gotskega reliefa Marije Zavetnice, ki ga je v letih 1976–1977 restavriral akademski slikar restavrator Viktor Povše.

Raziskave Königerjevega oltarja v okviru restavratorskega projekta so pokazale dejansko škodo na lesu in nosilcih ter vse posege, ki so bili izvedeni od nastanka v šestdesetih letih 18. stoletja do danes.

Manjši posegi so bili izvedeni v sedemdesetih letih 20. stoletja, ko je podpisani Viktor Gojkovič namestil rekonstruirane pozlačene ornamente nad milostno podobo, tako da ti niso več prekrivali gotskega kamnitega okvirja reliefa Marije zavetnice s plaščem. Med obnovo v letu 2007 smo na eni izmed vaz našli podpis in datacijo, ki sta napisana s svinčnikom. Gre za podpis mojstra Alojza Zorattija iz Maribora, ki je oltar obnavljal med letoma 1909 in 1911. Druge obnove od 18. stoletja do danes niso dokumentirane, čeprav je že v 19. stoletju prišlo do manjših posegov, predvsem beljenj.

Glavni oltar je zidan pretežno iz lehnjaka, iz katerega so izdelani tudi celi stebri. Oltar je bil med obnovitvenimi deli demontiran. V severnem delu oltarne kompozicije je v vsej masi zidu in višini zaradi statičnih premikov prišlo do globoke razpoke. Ta je bila zapolnjena z elastično poliuretansko maso.

Vsi leseni, pozlačeni elementi oltarja so bili očiščeni, zlato je bilo prepolirano in retuširano. Vse kamnite figure so imele več poznejših nanosov, apnenih beležev, ki so bili odstranjeni. Namenoma smo na hrbtni strani te nanose ohranili zaradi materialnega dokumenta stratigrafije vseh plasti. Ohranili smo tudi prvo plast beleža nad kamnom.

Spodnji del arhitekturne kompozicije oltarja, vključno s plastjo iz štuk marmorja, je bil zaradi dolgoletnega konstantnega zamakanja v slabem stanju. Potem ko je bila leta 2004 izvedena dodatna zunanja zasteklitev oken prezbiterja, je bil vzrok težav sicer odstranjen, posledice pa bo treba še odpraviti, pri čemer bomo razsolili spod-

nji del oltarja in oltarne menze zaradi solitra. Ves preostali del štukolustra je bil dodelan z marmorinom. V vrhnjem delu oltarja je bila očiščena in retuširana gipsana platnena draperija, prav tako je prvotno podobo in primarno polihromacijo ponovno dobila kompozicija Boga Očeta. V okviru obnovitvenih del smo opravili tudi sanacijo pevskega kora iz leta 1696. Zadržnikar omenja, da so takrat »povečali gotski obokani pevski kor z lesenim pomolom, ki so ga zato morali podpreti z lepo kovanimi železnimi oporami. Poleg slogovno značilne rezbarske in slikarske motivike izdaja čas konca 17. stoletja tudi strogost v izbiri barv, saj prevladujeta izključno črna in zlata.« (Marian ZADNIKAR, Pruska Gora. Visoka pesem slovenske gotike, Ljubljana 1987, str. 90.)

Primarne lesene poslikane deske korne ograje smo morali demontirati in razstrupiti v delavnici, saj razstrupljanja in situ ni bilo moč izvesti. Poslikava je bila zgolj previdno očiščena in deloma retuširana. Les je bil impregniran z akrilati, nato pa s trdilcem. Manjkajoči deli so bili zapolnjeni z voskom, s katerim je premazana tudi celotna površina, razen na mestih, kjer se akrilati še niso posušili.

Lesene pohodne deske kora so bile demontirane. Kor smo stabilizirali z namestitvijo dodatnih vezi. Po čiščenju podlage je bil talni nivo izenačen na prvotni nivo gotskega kora, stare baročne deske pa so bile po sanaciji ponovno nameščene. Južna tretjina kora je tlakovana z opečnimi tlakovci. Kljub slabi ohranjenosti je bilo mogoče sanirati primarni tlak. Dopolnjen je bil s kremenitom primernega odtenka.

Pri odpiranju kornega poda smo naleteli na primarno kamnito gotsko ograjo. Nekatere profilirane kamnite spolije, ki so bile v župnišču že prej hranjene in katerih primarne uporabe doslej nismo uspeli razvozlati, so očitno pripadale tej kamniti gotski korni ograji. Na baročni ograji znotraj kora iz leta 1696 smo med obnovo naleteli na gotsko plinto. Gre za sekundarno uporabo kamnitih poslikanih gotskih reliktoev morebitnega oltarja. Ohranjen je zgolj segment poznogotske figuralne poslikave (najverjetneje sv. Boštjan in na drugem kamnu podoba mučitelja iz večfiguralnega prizora mučeništva ali Kristusovega trpenja), približno 15 centimetrov širok pas na mestu, kjer je bila na to kamnito polico naslonjena lesena konstrukcija okvirja. Preostala poslikava se zaradi izpostavljenosti police vrh ograje ni ohranila. Na južni steni ladje na območju kora smo našli segmente kvalitetne poznogotske poslikave.

Viktor Gojkovič, Eva Pezdničev

205

EŠD 6492

Naselje: **Ptujska Gora**

Občina: **Majšperk**

Ime: **Ptujska Gora – vas**

Naslov: **Ptujska Gora**

Področje: **E**

Obdobje: **19. stoletje**

V letu 2007 so se v okviru urejanja romarskega središča na Ptujski Gori dela nadaljevala s prenovo gospodarskega poslopja v romarsko hišo. Celovita ureditev božjepotnega kraja naj bi bila zaključena ob šeststoletnici cerkve, leta 2010.

Na podlagi naših kulturnovarstvenih pogojev in smernic za ureditev Ptujske Gore ter usklajevanja načrtov, ki jih izdeluje Enota, d. o. o., Ljubljana, potekajo gradbenosancijska dela že od jeseni 2005 (VS, Poročila 42/05, 2006, VS, Poročila 43/06, 2007). Leta 2006 je bilo izvedeno pomožno stopnišče kot dodatni dohod do cerkve, ki je potreben zaradi varnosti ob večjih obiskih. Novo betonsko stopnišče je zgrajeno na vzhodni strani župnišča in skozi prevotljeno severno obzidje povezuje dostop do cerkvenega platoja. Po naših smernicah in načrtu je treba betonski zid obložiti s kamnom, in sicer enake vrste, kot je staro obzidje. V letu 2006 je bila obnovljena enokapna opečna streha stavbe sedanje pošte, hiše št. 45, ki se naslanja na zahodno cerkveno obzidje. Notranjščina podstrešja je bila prenovljena v večnamenski prostor za potrebe cerkve.

Lani je potekala prenova župniškega gospodarskega poslopja, ki je lociran na pobočju na vzhodni strani župnišča. Gradbenosancijska in rekonstrukcijska dela so potekala po načrtu za prenovo poslopja v romarsko hišo. Pred tem je bilo treba načrt prenoviti za našo službo uskladiti. Neustrezno je bila načrtovana prenova strehe z osmimi izstopajočimi pravokotnimi frčadami in večjo pravokotno vhodno odprtino v strehi. Predlagali smo, da se na severni strani poslopja izvedejo štiri okna v strešni ravnini, na južni strani pa se ohrani obstoječe klasično okno z dvokapno strešico. V zvezi z vhodom s podesta zunanega stopnišča v streho senika, ki pa ni najprimernejša rešitev, smo predlagali konstrukcijo z dvokapno streho. Menili smo, da bi bil dostop na podstrešje, kjer je predvidena večnamenska dvorana, primernejši po stopnicah iz pritličja objekta. Tako bi ostala streha senika nespremenjena.

Gospodarsko poslopje, ki ga sestavljajo nekdanji hlevi in v nizu postavljen širši in višji senik, oba krita s strmima dvokapnima opečnima strehami,

je ambientalno pomemben objekt naselja, saj predstavlja njegovo dolgo in visoko severno osenjenje pomemben vedutni poudarek.

Vas Ptujska Gora leži na najvišjem vrhu podolžnega slemena Savinjsko, nad južnim robom Dravskega polja. Je spomenik historičnega urbanizma, kvalitetno ohranjena vas, sožitje kmečkih domačij in sakralne arhitekture najvišje vrednosti. Franciscejski kataster iz leta 1825 prikazuje Ptujsko Goro kot gručasto naselje vrh slemena, v katero se stekajo tri lokalne ceste, iz zahoda, vzhoda in juga. Severni pomol slemena zavzema cerkev s taborom in spremnimi stavbami.

Jelka Skalicky

206

EŠD: 2205

Naselje: **Radovljica**

Občina: **Radovljica**

Ime: **cerkev sv. Petra**

Področje: **UA, R**

Obdobje: **od 15. do 19. stoletja**

V letu 2007 so se nadaljevala vzdrževalna dela na fasadi, začeta v letu 2006, ko je bila na pobudo Župnije Radovljica pred zaključkom sondiranja in izdelavo konservatorskega programa izvedena drenaža ter saniran talni zidec na ladji in prezbitერიju. Fasadni ometi so bili pokrpani in prekriti z novo plastjo tankih finih apnenih ometov tako, da so se ohranile vse starejše plasti ometov med regotiziranimi okni.

Med deli je bil v severni steni ladje odkrit renesančni vhod v cerkev s kamnitim okvirom in dekorativno-figuralno poslikavo (upodobitev sv. Barbare), ki je služil za dostop v nadstropni oratorij, ki so ga postavili grofje Thurni okoli leta 1665 (Blaž Resman, Skica za umetnostno-zgodovinski portret župniške cerkve sv. Petra v Radovljici, Radovljiški zbornik 1995, str. 283). Do portala je iz graščine vodil lesen hodnik, omenjen v vizitacijah 1665 in 1669. Vhod je bil ponovno zazidan v globini, ki dopušča prezentacijo portala, medtem ko poslikava še ni bila restavrirana. V južni steni ladje, vzhodno od zazidanega gotskega portala, je bila odkrita manjša, z opeko zazidana, domnevno renesančna kvadratna niša s kamnitim okvirom iz peščenjaka, v kateri so bile shranjene kosti (dve lobanji in stegenica) domnevno lastnikov graščine Thurnov. Niša je bila po dokumentacij ponovno zazidana, kamniti okvir pa smo prezentirali. Na glavni fasadi so bile dokumentirane tri faze poslikav. Najstarejša odkrita plast so bili fragmen-

tarno ohranjeni šivanimi vogali oker barve s črno belo –črtno obrobo. Vogali so bili najdeni na obeh straneh zahodne fasade nad opornikoma, kar dokazuje enovito gradnjo ladje v celotni širini (severna ladja je ožja od ostalih dveh), nižje pa so jih uničili sekundarno vzdani oporniki. Arhitekturna poslikava je bila dokumentirana tudi okoli glavnega portala v obliki geometrijskega okvira v tehniki prave freske (rdeče in črne črte) na zaglajenih ometih. Poslikava je bila zelo slabo ohranjena, naslikani okvir pa zamaknjen iz osi portala, zato smo jo samo dokumentirali in pokrili z novo plastjo ometa. Na najmlajši plasti ometov, v trikotnem čelu zahodne stene pa je bila odkrita večja poznobaročna freska Boga očeta, ki jo je uokvirjal večji medaljon s sledovi napisa. Po pričevanjih je bila freska vidna še pred drugo sv. vojno. Ker so bili fragmenti neberljivi, velikosti medaljona pa ni bilo mogoče rekonstruirati, smo se odločili da se prezentira samo figuralni prizor. Prizor je naslikan v tehniki suhe freske, likovno je dobro ohranjen, vendar so bili ometi močno naključani in prhki. Fresko je odkrila in restavriral mag. Vesna Obid v oktobru 2007. Na fresko ometih z minimalnimi ostanki barvnih plasti gotske freske Sv. Krištofa še ni bilo restavratorskih posegov.

Na celotnem objektu so na željo investitorja vsa regotizirana okna preventivno zasteklili z novo zunanjo zasteklitvijo v kovinskih okvirih, razen sredinskega okna v kapeli sv. Ane, ki ima edini ohranjen izvorni gotski okvir s krogovičjem. Okno je bilo do prenove fasade zazidano, po odstranitvi polnila je bil okvir očiščen, odprta pa zastekljena z lečastimi stekelci. Na prezbiteriju, zakristiji in obeh kapelah je bila zamenjana kritina (opečni bobrovec) ter rekonstruirani razpadli napušči. Zaradi sekundarne nadzidave severne stene kapele sv. Ane, ki je porušilo ustrezno oblikovanje strehe, je bil nadzidani del odstranjen, streha pa v skladu z izvornim naklonom, vidnim na vzhodni steni sosednje kapele sv. Krvi, preoblikovana v trikapnico. Z ustrežnejšim naklonom je bila preoblikovana tudi streha na zakristiji, vendar ob izvedbi niso bili ustrezno oblikovani napušči.

Na sosednji kapeli sv. Krvi je bil pod kamnitim vencem odkrita naslikana bordura s križnimi rožami, ki jo je izvajalec gradbene sanacije rekonstruiral na pokrpanih ometih, ki so bili v spodnjem delu kapele zaradi vlage popolnoma uničeni. Ustrezno tonirati bo potrebno še pilastre, kjer so bili najdeni sledovi zelene barve.

Vzporedno so potekala tudi sanacijska dela na obrambnem stolpu v mestnem obzidju tik ob cerkvenem prezbiteriju. Stolp je bil že pred letom

1679 prezidan v nižjo zgradbo, pokrito z dvokapno streho. V zadnjih letih je bila stavba brez ustrezne funkcije. Nizko dvokapno streho smo zamenjali s piramidasta obliko, na fasadi pa so bili odstranjeni fragmentarno ohranjeni ometi, tako da je vtis stolpa nekoliko bolj izrazit, kljub dejstvu, da ni bilo najdenih strelnih lin, ki so bile domnevno na lokaciji obstoječih okenskih odprtin s kamnitimi okviri iz tufa.

Sredstva za obnovo so prispevali Župnija Radovljica, Občina Radovljica in Ministrstvo za kulturo RS.

Raziskave notranjosti: Andrej Šebalj

Dokumentacija: Smiljan Simerl

Izvedba: Franc in Miha Pelko

Restavriranje freske: mag. Vesna Obid

Nika Leben

Restavrirana freska Boga očeta (foto: arhiv ZVKDS)

207

EŠD: 600

Naselje: **Radovljica**

Občina: Radovljica

Ime: **Radovljica – Grad**

Naslov: Linhartov trg 1, Radovljica

Področje: UA, U

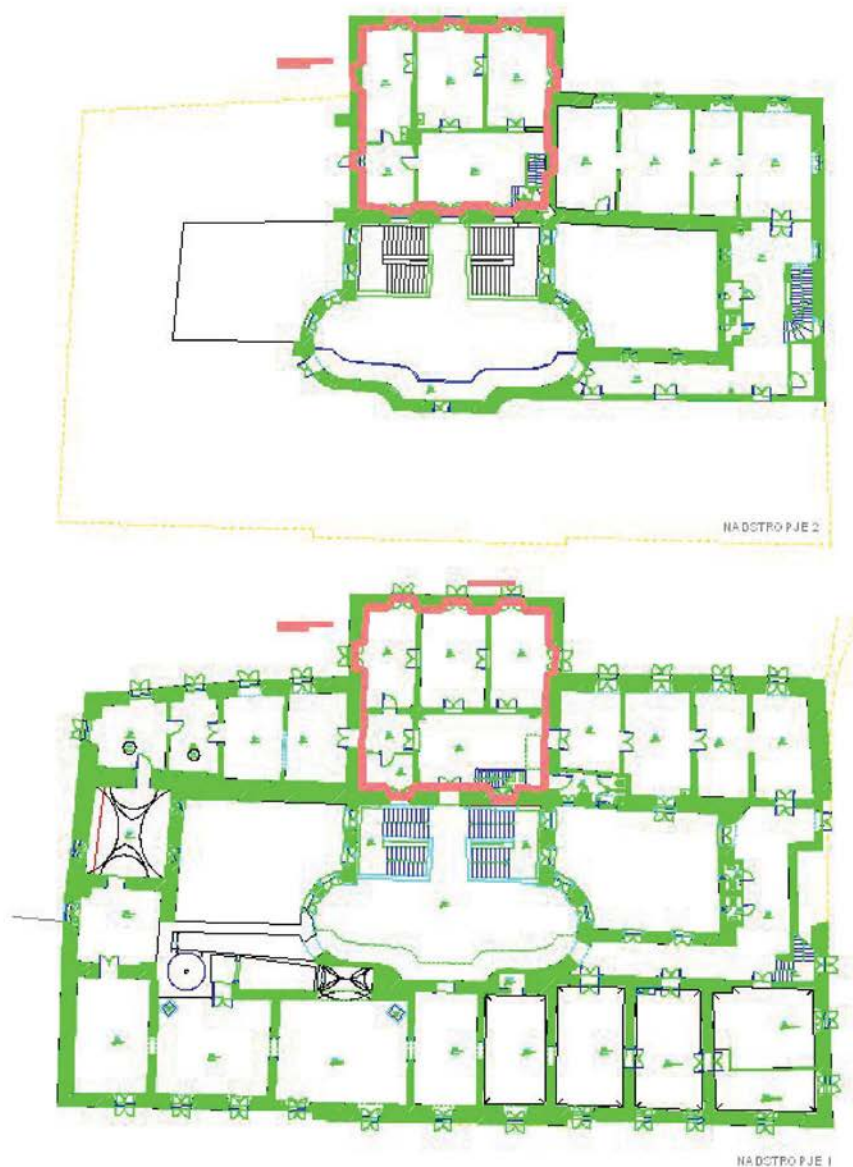
Obdobje: renesansa, barok

V prvi fazi leta 2006 začete prenove je bila po arhitekturnih izmerah in raziskavah najprej statično utrjena avla, urejene so bile nove sanitarije, obnovljena in posodobljena je bila vsa infrastruktura (ogrevanje, razsvetljava) ter restavrirano kamnito dvoramno stopnišče. Med restavriranjem so bile na ostenju stopnišča odkrite in prezentirane tudi

štiri poprej zazidane niše s štukaturnim okrasom. V eni od niš je bil ohranjen celo spodnji del nekega kipa, vendar ga zaradi pomanjkljive dokumentacije ni bilo mogoče rekonstruirati. Ostale tri niše so bile prazne.

V nadaljevanju so bila dela osredotočena na baročno dvorano in sosednje prostore. Pod več plastmi ometov iz 19. in 20. stoletja smo v zgornji zahodni sobi med pripravljalnimi deli v juliju 2006 odkrili fragmente baročne štukaturne

Lokacija dvorane v prvem in drugem nadstropju graščine
(izmere Geoconsult Škofja Loka)

dekoracije, ki so bili locirani skoraj pri tleh, kar je vzbudilo dvom o dveh etažah. Po odstranitvi predelnih sten in poda, oziroma stropa, ter debele plasti mlajših ometov pa se je dejansko izkazalo, da je v teh desetih prostorih skrita osrednja baročna dvorana, ki je segala skozi obe etaži. Po gradbeni sanaciji (odstranitvi nasutja in izvedbi novega polnila nad oboki, odpiranju zazidanih okenskih odprtín v nadstropju, statični konsolidaciji vključno z inštalacijami in ogrevanjem, ter montaži novega stavbnega pohištva), je bilo treba v dvorani namestiti tudi nov strop, saj je izvorni baročni strop pogorel v požaru leta 1836. Med deli so bili v dvorani pod parketom odkriti tudi ostanki kasetiranega samostanskega poda, ki so bili po sanaciji v manjšem številu uporabljeni na novih lokacijah. Glavnina lesenega poda pa je nova. Ker so bile deske slabo ohranjene, so bile odstranjene in izdelan nov pod na osnovi ohranjene členitve. Vzorec smo ponovili tudi v vzhodni dvorani.

Sočasno z gradbeno sanacijo so restavratorji na osnovi ohranjenih fragmentov štukatur ter na osnovi predhodno izdelanih predlog izvedli restavriranje in rekonstrukcijo dekoracije, pri kateri so bili v pomoč tudi posnetki štukatur v Thurnovem gradu v Pliberku na Koroškem. Manjkali so edino podatki o vsebini medaljonov in obliki kapitelov. Ker pa sta bili tako oblika kot širina medaljonov ter silhueta kapitelov na preostanku baročnih ometov še vidni, smo se odločili za rekonstrukcijo. Restavriranje je obsegalo štiri faze:

- analizo ostankov štukaturnega okrasja in rekonstrukcijo manjkajočega dela
- izdelavo manjkajočih elementov okrasja
- dopolnjevanje in konzerviranje zidnih ometov dvorane

- restavriranje renesančne poslikave
Za izdelavo in restavriranje so bili uporabljeni materiali na mavčno – apneni osnovi.

Sočasno so bile v dvorani odkrite in restavrirane tudi renesančne freske, fragmentarno ohranjene na zahodni steni okoli portala. Fragmente fresk smo ohranili na izvornih lokacijah, zato na tem delu stene nismo rekonstruirali baročne štukature.

Poslikava je bila slabo ohranjena, zato jo je bilo treba najprej utrditi in zapolniti podlago ter injektirati razpoke. Sledilo je barvno retuširanje in na koncu zaščita. Zapolnjevanje je potekalo z apnenim ometom.

Pred skoraj prav tako težko nalogo je bila tudi restavratorska ekipa, ki je restavrirala poznobaročno dekorativno poslikavo, odkrito na stropu v dveh sobah vzhodnega dela severnega krila, ki je nastal verjetno po požaru leta

1836. Strop je bil močno poškodovan, tako da so večje površine ometov že odpadle, preostale pa so bile močno razpokane in obledele zaradi povešene nosilne konstrukcije. Zaradi bodoče namembnosti smo se z investitorjem odločili, da se prvotno dve sobi združita v enoten prostor, obe sorodni poslikavi pa smo ločili z gredo. Zaradi enotne obravnave prostora smo na stenah prve sobe restavrirali obstoječo kvalitetnejšo poslikavo, medtem ko smo dekorativno poslikavo na stenah v drugi sobi samo dokumentirali in prebelili. Po gradbeni sanaciji stropa je sledilo retuširanje plomb in rekonstrukcija manjkajoče dekoracije. Prenovljena je bila tudi zahodna dvorana, kjer so v tleh prezentirane omenjene kamnite konzole iz perachiškega tufa, ki so pred obokanjem pridličnih prostorov nosile lesen strop.

Nika Leben, Tomaž Furlan

Osrednja baročna dvorana po zaključku del
(foto: M. Kambič)

Vzhodna dvorana po zaključku del (foto: M. Kambič)

208

EŠD: 10169

Naselje: **Radovljica**

Občina: Mestna občina Radovljica

Ime: **Radovljica – Žale, parc. št. 144/1, 145/1, 146/4, 146/5**

Naslov: *Radovljica, kare H*

Področje: A

Obdobje: *bronasta, železna doba*

Arheološka zaščitna raziskovanja so potekala v juliju in avgustu 2007 in so obsegala površino 1200 m².

Predel Radovljice, ki je bil z novonastalim zaidalnim načrtom označen kot kare H, geografsko leži na terasastem pomolu, ki ga objemata dve presahli strugi potokov. Na severovzhodni strani dolino predstavlja del Dolnice, kjer se je voda izpod Karavank zbirala v pritok, ki se je končno stekal v Savo, na jugozahodni strani pa suho strugo predstavlja jarek, kjer se je zbirala voda z južne strani Oble gorice, ki se je v Dolnici združila s prvim potokom. Ta pomol je bil do gradnje ceste v Radovljico enoten, leta 1964 pa ga je prekinila cesta in ločila gospodarska poslopja na južni strani od njiv na severni strani pomola. Najvišjo teraso pomola predstavlja raven plato, ki se nadaljuje v ravnino Radovljiškega polja. Nižja terasa predstavlja opisani pomol, na katerega zgornjem delu se je nahajalo arheološko najdišče, spodnja terasa pa ob terenskem pregledu in sondiranju ni dala pozitivnih rezultatov.

Predvidevali smo, da predstavlja jugozahodno linijo terase prazgodovinski nasip, ravnino za njim pa plato, kjer se je nahajala prazgodovinska naselbina. Izredno številne keramične najdbe so to potrjevale, vendar arhitekturne strukture niso bile odkrite.

Na skrajnem zahodnem robu najdišča se je pod ornico nahajala v širini od 2 do 6 m koncentracija kamna, ki je predstavljala kamnito grobljo. Sestavljalo jo je kamenje različnega nastanka (tuf, apnenc, peščenjak) in različnih oblik (okrogli peščenjaki, razpadajoči tuf ter naravno klani oziroma oglati apnenčasti bloki različnih velikosti). Struktura predstavlja nasip, ki je bil zagotovo osnova za nadaljnje dogajanje na tem mestu.

Nasip je zadrževal zemljo – površino zgornjega platoja – in predstavljal zahodno mejo najdišča, kjer je nastajala prazgodovinska hodna površina. Ta plast, ki jo je sestavljal temnorjav kompakten glinen pesek z redkimi vključki manjših kamnov, je dosegla debelino 30 cm. Vsebovala je prazgodovinsko keramiko, tako ostenja posod kot dele ročajev, držajev, dna ali svitkov. Vmes se je dokaj

pogosto pojavljal tudi hišni lep, kar nesporno nakazuje na prazgodovinsko naselbino.

Na tem nivoju se je nahajala tudi kamnita struktura oziroma koncentracija kamenja nepravilne oblike, velikosti 20 x 20 m. V vmesnih prostorih sta se nahajali prazgodovinska keramika in lep. Zelo verjetno je šlo za izravnavo terena, ki je znotraj kamnitega nasipa povečevala stanovanjsko oziroma hodno površino naselbine.

V skrajnem severovzhodnem vogalu se je nad geološko osnovo nahajala kamnita struktura, ki je predstavljal cestu. Njena trasa se je proti severozahodni strani spuščala, enako kot teren. Ohranjena širina je merila 1,8 m, dolžina 16,0 m in je bila na posameznih mestih uničena. Na južni strani ceste se je nahajala vdolbina, dolga 7 m in široka 17 do 18 cm; predstavljal je kolesnico. Cesta verjetno sodi v sklop naselbine.

Med keramičnim gradivom prevladuje groba keramika, predvsem shranjevalne posode in posode za kuhanje. Izdelane so iz dokaj kvalitetne glinene mase, ki vsebuje zmerno količino organskih primesi ter umetno dodanih topil oziroma plastičnih primesi, predvsem kremenca in grobih delcev kalcijevega karbonata. Po obliki prevladujejo lonci večjih dimenzij z ravnim ustjem. Ostenja so okrašena skoraj izključno z apliciranim ščipanim rebrom in horizontalnimi držaji ogletega preseka. Pri držajih in ročajih se pojavlja gumbasta izboklina na mestu pritrditve na ostenje. Med grobo posodo sodi še posoda na nogi, izdelana iz enake mase kot druga groba keramika. K fini keramiki sodijo latvice. Izdelane so iz dobro prečiščene glin, kvalitetno redukcijsko pečene, z gladko, skoraj sijočo površino.

Keramično gradivo in s tem kulturna plast sodijo na prehod med bronasto in železno dobo.

Barbara Hofman

209

EŠD: 6791

Naselje: **Rakičan**

Občina: **Murska Sobota**

Ime: **grad**

Področje: UA

Obdobje: *18. stoletje*

Grad Rakičan stoji v razsežnem parku s kapelo in predstavlja kvaliteten primer nižinskega panonskega tipa baročne graščine. Sestavljajo ga enonadstropni zahodni gospodski trakt s poudarjenim rizalitom in trije pritlični gospodarski trakti, ki oklepajo osrednje grajsko dvorišče. Enonadstropni osemnajstosni

zahodni trakt stoji med dvema dvonadstropnima stolpoma s piramidastima strehama. V sedmi in osmi osi trakta je dvoosni dvonadstropni rizalit, ki ga na dvoriščni in parkovni strani krasita baročni čeli z volutami. Čelo na vhodni parkovni strani poudarjajo še štirilistna dekoracija z odprtino in tri baročne vaze. Vsa izrazito pokončna okna glavnega trakta, razen JZ stolpa, imajo kamnoseško obdelane kamnite profilirane okvirje, police in karnise. Okna na pritličnih gospodarskih traktih in v pritličju zahodnega trakta so brez poudarkov. Na južni strani je k vogalnemu stolpu prislonska terasa. Današnji glavni vhod skozi vzhodni trakt je poudarjen s plastično oblikovanim pravokotnim kamnitim portalom. Nekoč je glavni vhod vodil s strani parka.

Rakičan se leta 1330 omenja kot Raketye, leta 1431 kot posest kastelanov in jobagionov, leta 1468 kot paladium in leta 1698 kot trg (oppidum Rakicsan) z 229 prebivalci. Kraj je pred napadi Turkov že v 16. in 17. stoletju ščitil grad, ki je pred letom 1640 premogel tri utrdbe (bastije), zgrajene iz lesa in zemlje. Leta 1642 je dobil četrto utrdbo, leta 1646 pa jih je imel že osem. Zato so se v času najhujših vpadov med letoma 1627 in 1690 v kraj zatekli prebivalci bližnjih vasi, zlasti Buzinice, in število krajanov se je sčasoma toliko povečalo, da je bil kraju podeljen naslov trga. To je bilo obdobje, ko so si grad lastili madžarski plemiči Batthyany. Leta 1807 se Rakičan označuje kot trg brez župnije, kot gručasto naselje pri Murski Soboti, ki je z večjim naseljem povezano s topolovim drevoredom.

Obnova rizarita in arkadnega hodnika pritličja reprezentančnega nadstropnega zahodnega trakta v letih 2006 in 2007 je pomenila logično nadaljevanje obnove piana nobile zahodnega trakta leta 2000. Tega smo obnovili v okviru programa PHARE za potrebe mednarodnega izobraževalnega centra za agrarno podjetništvo in razvoj podeželja v Prekmurju. Takratna obnova piana nobila je zajela obnovo celotnega arkadnega hodnika, ki je vključeval odpiranje pozidanih arkadnih odprtih in rušitev sekundarnih sten hodnika, ter sobane do stopnišča, ki vodijo iz pritličja v nadstropje, obnovo podstrešja, sob v rizaritu in dvoriščno fasado nastropja. Poleg zahodnega trakta je bila takrat obnovljena notranjost dela severnega in vzhodnega pritličnega trakta. Piano nobile je bil namenjen izobraževanju, pritlični trakti in del rizarita pa sobam obiskovalcev (glej Konservatorsko poročilo o obnovi nadstropja zahodnega reprezentančnega trakta za leto 2000, Neva Sulič Urek, Letno poročilo 2000 Zavoda za varstvo naravne in kulturne dediščine Maribor, Maribor, 2002, str. 220–228). Leta 2005 sta bili obnovljeni še dve sobi. Tega leta so zahodni trakt

namenili za izpostavo Fakultete za kmetijstvo. Dve veliki sobani severnega dela piana nobile še vedno čakata na prenovo.

Leta 2006 je bil na pobudo Mestne občine Murska Sobota izdelan nestrokovni popis obnovitvenih del arkadnega hodnika in rizarita (u. d. i. a. Uroš Plantarič), ki je zanemaril celo vrsto restavratorskih in tudi drugih postavk (pozidava odprtih, izdelava elektrifikacije, rekonstrukcija profilacije, čiščenje kamnoseških detajlov in konserviranje, izdelava peskolovov, kitanje stene pred barvanjem, obnova hodnika v park itd.). Posledica tega je bil, poleg drugih stvari, ki smo jih želeli in večinoma naknadno tudi uspeli rešiti, nekorektno obnovljen rizalit, kjer ni izdelana rekonstrukcija manjkajoče profilacije in kitanje rizarita. Prehodi med originalnim in rekonstruiranim ometov so več kot opazni. Kljub težavam pri obnovi je izvajalec Škraban zgledno opravil obnovo fasade in hodnika. Odstranjeni so bili dotrajani ometi na steni hodnika, bolj ohranjeni ometi obokov so bili dodelani in zakitani. Za vlažne stene smo uporabili sanirni apneni omet bioklan, z dodatkom belega cementa. Rekonstruirali smo manjkajoče dele profilacije zidanih slopov, pozidali moteče odprtine v steni arkadnega hodnika in izvedli elektrifikacijo, ki je popis ni predvidel. Talno površino smo tlakovali z ročno izdelanimi opečnim tlakovcem po vzoru originalnega opečnega tlakovca (Lončarstvo Ana iz Filovcev), ki smo ga našli med odkopom nasutja. Na rizaritu smo očistili kamnite baročne vaze, zaščitili gornje površine rizarita z bakreno ploščevino, pod rizaritom pa po primarnem baročnem vzoru izvedli kritje z bobrovcem na mestu, kjer je bila prej ploščevina. Na vogalih rizarita smo odkrili baročni šivani rob v ometu, ki smo ga prezentirali. Rizalit in pritličje smo prebarvali v tonu, ki smo ga na podlagi sond določili že med obnovo leta 2000, in na spodnjem delu arkad pritličja izvedli dekorativne obrobe v nebarvanem ometu.

Celotno obnovo je vodilo podjetje Pomgrad iz Murske Sobote.

Neva Sulič Urek

210

EŠD: 5904

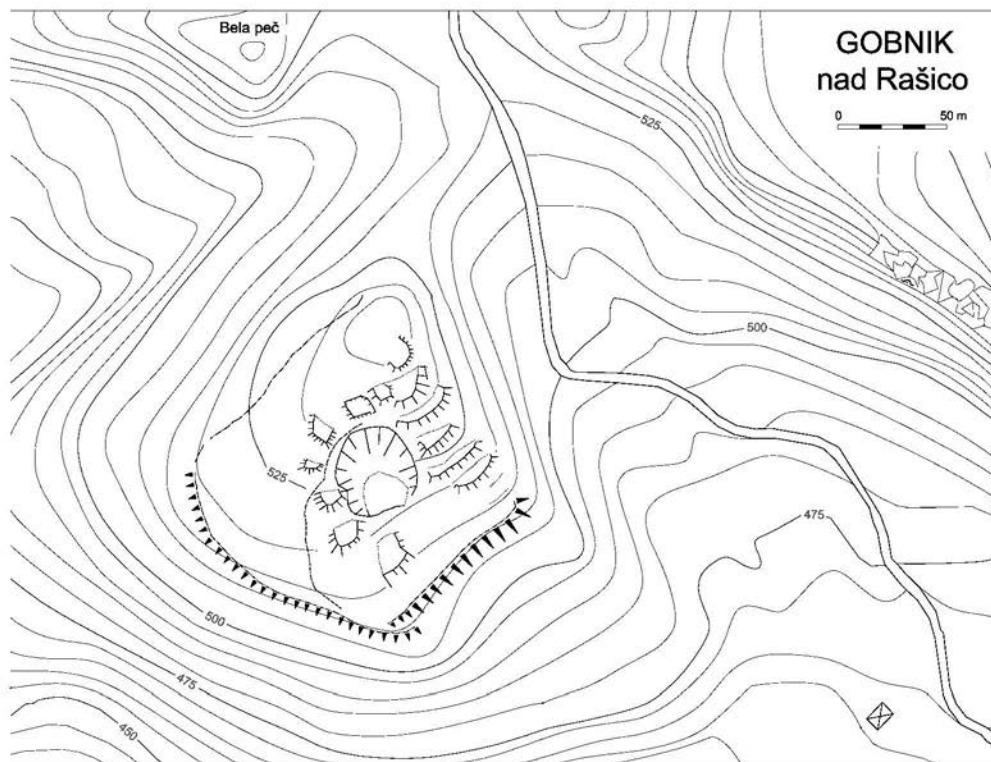
Naselje: Rašica

Občina: Ljubljana

Ime: Rašica – arheološko območje Gobnik nad Rašico

Področje: A

Obdobje: prazgodovina

V marcu 2006 in februarju 2007 sta bila opravljena terenski pregled in geodetska izmera ostankov utrjene naselbine na hribu Gobnik severozahodno nad vasjo Rašica. O naselbini prvi izčrpnje poročča I. Puš (Rašica. – Varstvo spomenikov 25, 1981, str. 208–210), ni pa izključeno tudi, da se na to lokacijo nanašajo že navedbe A. Müllnerja (Emona. – Laibach 1879, str. 20), ki govori o utrdbi na vrhu Rašice (prim. ANSI, str. 177).

Hrib Gobnik (536 m), ki ga gradijo jurski apnenci, je na severni strani ločen s skalnatim rebrom od vrtačastega ravnika na sedlu pod Rašico, ponekod prepadno je tudi vzhodno pobočje proti grapi, skozi katero iz vasi vodi na omenjeno sedlo kolovoz. Naselbinske strukture so vidne na zložnejšem južnem pobočju, kjer si stopničasto sledijo dva niza s po šestimi izravnanimi ter večja vrtača z ravnim dnom. Niz najbolje ohranjenih podolgovatih izravnav na vzhodnem robu naselbine se konča z izrazito teraso, ki s prekinitvami objema tudi jugovzhodno pobočje in v kateri lahko vidimo ostanke obrambnega nasipa. Na jugozahodnem delu nasipa je viden poševen vhod v

naselbino, ki se jasno navezuje na glavno »ulico« med dvema nizoma naselbinskih teras. Vhod je bil zasnovan tako, da se je vstopalo z desnim bocom proti notranjemu delu nasipa, torej najugodnejše za obrambo. Na zahodni strani hriba, ki se strmo preveša v globel, ni vidnih ostankov naselbinskih in utrdbenih struktur.

Med Puševimi sondiranjmi je bila na »spodnji« terasi v plasti nad sterilno glino v globinah med okvirno 0,1 in 0,5 m najdena prostoročno izdelana keramika »nenavadne strukture«, ki jo je avtor na podlagi profilacije in okrasa datiral v starejšo železno dobo. Objavljene oblike posod imajo dobre primerjave med gradivom iz nedavno odkritih naselbinskih kontekstov na Šmarni gori, ki jih izkopalci umeščajo v 6./5. stoletje pr. n. š. (Nadbach, Draksler, tu spodaj). Sekundarno prežgan odlomek izvihanega ustja lonca in kosi hišnega lepa so bili najdeni tudi med tokratnim pregledom, in sicer v izrinjeni zemlji okoli 15 m nad južnim delom roba naselbine.

Pripadajoče prazgodovinsko grobišče moramo po Pušu iskati na sedlu, ki ga domačini imenujejo

»turški britof«. Sodeč po keramičnih najdbah iz pozne bronaste dobe ali halštatskega obdobja, je bila okvirno v istem času obljudena tudi Velika jama (Zidanica), ki se odpira na vzhodni strani ostenja V Šitah nasproti Gobnika (M. Hornak, Rašica. – Varstvo spomenikov 43, 2007, str. 184). Omembo zasluži tudi skalni pomol »Bela peč« tik severozahodno od Gobnika, na katerem naj bi po lokalnem izročilu stal grad.

Andrej Gaspari, Barbara Nadbath

211

EŠD: 8634

Naselje: **Ratje**

Občina: Žužemberk

Ime: **Ratje – vas**

Področje: U, E, UR, KR.

Obdobje: tretja četrtina 13. stoletja, 1267, 18. stoletje, sredina 20. stoletja

Vas Ratje leži v plitvi vrtačasti kotlini v jugovzhodnem delu Suhe krajine in je približno en kilometer oddaljena od ceste Žužemberk–Žvirče. Sredi gručaste vasi stoji srednjeveška podružnična cerkev sv. Primoža in Felicijana, okoli katere so v koncentričnem krogu razvrščene kmečke domačije. Vas se v pisnih virih omenja od 13. stoletja. Sedanjno krožno zasnovo s cerkvijo v središču ima vsaj od 18. stoletja. Do petdesetih let 20. stoletja je bilo Ratje še zelo živa vas. Leta 1953 je tam živel še 221 prebivalcev, ki so se ukvarjali s poljedelstvom, živinorejo in gozdarstvom. Vas je imela do druge svetovne vojne gostilno, do leta 1954 pa tudi šolo. V sedemdesetih letih 20. stoletja se je začela kmečka struktura prebivalstva spreminjati v polkmečko. Redki gospodarji s službami so si v tem času lahko privoščili gradnjo nove hiše, medtem ko je večina kmetov s slamo krite hiše samo posodobila: slamnato kritino so zamenjali z opečno ali betonsko, zamenjali so dotrajana in zastarela okna in vrata ter preuredili črne kuhinje v bele z novimi zidanimi štedilniki. Zaradi slabih socialnih in ekonomskih razmer v zadnjih štiridesetih letih se je vas skoraj izpraznila. Po zadnjem popisu prebivalstva (2002) živi na Ratju samo še 38 prebivalcev, med katerimi prevladujejo starejši ljudje.

S spomeniško-varstvenega vidika predstavlja omenjena vas enega najbolj kakovostnih primerov naselbinske dediščine na dolenskem podeželju. Ima izjemno lego sredi kraške suhokrajinske kulturne krajine. S svojo strnjeno pozidavo okrog cerkve predstavlja izredno kakovosten krajinski poudarek.

Z gospodarskimi poslopji (skednji, kaščami in kozolci) ter sadovnjaki na koncu domačij pozidan del vasi mehko prehaja v odprt kamnit kraški svet s travniki, pašniki in polji. Izjemna je tudi dobro ohranjena krožna urbanistična zasnova, ki je na Dolenskem izredno redka. Posebno spomeniško vrednost Ratju daje veliko ohranjenih starih bivalnih in gospodarskih stavb, ki po času nastanka v večji meri datirajo še v 18. in 19. stoletje. Značilen in prevladujoč tip domačije je vzporedna domačija, to je prtilična kmečka hiša podolžnega pravokotnega tlorisa, ob kateri vzporedno z njo stoji hlev, za njima, v globini parcele, pa so še kašča, skedenj in kozolec. Večina stavb je s čelnimi krajšimi stranmi obrnjena proti cerkvi.

Vas ohranja pričevanje o nekdanjem načinu življenja in gospodarjenja suhokrajinskega kmeta. Iz stavb, ki so se ohranile v vasi, je mogoče razbrati nekdanji vaški vsakdanjik (več o tem glej v: Štepec, Dušan 2006: Med spominom in pozabo. Ratje v Suhi krajini – ogrožen kulturni spomenik. Dolenski list 17/2956, Leto LVII. Novo mesto, 26. aprila 2006, str. 18). Zaradi omenjenih značilnosti je vas od leta 1992 razglašena za kulturni spomenik. Od leta 2000 je predmet stalnega monitoringa in kontinuirane raziskave ter dopolnjevanja dokumentacije. Tako je bila opravljena preliminarna raziskava in analiza morfoloških značilnosti vasi za ponovno valorizacijo (2003–2004). Na tej podlagi so bile izdelane nove strokovne podlage za razglasitev Ratij za kulturni spomenik lokalnega pomena (2004). S ponovno valorizacijo smo ugotovili, da ima poleg naselja posebno krajinsko vrednost tudi celotna kraška kotlina. Njena tradicionalna kmetijska raba še vedno ohranja značilno kulturno krajino, zato smo pripravili predlog varstvenega območja za celotno kotlino. Med raziskavo smo ugotovili tudi, da v vasi stoji skupina izredno zanimivih kozolcev – toplarjev. Gre za lesene toplarje z arhaično konstrukcijsko zasnovo, ki jo lahko primerjamo s konstrukcijsko zasnovo bolj znane skupine kozolcev (tako imenovanih stogov »na dve drevesi«) v Studorju na Gorenjskem. S pomembno razliko, da je skupina v Ratju starejša in kvalitetnejša. Po vsej verjetnosti sodi časovno v isti čas kot skupina bohinjških stogov »na eno drevo«. Tezo o tem poskuša potrditi ali ovreči dendrokronološka raziskava študenta Biotehnične fakultete v okviru diplomskega dela, ki trenutno še poteka. Glede samih posegov v vasi, se stanje izboljšuje. Če so redki posegi v preteklosti (vsaj do leta 2000) potekali še brez vednosti pristojnega zavoda, pa se v zadnjih letih lastniki vendarle obračajo na nas z vlogami za pridobitev kulturnovarstvenih pogojev in soglasij. Tako se trenutno

izvajajo obnovitveni posegi na domačijah Ratje 2, Ratje 19, Ratje 19a in Ratje 23.

Dušan Štepec

Toplar s staro konstrukcijsko zasnovo v Ratjah (foto: D. Štepec)

212

EŠD: 1

Naselje: Reka Sava

Občine: Krško, Brežice

Ime: struga reke Save od Krškega do Jesenic

Področje: A

Obdobje: multiperiodno

Vrsta dela: A

V strugi reke Save med Krškim in Jesenicami na Dolenjskem so leta 2007 potekali intenzivni podvodni terenski pregledi v okviru projekta Arheologija in hidroelektrarne na Spodnji Savi, ki ga izvaja ZVKDS, OE Ljubljana. Pri terenskih posegih je sodelovalo podjetje Ped Sava, d. o. o., s profesionalnimi potapljači in poskrbelo za varnost pri delu. Kot strokovna podpora so sodelovali tudi študenta in študentka arheologije, občasno pa je sodelovala tudi študentka geologije. V šestnajstih delovnih dneh je do 6-članska ekipa pregledala 11 območij na 24,5 km dolgem odseku struge med Brestanico in državno mejo.

Poznorimski bronast zvonec (foto: M. Erič)

Pri izbiri lokacij za ekstenzivni podvodni pregled so bili poleg geomorfoloških dejavnikov (izpostavljena skalna podlaga, značilni ali izraziti rečni zavoji, najožji deli poplavne ravnine) odločilni ugotovitve hidrogeološke raziskave o spremembah struge reke Save na Krškem polju in podatki o arheoloških najdiščih v okolici, pridobljeni iz starejše literature in evidence INDOK in ARKAS ter med terenskimi pregledi in s sistemom LIDAR. Pri terenskem delu smo sledili preizkušenim metodološkim postopkom, ki so bili vzpostavljeni med zaščitnimi raziskavami struge Save na območju HE Boštanj, Blanca in Krško.

Število arheološko in kulturnozgodovinsko zanimivih predmetov, odkritih med tokratno kampanjo podvodnih pregledov, ni veliko. Med pomembnejše najdbe uvrščamo lesen pilot z železnimi pločevinastimi čevljem piramidalne oblike iz struge reke Krke blizu izliva v Savo ter skupino odpadnih steklenih polizdelkov iz struge med Deviškim skokom in stadionom v Krškem. Bogatejši so rezultati poizvedovanj in stikov z domačini, saj smo dokumentirali bronast meč tipa Arco iz starejšega dela pozne bronaste dobe iz prodišča pri Gorenjem Pijavškem (v hrambi družine iz Krškega) ter vrsto najdb iz peskokopa

pod Čateškim mostom. Med njimi so bronastodobno sulično kopito oziroma ost, poznorimski bronast zvonec, železen nož in večja zajemalka, poznosrednjeveška železna bradva in železna ostroga. Predmeti, ki jih hrani lokalni zbiralec, so evidentirani v Posavskem muzeju Brežice. Med pregledi smo v strugi Save v Krškem odkrili tudi nekaj ročnih bomb, tromblonskih min in nabojev, katerih lokacije so bile sporočene pristojnim službam.

Miran Erič, Andrej Gaspari

213

EŠD: /

Naselje: Rodine

Občina: Žirovnica

Ime: Rodine – arheološko najdišče Rodine

Naslov: Breznica 3

Področje: A

Obdobje: staroslovansko obdobje

V obdobju med 26. 10. in 19. 11. 2007 so po dogovoru med ZVKDS, OE Kranj, in Občino Žirovnica potekale zaščitne arheološke raziskave na lokaciji trase za kanalizacijo v Rodinah. Same raziskave so potekale vzporedno s pokopališkim zidom, zunaj pokopališča, vzhodno od cerkve sv. Klementa (EŠD 1669), na parc. št. 1062, k. o. Doslovče.

Arheološke raziskave so bile izvedene na podlagi predhodno izvedenih arheoloških sondiranj, ki jih je za ZVKDS, OE Kranj, izvedlo podjetje Brenk Klan & Co, d. n. o., iz Ljubljane. Predhodno arheološko sondiranje je bilo izvedeno zaradi bližine enote kulturne dediščine – cerkve sv. Klementa, ki je znana tudi kot pračara. Med arheološkim sondiranjem je bil najden grob z dobro ohranjenim skeletom pokojnika. Sočasno z zaščitnimi arheološkimi raziskavami je na celotnem območju izgradnje kanalizacije potekal arheološki nadzor gradbenih del. Vodja vseh arheoloških del je bil kons. svet. Milan Sagadin, ZVKDS, OE Kranj. Zaščitne raziskave na terenu je vodil univ. dipl. arheolog Otmar Kovač.

Namen izvedenih raziskav je bil naslednji: zaščititi grobove oziroma grobišče, odkrito med sondiranjem ZVKDS, OE Kranj, ugotoviti potencial arheološkega najdišča, ugotoviti stopnjo poškodovanosti arheološkega najdišča ter ugotoviti naravo in globino stratifikacije.

Z arheološkimi deli smo začeli 26. 10. 2007, pri čemer smo na rahlo padajočem območju vzhodno od cerkve sv. Klementa, predvidenem za poseg, s

pomočjo stroja pod nadzorom izkopali arheološko sondo v izmeri 24,13 x 2,75 m, orientirano v smeri sever–jug. Ponekod smo v nadaljevanju sondo zaradi posameznih grobov razširili proti vzhodu in zahodu v širino do 3,7 m. Po dodatni razširitvi sonde v nadaljevanju nismo sledili novim grobovom, ki so se dodatno pojavili v profilu sonde, saj je širina sonde ustrezala širini gradbenega posega in jo deloma presejala. Posega v smeri vzhoda nismo dodatno širili tudi zaradi nestabilnega pokopališkega zidu. Med raziskavami smo v arheološki sondi strokovno odstranili 38 skeletnih grobov. Pokopi so bili v večini dobro ohranjeni, deloma so bili poškodovani zaradi modernih posegov v prostor – polaganje kabla za kabelsko televizijo – in zaradi nekoliko starejšega posega v južnem delu sonde, ki bi lahko bil povezan z deli na območju vhoda v pokopališče na tem mestu. V nekaj primerih so bili sami pokopi poškodovani z nekoliko mlajšimi pokopi na istem mestu. Nekaj grobov smo odstranili le delno, saj nismo želeli preveč posegati zunaj predvidene širine posega. Vsi grobovi so bili določeni na nivoju vkopa v izrazito plast bledorumenega peska, ki predstavlja geološko osnovo in se v severnem robu sonde pojavi na globini približno 0,5 m pod moderno hodno površino. V skrajnem južnem delu sonde se geološka osnova pojavi na globini 1,2 m pod moderno hodno površino; na tem območju je jasno viden tudi rob terase, ki prav na tem mestu strmo preide v južnejšo, nižje ležečo teraso. V sami plasti nad geološko osnovo, ki jo predstavlja temnosivorjava plast melja z gručem, ni bilo mogoče določiti mej vkopa. Sama polnila grobov so med seboj enotna po sestavi, konsistenci in barvi. Grobovi so bili, razen enega, orientirani v smeri severozahod–jugovzhod, pri čemer je bila pozicija lobanje v severozahodnem delu grobne jame. En pokop je bil orientiran v smeri sever–jug, a je ležal tudi nad nivojem drugih grobov. Skelero so ležali v poziciji hrbtno lege z rokami ob telesu. Med čiščenjem grobov smo naleteli na večje število kosov bronastega nakita, ki je bil pomemben za časovno umestitev grobov. Nakit predstavljajo prstani, fibule, obšneni obročki in uhani. V dveh grobovih sta bila pokojniku kot pridatek položena po en železen nož. Vse najdbe je že med potekom raziskav pregledal kons. svet. Milan Sagadin, ki je ugotovil, da lahko na podlagi gradiva datiramo grobove v 10. stoletje ter da predstavljajo značilen pridatek slovanskih pokopov tega obdobja.

Glede na samo koncentracijo grobov na tako majhnem raziskanem območju kot tudi na dejstvo, da smo tako v vzhodnem in zahodnem profilu sonde sledili še nadaljnjim grobovom, ugotavlja-

mo, da leži na območju parcele dobro ohranjeno grobišče, ki se povezuje s slovansko poselitvijo tega prostora. Arheološko najdišče se zagotovo širi v smeri proti zahodu, kjer ni bilo vidnih nobenih gradbenih posegov, medtem ko je v smeri vzhoda najdišče najverjetneje uničeno z modernim pokopališčem ob cerkvi.

Milan Sagadin, Ormar Kovač, Judita Lux

214

EŠD: 922

Naselje: **Rosalnice**

Občina: *Metlika*

Ime: **Rosalnice – romarsko središče Tri fare**

Področje: *A*

Obdobje: *prazgodovina, rimsko obdobje, srednji vek*

Lokacija načrtovane rekonstrukcije lokalne ceste Rosalnice–Čurile se nahaja znotraj enote kulturne dediščine Rosalnice – romarsko središče Tri fare (EŠD 922). Arheološko vrednotenje je potekalo od 13. do 22. 3. 2007 pod vodstvom Damijana Skubica, študenta arheologije, in nadzorom doc. dr. Philipa Masona, univ. dipl. arheologa. Na območju vrednotenja med cestnima profiloma P19 in P30 smo izkopali štiri testne jarke v velikosti 1 x 1 m (TJ 1, 3, 10, 13), dva testna jarka v velikosti 2 x 1 m (TJ 11, 12) in en testni jarek v velikosti 1 x 0,5 m (TJ 6) ter očistili 8 profilov v dolžini 1 m (TP 2, 4, 5, 7, 14, 17, 18, 19), 1 profil v dolžini 2 m (TP 15), 1 profil v dolžini 3 m (TP 16) in 1 profil v dolžini 28 m (TP 20), ki je vključil tudi že predhodno dokumentirane profile TP 17, 18, 19. TJ 8 je samo razširitev TJ 1 in je bil namenjen ugotavljanju prisotnosti arheoloških struktur in bo obravnavan in dokumentiran ob arheološkem izkopavanju.

Ugotovitve:

1. V TJ 1 in razširjenem TJ 8 smo naleteli na intaktne prazgodovinske plasti s strukturami in arheološkimi artefakti. Nad prazgodovinskimi plastmi so delno ohranjene rimskodobne plasti. V TP 5, 7 in TJ 6 smo naleteli na srednjeveško plast z arheološkimi artefakti. V TJ 12 in 13 je intaktna aluvialna plast s prazgodovinskimi arheološkimi artefakti brez arheoloških struktur, nad njo pa koluvialna plast (tudi v TJ 11) z rimskodobnimi in prazgodovinskimi arheološkimi artefakti. V TP 15 in 16 so ohranjene novoveške plasti z arheološkimi artefakti. V TP 17–20 imamo ohranjene rimskodobne arheološke plasti in strukture z najdbami (rimska vila rustika).

2. Območje vrednotenja leži deloma na pleisto-

enskem proluvialnem vršaju (TP 2, TJ 3, TP 4, 5, 7, TJ 10 in TP 15–20 ter holocenskih aluvialnih plasteh (TJ 1, 8, 12, 13), TJ 11 leži na meji med pleistocenskim proluvialnim vršajem in holocenskim aluvialnim nanosom, za TJ 6 in TP 14 pa ni bilo mogoče ugotoviti geološke podlage. Območje srednjeveških arheoloških plasti se razteza od TP 7 proti TJ 6 in se nadaljuje jugozahodno na parc. št. 321/1, k. o. Rosalnice, in verjetno ni prisotno na drugi strani ceste na parc. št. 618, k. o. Rosalnice. Območje rimskodobnih arheoloških struktur in plasti je na območju TP 17–20 in se nadaljuje zahodno vsaj na parc. št. 324, k. o. Rosalnice, in proti vzhodu na parc. št. 458 in 1752/6, k. o. Rosalnice, ter na območje TJ 8 proti vzhodu v smeri romarskega središča Treh far na parc. št. 1750/1, k. o. Rosalnice, in proti jugu v smeri gasilskega doma na parc. št. 459, k. o. Rosalnice. Drugo območje koluvialne plasti z rimskodobnimi arheološkimi artefakti, vendar brez arheoloških struktur, se nahaja na območju TJ 11–13 na parc. št. 457, k. o. Rosalnice, in se nadaljuje vzhodno ter južno na območje nekdanjega kala vsaj na parc. št. 446, 447 in 456, k. o. Rosalnice. Območje prazgodovinskih arheoloških struktur in plasti se nadaljuje iz TJ 1 (TJ 8) proti vzhodu v smeri romarskega središča Treh far na parc. št. 1750/1, k. o. Rosalnice, proti jugu v smeri gasilskega doma na parc. št. 459, k. o. Rosalnice, in severno na območje parc. št. 613, 614/1 in 1749/1, k. o. Rosalnice. Drugo območje s prazgodovinsko plastjo z arheološkimi artefakti, vendar brez arheoloških struktur, se nahaja na območju TJ 11–13 na parc. št. 457, k. o. Rosalnice, in se nadaljuje vzhodno ter južno na območje nekdanjega kala vsaj na parc. št. 446, 447 in 456, k. o. Rosalnice.

3. Srednjeveške plasti v okolici TJ 6 in TP 5 ter 7 so poškodovane s tamponom cestišča Rosalnice–Čurile ter komunalnim vodom. Rimskodobne in prazgodovinske plasti v okolici TJ 1 (TJ 8) so poškodovane s komunalnimi vodi (kanalizacija, elektrika, telefon), tamponom cestišča in objektom gasilskega doma s pripadajočimi površinami. Rimskodobne plasti ob TP 17–20 so poškodovane s cestiščem lokalne ceste in parkiriščem gostinskega lokala ob gospodarskem objektu. Prazgodovinski material v aluvialnem nanosu v okolici TJ 11–13 zaradi globine verjetno ni poškodovan.

4. V TP 2, TJ 3, TP 4, 5, 7, TJ 10, 11, TP 20 smo prišli do geološke osnove, v TJ 1, 6, 12, 13, TP 14, 15, 16, 17, 18, 19 pa nismo.

Za pregledano območje lahko na podlagi stratifikacije plasti in odkritih najdb trdimo, da je srednjeveška keramika v povezavi s srednjeveškimi objekti ob cerkvenem kompleksu romarskega

središča Tri fare, rimskodobne najdbe s strukturami kažejo na obstoj vile rustike s centralnim omevanjem in dejavnostjo v okolici, prazgodovinske najdbe s strukturami pa na prazgodovinsko naselje na tem prostoru.

Philip Mason, Damijan Skubic, Ildikó Pintér

215

EŠD: 263

Naselje: **Rožanec**

Občina: Črnomelj

Ime: **Rožanec – antični mitrej**

Naslov: Rožanec, 8340 Črnomelj

Področje: A

Obdobje: rimsko obdobje (2. ali 3. stoletje)

V opuščnem kamnolomu iz obdobja rimskega imperija so častilci kulta v odmaknjeni legi zunaj prometnih poti v navpično kamnito steno vklesali oltar, posvečen sončnemu božanstvu Mitri. Danes je spomenik z območjem dostopen z regionalne ceste Podturn–Črnomelj, smer je na cesti označena.

Izdelava predhodnega konservatorskega programa

Novembra 2005 je ZVKDS, OE Novo mesto, izdelal predhodni konservatorski program. Odgovorni konservator je bil Danilo Breščak, sodelovala sta Jovo Grobovšek, konservatorski svetovalec, in Andjelka Fortuna - Saje, višja konservatorska tehničarka II. Vrednotenje spomenika je dokazalo, da gre za enega najzanimivejših spomenikov kulta božanstva Mitre na današnjem slovenskem ozemlju. Detajlni pregled stanja spomenika in bližnje okolice, ki dopolnjuje njegovo posebno krajinsko vrednost, je pokazal, da je spomenik izjemno ogrožen.

Izvedba zavarovalnih posegov v letih 2006 in 2007

Strokovna skupina (Danilo Breščak, Jovo Grobovšek in Jože Drešar) je po ogledu območja in spomenika 1. septembra 2006 v skladu z izdelanim programom opredelila potrebne ukrepe. Izvedba nujnih posegov je bila mogoča s tesnim sodelovanjem ZVKDS, OE Novo mesto, Občine Črnomelj in ZVKDS, Restavratorski center. Občina je pogodbo za izvedbo sklenila z RC. Dela sta v celoti opravili enoti zavoda OE Novo mesto in RC.

Izdelava konservatorskega projekta za zaščitno nadkritje reliefa – strehe

Maja 2006 je na podlagi izhodišč v predhodnem konservatorsko-restavratorskem programu konservatorski svetovalec Jovo Grobovšek izdelal projekt za nadkritje dela navpične kamnite stene, v katero je vklesan oltar božanstva Mitre. Kot bistveno izhodišče je postavil:

– zavarovanje antropomorfno obdelanega dela stene pred neposrednimi padavinami;

– ohranjanje možnosti jutranjega osonečenja reliefa (med sončnim vzhodom in poldnevom, v preostalem delu dneva je relief v senci);

– izogibanje fizičnim spremembam na kamniti steni;

– kar najmanjši vidni vpliv na avtentični gozdni prostor na kraškem terenu.

Po opravljenih terenskih meritvah je projektant izdelal projekt za tip nadkritja, ki upošteva navedene kriterije. Uporabljena naj bi bila materiala današnjega časa, nerjaveče jeklo in steklo. Za strešino je predvidel dvodelno stekleno streho, ki omogoča najmanjše sence na reliefu, upodabljajočem attribute Mitre. Dvodelna je zaradi izrabe dveh večjih naravnih razpok v steni, v kateri naj bi bili vdeleni nosilni cevi strešin. Nerjaveče jeklo naj bi zaradi agresivnosti naravnega okolja zagotovilo trajnost kovinskega dela strehe; zagotovilo bi tudi enostavno vzdrževanje in celo morebitno zamenjavo sestavnih delov. Projekt je bil izdelan v okviru redne dejavnosti.

Čiščenje okolice

V lastnem aranžmaju je delovna ekipa OE Novo mesto v dveh etapah (v letih 2006 in 2007) izvedla preventivno odstranjevanje suhe drevesne in grmovne vegetacije ter odstranjevanje drobnega kamnitega materiala. Ker so parcele v okolici spomenika v lasti občine, smo z njenim dovoljenjem opravili splošno čiščenje v vizualnem pasu. Pri tem smo z lesnimi in kamnitimi ostanki zapolnili nekatere vdolbine v razbrazdanem kraškem terenu v neposredni okolici. Pri odstranjevanju smo pazili, da je ostala kar največja pestrost listavcev in različnih grmovnic.

Drenaža

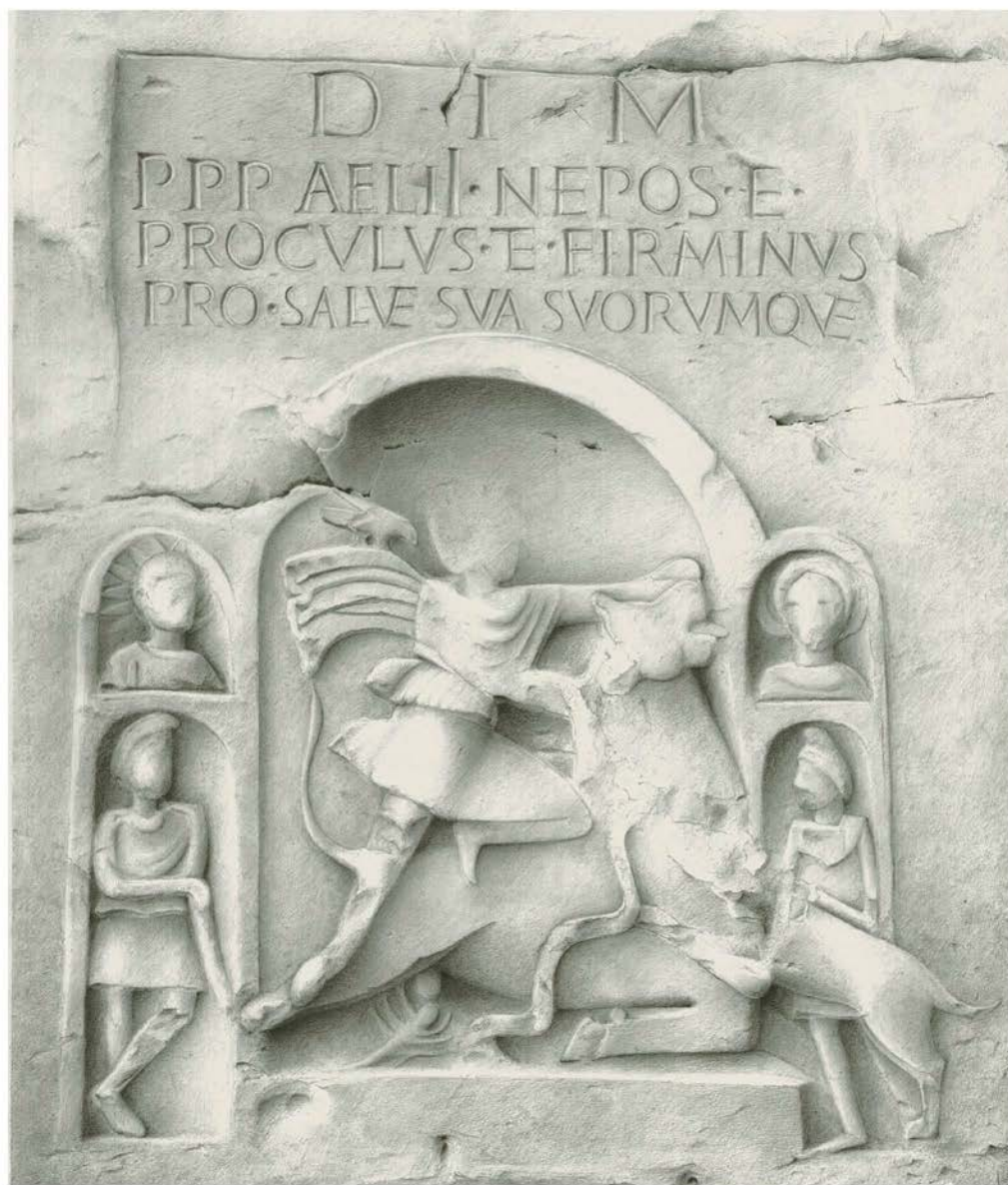
V lastnem aranžmaju je delovna ekipa OE NM v začetku septembra 2006 izvedla izkope varovalnih jarkov. Temeljni izkop pod samo steno je segel do globine okoli 80 cm, pravokotno nanj pa je bil izpeljan izkop za odvod drenažne cevi.

ZVKDS, RC, pod vodstvom Jožeta Drešarja je do konca septembra namestil v izkope drenažno cev in ob steni navpično hidroizolacijo le na dotik, brez lepjenja. Del hidroizolacijske plasti sega iznad zasutega zemljenega terena. S tem posegom je bil v veliki meri preprečen nadaljnji dvig večjih količin kapilarne vlage.

Poskusno čiščenje reliefa v naravni steni

Strokovnjaki RC so pod vodstvom Jožeta Drešarja v sklopu zavarovalnih posegov sredi septembra 2006 izvedli poskusno čiščenje apnenčastih oblog kamna s tehnologijo »suhega ledu«. Dela so seveda izvedli »in situ«, vir elektrike so zagotovili z lastnimi generatorji. Del površin, ki jih je delovna skupina testno očistila, je ostal viden nad zasutji, tako da je mogoče vizualno primerjati stanje kamnine z oblogami in ob njih očiščeni del površine.

Risba reliefa antičnega Mitreja v Rožancu v Beli krajini (avtorica: A. F. Saje)

Fotografska dokumentacija obstoječega stanja

Usmeritev reliefa na vertikalni steni verjetnega kamnoloma iz rimskega obdobja je smiselno orientirana tako, da na relief padejo jutranji sončni žarki. Tudi pozno zimsko sonce ob zimskem solsticiju začrta na reliefu izrazite sence, ki so za učinek »oltarja božanstva Mitre« bistvenega pomena.

Fotografiranje stene in reliefa na dan 9. september

2006 med prvo osvetlitvijo reliefa ob 8.40 in koncem osvetlitve ob 10.15 je prikazalo gibanje senc na danes že močno izravnanim reliefu. Fotografska dokumentacija na diafilmskih formata 6 x 6 cm je ohranjena v arhivu ZVKDS, OE Novo mesto.

Izdelava in montaža strehe

Z izbranimi izvajalcema (jeklo – Ključavničarstvo

Franc Šenica, s. p., Jurka vas, steklo – Steklarstvo Šiško, d. o. o., Novo mesto) smo preverili izvedljivost projekta in ga v detajlu nekoliko prilagodili. Izvedbo smo opravili od junija do avgusta 2007. Na terenu smo s pomočjo gradbenega odra ZVKDS, OE NM, opravili potrebne meritve, izdelavo modela strehe in določili naklone bodočih vezi z nerjavečimi jeklenimi pletenicami.

Pogled na steno z montirano zaščitno streho
(foto: D. Breščak 2007)

Obe nosilni nerjaveči cevi premera 50 mm sta v stenski razpoki vstavljeni le z dotikom, brez spremembe kamnine, zaradi vzporednosti sta primerno podloženi. Steklo se naslanja na vodilni profil na cevi, na zunanem (konzolnem) robu pa ga nosijo enojne jeklene pletenice. Le za pritrditev gornjih ležišč pletenic so bile na točno določenih mestih v steni izvrtane vrtime v kamnino. Zgornjo stekleno

strešino, ki previsno nadkriva spodnjo, nosijo tri pletenice, spodnjo dve. Stik stekla s steno je mehak, zapolnjuje ga brezbarvni silikon, krivulja odrezanega stekla posnema nepravilno obliko stene. Naklon strešin omogoča sprotno odcejanje padavin, do neke mere pa tudi odpihovanje odpadlega listja, ki se nabira na strehi.

Po nekaj mesecih rabe smo ugotovili, da je rešitev vizualno neagresivna in da učinkovito preprečuje nadaljnje izpiranje površine reliefa. Iz globine stene se na dveh mestih, na srečo mimo reliefa, še vedno stekata dva šibka tokova izcednih voda, ki pa ju bo mogoče z zelo majhnimi posegi še dodatno preusmeriti. Ob tem posegu bomo opravili še manjša čiščenja površinskih zasiganj (naravnih nanosov kalcijevega karbonata).

Jovo Grobovšek

216

EŠD: 1670

Naselje: Selo pri Žirovnici

Občina: Žirovnica

Ime: cerkev sv. Kancijana

Področje: UA,R

Obdobje: romanika, gotika, renesansa

Cerkev sv. Kancijana v vasi Selo pri Žirovnici se prvič omenja v radovljiški matrikuli leta 1468, posvetitev stranskih oltarjev pa že leta 1430. Starejšo srednjeveško predhodnico v barokizirani stavbi dokazuje tudi omemba romanske apside v vizitaciji leta 1657. Cerkev je pomembna predvsem zaradi izredno kvalitetne freske v notranjosti, z upodobitvijo sv. Jurija v viteški opremi, ki jo je okoli leta 1430 na slavoločni steni naslikal slikar iz delavnice koroškega slikarja Mojstra Friderika Beljaškega. V letu 2007 so potekala dela na fasadi cerkvene ladje, kjer je bila leto poprej odkrita romanska plastovita zidava s poudarjenimi vrezanimi črtnimi fugami. Črtna fuge so fragmentarno ohranjene na vseh treh fasadah ladje. Desno od baročnega portala v južni ladijski steni je bilo pod strešnim napuščem odkrito levo ostenje manjšega kvadratnega (zgodnjegorskega?) okenca. Desno ostenje okenca je uničilo novo večje renesančno okno s polkrožnim sklepom in poslikanim grafitno sivim ostenjem z belo - črno črtno delitvijo. Investitor se je odločil, da se v tej obliki rekonstruira tudi baročno okno levo od vrat. Najdragocenejše odkritje na južni ladijski steni je freska sv. Krištofa, ki jo na osnovi shematske upodobitve obeh obrazov z mandljastimi očmi, lahko datiramo v drugo polovico 14. stol

ali na prelom 14./15.stol. Ob Krištofu je še ena svetniška figura, ki jo bo mogoče identificirati po restavriranju.

Restavratorska dela vodi Darko Tratar, financira pa Župnija Breznica.

Nika Leben

217

EŠD: 3347

Naselje: **Sevnica**

Občina: **Sevnica**

Ime: **cerkev sv. Florijana**

Področje: **UA**

Obdobje: **pozná gotika**

Septembra 2007 je Aleš Sotler z restavratorsko ekipo začel v prezbitariju restavrirati stenske poslikave iz časa okoli leta 1460. Pred začetkom del so bila z odgovornim konservatorjem usklajena konservatorsko-restavratorska izhodišča za obseg in način izvedbe. Na mestih odpadlih gotskih ometov so se naredile nove plombe na način, ki je bil leta 2001 izveden na severni steni kora (Varstvo spomenikov 39–41 – Poročila, str. 181). Novi »gotski« glajeni ometi so narejeni z diletacijo od ohranjenih baročnih zaribanih ometov. Gotski ometi so barvani v tonu svetle slonovine. Večje in tudi manjše retuše so se praviloma tonirale »in prima«. Obseg in stopnjo retuš je restavrator sprti prilagajal ohranjenemu stanju poslikav, vendar tako, da restavrirana stenska poslikava deluje enovito. Na vogalnih pilastrih so bile popravljene le hujše poškodbe in fuge v stikih kamnitih delov. Potem ko je pater Marijan Vogrin prebral poškodovane napise na napisnih trakovih, ki jih držijo simboli evangelistov, smo določili stopnjo intenzivnosti retuš zbledelih in novih, rekonstruiranih črk. Vzor je bil napis evangelista v napisnem traku, ki ga drži lev. Napis, ki ga drži orel, se zdaj bere: SANCT JOHANNES EUVAN GELISTA, vol: SANCTUS LUCAS EUVANGE LISTA, lev: SANCTUS MARCUS EUVA GELISTA, človek: SANCTUS MATHEUS EUVANGELISTA.

Rože na obočnih rebrih, ki so bile prvotno rdeče, so od odkritja leta 2001 oksidirale v črno. Sprejeta je bila konservatorska odločitev, da se črne rože pobelijo in lazurno pobarvajo rdeče. Med rožami naslikani, a zbledeli palmovi listi so decentno poudarjeni. Mavrica iz obočnih reber se na deblu sklepника, kjer je narisana desnica v gesti blagoslova, združuje v mavričnem prelivu. Na rebrih so najdeni kamnoseški znaki, prvotno barvani črno. Retuše so izjemno dobro izvedene na figuri sv. Florijana, še posebej na prizoru levega dela vzhodne stene, ki

prikazuje prevoz trupla sv. Florijana; na prizoru vdova Valerija moli pred cizo, v kateri leži truplo svetnika, pokrito z rožami. V gorati pokrajini je na desni upodobljeno obzidano mesto s cerkvama in mestnim stolpom, na levi pa verjetno samostanski kompleks.

Na spodnjem pasu južne stene, levo od baročne okenske odprtine, pod prizorom sv. Florijana v ječi, je naslikana podobna gorata pokrajina s cerkvijo na levi in delom obzidnega mesta na desni, a brez ohranjenih figur. Na zgornjem pasu desno od baročnega okna je naslikan prizor reke z leseno brvjo. Na njej stoji figura, od katere so ohranjene obe nogi in glava. Levo poleg nje je ohranjen še en obraz. Ometi z osrednjim prizorom, ki se dogaja v vodi in na bregu, so uničeni. Docela pa je uničen prizor na spodnjem pasu nad vhodom v zakristijo. Na severni steni je ob severovzhodnem vogalu retuširana stoječa ženska postava z otrokom v naročju. Obraza Marije in Jezusa sta uničena. Pod oknom v južni steni je retuširana baročna dekorativna poslikava z naslikanim sedežem v niši.

Restavratorska dela so izjemno dobro uspela, zahvaljujoč znanju in usposobljenosti restavratorja Aleša Sotlerja in njegove ekipe. Ker ni bil narejen rekonstrukcijski načrt za izdelavo manjkajočih delov krogovičja vzhodnega okna in vitrajne zasteklitve s pihanci, projekt ni bil realiziran. Restavratorska dela je financiralo Ministrstvo za kulturo RS.

Bogdan Badovinac

218

EŠD: 4971

Naselje: **Skrilje**

Občina: **Ajdovščina**

Ime: **Skrilje – domačija Skrilje 24, Favetti**

Naslov: **Skrilje 24**

Področje: **E**

Obdobje: **sredina 19. stoletja**

Atrijsko zasnovana domačija Favetti leži na južnem robu vasi Skrilje, v zaselku Valči. Nanjo postanemo pozorni, ko ob glavni poti, ki pelje proti jedru vasi, ugledamo znamenje, posvečeno sv. J. Nepomuku, »porton« in daljši dvoriščni zid. Domačija obsega štiri krila, ki jih obdaja notranje, skoraj pravokotno dvorišče. Celota predstavlja splet nekdanjih gospodarskih, danes stanovanjskih objektov, ki se sanirajo že dobro desetletje.

Leta 2007 se je sanacija objektov zaključila. Med zadnjimi so bili izvedeni posegi v notranjosti lope. Ker so bili določeni elementi dotrajani, jih je bilo treba zamenjati z novimi ali jih sanirati. Tako so bile

utrjene stene, odstranjen je bil dotrajan omet in izveden nov, odstranjen je bil tudi gnil strop (tramovi in podi) in nadomeščen z novim iz jelovega lesa, izvedena je bila demontaža obstoječega in ponovna postavitev kamnitega tlaka ter izdelava dvokrilnih in enokrilnih vrat.

V kuhinji z ognjiščem je bil na določenih mestih pokrpan omet, utrjeno je bilo visoko vipavsko ognjišče z dimnikom, sanirani sta bili obe krušni peči. Pri sanaciji večje peči je bila ugotovljena starejša gradbena faza, saj je bila prvotna peč za 20 centimetrov globlja.

Usmerjena celovita obnova in prezentacija domačije je uspela, saj je bil cilj popraviti vse tiste gradbene napake, ki so bile storjene na prelomu 19. in 20. stoletja.

Sanacijo lope in kuhinje je izvajal GRM, Marko, Rovtar, Skrilje 24, p. Dobravlje.

Andrejka Ščukovt

Domačija Favetti, cestna fasada (foto: A. Ščukovt)

219

EŠD: 651

Naselje: **Sladka Gora**

Občina: Šmarje pri Jelšah

Ime: **cerkev sv. Marije in sv. Marjete**

Področje: UA

Obdobje: zreli barok

Na podlagi popisa poškodb baročnih klopi leta 2001 ob pomoči restavradorja Mitje Pirnata so bili tukajšnjemu župnijskemu uradu posredovani kulturnovarstveni pogoji za njihovo restavratsko obnovo. Obnavlja se le 18 prvotnih baročnih cerkvenih klopi (dvakrat po šest klopi pod kupolo

ladje in dvakrat po šest klopi pod kupolo pevskega kora ter polkrožna klop pod pevsko emporo). Osnovno izhodišče pri obnovi cerkvenih klopi je njihova ohranitev, zaščita in povrnitev prvotnega sijaja. Cerkvene klopi, ki so del celostne baročne opreme cerkve, so dotrajane in jih je treba obnoviti v skladu z restavratsko-konservatorskimi principi. Poškodovani oziroma manjkajoči deli cerkvenih klopi se obnovijo, rekonstruirajo v prvotni obliki, tako v materialu kakor v finalni zaščiti lesa. Vse večje poškodbe se nadomestijo v enakem lesu – orehu ali smreki, vse manjše poškodbe se le kitajo. Za lepljenje se uporablja klejno lepilo. Finalna obdelava oreha je politura na osnovi terpentina in firneža, les smreke se luži in voska na barvni odtenek, ki bo viden potem, ko se bo les umil z alkoholom. Nove podnice iz smrekovega lesa se zaščitijo z brezbarvnim lakom. Stari in novi les se zaščita pred ličinkami lesnih insektov. Popis poškodb ni dokončen. Dejanski obseg in stopnja poškodb bosta razvidna, ko se bodo klopi razstavljale.

Restavratska dela so spremljali člani komisije dr. Sergej Vrišer, Anka Aškerc in Mitja Pirnat. Pri ogledu razstavljenih klopi v mizarški delavnici na Šentjoštu nad Horjulom je Peter Kavčič predlagal, naj se vsi deli iz smreke, posebno polnila hrbtnih naslonil, naredijo na novo. Konservator in restavrador sta po pregledu klopi ugotovila, da les v veliki meri ni toliko poškodovan, da ga ne bi bilo mogoče ohraniti s pomočjo uveljavljenih konservatorsko-restavratskih metod. Restavrador Mitja Pirnat je mizarjem podal napotke za material in njegovo rabo, na primer o tem, da je treba les, ki je bil izmit z amonijakom, premazati s terpentinskim firnežem, da bi dobil spet prvotno barvo. Za končno obdelavo se uporabi firnež kopal lak, ker se šelakove politure niso uporabljale pred bidermajerjem. Pisno navodilo za pravilno uporabo izbranih materialov je restavrador poslal mizarju tudi naslednje leto.

Leta 2003 je zidar Franc Zorko v celoti na novo preložil kamniti tlak v ladji. Tlakovci so položeni na debelo plast rumenega peska. Beli tlakovci so iz štirih vrst marmorja. Črni so bili slabše kakovosti in so bili že prej zaliti z neko umetno maso, ki se je tako sprijela z belimi marmornimi ploščami, da so se pri odstranjevanju teh lomili robovi. Vsi črni tlakovci so novi, vrste Nero Marquina iz Španije. Starejših zidov v nivoju nasutja ni bilo opaziti. Tlak v prezbitერიju, ki ga je leta 1888 položil Jožef Weber, je bil rekonstruiran z belimi in črnimi tlakovci. Večje marmorne talne plošče so prenesene v zakristijo, manjše iz zakristije pa so bile uporabljene v prezbitერიju. V zakristiji so večje plošče rezane v pravokotnike in položene v vzporednih vrstah pravokotno na daljše stene. V stopnicah pred strans-

kimi oltarji je bil rekonstruiran tlak s črno-belimi ploščami po ohranjenem vzorcu prve stopnice pred menzo velikega oltarja.

Kovaška obnova baročne obhajilne mize, ki je hranjena na podstrešju župnijskega gospodarskega poslopja, ni bila izvedena zaradi pomanjkanja denarja. Ker je bila k sreči spovednica v spodnjem delu korektno popravljena, je odgovorni konservator dovolil, da se na enak način lahko popravijo tudi močno poškodovani spodnji konstrukcijski deli spovednice ob zahodni steni ladje. Soglasje pa ni bilo izdano za samovoljno zamenjavo baročnih vrat z novimi v zahodni steni ladje.

Z novim konzultantom, restavratorjem Andrejem Šebaljem, je bil v letu 2004 narejen ponovni pregled stanja baročnih klopi. Vsi elementi klopi so očiščeni z amonijakom in peroksidom. Na prednjih in zadnjih stranicah ter na naslonilih rok je ohranjen sistem barvanja obrob s črno barvo, kuhano v klejni vodi. Krogle so bile v celoti barvane črno. Peter Kavčič je v skladu s predhodnimi izhodišči maksimalno ohranil originalne naslone za hrbe in sedala klopi, ki so iz smreke, in nadomestil le najbolj poškodovane dele. Slabo stanje vseh delov klopi, zlasti funkcionalnih iz smrekovine, pa je bilo ugotovljeno po naknadnem čiščenju recentnih premazov.

Zato je bila v letu 2006 sklicana seja komisije; udeležila sta se je člana Anka Aškerc in Simon Karlovšek, ob prisotnosti župnika Roka Metličarja in kanonika Jožeta Goličnika, predsednika komisije za cerkveno umetnost pri Nadškofiji Maribor. Sklenjeno je bilo, da se vsi deli klopi, narejeni iz smreke (sedežna klop, podpora, naslon za hrbet in klečalne klopi), izdelajo po starem vzoru (rekonstruirajo) iz novega smrekovega lesa. Vse čelne, zaključne stranice, stranice klopi, poličke (naslonila za roke), ki so narejene iz oreha, se restavrirajo. Močno poškodovani deli iz orehovega lesa se zamenjajo po presoji mizarja. Novi deli se izdelajo v orehovem lesu. Vsi nadomestni in manjkajoči deli se dokumentirajo. Čelne in zaključne stranice se ne razstavljajo. Na notranje površine čelnih in zaključnih stranic se doda smrekov furnir debeline 2–3 mm. Politura na oreh je finalna obdelava za smrekov in orehov les. Šelakov premaz za oreh, za klopi pa novejši laki, prirejeni na orehovo polituro. Obnovljene baročne klopi so bile montirane v cerkev v letu 2007. V poročilu navedena mizarška in teracerska dela je v celoti financirala Župnija Sladka Gora.

Bogdan Badovinac

220

ESD: 4908

Naselje: Slap ob Idriji

Občina: Tolmin

Ime: Slap ob Idriji – arheološko najdišče V bregu

Področje: A

Obdobje: rimsko obdobje

Nekaj zanimivih podatkov in detajlov o slabo ovrednotenem latensko-rimskem grobišču na Slapu ob Idriji (prim. M. Guštin 1991, Posočje v mlajši železni dobi, Katalogi in monografije 27, 27, T. 46) je v svetolucijski Župnijski kroniki zabeležil tedanji župnik Alojzij Carli (A. Carli 1878–1891, Kronika fare Sv. Lucije na Mostu, neobjavljen rokopis hrani Župnijski urad na Mostu na Soči). Zapisal je, da se je Carlo Marchesetti prve dni septembra 1886 podal na Slap pri Idriji (danes Slap ob Idriji), in tam izkopal 8 grobov, ki naj bi bili po njegovi navedbi iz 3. stoletja po Kristusu. Carli v Župnijski kroniki sv. Lucije na Mostu za leto 1887 nadaljuje: »Nenadoma dojde 21. oktobra zopet Dr. Marchesetti iz Trsta ter začne svoja razkopavanja, končavši jih 25/10 na Slapu pri Bači – Idriji. Najdbe: mrliči (grobov je odkril blizu 18) so bili deloma sežgani, deloma pokopani; poleg nekatere bronzene posode, fibul ni nič, rimske posode (urne), dve lampici, na kojih podnožji, prav spodej, na eni je bilo vtisnjeno Vi(v)iani, na drugi Crescit. En mrlič je imel srebrn denar. Dr. Marchesetti naslanjaje se bržda ne na oni denar meni, da so te stvari iz IV. stoletja po Kristi, iz časa cesarja Konstancija II. Torej poganske in prethistorične šege v naših gorah ohranile so se kljub temu, da je bil Oglej tako blizu, do tega časa in morda še dalje.«

Na Slapu ob Idriji je bilo po navedbi A. Carlia raziskanih torej 18 grobov, ki pa so glede na omenjene pridatke predvsem rimskodobni.

Miha Mlinar

221

ESD: 21320

Naselje: Slatina

Občina: Šmartno ob Paki

Ime: Slatina pri Šmartnem ob Paki – arheološko območje Tomažek

Področje: A

Obdobje: prazgodovina, rimsko obdobje, srednji vek

V letu 2005 je Občina Šmartno ob Paki Zavodu za varstvo kulturne dediščine Slovenije, OE Celje, posredovala vlogo za izdajo kulturnovarstvenih

smernic za izdelavo lokacijskega načrta stanovanjske soseske Tomažk v Slatini. Vlogi je bil priložen tudi digitalni ortofoto posnetek v merilu 1 : 5000; na njem so bile v konfiguraciji terena vidne določene anomalije v prostoru, kar je bil prvi indic za odkritje potencialnega arheološkega najdišča. V dogovoru z Občino Šmartno ob Paki in s soglasjem najemnika zemljišča je bil na obravnavanem območju 8. 8. 2005 opravljen arheološki pregled po veljavni metodologiji, predpisani na avtocestah Slovenije, pri čemer je bila kot najustreznejša izbrana metoda pregleda v mreži 10 x 10 metrov in izkop testnih jarkov.

Prostor na rahlo položnem terenu na polici zahodno od reke Pake, ki ga danes deloma prekrivajo travniki in deloma obdelovalne površine, kaže sledove umetnega preoblikovanja – krčenja gozda in terasiranja prostora. Pri arheološkem pregledu in izkopu testnih jarkov so bili odkriti precejšnja količina novoveške in nekaj odlomkov srednjeveške lončenine, sedem odlomkov prazgodovinske ter 47 odlomkov po celotnem območju razpršene antične keramike. Testni jarki kažejo naslednje sosledje arheoloških plasti: pod rušo ali ornico se pojavlja plast svetlorjave ali sive zemlje s premešanim drobnim gradivom (novi vek, srednji vek, antika), pod katero leži približno 5 cm debela plast svetlorjave zemlje s prazgodovinskimi keramičnimi odlomki.

Najdišče je bilo vpisano v Register kulturne dediščine pri Ministrstvu za kulturo Republike Slovenije in z Odlokom o razglasitvi zavarovanega arheološkega najdišča Tomažk na območju Občine Šmartno ob Paki zavarovano kot arheološki spomenik lokalnega pomena.

V letu 2007 je Občina Šmartno ob Paki zopet »aktivirala« idejo o stanovanjski soseski Tomažk in navkljub odvrčanju od tovrstnih gradbenih dejavnosti želela pridobiti natančno oceno stroškov prehodnih arheoloških raziskav/izkopavanj. Zavod je v sodelovanju s podjetjem Tica sistem, d. o. o., na najdišču začrtal serijo strojnih sond, izvedenih zgolj do nivoja pojavljanja arheoloških depozitov oziroma do nivoja sterilne geološke osnove povsod tam, kjer v stratigrafiji ni bilo mogoče zaslediti arheoloških ostalin.

Sondiranja niso potrdila obstoja prazgodovinske ali antične naselbine na tem mestu, navkljub številnim odlomkom keramike, dokumentirane pri arheoloških pregledih v letu 2005. Lončenino na površju lahko v tem primeru razlagamo kot prineseno na obdelovalne površine ali pa kot sled kratkotrajne uporabe prostora (pašništvo, krčenje gozdov, posamični grobovi ipd.). Nedvoumno pa so na delu najdišča – predvsem na parc. št. 715,

k. o. Paška vas – ugotovljeni sledovi srednjeveške dejavnosti, ki se kažejo v številnih dobro ohranjenih odlomkih srednjeveške lončenine in hišnega lepa nad prodnatim nasutjem na jugovzhodnem robu platoja.

Zavod za varstvo kulturne dediščine Slovenije, OE Celje, je kot kulturnovarstveni pogoj postavil arheološke raziskave jugovzhodnega roba platoja in arheološki nadzor nad vsemi posegi v zemeljske plasti na celotnem obravnavanem območju.

Danijela Brišnik, Gojko Tica

222

EŠD: 6822

Naselje: Slivnica pri Mariboru

Občina: Hoče - Slivnica

Ime: Slivnica pri Mariboru – arheološko najdišče (Slivnica 3)

Področje: A

Obdobje: bronasta doba, rimsko obdobje, zgodnji srednji vek

Slivnica 3A je sistematično raziskano arheološko najdišče na odseku bodoče avtoceste Slivnica–Draženci. Na podlagi preliminarnih arheoloških raziskav (dr. Bojan DJURIC, Ildiko PINTÉR, Ana PLESTENJAK, Rene MASARYK SG01/1 SLIVNICA - DRAŽENCI, Poročilo o rezultatih arheološkega pregleda, Ljubljana 2006) je bilo na celotnem območju med profilom 7,0 + 300,00 in profilom 11,0 + 500,00 na trasi avtoceste Slivnica–Draženci ugotovljeno prazgodovinsko in rimskodobno arheološko najdišče. Območje uničenja je obsegalo parc. št. 364/2, 365/2, 366/2, 367/2, vse k. o. Slivnica, in je imelo površino 14.948 m² (priloga 1). Povprečna globina strojnega izkopa je znašala 0,3 m.

Zaščitna izkopavanja, katerih naročnik je bil DARS, d. d., je v izvajanje prevzel PJP, d. o. o. Vodja izkopavanja je bil Primož Predan, univ. dipl. arheolog, namestnik vodje je bil Miha Murko, univ. dipl. arheolog. Dela so potekala od 9. 3. do 4. 5. 2007.

Zaradi boljše orientacije na najdišču ter natančnejšega kartiranja razprostranjenosti najdb in arheoloških struktur v prostoru smo celotno izkopno polje vpeli v mrežo kvadrantov velikosti 10 x 10 m. Po zakoličenju izkopnega polja smo strojno odstranili ornico (SE 001), da smo prišli do nivoja plasti SE 003, v katero so bile vkopane vse arheološke strukture, identificirane na najdišču.

Najdišče Slivnica 3A leži tik ob današnji avtocesti A1 Šentilj–Koper med Slivnico in Spodn-

jimi Hočami ob že obstoječem razcepu, kjer se od avtoceste A1 Šentilj–Koper odcepi hitra cesta skozi Maribor. Najdišče leži na predvideni rekonstrukciji razcepa, z novimi kraki proti Ptujju, na območju pleistocenskih rečnih naplavin reke Drave. Geološko podlago tvorijo prodno peščene naplavine reke Drave, ki se na tem delu mešajo z glinastimi naplavinami pohorskih potokov. Sam relief je zravnar zaradi intenzivne kmetijske uporabe v novejšem času.

Strukture, odkrite na najdišču, nakazujejo poselitev oziroma aktivno izrabo prostora v prazgodovinskem obdobju. Sodeč po najdbah, gre za čas srednje in pozne bronaste dobe. Po celotnem najdišču so razpršene strukture, ki se pojavljajo v obliki stojk, kurišč ali odpadnih jam. Nekatere stojke tvorijo linije, okoli katerih se pojavljajo druge strukture. Odpadne jame, kurišča in stojke kažejo na dejavnost, ki je potekala na tem prostoru. Verjetno lahko same objekte in odpadne jame povežemo s sočasno naselbino, ki je bila ugotovljena v neposredni bližini na najdišču Slivnica 2B. Na najdišču smo našli na več kosov rimskodobne, srednjeveške in novodobne keramike, ki pa je verjetno naplavljena oziroma prinesena med poznejšimi posegi. Ugotovili nismo nobenih struktur, ki bi kazale na uporabo prostora v teh časovnih obdobjih, zato predvidevamo, da je keramika mlajših obdobj, najdena na našem najdišču, lahko le posledica aktivne uporabe prostora (predvidevamo poljedeljsko izrabo).

Najdišče je zagotovo povezano z že znanima najdiščema Slivnica 1 in Slivnica 2. Same strukture in najdbe nam izpričujejo obrobno vlogo tega območja v času, ko je na zgoraj omenjenem bližnjem območju cvetela bronastodobna naselbina. Verjetno je dejavnost, ki se je izvajala na tem mestu, tesno povezana z vodotokom, ki smo ga v obliki paleostruge identificirali na najdišču.

Arheološke raziskave na lokaciji Slivnica 3B so potekale od maja do sredine julija 2007. Po opravljenih arheoloških raziskavah na najdišču SLIVNICA 3A je podjetje PJP, d. o. o., nadaljevalo dela na lokaciji SLIVNICA 3B (vzhodno od Slivnice 3A). Po arheološki metodi smo pregledali in izkopali območje med železniško progo in uvozom na avtocesto Ljubljana–Maribor oziroma parc. št. 310/7, 309/6, 310/8, 310/9, 310/10, 310/12, 311, 313/1, vse k. o. Slivnica. Celotna površina raziskav znaša 23.143,43 m², povprečna globina izkopa pa 0,8 m.

Med arheološkimi raziskavami smo opredelili 390 stratigrafskih enot. V skladu z načeli stroke so bile odstranjene in dokumentirane vse arheološke plasti kakor tudi arheološko zanimivi naravni depozi-

ti, ki so pomembni pri interpretaciji arheološkega najdišča.

Strokovni nadzor je izvajala konservatorska svetovalka Mira Strmčnik Gulič, univ. dipl. arheologinja iz ZVKDS, OE Maribor.

Po podatkih, pridobljenih s terenskim pregledom (dr. Bojan Djurić, Ildiko Pinter, Ana Plestenjak, Rene Masaryk SG01/1 SLIVNICA – DRAŽENCI, Poročilo o rezultatih arheološkega pregleda, Ljubljana 2006), smo se odločili za strojni odziv vrhnjih plasti globine do največ 0,5 m. Na tako strojno znižano izkopno polje smo postavili mrežo kvadrantov velikosti 10 x 10 m, prilagojeno mejam izkopnega polja. Na terenu sta dela vodila Primož Predan, univ. dipl. arheolog, in Miha Murko, univ. dipl. arheolog. Pri delu je sodelovalo šest študentov arheologije, ki so opravljali terensko delo tehnikov, in 18 delavcev, ki so opravljali fizična dela pri odstranjevanju plasti.

Po primarni analizi korpusa najdb lahko na najdišču opredelimo prisotnost treh arheoloških obdobj, in sicer prazgodovine (bronasta doba), rimske dobe in zgodnjega srednjega veka. To obdobje je zastopano le z dvema grobovoma (grobova 12 in 13), ki sta ležala drug ob drugem, vzhodno od drugih grobov in grobnih struktur iz rimskega časa. Gre za žgana pokopa iz bronaste dobe. Žganina je položena skupaj s kostmi v posodo z visokim vratom. Grobnih jam ni bilo mogoče ugotoviti. Zaradi zelo slabe ohranjenosti smo obe posodi iz grobov takoj poslali v reparacijo konservatorju Stanku Gojkoviču, ZVKDS, OE Maribor.

V rimsko dobo spada velika večina odkritega materiala in struktur. Med raziskavami smo odkrili območje grobišča, ki obsega kamnite grobne strukture z grobovi in preproste, v geološko osnovo vkopane gobove (skupaj 17), pet peči, najverjetneje za peko kruha, ter več jam in stojk. Glede na keramične posode, odkrite v grobovih, lahko najdišče datiramo v 1. in 2. stoletje n. š. Poleg tega smo izkopali dve slovanski, verjetno bivanjski jami.

Arheološko najdišče Slivnica je znana in mnogokrat raziskovana lokacija. Tako je v letih 1996, 1997 in 1998 ZVKDS, OE Maribor, izkopaval na trasi sedanje avtoceste Slivnica–Maribor. Arheologi so izkopali multiperiodno najdišče, kjer so definirali strukture iz prazgodovine, antike in slovanskega obdobja.

Prav tako so pri gradnji cerkve Marijinega rojstva v Slivnici uporabili kot gradbeni material marmorne spomenike in dele večjih marmornih preklad. Z arheološkimi raziskavami na lokaciji Slivnica 3B smo odkrili zelo verjetno lokacijo, od

koder so marmor pripeljali in ga vzdali v cerkev. Potrdila se je multiperiodičnost najdišča, saj smo odkrili strukture iz časa bronaste dobe, dokazali smo zgodnjo poselitev v rimski dobi, plano rimsko grobišče ter poselitev iz časa naseljevanja Slovanov.

Miha Murko, Primož Predan, Dunja Salecl, Monika Arh

Slivnica pri Mariboru, del najdišča, posnet iz balona (foto: B. Tušek)

223

EŠD: 6891

Naselje: **Slovenska Bistrica**

Občina: Slovenska Bistrica

Ime: **Slovenska Bistrica – rimska cesta Celeia–Petovio**

Področje: A

Obdobje: *rimsko obdobje*

Poleg zaščitnih izkopavanj na lokaciji Brinje, kje sta bila odkrita rimsko grobišče in del rimske ceste, smo v letu 2007 izvedli še štiri arheološka vrednotenja na predvideni trasi rimske ceste Celeia–Petovio znotraj območja nove industrijske cone v Slovenski Bistrici. Arheološka vrednotenja je izvedla ekipa PJP, d. o. o., pod nadzorom Mire Strmčnik Gulič iz ZVKDS, OE Maribor.

Vrednotenja smo izvedli na parc. št. 1660/87 (investitor AZURSEDEM JS, d. o. o.), 1660/88, 1660/89 (investitor Agencija Pinter, d. o. o.), 1660/90 (investitor Proforma trend, d. o. o.) ter 1660/99 in 1660/100 (investitor DEPORTIVO, d. o. o.), vse k. o. Slovenska Bistrica. Najdišče leži tik ob avtocesti Ljubljana–Maribor, vzhodno od trgovskega centra Interspar, pri gradnji katerega je bila v letu 2005 prav tako ugotovljena prisotnost rimske ceste in rimskodobnih arheoloških struk-

tur (Kovač, O., 2005, Poročilo o opravljenem arheološkem sondiranju na lokaciji Slovenska Bistrica – TPC Interspar 2005).

Na parc. št. 1660/87, 1660/88 in 1660/89, vse k. o. Slovenska Bistrica, smo naleteli na rimsko cesto in več vzporednih obcestnih jarkov, medtem ko je bilo vrednotenje na parc. št. 1660/90 negativno; tam namreč ni bilo odkritih nobenih arheoloških struktur, kar je verjetno posledica močnega predhodnega uničenja zaradi oranja. Prav tako smo dobili negativne rezultate sondiranja na parc. št. 1660/99 in 1660/100.

Cesta in obcestni jarki, ki smo jih izkopali, potekajo v smeri jugozahod–severovzhod. Cesta je bila zgrajena iz prodnikov velikosti 5 do 15 cm, ki so bili enostavno položeni na geološko osnovo, največja ohranjena širina ceste je znašala 6 m, raziskali pa smo je približno 40 m v dolžino.

Miha Murko, Primož Predan, Dunja Salecl, Monika Arh

224

EŠD: 7593 (sklic Triglavski narodni park)

Naselje: **Soča**

Občina: Bovec

Ime: **Soča – znamenje na šolskem zidu**

Področje: E

Obdobje: *prva polovica 20. stoletja*

Zaradi rekonstrukcije in novogradnje ceste RI – 206, odsek 1029 Trenta–Bovec, od km 12,0 + 43,29 m do km 12,1 + 43,52 m, ki med drugimi deli zajema prestavitev priključka k osnovni šoli, porušitev šolskega zidu in prestavitev oziroma izvedbo novega zidu ter prestavitev znamenja z nišo na nov kamnit zid, sem pripravila kulturnovarstvene pogoje za prestavitev znamenja, naknadno pa še kulturnovarstvene pogoje za posege v niši znamenja.

Prestavljeni, na novo izvedeni oporni kamniti zid je pozidan kot zuhozid. Izvajalec del, Cestno podjetje Nova Gorica, je za zidavo novega zidu uporabil obstoječi material porušenega opornega zidu, ker pa ta ni bil uporaben v celoti, so zidali tudi z novim materialom, ki je bil po obliki in sestavi kamenine podoben staremu.

Niša znamenja, ki je v slabem stanju, bo sanirana. Ukrepi sanacije so: pred prestavitvijo znamenja je bilo treba poslikavo v niši zavarovati, da ne bi prišlo do poškodb. Poslikava se bo restavrirala, mahovi in lišaji na stenah niše pa se bodo očistili in oprali. Strehi, ki je mestoma počena in okrušena, se bo vrhnji betonski sloj odstranil in nadomes-

til z novim, ki bo po obliki enak staremu. Pred odstranitvijo betona je bilo treba obok niše tudi podpreti, da se ne bi porušil. Zunanja stena niše se bo po potrebi pokrpalala z novim ometom.

Cestno podjetje je dela začelo decembra 2007, v času, ki ni primeren za gradbena in restavratorska dela, zato se bodo ta dela izvedla, ko se bo otoplilo.

Andrejka Ščukovt

225

EŠD: 21356

Naselje: **Solkan**

Občina: *Nova Gorica*

Ime: **Solkan – arheološko najdišče Pri Sejmišču**

Področje: *A*

Obdobje: *poznorimsko obdobje, zgodnji srednji vek*

Arheološko najdišče leži na zahodnem robu naselja Solkan, na terasi nad reko Sočo. Lokacija je bila odkrita slučajno, ob strojnih izkopih za plinovod leta 1979. V tistem in v naslednjem letu je bilo na lokaciji raziskanih 21 skeletnih grobov, ki datirajo grobišče v čas od 4. do 7. stoletja. Najdišče ni bilo v celoti izkopano, avtorja raziskav pa predvidevata širitev grobišča proti Soči in tudi pod železniški nasip (T. Knific, D. Svoljšak, Grobovi langobardskih vojščakov iz Solkana (Nove Gorice), AV 35, 1984, str. 277 s. s.). ZVKDS, OE Nova Gorica, je pred izdajo kulturnovarstvenih pogojev za gradnjo stanovanjske hiše na parc. št. 1355/20, k. o. Solkan, zahteval odmik objekta v že raziskano območje, vendar zaradi bližine plinovodne cevi ter železnice to ni bilo mogoče. V skladu s kulturnovarstvenimi pogoji in na željo lastnika je ZVKDS, OE Nova Gorica, v letu 2007 izvedel predhodna sondiranja, katerih namen je bil ugotoviti nadaljevanje grobišča tudi v prostor predvidene novogradnje in v primeru pozitivnih rezultatov sondiranja izvedbo arheoloških raziskav. Že prva strojna sonda na skrajnem SV delu parcele št. 1355/20, k. o. Solkan, je potrdila to domnevo. Tako smo 80 cm pod površino našli dva skeletna groba, ki sta ležala vzporedno, drug od drugega oddaljena približno 50 cm in vkopana v prod. Sondiranje smo takoj ustavili, saj je bilo očitno, da lahko grobove predpostavljamo na večjem delu površine, predvidene za gradnjo stanovanjske hiše. Grobova smo pustili in situ, ju pokrili s polivinilom ter ponovno zasuli. Pred začetkom gradnje stanovanjskega objekta so arheološka izkopavanja tu nujna.

Patricija Bratina

226

EŠD: 6892

Naselje: **Spodnja Nova vas**

Občina: *Slovenska Bistrica*

Ime: **Spodnja Nova vas – rimska cesta Celeia-Poetovio**

Področje: *A*

Obdobje: *rimsko obdobje*

Sledovi rimske ceste v severnem profilu izkopišča
(foto: PJP, d. o. o.)

V Slovenski Bistrici, tik ob avtocesti Maribor–Ljubljana, so bili ob konservatorskem ogledu parcel, kjer so že potekala nenapovedana gradbena dela, odkriti ostanki rimske ceste. Čeprav so stroji uničili že dobršen del ceste, so bila dela ustavljena in začeli smo raziskovati.

Sledovi ceste so bili vidni le še v skrajnem desnem koncu severnega in delno v vzhodnem profilu gradbenega posega. Sprva smo iz 43,4 m severnega profila postrgali zasušeno zemljo. Mesto, kjer so se nahajala hrastova debela, ki so služila utrditvi podlage za rimskodobno cestišče, smo obkopali, tako da so bila vidna v tlorisu in profilu. Sledili sta grafična in fotodokumentacija.

Rimska cesta je ohranjena v dveh fazah, in sicer kot cesta 1, ki je zgodnejša, ter kot cesta 2, ki je zgrajena na cesto 1. Prvotna cesta je bila nasuta na zamočvirjena tla, ki so jih utrdili s hrastovimi hlodi (v profilu jih je vidnih šest). Položili so jih na ilovico in jih zasuli z drobnim, sivim do svetlosivim peskom. Morda so jih še dodatno utrdili s plastjo steptane ilovice, vendar pa je o tem danes težko soditi, saj so plasti med seboj močno premešane. Na to podlago je bil nasut siv in sivkasto rjav gramoz ceste 1. Iz profila je razvidno, da se je cesta 1, ki je danes ohranjena le delno (2 m v širino in največ 0,40 m debeline), nekoč razprostirala tudi nad ce-

lotno površino ohranjenih hlodov. V nekem trenutku je bila ta cesta, najbrž zaradi naravnih dejavnikov, uničena. Ohranil se je le njen vzhodni del, ob katerem so na zahodni strani plastno odloženi peski in gramoz različnih konsistenc in barv. Na ostanke ceste 1 so pozneje nasuli cesto 2, ki so jo premaknili nekoliko bolj proti vzhodu. Sestavlja jo svetlosiv, siv in rjavkasto rumen gramoz, ki je, kot že rečeno, na eni strani nasut na staro cesto, na drugi pa na tanko plast temnosive peččene ilovice. V vzhodnem profilu celotna širina ceste ni vidna, saj se ta nadaljuje še zunaj izkopnega polja v smeri proti avtocesti. Širina odkrite ceste znaša 0,77 m, njena debelina pa je med 0,10 in 0,50 m.

Zahodno od rimske ceste, na severozahodnem delu gradbišča, so bili med arheološkim nadzorom odkriti rimskodobni žgani grobovi in apnenica. Odkritih in izkopanih je bilo 26 bolj ali manj ohranjenih grobov. Pri nekaterih je bila v grobno jamo položena glinena žara, pri drugih pa je bil pepel pokojnika nasut neposredno v jamo. Grobovi so bili, razen nekaj kosov keramike, brez pridatkov in so verjetno pripadali nižjemu sloju prebivalstva. Prav tako nismo opazili sledov nagrobnih struktur.

Hrastovi hlodi v tlorisu ob severnem profilu izkopišča
(foto: PJP, d. o. o.)

Apnenica, ki je bila na območju grobišča zgrajena pozneje, saj ga je deloma uničila, je izrabljala bodisi kamnite spomenike (marmor, apnenec), ki so nekoč označevali grobove, ali pa material, ki ga je s seboj nosila Bistrica. Del apnenice sega pod današnjo gozdno mejo, tako da je nismo mogli izkopati v celoti. Imela je nepravilno pravokotno obliko z merami 6 × 2,50 m, globoka je bila do 0,50 m. Zapolnjevalo jo je polnilo zelo temnosivkastorjave meljaste ilovice, ki je bila premešana z ogljem

(2 odstotka), žgano glino (2 odstotka), kamni, velikimi 0,5–1 cm (1 odstotek), in keramiko (5 odstotkov). Na dnu so bili ostanki ogrodja peči, to so bili od 20 do 40 cm veliki kamni, ki so bili na površini ožgani. Na robovih apnenice je bila debela plast ožgane glinene in oglja. Apnenica je imela na ožji strani dve delovni odprtini. Ob zahodnem vходу v peč je bil položen dva metra dolg lesen hlood, ki je bil močno ožgan.

Mira Strmčnik Gulič, Primož Predan, Dunja Salecl, Mihela Kajzer Cafnik

227

EŠD: 2421

Naselje: Srednja vas

Občina: Šenčur

Ime: Srednja vas – cerkev sv. Katarine, lesena sakralna oprema

Naslov: Srednja vas pri Šenčurju

Področje: R

Obdobje: visoki srednji vek, druga četrtina 16. stoletja, 1531, prva četrtina 18. stoletja, 1716

Gre za gotsko arhitekturo iz leta 1531, ki je datirana na glavnem sklepniku gotskega oboka v prezbiteriju. Ladjo pokriva lesen kasetiran poslikan baročni strop. Renesanačna oprema je iz let 1634, 1635 in 1642. Restavratorska dela na leseni sakralni opremi so se začela v maju 2002 na levem stranskem oltarju in končala septembra 2007 z lesenim baročnim stropom. Cerkev je bila v preteklosti, pred stavbno sanacijo, v slabem stanju, kar se je odražalo na leseni opremi v celoti. Slabo stanje oltarnih nastavkov sta prekrivali dve plasti poznejših preslikav, zadnja je iz leta 1897 na vseh treh oltarjih in prižnici. Preslikave so bile identične, na prižnici pa raziskave niso potrdile niti ostankov prvotne poslikave. Raziskava arhiva v Škofijskem arhivu Ljubljana je potrdila, da je prižnica nastala v času postavitve glavnega oltarja. Leseni strop je bil že obravnavan leta 1997, vendar je bil poseg samo delen in preventivnega značaja. Levi stranski oltar je poskovit, z enostavnim tlorisom predele, dvema stebroma in plitvo glavno nišo, preklada nosi plosko atiko s kartušo in dvema spodaj razširjenima pilastroma ter zgoraj gotsko zarezanim piramidalnimi zaključkom. Stebra sta pilastrska, trdno vstavljena z deloma porezanim zadnjim delom in kovanim okovjem v stenski del osrednjega dela. Enostavna, okorno izrezana stranska volutasta krila s skromnim vegetabilnim okrasjem na predeli so bila obrnjena navzdol oziroma zamenjana. Zgornji krili na atiki

sta bili pravilno postavljeni, z navzgor izrezanim cvetnim motivom na spodnji polžasti voluti. Na prekladi atike je vertikalno vstavljen rezbarjen motiv zobnika, pilastra ob kartuši imata navzdol tekoč, spodaj razširjen luskinasti vzorec, pod pomolom preklade na predeli pa je levi in desni vretenasti listnik z jajčastim motivom dragih kamnov. Glavno nišo obkroža jajčasti motiv dragih kamnov, na stebrih pa je ovit ploskovit motiv trte in cvetov. Predela ima na osrednji kartuši tekoč motiv dragih kamnov na vretenastem listniku. Na atiki stoji lesena plastika sv. Marjete, v glavni niši sv. Ahac in sv. Valentin. Odstranjeni sta bili plasti preslikav in mat prezlatitev na celotnem oltarnem nastavku in na lesenih plastikah. Na predeli se je odkril prvotni napis v latinščini, ki razloži prvotno postavitev oltarnega nastavka in dokaže, da je bil oltarni nastavek obsežno predelan; na njem namreč ni prvotnega kipa Marije, o katerem napis govori, vse tri plastike so bile postavljene pozneje. Renesancne poslikave na predeli levo predstavljajo Angela oznanjenja, desno Marijino oznanjenje. Stranski ploskvi predele sta poslikani z rožnatim tihožitjem v vazah. Pokončna polja za stebri na osrednjem delu so polihromirana z živahnimi vegetabilnimi florističnimi motivi, ob straneh z bolj umirjenim. Ob pokončnih stranicah niše je med pozlateno letvijo in jajčastim bisernikom polihromirano polje z geometrijskim vzorcem, ob stranskem loku zgoraj pa sta operjeni angelski glavici. Navzgor oviti zlati vitici na stebrih nosita rdeče in modre cvetove z zelenimi listi v lazurni poslikavi na srebru. Debli stebrov sta poslikani z dekorativno ornamentiko organskega videza. V niši je odkrit Marijin plašč, ki ga drži angel s perutmi. Na stranskih podstavkih preklade sta spredaj angelski glavici, ob straneh motiv pasijonke in v sredini napis S. Maria Ora Pro Nobis. Stranska krila so poslikana z zelenomodro smalta barvo, cvetovi in listi pa z rdečo in zelenolazurno poslikanim srebrom. Na atiki je v osrednjem polju podoba sv. Štefana, ki stoji med obema cerkvama s palmovo vejo v rokah. Na stranskih poljih je naslikan bel cvetni motiv in v sredi zaključka atike golob sredi žarkovja.

Oltarni nastavek, ki je bil prvotno posvečen Brezmadežni devici Mariji, je redke primere renesančnega podalpskega polihromiranega oltarja. Napis na predeli navaja, da je bil oltarni nastavek prvič obsežno predelan v času, navedenem v napisu kartuše v predeli, torej je bil prvotno drugačen, kot ga vidimo restavriranega, če odmislimo lesene plastike. V polju okoli napisa v kartuši predele so konservirani odkriti fragmenti ornamentike v pastila tehniki, kar bi lahko domnevo

potrjevalo. Odstranjevanje poznejših plasti oljnih barv je bilo izvedeno z agresivnimi topili in mehansko s skalpeli. Stabilna prvotna poslikava v tehniki jajčne tempere je bila utrjevana z disperzijo akrilne vodotopne smole s komercialnim imenom Sokrat, večje poškodbe z raztopino granul akrilove smole Paraloid B 72, topljenih v Toluenu. Zlato, ki je bilo na okrasnih letvah nastavka uničeno, je bilo rekonstruirano z zlatimi lističi na rdeči bolusni poliment in polirano z abatom, tako tudi na kipu sv. Marjete. Na lesenih kipih sv. Ahaca in Valentina je bila stara pozlata na poškodbah nemoteče retuširana, kakor tudi srebrne zelene in rdeče lazure. Inkarnat večjih plastik je prvoten, na kipu sv. Marjete pa delno rekonstruiran na poškodbah.

Odkrivanje poslikave na predeli (foto: V. Fras)

Glavni oltar z letnico 1642 je bil pod poznejšo mat pozlato in dvema oljnima nanosoma barv slabo ohranjen v deležu prvotne polihromacije,

pet tabelnih slik pa dobro. Razlogi za raznoliko stanje ohranjenosti so bili v stabilni tehniki jajčne tempere, ki je s kvalitetnim lakom ohranila intaktno stanje, klasična pozlata na poliment in lazurno poslikane barvaste srebrne površine na ornamentiki pa so bile hudo poškodovane že v času prve in druge renovacije. Na atiki je poslikana tabla s prizorom Katarinine zaroke, pod njo angelska operjena glava, v glavni niši za kipom sv. Katarine prizor ognjenega dežja, ki se usiplje z neba na krvnike, manieristično poslikavo poudarjata otroški podobi sv. Marjete in sv. Barbare na stranskih kartušah predele, med njima pa je božji grob z dvema angeloma. Bogato renesančno okrasje se začne zgoraj s školjko sv. Jakoba na ovalu atike in z rdeče-zeleno-zlatim deteljastim listnikom, ki se ob straneh polžasto zaključči. V sredi ovalnega modrega polja je golob, ki je naslikan spredaj in z nagnjeno glavico gleda v cerkev. Vodoravno zaključči timpanon atike spodaj široki desno in levo vretenasto zaviti zlati listnik z dragim kamnom v sredini. Pod njim se ponovi manjši vretenasti listnik z draguljem v sredini in pod njim steče mali zobnik. Ploskovita pilastra, ki nosita timpanon atike, nosita v zgornjem srčasto oblikovanem delu rozeto z dragim kamnom, navzdol se spusti zavesa do odprtih pasijonk, pod njima pa sta obrnjena kapitela s kapljičasto zavitima zlatima listoma z barvito srebrno lazuro.

Baza pilastrov je kvadratna z rombastim kamnom, levo rubin, desno pa smaragd. Ponovita se takoj spodaj na podstavku atike ob operjenem kerubinu. Stranski krili s kapljičasto oblikovanimi listi in cvetom poudarjata bogato okrasje, ki se zaključči na zgoraj ovalno zaključenem zlatem okvirju slike. Po njem teče zlato, z vstavljenimi smaragdi okrašen listnati trak. Pomol preklade krasi široki trojni listnik z zlatimi in zelenimi listi, pod njim zlati bisernik z rubini in smaragdi in pod njim mali listnik z rubini. Pod podstavkoma preklade z zlato-rdeče-zelenim metuljastim okrasom teče prekinjeni mali zeleno-rdeči deteljasti listnik. Osrednji del oltarnega nastavka je okoli glavne niše zgoraj ovalno speljan v deteljastem zlatem listniku z rubini in smaragdi, na sredi pa je operjeni kerub, okoli vratu ovešen s fruktonom. Pod ovalom se spuščata trojna rdeče-zelena listnika, po robu osrednjega dela nastavka pa navzdol tečeta rdeče-zelena luskinasta trakova. Na rdeče lazuriranih deblih stebrov se vzpenja zlato vitičje s cvetovi in grozdi, zgoraj se zaključita z zlatima kapiteloma, ki nosita deteljasto smaragdno rubinasto aplikacijo, spodaj se v najširšem delu prekine z zlatima prstanoma, pod njima pa je zelena brokatna ogriščasta zavesa na kapljičastem

vegetabilnem zlatem okrasju. V glavni niši sta ob kraljevsko opravljene sv. Katarini dva angela svečenosca, na krilnih podstavkih pa stojita levo kip sv. Uršule, desno sv. Neža. Baldahin z dvojnimi kapljičasto oblikovanim listnatimi zaključkom in navzdol usločenim deteljastim zlato-zelenim listnikom zaključči obe strani bogato okrašenega osrednjega dela nastavka v zgornjem delu, spodaj pa veliki hrustančasto ušesasti motiv metuljaste oblike s kapljičastimi zaključki in rdeče-zelenu lazurno poslikavo na srebrni podlagi. Dolga krilna oblačila po oklepi na kipu sv. Katarine in sv. Neže imata tekstilje na srebru v zlatem laku s črtastimi vzorci, na angelih pa je izdelan s črtastimi vzorci in poslikan na delno korodiranem srebru. Na predeli se stranska krilna podstavka trebušasto zaključita z zlato in barvito hrustančasto in kapljičasto ornamentiko. Polihromacija arhitekture nastavka je v modri smalta barvi v gornjem delu in okrasto cinobrasti marmoraciji na osrednjem delu.

Detajl noge angela v glavni niši pred posegom (foto: V. Fras)

Plasti oljnih preslikav so bile odstranjene mehansko s skalpeli. Polihromacije so bile utjevane s konsolidantom »Medium for Consolidation«, ki je preverjeno sredstvo na akrilni bazi, razvito pri Lascauxu. Retušje so bile izvedene z »Liquitex« akrilnimi barvami, rekonstruirana pozlata je bila v lističih položena na rdeči bolusni poliment, ak-

tiviran z domačim žganjem, in spolirana z ahati. Motivi dragih kamnov in barvitih lazur na srebrno podlago so bili rekonstruirani s poslikavo na srebrne lističe, položene na bolusni poliment in polirane z ahati. Poslikave so bile izvajane z Liquitex akrilnimi barvami. Uporabljen konsolidant in barve so odporni proti UV, IR in vlagi. Za retuše na oltarni arhitekturi so bili uporabljeni Kremerjevi pigmenti v prahu in akrilova smola Primal AC 33, za utrjevanje in zalikavanje poškodb v lesu in grundu pa Sokrat 2804, umetna smola na akrilni osnovi. Renesančni oltarni nastavek sv. Katarine je posebnost med gorenjskimi oltarji, ker izstopa s svojo ornamentiko, tabelnimi slikami in poslikavami na srebrno podlago.

Desni oltarni nastavek po posegu (foto: V. Fras)

Stranski desni oltar je polihromiran lesen renesančni oltar z letnico 1635, dvakrat predelan, nazadnje leta 1897. Ploskovit, renesančno zasnovan oltarni nastavek z dvema lesenima plastikama v niši in s tretjo na atiki je najstarejši od vseh treh in po obliki identičen levemu oltarnemu nastavku. Les je bil v relativno dobrem stanju. Vidni so bili sledovi delujočih lesnih insektov in črne plesni. Predvsem predela je bila v slabšem stanju. Rezbar-

jena ornamentika in stranska krila so bolj plitko in okorno rezani kakor na levem oltarju. Leseni plastiki sv. Petra mučenika in sv. Lovrenca sta očitno preveliki za nišo, kjer je nekoč stal kip sv. Štefana. Temu v prid govori odkriti napis v latinščini v kartuši predele. Na prekladi odkriti napis »Santa Anna Ora Pro Nobis« pod spodnjimi plastmi skriva ostanke še starejšega napisa, ki z raziskavami ni bil dovolj definiran. Oltarni nastavek renesančno formo izkazuje z enostavno obliko, naslikanimi tihožitji, vegetabilnimi in figuralnimi vzorci ter štirivrstičnim latinskim napisom v predeli.

Po sondiranjih, preiskavah vzorcev in arhiva smo odstranili sekundarne plasti barv, poznejše pozlate in bronze. Odkrite ohranjene fragmente prvotnih polihromacij, ostankov stare pozlate, zlatega laka in barvastih lazur na srebru smo konzervirali in po logičnem sosedju dodali manjkajoče fragmente, ostalo pa smo prezentirali nevtravno. Poškodbe barvnih lazur na srebru in pozlati smo retuširali s pravim zlatom v prahu, pravim srebrom in pigmenti. Za vezivo je bila uporabljena raztopina smole gumiarabike. »Medium for Consolidation« od Lascauxa je bil uporabljen za konzerviranje polihromiranih površin. Na hrbtni strani je preventivno nanesena Borosol zaščita pred lesnimi insekti. Odkrite polihromacije z renesančno podalpsko manieristično noto, ki se kažejo v vegetabilni »marmoraciji«, enostavnem okrasju in tihožitjih s cvetjem, so v sozvočju z odkritim napisom na predeli. Napis na prekladi atike nakaže, da je bil oltar prvotno posvečen sv. Ani. Napis na predeli ni do konca definiran, ker raziskave niso dale dovolj podatkov; je štirivrstičen in piše o kipu sv. Štefana. Na atiki je bil najden ostanek ornata, ki je bil verjetno še iz časa postavitve oltarja v cerkvi. Ostanke poslikave v osrednjem polju atike kažejo, da je bil to prizor s sv. Ano in Marijo. Oltar predstavlja prenovo oltarnih nastavkov v predbaročnem obdobju in je z levim stranskim oltarjem unikatni člen razvoja oltarja v podalpskem prostoru. Predstavljata tudi zgodnji primer rekonstrukcije, prenove in zamenjave kipov, saj je očitno, da sta bili zamenjani tudi atiki. Desna atika s sv. Ano in Marijo spada na levi oltar, leva s sv. Štefanom pa na desni oltarni nastavek. Restavrirana oltarja sta prezentirana v dejanski kompoziciji, ker predstavljata avtentično zgodbo zgodnjih posegov na oltarnih nastavkih. Čeprav sta lesena kipa sv. Petra mučenika in sv. Lovrenca iz niše starejša, sta primerek »ploskovito občutenih oltarnih plastik z debelušnimi, skoraj negritskimi obrazi«. E. Cevc jih pripisuje Loškemu rezbarju (E. Cevc: Slovenska umetnost, str. 48, 1966, Prešernova družba, Ljudska pravica, Ljubljana).

Dela na baročnem lesenem poslikanem kasetiranem stropu z letnico 1716 so se začela spomladi 2006 in končala jeseni 2007. Celoten leseni strop meri 90 m² in je sestavljen iz osrednje kasete in 21 pravih osmerokotnih kaset. Kasete je sestavljena iz kvadrata, ki ga obkrožajo štiri šesterokotniki. Vsak šesterokotnik je del naslednje kasete. V osrednjem osmerokotnem polju je na leseni tabli naslikana podoba sv. Katarine, ki je velika 140 x 140 cm. Celotno polje stropa je razdeljeno v 44 kvadratov, 48 šesterokotnikov in 24 peterokotnikov, ki so ob straneh stropa. Letve so sestavljene iz osnovne ploščate letvice in na njej s kovanimi žebli pritrjenih ozkih visokih profiliranih letev. Skupna dolžina letev je približno 300 m. Vsaka slika je sestavljena iz dveh ali treh poslikanih desk, včasih štirih. Število poslikanih desk je 262. Na kvadratnih poljih so naslikani angeli s peruti, obkroženi z girlando in akantovim ornamentom. Peterokotniki imajo podobno poslikavo, vendar z dvema angelskima glavicama, veliki šesterokotniki pa imajo naslikane celopostavne angelske podobe. Deset šesterokotnikov ima naslikane vaze s cvetjem. Lesene deske so iz smrekovine, neposlikane letve na profilih so iz češnjevega lesa. Tehnika poslikav je apnena tempera, slika sv. Katarine je naslikana v lazurni jajčni temperi.

Lesen strop je bil demontiran in očiščen umazanije ter prahu. Demontaža se je izvajala na vsaki drugi kaseti, s tem je bila lokacija demontirane kasete vedno lahko določljiva pri montaži. Odstranjevanje umazanije je bilo obsežno že na podstrehi cerkvene ladje, kjer je bila velika količina odpadkov. Stanje lesa na levi strani severne stene je bilo ob ostenju kritično. Več kot dvajset desk je bilo preperelih več kot do polovice. Ob ostenju južne stene je bilo stanje podobno in prav tako nad glavnim vhodom. Osrednji del je bil v zadovoljivem stanju, vključno z osrednjo kaseto.

Črna in rjava trohnoba sta bili razširjeni na zadnji strani desk, to je na podstrešni strani, zaradi čezmerne navlaženosti in okuženih delcev lesa, ki so se nabirali v velikih količinah. K dotrajanosti so pripomogli še lesni insekti, ki so se razširili v največjem obsegu. Vse poslikave na lesu so bile po odstranitvi umazanij prepojene s konsolidantom in utrjevane s toploto in pritiskom. Zatem je bil utrjevan les na hrbtni strani desk, izvedena je bila mizarska sanacija poškodb lesa, retuširane so bile poškodbe in manjkajoče poslikave ter poškodbe, kjer so zaradi neobstoynosti veziva in pigmenta barve izgubile kromatsko vrednost. Retuširane so bile zelene in rdeče površine, kjer so zelo obledele ali izginile zaradi odpraševanja in razpadanja. Polihromacije so bile obledele, razpokane, uprašene,

zavihane in razpadajoče na dotik. Približno petina poslikav je bilo uničenih do nerazpoznavnosti. V poslikane deske so bili zabiti zarjaveli, industrijsko izdelani žebli na kritičnih mestih, kjer je strop popuščal. Na stenskih obrobah je bila v špranje vstavljena ekspanzijska umetna pena za zatesnjevanje. V levem kotu nad glavnim vhodom je bila v lesenem stropu kvadratna luknja, ki je služila kot vhod na podstreho cerkve. Pod profiliranimi letvami so se odkrili ostanki prvotnih zelenih in rdečih barv. Rekonstrukcija poslikave je bila opravljena na kvadratnem polju točno nad glavnim vhodom, kjer je bil še viden »zapis« poslikave kot svetlo sive linije. Z lesnimi vsadki in umetno smolo so bile sanirane večje in manjše moteče poškodbe.

Strop po posegu (foto: V. Fras)

Na osrednji kaseti s podobo sv. Katarine sta bila odstranjena umazanija in lak, poškodbe so bile retuširane, delno je bila obnovljena zadnja lazura na poslikavi in nanesen lak. V skrajnem levem kotu pri vhodnih vratih je bila v poslikanem stropu luknja v velikosti poslikanega kvadrata, naprav-

ljena za dostop na podstrešje cerkve. Tu je bila vstavljena nova rekonstrukcija poslikanega dela kasete in krajnih profiliranih letev. Ta del kasete je izdelan in montiran na strop kot vrata za dostop na podstreho. Večje poškodbe lesa so bile sanirane s postopnim nanašanjem tekoče smole Paraloid B 71, topljene v acetonu, in raztopine akrilne smole Sokrat 2804, redčene z vodo. Poškodbe so bile sanirane z vstavljanjem lesa in dvokomponentne kompatibilno epoksi smole Araldit SV in HV 427. Utrjevanje polihromacije je bilo opravljeno z nanašanjem disperzije umetne smole, ki penetrira skozi plasti polihromacije in podlage v leseni nosilec, to je Medium for Consolidation (Lascaux). Polihromacije so bile utrjevane s konsolidantom in termično lopatico. Retuširanje je bilo opravljeno z akrilnimi barvami Liquitex. Lakiranje celote je bilo izvedeno z visokokvalitetnim obstojnim akrilnim mat lakom Transparentlack 2 št. 2061, Lascaux. Osrednja slika je bila lakirana z delno svetlečim se lakom istega proizvajalca. Postopki so bili detajlno dokumentirani. Napravljene so bile raziskave veziv in stratigrafij odvzetih vzorcev polihromacij na Naravoslovnem oddelku Restavratorskega centra.

Vlado Fras Zavrl

228

EŠD: 16187

Naselje: **Stara Fužina**

Občina: Bohinj

Ime: **hiša z mlinom in žaga Stara Fužina 180**

Naslov: Stara Fužina 180

Področje: E, T

Obdobje: konec 19. stoletja, prva polovica 20. stoletja

Na mestu, kjer danes stoji Zupančev ali Andrejčev mlin, je že v franciscejskem katastru vrisan zidan objekt, kar potrjuje pričevanje sedanjega lastnika, da je Andrej Zupanc leta 1888 od Kranjske industrijske družbe kupil kovačnico s tremi kladivi. Še isto leto jo je predelal v mlin ter naslednje leto dogradil tudi žago venecijanko. Objekt se je tudi pozneje večkrat spreminjal. Najprej je ognjišče v kuhinji zamenjal zidan štedilnik, ki je bil eden prvih v Stari Fužini in je ohranjen še danes. Zadnja velika inovacija je bila narejena leta 1945, ko je bil narejen sifon na vodnih rakah, s čimer so nastale pomembne manipulacijske površine okoli objektov. Oba objekta, tako mlin kot žaga, že nekaj časa nista ekonomsko donosna, kljub temu pa ju sedanji lastnik vzdržuje v takem stanju, da vsaj

večina tehničnih naprav deluje.

Januarja 2007 je bilo opravljeno temeljito fotografsko dokumentiranje objektov ter intervju s sedanjim lastnikom, februarja 2007 pa so bile izdelane strokovne podlage za Občino Bohinj za razglasitev obeh objektov za tehniški in etnološki spomenik. Občinski svet Občine Bohinj je novembra 2007 sprejel odlok, v katerem je hišo z mlinom in žago Stara Fužina 180 razglasil za spomenik lokalnega pomena (Uradni vestnik Občine Bohinj, št. 8/2007-20).

Stara Fužina, žaga venecijanka (foto: S. Roškar)

Stara Fužina, mlevne naprave (foto: S. Roškar)

Spomenik obsega stanovanjsko hišo, v pritličju katere je mlin z mlevnimi napravami, delno zidano in delno lesno žago z mehanizmom (žaga venecijanka in krožna žaga) in delavnico za brušenje nožev ter manjša popravila, vodne rake z vodnimi kolesi in sifon. Obrtni kompleks je ohranjen prostorsko

in v detajlih. Objekti so z manjšimi prezidavami ohranili notranjo in zunanjo podobo, ohranjena pa je tudi večina originalne opreme mlina in žage. Razvojno lahko sledimo preoblikovanju kovačnice – enega od objektov fužin Kranjske industrijske družbe v Bohinju – v obrtni kompleks mlina in žage, ki je danes eden redkih tovrstnih objektov v Bohinju s še ohranjeno in delujočo proizvodnjo. Oblikovanje objektov ter njihovo spreminjanje z novimi tehnološkimi rešitvami kaže družbeni status in uspešnost lastnikov konec 19. in v prvi polovici 20. stoletja. Prostorska in vsebinska celovitost območja ponujata dobro izhodišče za aktivno varstvo spomenika, ki bo omogočilo ohranitev njegove kulturne funkcije.

V tem letu zavod načrtuje izvedbo arhitekturnega posnetka obeh objektov ter skupaj z lastnikom in občino pripravo konservatorskega načrta, ki bi vseboval tudi izsledke iz bogatega arhivskega gradiva o fužinarstvu v Stari Fužini, ki ga hrani Gornjesavski muzej na Jesenicah, in bi objekt povezal z muzejsko in turistično ponudbo kraja.

Saša Roškar

229

EŠD: 697

Naselje: Stari trg pri Ložu

Občina: Loška dolina

Ime: Stari trg pri Ložu – arheološko najdišče Ulaka

Področje: A

Obdobje: prazgodovina, rimsko obdobje

Spomladi 2007 so domačini kolege iz Notranjskega muzeja Postojna opozorili, da so predstavniki društva, ki skrbi za lokalno smučišče na pobočju Ulake, tik pod vrhom Ulake zgradili bazen za potrebe umetnega zasneževanje smučišča. V aprilu 2007 sta ekipi ZVKDS, OE Ljubljana, in Notranjskega muzeja Postojna, v sestavi Barbara Nadbath in Matej Draksler ter Alma Bavdek in Peter Krizman, izvedli terenski ogled.

Bazen za umetno zasneževanje smučišča je zgrajen na zemljišču s parc. št. 807/22, k. o. Stari trg pri Ložu, ki leži na območju enote kulturne dediščine, ki je v Register nepremične kulturne dediščine vpisana kot Stari trg pri Ložu – Arheološko najdišče Ulaka (EŠD 697). Enota je bila v Strokovnih zasnovah s področja varstva kulturne dediščine za območje Občine Loška dolina (ZVKDS, OE Ljubljana, februar 2004) in Smernicah varstva kulturne dediščine za SPR Občine Loška dolina (ZVKDS, OE Ljubljana, januar 2007) opredeljena kot pomembnejša kul-

turna dediščina, ki je varovana rezervatno in je predlagana za razglasitev za kulturni spomenik. Pred tem je bila enota opredeljena v Strokovnih podlagah varstva naravne in kulturne dediščine za spremembe in dopolnitve dolgoročnega plana Občine Cerknica (LRZVNKD, Ljubljana, marec 1992), kjer je bila enota opredeljena kot republiško izhodišče št. 3130 in predlagana za razglasitev do leta 2000, Strokovnih osnovah varstva naravne in kulturne dediščine za celotno območje Občine Cerknica za potrebe prostorskih izvedbenih načrtov (LRZVNKD, Ljubljana, maj 1985), Strokovnih zasnovah varstva naravne in kulturne dediščine za zazidalni načrt Stari trg (LRZVNKD, Ljubljana, april 1984) itd.

Bazen za zasneževanje je lociran tik pod tako imenovanimi vzhodnimi vrati v naselbino, ki so v naravi danes vidne kot prekinitve v utrjenem kamnitem nasipu. S posegom je bilo strojno prekopano območje v premeru približno 30 m. Na nekaterih mestih je pobočje »odprto« do višine 3 m in višje. Ocenjujemo, da je uničeno območje veliko približno 94 m².

Ob ogledu območja so arheološke najdbe ležale na površini tako na pobočju kot na utrjeni površini okrog bazena. Na pregledanem območju je bilo v aprilu 2007 pobranih 36 kg prazgodovinske in rimske lončenine ter hišnega lepa. Arheološke najdbe so bile na območju destrukcije pobrane tudi še pri terenskih ogledih predstavnikov ZVKDS, OE Ljubljana, v juniju in avgustu 2007. Najdbe hrani Notranjski muzej Postojna.

Med najdbami prevladujejo svitki. Velike količine keramičnih svitkov so bile odkrite tudi ob izkopavanjih W. Schmidja v notranjosti naselbine. Povezal jih je z metalurško dejavnostjo. Svitki naj bi služili za podlago talilnim lončkom. Največji del pobranega gradiva predstavljajo odlomki kuhinjskih loncev, ki so lahko okrašeni z metličanjem. Tako okrašeni lonci, ki so običajni za mlajščezeznodobne naselbine, se kot izrazito domorodna tradicija pojavijo v rimskodobnih naselbinskih kontekstih 1. in 2. stoletja (A. Gaspari 1998, Ulaka. Prazgodovinska in rimska naselbina nad Starim trgom pri Ložu. Ljubljana, magistrska naloga (neobjavljeno)).

Z gradnjo bazena za zasneževanje je bilo uničeno območje, ki sicer leži zunaj ožjega utrjenega prostora prazgodovinske in rimske naselbine na Ulaki. Velika količina lončenine in hišnega lepa dokazuje, da je bilo s posegom vsaj deloma uničeno poselitveno območje oziroma ena ali več prazgodovinskih hiš, ki so bile postavljene zunaj z nasipom utrjenega prostora.

Nedovoljeni poseg v prostor smo prijavili Inšpektoratu za kulturo in medije. Pri

inšpekcijskem ogledu v juniju 2007 je bilo ugotovljeno, da je bil poseg izveden decembra 2006 in januarja 2007. Kot možnost sanacije je bila pri inšpekcijskem ogledu predlagana izvedba dokumentiranja stanja destrukcije. S predlaganim arheološkim dokumentiranjem bi se ugotovilo, ali so na obravnavnem območju še ohranjene kulturne plasti in strukture. Na podlagi rezultatov dokumentiranja bi se nato določil obseg in način morebitnih zaščitnih arheoloških raziskav. V skladu s sklepom inšpekcijskega ogleda bi se o možnosti sanacije območja destrukcije morala investitorja Občina Loška dolina in lokalno turistično društvo z ZVKDS, OE Ljubljana, dogovoriti v roku enega meseca po inšpekcijskem ogledu. To se ni zgodilo, zato je inšpektorat prijavo predal na državno tožilstvo.

Barbara Nadbath

230

EŠD: 21413

Naselje: Straža, Vavta vas, Jurka vas, Potok, Prapreče pri Straži

Občina: Straža

Ime: Jurka vas – arheološko območje Pučne

Področje: A

Obdobje: prazgodovina, rimsko obdobje

Arheološki ekstenzivni terenski pregled na trasi KKO LC Potok in MOK LC Straža – LC Potok, v dolžini 4540 m, je opravila ekipa ZVKDS, OE Novo mesto, pod vodstvom Mateja Drakslerja, univ. dipl. arheologa, in nadzorom doc. dr. Philipa Masona, univ. dipl. arheologa. Delo je potekalo 12., 13. in 14. 2. 2007.

Trasa poteka po geološko dokaj enotnem terenu po dolini Krke, in sicer od Straže do Vavte vasi po svetlosivem gostem apnencu, apnencu z oolitni in belem zrnatem dolomitu ter od Vavte vasi do vasi Prapreče pri Straži po pliocenskih in pleistocenskih sedimentih.

Ugotovljene arheološke sledi

1. Zagoršca (ZE II/6A, C, ZE II/10C, ZE II/11A, ZE II/17B parc. št. 628/1, 635/1, 644, 638, 909/1, 908/2, 905/2, 903, k. o. Jurka vas) – 2 fragmenta rimskodobne keramike, 1 fragment rimskodobnega gradbenega materiala, 1 kos kremenca in 1 kos prazgodovinske žindre nakazujejo na potencialno prazgodovinsko in rimskodobno arheološko najdišče, verjetno naselbinske narave.

2. Jurka vas – arheološko najdišče Pučne (EŠD: 21.413) (ZE II/24C, ZE II/27B, ZE II/33C parc. št. 864/1, 875/1, 1112/2, 1448, 1446/1, k. o.

Jurka vas) – 4 fragmenti prazgodovinske keramike potrjujejo prazgodovinsko naselbino ali grobišče.

3. Kosmatec (ZE II/45B, parc. št. 1384/6, 1315/1, 1315/3, 1315/4, k. o. Jurka vas) – 1 fragment rimskodobne keramike in 1 kos kremenca nakazujeta na potencialno prazgodovinsko in rimskodobno arheološko najdišče, verjetno naselbinske narave.

Philip Mason, Matej Draksler, Ildikó Pintér

231

EŠD: 27217

Naselje: Suborje

Občina: Pivka

Ime: Suborje – Dolenska kapelica

Področje: E, R

Obdobje: 1813

Kapelica pred obnovo (foto: E. Belingar, 2007)

Dolenska kapelica v Suhorju, postavljena pred vasjo na rahli vzpetinici pred odcepom poljske poti na Plahuto, je zložena iz masivnih plošč iz lokalnega sivega kamna – peščenjaka. Gre za edinstven primer slopatega znamenja z rebrasto odprto kupolo na vrhu, zaključeno s kamnito kroglo na nastavku v obliki svitka. Proti vasi se odpira z dvema polkrožno zaključenima nišama, ki sta postavljeni druga nad drugo. Spodnja, okvirjena s profilirano izstopajočim portalom s kapiteloma in sklepnikom, je datirana v leto 1813. Pod nišama sta profilirano oblikovani in iz silhuete znamenja izstopajoči delilni plošči – kamnita venca.

Kapelica iz flišastega peščenjaka je bila v izredno slabem stanju, tako da ji je grozilo skorajšnje zrušenje. Velike poškodbe so se pojavile zaradi nagnjenosti same kapelice (tresljaji potresov, razraščanje korenin bližnjih dreves ...). Zaradi nagnjenosti kapelice so nastale večje razpoke v samih kamnitih elementih, ki so povzročile odpadanje večjih in manjših delov površine in strukture kamna; površina je tako domala v celoti nagrizena in razpokana (peščenjak!), posamezni kamniti elementi pa razmaknjeni iz prvotne lege. Na nekaterih delih so manjkali sestavni deli ali pa so bili ti odlomljeni. Da bi preprečili nadaljnje propadanje, je bila kapelica demontirana ter odpeljana v restavratorsko delavnico; tam je bila izvedena prva faza konservatorsko-restavratorskih del.

Konservatorsko-restavratorska dela so potekala po načrtanem programu. Razdelili smo jih na terenski del in delo v ateljeju. Na terenu je potekalo utrjevanje površine kamnitih elementov kapelice ter utrjevanje z lepljenjem večjih in manjših površinskih razpok. Tak delni konservatorski pristop nam je omogočil demontažo kapelice na sestavne dele ter transport v restavratorsko delavnico v Solkanu. V ateljeju se je nadaljevalo delo globinskega utrjevanja kamna (sivi peščenjak) ter spajanjem že odpadlih manjših ali večjih kosov. Tu so se z iniciranjem utrdili manjše in večje razpoke, odstopajoči kosi peščenjaka od osnovnega dela kamna ter stiki med kamnitimi elementi. Celotna struktura površine kamnitih delov je bila utrjena, vzporedno pa tudi drobni že odpadli deli. Sledili bodo izdelava določenih kalupov ter strukturnih odtisov površin, rekonstrukcija večjih manjkajočih delov ter spajanje z originalom, modeliranje manjših okrušenih delov ter izdelava manjkajočih skorjastih strukturnih površin, lepljenje najdenih odpadlih kosov na prvotna mesta, spajanje kamnitih elementov posameznih nadstropij in obdelava spojev ter suha montaža celotne kapelice. Po montaži na prvotno mesto pa bomo površino strukture še barvno retuširali.

Restavratorska dela je vodil restavrator ZVKDS, OE Nova Gorica, s sodelavci. Tako je bila končana prva faza konservatorsko-restavratorskih del. Kapelica je deponirana v restavratorski delavnici v Solkanu.

Doseženi rezultati so v skladu s pričakovanim, do novih odkritij ni prišlo.

Eda Belingar, Anton Naglost

232

EŠD: 2042

Naselje: Šentjurij na Dolenjskem

Občina: Mirna Peč

Ime: cerkev sv. Jurija

Področje: R

Obdobje: 1852

Predmet restavriranja v tem primeru je bil ciklus 11 od 14 postaj Čeferinovega Križevega pota (I. Pilat obsodi Jezusa na smrt, II. Jezus vzame križ na svoje rame, III. Jezus prvič pade pod križem, IV. Jezus sreča svojo mater, V. Simon iz Cirene pomaga Jezusu nositi križ, VI. Veronika poda Jezusu potni prt, VII. Jezus drugič pade pod križem, VIII. Jezus nagovori jeruzalemske ženske, IX. Jezus tretjič pade pod križem, X. Jezusa slečejo in mu dajo piti vina z žolčem, XI. Jezusa pribijejo na križ).

Slike so bile napete na stare in docela dotrajane podokvirje. Nosilec, laneno platno, je bil tudi mehansko poškodovan, s številnimi raztrganinami in predrtji, posamezni deli so bili prepereli in strohneli, polni iztrebkov insektov in močno umazani. Zaradi preohlapno napetega nosilca so nastale še dodatne mehanske poškodbe spodnjega roba slik. Bolusna podloga je bila neelastična, nepovezana z barvno plastjo in nosilcem ter umazana, preperela, razpokana, drobeča in luščeca se po plasteh. Barvna plast (umetniške oljne barve) je bila le mestoma nanesena pastozno, večinoma pa zelo lazurno. Slikar je na bolusno podlogo nanesel belo barvo, nanjo pa risbo, ki jo je dobro opaziti skozi lazure, in nato začel z oslikavanjem. Prisotne so bile številne krakelire po vsej površini, barvna plast se je močno luščila od nosilca in drobila, mestoma je bila docela preperela, predvsem pa so manjkali nekateri detajli motiva zaradi že omenjenih mehanskih poškodb in obilnega odmivanja lazur. Barvna plast je bila tudi kontaminirana z iztrebki insektov, izprana in močno umazana. Zaščitni lak (damar) je bil nepovezan, neelastičen in oslepel ter prav tako razpokan,

potemnel, izpran, onesnažen od insektov, pa tudi močno umazan po vsej površini.

Uporabila sem klasične restavratorske materiale in standardne restavratorske postopke, primerne stanju slik in okolju cerkve, kjer bodo slike tudi v prihodnosti. Po prvem fotografiranju je sledilo snetje slik s podokvirjev in utrjevanje barvne plasti huje poškodovanih postaj (V., VI. in XI.), katerih poškodbe so nastale predvsem zaradi izjemne vlage zidu, na katerem so visele. Sledilo je odstranjevanje prahu in odpadkov na hrbtni strani slik, rezanje vozličkov ter obdelava večjih poškodb za vstavljanje platnenih vložkov, sama priprava platnenih vložkov in njihovo vstavljanje. Ročnemu podlepljanju z voščeno smolnato maso je sledilo podlepljanje na vakuumski mizi. Odstranjevanje odvečne lepilne mase je bilo izvedeno z white spiritom, temu je sledila priprava ustrezne mešanice topil (terpentin in alkohol ter voda z dodatkom amonijaka) za odstranjevanje umazanije in skrepenelega laka ter sama izvedba postopka. Pri tem je bila potrebna velika previdnost, saj je bila umazanija zelo trdovratna, lazurni nanosi barve pa niso dopuščali uporabe agresivnih topil. Kit je bil pripravljen v barvi bolusne podsnovi originala, samo kitanje je bilo na nekaterih postajah zelo obsežno. Temu je sledil prvi zaščitni premaz laka. Proces retuširanja je bil precej dolgotrajen. Najprej je bilo treba z belo barvo podslikati vsa mesta, kjer sem namerala izvesti retuše in rekonstrukcije, saj so na tak način nastajale slike. Na II., III., VIII. in X. postaji je bilo treba samo rekonstruirati lazure, ki so bile odmite ali iničene zaradi delovanja plesni. Na I., IV., VII. in IX. postaji je bilo nekaj manjših raztrganin, ki niso zahtevale obsežnih posegov v smislu rekonstrukcije motiva, zato pa spet precej uničenih lazur. Najzahtevnejši posegi so bila opravljena na V., VI. ter XI. postaji, kjer prednjačita zadnji dve. Tu so poškodbe zahtevale rekonstrukcije obrazov, delov oblačil, drugih detajlov motiva in lazur. Za rekonstrukcije obrazov Jezusa in dveh vojakov so služile že obstoječe upodobitve tipov obrazov na tem križevem potu. Po istem principu so bile izvedene tudi rekonstrukcije delov oblačil vojaka in Veronike, saj podobna upodobitev križevega pota istega avtorja ni znana. Na koncu so bile slike premazane z zaključnim zaščitnim lakom. Fotodokumentirano je bilo stanje slik pred snetjem s podokvirjev, po prvi podslikavi in po končanem retuširanju.

Zdenka Salmič - Pungerčar

233

ESD: 733

Naselje: Šentviška Gora

Občina: Tolmin

Ime: Šentviška Gora – domačija Šentviška Gora 15

Naslov: Šentviška Gora 15

Področje: E

Obdobje: 18. stoletje, zadnja četrtina 18. stoletje, 1772, 1775

Obstoječa domačija pri Lukšu je iz kamna zidana zgradba iz 18. stoletja. Leži v središču vasi Šentviška Gora, na Šentviški planoti. Sodi v tip nadstropnega, vrhlevnega stanovanjskega in nekdanj gospodarskega objekta, z razčlenjenim tlorisom. Jedro objekta okvirno datiramo v čas pred 18. stoletjem, zdejšnje zadnjo stavbno razvojno fazo pa v 19. stoletje. Objekt pokriva simetrična dvokapnica, prvotno pokrita s slamo.

Za domačijo, ki jo je leta 2004 prizadel potres, je bil izdelan konservatorski program za izdelavo popotresnega elaborata, ki ga pripravi Državna tehnična pisarna, oziroma za PGD. Popotresna sanacija objekta se je začela poleti 2007; odstranjena je bila strešna konstrukcija, izvedeni so bili injiciranje, strešna vez in novo jelovo ostrešje. Vendar je izvajalec del Zidgrad Idrija kar nekaj mesecev pustil objektu odprto ostrešje, zato je vanj zamakalo in delala se je škoda, posebno še v črni kuhinji. Restavrator pristojne OE je na zahtevo Državne tehnične pisarne restavriral freske na cestni fasadi; Božjepotno DM z letnico 1772, J. Krstnika, sv. Florijana in sončno uro z letnico 1775, četudi objekt še ni potresno saniran.

Andrejka Ščukovt

234

ESD: 4131

Naselje: Šilentabor

Občina: Pivka

Ime: cerkev sv. Martina

Področje: R

Obdobje: srednji vek

Cerkev je bila zgrajena verjetno v 11. ali 12. stoletju. Arheologi iz novogoriškega zavoda za varstvo kulturne dediščine so pri izkopavanjih leta 1978 našli zid prvotne, za romaniko značilno polkrožno grajene apside, in iz tega skleпали na starost cerkve. Ostanke apside so zdaj prezentirani v tleh prezbiterija cerkve.

V prvi polovici 15. stoletja so namesto apside zgradili poligonalno sklenjen prezbiterij in ga okoli

sredine 15. stoletja tudi slikarsko okrasili. Delo je izvedla delavnica Mojstra bohinjskega prezbiterija. Prezbiterij cerkve je v celoti poslikan, razen tam, kjer so (v baroku) prebili steno in na novo naredili vrata v zakristijo in okna na S steni prezbiterija. Spremenjena je tudi situacija na slavoločni steni, kjer je bil prvotni lok manjši in so zato pri postavljanju sedanjega (sicer izjemno lepega kamnitega loka oboka slavoloka) slavoločno steno delno porušili in s tem tudi uničili del poslikave.

Na stropu je bil v osemdesetih letih prejšnjega stoletja že izveden konservatorsko-restavratorski poseg, ki je v veliki meri zaustavil propadanje poslikave. Na delu stropa je sicer odpadel omet s poslikavo (ali restavrirana plomba), in bo treba tam na novo pozidati pod in na nivo stene. Zamenjati bo treba veliko plomb in vse plombe tudi ustrezno tonirati. Sedanje plombe so v veliki meri spremenile barvo in ton.

Že od prej sta na dveh rebrih manjkala večja kosa. Manjkajoči del je bil prezentiran (pred posegom ali med njim) s slikarsko rekonstrukcijo. Manjkajoče dele bo treba vstaviti (rebrni, izvedeni v plinobetonu) in jih pozneje barvno rekonstruirati po zgledu drugih reber.

V prezbiteriju je bil po vsej steni ob vznožju odbit omet v višini 25–30 cm. Stena je bila prerezana in vanjo je bila vstavljena svinčena pločevina (vodoravna hidroizolacija). Vendar je bil učinek hidroizolacije nekaj let pozneje izničen (ker so odbiti omet v notranjosti naknadno na novo ometali s cementno malto in tako na novo omogočili, če ne celo povečali, pretok talne vlage. Cementno malto bo treba znova odbiti.

Celotna ladja je predvsem na S strani globoko v zemlji. V cerkvi so bila v sedemdesetih letih prejšnjega stoletja (1977) arheološka izkopavanja. Ob tej priliki naj bi bil tudi izkopen drenažni jarek. Za ohranitev poslikave je drenaža nujno potrebna, tako kot tudi odstranitev nove cementne malte v notranjosti prezbiterija, kar bo treba izvesti še pred začetkom restavratorskega posega na poslikavi.

V cerkvi je pod steklom prezentirana prvotna apside. Na tem delu je vidno, da se spodaj močno nabira vlaga. Verjetno bo pozneje treba omogočiti zračenje arheološkega prikaza prvotne apside.

V cerkvi sta narejeni dve odprtini za zračenje, ki pa omogočata tudi prodor mraza v cerkev in velike temperaturne skoke; ti še pospešujejo propad poslikave, zato bi bilo zračenje treba drugače rešiti in v cerkvi nekako vzpostaviti bolj konstantno temperaturo. Poleg tega ima cerkev odprto ostrešje.

Poslikave na stenah prezbiterija so v zelo slabem stanju. Ponekod so že odpadle. Po vsej površini so naključane. Na več mestih je prišlo do podmehu-

rjenosti. So zelo vlažne in zasigane. Na površini je veliko soli. Nekateri deli freske so še pod ometi in beleži, zato bo te treba odstraniti.

Na več mestih so na stenah razpoke – največja po celotni višini V stene –, ki jih bo treba injektirati. Dve leti prej so sicer cerkev na novo ometali in pokrili z novo kritino. Ob tej priložnosti so tudi naredili nov venec po obodu in ga povezali tudi po slavoločni steni, tako da sta cerkev in prezbiterij s poslikavo statično sanirana.

Vse stene so poslikane in zaradi kapilarne vlage in prvotno kamnitega ostrešja močno zasigane. Na površini je veliko okamenelih izsoljevanj.

Na objektu že več let teče restavratorski poseg, sočasno z njim pa tudi raziskovalna naloga Modifikacija in sistematika uporabe pnevmatičnih kladivc za odstranjevanje sige in recentnih plasti beležev na stenskih poslikavah.

V letu 2007 smo po programu nadaljevali odstranjevanje zasiganih recentnih beležev in ometov s slavoločne stene ter z oboka slavoloka in tudi nadaljevali delo (ravno tako odstranjevanje zasiganih recentnih beležev in ometov) na SV steni prezbiterija. Dela so potekala po predvidevanjih in tudi rezultati so ustrezni. Delo se bo predvidoma nadaljevalo v letu 2008.

Marko Butina, Marta Bensa

235

EŠD: 7920

Naselje: Šmarje pri Jelšah

Občina: Šmarje pri Jelšah

Ime: Predenca – kapelice križevega pota, lesene polibromirane plastike in kopije

Področje: R

Obdobje: 1743–1753

Na Restavratorskem centru že več let restavrira-mo kipe iz kapel Kalvarije v Šmarju pri Jelšah. Prvotno smo se restavratorji s člani strokovne komisije, ki spremlja konservatorsko-restavratorske posege, dogovarjali za izdelavo kopij iz obstojnejšega materiala za najbolj ogrožene kipe. Pozneje smo ugotovili, da bi bilo smiselno in potrebno, da s kopijami nadomestimo kipe v vseh kapelah. Originali bi kljub boljšim pogojem v temeljito saniranih kapelah propadali precej hitro in bi jih bilo treba vsakih nekaj deset let ponovno restavrirati. Z vsakim ponovnim posegom pa na kipih izgublamo originalno substanco. Seveda je projekt zaradi obsežnosti celote ter velikosti in števila kipov zelo zahteven tako s časovnega kot tudi s finančnega vidika.

Za izvedbo sta potrebna volja in sodelovanje lastnika, lokalne skupnosti, spomeniške službe in Ministrstva za kulturo.

V lanskem letu smo dokončali konservatorsko-restavratorske posege in izdelali kopije za kipe iz VIII. in XI. kapele. V večji, VIII. kapeli je nad oltarno mizo postavljena skupina petih plastik, ki ponazarjajo prizor bičanja Jezusa. V sredini je k stebru privezan Jezus, na levi strani je rabelj z vihtečo palico, za njim nekdo plete snop šibja, tretji stoji desno za Jezusom in ga z eno roko drži za lase, v drugi roki ima korobač, četrti rabelj maha z gorjačo. Manjša, IX. kapela je Kajfova ječa z Jezusom v verigah. V niši je stoječi Jezus z verigami za roke in vrat priklenjen na kamniti steber.

Z originalnih kipov smo odstranili bolj ali manj debele plasti preslikav, in vsa ohranjena prvotna poslikava je počasi prihajala na površje. Pokazali so se dejanski toni inkarnata na obrazih, rokah in nogah, ostanki pozlate na robovih plaščev, zlati trakovi sandal in dejanski barvni toni oblačil. Pri odpravi dvoma o prvotni poslikavi so nam v pomoč preseki odvzetih vzorcev polihromacije iz laboratorija naravoslovnega oddelka. Krhke predele smo utrjevali že med odkrivanjem, temeljito utrjevanje pa smo opravili po odkrivanju. Les je najbolj propadel na spodnjih delih kipov, saj so v kapelah klečali ali stali na vlažni površini tal, nekateri so bili prislonjeni na steno in so tako vsrkali vso možno vlago. Mehki vlažni les je privabil lesne insekte, ki so se skupaj z gobo pridno gostili s slastno lipovino. Les je ponekod propadel v rjavo trohno. Odstranjujemo trohno, prah in ostanke črvine, poskrbimo za dezinfekcijo ter les izdatno utrjujemo z umetno smolo. Za kitanje razpok in domodelacijo manjkajočih delov draperije, prstov in drugih detajlov uporabljamo kit na epoksidni osnovi z lesnim polnilom. Površine polihromacije retuširamo minimalno, saj kipe pripravljamo za muzejsko prezentacijo. Kitane površine toniramo v nevtralnem tonu, ki povezuje posamezne predele v celoto in hkrati omogoča, da je še vedno razvidna razlika med ohranjenjo prvotno in dodano polihromacijo. Izdelava kopij

Kopije kipov za prvih sedem kapel smo izdelali na tako imenovani klasični način, tj. s kalupom (negativom) in odlitkom (pozitivom) v umetni smoli. Enaindvajseto stoletje nam je s tehnološkim razvojem prineslo nov način, ki je predvsem namenjen industriji. Tehnologijo digitalizacije in obratnega inženirstva v strojništvu – orodjarstvu – lahko s pridom uporabimo tudi

na našem področju. S tem se je pojavila možnost izdelave kopije, pri kateri se originala ne dotikamo. Predmet se 3D digitalno skenira s kamero, dobljeni podatki se obdelajo v določenem programu, ki je osnova za izrez predmeta na STL-frezerju.

Konservirane kipe smo skenirali z optičnim brezdotačnim digitalizatorjem, ki je mobilni in fleksibilen, kar je zelo pomembno pri tako velikih objektih, kot so šmarske plastike. Po obdelavi podatkov in izdelavi programa za freziranje so se kopije izrezale na računalniško vodenem obdelovalnem stroju, frezerju. Za kopije smo izbrali izdelane bloke visokokakovostnega poliuretana s polnilom.

To je material z visoko vzdržljivostjo v ekstremnih pogojih, ima težo, podobno lesu, in se lahko obdeluje z dleti, prenese nanašanje kredne podloge in vse druge postopke za rekonstrukcijo površin po zgledu na originalnih kipih.

Originalni kip in izrezano kopijo postavimo skupaj, da sta pri dodatni obdelavi ves čas mogoča zgledevanje in primerjava obstoječega in nastajajočega. Po premazu z vezivom površine podložimo z osnovnimi toni in s postopnim grajenjem barve dosežemo polihromacijo po zgledu originala. Na kopijah poskušamo ustvariti videz, ki naj bi ga kipi imeli ob postavitvi v kapele v času nastanka med letoma 1743 in 1753, kar pomeni, da ne delamo popolnih kopij s posnemanjem poškodb in poškodovanih barvnih površin. Veliko težav imamo z rekonstrukcijo manjkajočih delov na kipih, predvsem z rokami in atributi. Za postavitev celotne scene v prostoru posameznih kapel so nam v pomoč fotografije iz leta 1913, na katerih so vidni zamagljeni detajli in s katerih pridobivamo podatke o predmetih, ki se niso uspeli ohraniti.

Kopije smo postavili v kapele v začetku avgusta, Jezusa iz IX. kapele smo zaenkrat shranili v prostore župnišča, ker mala kapela še ni bila popolnoma sanirana. Projekt se izvaja že več let in se bo, odvisno od finančnih sredstev, v prihodnje nadaljeval.

Sodelavci v okviru RC: Vito Dolničar, Ivo Nemeč, Sonja Fister, Nuša Saje, Tjaša Pristov. Zunanji sodelavci oziroma podizvajalci: Matej Babnik, Nina Kamnikar, Tecos, d. o. o., Razvojni center Orodjarstva Slovenije, Diverse Inženiring, Gregor Bizjak, s. p. Odgovorni konservator: Bogdan Badovinac, ZVKDS, OE Celje.

Nuška Dolenc Kambič

Šmarje pri Jelšah, Predenca, kapele Kalvarije, izdelava kopije kipa za VIII. kapelo, detajl (foto: Nuška Dolenc Kambič)

Šmarje pri Jelšah, Predenca, kapele Kalvarije, kopije, postavljene v VIII. kapelo (foto: Nuška Dolenc Kambič)

236

EŠD: 7920

Naselje: Šmarje pri Jelšah

Občina: Šmarje pri Jelšah

Ime: Predenca – kapele križevega pota

Področje: UA

Obdobje: zreli barok

Leta 2000 sta se nadaljevali ureditev in obnova kalvarijske poti med križevpotnimi kapelami šmarske Kalvarije. S sondažnimi zemeljskimi izkopi na desni (zahodni) strani pobočja od 13. kapele do vhoda v svete stopnice 14. kapele so bili ugotovljeni trasa s 180 cm široko s kamni tlakovano potjo, z delom nizke, 80 cm široke škarpe ob platoju 13. kapele, s kamenjem utrjena brežina nad opornim zidom 13. kapele ter plato pred svetimi stopnicami 14. kapele, na katerem se je desna pot brez stopnic združila z levo potjo s stopnicami in podesti. Na levem delu poti so bili ugotovljeni prvotna trasa, širina poti z nizkimi škarpami ob straneh in podesti med stopnicami. Starejše stopnice, pod novejšimi betonskimi, so bile le fragmentalno ohranjene. Število stopnic se ujema s starejšim opisom poteka prvotne trase. Ob odstranjevanju betonskega preliva na podestu pred 13. kapelo so bili najdeni deli kamnite stebriščne ograje. Pot od kalvarijskega obzidja do 13. kapele ter rekonstrukcija poti od 1. kapele proti stavbi župnišča nista izvedeni.

V januarju 2001 se je po načrtu začelo polaganje šestnajstih kamnitih stopnic na levi strani 13. kapele. Stopnice niso iz enega kosa, pa tudi ne iz istega materiala, kot je bilo predvideno. Pri sortiranju kamnitih ograjnih stebričkov, najdenih v nasutju pred platojem 13. kapele, smo ugotovili tri oblikovno različne baročne balustre, ki so stali pred nišama s stranskima križema in verjetno tudi na robu samega platoja. Ker ugotovljene prvotne širine stopnic in podesta v predprostoru sv. stopnic, niso zagotavljale varnega dostopa, so bile ob straneh dodane nove stopnice. Stopnice so položene v pesek, marmorne plošče v predprostoru so postavljene na betonsko podlago. Pot ob 14. kapeli je bila narejena na novo iz manjših kamnov, ki bodo preprečevali zdrse pri hoji. Desna pešpot brez stopnic in podestov od 13. proti 14. kapeli je ob straneh tlakovana z večjimi kamnitimi ploščami, znotraj pa z manjšimi. Plošče v sredini so večinoma postavljene tako, da preprečujejo zdrse pri hoji. Na novo je narejen plato pred vhom v Božji grob 14. kapele, ki je znižan na nivo praga portala. Na novo je brez stopnic in v širini 180 cm položena pot od 14. kapele do cerkve sv.

Roka. Delo je izvajalo podjetje GRAPA, d. o. o., zanj Tone Počivavšek.

Maja istega leta so člani komisije (dr. Anica Cevc, Anka Aškerc, dr. Sergej Vrišer, Momo Vuković) za nadaljnjo obnovo križevpotnih kapelic sprejeli pomembno odločitev, da se program obnove izpelje enovito, v logičnem in dogovorjenem zaporedju obnovitvenih del, posamezne kapele se celostno prezentirajo v novitem posegu in za vse kipe iz kapel se naredijo kopije originalov. Za originale je zagotovljen prostor v gospodarskem poslojpu župnišča, ki ga je treba še urediti v muzej šmarske Kalvarije. Člani komisije, predstavnik lastnika, občine, Vrečerjeve ustanove in društva sv. Rok, so zahtevali, da se zastavi program za intenzivnejša, časovno jasno opredeljena prezentacijska restavratorska dela na križevpotnih kapelicah. Restavratorski center RS izdela finančni program za enovito izvedbo restavratorskih in konservatorskih del z eksaktnimi predračuni za dela, ki so potrebna za dokončanje celostne obnove posameznih kapel. Na podlagi finančnega programa se naredi program del, razdeljen po letih obnove, z zagotovilom Restavratorskega centra RS, da bo dela izvedel. To bo omogočilo razpis natečaja za sponzoriranje obnove kapelic in ambiena.

Člani komisije so ocenili dobro delo restavratorjev pri izdelavi kopije figuralne skupine Mučenja Kristusa iz 3. kapele – ječe in pred polihromiranjem kipov predlagali manjše korekture figur; te so bile pozneje popravljene in avgusta nameščene v kapelo. Dr. Anica Cevc je dokumentacijskemu oddelku RC posodila svoje diaposnetke, ki bodo služili kot pomoč za izdelavo predloga in izvedbo rekonstrukcije manjkajočih stenskih poslikav.

V letu 2002 sta bili na obeh straneh ograje nad čelnim zaključkom 3. kapele – ječe postavljeni dve kamniti vazi. Levi bazi je dodan nov kroglasti zaključek, desni bazi pa je kroglasti zaključek samo prilepljen. Na ograji stopnišča ob vhodnem platioju pred vrati ječe sta dva obnovljena podstavka s kroglama. Poleti pa so bile obnovljene vaze in krogle z ograje ponovno vandalsko porušene. V skladu z novo doktrino je bila zunanjščina 1. kapele temeljito prenovljena. Odstranjen je bil cementni omet in nadomeščen z apnenim, v višini 1,5 m je bila injektirana hidrofobna bariera. Ponovno je bilo preverjeno delovanje obstoječe drenaže s peskolovi in odtoki meteorne vode.

Ob teh delih je bilo znižano nasutje pred vodom v kapelo. Stari kamniti tlak v kapeli je na novo položen na cementni estrih. Na vogalnih in obstenskih kamnitih pilastrih so odstranjene cementne plombe in nadomeščene z apnenimi. Na novo so se klesali kamniti elementi in bili

leto pozneje montirani na volutasto strešno čelo. Stranskemu portalu v vzhodni steni je domodelirana baza levega podboja in odstranjen dodatni betonski prag. Kopije kipov so postavljene v kamnito pokrajino. Originalni kipi iz kapele so odkriti do prve plasti poslikave, na določenih mestih so ohranjene plasti recentnih preslikav, ki se od kipa do kipa razlikujejo v številu barvnih nanosov.

Na prvem operativnem sestanku v letu 2003 je bil za izvedbo gradbenoobrtnih del izbran Igor Habjan, HAL, d. o. o. Projekte za posamezne kapele bo izdelal Jože Kos, ZRMK. Ker se bodo v zidove dodajali novi materiali, epoksi smole, injektirne mase, je sprejeta odločitev, da se bodo za fasadne omete uporabili novi materiali in nove silikatne barve. Sprejeta je tudi odločitev, da se v celoti odstranijo vsi novejši fasadni ometi razen profiliranih stavbnih členov, če zaradi neznanja izvajalcev oziroma pomanjkanja denarja niso bili narejeni po starejših vzorih in jih je zato treba rekonstruirati.

Najprej je bila na vrsti 1. kapela. Na njej so bili narejeni novi ometi in popravljena je bila členitev, vzporedno pa je Jože Drešar montiral nove kamnite člene na volutastem strešnem čelu. Prostor pred kapelo in kalvarijska pot sta na novo tlakovana. Leto pozneje je bila zunanjščina barvana v novem oker barvnem tonu.

Kamnita ograja nad lečo 3. kapele je kamnoseško obnovljena skupaj z vazami. Narejeno je podbetoniranje 2. kapele in urejena drenaža močno nagnjene kapele. V menzi, ki je bila zidana iz drobirja, je narejena kineta za zračenje. Ker so bile originalne kamnite plošče popolnoma zanič, so jih nadomestile nove verodostojno posnete plošče. Novi fasadni ometi so bili beljeni naslednje leto. Po ogledu kapel, v katerih potekajo obnovitvena in restavratorska dela, sta člana komisije prof. Anka Aškerc in prof. Ivan Bogovčič (dr. Anica Cevc, dr. Sergej Vrišer in Momo Vuković so bili odsotni) predlagala, da se leta 1963 snete freske iz 2. kapelice v celoti vrnejo v nišo z vijačenjem, tako da jih je v primeru poškodb lahko hitro sneti. Manjkajoči deli poslikave se na podlagi ohranjene poslikave in podobnih poslikav, ki so še ohranjene v drugih kapelah Kalvarije, rekonstruirajo na nov omet na forex plošči. V zidno nišo 4. kapele, v kateri je slikana podoba sv. Marije, se vrne restavriran okvir z vratnicami. Cementna injektirna masa na napisu podobe sv. Marije (».. aufzug der Königin der martyrer nach den Todt Iesu.«) se poskusi previdno odstraniti. Manjkajoči deli poslikave v 4. kapeli se v celoti rekonstruirajo na podlagi ohranjenih poslikav ter ohranjenih sorodnih poslikav v drugih kapelah. Restavrator

Miro Klajder pred nanosom barvnih tonov pripravi predlog rekonstrukcije manjkajočih poslikav in predlog izvedbe retuširanja. Odločitev za predlagani način prezentacije se potrdi komisijsko. Konservator potrdi barvne vzorce barvnega tona oker fasadne barve, pripravljene na podlagi analiz vzetih globinskih vzorcev. Člani konzultantske skupine so ponovno poudarili, da 15. avgust – termin želenega dokončanja del – ne sme vplivati na kvaliteto izvedenih del. Igor Habjan je poudaril, da je to tudi stališče članov odbora Vrečerjevega sklada, in dodal, da je treba vsa obnovitvena dela izvesti kvalitetno, tudi na račun manjšega obsega v programu izvedenih del. K načrtom izvedenih del se doda načrt vzdrževanja posameznih kapelic in celotnega območja šmarske Kalvarije. Staro kamnito prižnico ob 4. kapeli je nadomestila nova enakih oblik. Enakih oblik sta tudi piramidi in krovna plošča volutastega čela. Pred praznikom Marijinega vnebovzeta je bila v 4. kapelo postavljena ikonografsko zanimiva skupina kopij kipov, ki združuje deizisno skupino in sočutno.

Leta 2004 je interna komisija OE Celje na opozorilo konservatorja ugotovila vrsto nepravilnosti pri izdelavi kopij kamnitih čel 5. in 7. kapelice križevega pota. Nepravilnosti v izdelavi kamnoseških delov navedenih kapelic, ki naj bi bila verna kopija originala v merilu 1 : 1, so bile odkrite šele po izvedbi in montiranju, ker je kamnosek Jože Drešar ob začetku demontaže kamnitih delov 5. kapelice odgovornemu konservatorju zagotovil, da so novi kamniti deli klesani na podlagi meritev posameznih kapelic in narejeni po načrtu. Načrta z meritvami in načrta za izvedbo novih kamnoseških delov kapelic pred samim klesanjem OE Celje ni dobila v vpogled in soglasje. Vodja Restavratorskega centra je zagotovil, da bo nastale nepravilnosti odpravljene.

Okoli 5. kapelice so položene talne plošče iz nerazanega kamna. Narejeni so finalni fasadni ometi, ki bodo barvani drugo leto. Ohranjeni freskoometi na južni in zahodni fasadi so poglobljeni v omet in še niso restavrirani. Starejša plast je v nižjem spodnjem nivoju, novi ometi so v višjem zgornjem nivoju. Ohranjeno baročno stensko poslikavo v niši je Miro Klajder retuširal, manjkajočo pa po ohranjenih vzorcih rekonstruiral. Ohranjena poslikava z arhitekturo v pokrajini na zadnji južni steni je retuširana. V kapelo sta postavljeni kopiji kipov Kristusa in njegove matere. V niši 7. kapele se je obnovila ohranjena stenska poslikava iz leta 1910, s sočasno kamnito pokrajino, v kateri stoji kopija baročnega kipa sv. Petra s petelinom, simbolom njegove zatajitve Kristusa. Fasadni ometi, na katerih s sondiranjem ni bilo ugotovljeno

starejših poslikav, so se obnovili v celoti. Narejeni so zaščitni premazi za nove kamnite dele.

Ker se za rekonstrukcijo manjkajočih poslikav v 6. kapeli niso uporabljali predhodno komisijsko odobreni načrti, so člani komisije sprejeli sklepe, da se v tej kapeli v tej fazi ne nadaljuje rekonstrukcija figuralnih prizorov v kartušah, medaljonih in emblemih. Površine brez ohranjenih figuralnih poslikav se tonirajo na barvo osnovne površine, površine z deloma ohranjenimi figuralni in tudi dekorativno poslikavo se barvno povežejo. Ustvarjanje celote je osnovna misel vsebine in obsega rekonstrukcijskih del. Novi elementi se v največji meri in brez večjih razlik prilagajajo baročnemu stilnemu izrazu. Če je ta zabrisan, se ga poudari. Reliefni okvirji kartuš, medaljonov na severni in južni steni se izvedejo bolj precizno in pastozno, školjke na profiliranem ogredju se z domodeliranjem bolj poudarijo. Novi, dopolnjeni manjkajoči prizori na poslikavi oboka se kontrastno senčijo. Vse kapele se enovito obravnavajo v smislu postopnega ustvarjanja povezav razdrobljenih segmentov v celoto s pomočjo rekonstrukcij. Predhodno se dokumentira ohranjenost poslikav in primerja stanje z dosegljivo dokumentacijo in oceni možnost celovite rekonstrukcije manjkajočih prizorov. Rekonstrukcija dekorativne in figuralne poslikave se gradi fazno. Po izdelani primerjalni študiji se začne povezovanje razdrobljenih dekorativnih elementov v celoto. Na podlagi dokumentarnega gradiva se nadaljujejo študije za izvedbo rekonstrukcij figuralnih prizorov znotraj povezovalnih dekorativnih elementov. Po obsegu se rekonstruirani deli poslikav približujejo starejšim, posnemajoč njihovo baročno formo in stilni izraz. Člani komisije so si bili edini, da je restavriranje poslikav v notranjščini 6. kapele slabo izvedeno in da je tu v prihodnje potrebna izkušena roka. Na predlog Ivana Bogovčiča se za restavratorja, ki bo popravil obstoječo poslikavo in nadaljeval njeno obnovo na naslednjih kapelah na podlagi predhodnih študij, izbere Aleš Sorler. Pristop pri kamnoseški obnovi kapelic temelji na dveh principih. Uničeni oziroma statično problematični deli so bili narejeni na novo, druge manj poškodovane – stabilizirane dele pa je treba le domodelirati. Glede na nadaljnja obnovitvena dela je član strokovne komisije Ivan Bogovčič opozoril na predhodno sprejeto konservatorsko odločitev, da se je treba v primeru šmarske Kalvarije čim bolj približati originalni podobi kapelic, vzdrževalna dela naj upoštevajo željo župnije in obiskovalcev po novosti in čim bolj celostni predstavitvi baročnih kapelic. Poslikave v notranjosti kapelic se rekonstruirajo kot celota, nato se izve-

dejo detajli, a le po komisijsko prevzetih študijah. Kvaliteta del je na prvem mestu. Dela se nadaljujejo. Obnoviti je treba vse do zadnje kapele in se nato osredotočiti na detajle. V ta namen je bil izdelan in programsko sprejet detajlni popis od 1. do 7. kapelice za odpravo ugotovljenih nepravilnosti že obnovljenih in prezentiranih kapelic.

Leta 2005 se je obnovila strešna konstrukcija 4. kapele. Ker je bil strešni zvonik v takem gradbenem stanju, da mu je grozila porušitev, je bil v celoti odstranjen, na njegovo mesto pa je bil postavljen nov, rekonstruiran v celoti. Krovška in tesarska dela je naredil Ivan Podgrajšek iz Zlakovce.

Pri ogledu konstrukcije strehe nad 8. kapelo se je leta 2006 ugotovilo, da je konstrukcija nova in povišana za približno 20 cm. Sled starejše volutaste strehe je vidna na notranji strani strešnega čela. Konstrukcija strešnega zvonika je stara, a z novimi deskami, pribitimi z žičniki. Zadnja, zahodna ločna stena banjastega oboka je imela odvaljeno kamenje in videl se je notranji omet oboka. Freska v niši strešnega zvonika, ki je ohranjena le na južni strani, je restavrirana. Strešna konstrukcija je v celoti nova, izdelana po starih merah. Lege so iz hrastovine, konstrukcija preostale strehe je iz smrekovine. Tesar je konstrukcijo z volutasti remati zvezal samo z lesenimi klini. Strešno poveže nad kapnim vencem je enako kot na 1. in 4. kapeli, oblika strehe pa je volutasta, kot je na 6., 10., 12. kapeli. Tesarska dela je naredil Ivan Šuc, mežnar pri sv. Lovrencu. Na strehe je pribit skrilj in na streho zvonika nameščena na novo pozlačena monštranca. Ohranjene so različne vezi prejšnjih statičnih sanacij. Narejena sta fin fasadni omet s popravljenim kapnim vencem in fina obdelava profilov na vencih strešnega stolpiča.

Aleš Šotler z ekipo restavratorjev je v notranjščini začel kitati razpoke in injektirati podmehurjena mesta. Pred retuširanjem poslikav na oboku je izdelal risbo manjkajočega hudiča v prizoru zasmevanja Joba. Za rekonstrukcijo stenskih poslikav je v veljavi koncept, da se naredi rekonstrukcija poslikav tam, kjer obstaja fotografsko gradivo. Manjkajoče figure, ki so skrite za kipi in niso fotografirane, se niso rekonstruirale.

Po vzorcih ohranjenih okvirjev za stranski sliki so bili rekonstruirani preostali manjkajoči deli. Na 9. kapeli so bili odstranjeni in pozneje na novo izdelani grobi fasadni ometi, podkopani temelji, odstranjen kamnit prag, tri plošče predele in narejen izkop pod pragom. Namesto dvakrat pokradenih bakrenih žlebov so se namestili novi. Lovilni žlebovi so bakreni, vertikalni pa na rjavo pobarvane pocinkane cevi. Na vogalih v Božjem grobu 14. kapele so obšivane poškodovane freske. Na

južni steni sv. stopnic iste kapele so z gazo prelepljeni ostanki fresk z apostoli. Te freske se bodo snele in obdelale v ateljeju.

V zastavljenem programu obnovitvenih konservatorsko-restavratorskih del za leto 2007 niso bila izvedena kamnoseška in z njimi povezana druga dela pri dokončanju obnove 9. in začetku obnove 11. kapele, saj ni bil pravočasno narejen izplen ustreznega gradbenega kamna. Potem ko je konservator pri kamnoseku Franciju Kocjanu preveril po restavratorskem načrtu izdelane nove kamnite dele 9. kapele in jih primerjal z stanjem na terenu, se je, potem ko so bile nekatere nepravilnosti odpravljene, v letu 2007 lahko začelo razdiranje kamnitega pročelja. Ob tem se je videlo, da je poškodovana strešna konstrukcija kapele slabo pritrjena. Ker sta bila kamnita antependija in predela izklesana šele proti koncu gradbene sezone, tudi gradbena sanacija ni bila dokončana. Na 10. kapeli so sočasno potekala gradbenoobratna dela na zunanjščini, ki jih je izvajal Igor Habjan, vodja firme HAL, in konservatorsko-restavratorska dela v notranjščini, ki jih je izvajal Aleš Šotler z ekipo. Restavratorska dela so obsegala rekonstrukcijo poslikave na oboku, kjer so se dodatno senčili okrasni deli in dopolnili manjkajoči napisi na grizajih ter se je marmoriziral delilni venec. Na vzhodni steni je poleg retuš narejena še rekonstrukcija figur v spodnjem delu stene. Na stranskih stenah sta narisana nova okvirja in ornamentirani pasovi ob straneh. Ostenje vhoda je na novo barvano s pasovi in okroglimi medaljoni v sredini in na temenu. Restavrirani so bili tudi fragmenti fresk v nišah na strešnem zvoniku. Vsi fasadni ometi novejših datumov so bili odstranjeni v celoti. Narejeni so novi zaglajeni ometi in temeljito popravljene ter na novo izdelani manjkajoči profili kapnih vencev. Potem ko je bila odstranjena močno poškodovana strešna konstrukcija, je bil obok kapele zalit, injektiran, kapni venec pa dodatno utrjen. Vstavljene so nove vezi. V novi strešni konstrukciji je del izveden po predlogu statika Mirana Ježovnika, ki služi kot podpora nagnjenemu strešni zvončku in strešnim čelom. Po latanju strešne konstrukcije strešnega zvonika in strehe kapele je tesar in krovac Ivan Podgrajšek strehe prekril s skriljem. V 8. kapeli je montirana figuralna skupina kopij kipov. Zidarska in pleskarska dela na zunanjščini so dokončana. Nedokončana so kamnoseška dela na portalu, tlaku in kamnitem okrasu antependija. Na stranskih stenah v 12. kapeli so narejene rekonstrukcija dekorativnih pasov (lizen) ob okvirjih slik in retuše na poslikavi oboka in zahodne stene, po postopkih, ki so bili uporabljeni pri retuši poslikav v 10. kapeli. Tudi na 12. kapeli so bili obnovljeni

fasadni ometi s pripadajočo fasadno členitvijo in zamenjana je bila strešna konstrukcija. Strešna konstrukcija, v kateri je bilo ohranjenih le nekaj starih, a zelo trhljih špirovcev, je imela previsoko in predolgo slame. Na špirovcih so najdeni napisi; z modrim svinčnikom: 1911 30/6 in Jurij Škrabl zidar 1/6/1971; ter s črnim svinčnikom: Kos 1978. Streha je izdelana v celoti nova po vzoru oblike strehe 10. kapele. Tudi tu je Ivan Podgrajšek strehe prekril s skriljem. Kapela je statično zavarovana z novo vstavljenimi vezmi. V niši 11. kapele so bile iz stenskih poslikav odstranjene praviloma mlajše plombe. Na mestu odstranjenih poškodovanih ometih so naneseni novi podložni apneni ometi za intonako. Nova poslikava se bo rekonstruirala potem, ko bo narejen nov kamnit okras.

Bogdan Badovinac

237

EŠD: 3169

Naselje: Šmartno na Pohorju

Občina: Slovenska Bistrica

Ime: cerkev sv. Martina

Področje: R

Obdobje: druga polovica 18. stoletja

Župnijska cerkev sv. Martina na Šmartnem na Pohorju je že pred odkritjem večplastnih stenskih slikarij veljala za kakovosten spomenik in bila temu primerno umetnostnozgodovinsko uvrščena. Pomembno mesto ji pripada v okviru romanske arhitekture na Slovenskem. Njen zgodnji nastanek potrjuje že prva znana listinska omemba iz leta 1252.

Ob romanskih in zgodnjegotskih stenskih poslikavah cerkveno notranjščino krasi kvalitetna baročna oprema. Izdelal jo je mojster Jožef Holzinger, umetnik, ki je prevzel mariborsko Štraubovo delavnico in se na samem začetku zgledoval po njem.

Oltar je izdelal v svoji delavnici med letoma 1760 in 1770. Čeprav oltar ohranja zvezo z izročilom baročnih oltarjev, predvsem baročne skulpture, je že mogoče zaznati elemente novega sloga – klasicizma.

Za glavni oltar je značilno, da ga sestavljata dva stebra, ki podpirata profilirano ogredje, prekinjeno nad oltarnim središčem. Vrh oltarja (atika) počiva na profiliranem ogredju. Kipi so razvrščeni med stebroma. V osrednji oltarni niši je postavljena celopostavna skulptura sv. Martina, cerkvenega patrona. Na stranskih konzolah sta postavljeni skulpturi sv. Petra in Pavla. Tabernakelj je postavljen samostojno. Poživljata ga dve ob straneh

klečeči figuri angelov. Ornamentu je namenjeno sorazmerno malo prostora. Pokriva le dele ostenja in atike.

Šmartno na Pohorju, oltar pred restavratorskimi posegi
(foto: V. Č. Sedmak)

V atiki zasledimo v pozlačenem okvirju sliko s podobo sv. Vida (neznani avtor) in na straneh atike figuri dveh angelov. Osrednja figura sv. Martina je delo rezbarja iz 19. stoletja in po kvaliteti ne dosega umetnosti J. Holzingerja. Podatkov o avtevtični osrednji figuri ali morebitni oltarni sliki z motivom sv. Martina nisem zasledil.

Oltar je izdelan iz smrekovega in lipovega lesa ter je polihromiran. Ostenje je marmorirano v dveh barvnih tonih – v modri in rdeči barvi. Figure, ornamenti in tabernakelj so pozlačeni.

Pred začetkom restavriranja je bila oltarna kulisa s skulpturami in pozlato večkrat prebarvana. Pozlata na ornamentih je odstopala in bila mehansko poškodovana. Klejno-kredna podloga je bila na mnogih mestih razgrajena. Inkarnati so bili v celoti preslikani in na mnogih mestih odstopajoči. Sama substanca je bila kljub delovanju lesnih insektov

sorazmerno dobro ohranjena in čvrsta. Na nekaterih mestih je bilo opaziti mehanske poškodbe in manjkajoče lesene dele in profilacije.

Konservatorsko-restavratorska dela smo začeli leta 2002 in etapno delali do leta 2007. Oltar smo v celoti razstavili in ga pripeljali v restavratorski atelje. Dela so se začela na oltarni kulisi.

Glede na opravljene sonde je bila plast prvotne marmoracije dobro ohranjena in preslikave razmeroma lahko ločljive. Zadnja je bila narejena s ceneno oljno barvo. Leseno substancno smo utrdili in s hrbtni strani premazali z insekticidi. Sekundarne preslikave smo mehansko odstranili, originalno barvno plast pa utrdili.

Vse manjkajoče lesene dele in profilacije smo na novo izdelali iz identičnega lesa. Poškodbe na marmoraciji oltarne kulise smo zakitali in retuširali, deloma rekonstruirali. Celotno površino smo polakirali in zaščitili s končnimi laki.

Šmartno na Pohorju, oltar po restavratorskih posegih, detajl (foto: V. Č. Sedmak)

Na skulpturah smo odstranili sekundarne barvne nanose z inkarnata in draperije. Obstoječo polihromcijo smo na mestih odstopanja utrdili, zakitali in retuširali. Zaradi razgrajenosti klejno-kredne podlage je bila celotna pozlata in posrebritev izdelana na novo v motni in bleščeči tehniki. Posrebreno cvetlično okrasje smo obarvali z lazurnimi barvnimi toni, ki smo jih izbrali na podlagi ostankov originala.

Zaradi pomembnosti in prezentacije odkritih in restavriranih romanskih fresk v prezbiteriju smo na podlagi sklepa strokovne komisije, ki je konservatorsko-restavratorske posege spremljala od samega začetka, oltar namestili v desno stransko kapelo.

Albin Kovačič

238

ESD 755

Naselje: Šmartno na Pohorju

Občina: Slovenska Bistrica

Ime: Šmartno na Pohorju – hiša Šmartno 17

Naslov: Šmartno na Pohorju 17

Področje: E

Obdobje: prva četrtina 19. stoletja

Leta 2007 je s pomočjo državne in občinske participacije lastnik rekonstruiral streho. Leto prej je pripravil ves potreben les, v letu 2007 pa sam tudi pripravil slamnate škope za kritino.

V požaru 25. decembra 2004 je v celoti pogorela slamnata streha Marotove hiše, potem ko je bila stavba v celoti obnovljena. Delno so pogorele deske tramovnega stropa v obeh bivalnih prostorih – »hiši« in »zadnji hiši« –, nekoliko poškodovana sta bila tudi fasada in leseno ostenje zunanjšine hiše. Uničeno je bilo tudi nekaj originalnega starega pohištva in opreme, shranjenih na podstrešju.

Hiša Marotove domačije stoji ob cesti v strnjem delu vasi Šmartno na Pohorju, blizu romanske cerkve sv. Martina. Stavba je zidana iz kamna, ometana in pobeljena, delno je lesena. Hišo je pred požarom pokrivala strma dvokapna čopasta slamnata streha. Širok napušč na vhodni strani ščiti kamnite stopnice, po katerih se vzpnejo v stanovanjski del, ki je tradicionalno zasnovan: v sredi veža in kuhinja, levo od vhoda shramba, ki je obokana in ji zato rečejo velbič, ter zadnja hiša, desno prednja hiša s krušjno pečjo. Letnica 1812, vrezana na tramu lesenega stropa, prča, da je bila hiša postavljena v začetku devetnajstega stoletja. Hiša je etnološki spomenik.

Na podlagi konservatorskega programa in posnetka hiše iz leta 1988 je bila narejena nova strešna

konstrukcija. Uporabljeni so bili vsi kosi lesa, ki so se v požaru še ohranili.

Strešna konstrukcija je tradicionalno zasnovana. Štirje povezniki, podprti na obodnih stenah, v delu vhodnega hodnika – ganka pa na konzolah, nosijo kapne lege. Ležišča kapnih leg na zaključkih poveznikov so plitvo izdolbena, tako da onemogočajo pomike leg glede na horizontalne pritiske špirovcev. V vsak poveznik je včepljen par stebrov – opiračev, ki se na vrhu, pod slemenom križajo oziroma preklaplajo, pri čemer tvorijo ležišče za slemensko lego. Ta podporna konstrukcija slemenske lege se imenuje škarje. Slemenske lege so postavljene in pritrjene na škarje, nanje pa je pritrjenih 17 parov špirovcev. Pari špirovcev ob škarjah so na polovici povezani z goltniki – tramiči, ki so včepljeni v špirovca ter pritrjeni s klini iz trdega lesa. Polja špirovcev med povezniki so utrjena z diagonalnim vetrnim povezjem. Ob zatrepih je streha zaključena s čopi. Ostrešje je poltavano s tesanimi, polokroglimi letvami in pokrito s slamnato kritino. Vse lesne zveze so pritrjene oziroma fiksirane z lesenimi klini iz trdega lesa.

Zatrep je podeskan s širokimi deskami, ki so pritrjene na goltnike. V zatrepnih stenah so izvedene odprtine: na zahodni strani vhodna odprtina z vrati, na vzhodni strani nad lesenim bivalnim delom pa okenske odprtine, od katerih je ena zaprta z deščanim opažem, druga pa z leseno mrežo iz diagonalno prepletenih letev.

Za kritino je lastnik sam pripravil kvalitetno rženo slamo, ki je dobro posušena in skrbno omlačena, brez ostankov zrnja, saj v nasprotnem primeru obstaja nevarnost, da se klasov lotijo glodavci ali ptice, škopi pa zato lahko začnejo popuščati in v kritini nastajajo presledki, skozi katere zamaka. Posebej skrbno morata biti izdelana zaključek na slemenu in čopih ter pletena kita, ki ščiti kritino ob zaključku zunanjega para špirovcev. Gospodar Marotove hiše Anton Pečovnik še zna splesti kito ob strešnem robu, da veter strehi ne more do živega. Slamnata kita je umetelno spletena in je okras strehe. Gospodar je odličen poznavalec preteklosti svojega kraja, načina življenja in dela. Doma skrbno hrani vse orodje, s katerim iz žita, ki ga je posejal, pripravi slamo za pokrivanje stare hiše. Povedal je, kako je pripravil slamo za kritino. Žita, katerega slama se uporabi za kritino, se ne sme mlatiiti s cepci, ker bi slamo preveč poškodovali. Snope je treba otepati ali »štrajhati« tako, da se z njimi tolče po praznem sodu. Da bi res ne ostalo v snopih še kaj zrnja, so po slami potolče še s palico, vendar ne po sodu, ker bi ga pri tem lahko poškodovali. Namesto tega se snop položi na »šrogel«, mizo oziroma kozo z odlagalno

ploskvijo iz močnih palic, ki sicer služi pri kolinah. Tako otepen snop se imenuje otep. Deset do petnajst otepev se poveže v baloh tako, da so klasi skupaj. Balohi se zložijo na seniku, kjer so običajno do zime. Takrat je čas, da se slama za pokrivanje prečisti ali škopa. To se dela s posebnim glavnikom, podobnim velikim grabljam z dolgimi koničastimi zobmi, postavljenimi običajno v dveh ali treh vrstah. Ta glavnik se zatakne v luknjo v leseni steni in se na drugi strani zagodzi z lesenim klinom. Skozi te grablje se vlečejo otepi in tako prečesani povežejo v škope. Da so škopi vsi enako veliki, se dajo v posebno mero, desko, v katero sta vsaksebi poševno zabita lesena klina. Škope se povežejo s pasom, zvezanim iz desetih do petnajstih slamatnih billk, in zložijo na podstrešje, kjer čakajo pokrivača.

Jelka Skalicky

239

EŠD: 4770

Naselje: Šmihel pod Nanosom

Občina: Postojna

Ime: Šmihel pod Nanosom – arheološko območje sv. Jurij

Področje: A, UA

Obdobje: starejša železna doba, rimsko obdobje, srednji vek

Pokopališka cerkev sv. Jurija stoji pri vasi Šmihel pod Nanosom na nižji apnenčasti vzpetini, ki jo obkroža flišno severozahodno obrobje spodnje Pivške kotline. Območje Spodnje Pivke oziroma njenega zahodnega dela, ob vznožju Nanosa, je bilo močnejše obljudeno v 1. tisočletju pr. n. š. Najmočnejša naselbina od starejše železne dobe do poznega latena oziroma zgodnjerskega obdobja je bila utrjena na hribu Kaculj (Grad) nad današnjo vasjo Šmihel. Ob vznožju griča s cerkvijo sv. Jurija je v prazgodovini in pozneje v rimskem obdobju vodila pomembna prometnica. Ravno zaradi bližine prazgodovinske in rimske poti je območje griča s cerkvijo zaščiten kot arheološki spomenik, saj se domneva, da so na vzpetini ostanki rimske obcestne postaje ali vile. Prav tako obstaja možnost odkritja zgodnjerske ostalin (OSMUK, N. 1979, sv. Jurij, Šmihel pod Nanosom. Evidenčni list spomenika, ZSV – Gorica). Okoli cerkve sv. Jurij je danes vaško pokopališče, ograjeno z zidom. Po dimenzijah majhna cerkev je usmerjena na vzhod. Nekaj ohranjenih detajlov kaže, da je bila cerkev v osnovi gotska (Smole 1980, Šmihel pod Nanosom, sv. Jurij). Novo arhi-

tekturno podobo je cerkev dobila v 17. stoletju, na kar opozarja letnica 1655, izpisana na kamnitem loku med ladjo in prezbitერიem.

Zaradi slabega stanja cerkve je konec leta 2006 Župnijski urad Hrenovice na pobudo Krajevne skupnosti Šmihel zaprosil ZVKDS, OE Nova Gorica (v nadaljevanju zavod), za dovoljenje za obnovo cerkve sv. Jurija. Zavod je v začetku leta 2007 določil kulturnovarstvene pogoje, v okviru katerih je mogoče obnoviti cerkev. Med pogoji je bil predviden tudi arheološki nadzor ob menjavi tlaka v cerkvi. Odgovorna konservatorica Patricija Bratina je v skladu s predpisanimi kulturnovarstvenimi pogoji in v dogovoru s Krajevno skupnostjo Šmihel določila, da se pred poglobljanjem talne površine v cerkvi izvede arheološko sondiranje. Delo predhodnih sondiranje je prevzel Notranjski muzej Postojna. Konec septembra 2007 je ekipa Notranjskega muzeja s pomočjo domačinov kot delovne sile in s tehnično podporo ZVKDS, OE Nova Gorica, izvedla sondiranje. Izkopani sta bili dve sondi, ki smo ju zaradi odkritih temeljev starejše sakralne arhitekture prilagodili. Sonda 1 je bila locirana v prezbitერიju (vel. 4,7 x 1 x 0,98 m), sonda 2 pa je zajela skoraj ves severovzhodni del ladje obstoječe cerkve. Nekaj fragmentov prazgodovinske keramike v flišni plasti sonde 1, brez kakršnih koli drugih arheoloških elementov in isti plasti, je očitno rezultat spiranja in nanosov zemlje. Sekundarno lego pripisujemo tudi v sondi 1 odkritemu fragmentu rimske amfore. Čeprav je bil ob njej najden kos oglja, je lega najdbe, ob apnenčasti osnovni kamnini, nakazala le ujetost v stabilno apnenčasto osnovo. Enako velja za košček rimskega stekla, ki je ležal zaščiten v apnenčasti škraplji sonde 2.

V okviru izkopov v cerkvi sv. Jurija so bili v celoti odkriti temelji in zidovi manjše starejše cerkvice. Pet kamnitih ploščatih kamnov, odkritih v sondi 1, je bilo verjetno sestavni del stopnice oziroma praga. Vzrok za slabo ohranjen severozahodni temelj ladje cerkvice pa je verjetno postavitvev temeljev neposredno na apnenčaste škraplje.

Na ostankih temeljev in zidov ter ob njih smo našli dele fresk z ornamentom. Odlomki ustij srednjeveških posod so bili odkriti v sondi 1 v ogleni plasti pod ploščatimi kamni.

Ves čas sondiranje je arheološko delo spremljala in usmerjala Patricija Bratina. Novo odkrito sakralno arhitekturo pa sta si ogledala Robert Červ in Brane Zbačnik iz ZVKDS, OE Nova Gorica.

Ko so ob izkopavanju tlaka v cerkvi odkrili temelje oziroma stene starejše cerkve, so me poklicali, da bi poskušali izoblikovati način, kako najdbo prikazati v novem kamnitem tlaku.

Tloris starejše ladje je pravokoten in se v isti širini nadaljuje v prezbitერიj, ki je pravilno orientiran proti vzhodu. Dimenzije celotnega objekta so 7,75 x 4,42 m, debelina sten oziroma temeljev je dokaj enotna in meri približno 60 cm.

Prezbitერიj je z notranje strani pravilno trostrano zaključen, z zunanje pa polkrožno. Običajno imajo prezbitერიji enake zunanje in notranje zaključke, polkrožne oziroma trostrane. V literaturi sem našel le dva tlorisa z dvojnimi zaključkom, in oba sta bila znotraj polkrožno in zunaj tristrano zaključena. V našem primeru pa je bilo ravno obratno.

Ker gotška arhitektura, posebno sakralna, striktno upošteva modularna razmerja, sem po prejetju geodetske izmere obeh tlorisev poskušal starejšega umestiti v modularno mrežo. Ob izbiri modula dva dunajska čevlja, tj. 63,2 cm, je mreža točno zajela celoten tloris, razen zunanje-ga polkroga na prezbitერიju. Ta je segal čez mrežo za približno 15 cm. Ko pa sem potegnili vzporednice z notranjimi stenami prezbitერიja, so zunanji vogali segali do roba polkroga, sam pravilen trostrani zaključek pa je bil točno v mreži. Tudi čista razmeja (koren iz 2, koren iz 3, 1 : 2) kažejo v prid zunanjemu trostranemu zaključku.

Prišli smo do rezultata, da je polkrožen zid temelj, ki je bil v zemlji, prezbitერიj pa da je bil tudi navzven trostrano zaključen. Temelj je polkrožen verjetno zaradi enostavnejše zidave.

Ker je starejši zid viden v celoti in ga tudi novejši oltar nikjer ne prekriva, smo se odločili, da ga prikažemo v novem kamnitem tlaku, vendar na zelo diskreten način, ker površina starejšega zidu ni majhna. Ob očitnem prikazu, na primer v dveh barvnih odtenkih, bi bila enotnost tlaka ladje kot celote lahko zelo motena.

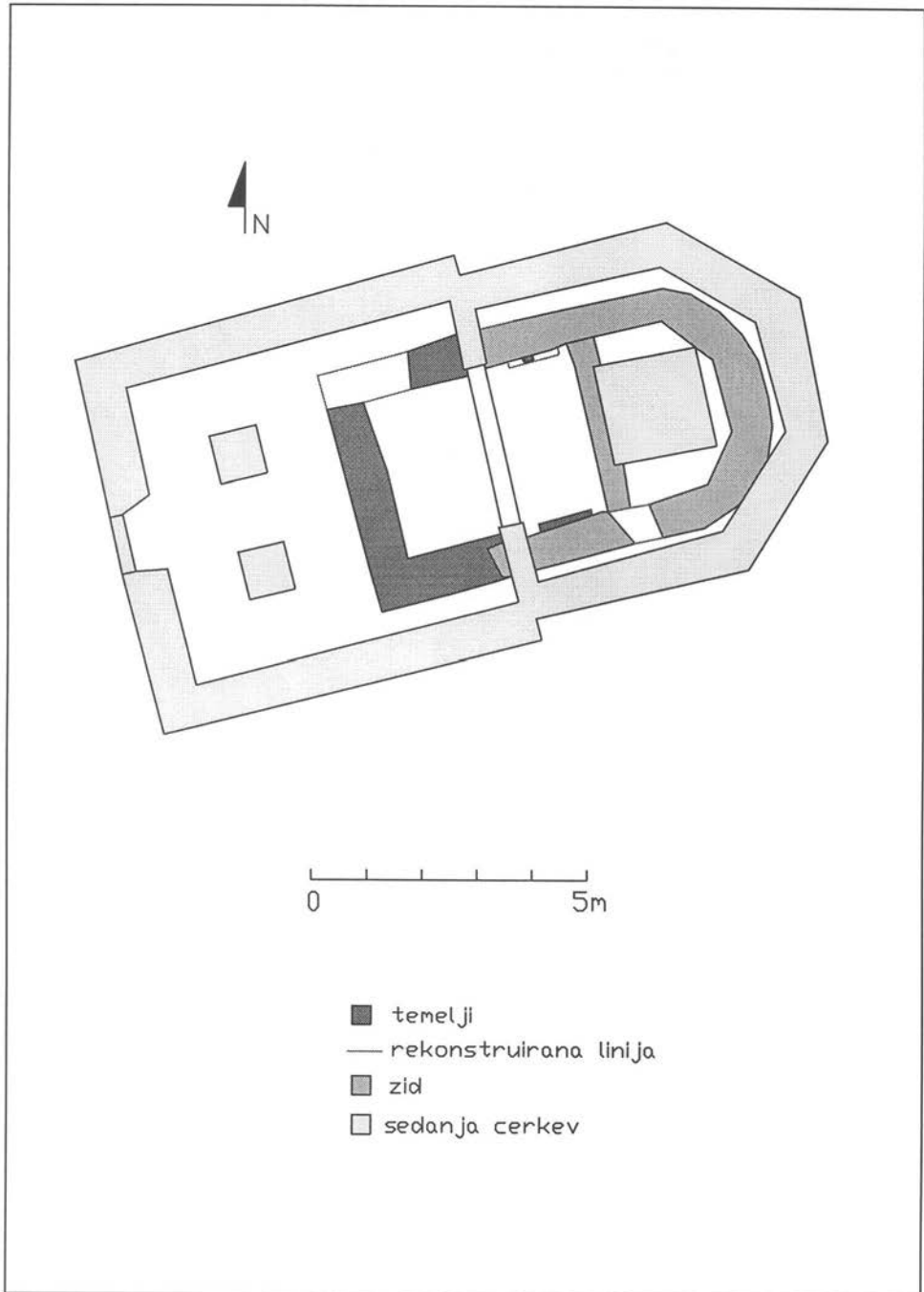
Na kraju samem smo se dogovorili, da bo tlak iz ene vrste sivega apnenca. Razlika pa naj se prikaže z različno finalno obdelavo površine kamnitih plošč ali z različnim formatom oziroma načinom polaganja plošč. Mogoče bi bilo tudi vstaviti kovinske lamele po konturah starejšega zidu.

Pred polaganjem podložnega betona za novi tlak bo treba zid starejše cerkve ustrezno zaščititi. Obložiti ga bo treba z gramozom večje granulacije in ga v celoti prekriti z gradbenim filcem. Dogovorili smo se, da se izdela informacijska tabla oziroma pano, kjer naj se opišejo vsa dela in izsledki prikažejo v sliki in risbi.

Alma Bavdek, Brane Zbačnik

Šmihel pod Nanosom, cerkev sv. Jurija, tloris

240

EŠD: 8653

Naselje: Šmihel pri Žužemberku

Občina: Žužemberk

Ime: Šmihel pri Žužemberku – villa rustica

Področje: A

Obdobje: prazgodovina, rimsko obdobje

Zahodno od lokalne ceste, ki vodi od Šmihela pri Žužemberku do vasi Klečet, se v središču vasi nahajajo pokopališče, župnišče in cerkev (parc. št. 78, k. o. Šmihel pri Žužemberku) ter za njimi še nepozidani zemljišči – travnika (parc. št. 77/1 in 77/3, k. o. Šmihel pri Žužemberku). Na nepozidanem zemljišču želijo krajani zgraditi mrliško vežico in parkirišča. Župnišče, župnijski vrt, sadovnjak in del pokopališča so zgrajeni na tleh nekdanje rimske vile rustice. Prvo poskusno izkopavanje je bilo v juniju 1960, ker so pri delih v sadovnjaku župnišča odkrili zid. Knez je menil, da so našli temelje gospodarskega poslopja, stanovanjski del pa naj bi se po njegovem mnenju nahajal bolj severno in bil z gradnjami že uničen (Knez, T. 1960–1961, Šmihel pri Žužemberku. – V: Varstvo spomenikov 8, Ljubljana, 216–217).

Arheološko vrednotenje zemljišča severozahodno od sadovnjaka (parc. št. 77/1) je potekalo v decembru 2007. Območje je bilo pregledano z izkopom petih testnih jarkov velikosti 1 x 1 x 0,80 m. Pod travniško rušo (SE 001) in meljasto ilovico (SE 002) se na globini med 0,45 in 0,70 m pojavi geološka osnova. Geološka osnova je ali ilovica ali apnenčasta skala. V južno ležečih testnih jarkih (TJ 1 in TJ 2) sta bili najdeni lončenina in opeka iz rimske dobe ter v testnem jarku 2 na globini 0,50 m še ohranjen zid, domnevno stanovanjskega dela vile. Zid je ohranjen najmanj 0,25 m v višino. Debelina kulturne plasti (SE 003) pa je 0,35 m. V severno izkopanih testnih jarkih na zemljišču 77/1 (TJ 3 in 4) je bila najdena prazgodovinska lončenina. Sprva so nameravali zgraditi mrliško vežico na zemljišču s parc. št. 77/3, vendar se je zapletlo zaradi lastništva. Omenjeno zemljišče je bilo pregledano z izkopom 4 testnih jarkov v novembru 2006. V testnih jarkih (TJ 3 in 4), ki sta bila izkopana na južnem delu parcele (ob meji s parc. št. 77/1), je bila najdena prazgodovinska lončenina. Obe vrednotenji sta potekali pod vodstvom spodaj podpisane.

Katarina Udovč

241

EŠD: 759

Naselje: Špitalič pri Slovenskih Konjicah

Občina: Slovenske Konjice

Ime: cerkev Marijinega obiskanja

Področje: UA

Obdobje: romanika, gotika, barok, historicizem

Aprila 2000 so se začeli obnovitveni in rekonstrukcijski posegi na severni steni romanske ladje. Vsebinska konservatorskega pristopa pri obnovi je bila enaka kot pri obnovi vzhodne in južne stene kora. Ob pregledu in raziskavah vrhnjih plasti ometov je bil nad nekdanjim stranskim vhodom najden poslikan rombasti friz v rdeči barvi, slikan direktno na kamnite kvadre. Tudi na tej steni je med kvadri ohranjeno romansko stičenje, katerega ravne fuge v širini 2–3 cm obroblyajo robove kvadrov. Romanska zidava je bila pozneje preplastena s finim beležem ter na poškodovanih mestih in v nadzidanem delu z debelejšimi glajenimi gotskimi ometi. Po odstranitvi recentnih ometov smo na podlagi meritev ugotovili, da se v južno steno ladje preneseni portal natančno prilega na ohranjeni prag in v zazidano odprtino. Fasado s kamnitimi klesanci smo natančno izmerili in označili močno poškodovane klesance. Te in manjkajoče kvadre tudi v nekdanjem vhodu na prižnico je kamnosek Vojko Urisk vzdal in ob zahodni steni zakristije na novo dozidal porušeni opornik. V zidavi fasadnega opornika smo odkrili žleb, nastal ob drgnjenju vlečne vrvi za zvon v njegovem zaključku. Na podlagi dodatnih raziskav smo izdelali rekonstrukcijski načrt za nastavek opornika s predrtinami za zvonček. V nadzidanem delu stene so bili na novo izdelani ometi s pripadajočo arhitekturno členitvijo. Polnilno vhoda je bilo le ometano.

V letu 2001 so se nadaljevala načrtovana obnovitvena in rekonstrukcijska dela na južni steni romanske ladje. Na podlagi predhodnih sondiranj smo ugotovili prvotno višino romanske zidave in nad njo dve nadzidavi. Starejša v višini 125 cm, grajena s sivim apnenčastim lomljencem, je stičena z grobim gotskim ometom iz sivega peska. Mlajša, na katero se vežejo ometi z vogalniki iz ometa, je grajena iz mešanega materiala v višini 100 cm in ometana z mivkastim izravnalnim ometom. Na beljenem ometu je naslikana sončna ura z rimskimi številkami v črni barvi in s kovanim senčnikom s konico sulice v čašastem listu, ki datira zadnjo nadzidavo v 17. stoletje. Desno od nje je mlajša, barvitejša sončna ura brez senčnika, na plasti ometa, ki je po strukturi podoben ometu, s katerim je bilo izdelano ostenje novejšega okna

nad južnim vhodom. Ometi, na katerih sta sončni uri, so bili dotrajani in brez veziva. Iz nadzidave je bila izluščena spolija kapitela stebra s srpastimi listi. V romanski zidavi so bile najdene bručnice, vse kvadratnih oblik in z notranjo okrogolino v ometu. Nekatere odprtine so bile zapolnjene z manjšimi kamnitimi kvadri, druge s kamenjem in fugirnimi ometi. Ugotovljeni sta bili dve vrsti fugirnih ometov. Mlajše fuge v peščeni barvi klesancev in starejše, bolj pravilno oblikovane bele fuge. V zgornjem delu pokončno pravokotnega okna, z značilno kovano mrežo iz 17. stoletja, je najden zunanji lok romanskega okna. Po sondiranju ometov so bili razen ometov s sončnima urama v nadzidanem delu stene odstranjeni recentni ometi iz romanske zidave in na podlagi meritev je bil izdelan rekonstrukcijski načrt za zamenjavo močnejše poškodovanih kvadrov romanske faze gradnje in izdelavo manjkajočih.

V letu 2002 so bili v južno steno ladje vstavljeni novi klesani kvadri in popravljene kamnite strešice opornikov. Potem ko je bil iz zvonice narejen nov dostop na pevski kor, je bil od zahodne stene ladje odstranjen novejši prizidek pokritega zunanjega stopnišča. Sondiranje fasadnih ometov na tem delu fasade nismo opravili, ker jih je izvajalec del odstranil brez predhodnega soglasja konservatorja. Dodatne sonde na JZ vogalu ladje pod vogalniki, narejenimi iz ometov, so bile narejene zato, da bi ugotovili naklon strehe romanske ladje v povezavi s strešico opornika. Ugotovljeno je bilo, da so bili na tem delu pobrani kamni in da so namesto njih prvič nadzidali vogal s klesanci v višini približno 70 cm nad opornikom. Ta del je bil nato fugiran z grobim ometom, ki je bil nato glajen in beljen. Od te nadzidave je v čelu vidna cezura bolj strmega naklona romanske strehe. Zidava je kamnitna. Nato je sledila še druga nadzidava ladje. V tej fazi, kjer je zidava večinoma iz opeke, so nametali izstopajoče vogalnike z vrezanim okrasom. Na Inšpektorat RS za kulturno dediščino smo prijavili nedovoljene posege v kulturni objekt in območje spomenika, ker je tukajšnji župnijski urad brez soglasja napeljal električne vode v cerkvi in v arheološkem območju spodnjega samostana. Istega leta je župnija Špitalič kupila dva nova zvana. Večji, ki tehta 478 kg, ima glas A in napis: »Sv. Janez Krstnik blagoslavlja to dolino.« Manjši zvon tehta 250 kg z glasom Cis in ima napis: »Sv. Marija pomagaj nam.«

Potem ko je bil v letu 2003 na severozahodnem fasadnem oporniku dodan manjkajoči nastavek zvončička, je bil prvotni romanski del cerkve dokončan v fazi, ko je bilo treba sprejeti komisijsko odločitev o nadaljnji prezentaciji. Na pod-

lagi rezultatov dodatnih predhodnih raziskav v notranjščini, ki jih je naredil restavrator Drago Bac, so člani komisije (dr. Marjan Slabe, dr. Ivan Stopar, mag. Robert Peskar, Janez Mikuž) sprejeli odločitev, da se celovito in enovito prezentira tako notranjost kot zunanost romanske cerkve. Vsi konservatorski in restavratorski posegi se torej podreajo opredeljenemu cilju – prezentaciji romanike – tako v celoti kot v detajlih. Notranjost se prezentira enovito in monolitno estetsko čitljivo. Mlajše omete s pripadajočimi poslikavami je treba postopoma odstranjevati po plasteh in sprotno raziskovati z namenom, da se ugotovi in določi povezanost s celoto oziroma posameznimi arhitekturnimi členi. Vse stavbne faze s pripadajočimi poslikavami se celostno obravnavajo in obvezno ustrezno dokumentirajo. Po dokumentiranju dekorativne in figuralne poslikave iz leta 1903, delo Osvalda Biertija, se ta odstrani, ker ta zgornja plast poslikave nima likovnoizpovednih kvalit. Tehnološko slabo narejena dekorativna šablonizirana poslikava negira, zakriva in onemogoča dojemanje romanske arhitekture v notranjščini cerkve. Za doseg cilja prezentacije romanske cerkve se sedanji pevski kor oblikovno spremeni v pevsko emporo, portal v južni steni ladje se prestavi v severno steno ladje, prezentirajo se romanska okna na zunanjščini in notranjščini. Na podlagi sklepov strokovne komisije je restavrator Drago Bac v letu 2004 nadaljeval raziskovalna dela na ometih v notranjščini cerkve. Ko so bile plasti mlajših ometov dokumentirane, so bile novejše poslikave iz leta 1903 tudi delno odstranjene na oboku kora in druge obočne pole v ladji. Ker so se ob odstranjevanju vrhnjih ometov na oboku druge obočne pole v ladji prikazale večje razpoke in dilatacije v starejših ometih, so bile sonde na podlagi konservatorjeve odločitve razširjene v takem obsegu, da je bilo mogoče realneje ugotoviti stanje poškodb in oceniti stroške za sanacijo obokov ladje in prezentacijo romanskih ometov. Ob sondiranju v notranjščini cerkve so bile ugotovljene stavbne faze – gradbene spremembe s plastmi ometov in njim pripadajoče poslikave ter dokumentiran njihov obseg in stopnja ohranjenosti.

Prva plast je ohranjena z romanskimi nebeljenimi ometi in s sočasno, z apneno barvo naslikano rustikalno zidavo v ladji. Na kamnitih členih, ki niso beljeni, so z ometom v beli barvi poudarjeni le stiki. Ometi v ladji so na oboku ohranjeni skoraj v celoti, na stenah pa do višine obočnih konzol. Stene in obok kora so zidani iz kamnitih kvadrov z vzdolžniki in vezniki v belem ometu. Druga plast z gotško dekorativno poslikavo stavbnih členov

v rdeči barvi, poslikano na belež ali več beležev, je v ladji slabše ohranjena, a jo lahko dokaj verodostojno rekonstruiramo. Enostavna poslikava poudarja romanske stavbne člene v ladji (obočne konzole, obočna rebra, prečna oproga, slavoločna oproga, ostenja romanskih oken, sedilije). Obseg in stopnja ohranjenosti gotske faze v koru še nista v celoti raziskani. Tretja plast z dekorativno poslikavo na severni steni ladje s krajinskim motivom in arhitekturo mesta je nastala ob predelavi levega romanskega okna v južni steni ladje okoli leta 1660. Raziskave te barvne plasti v koru še niso izvedene. Četrta plast dekorativne in figuralne poslikave, ohranjene v prezbiteriju, je izvedena po velikih prezidavah cerkve med letoma 1834 in 1843. Peta plast dekorativne in figuralne neogotske poslikave, datirane z letnico 1882 v medaljonu na oboku ladje ob slavoloku, sovpada v čas nakupa orgel Ivana Naraksa. Na vzhodni obočni kapi druge obočne pole je ohranjena poslikava z dvema angeloma ob kartuši z delno poškodovanim napisom P(renov)len in letnico (18)82. Obok je bil v tem času barvan modro. Ta sloj poslikave je ponekod poslikan direktno na kamen, ponekod je vmes belež ali več beležev.

Šesta zgornja plast dekorativne in figuralne poslikave je iz leta 1903 in je delo Osvalda Biertija.

Ker v letu 2005 za celovito in enovito prezentacijo romanske cerkve nismo pridobili soglasja lastnika, je bil komisijsko sprejet predlog, da se cerkev nadalje obnavlja po konservatorsko-restavratorskem programu prezentacije za ureditev sedanjega stanja cerkve brez večjih dodatnih gradbenih posegov, na primer rušitve pevskega kora, prestavitve južnega stranskega portala v severno steno ladje in rekonstrukcije oken. Člani komisije so sprejeli predlog, da je v letu 2005 smiselno nadaljevati restavratorska dela na oboku ladje in prezentirati romanske omete s fugami. Ob odstranjevanju vrhnjih ometov so se na romanskih ometih na oboku pokazale številne manjše in večje razpoke ter na drugi obočni poli v ladji poseben del južne kape. Po ogledu in oceni statika Tomaža Klančnika je bil ta del oboka zavarovan s podpornimi ploščami, nato pa je bilo s pomočjo posebnega podpornega odra ob sprotne injekciranju izvedeno dvigovanje dela posedene kape oboka v prvotno lego. Zahtevno reševanje ter globinsko gradbeno injektiranje na obeh obočnih kapah je izvedlo mariborsko podjetje KUPOLA, d. o. o., restavratorska ekipa Draga Baca pa injekciranje manjših površinskih razpok. Na tem delu je bilo videti tri plasti romanskih ometov. Vrhnji omet je tenak apnen premaz (nem. Kalkschleime). Do večjih poškodb ohranjenih prvotnih romanskih ometov na obokih in

obočnih rebrih ob teh delih ni prišlo. Manjkajoči stiki med členi oboka so zapolnjeni z ometom, tako nastale fuge so barvane belo. Tudi poškodovani kamniti členi so popravljivi z ometom, ki je prilagojen strukturi kamna. Ta način popravila so uporabili že v času gradnje romanske cerkve. Na prvi obočni poli, v zahodni kapi nad orglami, je najdena gotska odprtina premera 50–60 cm, z obrobo s sledovi rdeče barve, ki je bila pozneje (v 17. stoletju) razširjena na 70 do 80 cm. Ta odprtina je zapolnjena z opeko in strešniki ter vstavljenima dvema obrabljenima lesenima tuljavama za vleko vrvi. Na vprašanje, čemu je služila lina, za katero na oboku na podstrešju ni sledi, si nismo znali odgovoriti. Dekorativna figuralna poslikava v koru je bila izvedena v sekotehnikih. Pri pregledu plasti ometov in beležev na stenah in oboku kora je bilo ugotovljeno, da so prizori iz Marijinega življenja poslikani na sivo-zeleno-modri barvni plasti, ki jo prekriva obroba z motivom akanta v vinsko rdeči barvi. Ta sloj poslikave se navezuje na poslikavo in slikano obrobo lunete oratorija iz leta 1843. Ta poslikava je nastala med letoma 1843 ob pozidavi oratorija in 1849, ko je bil narejen nov veliki oltar, saj tudi naslikani baldahin na vzhodni steni obroblja atični zaključek. Tudi osebe v poslikanih prizorih na oboku se dopolnjujejo s kipi na oltarju. Poznejša poslikava iz leta 1882 je dodala angele, rokaj in cvetlice na petah obokov, delno popravila starejšo poslikavo in dodala Marijin monogram na zahodni kapi ter seveda preslikala vso ostalo arhitekturno poslikavo.

Člani komisije so na 4. seji pregledali opravljeno delo in sprejeli sklep, da je delo Draga Baca opravljeno v skladu s predhodnimi sklepi komisije, vendar je treba popraviti odprtino nad orglami in tonirati večje lise na ometih prve obočne pole.

Leta 2006 so se v skladu s sklepi 4. seje strokovne komisije v notranjščini ladje nadaljevala konservatorsko-restavratorska dela s ciljem prezentacije romanike.

Avgusta je konservatorsko-restavratorska dela prevzel restavrator Marko Butina z ekipo. Na spodnjem delu severne in južne stene ladje so bili odstranjeni vsi novi cementni ometi. Pri tem so se v severni steni ladje pokazali prag ter levo in desno ostenje zazidanega romanskega vhoda. Po čiščenju recentnih ometov se je pokazalo, da tudi kamniti romanski elementi na stenah ladje niso bili beljeni. Kamniti členi so v stiku s stenskimi ometi praviloma stičeni z zobom in poudarjeni z belimi fugami. Za nove omete so se uporabili ustrezni proizvodi firme KEMA Puconci. Na novih ometih so slikani kvadri z belimi fugami.

Na severni steni ladje je bilo v spodnjem delu poslikave dodatno odkrito mestno obzidje z vodnim jarkom. V severni steni so bili brez soglasja narejeni novi jaški za električno napeljavo, ki so bili pozneje položeni pod prag zazidanega vhoda. Dela pri obnovi poškodovanih reber je pozneje prevzel restavrator Miro Klajder. Počena rebra so injektirana, manjkajoči deli domodelirani v modelirni masi s ponazorjenim rasterjem klesane površine. Pred nadaljnjimi restavratorskimi deli v letu 2007, za katere je bil izbran restavrator Drago Tratar, je Tine Benedik fotografsko posnel stanje figuralno dekorativnih poslikav na oboku kora. Poslikava iz druge polovice 19. stoletja, s prizori iz Marijinega življenja, se zaradi tankega sloja romanskih ometov ni strapirala. Po odstranitvi te tudi tehnološko slabo narejene poslikave je bila pod več plastmi beležev, na tankem sloju beleža najdena gotška arhitekturna poslikava iz naravne siene in v oker oranžnem barvnem tonu. Pod tem beležem je bil ohranjen glajeni romanski omet brez naslikanih kvadrov, ki jih vidimo v ladji.

Ko so bili odstranjeni vsi recentni ometi, se je pokazal romanski omet z vrezanimi črtnimi fugami, ki dosledno sledijo različnim oblikam kamnov v gradnji oboka. V veliki meri so dobro ohranjeni ometi na robovih – stiki med kamni z vrezanimi fugami. Ob robovih je omet debelejši, proti sredini pa se tanjša na debelino 3–5 mm. Vsi manjkajoči romanski ometi so prekriti s tankim ometov, saj so bili grobo obdelani kamni različne sestave, od lehnjakov do peščenjakov, v nastanku v celoti ometani. Kamnite oproge pod obokom so samonosilne. Nad novjšim vhodom v zakristijo je v zazidani odprtini nakazan rahlo zašiljen lok, verjetno ostanek nekdanjega zakramentarija. Polnila ni bilo mogoče v celoti odstraniti, ker smo pri sondiranju naleteli na v betonski omet vzdano elektroamarico. Na južni in severni steni je odkrita in delno prezentirana kamnita romanska zidava s fugami. Odločitev o finalni prezentaciji kamnitih kvadrov in poslikav na pilastrih bo podana na podlagi raziskav ometov in analiz barvnih beležev na vzhodni steni za velikim oltarjem. Sedilije in kapiteli pilastrov niso restavratorsko obdelani, ker se je zaradi zahtevnih restavratorskih del povečal obseg zahtevanih del. Na južni steni ladje na pevskem koru je restavrator v celoti odstranil recentni omet in pod njimi restavriral skoraj v celoti ohranjene romanske omete s fugami in njim pripadajoči ostanek ločnega zaključka romanskega okna. Pod ometi na nasprotni severni steni, kjer je restavrator dokončal retuše na stenski poslikavi s podobo mesta z nevihtnimi oblaki, ni bilo romanskih ometov. Gradbenoobnovitvena in

restavratorska dela je v celoti financiralo Ministrstvo za kulturo RS.

Bogdan Badovinac

242

EŠD: 692

Naselje: Špitalič pri Slovenskih Konjicah

Občina: Slovenske Konjice

Ime: zgornji samostan Žičke kartuzije

Področje: ŪA

Obdobje: romanika, gotika, barok

Leta 2001 je bil organiziran prenos spolij iz pokopališke kapele v prostore kašče v zgornjem gospodarskem poslopju, kjer je Ivo Gričar sortirjal rebra po obliki profilov. V večini so rebra s hruškastim profilom. Nekatera imajo tudi do štiri barvne plasti: sivo, rdečo, oker marmorino, rdeč marmorino. Poleg reber so preneseni tudi sklepni in ostale spolije. Večinoma so to elementi, najdeni pri odstranjevanju nasturtja malega križnega hodnika pod vodstvom dr. Marijana Zadnikarja. V kapeli so najdene marmorne plošče z osnovno dimenzijo 30 x 30 cm, ki so verjetno ostanek prvotnega tlakovanja kapele. Daljše plošče v enem kosu so s črto razdeljene na dimenzijo osnovne plošče na dve ali tri enote. Ohranjene so tudi plošče trikotne oblike.

Pred usposobitvijo minimalnih bivalnih pogojev za potrebe duhovnega tabora v gotskem poslopju nad arkadnim hodnikom so bile v prostorih predhodno narejene poskusne sonde. V veži medetaže, na zidu levo od provizoričnega stranišča, so odkriti romanski ometi s črtno vrezanimi fugami. Najdene so samo horizontalne fuge, vrezane v svež enoslojen glajen omet, nekako pod kotom 45°, tako da je zgoraj nastal rob, ki služi za odkap. Romanski omet je na zahodni steni stavbe, v kateri so bili prostori refektorija. Nad romanskimi ometi je plast enoslojnega glajenega ometa, beljenega z žrtvenim slojem, beležem, svetlozelenim beležem, beležem, svetlooker beležem in slonokoščenim beležem, ki je vrhnja plast opleskov. V drugih sobah so na stenam najdeni osnovni gotski glajen enoslojen omet in prej omenjene plasti opleskov. Pri sondiranju ometov na južnem portalu so v plombi z novim ometom najdene sledi ostankov konzol erkerja. Ureditev prostorov je le časna, ker je za izdelavo konservatorskih izhodišč, kot osnovo za izdelavo funkcionalnega programa, treba narediti dodatne raziskave – sondaže. Ker je bilo v bližini dovolj razvalenih elementov za ponovno pozidavo dela podrtega sredinskega loka v kleti

refektorija, je občina organizirala akcijo rekonstrukcije porušenega oboka. Oštevilčeni kamnitni deli oboka so bili zloženi na šablono, narejeno po zavodovem načrtu, in pozneje postavljeni na leseni remenat. Ko je bil iz vzhodne stene kleti vzet manjkajoči člen, se je na steni pokazal v celoti ohranjen romanski omet s horizontalnimi vrčtanimi fugami, podobnimi onim, odkritim na zahodni zunanji steni. Na začasno deponijo v kaščo so prenesene spolije, ki so ležale pri vhodu v cerkev.

V letu 2002 sta konservator in gradbeni tehnik naredila osnovne raziskave večplastnih ometov na zunanjsčini in notranjsčini zahodnega trakta spodnjega baročnega poslopja tako imenovane »gotske hiše«, naredila detajlne izmere in stanje dokumentirala. Na podlagi delnega sondiranja fasadnih ometov so bile ugotovljene tri plasti ometov. Prva je gotski glajen omet, ki je beljen z žrtvenim slojem in beležem. Na drugi plasti je gotski grob omet, ki je prav tako beljen. Najdeni kamniti okenski okvirji so imeli v tej fazi narejeno glajeno maltasto obrobo. Tretja plast so izravnalni zaglajeni in beljeni ometi iz 17. stoletja. V notranjsčini so narejene le delne sonde. V vseh prostorih je bil previdno odstranjen vrhnji sloj novih ometov, gotski ometi so se ohranili v največji možni meri. Sledenje plastem ometov v nakazanih odprtinah v nadstropju ni bilo mogoče narediti pred izvedbo statične konsolidacije objekta. Po odstranitvi novih predelnih sten in podnic v nadstropju so v nasutju najdeni kos zelene glazirane pečnice, ročaj lončene posode in dve kamnitni spoliji. Odstranjene so novejša stropne deske in stropnih tramovi. Renesančni profilirani sredinski in stranski stropniki so ohranjeni. Potem ko so bile v kleti izvedene zemeljske sonde, ki so pokazale le plasti nasutja, je bilo podjetju Zlati grič dovoljeno, da lahko kletne prostore uporabi za začasno skladišče za steklenice penine. Pred nanašanjem novih fasadnih ometov na južni in severni fasadi spodnjega baročnega poslopja in malega stolpa je kamnosek Vojko Urisk popravil manj poškodovane ali na novo izklesal močno poškodovane okenske okvirje baročnih oken. Na novo so izklesani portali v južni steni. Zidarji Gradbeništva Ratajc so izvedli grobe izravnalne in finalne fino zaribane – dvakrat zidarsko z apnom beljene – omete. Navedena kamnoseška in zidarska dela so bila dokončana leta 2003. Na podlagi ohranjenih oknic so narejene nove s termopan zasteklitvijo. Okovje je kovač Milan Kokotec iz Žič naredil po vzoru baročnega okovja v Gastužu. Na podlagi idejne skice rekonstrukcije strehe »gotske hiše« je narejen statični izračun za novo strešno konstrukcijo, ki je narejena po starih

vzorih. Ob južnem stolpu je v zidavi arkadnega hodnika iz 17. stoletja najdena polica gotskega okna s ščitoma. V levem sta vrezani črki M in P in v desnem črka S. Ta spolija je bila ukradena z gradbišča. Člani strokovne komisije, dr. Marijan Slabe, dr. Ivan Stopar, Janez Mikuž in Robert Peskar, so po predhodnem ogledu, predstavitvi in obrazložitvi konservatorskega problema prezentacije zahodnega dela zahodnega trakta baročnega poslopja – tako imenovane »gotske hiše« – podali sklep, da se opečni obok pritličja lahko odstrani in da se po arhitekturni skici Iva Gričarja prezentira celostna podoba gotskega trakta. Načrt prezentacije upošteva tudi rekonstrukcijo strehe gotske hiše in stolpa. Streha objekta in stolpa je pokrita s skriljem, vmesni prehodi v kletih se pozidajo. Pred rušenjem oboka se objekt konsolidira in injektira tako, da injektirna masa ne bo poškodovala in zakrila ometov v zdaj še zazidanih odprtinah gotskih oken. Ohranitev substance zidu in ometov je primarna naloga pri prezentaciji objekta. Nadaljuje se z raziskavami strukture zidov, ometov, okenskih in vratnih odprtin. Rezultati raziskav bodo služili za najbolj verodostojno izvedbo prezentacije »gotske hiše«.

Po načrtu, ki ga je naredila firma Koning iz Slovenskih Konjic, je tesar in krovec Henrik Einfalt istega leta naredil strešno konstrukcijo gotske hiše, prekrito z deskami in strešno lepenko. Streha južnega obrambnega stolpa je bila narejena v letu 2004. Istega leta so na pobudo civilne zaščite občine Slovenke Konjice gasilci odstranili nepovezano kamenje iz zidov severne stene cerkvene ladje in nato še del nastavkov obokov v južni steni ladje. Konservator je ugotovil zelo kritično stanje krogovičja okna v zahodni steni ladje. Okvir ločnega dela okna je zdrsnil iz utora, krogovičje samo ni povezano in sloni le na železni palici. O tem je bil z dopisom obveščen župan z zahtevo, da se poleg zavarovanja okolice vhoda in krogovičij vseh oken obiskovalcem prepreči dostop v cerkev. Na drugi seji so člani komisije soglasno sprejeli sklep, da se izvede streha nad cerkvijo sv. Janeza Krstnika v zgornjem samostanu Žičke kartuzije, ki je edina logična in praktična rešitev za zavarovanje cerkve pred nadaljnjim propadanjem. Za program obnove v letih 2004 in 2005 se naroči projekt zastrešitve cerkve s statičnim preizkusom trdnosti in predlogom ojačitve obodnih zidov, ki bo upošteval obremenitev strehe, krite s skriljem. Statična presoja upošteva tudi hipotetično obremenitev obočnega sistema na zidove. Naročijo se tudi raziskave, potrebne za izdelavo konservatorsko-restavratorske naloge. Konservatorji ZVKDS, Območna enota Celje, izdelajo projektno nalogo

s predlogom izvedbe idealne rekonstrukcije zadnje gotske faze cerkve. Pokrit in zavarovan prostor samostanske cerkve je kakor celoten kompleks zgornjega samostana Žičke kartuzije namenjen javnosti, z omejitvami, ki jih pogojuje varovanje in zaščita spomenika.

V jugovzhodnem stolpu s kapelo je kamnosek Vojko Urisk na novo izklesal kamnite okvirje baročnih oken. Leta 2005 so delavci podjetja Kupola iz Maribora, novi izbrani izvajalci gradbeno-obrtnih del v zgornjem samostanu, začeli obnovo strešne konstrukcije kašče. Pri pregledu konstrukcije smo na starejših špirovcih našli letnice 1859, 1908, 1985. Potem ko so delavci odstranili celotno streho in z betonsko vezjo utrdili kapni venec, je bil postavljen nov strešni stol, streha pa pokrita z novim bobrovcem opečne barve. Ministrstvo za kulturo ni odobrilo interventnih sredstev za nujno zavarovanje cerkve pred nadaljnjim propadanjem, ampak le dovolilo prenos sredstev, namenjenih za načrtovano statično sanacijo in dozidavo podrttega dela zahodnega obrambnega obzidja. Potem ko so zidarji Kupole postavili gradbene odre v notranjščini cerkve, sta konservator in gradbeni tehnik detajlno izmerila in dokumentirala gradbeno stanje zidov, stavbnih členov in ometov. Vzeti različni vzorci ometov so bili posredovani Zavodu za gradbeništvo v nadaljnje analize. Vzeti so tudi vzorci fasadnih ometov gotske hiše. Po odstranitvi vejevja in korenin iz severne stene ladje cerkve sv. Janeza Krstnika sta konservator in gradbeni tehnik z zidarji določila nivo, do katerega se bo do zdravega jedra odstranila derutna zidava. Na mestih pritiskov obočnih reber, kjer so v zidavi izbokline, je bilo treba odstraniti, sanirati in pozidati na novo več zidave. Po predhodnem kopiranju strukture kamnite zidave od kapnega do delilnega venca je delo potekalo po kampadah. Razpoke, odprtine v zidavi, manjkajoči ometi so sanirani in fugirani le tam, kjer bi lahko prišla voda v zidavo. Nivo fugiranja – stičenja z ometi – je narejen 0,5 cm pod nivojem prvotnih fugirnih ometov, tako da se bodo pozneje naredili vrhnji ometi ali fugirni ometi. Novi ometi so narejeni iz malo bolj finega peska in se tako po strukturi ločijo od starih ometov. Fugiralo se je z Mapei malto, notranji ometi v zidavi pa z Maltitrom. Stari ometi, razen močno podmehurjenih in tistih delov, ki se lahko odstranijo z roko, se niso odstranjevali, ampak le obšivali. Nobeni ometi se niso odstranjevali brez utemeljenega razloga. Po enakem principu so bile poleg severne stene sanirane še notranja južna stena, notranje in zunanje stene kornega zaključka in severna stena od delilnega do kapnega venca. Na severni zunanji steni so pod delilnim vencem

še ohranjene plastične romanske fuge, prvotno izvedene v glajenem ometu, ki je bil barvan belo in verjetno, kot je videti ob temeljih, tudi z narisanimi rdečimi horizontalnimi črtami. Nad delilnim vencem so med kvadri in ostalo zidavo izravnalne fuge, narejene iz grobega peska. Na služnikih notranje stene južne ladje so ob robovih pri steni najdeni ostanki oker in rdeče barve, na koncu profila rebra sled rdeče in sivomodra na rebrih. Delilnih črt na rebrih južne stene nismo opazili. Pod barvnimi beleži je na kamnu tanek omet v okrastri barvi.

Stari bratovski vhod v severni steni ladje je zazidan s kvadri, na katerih so ostanki ometov plastičnih fug. Kvadri so bili verjetno pobrani iz severne stene, potem ko so odprli novi bratovski vhod, zato da so imeli zdaj v zgornjem samostanu živeči konverzi iz dormitorija in refektorija enostavnejši dostop v cerkev. V posednem krogovičju južnega okna tretje pole je bilo ohranjeno vitrajno stekelce, edini zdaj znan dokument o zasteklitvi cerkve. Delavci kupole so v vseh treh oknih v južni ladji in v zahodnem oknu postavili zavarovalne podporne odre. Člani strokovne komisije so na svoji tretji seji soglasno sprejeli odločitev za izvedbo koncepta historičnega pristopa za prekritje cerkve s historično streho, krito s skrilcem, gotskim strešnim zvoničkom, strešnimi okni, odprtim ostrejšem s sodobno strešno konstrukcijo. Dokončna odločitev o obliki strešne konstrukcije ni bila podana. Izvede se rekonstrukcija manjkajočih kamnitih členov gotskih oken z namenom, da se onemogoči njihovo nadaljnje propadanje. Pri načrtovanju in izvedbi prezentacijskih del sedanjega stanja in podobe cerkve se ne zapira poti nadaljnjim raziskavam in drugačnim pristopom pri ohranjanju in predstavitvi cerkve. Vsa načrtovana prezentacijska dela se izvedejo po komisijsko odobrenih projektih.

Leta 2006 je Zavod za gradbeništvo organiziral in izvedel mednarodni projekt, financiran iz programa Kultura 2000. Pri raziskavah fasadnih ometov so sodelovali raziskovalci Univerze v Pavii (Elena Basso, Maria Pia Riccardi, Federico Caro, Bruno Messiga), pri raziskavah stavbne substance pa raziskovalci Državnega inštituta za raziskave materialov (BAM) iz Berlina (Christiane Maierhofer, Christian Köpp, Jens Wöstmann). Na podlagi meritve in raziskav je statik dr. Vladko Bosiljkov (ZAG) predlagal, da se nova, v sedemdesetih letih 19. stoletja pozidana severna stena zavaruje z lovilnimi odri in da se takoj odstrani 2 m vrhnjega dela. Ker nova severna stena nima povezav s stariimi stenami in je zidava praktično brez vezivnega ometa, je statik predlagal odstranitev celotne nove

severne stene, ki se jo nazaj pozida s klesanci. Na območju zgornjega samostan je bilo izvrtano deset jedrnih vrtin. Cilja raziskave sta bila ocena arheološkega potenciala ter pogled v geološke in geomehanične značilnosti sedimentov. Jedra vrtin sta pregledala geologinja Mateja Golež (ZAG) in arheolog Robert Krempuš. Strehe južnega polkrožnega obrambnega stolpa in »gotske hiše« je krovce in tesar Jože Podgrajšek pokril s skriljem ob koncu leta 2006 in začetku leta 2007. Sredstva za obnovo dela sta iz sklada kulturnega tolarja prispevala Ministrstvo za kulturo RS in Občina Slovenske Konjice

Bogdan Badovinac

243

EŠD: 17688

Naselje: **Sežana**

Občina: Komen

Ime: **Štanjel – arheološko območje Stočajnik**

Področje: A

Obdobje: prazgodovina

Na S strani dola Stečajnik, kjer naj bi po ljudskem izročilu stal samostan (N. Osmuk, separat ZVKDS, OE Nova Gorica), smo med ogledom stanja na parc. št. 538/1, k. o. Štanjel, našli odlomke prazgodovinske lončenine. V osemdesetih letih 20. stoletja je bila na omenjeni parceli izkopana in odpeljana zemlja do približne globine 0,8 m, danes pa je površina ponovno zaraščena s travo. Keramika je ležala na površju izkopa in je bila močno poškodovana zaradi dolgoletne izpostavljenosti vremenu. V izkopnem profilu je približno 0,7 m pod površjem viden pedološki horizont temnejše barve, ki je morda podobno kot v drugih vrtačah ostanek pretekle hodne površine.

Tomaž Fabec

244

EŠD: 760

Naselje: **Štanjel**

Občina: Komen

Ime: **Štanjel – hiša 02**

Naslov: brez navedbe naslova

Področje: R

Obdobje: 15.–16. stoletje

Hiše se nihče ne spominja in gotovo že več kot sto let ni služila v bivanjske namene, temveč kot

skedenj in senik sosednje hiše številka 26. Stoji na križišču, na začetku zgornje, najstarejše ulice v vasi. Je enonadstropna, v pritličju sta rekonstruirana velik, polkrožno zaključen portal in majhna ozka lina, v nadstropju dve okenci, obrobljeni s kamnitim okvirjem. Pritličje hiše je romansko, nadstropje pa verjetno iz 15. ali 16. stoletja. Okenske odprtine so ohranile prvotno lego in obliko. Na fasadi so bili še ohranjeni urezi, narejeni v svež omet, povsem izprani sledovi šivanih robov, po katerih pa je bilo še mogoče ugotoviti njihovo dimenzijo in obliko.

V notranjščini se je ohranila manjša poslikava v velikosti 103 x 57 cm. Nahaja se v severnozahodnem vogalu edinega prostora v prvem nadstropju. Predstavlja stoječega vojaka, stražarja, oboroženega s helebardo. Po domnevah lastnikov naj bi ga naslikali vojaki, ki so spali na senu med prvo svetovno vojno. Vendar to ne zdrži kritične presoje. Helebarda je pehotno orožje, ki se je začelo uporabljati v 14. stoletju, v uporabi pa je bilo do 17. stoletja. Največ se je uporabljalo v poznem 15. in 16. stoletju, pred razvojem strelnega orožja. Vojak je naslikan v pravi freskotehniko na prvotni, beljeni, zaglajeni omet, katerega poškodbe so bile pozneje zadelane z zaribanim beljenim ometom. Poslikava je gotovo še iz časa, ko je bila hiša v uporabi za stanovanjske namene, najverjetneje pa iz časa takoj po dozidavi prvega nadstropja. Takrat so hiši naredili poslikano fasado, jo ometali in pobelili tudi znotraj, najverjetneje pa je mojster, ki je zunaj naslikal šivane robove, v notranjščini dodal še sliko varuha hiše.

Vojak je naslikan s črno barvo in obrobljen z rdečo črto. Če drži domneva, da ga je naslikal mojster, ki je poslikal fasado, potem lahko sklepamo, da je uporabil za vojaka enake barve kot za poslikavo fasade: črno ali sivo, odvisno od gostote nanosa, in rdečo. Potemtakem so bili šivani robovi na fasadi črni ali sivi, obrobljeni z rdečo črto.

Omet poslikave v hiši je delno odstopil, prisotne so odrgnine, manjše lakune ter številne drobne razpoke. Spodnji vogal je porjavel zaradi vlage. Barvna plast se je dobro držala, glavne poškodbe so bile odrgnine in abrazije. Del glave je manjkal, ker je bil v zgornjem desnem vogalu originalni omet nadomeščen s poznejšim.

Fasada je bila dotrajana, omet je bil odstopel od podlage. Ponekod so bili še vidni urezi, narejeni v svež omet za šivane robove.

Omet poslikave v hiši je bil utrjen, poškodbe, vrzeli in razpoke so bile pokitane. Zaključen je bil stik z novim ometom. Poškodbe v barvni plasti so bile poretuširane, dopolnjen je bil tudi manjkajoči del glave.

Dotrajan omet na fasadi je bil odstranjen in nadomeščen z novim zaribanim apnenim ometom. Na vogalih se je omet zagladil in za šivan rob so se vrezale črte. Na še svežo malto je bil nanesen nekoliko toniran apneni belež, podaljšan z akrilno emulzijo. Polja šivanega roba so se obarvala v sivo, obrisala pa so se z opečno rdečo barvo. Najdba ostankov arhitekturnih poslikav na tej in na nekaterih drugih hišah nam pravi, da je imel Štanjel v poznem srednjem veku značilno pisano podobo tedanjih trgov in mest. Od teh stavb je ta hiša edina še ohranila prvotne odprtine in obseg fasade. Z rekonstrukcijo šivanih robov na njej je bilo Štanjelu povrnjeno nekaj njegove že davno pozabljene barvite podobe.

Andrej Jazbec

Štanjel, hiša 02, poslikava v notranjščini po restavratorskem posegu (foto: A. Jazbec, 2007)

Štanjel, hiša 02, rekonstruirana arhitekturna poslikava fasade (foto: A. Jazbec, 2007)

245

EŠD: 7319

Naselje: **Sežana**

Občina: *Komen*

Ime: **Štanjel – Merca**

Področje: *A*

Obdobje: *prazgodovina*

V večji vrtači južno od Štanjela, parc. št. 726 in 728, k. o. Štanjel, ledinsko ime Merca, smo na južni strani približno 45 m dolgega (V–Z) in 35 m širokega (S–J) izkopa za zemljo na površju našli več odlomkov prazgodovinske lončenine. Najdbe so ležale ob profilu izkopa, tako da jih nismo mogli prisoditi nobenemu od dokumentiranih pedoloških horizontov. Ob naknadnem ogledu

lokacije smo profil izkopa očistili ter v plasti zasiganega kamenja našli večji odlomek prazgodovinske posode. S ponovnim arheološkim pregledom je bilo potrjeno, da je distribucija najdb omejena le na južnem in jugovzhodnem delu izkopa.

Tomaž Fabec

246

EŠD: 7244

Naselje: **Štanjel**

Občina: Komen

Ime: **Štanjel – grad**

Naslov: Štanjel

Področje: UA

Obdobje: 17.–20. stoletje

Glede na to, da so bili opisi, cilji, namen in metodologija prenove spomenika navedeni v poročilu Varstva spomenikov 43, ponavljanje teh ne bi bilo smiselno, saj je šlo v letu 2007 izključno za nadaljevanje del iz leta 2006.

Izvedena dela so bila obsežna, celoten gornji palacij je dobil novo streho, vse do stolpa s polžastim stopniščem. Izvedene so bile tudi stropne konstrukcije v kombinaciji leseni tramovni stropovi in armiranobetonske plošče, pred tem pa so bili s pozidavami in injiciranjem utrjeni zidovi in temelji. Pozidati ali sanirati je bilo treba tudi nekaj ločnih preklad, nekatere kamnite okenske okvirje je moral izvajalec del namestiti na novo, ker so bili še od vojne poškodovani, manjkajoče vratne kamnite okvirje pa je kamnosek izdelal po vzoru obstoječih.

V tej fazi prenove smo se lotili tudi prenove ruševin delov gradu, ki se nizajo severozahodno od kvadratnega stolpa s polžastim stopniščem. Mimo njega vodi pešpot, ki jo radi uporabljajo predvsem turisti, zato je bilo treba poskrbeti tudi za njihovo varnost. Zidovi so bili preraščeni z bršljanom, ki je še dodatno uničeval kamnito strukturo, v njih so rasla tudi drevesa.

Po opravljenih sanacijskih delih se je izvedla še nova fasada. Uporabila sta se pesek iz lokalnega kamnoloma in gašeno apno. Od starega ometa je bilo mogoče ohraniti le manjši fragment z zarisanim oziroma v sveži omet zarezanim »šivanim robom«. V zadnjem zidu, ki je skoraj v celoti vkopan, je mogoče opaziti nekaj odprtín, predvsem vratnih, ki pričajo o tem, da je sedanji palacij naslednik srednjeveškega gradu.

Po končanih delih se je območje posegov ročno očistilo, pri čemer smo naleteli na razmeroma dobro ohranjen tlak iz »mačjih glav«. Domnev-

no je bilo tako tlakovano celotno gornje grajsko dvorišče, na katerem stoji tudi vodni zbiralnik, ki ga bo treba očistiti in sanirati. V njem naj bi bil še ohranjen kamniti obroč.

Gradbena in obrtniška dela je pod stalnim konservatorskim nadzorom naše enote uspešno opravilo gradbeno podjetje Remont iz Ajdovščine. Lastnik je s posegom pridobil nove prostore, ki jih bo mogoče po dokončanju koristno izrabiti. Vsekakor pa je s tem tudi ohranjen in zaščiten pred nadaljnjim propadanjem večji del gradu.

Mitja Mozetič

247

EŠD: 760

Naselje: **Štanjel**

Občina: Komen

Ime: **Štanjel – vas**

Področje: E, U

Obdobje: 17.–20. stoletje

Opis spomenika (naselja), njegovega stanja, ter razlogi, zaradi katerih je prišlo do posegov na obravnavanih objektih, kot tudi metodologija dela so bili predstavljeni že v poročilu Varstva spomenikov 43. Cilji prenove, ki je potekala v letu 2007, so bili povsem podobni vsem prejšnjim – sanacija, rekonstrukcija razpadajočih objektov, ki že vse od konca druge svetovne vojne ogrožajo tudi varnost prebivalcev in obiskovalcev, ter revitalizacija naselja Štanjel. Vsi posegi v naselju se izvajajo na podlagi sprejetega lokacijskega načrta, ki je bil izdelan na podlagi konservatorskega programa in projekta.

Dela so se izvajala na naslednjih objektih, ki so v posesti 12 lastnikov, in sicer: O1, P1, 38, F2, U4, 28, 31, 32, 33, G2, H2, I2, Z1, Ž1A, O2, S2, T2, B3, A3, J1, L1, Z in E, to je skupno na 23 enotah.

V večini primerov je šlo za sanacijo oziroma pozidavo razpadajočih zidov, izvedbo vezi in streh, pri devetih objektih pa je prišla prenova do take faze, da se je izvedlo tudi restavriranje fasad, skladno z navodili, ki jih je pripravil RC, v sodelovanju z restavratorjem OE Nova Gorica Andrejem Jazbecem in odgovornim konservatorjem, avtorjem tega poročila.

O1 in P1: sestavljata nekdanji gospodarski objekt, ki pa je bil že popolna ruševina, preraščena z bršljanom. Po raziskavi ostankov objektov se je začela rekonstrukcija na podlagi projekta, ki predvideva, da bo v stavbi slikarsko-grafični atelje. Dela se nadaljujejo in se bodo zaključila

v letu 2008.

Hiša 38: objekt se je kar nekaj let prenavljal za potrebe bivanja družine, ki se bo vrnila iz tujine ter naselila hišo. V letu 2007 se je na tem objektu poleg zaključne izdelave ometov v notranjosti izvedlo še restavriranje dela fasad.

F2: gospodarska enota, ki pripada hiši 33, se je prenovila na podlagi projekta in predhodnih kulturnovarstvenih pogojev. Lastnik je s posegom pridobil bivalne prostore – apartma –, po navodilih našega restavratorja pa se je restavriral tudi omet ulične fasade. Prenova fasad se je izvedla tudi na hiši 33.

U4 in hiša 32: sestavljata domačijo. Po poružitvi skrlate strehe je iz te nastala ruševina, ki pa zaradi izredne višine spodnjega zidu močno ogroža tudi varnost ljudi, saj se je delno že odmaknila od preostalega dela zgradbe. Ne glede na to, da so strokovnjaki ZRMK predlagali celo rušenje objekta, smo se zaradi ohranjenih kvalitet objekta odločili za njegovo sanacijo, in sicer z utrditvijo temeljev in izvedbo ustreznih zidnih vezi. Dela se bodo v letu 2008 nadaljevala, na enoti 32 se bo izvedla kamnita streha, na enoti U4 pa opečnata.

Hiša 28: na objektu so se izvajala notranja zaključna dela – ometi, kamniti tlaki in stopnišče ter obdelava fasad, vključno z vgradnjo stavbnega pohištva. V nadstropju, kjer je tudi manjša galerija, so se izvedli zalikani apneni ometi in kamnit tlak. Z1: manjši gospodarski objekt, ki pripada nasproti stoječi stanovanjski hiši, je bil zaradi močno trebušasto izbočenega uličnega zidu kar nekaj let oprt nanjo. V želji, da bi ohranili lepo grajen kamniti zid, se je izvedla sanacija z močnimi horizontalnimi vezmi, ki se zaključijo na fasadi s križnimi sidri. Po utrditvi temeljev in pozidavi lukenj v zidu se je odstranila dotrajana streha in izvedla nova, prav tako krita s korci.

O2: prenovljenemu objektu, ki je postal stanovanjska hiša, se je izvedla ulična fasada po recepturi restavratorja; ta je naslikal tudi »šivane« vogale, na katere smo naleteli med izvajanjem raziskav objekta. Manjša poslikava se je našla tudi v notranjosti. Potem ko je bila restavrirana, se je prezentirala in situ.

Z1A: manjši gospodarski objekt, ki pripada hiši O2, se je saniral tako, da se je izvedla tudi povezava objekta, na katerega se naslanja. Nekoč je imel sicer kamnito streho, ki pa se je pozneje spremenila v streho, pokrito s korci, in tako smo tudi rekonstruirali. Fasada je bila restavrirana – razpadli deli so se nadomestili z apneno malto, zglijani kamniti vogali so ostali vidni.

G2, H2, I2: sklop objektov, ki sestavljajo novo enoto istega lastnika, je skoraj v celoti prenov-

ljen, v letu 2007 so se izvedli še vsi notranji ometi in tlaki. Fasada, ki je zdaj enotno ometana, bo v nadaljevanju prenove korigirana, tako da se bodo celice med seboj razlikovale.

Š2, T2, 33, A3: vse štiri enote so povezane v večjo, ambiciozno zasnovano domačijo pod imenom Grajzerjeve hiše. Domačija je poznana tudi kot rojstna hiša cenjenega slovenskega pisatelja in prevajalca Josipa (Jožeta) Abrama, ki je prevedel delo Tarasa Ševčenka pod naslovom Kobzar. Društvo Ukrajincev in Rusinov želi tema znanima možema postaviti doprsna kipa, ki jih bosta izdelala akademska kiparja Boris Prokofjev in Mirsad Begić. V zvezi s tem smo izdelali predlog postavitve spomenikov v sklop obravnavanih hiš; tem bo treba urediti še fasadne apnene omete, za katere so pripravljena navodila in recepture.

J1: izvajal se je konservatorski nadzor nad rekonstrukcijo objekta, ki ga lastnik prenavlja sam. Dela izvaja skladno s projektom in kulturnovarstvenimi pogoji.

L1: lastnik se bo prenove lotil pozneje, v letu 2007 je želel objekt opremiti s stavbnim pohištvom, za katero smo mu podali smernice in grafična navodila za izvedbo.

Z: manjši objekt, v katerem je bila nekoč kovačija, je imel strmo kamnito streho, ki pa je dolga leta zamakala, zato je ostrešje razpadlo do take mere, da ga je bilo treba nadomestiti z enakim novim. Pred tem so se sanirali vsi razpadajoči kamniti deli in izvedla se je strešna vez. Kamnita kritina se bo položila, ko bo na razpolago dovolj kamnitih plošč (skrl).

E: objekt, ki leži na izredno dominantni točki, je bil včasih obrambni stolp, o čemer pričajo tudi strelnice z lepo oblikovanimi linami. Krit je bil s kamnitimi ploščami, strehe pa že desetletja ni bilo več, tako da je objekt kot ruševina ogrožal tudi varnost ljudi. Ulica na vhodu v hišo se je v teh letih dvignila za približno 60 cm, kar dokazuje najden kamniti prag in avtentični tlak na vhodu. Vzpostavitev te višine nam povzroča velike težave, predvsem v povezavi z ulično infrastrukturo. Glede na dimenzije objekta in dejstvo, da bo ponovno krit s kamnitimi ploščami (skrlami), je bilo treba zgraditi močno jedro na trdnem temelju, ki bo razbremenilo kamnite obodne zidove. Izkopi pod nivojem ulice so se izvajali pod arheološkim nadzorom arheologa naše enote Tomaža Fabca.

Poleg njega je pri prenovah sodeloval tudi restavrator Andrej Jazbec.

Gradbena in obrtniška dela na obravnavanih objektih je pod konservatorskim nadzorom in na podlagi konservatorskih projektov ter sprotnih

navodil opravilo več različnih izvajalcev, in sicer:
 – Zidarstvo Perčič iz Sežane,
 – Zidarstvo Henigman iz Tomaja,
 – Zidarstvo Rojc iz Kobjeglave,
 – Zidarstvo Sever iz Branika,
 – Zidarstvo Cerovac iz Pivke,
 – Mizarstvo Rondič iz Slapa,
 – Mizarstvo Markač iz Radelj ob Dravi,
 – Kamnoseštvo Tavčar iz Povirja.

Čeprav so le redki izvajalci večji starih tehnik gradnje, tudi cementnim obrizgom se le težko odrečejo, so bila dela ob stalnem konservatorjevem in restavratorjevem nadzoru uspešno izvedena.

Mitja Mozetič

248

EŠD: 7323

Naselje: **Tabor**

Občina: Sežana

Ime: **Tabor pri Vrabcab – arheološko najdišče Tabor**

Področje: A

Obdobje: prazgodovina

Znotraj območja arheološkega spomenika Tabor je ZVKDS, OE Nova Gorica, dovolil gradnjo novega stanovanjskega objekta na parc. št. 19, k. o. Veliko polje, tik ob obstoječem objektu, potem ko je investitor spremenil projekt in opustil določene za spomenik nesprejemljive posege, kot sta izgradnja bazena in ureditev terase na parc. št. 21, k. o. Veliko polje. S tem smo se izognili na eni strani posegom v prostor v neposredni bližini kamnitega nasipa najdišča, ki naj bi prestavljal obrambni nasip prazgodovinskega naselja, ter ohranili tipično vaško poselitev. V skladu s kulturnovarstvenimi pogoji je ZVKDS, OE Nova Gorica, izvedel predhodna strojna sondiranja v obsegu stanovanjskega objekta na parc. št. 19, k. o. Veliko polje, in sicer 8 sond vzdolžno na pobočje na razdalji do 1,5 m in širokih 1 m. Pod plastjo travnate ruše, v kateri smo naleteli na različne novejše najdbe pa tudi drobne odlomke prazgodovinske keramike, se je pojavila bolj ali manj lomljiva geološka podlaga. Na dveh mestih smo dokumentirali tik nad drobljivo geološko osnovo ostanke oglja, brez kakršnega koli konteksta, ki bi govoril za arheološke zapise. Območje gradbenega posega smo po zaključku sondiranja sprostili za gradnjo.

Ob spremljanju stanja spomenika smo ugotovili, da je v območju arheološkega spomenika lastnik parc. št. 15, k. o. Veliko polje, posegel v kamniti nasip najdišča brez dovoljenja ZVKDS, OE Nova

Gorica. Z namenom, da bi si postavil lopo za kmetijski stroj, je ročno kopal v več metrov visok kamniti nasip, ki se je zaradi izpodkopavanja pozneje še dodatno porušil. Dela nam je uspelo začasno ustaviti, ni pa nam uspelo zaradi stalnega posipanja groblje območje nedovoljenega posega raziskati. V deponiji odkopanega materiala smo odkrili številne, tudi večje odlomke prazgodovinske keramike in keramičnih svitkov. V spodnjem delu nasipa smo dokumentirali rdečerjavo plast s številnimi odlomki prazgodovinske keramike, ki govori o ostanku nekega objekta iz prazgodovine pod kamnito grobljo. V prihodnosti bo nujno na tem delu izvesti manjša sondiranja, ki nam bodo odgovorila na zgornje domneve.

Patricija Bratina

249

EŠD: /

Naselje: **Tomaj**

Občina: Sežana

Ime: **Tomaj – Gmajna**

Področje: A

Obdobje: prazgodovina

V vrtači na Gmajni južno od Tomaja, parc. št. 1876/2 in 1877, k. o. Tomaj, ki je bila pred leti izpraznjena zemlje, smo na površju našli veliko odlomkov prazgodovinske lončenine ter redke odlomke živalskih skeletov (na primer goveji zob). Ležali so na skrajnem severnem delu izkopa in jih je dolgoletna izpostavljenost vremenu že močno načela. Le nekaj črepinj je bilo na dnu izkopne jame v kupih premešane zemlje, eno črepinjo smo našli na jugovzhodnem delu izkopa na robu vrtače. Vrtača je bila nepravilne oblike. Na dnu je bila zemlja izkopana več metrov globoko, na pobočjih pa je bila skalna podlaga že približno pol metra pod površino. Na severnem pobočju je lončenina ležala tik nad skalno osnovo na približno 500 m² veliki površini (nekako na severnem delu parcele 1876/2). Visoka koncentracija najdb in njihova distribucija morda opozarjata na obstoj še intaktnih arheoloških zapisov, ki odražajo intenzivnost uporabe tega prostora v prazgodovini in ki je vsekakor ne moremo razlagati le kot posledico »gnojenja« tal, še manj pa kot rezultat vodne erozije, ki bi najdbe lahko odnesla iz domnevnega prazgodovinskega najdišča nekje v neposredni bližini.

Tomaž Fabec

250

EŠD: 767

Naselje: **Tomaj**Občina: *Sežana*Ime: **Tomaj – arheološko najdišče Tabor**Področje: *A*Obdobje: *železna doba*

V letu 2007 so se nadaljevala pred leti začeta arheološka spremljevalna dela na jugovzhodnem pobočju arheološkega spomenika Tabor, ki so pokazala na izjemno bogate naselbinske plasti prav na pobočju podolgovatega platoja na vrhu hriba, imenovanega Gradišče (P. Bratina, VS 43, 2007, str. 223–224). Tako je lastnik parc. št. 1021/1 in 1023, k. o. Tomaj, nadaljeval urejanje teras ter gradnjo novega podpornega zidu tik pod vrhom platoja Gradišča. Ob arheološkem nadzoru, ki ga od leta 2005 izvaja ZVKDS, OE Nova Gorica, je bila odkrita pod debelo plastjo nasutja mlajšega nastanka in podpornimi suhograjenimi zidovi izredno bogata plast železnodobne poselitve. Ureditvev teras in izkop za temelj zidu, ki je segal do 40 cm globoko, sta v večji meri potekala s kopačem, le tam, kjer smo naleteli na plast s prazgodovinsko keramiko, smo kopali ročno. Prav tako smo ročno očistili profil ter ga dokumentirali v celotni dolžini izgradnje podpornega zidu.

Tudi v letu 2007 smo naleteli na bogato plast s številnimi odlomki keramičnih posod, vijčki, svitki, ostanke živalskih kosti in oglja. Zgornji nivo te plasti, ki smo ji sledili po celotni dolžini profila, predstavlja hodno površino železnodobne naselbine. Po sestavi je primerljiva s plastmi z arheološkimi najdbami na spodnjih terasah. Prav tako smo na zgornji terasi sledili strukturi, ki je potekala vzdolžno po pobočju v smeri jugozahod–severovzhod. Interpretirali smo jo kot vkop, v katerega je bilo zloženo kamenje, med tem pa so bili tudi veliki kosi prazgodovinske keramike, ostanke oglja in živalskih kosti. Kljub izrednim najdbam in nadvse zanimivim strukturam smo bili prisiljeni omejiti se le na izkop, povezan z izgradnjo podpornega zidu.

Nedvomno je interpretacija odkritih struktur in plasti, zaradi njihovega dokumentiranja le v profilih, zelo težka. Odkritja na tomajskem gradišču nas opozarjajo na neraziskanost gradišč prazgodovinskega časa. Kljub omejenosti raziskav pa lahko iz zgornjih rezultatov zaključimo, da je bilo sicer strmo jugovzhodno pobočje Gradišča nedvomno del naselja v železni dobi. Odkrito keramično gradivo je zelo sorodno najdbam iz arheoloških izkopavanj iz leta 1994 na vzhodnem pobočju hriba (P. Bratina, VS 38, 2001, str. 135–136).

Patricija Bratina

251

EŠD: 9683

Naselje: **Trebnje**Občina: *Trebnje*Ime: **Trebnje – arheološko najdišče Praetorium Latobricorum**Področje: *A*Obdobje: *rimsko obdobje*

Trebnje, ostanke rimskega »horreuma« na parc. št. 5/1 k. o. Trebnje. V spodnjem delu je vidna kasneje zazidana vhodna partija (foto: M. Vujasinović)

Zaradi ocene arheološkega potenciala na območju novogradnje znotraj parc. št. 5/1 in 5/2, k. o. Trebnje, je bila za naročnika del MTI, d. o. o., izvedena arheološka valorizacija s petimi strojno izkopanimi testnimi jarki (sondami) v skupni dolžini 328 m. S sondami smo raziskali 3230 m² površin, predvidenih za pozidavo. Tik pod ornico smo na 2237 kvadratnih metrih raziskovane površine odkrili do 0,15 m debele ostanke rimskodobnih »erozijskih« plasti, pod katerimi se na slabi polovici površine (1094 m²) pojavijo suhozidne strukture in vkopi, ki smo jih, kot se je izkazalo pozneje, napačno ocenili za ostanke »grobov in grobnih parcel« (prim. elaborat ZVKDS, OE NM, Bavec, Predan, Murko: maj 2007). Sonde so predstavljale podlago za oceno stroškov zaščitnih izkopavanj.

V skladu z zahtevami iz naših kulturnovarstvenih pogojev je bilo po opravljeni valorizaciji v času od 9. 7. do 25. 9. 2007 opravljeno še zavarovalno izkopavanje, s katerim smo ob koncu preiskali več kot 2273 m² površine. Preliminarno poročilo o rezultatih teh izkopavanj, ob katerih smo odkrili ostanke vsaj treh objektov, ki v glavnem sodijo v

poznorimsko obdobje tretjega in četrtega stoletja, je še v izdelavi. Osrednji 24 m dolg in 15 m širok stavbni kompleks smemo upravičeno imeti za »skladiščno-upravni« objekt, za katerim so na severnem, nekoliko povišanem delu najdeni sledovi občasne poselitve (dve peči in vodni zbiralnik). Na njenem južnem robu, tik pod današnjo lokalno cesto, ki vodi iz Trebnjega proti Pristavi, smo ob robu izkopnega polja in vsaj 0,5 m pod nivojem današnje podtalnice odkrili ostanke rimske komunikacije, ki je nekoč vodila skozi antični »pretorij Latobikov«. Obravnavana stavba in tudi objekti ob njej so bili usmerjeni pravokotno na smer glavne ulice. Tu je bil najden ostanek pozneje zazidanega glavnega vhoda.

Trebnje, upodobitev Herkula, dat. 350 n. št.?
(foto: M. Vujasinović)

Na že omenjeno »skladiščno« (horreum) in upravno naravo objekta nas poleg same velikosti opozarja tudi osem svinčenih etiket za označevanje blaga; osem železnih stilusov, osem ključev in velika količina, kar 610, novcev. Ob

ožjem vzhodnem vhodu tu obravnavanega objekta je bila v manjšem povsem pravokotnem vkopu z enakomerno ožganimi stenami (ostanki lesene skrinje?) odkrita bronasta votivna najdba. To je 18 cm visoka figuralna upodobitev Herkula na pravokotnem podstavku z manjšo bronasto upodobitvijo leva ob njegovih nogah. Podrobna opredelitev tega umetniško dovršenega izdelka bo vsekakor mogoča šele po njegovi podrobni študiji. Drugi pridatki v polnilu te jame (SE 126), in sicer železen ključ, štirje kuhinjski lonci, ročaj oljenke v obliki palmete, bronast zvonec in novce Konstanca II. (350 n. št., SIS.), bi morda celo nakazovali možnost, da imamo opraviti z grobno najdbo. Rezultati flotacije polnila »grobne« jame in loncev te domneve niso potrdili. Skromni fragmentarno ohranjeni ostanke živalskih kosti še dodatno potrjujejo tezo o votivnem značaju te najdbe.

Uroš Bavec, Miha Murko, Primož Predan

252

ESD: 776

Naselje: **Trebnje**

Občina: *Trebnje*

Ime: **Trebnje – arheološko območje Trebnje**

Področje: *A*

Obdobje: *rimsko obdobje*

Trebnje, antični Praetorium Latobiorum, je v zadnjih letih predvsem zaradi zgrajene avtoceste do Pluske, postalo območje zelo intenzivne pozidave in širjenja. Predmet zanimanja je že več kot sto let, ko so bile registrirane prve najdbe beneficiarskih ar s posvetilnimi napisi (shranjene v lapidariju Narodnega muzeja v Ljubljani; M. Lovenjak, *Inscriptiones Latinae Sloveniae 1, Neviodunum, Situla 37, 1998, 223–279*). V zadnjih desetletjih je bilo večkrat in ob različnih komunalnih delih načeto rimsko grobišče v Pristavi (T. Knez, *Novi rimski grobovi na Dolenjskem, Pristava pri Trebnjem, Razprave SAZU 6, 1969, 107–159*; M. Slabe, *Antična nekropola na Pristavi pri Trebnjem, Vestnik 12, 1993 s podrobno zbrano starejšo literaturo*), odkrita sta bila rimska kloaka in staroslovansko grobišče pri cerkvi (T. Knez, *Samostanski grobovi v Trebnjem, AV16, 1966, 507–512*), ob koncu osemdesetih let prejšnjega stoletja je bilo odkrito suburbano naselje v Benečiji (D. Breščak, *Benečija pri Trebnjem, VS 31, 1989, 220–221*; isti, *Trebnje – Benečija, VS 32, 1990, 187*; isti, *Benečija pri Trebnjem, Arheološka najdišča Dolenjske, 1990, 83–84.*), v zadnjih letih pa so bile s predhodnimi raziskavami pred stanovanjsko grad-

njo raziskane naselbinske strukture v zahodnem delu Trebnjega (U. Bavec, Trebnje, VS 39–41, 2000–2004, str. 224, poročilo 343). Konservatorska služba predpisuje predhodne raziskave na celotnem mestnem območju, izvaja nadzor in sodeluje pri umestitvi večjih projektov v prostor (umestitev trase avtoceste iz dolinske v pobočno varianto, izbira lokacije športne dvorane zunaj območja Benečije).

Trebnje, rimski miljnik (foto: ZVKDS, OE Novo mesto)

Kljub temu prihaja tudi do slučajnih najdb. O konkretni, o kateri poročamo, smo bili naknadno obveščeni. Dne 30. 11. 2007 smo prejeli obvestilo o odkritju večjega kamnitega bloka, ki je bil prepeljan na zemljišče, last Stanislava Hribarja iz Velikega Gabra. Ob terenskem ogledu je bilo takoj jasno, da gre za najdbo rimskega anepigrafskega miljnika. V pogovoru s Stanislavom Hribarjem,

ki je bil tudi najditelj miljnika, smo izvedeli za naslednje podrobnosti o najdbi: odkopan je bil ob izkopu gradbene jame za Mercator Center v vzhodnem delu Trebnjega, nekdanj imenovanem Stari trg, leta 2000 ali 2001. Lokacija leži med regionalno cesto Trebnje–Mirna in železniško progo Trebnje–Sevnica, kakšnih 60 m zahodno od odcepa proti Nemški vasi, verjetno na parc. št. 694/4, k. o. Trebnje. Miljnik naj bi ležal v večji jami s pretežno recentnimi odpadki. Ker je izstopal s svojo velikostjo in obliko, ga je najditelj odpeljal na svojo parcelo, na kateri ga želi ohraniti v sklopu gradnje nove stanovanjske hiše.

Miljnik je bil fotografiran in izmerjen (razen dela, ki je v zemlji). Izdelana je zamisel o prezentaciji na javni površini v neposredni sosesčini mesta najdbe. Sedanje križišče bo namreč po izgradnji vzhodnega priključka z bodoče avtoceste spremenjeno v krožišče. V njegovo središče bi bilo mogoče postaviti monumentalen miljnik, ustrezno informacijo o njem pa predstaviti ob pločnikih ali na postajališču pred krožiščem. O zamisli je bil začel pogovor z oddelkom za prostor Občine Trebnje.

Danilo Breščak

253

EŠD: 5022

Naselje: Trnovo ob Soči

Občina: Kobarid

Ime: Trnovo ob Soči – arheološko najdišče

Tonovcov grad

Področje: A, R

Obdobje: prazgodovina, pozno rimsko obdobje, zgodnji srednji vek

Vodni zbiralnik se nahaja na gozdnatem območju arheološkega najdišča Tonovcov grad nad Kobaridom. V kompleksu odkrite naselbine iz 5. stoletja je obravnavana velika cisterna za vodo, ki je bila odkrita na najvišjem, vzhodnem platoju. Delno sta ohranjena kamnit pozidan nosilni del z estrihom in tlorisna zasnova celotnega objekta. Tlorisna zasnova kaže, da je bila cisterna v zidani kamniti stavbi, ki je imela dva vhoda. Graditelji so obvladali klasično gradnjo, ki se je prilagajala zahtevnemu kraškemu terenu. Vkopani del cisterne ima volumen okoli 90 m³. Okoli cisterne je bil zgrajen zaščitni zidec v primerni višini, verjetno okoli 1,20 m. Naravne danosti niso omogočale maksimalne napoljenosti cisterne z vodo, zato je naselbina imela še eno manjšo cisterno na nižjem platoju.

Gradnja cisterne je potekala po načrtu, ker so vse

plasti zidali z živo apneno malto. Po izkopu jame so talni in stenski del utrdili z nabitimi skalami. Talni del je močnejše utrjen, ker je prenašal težo vode. Zidavo vidimo v petih plasteh nanosov, ki so si sledile v določenih intervalih, tako da je medsebojna vezava plasti potekala skladno. Prva plast so večji kamni, pozidani s sveže žganim drobljenim apnom, ki so ga zmešali s čistim suhim peskom, na hitro vmešali vodo ter sproti uporabili napravljeno količino. Druga plast je bila napravljena s spranim peskom, tretja z opečnatim drobirjem, četrta z malo sprane mivke in finim opečnatim drobirjem ter zadnja (glajenec) s sprano mivko in fino mleto opeko. Glajenec je bil odličen izolator in je dosegel izjemno nepropustnost in trdnost. V vseh plasteh se je z vodo zalito živo apno pretvorilo v kalcijev hidroksid, ki je obllil zrnca materialov in se s pomočjo ogljikovega dioksida iz zraka strdil v obstojno kristalinsko plast kalcijevega karbonata. Steno so morali vlažiti še nekaj dni po zidavi. Zalivanje živoapnene malte povzroči izparevanje odvečne vode, ustvari se toplota do 15 Kcal in zatem proces kalciniranja kalcijevega karbonata, ki pa ni smelo biti prekinjeno s prevelikim zalivanjem vode na novo plast živoapnene malte. Obenem se proces kalcinacije ni smel izvesti do konca, dokler niso nanegli nove plasti malte. Trdnost zidave je po poldrugem tisočletju evidentna. Tovrstna zidava sicer ni tako obstojna kakor zidanje z živim apnom na suho, vendar je še vedno druga najbolj obstojna tehnika zidanja. Antična tehnika zidave s polivanjem in gašenjem svežega živega apna je v kombinaciji z drobljenim klinkerjem druga najbolj obstojna zidava. Prva je zidanje s svežim živim apnom »na suho«, ki pa za cisterno (razen za kamnito zidano ostenje) ne bi bilo primerno, ker so pokončne plasti ometov s to tehniko težje izvedljive. Živo apneno malto so v antiki uporabljali tudi pri stenskih podlagah za freske, mozaike in estrihi. Kalcinirana struktura plasti tovrstnih malt ni prepuščala vode in s tem ni bil sprožen proces topljenja solitrov v kamninah in njihov transport na površine, ker so za polnilo uporabljali prvovrstno staro apno in pesek ter klinkerjev drobljenec. Na tovrstno zidanih površinah ni opaziti običajnih problematičnih erupcij, izoljevanja, razpoklin, udornin ali razplastitev. Omet je dosegal stopnjo in trdnost kamna. Klinkerjev drobljenec je prepoznaven po temnejših vijoličnorjavih barvnih otenkih (temni *caput mortuum*), ki so značilni za šest- in večkrat žgani klinker.

Estrih cisterne je zelo različno ohranjen, od odlično ohranjenih predelov, ki so še zdaj trdni in vodonosni, do bolj poroznih, ki ne nosijo več vode, in do razplastenih, ki so v fazi razpadanja.

V presekih vodonosnih plasti cisterne so dobro vidne granule apna in opečnatega drobirja, mivke in peska. Poškodbe estriha cisterne so posledica naravnih procesov iz okolja, kot so delovanje meteornih voda na kraškem terenu, vdor organskih humusnih sestavin v plasti poškodovanega estriha, destruktivno delovanje gozdne flore, potresni sunki, katastrofalni nalivi, daljša sušna obdobja. Tem se dodajo še odkloni v tehnologiji gradnje, ker so neenakomerno debele plasti malt imele za posledico različno dolgo dobo izhajanja evaporizirane vode, različne termine v procesu kalcinacije, različno vodno nepropustnost, različno trdnost in nosilnost. Naštetih glavni vzroki variabilnosti v gradnji so dolgoročno v sinergiji delovanja vplivov okolja pripomogli k zelo neenakomernemu delovanju erozije. Na talnem delu je dobro vidno delovanje tekoče vode. V plasteh so opazni humus in mahovine, celota je preprejena s koreninskimi sistemi rastlinja, ki segajo zelo globoko, tudi skozi vse plasti objekta v skalnato kraško podlago.

Deli estriha so bili uničeni ob delovanju meteornih voda, vsipu gozdnih tal in delovanju vegetacije. Koreninski deli dreves so vidni v stenskih in talnih plasteh estriha. Severni nižji predel je na splošno slabše ohranjen. Odprtina na severnem delu vodi v kraški odtok meteornih voda. Stenski in talni del je najbolj ohranjen v južnem predelu, ki je rahlo dvignjen. Glede na obdobje in delikatni kraški značaj lokacije je cisterna izredno dobro ohranjena.

Odstranjevanje peska, zemljin, vegetacije in propadlih delcev je bilo izvedeno postopno zaradi delikatnih razmočenih površin estriha. Po odstranitvi razpadlin je potekala faza nanašanja konsolidanta. Apneni cvet v količini 200 litrov je bil postopno razpršen v primernih intervalih. Po vnosu konsolidanta so bile aktivnosti prekinjene za 63 ur. Izpostavljene poškodbe estriha na zgornjih odlomih so bile sanirane z malto iz staranega gašenega apna, kremenčevega peska, kremenčeve mivke in breče. Objekt je bil po posegu v nestabilni fazi aklimatizacije, visoke vsebnosti vlage in posledično oslabiljene trdnosti. Apneni cvet, kot kompatibilen konsolidant, bo utrdil porozne plasti apnenih malt. Po izhlapevanju vnesene vode bodo delci kalcijevega karbonata tvorili kristale in vezali delce peska, mivke in granule opečnatega drobirja. Kalcinacija bo potekala sorazmerno z izhajanjem vode iz plasti materialov. Prekinitvev procesa kalcinacije bi bila mogoča zaradi naknadnega vnosa vode, preprečitve izhlapevanja vode ali zmrzovanja. Za optimalen učinek posega je nujna zaščita objekta pred meteornimi vodami in zmrzaljo. S primerno zaščito bodo vzpostavljeni pogoji

za postopen izhod odvečne vlage, konsolidacijo in stabilnost vezivnih materialov ter objekta v celoti. Napačno izvedena zaščita objekta bi lahko bistveno zmanjšala učinek posega na estrihu. Zadrževanje prevelike vlažnosti v objektu bi lahko zmanjšalo učinek konservacije. Po primerni osušitvi objekta se mora trdnost preveriti. V primeru nezadostne trdnosti se mora preveriti zaščita objekta pred meteornimi vodami in ponoviti postopek utrjevanja. Termin za ponovitev posega bi moral biti v suhem pomladansko-poletnem obdobju z isto tehniko in količino.

Vlado Fras Zavrl

Plasti estriha na zgornjem stenskem odlomu (foto: V. Fras)

Cisterna med postopkom vnašanja apnenega cveta (foto: V. Fras)

Po posegu (foto: V. Fras)

254

EŠD: 11064

Naselje: **Trnovska vas**

Občina: **Trnovska vas**

Ime: **Trnovska vas – domačija Trnovska vas 21**

Naslov: **Trnovska vas 21**

Področje: **E**

Obdobje: **druga polovica 18. stoletja**

Januarja 2007 je močno neurje poškodovalo slamnato kritino na Simoničevi domačiji v Trnovski vasi. Domačija stoji na vzhodnem robu Trnovske vasi ob makadamski poti. Dom je oblikovan na vogel. Stavba je lesena, grajena v kladni konstrukciji z enostavno oblikovanimi strešnimi konzolami. Ometana je z ilovnatim ometom in pobeljena z apnom. Talni zidec "pojas" je temno siv. Streha, strma dvokapnica, je pokrita s slamo. Pod širokim strešnim napuščem je pohodni del – "podstenje", komunikacija med bivalnim delom hiše in gospodarskimi prostori. Čelna stran hiše, ki je dvoosna,

ima lesen zatrep – “svišli” – s prezračevalnimi linami. Deske čelnega zatrepa so dekorativno izrezljane.

Razporeditev prostorov v hiši je tipična: v sredini sta “priklet” (veža) in kuhinja (črna kuhinja), desno sta “kamra” (shramba) in “zadnja hiša” (soba), levo je “hiša” (glavni bivalni prostor). Vhodi v “hišo” in “zadnjo hiško” ter črna kuhinjo so iz veže, vhod v “kamro” pa je desno iz kuhinje. Hiši sledijo gospodarski prostori: zrnška klet, gumno, klet, hlev, svinjaki in listnjaki.

V obokani črni kuhinji je ognjišče z vsemi potrebnimi pripravami in starim posodjem. V hiši, ki ima lesen tramovni strop z letnico 1787 na nosilnem tramu, sta krušna peč s klopjo in staro pohištvo: omara, postelji, diagonalno nasproti peči je miza s klopjo, v kotu nad mizo visijo nabožne podobe in križ.

Tudi gospodarski del je opremljen tako kot nekoč s staro opremo in raznovrstnim kmečkim orodjem ter predmeti.

To je še ena redkih ohranjenih stavb tradicionalnega lesenega kmečkega stavbarstva iz druge polovice 18. stoletja. Je etnološki spomenik, zavarovan z Odlokom o razglasitvi nepremičnega kulturnega spomenika Trnovska vas, Uradni vestnik Tednika št. 6/99.

V hiši še živi lastnica. Občina Trnovska vas si prizadeva ohraniti izvorno podobo stavbe in jo z originalno opremo in pohištvom v prihodnosti muzejsko prezentirati. V upravljanje bi domačijo prevzelo turistično društvo, ki bi stavbo vključilo v turistično ponudbo z ustreznimi kulturnimi prireditvami ter pedagoško vzgojnim programom.

Stavba je vzdrževana, leta 2000 je bila v celoti obnovljena slamnata streha, sanirana je bila strešna konstrukcija, streha pa prekrita z novo slamnato kritino. Žal je močno neurje na več mestih slamnato kritino precej poškodovalo. Občina Trnovska Vas je takoj začela akcijo za obnovu strehe. Streho je strokovno obnovil – na več mestih pokrpal – krovec Anton Golnar iz Sovjaka 54, 9244 Sv. Jurij ob Ščavnici, ki jo je že leta 2000 tudi obnovil.

Jelka Skalicky

255

EŠD: 20455

Naselje: **Trzin**

Občina: Trzin

Ime: **Trzin – prazgodovinska naselbina Onger**

Področje: A

Obdobje: mlajši neolitik, bronasta doba in zgodnji srednji vek

Onger je 378 m visok hrib nad Trzinom. Z zahodne strani ga obdajajo močvirnate Mlake, z juga, severa in vzhoda pa prodnato in rodovitno Mengeško polje, ki se razteza ob še vedno občasno poplavni Pšati. Onger sestavljajo apnenčasti in črni dolomitni skladi s skrilastim podnožjem, kjer izvirajo številni studenci (Leksikon Dravske banovine, 1937, 205). Hrib je prepreden s kraškimi jamami, naravnimi vrtačami ter umetnimi vkopi za kamnolome in apnenice.

Arheološko še ni bil raziskovan. Apetiti po pozidavi njegovega zahodnega dela in želja po preprečitvi pozidave pa so spodbudili ekstenzivne preglede leta 2006 (skupaj z Medobčinskim muzejem Kamnik jih je izvedlo podjetje PJP, d. o. o., iz Slovenske Bistrice). V letu 2007 smo z večjimi sondami nadaljevali začeto delo. Cilj sondažnih raziskav v letu 2007 je bil ovrednotenje in umestitev naselbine Onger v časovne okvire. Sondažne raziskave so potekale od 16. do 19. ter od 23. do 25. oktobra 2007; 29. oktobra 2007 smo zasipali izkopne jame ter vzpostavili prvotno stanje na terenu. Izkopavalno ekipo je zagotovilo podjetje Arhej, d. o. o., iz Sevnice, za Medobčinski muzej Kamnik sem jih vodila Janja Železnikar. Ob zaključku arheoloških raziskav je teren pregledal geolog mag. Tomaž Verbič. Raziskave je financirala Občina Trzin.

Mesta, kjer smo zakoličili sonde, smo izbrali glede na pozicijo terena, naravne, deloma umetno izravnane terase, primerne za poselitveni prostor. Drugi kriterij za sondiranje so nam bila soglasja lastnikov parcel, tretji pa gostota najdb iz ekstenzivnega arheološkega površinskega in podpovršinskega pregleda (2006). Terensko dokumentacijo sestavljajo seznam SE, fotografij, PN, risb in vzorcev ter opisi SE in terenski dnevnik. Fotografška dokumentacija je digitalna. Risarska dokumentacija je deloma fizična (ročni terenski izrisi) in deloma digitalna (računalniška obdelava z AutoCad idr. risarskimi programi). Vso terensko dokumentacijo in vse arheološko gradivo hrani Medobčinski muzej Kamnik.

Vse tri sonde so dale pozitivne rezultate. Sondi II (merila je 2 x 2 m) in III (1,5 x 1,5 m) sta imeli podobno stratigrafijo. Arheološki artefakti so se nahajali v gozdnem humusu (SE 001), debelem do 7 cm, in v rjavi ilovnato zemljeni plasti pod njim (SE 002), debeli do 16 cm, pod katero so v obeh sondah že geološke arheološko sterilne plasti. V sondah II in III je bilo skupaj izkopanih 106 arheoloških artefaktov, med njimi 82 fr. posod, 1 odbitek, 1 kameno orodje in 4 fr. žindre. Po preliminarni obdelavi sodi keramika v prazgodovino – bronasto dobo – in zgodnji srednji vek. Fragmentarna ohranjenost črepinj (0,5 x 0,5 cm do 1 x 1 cm) ne dopušča ožjih časovnih interpretacij. Sonda I je bila stratigrafsko

pestrejša, predvsem pa je dala glede na svojo velikost (2 x 4 m) in globino do -1,25 m izjemno količino fragmentov: keramike, lepa, kamenih odbitkov in orodij. V njenih plasteh smo našli tudi krajcar iz leta 1916, fr. zlinde, 1 fr. stekla, 3 fr. svitke, 2 brusna kamna ter 2 fr. verjetno terilnikov za žrmlje in rezilo železnega noža z delno ohranjenim držajem. Skupaj je bilo v sondi I izkopanih 2732 najdb. Celotno površino terena je prekrivala gozdna prst – humus (SE 001), debela od 5 do 7 cm. Pod humusom je ležala od 30 do 45 cm debela rjava, glineno meljasta plast (SE 002). Pod SE 002 se je v prvi polovici sonde (kv. 1) raztezala SE 003 (ruševinska plast bronastodobne hiše), pod to pa je bila SE 004, v katero so v bile vkopane stojke hiše iz mlajšega neolitika (iz stojke je bil v C14-analizo poslan vzorec oglja, glavna najdba iz stojke pa je iz opredeljenega časovnega obdobja). V kv. 2 se je SE 003 raztezala čez konstrukcijo, ki jo preliminarno interpretiramo kot ognjišče (SE 013), od katerega se je v polkrožnem loku širila močna koncentracija velikih kosov lepa. Ocenjujemo, da gre za obod bronastodobne hiše (SE 014), pod katero so bili številni kosi zogljenega lesa in tudi nekaj večjih fragmentov v požaru sekundarno žganih in zdrobljenih keramičnih loncev. Geološko osnovo v sondi ena predstavlja rdečkastorjava ilovica SE 009, ki se v kv. 1 pojavi na globini -1,05 m, v kv. 2 pa na -1,25 m.

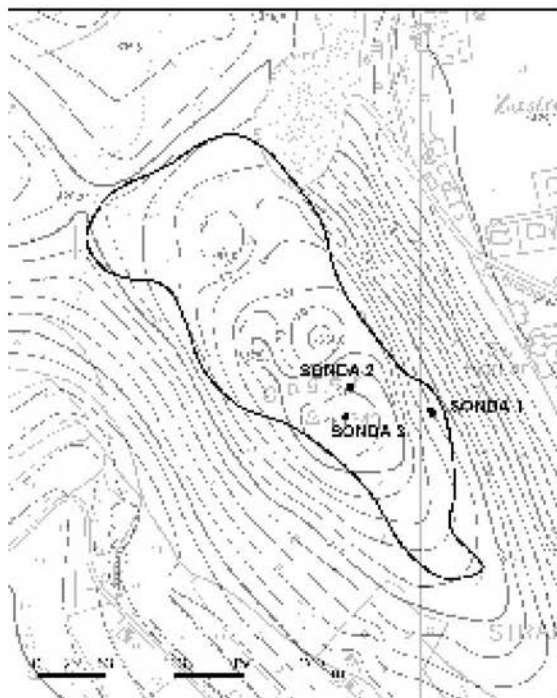
Izkopane sonde so pokazale močno prisotnost človeka na hribu Ongar. Najstarejše ostanke dela in ustvarjalnosti človeka datiramo v čas mlajšega neolitika (v čas okoli 4500 pr. n. š.). Potem je človek naselil ta hrib še v bronasti dobi (domnevamo, da v srednji oziroma pozni bronasti dobi – natančnejši odgovor nam bo, upamo, dala C14-analiza oglja iz pogorišča hiše) ter v zgornjem srednjem veku. Zgodnjerednjeveško pokopališče so imeli tedanji prebivalci Ongra verjetno na območju, imenovanem Zale – na južnem podnožju Ongra, kjer je domačin pri gradnji hiše naletel na skelet (po pričevanju brez prídrtkov).

Prvotni naseljenci so hrib izkoriščali v veliki meri za poselitev za gradnjo primernih platojev – teras –, ki so jih dodatno izravnali. Glede na število teras in njihovo velikost ongrska naselbina vsaj na prvem pomolu ni mogla biti zelo gosto poseljena, saj za večje število objektov preprosto ni prostora. V sondi I odkriti ostanke prazgodovinskih hiš so pokazali, da so bile te lesene. Naselbine na Ongru verjetno niso bile obdane z obzidjem ali zemljenimi nasipi. Po večkratnih terenskih obhodih potencialnega naselbinskega areala smo z GPS zamejili skrajne robove poselitvenih teras (glej sliko 1). Predvsem vzhodna in južna stran Ongra sta močno prepadni in za poselitev zunaj zamejenega območja povsem nep-

rimerni. Drugače je na zahodnem delu. V podnožju so močvirnate Mlake, ki so jih prvotni naseljenci zagotovo izkoriščali za lov in komunikacije. Na zahodni strani hriba so številne naravne kotanje in vrtače, ki so same po sebi služile za branjenje prostora, po drugi strani pa so lahko predstavljale ograde – obore za živali. Na severu se je naselbina verjetno razprostirala od črte trzinskega kamnoloma proti zahodu, kjer je na terenu dobro viden edini »morda umetno« zavarovan nasip; sestavljajo ga v pravilno linijo postavljeni večji in manjši sklani balvani in samice, ki sicer brez kakšnega reda tvorijo široko gmoto, skozi katero je vsekani severni vhod v naselbino (morda je to umetno zavarovan obrambni zid naselbine). Severno od te pregrade je večja vrtača, teren pa se zoži do te mere, da prostora za poselitev ni več. Po krajši zožitvi pa se proti Jabljam, nad vasjo Zastrano dviga lep izravnani plato, na katerem je zaradi bližine poznoantične rimske vile v Loki pri Mengšu, seveda same Ongrske naselbine tudi pričakovati poselitveni ali grobišni prostor.

Janja Železnikar

Obseg ongrske naselbine in lokacije izkopanih sond, oktobra 2007 (risba: Rafko Urankar)

256

EŠD: 794

Naselje: Ukanc

Občina: Bohinj

Ime: vojaško pokopališče iz prve svetovne vojne

Naslov: Ukanc

Področje: Z

Obdobje: prva svetovna vojna

Vojaška kapela v Ukancu (foto: R. Pamić)

Na vojaškem pokopališču v Ukancu so bili v letu 2007 zamenjani vsi leseni križi in ploščice z imeni padlih vojakov. Delo je financirala madžarska organizacija Krajczáros Alapítvány iz Székesfehérvára, prostovoljno pa jih je opravila skupina šestih članov organizacije pod vodstvom poročnika Istvána Németha. Za posege je Zavod podal kulturnovarstvene pogoje, opravljal konservatorski nadzor ter stanje pred in med obnovo ter po njej dokumentiral. Za križe je bil izbran les akacije, narejene križe so pripeljali z Madžarskega, jih na kraju samem še dodelali ter premazali z biocidom z insekticidnim in fungicidnim delovanjem. Zaradi ekoloških razlogov lakiranja križev nismo dovolili, prav tako so morali biti križi oblikovno in dimenzijsko enaki prejšnjim. Križe, ki so bili nameščeni na samo kapelo, smo odstranili in jih namestili na še nezaseden prostor zahodno od kapele.

Ob zamenjavi križev so bili očiščeni tudi betonski podstavki, kovinski nosilci iz ploščatega železa so bili očiščeni rje in prebarvani, prav tako so bila kovinska vhodna vrata na vojaško pokopališče očiščena rje in premazana na novo s črno barvo. Obnovljen je bil tudi napis na vratih. Zamenjan je bil tudi dotrajan les na klopeh. Pred leti je ista organizacija na pokopališču postavila lesen, polakiran informativni pano z vžganimi črkami. Pano, ki oblikovno in materialno odstopa od drugih pano-

jev, je bil postavljen brez vednosti zavoda, zato smo organizacijo zaprosili za njegovo čimprejšnjo uskladitev z drugimi panoji.

Ob izvajanju konservatorskega nadzora smo ugotovili, da je lesena kapela lokalno poškodovana, lege kapele so strohnele, na žlebovih je lesna goba, skodlasta streha je popolnoma dotrajana. Kapela bo predmet obnove v naslednjem letu, ko bo podano tudi izčrpnješe poročilo o stanju in obnovi.

Renata Pamić

257

EŠD: 1680

Naselje: Velike Brusnice

Občina: Novo mesto

Ime: Brusnice – cerkev Sv. družine

Področje: A

Obdobje: srednji vek, novi vek

Lokacija predvidene rekonstrukcije lokalne ceste LC 295200, Velike Brusnice–Dolenji Suhadol–Gabrje, I. faza, na delu trase od km 0,0 + 40,00 do km 0,0 + 90,00, na parc. št. *1, 72, 3759/1, k. o. Brusnice, se nahaja v neposredni bližini enote kulturne dediščine Brusnice – cerkev Sv. družine (EŠD 1680). Arheološko vrednotenje je bilo opravljeno med 19. in 23. 3. 2007 pod vodstvom Slobodana Olića, univ. dipl. arheologa, in nadzorom doc. dr. Philipa Masona, univ. dipl. arheologa. Na območju smo izkopali štiri testne jarke velikosti 2 x 2 m, globine 1,5–1,7 m.

Ugotovitve:

1. V testnih jarkih smo odkrili večje število človeških kosti in različne artefakte (železne žebelje, kovinske križce, steklene in kovinske jagode, gumbe itn.), ki potrjujejo obstoj arheoloških plasti.

2. Število, ohranjenost in narava odkritega gradiva (človeške kosti, žebelji, križci) nakazujejo, da je naj tej lokaciji grobišče.

3. TJ 1–3 kažejo podobno stratifikacijo. Pod plastjo ruše (SE 001) smo ugotovili več plasti nasutja in cestnega nasutja (SE 002, 003, 004). V TJ 3 smo prišli do sterilne geološke osnove, v kateri so bili zaznavni vkopi grobov. V TJ 4 smo pod plastjo ruše (SE 001) ugotovili več različnih nasutij (SE 002, 003, 009, 010, 011, 013, 014) in nasutja za cesto (SE 004, 005, 007, 008) ter ostanke zidu iz opek, vezanih z malto (SE 012). V TJ 4 nismo ugotovili vkopov grobov.

Za pregledano območje lahko na podlagi odkrite stratifikacije plasti in najdb trdimo, da so na raziskanem območju ostanke starejšega pokopališča, ki

je nastalo okrog cerkve Sv. družine od srednjega veka naprej.

Philip Mason, Slobodan Olič, Ildikó Pintér

258

EŠD: 3445

Naselje: **Veliko Tinje**

Občina: Slovenska Bistrica

Ime: **cerkev sv. Petra in Pavla**

Področje: UA

Obdobje: gotika, barok, 19. stoletje

Restavriran glavni oltar po odstranitvi kamnite menze
(foto: A. Horvat)

Cerkve sv. Petra in Pavla na Velikem Tinju stoji na dominantni legi nad gručasto vasjo na jugovzhodnih obronkih Pohorja. Obdaja jo pokopališko obzidje. Cerkve se v virih prvič omenja že pred letom 1251. Prvotno romansko stavbo z ravnim lesenim stropom so gotizirali, v letih 1692 in 1888 pa povečali in predelali. Leta 1896 so glavnemu in obema stranskima oltarjema dodali masivne kam-

nite menze, narejene iz belega pohorskega marmorja.

Cerkve je enoladijska z večstrano zaključenim prezbiterijem, pravokotno ladjo in čokatim zvonikom ob južni fasadi ladje in prezbiterija. Vhod v cerkev je na zahodni fasadi. Portal je pravokoten in kamnit. Levo in desno sta polkrožni niši. Zvonik je nečlenjen, kamnite line so posnete na ajdovo zrno, zvonove line pa so biforne. Na zunanjsčini, ki je neprimerno ometana, je vzdanih več rimskih spolij.

Notranjščino zaznamuje obok z oprogami na pilastrih in križnimi polji, prezbiterij in severna kapela pa se zaključujeta s sosvodnicami. Na južni steni ladje je pod streho ohranjena gotska freska sv. Krištofa iz okoli leta 1487, ko so cerkev na novo posvetili.

Oprema je baročna, glavni in dva stranska oltarja je izdelala delavnica Jožefa Holzingerja v letih 1760–1770.

V letu 2007 je Ministrstvo za kulturo sofinanciralo restavriranje glavnega in stranskih oltarjev. Delo je opravila Restavratska delavnica Gospodarstva Rast iz Maribora, ki jo vodi restavrador Mladen Kuhl. Pred začetkom restavratskih del je bilo ugotovljeno, da je bila verjetno ob zadnji prenovi oltarjev leta 1896 z glavnega oltarja sneta baročna slika z motivom sv. Petra in Pavla in prenesena v zakristijo. Baročni tabernakelj je zamenjal nov, narejen po okusu tedanjega časa v neogotski maniri. Stari tabernakelj so prestavili na desni stranski oltar. Dogovorjeno je bilo, da bosta prvotna slika in tabernakelj vrnjena na primarno mesto, tj. na glavni oltar. Med potekom restavratskih del je bilo ugotovljeno, da je bila oltarna oprema trikrat preslikana. Zadnja preslikava je naslikana v sivorjavih tonih, kipi pa so bili preslikani v stilu 19. stoletja. Primarna poslikava glavnega oltarja je bila marmoracija v angleško rdečih tonih na predeli, podstavku in vencu ter roza marmoracija na glavnini oltarja. Marmoracija je bila kvalitetno izvedena, tako da je bilo mogoče recentne sloje odstraniti na suh način s skalpeli in prezentirati original. Kulisa oltarja je bila zastrupljena proti škodljivcem. Na kipih je bilo mogoče najti le fragmente pozlate, zato je bila v celoti rekonstruirana v kombinaciji polirane in mat tehnike. Nekateri deli draperij so bili pobarvani v tehniki kazeinske tempere. Originalni inkarnati na glavnih kipih velikega oltarja so bili dobro ohranjeni. Baročna slika sv. Petra in Pavla je bila očiščena tako, da so odstranili potemneli lak in preslikave, podlepljena je bila z novim platnom. Poškodbe so bile retuširane, celota je bila zaščitena z lakom. Slika je bila po odstranitvi sekundarne oltarne niše skupaj

s pripadajočim okvirjem ponovno nameščena na originalno mesto. Odstranjen je bil tabernakelj iz 19. stoletja in namesto njega nameščen baročni. Vendar se je izkazalo, da je leta 1896 nameščena kamnita oltarna menza previsoka in preveč masivna in ne dopušča ponovne postavitve tabernaklja na prvotno mesto.

V duhu restavriranja originalnega oltarja bi bilo treba kamnito menzo odstraniti in prezentirati Holzingerjevo delo v prvotni podobi. Z nastalo situacijo je bil seznanjen župnijski urad. Ustanovljena je bila strokovna komisija, katere naloga je bila, da odloči o možnosti odstranitve kamnite menze. Sklenjeno je bilo, da je kamnito menzo glavnega oltarja, ki je bila dodana leta 1896, mogoče odstraniti s sedanje lokacije z namenom, da se restavrira in prezentira Holzingerjev oltar v prvotni podobi. Potrebno jo je strokovno kamnoseško demontirati, baročne stopnice pa pomakniti bližje k oltarju. Kamnito ploščo in podstavke iz menze glavnega oltarja bi bilo smiselno uporabiti namesto obstoječe oltarne mize v prezbitერიju, ki je proizvod oblikovanja šestdesetih let 20. stoletja in je neprimerna. Tako bi ostala v cerkvi, za katero je bila oblikovana, in bi smiselno dopolnila oba stranska oltarja.

Kamniti menzi na levem in desnem stranskem oltarju, ki sta bili dodani prav tako leta 1896, nista moteči in ju ohranimo in situ. Župnijski urad se je strinjal z odločitvami strokovne komisije. Kamnita menza je bila odstranjena. Pri odstranjevanju je bilo najdenih nekaj kamnitih fragmentov iz časa gotskega obokanja prezbitერიja. Ta je bil verjetno leta 1692 baročno obokan in nekoliko pozneje poslikan.

S sredstvi župnijskega urada je bila v letu 2007 izvedena drenaža okoli cerkve. Odkopavanje je potekalo pod nadzorom pristojne arheologinje Mire Strmčnik. Odkriti so bili temelji prvotne romanske cerkvice, ki se v virih omenja leta 1255, lepo sta vidni tudi gotska faza in podaljšanje cerkve v baroku. V temeljih zahodne stene pod portalom je vidno, da je cerkev imela širši, verjetno kamniti portal, katerega ostanke preklade lahko še slutimo na sedanji, leta 1888 obnovljeni fasadi. Pod temelji južnega dela prezbitერიja so bili najdeni starejši temelji objekta polkrožnega ali okroglega tlorisa. Natančneje ni mogoče določiti, saj je bil odkrit le del, ki leži zunaj cerkve, nad večino objekta pa je bil pozidan prezbitერიj. Za več podatkov bi bilo treba izvesti raziskave v notranjosti prezbitერიja. Zato je najdbo zaenkrat težko natančneje opredeliti. V gradnji cerkve je bilo uporabljenih nekaj rimskih spolij.

Alenka Horvat

Kamniti služnik, najden v zidavi menze (foto: A. Horvat)

259

ESD: 11420

Naselje: Verd

Občina: Vrhnika

Ime: arheološko najdišče Ljubljana

Področje: A

Obdobje: prazgodovina, pozni srednji vek, novi vek

V letu 2007 je bil Občini Vrhnika kot investitorju meteorne kanalizacije pri cerkvi sv. Antona na Verdu predpisan tudi intenzivni podvodni pregled potencialno ogroženega območja struge Ljubljance (parc. št. 1861/2, k. o. Verd, vzdolž št. 7/1, 7/2, 7/4, 84 in 88, k. o. Verd). Raziskave je izvedla Skupina za podvodno arheologijo ZVKDS pod okriljem območne enote Zavoda za varstvo kulturne dediščine Slovenije. Pri terenskih delih so poleg podpisanih sodelovali še študent arheologije, geodetski tehnik in trije potapljači Športnega društva Trident. V štirih delovnih dneh med 26.

in 29. junijem 2007 je bilo opravljenih 25 potopov v skupnem trajanju 37 ur. V skladu z uveljavljenimi metodološkimi postopki so bila izvedena naslednja dela: 1 – vzpostavitev geodetskih točk z DGPS-napravo, čiščenje podvodne vegetacije in recentnih odpadkov (1., 2. dan); 2 – položitev vrhne mreže 11 kvadrantov oziroma zbiralnih enot v izmeri 5 x 5 m (2. dan); 3 – batigrfske meritve rečne struge in glavnih morfoloških značilnosti obrežja s totalno postajo in pripadajočo prizmo na podaljšanem nosilcu (2. dan); 4 – ročna kolekcija najdb s površine glinene podlage in iz peščenih sedimentov (2.–4. dan); 5 – ekstenzivni pregled širšega območja (1., 4. dan).

Pod Maroltovim izviro pri vasi Verd, ki leži na zaobljenem hrbtu med 292 in 303 m nm. v., je struga Ljubljance široka 17–23 m. Ob srednjem vodostaju znaša njena globina med 3,5 in 5 m. Območje intenzivnega terenskega pregleda je zajelo 30,5 m dolg odsek struge zahodno od cerkve sv. Antona na Verdu, ki ga označuje razmeroma ravno dno med 283,2 in 283,8 m nm. v. Vzhodni niz kvadrantov je obsegal pobočje skalne osnove z ostrorobimi podornimi bloki in kamenjem kot podvodnim nadaljevanjem apnenčastega hrbita, na katerem stoji vas Verd, posamičnimi kamni recentnega nasutja in odpadki, ki ležijo neposredno na glineni podlagi. Peščeni sedimenti s kosi lesa in odpadki se debelijo od sredine proti nasprotnemu bregu. Leva polovica struge je tako zasuta tudi z do 1,5 m debelimi naplavinami, ki se naslanjajo na levo brežino.

Vse najdbe iz kvadrantov so ležale bodisi neposredno na glineni podlagi ali prosto ležeče v sedimentih. Odkriti sta bili dve manjši skupini prazgodovinske keramike, sicer pa prevladujejo večji in manjši odlomki srednjeveške in novoveške lončenine. Tik pod spodnjim robom zbiralnega območja je v zatoku za omenjeno sipino izpostavljena nizka stopnja z zaporedjem meljastih sedimentov in tankih vodoravnih plasti rastlinskega detrita, iz katere štrli konec vodoravno ležečega debela premera 30 cm (284,57 m nm. v.). Keramika ne kaže sledov daljšega transporta. Pobranih je bilo nekaj temno patiniranih delov živalskih kosti ter os frontale človeške lobanje.

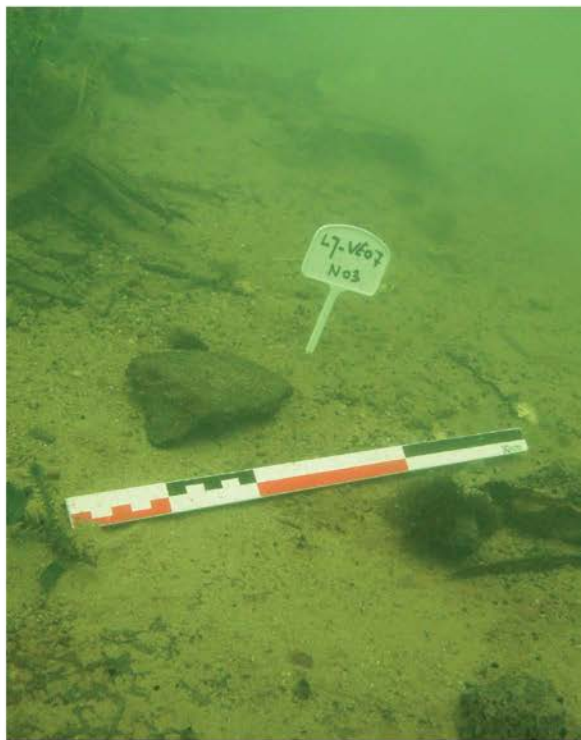
Kot najstarejši predmet iz tokratnih raziskav je bil prepoznani del vratu prostoročno izdelane stekleničaste posode s klekastim prehodom v rame, ki ima na Ljubljanskem barju primerjave med poznoeneolitskim gradivom. Nizka bikonična skleda s fasetiranim ustjem in cilindričen lonec, okrašen z apliciranim rebrom z vtisi prstov (slika), sodita okvirno v srednjo ali na začetek pozne bronzne dobe in ju lahko najverjetneje povežemo z

bližnjim naselbinskim kompleksom, domnevno lociranim na širšem območju sotočja izvirnih krakov Ljubljance.

Poleg treh odlomkov loncev iz časa med 13. in 15. stoletjem prevladuje keramika iz časa med 16. in 19. stoletjem. V mlajši čas sodijo velike množine celih keramičnih posod na posameznih predelih struge vzdolž Verda, v katerih se poleg precej enotno profiliranih kuhinjskih loncev s poševno in vodoravno izvihanimi ustji posamično pojavljajo še glazirane latvice in skleda. Odkrit je bil tudi novoveški čolnarski kavelj, ki je bil skupaj z drugimi najdbami predan v hrambo ZVKDS, OE Ljubljana.

Andrej Gaspari, Miran Erič

Odlomek ostenja prazgodovinskega lonca (foto: A. Gaspari)

260

EŠD: 810

Naselje: Vesela Gora

Občina: Šentrupert

Ime: Vesela Gora – cerkev sv. Franca Ksaverija

Področje: A

Obdobje: prazgodovina, mlajša železna doba

Vesela gora, delno restavrirane najdbe iz notranjosti objekta (foto: M. Vujasinović)

Med cerkvijo in lokalno cesto, ki vodi proti Škrljevemu, je bilo v okviru arheološkega nadzora ob izgradnji vodovoda Vesela gora–Škrljevo, na parc. št. 18/1, k. o. Bisrrica, v zadnjih dveh tednih maja (11.–25. 5. 2005) interventno opravljeno manjše zaščitno izkopavanje. O rezultatih raziskave smo za investitorja (Komunalno – Trebnje, d. o. o.) izdelali elaborat, hrani ga ZVKDS, OE NM (Bavec: november 2007). Ob nadzoru je bila odkrita polovica latenskodobnega objekta. Objekt je bil v osnovi pravokoten in na vkopanem delu dolg 5,5 metra, ohranil pa se je le v širini približno 2 metrov. Tla so bila iz sphane ilovice, stene pa iz lesenih desk, na debelo zamazanih z ilovico, ki se je v požaru tako prepekla, da so se odtisi desk na nekaterih kosih še lepo ohranili. Zaradi velike količine zoglenelih ostankov ostrejša in sten tega v osnovi lesenega in v požaru uničenega objekta bomo morda z radiokarbonsko analizo oglja fazo uničenja tudi absolutno datirali, datacijski elementi relativne kronologije so namreč precej »ohlapni«.

V kotu hiše je bilo ognjišče s številnimi svitki. Poleg velike količine razbitih loncev – nekaj je narejenih že po rimskih vzorih – bomo v restavratorski delavnici našega zavoda te uspeli ponovno rekon-

struirati. Pri teh delih sodelujeta restavratorski tehnik Martin Pungerčar in Nives Varjačić. Kot del kuhinjskega inventarja sta zanimiva še dva kamnita brusa. V nasprotnem vogalu objekta sta bila ohranjena lončen vijek za prejo volne in nekoliko poškodovana lončena utež za vertikalne statve.

Uroš Bavec

261

EŠD: 6507

Naselje: Videm pri Ptuj

Občina: Videm

Ime: Videm pri Ptuj – rimski grobovi

Naslov: parc. št. 58/14, k. o. Pobrežje

Področje: A

Obdobje: rimsko obdobje

Arheološka ekipa ZVKDS, OE Maribor, Izpostava Ptuj, je 31. avgusta 2007 na zemljišču s parc. št. 58/14, k. o. Pobrežje, na površini 264 m² izvedla arheološko zavarovalno izkopavanje pred izgradnjo stanovanjske hiše. Zemljišče se nahaja v območju arheološkega najdišča Videm pri Ptuj – rimski

grobovi. V letu 2006 je bilo na sosednjem zemljišču s parc. št. 58/15, k. o. Pobrežje, izvedeno arheološko sondiranje za ugotavljanje obstoja in stopnje ohranjenosti arheoloških zapisov in morebitnega zahodnega roba rimskega grobišča. Arheološko vrednotenje zemljišča je pokazalo, da sledov grobišča ni, ugotovljena pa je bila naselbinska rimskodobna plast z razpršenimi fragmenti rimskodobne lončenine na rjavi meljasti geološki osnovi v jugozahodnem robu zemljišča. Na preostali površini parcele je bila kulturna plast s preoravanjem uničena do prodnate geološke osnove.

Podobno situacijo smo pričakovali tudi na zemljišču s parc. št. 58/14, k. o. Pobrežje, za katero smo v kulturnovarstvenih pogojih k projektni dokumentaciji za predvideno izgradnjo stanovanjske hiše sicer predpisali predhodno arheološko vrednotenje zemljišča, vendar smo se skupaj z lastnikom na terenu dogovorili, da se na prostoru predvidene novogradnje izvede kar zaščitno izkopavanje. Pri odkopu je bilo ugotoviti na jugovzhodnem predelu s preteklim preoravanjem uničene arheološke zapise do 0,35 m pod površino, vse do visoko ležeče prodnate geološke podlage. V severozahodnem delu izkopa pa se je pod ornico pokazala še ohranjena kulturna plast temnosive zemlje z drobci lesnega oglja in fragmenti rimskodobne keramike, in sicer do 0,5 m globoko na svetlorjavi in rjavi meljasti geološki podlagi. V tem delu izkopišča smo odkopali tudi ostanke dela stojkastega objekta, ki se nadaljuje, tako kot kulturna plast, v smeri proti severozahodu na sosednje zemljišče in zaenkrat še obdeležljivo njivsko površino. Na podlagi detekcije rimskodobne naselbinske plasti v severozahodnem predelu Vidma je treba izvesti preventivni arheološki pregled zemljišč tega območja in podati predlog za vpis nove arheološke lokacije v Register kulturne dediščine. Arheološka zavarovalna dela je opravila arheološka ekipa ZVKDS, OE Maribor, Izpostava Ptuj.

Marija Lubšina - Tušek

262

EŠD: /

Naselje: Vibre

Občina: Krško

Ime: Vibre – Brežnice

Naslov: parc. št. 1925, 1926/1-2, 1927 in 2633/4, vse k. o. Drnovo

Področje: A

Obdobje: prazgodovina, rimsko obdobje, srednji vek, novi vek

Dne 3. 9. 2007 smo opravili arheološki ogled njiv z ledinskimi imenom Brežnice severno od Viher. Domačini pripovedujejo, da so na tej ledini pred leti odkrili grobove in zidove.

Na sveže zorani njivi (parc. št. 1925, 1926/1-2, 1927, vse k. o. Drnovo) smo našli večje število rimskodobne lončenine, dna amfor (Dressel 6B) ter terro sigillato. Poleg rimskodobne keramike smo našli tudi fragmente srednjeveške in novoveške keramike. Na skrajnem vzhodnem delu pleistocenske terase smo v useku na robu pobočja (parc. št. 2633/4, k. o. Drnovo), tik nad kolovozom, ki pelje iz Viher proti severu v Vrbino, v profilu manjše gramozne jame odkrili prazgodovinske in rimskodobne ostaline.

Rimskodobne najdbe smo odkrili še na njivah z ledinskimi imenom Dolge njive, ravno tako na pleistocenski terasi severno od Viher.

Novi topografski podatki in ustno izročilo dopolnjujejo obstoječo arheološko sliko in kažejo, da lahko pričakujemo prazgodovinske in rimskodobne arheološke ostaline na območju celotne pleistocenske terase med Mrtvicami in Vihrami.

Mitja Pergar, Jernej Rihter

263

EŠD: 22859

Naselje: Vikrče

Občina: Medvode

Ime: Vikrče – rimskodobno grobišče

Področje: A

Obdobje: prazgodovina

Arheološki terenski pregledi na območju predvidene stanovanjske pozidave, parc. št. 429, 430, 461/2, 461/3, 461/4, 461/6, 461/7, 461/8, 461/9, 461/10, 461/11, 1225, 1226, vse k. o. Spodnje Pirniče, je v februarju 2008 izvedla ekipa ZVKDS, OE Ljubljana, pod vodstvom Mateja Drakslerja, univ. dipl. arheologa, in Barbare Nadbath, univ. dipl. arheologinje, višje konservatorke.

Območje pregleda obsega osrednji del vzpetine nad Vikrčami, ki je deloma porasla z gozdom, ter prvo in drugo savsko teraso na zahodnem delu vzpetine. Večji del območja je bil v preteklosti močno spremenjen. Na poravnem vrhu hriba, kjer je geološka podlaga tik pod površjem, so bili zgrajeni betonski temelji več objektov neznane namembnosti. Na vzhodnem delu območja pregleda je prostor uničen z nasutjem večje količine odpadnega materiala.

Izvedena sta bila površinski pregled in vrednotenje zemljišča z izkopom testnih sond. Na osrednjem,

vzhodnem in južnem delu območja so bili rezultati pregleda, zaradi zgoraj omenjenih recentnih posegov v prostor, negativni. Rezultati pregleda na območju prve savske terase so ravno tako negativni, saj so bile dokumentirane le plasti aluvialnega nastanka.

V SE 003 v testnih sondah 17, 18, 19, ki so bile izkopane na drugi savski terasi, parc. št. 430, k. o. Spodnje Pirniče, pa so bili odkriti odlomki prazgodovinske lončenine in oglja. Slednje je bilo odkrito tudi v SE 003 v testnih sondah 20 in 21. SE 003, ki jo predstavlja rjava (10YR 4/3) do rumenorjava (10YR 5/4) meljasta ilovica, leži na relativni globini od 15 do 53 cm.

Odkrite arheološke najdbe in depoziti dokazujejo prazgodovinsko rabo prostora; najverjetneje gre za najdišče naselbinske narave. ZVKDS, OE Ljubljana, je pred gradnjo na zemljišču s parc. št. 430, k. o. Spodnje Pirniče, zahteval izvedbo zaščitnih arheoloških raziskav.

Barbara Nadbath, Matej Draksler

264

EŠD: 818

Naselje: **Vipava**

Občina: Vipava

Ime: **Vipava – Lanthierijev grad**

Naslov: Glavni trg 8

Področje: UA

Obdobje: druga polovica 17. stoletja, 18. in 19. stoletje

Z investicijo, ki so jo začeli izvajati oktobra 2006, smo v letu 2007 zaključili prvi sklop obnovitvenih del. Dela na graščini Lanthieri v Vipavi potekajo pod nadzorom ZVKDS, OE Nova Gorica, in po predlogu načina sanacije, ki ga je pripravilo podjetje IAR iz Roviga.

Dela v letu 2007 so obsegala izvedbo statične sanacije temeljev s tehnologijo belgijskega podjetja M.TECH Patrimonium z vstavljanjem jeklenih sider v zidove nad temelji. Ti jekleni nosilci so obdani s tkanino, v katero se vbrizgajo specialni cementi, tako da tvorijo oporo zidu z diagonalnimi nosilci, na koncu katerih je balon z vbrizgano maso (glej sliko 1). Izvedena je bila tudi hidroizolacija sten v pritličju za preprečitev vertikalne kapilarne vlage.

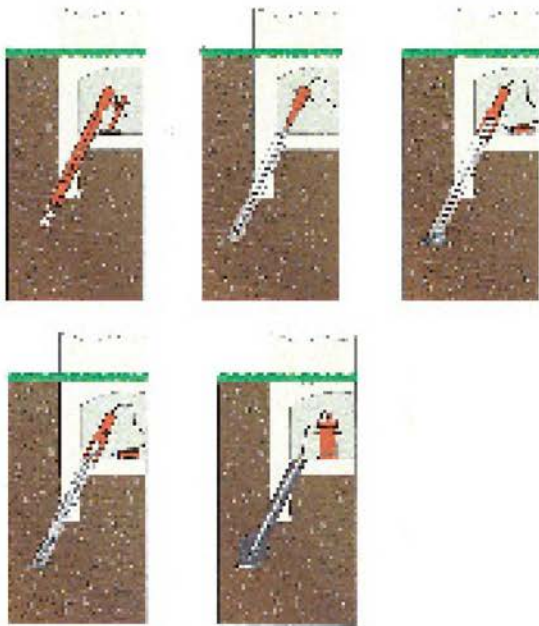
Pretežni del posegov v letu 2007 pa so obsegala restavratorska dela, ki jih vodi restavrator mag. Klavdij Zalar s svojo skupino. Obseg poslikanosti rezidenčnega poslopja se je z odkrivanjem fresk razširil na vse obokane prostore pritličja ter ob že znanih poslikavah stopnišča in salona v nadstropju

še na obokani hodnik v nadstropju in na prostor na severni strani tega hodnika. Freske, okvirno datirane v prelom 17. in 18. stoletja, so pretežno zelo slabo ohranjene in nerazpoznavne. Sestavljajo še nerazjasnjene cikle z grbi, simboli in figuraliko z atributi. Odkrivanje fresk zaradi pomanjkanja sredstev še ni končano. Prav tako čakata nova sredstva tudi sanacija in prezentacija teh fresk.

Pripravili smo tudi strokovne podlage za razglasitev Lanthierijeve graščine za spomenik državnega pomena. Ta status namreč prinaša možnost sodelovanja na natečajih za pridobitev sredstev evropskih skladov. Za projektno dokumentacijo za sodelovanje na teh natečajih je bilo treba pripraviti tudi dodatni konservatorski načrt, ki je obsegel še dvoriščne, gospodarske trakte graščine na izvirihi Vipave.

Bojan Klemenčič

Vipava, Lanthierijev grad, utrjevanje temeljev po tehnologiji podjetja M. TECH Patrimonium, Bruselj

265

EŠD: 3499

Naselje: **Vojnik**

Občina: Vojnik

Ime: **cerkev sv. Florijana**

Področje: UA

Obdobje: zreli barok

Leta 2007 je konservator pred higienskim beljenjem notranjščine, na podlagi sond določil barvne tone apnenih beležev. Ker prezbiterij še ni restavratorsko obnovljen, so njegove stene bele, rebra pa barvana v rdečkastem barvnem tonu. Okenca s sledovi starejših poslikav kakor tudi ostenja oken v prezbiteriju niso pobeljena. Stene ladje so pleskane v oker barvnem tonu zadnje faze obnove s profilirano delilno gredo in stropom v beli barvi. Pri čiščenju je bil na oboku južne kapele najden del monohrome dekorativne poslikave iz 19. stoletja, ki je podoben oni v župni cerkvi. Na ločnem delu slavoloka je odkrit kronogram: **DIVE IOANES SVB VMBRA PROTECTIONIS TVAE SVSCIPAE TVVVS**, ki da letnico 1740. Notranjščina južne kapele je enovito beljena, dvakrat s starim uležanim gašenim apnom in enkrat z bioapnom, ki je pokrilo spodnje barvne plasti. Veliki oltar, stranski oltar, prižnica v ladji in oltar v južni kapeli so bili odprašeni in očiščeni z lanenim oljem. V niši nad južnim vhomom v ladjo je na novo naslikana podoba sv. Florijana.

Bogdan Badovinac

266

EŠD: 1882

Naselje: Volčji Potok

Občina: Kamnik

Ime: cerkev sv. Ožbolta

Področje: UA, R

Obdobje: 16.–18. stoletje

Najstarejša ohranjena omemba cerkve sv. Ožbolta sega v leto 1526, ko je nastal Zapisnik cerkvenih dragocenosti. Gre za preprosto enoladijsko cerkev s poligonalno zaključenim prezbiterijem. Zvonik je prislonežen na levo stran vhoda. Na severni strani ob prezbiteriju stoji zakristija. Cerkev je temeljito prenovi ali prezidavo doživela v 18. stoletju. Obnova zunanjščine cerkve sv. Ožbolta je potekala od leta 2005 do leta 2007, ko je bila restavrirana najdena gotska freska nad glavnim vhomom na zahodni fasadi.

Zavod za varstvo kulturne dediščine Slovenije, OE Kranj, je v maju in juniju 2005 opravil sondiranje zunanje fasade cerkve sv. Ožbolta v Volčjem Potoku. Sondiranje zvonika je pokazalo, da so tega večkrat obnavljali in belili. V celoti je zidan iz kamna. Najdeni so bili manjši fragmenti originalnega ometa. Zvonik je bil prvotno v celoti bele barve z grafitno sivimi obrobo okoli lin. V tem smislu je bil leta 2005 tudi obnovljen.

V tem letu je bila prenovljeno tudi ostrešje in zamenjana strešna kritina. Izvedena je bila tudi talna drenaža.

Na zahodni fasadi je bila nad vhodnim portalom z letnico 1843 in pod pločevinastim nadstreškom najdena gotska freska. Ob njej je bila najdena tudi večja površina srednjeveškega ometa, ki smo ga ob prenovi v največji možni meri ohranili. Freska prikazuje Marijo s plaščem in Jezusa Kralja s Svetim duhom v podobi goloba poleg nje. Freska je bila delno naključvana in precej poškodovana.

Na južni fasadi so bile okoli oken najdene grafitno sive obrobe. Nad levim oknom je bila najdena letnica 1721 in IHS, nad desnim oknom pa sta bila najdena dva monograma MRA HSI. Levo od oken je bila najdena poslikava v velikosti 2 x 3 m, ki prikazuje sv. Krištofa. Poslikava je bila precej poškodovana. Spodnji del poslikave je bil uničen. F. Stele (Stele, France, Politični okraj Kamnik, Topografski opis, Ljubljana 1929) piše o letnici 1727 spodaj levo pod sv. Krištofom. Freska ni bila v celoti odkrita. Iz posameznih sond je bilo razvidno, da je močno poškodovana in preslikana. S preostale južne fasade so bili odstranjeni le tisti fragmenti ometa, ki so bili poškodovani in nabuhli.

Sondiranje na fasadi prezbiterija ni pokazalo nobenih fragmentov arhitekturne poslikave ali sekundarno zaidanih okenskih odprtin. Na severni fasadi prav tako ni bilo najdenih nobenih ostankov arhitekturne poslikave. Ta stran fasade je bila zaradi vlage in izpostavljenosti zelo močno poškodovana. Omet je bil v celoti odstranjen. Severna fasada in posamezne plombe na fasadi ladje in zvonika so bile izvedene z apnenim ometom.

V letu 2007 je restavratorka ZVKDS, OE Kranj, Eva T. Andlovic opravila restavratorstvo freske.

Maja Avguštin

267

EŠD: /

Naselje: Vrbovec

Občina: Kočevje

Ime: Vrbovska jama (Popisana jama)

Področje: A

Obdobje: prazgodovina

V spomladanskih in poletnih mesecih leta 2007 je bil izvajan projekt preučevanja kraškega območja Koblarskega hriba (Občina Kočevje). Raziskave so bile usmerjene na preučevanje možnosti vizualnega preučevanja arheološkega potenciala

in arheološke valorizacije območja. Posebni del raziskav je predstavljal določevanje naravnih in antropogenih procesov v horizontalnih jamah na tem območju. Pri pregledu Vrbovske jame (kat. št. JZS 7013), ki se nahaja južno od vasi Vrbovec, na vzhodnem pobočju Koblarskega hriba, so bili opaženi arheološki artefakti (fragmenti keramike). Čeprav jama do zdaj ni bila registrirana kot arheološko najdišče, v zapisnikih Katastra jam Jamarske zveze Slovenije najdemo poročila o najdbah prazgodovinske keramike v vhodnih delih jame ob zaključku melišča. Zato smo v tem delu jame, na podlagi dovoljenja št. 673/2007 z dne 9. 7. 2007 (dovoljenje je izdal ZZVKD Slovenije, Območna enota Ljubljana), skopali v ilovnatem materialu testni jarek velikosti 1 x 1 m z globino 50 cm. Velikost sonde je tako zajemala približno tretjino arheološko potencialne površine. Pri izkopavanju je bila uporabljena metoda stratigrafskega odstranjevanja plasti. Dokumentacijska dela so vsebovala opis posameznih plasti, fotodokumentacijo profila in delovne posnetke. Na koncu je bil testni jarek zasut, s čimer so bila vsa dela zaključena.

S sondiranjem smo odkrili ostanke osmih kulturnih plasti. V treh plasteh v skupni globini do -25 cm (slika 4, SE 1000, SE 1006 in SE 1008) so se ponekod nahajali fragmenti poznobronastodobne keramike. Na globini približno -50 cm se je pojavila sterilna inaktivna plast podornih kamnov. Glede na maloštevilne najdbe in odkrite stratigrafske situacije, ki ne kažejo sledov dolgotrajne poselitve, domnevamo, da je bila jama kratkotrajno obiskovana oziroma je bila izrabljana le za občasno skrivališče.

Sledove človeškega delovanja neznane starosti smo našli tudi v spodnjih vzhodnih delih jame in v severnem delu jame. V spodnjih delih jame so tla zapolnjena z ilovnatim materialom, ki je v zadnjem delu jame antropogeno premeščen ob južno steno. Prav tako se v višjem severnem delu jame pojavljajo zaplate ilovnatega materiala na meliščatem pobočju, ki so morale biti antropogeno premeščene, saj se v naravnih razmerah ilovica in podorni bloki melišča odlagajo v povsem različnih pogojih. Na skrajnem severnem delu rova pa se nahaja večja ponvica, zapolnjena z vodo. Kalcitne oblike na stenah jame in premeščen material ob izteku ponvice pa nakazujejo, da je bil v tem delu jame umetno urejen zbiralnik vode, nivo vode pa je bil vsaj 1 m višji od sedanjega. Za kronološko opredelitev morfoloških sprememb v jami so vsekakor potrebne dodatne terenske raziskave.

Milan Hornak, Uroš Stepišnik

268

ESD: 844

Naselje: *Vrhnika*

Občina: *Vrhnika*

Ime: *Vrhnika – arheološko območje trško jedro*

Področje: *A*

Obdobje: *rimsko obdobje*

Arheološka zaščitna izkopavanja so potekala na območju, ki je bilo ogroženo zaradi nameravane rekonstrukcije in razširitve mostu avtocestnega priključka na Vrhniki. Izvajalec izkopavanj je bil Inštitut za arheologijo ZRC SAZU. En del izkopišča je ležal na vzhodnem bregu Ljubljance (Dolge njive, 146 m²), drugi pa na zahodnem bregu (Breg, 200 m²).

Dolge njive

Arheološko izkopišče leži ob skrajnem jugozahodnem robu zgodnjorimske trgovske postojanke na Dolgih njivah, to je med jugozahodnim stolpom in Ljubljanco (J. Horvat, Nauportus (Vrhnika) (Ljubljana 1990); B. Mušič, J. Horvat, Nauportus – an Early Roman trading post at Dolge njive in Vrhnika, *Arheološki vestnik* 58, 2007, 219–283). Del območja je bil uničen z novodobnimi posegi ob gradnji mostu na začetku sedemdesetih let 20. stoletja.

Na dnu izkopa je bila ugotovljena plast ilovice z veliko količino ohranjenega lesa. Verjetno gre za plast naravnega nastanka, čeprav so bili na nekaterih kosih lesa vidni sledovi obdelave. Odvezti so bili številni paleobotanični vzorci. Višje so bili nasuti trije zaporedni tlaki, narejeni na podoben način: podlaga za tlak iz lomljenecv različnih velikosti je bila pokrita s plastjo peska. Na posameznih tlakih je ležal sediment, ki se je nabiral na hodni površini.

V uničenih in premetanih plasteh je bila najdena čebuličasta fibula.

Po predhodni analizi arheološkega gradiva kaže, da vsi trije tlaki sodijo v najzgodnejše rimsko obdobje, v drugo polovico 1. stoletja pr. n. š. Torej je bila ureditev obrežja Ljubljance sočasna z izgradnjo in trajanjem rimske utrjene postojanke na Dolgih njivah. Verjetno so ob gradnji naselbine tudi celovito utrdili obrežje, saj so bila z raziskavami geoelektrične upornosti severno od obzidja tudi ugotovljena podobna močna tlakovanja (Mušič, Horvat, o. c.).

Posamična najdba čebuličaste fibule se sklada z že znanimi posamičnimi poznoantičnimi predmeti z območja Dolgih njiv.

Breg

Izkopavanja leta 2007 so potekala na območju

med zgodnjerskimskimi arhitekturnimi ostanki (I. Mikl Curk, Utrdbe Nauporta ob Ljubljani na Vrhniki, Arheološki vestnik 25, 1974, 370–386) in reko Ljubljanico. Del izkopišča je bil poškodovan s sodobnimi kanalizacijskimi cevmi.

V naravnih ilovnatih plasteh na dnu izkopa so bili ohranjeni les in drugi botanični ostanki. Prvi sledovi človekovih aktivnosti so datirani v poznoavgustejsko obdobje.

Na strmem delu brežine je bila prečno na reko postavljena lesena palisada, ki jo je pozneje nadomestil šibak kamnit zid. Brežina severno od zidu je bila utrjena s štirimi zaporednimi ilovnatimi, peščenimi in kamnitimi nasutji.

Rob ravnice nad bregom sta prečkala dva jarka (mogoče odvodna). V prvi rimskodobni plasti je ležalo nekaj jam za stojke. Sedem faz aktivnosti je vidnih v zaporednih tlakih, nasutjih in žganinskih plasteh. Ostanki kažejo na neposredno bližino objektov. V drugi polovici 1. stoletja n. š. so v eno od kotanj na izkopišču nasuli ostanke barvanih maltnih tlakov in stenskega ometa, se pravi ruševino luksuznega objekta.

Od 2. stoletja na območju izkopavanj ni bilo več arheoloških sledov.

Tina Žerjal, Pavla Peterle Udovič

269

EŠD: 11420

Naselje: **Vrhnika**

Občina: Vrhnika

Ime: **arheološko najdišče Ljubljana**

Področje: A

Obdobje: rimsko obdobje, pozni srednji vek, novi vek

V letu 2007 je bil investitorju rekonstrukcije mostu čez Ljubljanico na priključku na avtocesto na Vrhniki predpisan tudi intenzivni podvodni pregled potencialno ogroženega območja struge Ljubljanice vzdolž parc. št. 2894/1, k. o. Vrhnika, ter 1865/1, k. o. Verd. Raziskave je izvedla Skupina za podvodno arheologijo ZVKDS pod okriljem območne enote Zavoda za varstvo kulturne dediščine Slovenije. Pri terenskih delih so poleg podpisanih sodelovali še študent arheologije, geodetski tehnik in dva potapljača Športnega društva Trident. V šestih delovnih dneh med 13. in 21. junijem 2007 je bilo opravljenih 45 potopov v skupnem trajanju 63 ur. V skladu z uveljavljenimi metodološkimi postopki so bila izvedena naslednja dela: 1 – vzpostavitev geodetskih točk z DGPS napravo, čiščenje podvodne vegetacije

in recentnih odpadkov (1., 2. dan); 2 – položitev vrvne mreže 11 kvadrantov oziroma zbiralnih enot v izmeri 5 x 5 m (3. dan); 3 – batigrafske meritve rečne struge in glavnih morfoloških značilnosti obrežja s totalno postajo in pripadajočo prizmo na podaljšanem nosilcu (2. dan); 4 – ročna kolekcija najdb s površine glinene podlage in iz peščenih sedimentov (2.–5. dan); 5 – ekstenzivni pregled širšega območja (3., 6. dan); izkop sonde z vodno sesalko (5., 6. dan).

Ljubljana ima na širšem območju Dolgih njiv med 10 in 30 m široko strugo, višinska razlika med bregovima in srednjo gladino reke pa znaša okoli 4 m. Globina podvodnega dela sega od 5,5 m v tolmunu južno od mostu priključka (280,5 m nm. v.), preko plitvejšega pragu med samim mostom (2 m; 283,4 m nm. v.) in iztekom zavoja pri ostankih rimske nakladalne ploščadi, kjer se ponovno začne nekoliko globlji del struge (2–4 m; 284 m nm. v.).

Dolge njive. Odlomljen del rimskega zidu na brežini dolvodno od lesene konstrukcije (foto: Andrej Gaspari)

Leva brežina in del desne brežine sta bila nad mostom priključka v mlajšem času utrjena z nasutjem kamnitih blokov, ki ponekod segajo do dna struge. Na območju načrtovane širitve mostu je bila brežina že pred gradnjo avtoceste preoblikovana z nasipanjem kamna in gradbenih odpadkov, ob

sami gradnji pa so odstranili zgornji del plasti ter brežino in del struge utrdili z bloki in betonom. V bolj ali manj naravnem stanju je le brežina vzdolž Dolgih njiv. Na večjem delu tega odseka prehaja okoliška ravnina v zaraslo strmo pobočje iz peščene glinice, dober meter nad srednjo vodno gladino pa v položnejše posutje iz srednje velikih in velikih kamnov, ki se vleče do dna struge.

Polovica rimskega gladija z branikom in ostankom nožnice (foto: Andrej Gaspari)

Območje intenzivnega terenskega pregleda je zajelo 80 dolžinskih metrov struge gor- in dolvodno od mostu priključka, sonda pa je bila izkopana pravokotno na levo brežino na spodnjem robu načrtovanega posega. Dokumentirano stratigrafsko sekvenco v 80 cm globokem profilu (285,15 m nm. v.) sestavlja 10–20 cm debela plast karbonatnega peska z manjšim kamenjem do 5 cm velikosti in organskimi naplavinami ter pod njo ležeč redukcijsko sivo obarvan peščen melj s kosi lesa in redkimi odlomki keramike. Podlaga iz fino zrnatne peščene glinice ni bila dosežena. V očiščenem

profilu brežine 1 m nad vodno gladino je bila dokumentirana amorfnna masa manjšega kamenja iz postnasutja; večji kamni so ležali na območju sonde in bolj proti sredini reke.

Arheološko zanimive najdbe so bile odkrite v do 15 cm debelem reznju peščenih sedimentov na zgornjem in spodnjem robu zbiralnega območja, medtem ko so kvadranti pod samim mostom zaradi debelega kamnitega nasutja brez najdb. Vsi predmeti so ležali prosto v pesku nad peščenomeljastim sedimentom. Prevladujejo majhni, do 3 x 3 cm veliki odlomki keramike in kosti, večji kosi so redkejši. Robovi lomov so praviloma zaobljeni, kar skupaj z močno fragmentacijo kaže na transport iz gorvodno ležečih delov struge.

Sedimentacija v strugi po toku navzdol je spremenljiva. Manj zamuljena desna brežina se precej enakomerno spušča do dna struge, izjema je le območje lesenih pilotov, kjer sipina iz peska in kamnov zoži strugo na nekaj metrov. Leva stran struge je skoraj popolnoma zasuta in zaradi majhne globine večji del leta zarasla z vodno vegetacijo. Na začetku globljega dela struge je bil 15 m dolvodno od lesenih pilotov odkrit zgornji del železnega meča z ohranjenim ovalnim branikom iz bronaste zlitine s kositrno prevleko in ostankom ustja nožnice s predrtim okrasom. Meč, ki je bil preventivno dvignjen s soglasjem odgovornega konservatorja ZVKDS, OE Ljubljana, je ležal na površini majhnih kamnov v najglobljem delu korita, vzporedno s smerjo toka. Gre za klasično izvedbo tipa Mainz, standardizirano orožje, ki ga je prinesla Avgustova vojaška reforma in je ostalo v uporabi do poznoribijsko-klavdijskega obdobja. Dobri analogiji za okov ustja nožnice s predrtim okrasom ponujata meča iz struge Rena pri Mainzu (E. Künzl, *Gladiusdekorationen der frühen römischen Kaiserzeit: Dynastische Legitimation, Victoria und Aurea Aetas. - Jahrbuch des Römisch-germanischen Zentralmuseums Mainz* 43, 1996 (1998), t. 39: 5) in Donave pri Dubravici (M. B. Vujović, *Gladii from Dubravica. A Contribution to the Study of Roman Swords on the Territory of Serbia. - V: M. Lazić (ur.), Vestigatio vetustatis: Aleksandrini Cermanović-Kuzmanović od prijatelja, saradnika i učenika*, Beograd, SL. 5, 11, 12). Najdba dokazuje spremembe v sedimentacijski dinamiki, ki so jih najverjetneje povzročila šele večja nihanja intenzivnosti pretoka. Vse namreč kaže na to, da je bil meč pred 12 leti, torej v času sondiranja, ki so ga okvirno na tem območju izvedli potapljači med raziskavami ZVNKD in Narodnega muzeja Slovenije avgusta 1985, prekrit s sedimenti.

Zbrano gradivo po kronološki strukturiranosti v

grobem ne odstopa od že dokumentiranega razpona gradiva iz struge vzdolž Dolgih njiv. Na zbiralnem območju je bil odkrit manjši odlomek prostoročno izdelane posode in presenetljivo majhno število rimskih najdb. Te vključujejo del široko zaobljenega ostenja ene od zgodnjecarskih oblik amfor, odlomek vratu amfore ali dvoročajnega vrča ter izvihano ustje in del ročaja manjšega vrča. Poleg dvignjenega gradiva je bilo v strugi po toku navzdol opaženih še nekaj kosov amfor, med drugim polovica ustja tipa Dressel 6 B, ter več odlomkov tegul. Med gradivom z območja intenzivnega pregleda prevladujejo odlomki loncev, pokrovov in skled iz časa med 16. in 20. stoletjem. Najdena sta bila tudi dva odlomka stekleničastih posod (tako imenovanih Henckelflaschen), ki so pogoste na najdiščih 15. stoletja.

Andrej Gaspari, Miran Erič

270

EŠD: 854

Naselje: Vrzenec

Občina: Horjul

Ime: cerkev sv. Kancijana

Področje: R, UA

Obdobje: gotika

Poslikave v prezbiteriju cerkve sv. Kancijana lahko razdelimo na dva sklopa: poslikave na stenah prezbiterija, ki so nastale v začetku 16. stoletja in se pripisujejo delavnci Mojstra Leonarda (J. Höfler), ter poslikave na oboku prezbiterija, ki jih je do leta 2006 prekrival belež. Po odkrivanju se je pokazalo, da poslikave na oboku prikazujejo simbole štirih evangelistov, angele z Arma Cristi, dve prostostoječi postavi ter rastlinsko dekoracijo. Čas nastanka teh poslikav še ni bil določen. Tehnološko in stilno kvalitetnejše poslikave Mojstra Leonarda na stenah pa nam prikazujejo dvanajst apostolov, pod njimi je naslikan zastor z bogatim brokatnim vzorcem, nad njimi pa so različne upodobitve, nekako ugašene na temo Matere Božje. Glavni restavratorskih del v letu 2006 se je opravila na zgornjem nivoju prezbiterija: to so polja in rebra na oboku prezbiterija ter zgornji del sten v podločjih.

Na oboku prezbiterija so bile pred posegi v letu 2006 narejene le sonde, ki so kazale na figuralno poslikavo na poljih med rebri. Rebra so bila tonirana v oker barvi z naslikanimi cezurami. Poslikave na oboku so bile izvedene v slabše

obstoje apneni tehniki, kar je povzročilo, da je oslabela barvna plast po delcih že odpadala. V ometu so se kazale večje razpoke in poškodbe. Nekatera rebra in sklepniki so bili povešeni, tako da so med ometom in rebri nastale špranje.

Poslikave na stenah prezbiterija je v letu 1925 delno odkril in delno restavriral slikar Matej Sternen. V spodnjem delu sten, kjer so beleži zasigani in težje odstranljivi, je del poslikave ostal še neodkrit. Na drugih delih stene pa je bilo odstranjevanje beležev opravljeno površno. Delci beležev, ki so ostali na poslikavi, so bili ponekod enostavno prebarvani in delujejo kot retuša. Retuše in preslikave so neprimerne in površne in jih bo treba odstraniti. Ponekod so bili beleži in ometi ter nova Sternenova poslikava narejeni kar čez originalno barvno plast. Ometi so bili narejeni nad nivo poslikave, struktura ometa (plomb) se močno razlikuje od strukture originalnega ometa. Nekateri ometi, predvsem v spodnjem delu sten, so nestabilni in rahlo odstopajo od zidu, pojavljajo se manjše razpoke. V letu 2004 so bila v prezbiteriju na novo odprta in rekonstruirana gotska okna.

Poudarek konservatorsko-restavratorskih posegov v letu 2006 je bil na poslikavah na oboku prezbiterija. Velik del posega je predstavljalo odstranjevanje recentnih beležev. Poslikave na oboku so bile v nasprotju s poslikavami na stenah izvedene v občutljivejši in slabo obstojni apneni tehniki, kar pomeni, da so se na nekaterih mestih hkrati z beleži odlučili tudi delci labilne barvne plasti. Ohranjeno barvno plast je bilo zaradi brisanja in prašenja treba utrditi. Narejeni so bili poskusi utrjevanja z amonijevim karbonatom, amonijevim bikarbonatom, z apneno vodo ter z estelom. Kot najprimernejše sredstvo za utrjevanje barvne plasti je bil izbran Estel 1000. Sledili sta kitanje in injektiranje poškodovanih mest. Retuša v tehniki črtkanja je bila izvedena kot rahla dopolnitev manjkajočih barvnih partij, v večje rekonstrukcije manjkajoče risbe (na primer neohranjeni obrazi) pa se ni šlo. Retuša poslikanih obočnih polj bo dokončno izvedena v naslednjih konservatorsko-restavratorskih posegih. Rebra so bila tonirana v originalni oker barvi z rdečimi cezurami.

Poslikave na oboku so bile pregledane pod UV-svetlobo, ki je ponekod pokazala že izginulo risbo originala. Prav tako so bile na vzorcih barvne plasti narejene naravoslovne preiskave. Izsledki so bili v pomoč pri utrjevanju poslikav ter pri retuši in rekonstrukciji ter bodo v pomoč pri umestitvi poslikav v časovno obdobje.

Vrzdeneč, cerkev sv. Kancijana, poslikave na oboku prezbiterijskega (foto: arhiv ZVKDS)

V področjih so bili v skladu s sklepi strokovne komisije opravljeni naslednji postopki: odstranjevanje beležev in ometov iz leta 1925, ki so prekrivali originalno barvno plast; odstranjevanje Sternenovih retuš in preslikav (izvedeno v treh področjih na južni strani prezbiterijskega), odstranjevanje neustreznih Sternenovih plomb; kitanje, injektiranje ter retuša, ki je bila izvedena na treh področjih na južni strani prezbiterijskega. Hkrati z opravljenimi postopki so bile postavljene tudi smernice za reševanje problematike na drugih stenskih poslikavah v prezbitериjskega.

V spodnjem delu stenskih poslikav na južni strani prezbiterijskega je bilo zaradi nevarnosti odstopanja originalnega ometa opravljeno injektiranje in obšivanje robov, na nekaterih mestih so bili odstranjeni beleži s še neodkritih poslikav.

Anita Kavčič Klančar

271

ESD: 857

Naselje: **Vuzenica**

Občina: **Vuzenica**

Ime: **cerkev sv. Nikolaja**

Področje: **UA, R**

Obdobje: **prva četrtina 12. stoletja, sredina 13. stoletja, 14. stoletje, zadnja četrtina 15. stoletja**

Cerkev je bila prvič omenjena v listini iz leta 1238. Masivno cerkveno zgradbo, njeno podobo in tlorisno zasnovo sestavlja pet prostorskih enot: romanska, v gotiki podaljšana glavna ladja, tako imenovan vzhodni romanski zvonik, nadzidan v gotskem in neogotskem slogu, dolg gotski prezbiterijski s stopnjevanimi oporniki in na severni strani prizidani kapeli (1360, 1400), ki sestavljata nekakšno stransko ladjo, ob prezbiterijskega je prizidana nadstropna zakristija (1890).

Ostanki poslikav v cerkvi segajo od okoli leta

1400 do prvih desetletij 16. stoletja. V letih 1901 in 1902 je bila obnovljena cerkvena notranjščina – takrat so bile odkrite freske v cerkvi –, po navodilih dunajske Centralne komisije so bile stene prebeljene in nato poslikane s kvadri, na oboku so naslikane zlate zvezdice na modri podlagi. Zapis v župnijski kroniki pravi, da je bilo leta 1902 pri posegih v notranjščini »odbitega večina starega in dotrajanega ometa«.

Ladja cerkve sv. Nikolaja je najstarejši del cerkve, lahko jo datiramo v prvo polovico 13. stoletja. Okoli leta 1400 je bila povišana, podaljšana in ponovno ravnostropana. Po letu 1496 so ladjo ponovno dvignili in obokali z zvezdastim poznogotskim obokom.

Prvotne sondažne raziskave v letih 1989 in nato razširjene leta 2007 so potrdile, da pod omenjeno naslikano poslikavo z začetka 20. stoletja na starejših plasteh ometov v ladji ni ohranjenih starejših poslikav – to dejstvo potrjuje tudi omenjen zapis v župnijski kroniki. Kamniti notranji oporniki so bili glede na izsledke raziskav prvotno sivomodro tonirani, prav tako opečna rebra. Stene ladje in obočna polja so bili tonirani s slonokoščeno barvo. Na ograji kora so bile odkrite enake barvne nianse. Ob sondažnih raziskavah so bili najdeni le manjši fragmenti gotskih fresk.

Na severni steni ladje (za tretjim služnikom) je bil ob sondiranjih odkrit fragment romanske zidave, kar kaže, da gre nedvomno za prvotno romansko ladjo in za naknadno obokanje ladje. Pod korom je bilo odkritih več posvetilnih križev. Nastali so v 15. stoletju – vsekakor po letu 1400, ko je bila ladja podaljšana proti zahodu.

Dvopolni prezbiterij s petosminskim zaključkom je bil prizidan v drugi polovici 15. stoletja. Prezbiterij je zvezdasto obokan. Sondiranja so bila izvedena že v devetdesetih letih 20. stoletja – odkrite so bile večplastne poslikave. Na severni steni sta bila odkrita slikarsko dopolnilo zidne sakramentarne omarice ter prizor sv. Krištofa (prizor je bil poškodovan ob vgradnji dveh neogotskih oken oratorija). Pod to poslikavo je naslikanih več posvetilnih križev. Ob raziskavah obočnih polj je bilo ugotovljeno, da je obok pokrivalo poznogotsko rastlinje. Poslikava je delo delavnice iz nasledstva Leonharda iz Brixna in je nastala v začetku 16. stoletja.

Na južni steni se nahaja votivna freska iz leta 1502 – verjetno gre za delo slikarja, ki je prišel s Koroškega.

Sondažne raziskave leta 2007 v prezbiteriju niso odkrile novih poslikav. Že odkrite freske se bodo primerno obnovile in prezentirale.

Prvotno višino zvonice – spodnji del zvonice

je nastal v romaniki – kaže močna zidna črta v notranjščini. Okoli srede 13. stoletja je bila križno-rebrasto obokana. V drugi polovici 15. stoletja je bila zvonica zvezdasto obokana in višinsko izravnana s prezbiterijem.

Tako kot drugi deli cerkve je bila poslikana v letu 1901 s kvadri na stenah in na oboku z zlatimi zvezdami na modri podlagi. Ob sondažnih raziskavah je bilo ugotovljeno, da pod sekundarnimi ometi in beleži – razen manjši fragmentov – ni poslikav.

Stranski kapeli – leta 1360 so cerkvi prizidali križno-rebrasto obokano Križevo kapelo. Kapela je poslikana z gotskimi freskami iz zadnje četrtine 15. stoletja – posvečenimi Mariji. Stena za Križevim oltarjem in del oboka sta poslikana z veliko fresko Marijine smrti, njenega vnebovzeta in kronanja. Slikarija je delno uničena zaradi vrat, ki vodijo v zakristijo. Gre za ikonografsko zanimivo in komplicirano upodobitev. Na severni steni je še fragment upodobitve Marije zavetnice s plaščem z razgaljeno dojko – gre za ostanek tako imenovane kužne slike ali dvojnega – Marijinega in Kristusovega – posredništva, ki je zavzemala celotno steno ob oltarju, a so jo zaradi predtrja arkade, ki povezuje ta prostor z ladjo uničili. Obe upodobitvi sta naslikani na plast beleža v sekotehnikii. Po novejših odkritjih (Hoefler) gre za slikarja Lienharta oziroma Leonharda iz Brixna (s priimkom Scherhauff) in njegovo delavnico. Poslikava v Vuzenici je nastala med letoma 1490 in 1500.

Okoli leta 1400 so Križevi kapeli na zahodu prizidali banjasto obokano kapelo. Stene in obok pokrivajo freske iz istega časa. Na banjastem oboku je naslikan križno-rebrast obok. Preostali obok pokriva devet medaljonov s figuralnimi prizori – na temenu je motiv Marijinega kronanja, spodaj so cerkveni očetje in simboli evangelistov. Na južni steni kapele je bila poslikava Poklona kraljev – slikarija je bila uničena, ko so v baroku kapeli povezali z glavno ladjo. Na začetku 20. stoletja je bil iz te kapele narejen dostop na kor, ob tem pa je bil uničen del poslikave Beg v Egipt. Glede na novejša odkritja (Hoefler) gre za delo tako imenovanega Mojstra iz Nonče vasi (Meister von Einersdorf).

Freske v kapelah so bile odkrite v devetdesetih letih 20. stoletja – ob sondiranjih v letu 2007 ni bilo ugotovljenih novih poslikav – obstoječe se bodo obnovile v skladu z restavratorskim programom.

Sondažne raziskave v cerkvi so potekale od julija do septembra 2007, izvajal jih je ZVKDS, OE Maribor (restavratorja Bine Kovačič in Vlasta Čobal Sedmak).

Nina Nahrtigal

272

EŠD: 924

Naselje: **Zagrad pri Otočcu**

Občina: Novo mesto

Ime: **Stari grad pri Otočcu – grad**

Naslov: Zagrad, 8222 Otočec

Področje: UA, UR, KR

Obdobje: druga polovica 13. stoletja, 19. stoletje, 20. stoletje (1979–1980)

Stari grad v značilnem pogledu iz doline, kot ga bo videti z nove trase avtoceste Ljubljana–Obrežje pri vasi Češnjice. Cesta se bo izognila sklopu Otočec, a zato tem bolj približala Staremu gradu (foto: J. Grobovšek 2008).

Večja obnovitvena dela in predvsem obsežne dozidave je v letih 1978 in 1979 projektirala in nadzirala konservatorica takratnega Ljubljanskega regionalnega zavoda za spomeniško varstvo Špela

Valentinčič, kot statik je sodeloval Stojan Ribnikar. Na vlogo KRKE, d. d., ki je uporabnik gradu Stari grad (Altenburg), smo v juliju 2007 izdali kulturnovarstvene pogoje za izvedbo nujnih vzdrževalnih del na nekaterih oknih, vratih, gradbenem stopnišču in opornem zidu ter kamnitem parapetu na njem. Investitor je imel na voljo le omejena finančna sredstva, zato je bil obseg predvidenih del zelo omejen.

Krko, d. d., smo opozorili, da za sedanje stanje objektov in terena ni izdelana ustrežna arhitekturna dokumentacija. Načrtov, ki naj bi bili podlaga za dozidave konec sedemdesetih let prejšnjega stoletja, žal ni v arhivu ZVKDS. V sklopu nacionalnega projekta Izmere smo v letu 1993 izdelali geodetski posnetek terena s prikazom stika stavb s tlemi, prikaz treh fasad (v samo treh fasadnih ravninah) in prikaz štirih fasad arkadnega dvorišča, združenih na enem listu. Natančnost merila vseh risb je 1 : 50. Načrti so bili izdelani na podlagi fotogrametričnih posnetkov na terenu, a prikazani analogno. V letu 2007 smo poskrbeli za skeniranje obstoječih načrtov na pokalonu v formatu TIFF (podatki skeniranja: 300 dpi, velikost lista 1 : 1, datoteka okoli 20 MB). Odločili smo se, da risbe ne bomo vektorizirali, saj za to nimamo razpoložljive delovne sile.

V končnem dogovoru z vodstvom Krke, d. d., smo se dogovorili, da pripravimo vsebinsko in finančno zasnovo izdelave celovitega konservatorskega programa in potrebnih dodatnih konservatorskih in restavratorskih načrtov. Projekt je v izdelavi. Zaradi zapletene geografske lege in koncentriranega stavbnega sestaja bo naloga za izdelavo celovitega (konsistentnega) trirazsežnostnega (3D) modela prostora zahtevna in bo trajala dalj časa.

Bistvena sprememba v vplivnem prostoru spomenika je nastala z izgradnjo obeh stez avtoceste Ljubljana–Obrežje, ki poteka na stebrih čez dolino potoka Lešnica pod samim Starim gradom. Poleg daljnovidnosti bo tudi avtocesta bistveno razvednotila ambient historične krajine in poglede na kulturni spomenik v pobočjih vinorodnih gorc Grčevja.

Jovo Grobovšek

273

EŠD: 1467

Naselje: **Zanigrad**

Občina: Koper

Ime: **cerkev sv. Štefana**

Področje: R

Obdobje: 15. stoletje

Poznoromanska pokopališka cerkev sv. Štefana v Zanigradu leži na robu vasi s pogledom na Hrastovlje. V notranjščini je bogata s stenskimi fresko poslikavami iz 15. stoletja. V ladji s pravokotnim tlorisom so prizori Sv. treh kraljev, pasijon, sv. Nedelja ter prizor poslednje sodbe. Na stenah prezbiterija so prizori apostolov, na stropu pa Kristus v mandorli. Cerkev je prekrita s sklami, nad portalom v zvonik, ki je bil dozidan, pa je v kamen vklesan glagolski napis iz leta 1418.

Zanigrad, cerkev sv. Štefana, prikaz poškodbnih prizorov sv. Nedelje (foto: A. Naglost, 2007)

V preteklem obdobju do leta 2007 so bili opravljeni konservatorsko-restavratorski posegi tako v notranjosti kot tudi na fasadni južni steni cerkve, kjer se komajda čuti prizor sv. Krištofa. V zadnjih letih je bil velik poudarek restavratorskih del prav na stenah in stropu prezbiterija. Tu so bila opravljena dela utrjevanja fresko ometa, odkrivanja

fresko poslikav ter odstranjevanja trdovratnih zasiganih delov barvnih plastí. Sanacija fresko ometa je v prezbiteriju skorajda končana, pred barvnim retuširanjem je potrebno še plombiranje lasastih razpok. V cerkvi so bila opravljena tudi druga zidarska dela (obnovljeno ostrešje), župnija in domačini pa so do zvonika speljali električni vod. V letu 2007 so bila opravljena dela na poslikavi v ladji. Tu so bile, na prizorih Sv. Nedelja in Poslednja sodba, odstranjene prvotne stare neustrezne plombe in bile zamenjene z novimi apnenimi, ustrezno toniranimi. Vzporedno so potekala restavratorska dela na stenah in stropu prezbiterija, predvsem utrjevanje fresko ometa z apnenim maso ter priprava barvne plasti za retuš.

Anton Naglost

274

EŠD: 1400

Naselje: **Zastranje**

Občina: Šmarje pri Jelšah

Ime: **Zastranje – arheološko najdišče Grobelce**

Področje: A

Obdobje: rimsko obdobje

Zaradi predvidene izgradnje nove stanovanjske soseske Dobrna v Šmarju pri Jelšah je ekipa ZVKDS, OE Celje, izvajala predhodne terenske raziskave. Področje predvidene nove pozidave sega deloma v zavarovano območje arheološkega spomenika Zastranje – arheološko najdišče Grobelce (EŠD 1400), ki je zavarovano z Odlokom o razglasitvi znamenitosti ter kulturnih in zgodovinskih spomenikov na območju občine Šmarje pri Jelšah, Uradni list RS, št. 35/90-1826, z dne 16. 3. 1990.

Gre za rimsko vilo rustiko, ki jo je v začetku dvajsetega stoletja raziskoval že domačin Franc Lorger (Lorger, F., 1934, Začasno poročilo o odkritju vile v Grobelcah pri Šmarju pri Jelšah, ČZN 29, 147–150. Lorger, F., 1936, Poročilo o izkopavanju rimske naselbine v Grobelcah pri Šmarju pri Jelšah, ČZN 31, 77–82). Dokumentiral je večji kompleks antične vile rustike, ki ima obliko trapeza in je obdan z obzidjem. Znotraj zidanih struktur so odkrili temelje stebrov, kapitele, stensko poslikavo, mozaična tla ter drobne najdbe. Lorger je s posameznimi sondami ugotovil potek zunanjšega zidu rimske vile, in sicer jugozahodni zid v dolžini 220,75 m in jugovzhodni zid v dolžini 136,25 m, kar pomeni, da je povprečna širina tega nepravilnega kvadrata 200 metrov, površina celotne vile z zunanjim zidom pa 4 ha.

Namen tokratnih predhodnih terenskih raziskav je bil natančneje zamejiti že znano arheološko najdišče rimske vile v Grobelcah oziroma ugotoviti, kako in v kolikšni meri se najdišče širi proti jugovzhodu, torej v območje načrtovane stanovanjske soseske.

Površinski intenzivni terenski pregled (ITP) smo lahko izvedli na eni njivi, ki je bila brez posevkov. Pri tem je bilo pobranih 154 artefaktov, med katerimi prevladujejo odlomki keramike, ki izhajajo iz treh časovnih obdobj: odlomki novoveške keramike (60), odlomki srednjeveške keramike (33) in odlomki antične keramike (5). Gradbeni material (39) in posamezni fragmenti železa ter stekla sodijo v novoveški čas.

Večji del površine so predstavljale zaprte travniške površine, kjer smo izvedli vrednotenje terena s testnimi jarki (TJ) v velikosti 1 x 1 m. Skupno smo izkopal 17 testnih jarkov, ki smo jih, glede na stanje posevkov, konfiguracijo terena in stratigrafsko situacijo, različno razporedili po obravnavanem območju.

Stratigrafija v vseh testnih jarkih je precej podobna: pod travniško rušo je plast recentne ornice, ki vsebuje največ grobih sestavin (karbonatno kamenje različnih frakcij) ter arheoloških najdb. Pod njo je rjava do temnorjava plast zbite pečene ilovice z grobimi sestavinami in ponekod s posameznimi drobnimi najdbami. Tej je sledila arheološko sterilna zelo zbita plast oranžnorjave meljaste glinje z manj grobih sestavin, a pogosto z manganovimi in železovimi oksidi ter s posameznimi koncentracijami sive glinje.

V vseh testnih jarkih, razen v TJ 15, smo našli drobne arheološke najdbe predvsem v recentni ornici in ponekod v plasti pod njo. Največ je bilo odlomkov gradbenega materiala (136 kosov; od tega 84 kosov antičnega in 52 novoveškega), precej pa tudi odlomkov keramike (skupno 105 kosov; od tega 18 odlomkov antične lončenine, 19 srednjeveške in 68 novoveške).

Na zahodnem robu raziskanega območja (TJ 9) smo odkrili ostanke zidu objekta znotraj antične vile (dolžina zidu 1,10 m, širina 0,60 m) s pripadajočo ruševino, med katero je bilo precej odlomkov antične opeke in keramike. Vendar so ti arhitekturni elementi že del notranjih objektov in struktur znotraj antične vile, kamor novogradnja ne bo posegala, zato izkopa nismo poglobljali. V TJ 16 smo takoj pod travniško rušo sledili liniji kamnov v dolžini približno 2 m, ki pa je bila močno fragmentirana, okoli pa je bila ruševinska plast s posameznimi odlomki antičnega gradbenega materiala. Smer in orientacija te kamnite linije približno sovpadata z Lorigerjevo lokacijo jugov-

zhodnega zunanjega zidu vile. TJ 17 smo locirali južno od lokalne ceste, ki vodi od Šmarja proti Dvoru, in severovzhodno od Dvorskega potoka, ki je bil deloma reguliran leta 1989. Glavna linija Dvorskega potoka ob parc. št. 11/3, k. o. Bobovo, je še danes enaka, kot ji lahko sledimo na tlorisu iz Lorigerjevih raziskav. Lokacijo TJ 17 smo izbrali z namenom lociranja jugovzhodnega vogala antične vile, vendar smo našli le ostanke kamnite ruševine, ki je posledica bližine ceste in regulacije potoka. Med ruševino smo našli nekaj odlomkov antične opeke in antične keramike, ki sicer potrjujejo, da gre za ostanke antične arhitekture, vendar pa situacija v TJ 17 ni potrdila natančne lokacije jugovzhodnega vogala vile.

Z raziskavami smo ugotovili, da se zahodni rob predvidene stanovanjske soseske približa vzhodnemu robu antične vile, vendar vanjo ne posega. Drobne arheološke najdbe so se sporadično pojavljale po celotnem območju, s tem da so bile pogostejše na zahodnem delu, kjer smo našli tudi ostanke kamnitih struktur. Gradnja nove stanovanjske soseske in z njo povezan arheološki nadzor se še nista začela, zato preučevanje obravnavanega območja še ni zaključeno.

Maja Bricelj

275

EŠD: 16352

Naselje: Zatoľmin

Občina: Tolmin

Ime: Zatoľmin – arheološko najdišče Selca

Področje: A

Obdobje: rimsko obdobje

Marko Komac iz Bovca je aprila 2007 na sprehajalni poti med okrepčevalnico pri Palukču in cerkvice sv. Petra nad Zatoľminom našel delno ohranjeno bronasto poznorimsko fibulo na šarnir tipa Hrušica. Fibula je ležala na površju, približno 50 m severno od lokostrelskega poligona. Najditelj je fibulo podaril Tolminskemu muzeju.

Lokacija je zanimiva in kaže, da moramo območje, zamejeno s Tolminskimi koriti, vrhom Selc in cerkvice sv. Petra, obravnavati kot eno arheološko najdišče (EŠD 16352). Na tem pobočju so bile v zadnjih nekaj letih odkrite predvsem rimskodobne najdbe iz časovnega razpona od 1. do 4. stoletja. Zaradi odmaknenosti in težje dostopnosti domnevamo, da gre za občasno naseljeno rimskodobno postojanko, edino iz Tolminske kotline (prim. Mlinar, M.,

M. Knavs 2004, Selce, il nuovo sito archeologico scoperto nel Tolminotto, Quaderni Friulani di archeologia XIV/1, 73–79).

Opis: Odlomek fibule tipa Hrušica. Ohranjena sta del loka in igla s peresovino na šarnir. Po loku in glavi je okrašena z vtisnjenimi krožci. D. z iglo 4,5 cm; š. loka 0,6–1,4 cm. Najdbo hrani Tolminski muzej.

Miha Mlinar

276

EŠD: 12281

Naselje: **Zavratec**

Občina: *Idrija*

Ime: **Zavratec – kašča na domačiji Pri Možinotu**

Naslov: *parc. št. 1819, k. o. Vipavski Križ*

Področje: *E*

Obdobje: *1678, druga tretjina 17. stoletja*

Kašča na domačiji pri Možinotu v Zavratcu je tip vrhkletne enonadstropne hiše, ki je bila med letoma 2004 in 2008 deležna celovite obnove. Kaščo pokriva dvokapna strma streha na čop. Pročelje kašče je poslikano z ornamentalnim pasom – cofi in s šivanimi robovi. Cofi so v opečno rdeči, šivani robovi v oker barvi. Mojster je z barvnim ornamentom okrasil in poudaril tudi vrata glavnega vhoda nadstropja kašče, ki ga uokvirja kamniti portal. Skozenj je vhod v štiricelični prostor; vežo (naknadno pregrajena), črno kuhinjo, »hišo« in kamrco, kjer so v prvi tretjini 20. stoletja stanovali bajtarji. Vhod v pritlični del kašče predstavlja polkrožno zaključen portal. V tem kletnem enoceličnem in obokanem prostoru stojita dva potlačena stebra.

Med letoma 2004 in 2006 smo z vzdrževalnimi deli kašči uspeli vrniti nekdanji pomen. Slamokrovec je na originalno leseno ostrešje ponovno izvedel čopa ter streho pokrtil z avtohtono kritino. Odprli smo dve zazidani okni, v nadstropju in pritličju severnega pročelja. Lesena dvokrilna okna so nova, saj so bila stara dotrajana. Pročelju kašče je bil izveden apneni omet. Ker pa je bila poslikava pod beleži očem skrita, so se restavradorji lotili odkrivanja. Zaradi slabe kvalitete jo je bilo treba rekonstruirati; delno cofe, v celoti šivani rob. Restavrirana so še glavna vhodna vrata. Restavror je les zaščitil pred škodljivci, očistil in plombiral manjkajoče dele vrat, prebarval okovje in osvežil barvni geometrijski vzorec na zunanjem vratnem krilu. Zadnja so prišla na vrsto tesarska dela; obnova

ganka in lesenega opaža. Ker pa je bil prvotni dostop v kaščo neustrezen, smo pripravili načrt za izvedbo novega kamnitega stopnišča.

Sanirana je notranjost Možinotove kašče. Pokrpane in prepleskane so stene z apnom v »hiši« in kamrci. V hiši je postavljena nova lončena peč s klopjo. Peč je prislonjena na steno črne kuhinje, od koder se jo kuri in tam kaj okusnega pripravi.

V lanskem letu sem za zaključek konservatorskih del popisala predmete na domačiji pri Možinotu, s katerimi so lastniki, ob upoštevanju strokovnega nasveta, opremili prostore kašče.

Andrejka Ščukovt

Zavratec, pogled na obnovljen objekt (foto: A. Ščukovt)

277

EŠD: 14510

Naselje: **Zavrč**

Občina: *Zavrč*

Ime: **Zavrč – arheološko najdišče Prodница**

Naslov: *Mednarodni mejni prehod Zavrč*

Področje: *A*

Obdobje: *prazgodovina, rimsko obdobje, srednji vek*

Poročilo podaja rezultate arheološkega zavarovalnega izkopavanja, ki je potekalo od 10. aprila do 22. maja 2007 na površini 14.086 m², na delih zemljišč s parc. št. 29/1 (nova 29/8), 29/2 (nova 29/6), 30 (nova 30/2), 31/1 (nova 31/17), 31/2 (nova 31/19), 31/3 (nova 31/21),

31/4 (nova 31/23), 31/11, 31/7 (nova 31/25), 31/8 (nova 31/27), 32/1 (nova 32/9), 32/2 (nova 32/10), 32/3 (nova 32/12), 33/1 (nova 33/4), 38/1 (nova 38/4), 39/1 (nova 39/5) in 39/2 (nova 39/8), vse k. o. Zavrc̄, tik južno ob cesti Ptuj–Borl–Zavrc̄–Republika Hrvaška. Zemljišča, ki so bila intenzivno kmetijsko obdelovana, se nahajajo na holocenski dravski terasi. Intenzivna izraba zemljišč skozi arheološka obdobja, predvsem pa kmetijska obdelava v novoveškem času sta arheološke zapise zelo poškodovali, izgradnja mejnega prehoda na začetku devetdesetih let 20. stoletja pa jih je na severovzhodnem delu do roba dravske terase v celoti uničila. Na podlagi stratigrafskih podatkov, ohranjenih 1934 arheoloških struktur, njihovih medsebojnih odnosov ter arheološkega gradiva podajamo preliminarno interpretacijo najdišča v sedmih fazah.

Zavrc̄. Odkopani srednjeveški objekti v severozahodnem delu arheološkega izkopišča (kv. 39, 40, 41). Arheološko zavarovalno izkopavanje ZVKDS, OE Maribor, Izpostava Ptuj, 2007. Pogled s severa (fototeleka: ZVKDS, OE Maribor, Izpostava Ptuj)

I. faza: To je faza geoloških procesov pred prvimi aktivnostmi ljudi na obravnavanem območju. Geološko osnovo holocenske dravske terase predstavlja rjav peščen prod (SE 006 b). Na severnem delu izkopnega polja je razgibano prodnato površino zapolnil pretežno peščen poplavni sediment, ponekod sprijet v rumenor-

javo meljasto ilovico (SE 005). Lokacija leži na severnem robu Haloz na stiku z Dravsko dolino. V geološkem smislu del Haloz med Borlom in Zavrc̄em gradijo srednje miocenske (badenijske) kamnine, ki jih označujemo z litotamnjsko formacijo. V litološkem smislu gre za drobnozrnate konglomerate, apnenčeve peščenjake in prave litotamnjske apnence. V geomorfološkem smislu je ta del Haloz osameli Kras s številnimi vrtačami. Pred vasjo Zavrc̄, južno ob cesti Borl–Zavrc̄ je opuščen kamnolom litotamnjskega konglomerata, peščenjaka in apnenca (Verbič, T., Poročilo o geološkem ogledu arheološkega najdišča pri Zavrc̄u in okolice, Ljubljana, julij 2007).

II. faza: Opredeljuje jo najdba glajene ploščate sekirice iz svetlozelenega lisastega serpentinita, najdena v rumenorjavi meljasti plasti v kv. 36, v osrednjem zahodnem delu najdišča. Skupaj z že znanimi najdbami kamnitega glajenega orodja iz območja Zavrc̄a predstavlja sled najstarejše človeške aktivnosti na tem območju, torej v neo – eneolitiku.

III. faza: Opredeljuje jo kulturna plast sivorjave meljaste zemlje (SE 004 b) v zahodnem in severozahodnem delu raziskane površine in vkopane naselbinske strukture. Najdeni ostanki pokončnih stebrov tvorijo pravokotne tlorise bivalnih in gospodarskih objektov velikosti od 3 x 4 do 4,5 x 8 m (približno 22 objektov). Keramične najdbe v kulturni plasti, povezane s temi objekti, datirajo v bronasto dobo.

IV. faza: Opredeljujejo jo najdbe 57 žganih grobov iz poznobronastodobne kulture žarnih grobišč in starejše železne dobe, vkopanih na severovzhodni polovici izkopišča. Med njimi je bilo okrog 30 odstotkov dobro ohranjenih, preostali pa so bili od poznejših rimskodobnih, srednjeveških in novodobnih aktivnosti delno ali v celoti poškodovani. Ugotoviti je bilo mogoče več načinov žganega pokopavanja: 1. pokop v žari, položeni v okroglo grobno jamo; 2. pokop v okrogli ali ovalni grobni jami, zapolnjeni s kalciniranimi kostmi pokojnika in žganino z grmade, na katero so bili položeni deli pokojnikove noše in pridatki keramičnega posodja; 3. pokop v ovalni ali pravokotno izkopani grobni jami, v kateri so bili ob rob položeni žganinasti ostanki z grmade z drobci kalciniranih kosti, na sredi pa kot na nekakšnem otoku položene izbrane kalcinirane kosti pokojnika, deli njegove osebne noše in/ali uporabnih predmetov. Jarkastih ali drugih grobnih struktur, ki bi označevale grobne parcele, ni bilo ugotoviti.

V. faza: Predstavljajo jo sledovi zgodnjericinskih

posegov v ta prostor (na osrednji vzhodni polovici raziskovanega dela najdišča), ki se kažejo v sistemu dolgih vzporednih jarkov in na njih navezujoče se pravokotne in okrogle jarkovne strukture, v katerih so bili najdeni odlomki rdeče žganih krožnikov, amfor, vrčev, loncev in sivorjavo žganih trinožnikov. Najdbe bronastih novcev cesarjev Avgusta in Trajana v pripadajoči kulturni plasti okvirno določajo čas te faze. Mogoče je, da gre za naselbino vojaškega značaja, ki je gradila državno cesto med Petoviono in Murso in nadzorovala njen prehod čez reko Dravo (med Forminom in Zavrčem), pri čemer je izpovedna tudi najdba dobro ohranjene železne sulične osti. Tej fazi je pripisati tudi najdbo žganega rimskega groba.

Zavrč. Žgani grob v žari (grob 54). Arheološko zavarovalno izkopavanje pred širitvijo mejnega prehoda Zavrč v letu 2007. Iz fototeke: ZVKDS, OE Maribor, Izpostava Ptuj

VI. faza: Opredeljuje jo močna kulturna plast z materialnim gradivom 3. in 4. stoletja (odlomki keramičnega posodja, čebulaste fibule in novčene najdbe, med njimi dobro čitljiv novc cesarja Konstancija). Najdeni ostanki sorazmerno velikih stojkastih objektov (skladišča?) s prodnatimi tlakovi, vezani na dobro ohranjeno pripadajoče cestišče, izpričujejo dobro organizirano naselbino, katere stržen je bil nekoliko višje v pobočju (osrednji zahodni del raziskovanega dela najdišča). Prav na tem

prostoru je dobro stratigrafsko čitljiv odnos tudi med prazgodovinsko in rimskodobno poselitvijo.

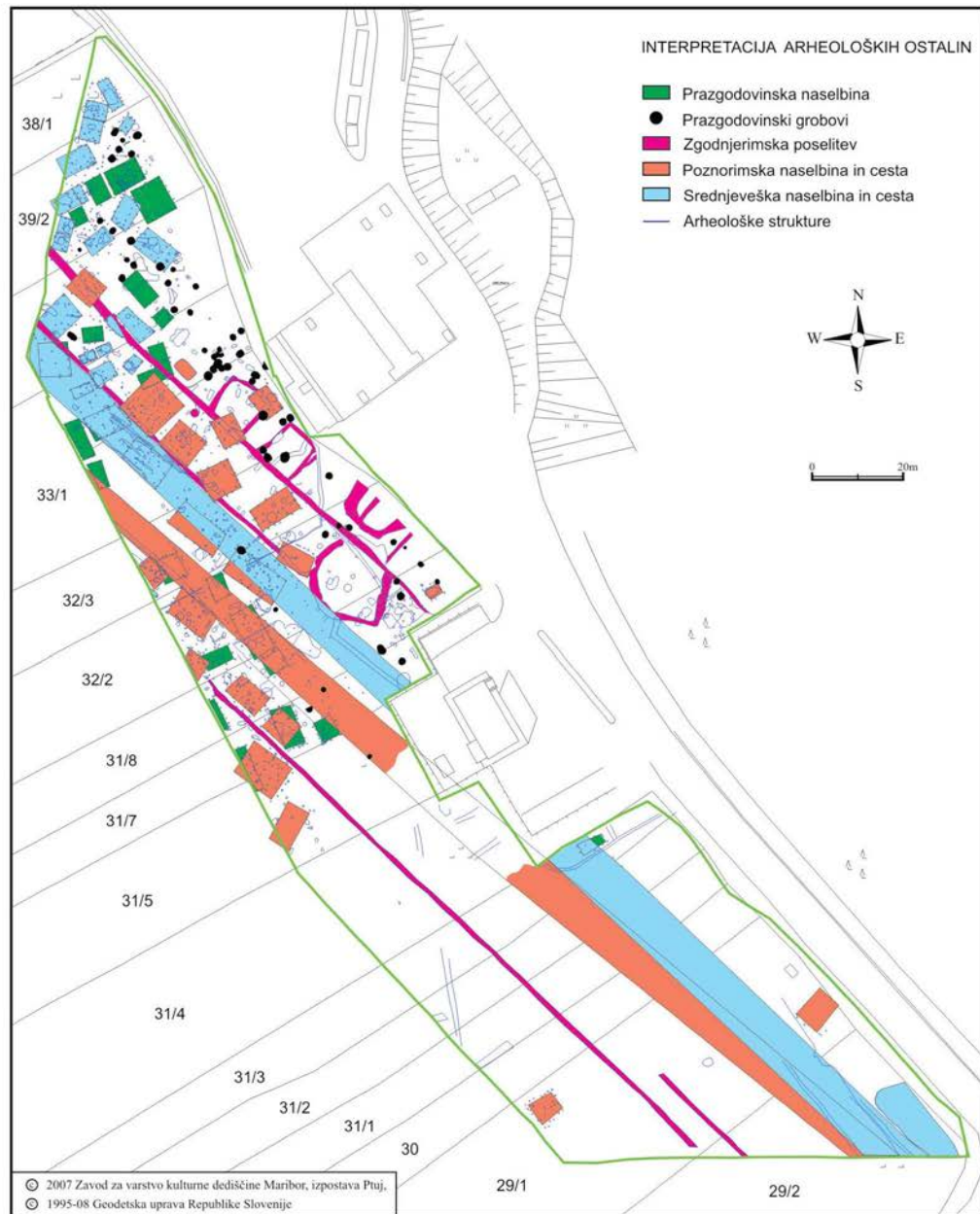
VII. faza: Predstavljajo jo ostaline 15 bivalnih in gospodarskih lesenih objektov s poglobitvami znotraj stavbišč. Gre za od 3 x 3 do 8 x 10 m velike stavbe, ki jih predvsem lončeno gradivo, najdeno v njihovi notranjosti, opredeljuje v srednjeveški čas (13.–15. stoletje). Objekti se navezujejo na cestišče v smeri severovzhod–jugovzhod, ki je dobobra prekrilo strukture iz starejših obdobj. Najdba dela srednjeveške vasi izpričuje, da je tudi v tistem času morala obstajati precej velika in dobro organizirana vaška skupnost ob brodišču in prehodu čez Dravo, ki je za potrebe izgradnje lomila kamen v bližnjem kamnolomu in zgradila cerkev sv. Miklavža (omenjeno v pisnih virih leta 1430) in cerkev sv. Marije (druga polovica 15. stoletja) ter predstavljala del završke župnije, ki se omenja leta 1445.

Rezultati arheološkega zavarovalnega izkopavanja oziroma raziskav na delu arheološkega najdišča, ki je bilo na podlagi posamičnih arheoloških najdb z območja Zavrča in prvih parcalnih površinskih pregledov v letu 2000 evidentirano v prostoru in vneseno v Register kulturne dediščine, kažejo, da gre za enkratno multiperiodno arheološko najdišče ob strateško pomembnem prehodu čez reko Dravo pri zadnjih obronkih Haloz in je z ohranjenimi arheološkimi zapisi izrednega pomena za preučevanje vseh arheoloških zgodovinskih obdobj v Podravju in Republiki Sloveniji.

Arheološke raziskave je po naročilu investitorja Ministrstva za javno upravo RS izvajala arheološka ekipa ZVKDS, OE Maribor, Izpostava Ptuj, pod vodstvom Marije Lubšina - Tušek, univ. dipl. arheologinje, višje konservatorke. V ekipi so sodelovali univ. dipl. arheologi: Andrej Magdič, Marjana Tomanič - Jevremov in Marko Mele; dokumentalisti, tehniki: Vesna Bandelj, Nataša Svenšek, Duško Belič, Danilo Cvetko, Dejan Kovačič, Alenka Tušek in Vera Murko; ter delavci študenti s ptujskega, završkega in ormoškega območja. Videosnemanje raziskav je opravil Miran Harb, geodetske storitve podjetje Merilo, d. o. o., Ptuj, strojna dela Srečko Vrbnjak, s. p., Ptuj, polete z balonom za izdelavo fotodokumentacije iz zraka pa Branko Ambrožič, Balonarski klub Ptuj. Arheološki najdiščni arhiv se do končne strokovne obdelave nahaja na depozu ZVKDS, OE Maribor, Izpostava Ptuj.

Marija Lubšina - Tušek

Zavrč. Preliminarna interpretacija arheoloških ostalin na raziskovanem delu arheološkega najdišča Prodnica v letu 2007 pred širitvijo izgradnje mednarodnega mejnega prehoda v Zavrču. ZVKDS, OE Maribor, Izpostava Ptuj

278

*EŠD: predlog**Naselje: Zgornja Hajdina**Občina: Hajdina**Ime: Zgornja Hajdina – arheološko najdišče Gjače**Naslov: avtocesta Slivnica–Draženci**Področje: A**Obdobje: prazgodovina, rimsko obdobje*

Poročilo podaja rezultate arheološkega zavarovalnega izkopavanja na odseku trase avtoceste Slivnica–Draženci, na lokaciji Gjače, ki se je izvajalo od 6. do 30. junija 2007, na zemljiščih s parc. št. 316 del (nova 316/2), 317 del (nova 317/2), 318 del (nova 318/2), 319 del (nova 319/2), vse k. o. Hajdina. Arheološko najdišče Gjače je bilo odkrito leta 2006 ob ekstenzivnem arheološkem pregledu na trasi bodoče avtoceste Slivnica–Draženci (Poročilo o rezultatih ekstenzivnega arheološkega pregleda na AC SG01 Slivnica–Draženci, SAAS, Ljubljana, 2006). Nadaljnje arheološke raziskave, in sicer arheološki intra-site pregled v mreži in ročni izkop testnih jarkov, so nedvoumno potrdile obstoj arheološkega najdišča Gjače ter ga opredelile kot najdišče ruralnega naselja iz antičnega obdobja. Poročilo (Djurič, B., Tica, G., Plestenjak, A., Masaryk, R., Poročilo o rezultatih arheološkega pregleda na potencialnem najdišču Gjače, SAAS, Ljubljana, 2006) je podalo parametre za izvajanje arheološke raziskave dela arheološkega najdišča pred uničenjem znotraj predvidene trase nove avtoceste med profiloma P302 (km 15 + 050,00) in P304 (km 15 + 150,00). Velikost uničenja dela arheološkega najdišča Gjače znotraj trase avtoceste je bila 4000 m², v fazi arheološkega izkopavanja pa je bilo raziskanih 5991 m².

Arheološko najdišče Gjače se nahaja na polju južno od magistralne ceste Ptuj–Slovenska Bistrica, na zgornjepleistocenski dravski terasi. Zemljišča z ledinskim imenom Gjače imajo valovito površino, ki je odraz razgibane geološke osnove, prodnatih grebenov. Med temi se je pozneje kot poplavni sediment (ne kot sediment rečnega toka) odlagal pesek.

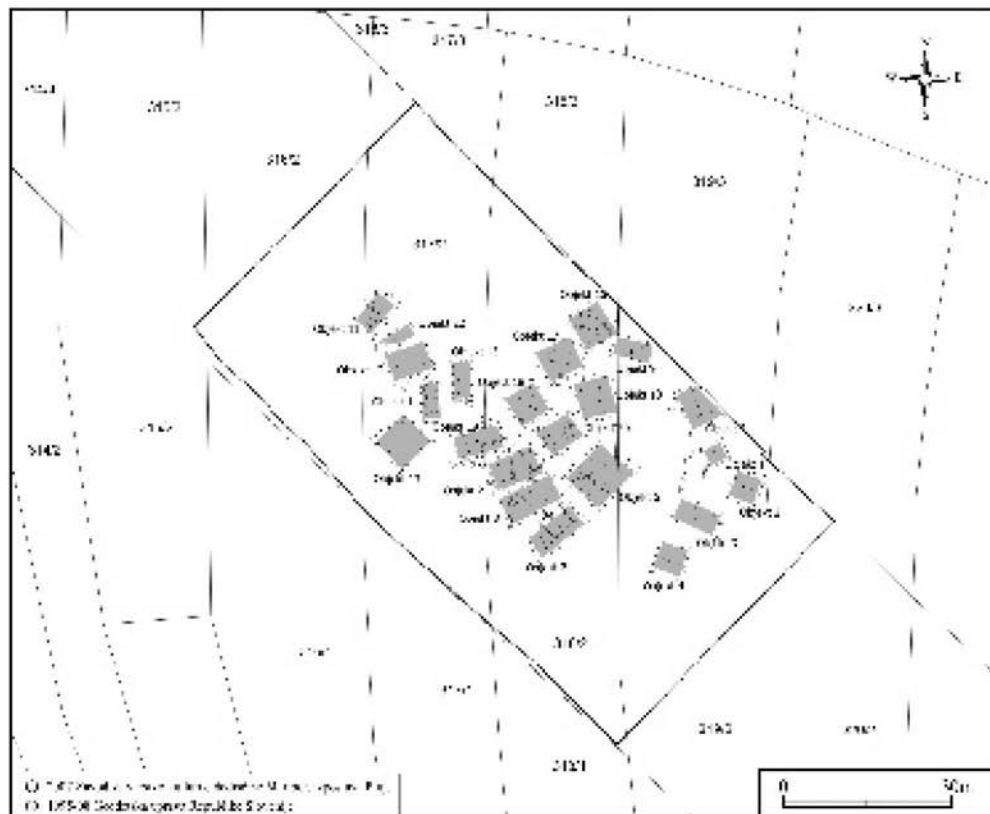
Kot je pokazal arheološki izkop, je celotna površina najdišča z oranjem poškodovana vsaj do globine 35 cm, ponekod je oranje poseglo celo v geološko osnovo. Ostanke nekdanjih naselbinskih struktur so precej poškodovani, ohranjeni so predvsem vkopi v geološko osnovo. Nekoliko boljše so ostanke kulturne plasti ohranjeni pod ornico na predelih z meljasto geološko osnovo, in sicer v kotanjah med prodnatimi dravskimi nasipi, kjer se je pokazala večja koncentracija

tako arheoloških struktur kot tudi keramičnih najdb iz prazgodovinskega in rimskega obdobja. Materialno gradivo v zemljini je večinoma v sekundarni legi, delno zaradi bolj ali manj kontinuirane poselitve, predvsem pa zaradi kmetijske obdelave tega prostora od srednjega veka naprej. Na podlagi stratifikacije najdišča in medsebojnih odnosov geoloških in kulturnih zemeljskih plasti ter drobnega gradiva v njih podajamo interpretacijo najdišča v štirih glavnih fazah – torej čas pred človekovo poselitvijo ter obdobja človeške poselitve in drugih antropogenih aktivnosti od konca bakrene oziroma zgodnje bronaste dobe do današnjega časa. Odkritih je bilo 663 arheoloških struktur, ki so se zaradi intenzivne kmetijske obdelave in s tem močnega uničenja stratigrafskih zapisov ohranile le še kot vkopi v geološki osnovi. Med vsemi odkritimi strukturami smo lahko skupine ohranjenih ostankov povezali v 24 objektov lesene stojkaste gradnje stanovanjske in/ali gospodarske namembnosti. Od teh jih je bilo v gotovostjo mogoče pripisati 5 prazgodovinskemu obdobju in 19 rimskemu času. Prazgodovinski objekti poleg drugačnih dimenzij od rimskih odstopajo tudi po usmeritvi. Znotraj ali zunaj objektov je bilo tudi več jam različnih dimenzij. Prvotnih hodnih površin ni bilo ugotoviti, drobno materialno gradivo pa je bilo prisotno in razpršeno v ornici (SE 001) ter v spodnjih plasteh (SE 002 in 003) vse do geološke podlage.

I. faza: V prvi, najstarejši fazi imamo opravka z geološkimi procesi, ki so potekali pred prvimi aktivnostmi ljudi na območju arheološkega najdišča Štuki. Predstavlja jo plast prod, mešanega z rjavim meljem (SE 004), ki ga je reka Drava odložila v končnih stadijih pleistocena. Prostore med njimi je zapolnil rjavordečkast melj z redkejšimi prodniki (SE 005), kar je posledica aluvialnih, holocenskih procesov.

II. faza: Predstavlja prvo človeško poselitev tega prostora v prazgodovinskem času, ki jo označuje pet naselbinskih objektov stojkaste gradnje dimenzij 7,7 x 4,3 m; 7,7 x 2,8 m; 8 x 4,65 m; do 8,47 x 5, 33 m ter z usmeritvijo sever–jug oziroma severozahod–jugovzhod. Koncentrirajo se v osrednjem zahodnem delu raziskanega prostora (objekti 14, 15, 22, 23, 24). V tem predelu je izražena tudi koncentracija keramičnih artefaktov, katerih tipološka neizrazitost otežuje natančnejšo časovno opredelitev naselbine; glede na njihovo tehnologijo pa najverjetneje datira v čas pozne bakrene in/ali zgodnje bronaste dobe. Kulturna plast, ki se je s poselitvijo formirala, je bila večinoma uničena ali premešana v času poznejše, rimskodobne poselitve.

ZGORNJA HAJDINA: Arheološko zaščitno izkopavanje v letu 2007 na trasi avtoceste Slivnica–Draženci na arheološkem najdišču Gjače. Ostaline prazgodovinske in rimske naselbine. Izvajalec ZVKDS, OE Maribor, Izpostava Ptuj

I
 II. faza: Tretjo fazo na najdišču predstavljajo ostanki rimskodobne naselbine, in sicer 19 objektov lesene stojkaste gradnje ter jarkaste strukture (SE 17, 18, 57). Objekti so različnih dimenzij (4,8 x 4,2 m; 6,2 x 5,6 m; 7,5 x 5,7 m; 9,1 x 5,4 m; 8,7 x 7,4 m; 10,9 x 7,3 m itd.), kažejo pa organizirano izgradnjo v smeri severovzhod–jugozahod. Nekatere stojke vsebujejo večje prodnike, ki so predstavljali oporo lesenim stebrom. Znotraj objekta 16 je bila detektirana tudi sled ognjišča. Med pretežno keramičnim gradivom izstopajo fragmenti svetlordeče žganih vrčev, krožnikov in sivočrno žganih loncev, okrašenih z metličenjem ter kosi sigilatnih posod.
 IV. faza: Četrto fazo najdišča predstavlja čas po opustitvi rimskodobne naselbine in vzpostavitev kmetijsko obdelovalne površine, kar okvirno determinirajo odlomki starejše novoveške lončenine. Tej fazi je pripisati tudi podolgovat jarek, preo-

stanek poljske ureditve oziroma način oranja med parcelnimi mejami (razgon). Rezultati raziskav novoodkritega arheološkega najdišča so izredno pomembni za interpretacijo intenzivnosti človekove poselitve ob koncu bakrene oziroma zgodnje bronaste dobe in urbanizacije podeželja jugozahodno od rimske Petovione. Arheološke raziskave je po naročilu investitorja Dars, d. d., Celje, izvajal Zavod za varstvo kulturne dediščine Slovenije, Območna enota Maribor, Izpostava Ptuj, pod vodstvom Marije Lubšina - Tušek, univ. dipl. arheologinje, višje konservatorke. V ekipi so sodelovali univ. dipl. arheologa Andrej Magdič in Marjana Tomanič - Jevremov; dokumentaristi: Vesna Bandelj, Nataša Svenšek in Duško Belič ter delavci študentje za ročne izkope s ptujskega območja. Snemanje z videokamero je opravil Miran Harb, geodetske storitve podjetje Merilo, d. o. o., Ptuj, strojna zemeljska dela pa

Srečko Vrbnjak, s. p., Ptuj. Arheološki najdiščeni arhiv se do končne strokovne obdelave nahaja v arheološkem depozitu ZVKDS, OE Maribor, Izpostava Ptuj.

Marija Lubšina - Tušek

279

EŠD: 6511

Naselje: **Zgornja Hajdina**

Občina: *Hajdina*

Ime: **rimska cesta Celeia–Poetovio**

Naslov: *avtocesta Slivnica–Draženci, najdišče*

Rimska cesta

Področje: *A*

Obdobje: *rimsko obdobje*

Poročilo podaja rezultate arheološkega zavarovalnega izkopavanja na odseku trase avtoceste Slivnica–Draženci, na lokaciji Rimska cesta, ki se je izvajalo od 16. do 30. oktobra 2007, na zemljiščih s parc. št. 309/67 del, 309/68 del, 309/69 del, 309/70 del, 334/2 del, 335/3 del, 336/1 del, 336/2 del, 336/3 del, 339/2 del, 348/3 del, 348/4 del, 349/3 del, 349/4, 351/1 del, 352 del, 353 del, 354/1 del, 355/2 del, 356/2 del, 357/2 del, 358/2 del, 359/3 del, 984/3 del, 986/3. vse k. o. Hajdina.

Arheološko najdišče Rimska cesta se nahaja na območju arheološkega spomenika Ptuj – rimska cesta Celeia–Poetovio, odkrito pa je bilo leta 2006 ob ekstenzivnem arheološkem pregledu na trasi bodoče avtoceste Slivnica–Draženci (Poročilo o rezultatih ekstenzivnega arheološkega pregleda na AC SG01 Slivnica–Draženci, SAAS, Ljubljana 2006). Nadaljnje arheološke raziskave – ročni izkop testnih jarkov – sicer niso mogle nedvoumno potrditi obstoja arheološkega najdišča, vendar pa je zaradi realne možnosti obstoja arheoloških antičnih ostalin ob rimski cesti (v preteklosti na tem območju odkriti ostanki zahodne nekropole Petovione in ustrinum) in sledov, ugotovljenih pri ekstenzivnem pregledu (fragment amfore), bilo predpisano arheološko zavarovalno izkopavanje. Poročilo (Djurić, B., Plestenjak, A., Masaryk, R., Poročilo o rezultatih arheološkega pregleda na potencialnem najdišču Rimska cesta, SAAS, Ljubljana, 2006) je podalo parametre za izvajanje arheološke raziskave v 10-metrskem pasu severno (sektor 2) in južno (sektor 1) ob obstoječi cesti Slovenska Bistrica–Ptuj (in rimski cesti) znotraj predvidene trase nove avtoceste in njenih priključkov. Predvidena in arheološko raziskana površina je bila 7000 m². Tri četrtine površine je

prekrivala gozdna vegetacija, skrajni jugovzhodni del izkopišča pa njivske površine. Najdišče se nahaja na zgornjepocheistocenski dravski terasi. Zaznamujejo jo prodnate sipine, med katerimi so se usedali pretežno peščeni poplavni sedimenti. Pred raziskavo je celotno površino sektorja 2 in dobri dve tretjini sektorja 1 prekrivala gozdna vegetacija, na vzhodni tretjini sektorja 1 pa so bile njivske površine. Zaradi teh okoliščin smo izvedbo arheoloških raziskav v dogovoru z investitorjem Dars, d. d., Celje in izvajalcem gradbenih del SCT Ljubljana izvajali v več etapah glede na dostopnost terena. Tako smo v prvi etapi raziskali vzhodni del sektorja 1. Pod ornico smo odkrili rimski žgan grob, ruševino in ostanke manjšega lesenega objekta funeralne narave in tik južno vzporedno potekajoč, od 0,6 do 1 m širok jarek, ki je verjetno označeval južno mejo zahodnega grobišča Petovione. Grobna jama (SE1) ovalne oblike v velikosti 1,7 x 1,1 m je bila vkopana od 0,30 do 1 m pod površino v prodno osnovo. V spodnji polovici grobne jame je bila položena žganina z žganimi človeškimi kostmi, železnimi žebličniki in odlomki več sivo in rdeče žganih posod, na zasipu groba pa odlomki amfore.

Le 4,5 m zahodno od groba smo v okrog šest metrov široki banjasti kotanji, od 0,7 do 1,10 m pod površino, odkopali ostanke rimskodobnega objekta stojkaste gradnje v velikosti 3 x 2,5 m. V objektu so bila tla v velikosti 2,2 x 1,5 m tlakovana s prodniki. Tlakovanje je prekrivala ruševinska plast sivorjave meljaste zemlje s precejšnjo količino lesne žganine in rimske lončenine (kosi rdeče žgane amfore, vrča, svetlordeče žgane čaše tankih sten in več sivo žganih loncev z metličastim ornamentom). Na severovzhodni strani je bil del plasti tudi rdeče ožgan, kar dodatno kaže na to, da je objekt uničil požar. Po dokumentiranju smo ostanke tal objekta odstranili in pod njimi našli slabo ohranjen rimski bronast novc.

Zahodneje od tega objekta, na območju gozdne površine v sektorju 1, arheoloških struktur niti najdb drobnega gradiva ni bilo zaslediti, izgubila pa se je tudi sled mejnega grobišnega jarka (presekala sta ga izkop manjše recentne deponije odpadkov in poljska pot). Dokumentirali smo le širšo rjavo meljasto peščeno plast, katere poglobitev je pokazala, da gre za paleostrugo manjšega vodotoka.

V severnem delu najdišča (sektor 2) sta bila pod plastjo gozdnega humusa odkrita dva vzporedna jarka. Širina jarkov je bila od 0,70 do 1 m, razdalja med njim pa od 5,6 do 7,4 m. V severnem jarku (SE 4) smo našli nekaj odlomkov rimske in odlomek prazgodovinske keramike. Mogoče je,

da gre za ostanke obcestnih jarkov rimske ceste Celeia–Poetovio, čeprav cestnega nasutja ni bilo več mogoče ugotoviti, kar pa gre pripisati močnim destrukcijam zemljišča (vzdolžni vzporedni prekopi za različne infrastrukturne kablovode, gozdna vegetacija, ki je bila večkrat odstranjvana, destrukcija ob širitvi gramoznice na vzhodnem predelu itd.).

Avtocesta Slivnica–Draženci pri arheološkem najdišču Rimska cesta (Zgornja Hajdina). Arheološko zavarovalno izkopavanje v letu 2007 (fototeka: ZVKDS OE Maribor, Izpostava Ptuj)

Odkrite arheološke strukture in najdbe sicer na močno poškodovanem delu najdišča so izredno pomembne, saj gre za ostaline in verjetno ožjo lokacijo glavne rimskodobne cestne vpadnice v Petovio (vsaj v njeni najstarejši fazi) in najzahodnejši rob oziroma začetek zahodnega petovionskega grobišča ob njej, ki ga nedvomno označuje lesen objekt stojkaste gradnje.

Arheološko zavarovalno izkopavanje je opravljala arheološka ekipa ZVKDS, OE Maribor, Izpostava Ptuj, pod vodstvom Marije Lubšina - Tušek. V

ekipi so sodelovali arheolog Andrej Magdič, dokumentalisti Vesna Bandelj, Nataša Svenšek in Duško Belič ter študenti s pruiskega območja za ročne izkope. Arheološki najdiščni arhiv se do končne strokovne obdelave nahaja v depozju Izpostave na Ptuj.

Marija Lubšina - Tušek

280

EŠD: predlog

Naselje: Zgornja Hajdina

Občina: Hajdina

Ime: Zgornja Hajdina – arheološko najdišče Srednica

Naslov: avtocesta Slivnica–Draženci, arheološko najdišče Srednica

Področje: A

Obdobje: eneolitik, bronasta doba, starejša in mlajša železna doba, rimsko obdobje

Poročilo podaja rezultate arheološkega zavarovalnega izkopavanja na odseku trase avtoceste Slivnica–Draženci, na lokaciji Srednica, ki se je izvajalo v dveh etapah od 9. oktobra 2006 do 15. maja 2007, na delu zemljišč s parc. št. 606/21 (nova 606/32), 606/22 (nova 606/33), 606/23 (nova 606/34), 606/24 (nova 606/35), 606/25 (nova 606/36), 606/26 (nova 606/37), 606/27 (nova 606/38), 606/28 (nova 606/40), 606/29 (nova 606/42), 606/31 (nova 606/44), 616/1 (nova 616/11), 616/7, 616/8, 616/12, 621/30 (nova 621/108), 621/31 (nova 621/110), 621/32 (nova 621/112), 621/60 (nova 621/114), 621/80 (nova 621/115), 621/83 (nova 621/116), 621/86 (nova 621/117), 621/98 (nova 621/119), 623/2 (nova 623/3), vse k. o. Hajdina, in 233 (nova 233/1, 2), 234 (nova 234/1, 2), 235 (nova 235/1, 2), 236 (nova 236/1), 237 (nova 237/1), 238 (nova 238/1), 239 (nova 239/1), 240 (nova 240/1), 241 (241/1), 242 (nova 242/4), vse k. o. Draženci.

Arheološko najdišče Srednica je bilo odkrito leta 2006 ob ekstenzivnem arheološkem pregledu na trasi bodoče avtoceste Slivnica–Draženci (Poročilo o rezultatih ekstenzivnega arheološkega pregleda na AC SG01 Slivnica–Draženci, SAAS, Ljubljana, 2006). Nadaljnje arheološke raziskave, in sicer arheološki intra-site pregled v mreži in ročni izkop testnih jarkov, so nedvoumno potrdile obstoj arheološkega najdišča Srednica ter ga opredelile kot najdišče ruralnega naselja iz prazgodovinskega in antičnega obdobja. Poročilo (Djurić, B., Pintér, I., Plestenjak, A., Masaryk, R., Poročilo o rezultatih arheološkega pregleda

na potencialnem najdišču Srednica, SAAS, Ljubljana, 2006) je podalo parametre za izvajanje arheološke raziskave dela arheološkega najdišča pred uničenjem znotraj predvidene trase nove avtoceste med profiloma P338 (km 16 + 850,00) in P354 (km 17 + 650,00). Predvidena velikost uničenja dela arheološkega najdišča je bila 56.534 m², v fazi arheološkega izkopavanja pa je bilo raziskanih 65.899 m². Kvadratura se je povečala zaradi dodatnih arheoloških raziskav med profili P883 in P 888 ter P12 do P16 na skrajnem vzhodnem delu najdišča, tik zahodno ob krajevni cesti Zgornja Hajdina–Draženci. Arheološko najdišče Srednica se nahaja na polju, južno od železniške proge Pragersko–Ptuj na zgornjepleistocenski dravski terasi. Zemljišča imajo komaj zaznavno valovito površino, ki je odraz razgibane geološke osnove prodnatih grebenov, med katerimi se je kot poplavni sediment odlagal pesek (Verbič, Tomaž, Poročilo o geološkem ogledu arheoloških izkopavanj na najdišču Srednica, 2006).

Arheološki izkop je pokazal, da so stratigrafski zapisi na celotni površini najdišča (v dolžini 875 m) precej uničeni zaradi bolj ali manj kontinuirane poselitve in drugih aktivnosti, predvsem pa intenzivne kmetijske obdelave polja od srednjega veka naprej in da so se arheološke strukture (odkritih je bilo 3159) ohranile le še kot vkopi v geološki osnovi. Nekoliko bolje so ostanke kulturnih plasti ohranjeni na predelih s peščeno meljasto geološko osnovo med prodnatimi dravskimi nasipi, kjer se je pokazala večja koncentracija tako arheoloških struktur kot tudi drobnega materialnega gradiva, ki je bilo najdeno večinoma v sekundarni legi. Na podlagi stratifikacije najdišča in medsebojnih odnosov geoloških in kulturnih zemeljskih plasti ter drobnega gradiva v njih podajamo interpretacijo najdišča v sedmih glavnih kronoloških fazah, ki se pojavljajo na različnih delih raziskanega prostora, delno pa se tudi vertikalno prekrivajo.

I. faza: V prvi, najstarejši fazi imamo opravka z geološkimi procesi, ki so potekali pred prvimi aktivnostmi ljudi na območju najdišča. Predstavljajo jo nasipi proda v podolgovatih grebenih, ki ga je Drava odložila v končnih stadijih pleistocena in zgodnjem holocenu. Med prodnimi grebeni so se v banjastih kotanjah kot posledica holocenskih aluvialnih procesov odložile plasti peskov in rumenorjavega melja, kjer so se formirala tla, kot kažejo raziskave Ptujsko-dravskega polja v zadnjih letih, ugodna za postavitev človeških bivališč od najstarejših obdobij naprej.

II. faza: Obravnavani prostor je človek prvič poselil ob koncu neolitika oziroma v času eneolitika. Iz tega obdobja se je na vzhodnem delu najdišča, na

robu draženske terase ohranilo več jam in 6 bivalnih objektov stojkaste gradnje velikosti od 4,2 x 3,7 m do 6,1 x 4,2 m. Štirje manjši objekti so imeli večino tal v notranjosti poglobljeno, dva večja, od katerih eden kaže dvoprostorno ureditev, pa sta imela v notranjosti poglobitve manjših dimenzij. Predvsem v notranjosti objektov je bila najdena večja količina odlomkov keramičnega posodja, loncev, globokih skled in amfor iz glinenih mas, žganih v svetlordečih in rjavosivih odtenkih, ter okraši v tehniki vrezovanja in vtiskovanja v snopih.

Nekaj posamičnih odlomkov tovrstne lončenine je bilo najdenih tudi na zahodnem delu izkopišča, kar nakazuje intenzivno izrabo okoliškega prostora v tem času.

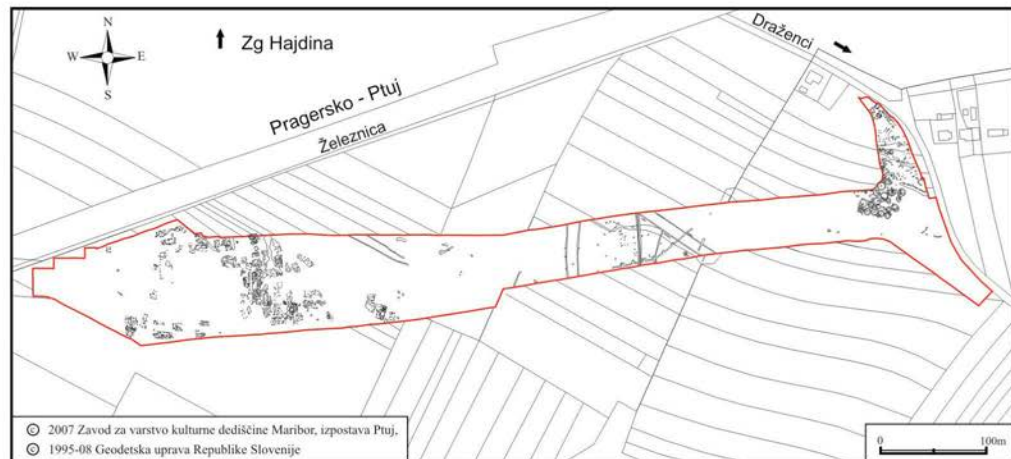
III. faza: Predstavljata jo dve kulturni jami (SE 2768, 2769) v velikosti 3,8 x 2,9 in 3,9 x 1,3 m, verjetno del bivalnega objekta in severovzhodno od njega potekajoča paleostruga manjšega vodotoka. V osrednjem južnem delu raziskanega dela najdišča odkrite arheološke strukture, v katerih so bili najdeni odlomki sivočrno žganih posod, okrašenih z mrežasto prevlečenim barbotinom na zunanjem ostenju, datirajo v zgodnjo bronasto dobo.

IV. faza: Definirajo jo ostanke starejše železnodobne naselbine (približno 23 objektov lesene stojkaste gradnje, vodnjak in peč) v zahodnem delu raziskanega prostora in grobišča z žganimi grobovi, obdanimi s krožnimi jarki v premeru od 4,5 do 8,6 m (27 nizkih gomil z obodnim jarkom?) v vzhodnem delu, pred robom dražensko-zgornjehajdinske terase.

V. faza: To je čas mlajše železne dobe, ki jo predstavljajo najdbe vkopov štirih keltskih grobov (3 skeletni in 1 žgan z mečem v nožnici) v obrobje grobiščnih, starejšezelznodobnih struktur. Na podlagi pridakov keramičnega posodja, železnih, bronastih in srebrnih predmetov osebne noše in železnega orožja datirajo v obdobje Lt B2.

VI. faza: Predstavljajo jo najdbe rimskega žganega groba iz zgodnejšega rimskega obdobja, sledovi rimske ceste v smeri severozahod–jugovzhod v osrednjem delu raziskanega prostora in najdbe ostalin iz rimskodobne naselbine iz lesenih, stojkasto grajenih objektov, skoncentriranih na zahodnem (približno 58 objektov) in na skrajno vzhodnem delu odkopanega najdišča (7 objektov). Prvo vrednotenje naselbinskih struktur na zahodnem delu najdišča kaže, da gre za večjo urbano zasnovano z razporeditvijo stavbišč ob glavnih dostopnih poteh (ulicah), ki so jih utrjevali s prodniki in prodom.

Zgornja Hajdina. Prostor arheološkega zavarovalnega izkopavanja in arheoloških struktur, na trasi avtoceste Slivnica–Draženci, na arheološkem najdišču Srednica. Izvajalec ZVKDS, OE Maribor, Izpostava Ptuj, 2007

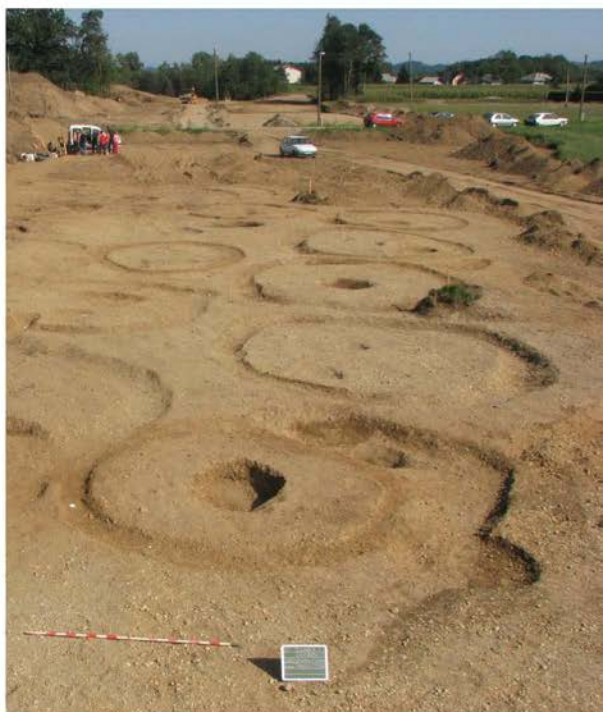
VII. faza: Predstavlja čas po opustitvi rimskodobne naselbine in vzpostavitev kmetijskoobdelovalne površine, kar okvirno determinirajo odlomki starejše novoveške lončenine, cela vrsta manjših ali večjih vkopov (repnice). V osrednjem delu so bile detektirane tudi jarkovne strukture, ki so bile na enakomernih razdaljah zankasto zalomljene in so ostanek vojaškega poligona iz 19. in začetka 20. stoletja.

Odkrito in v delu pred izgradnjo avtoceste Slivnica–Draženci raziskovano multiperiodno arheološko najdišče je izrednega pomena za interpretacijo poselitve in aktivnosti na tem delu Dravskega polja skozi arheološkozgodovinski čas.

Arheološke raziskave je po naročilu investitorja Dars, d. d., Celje izvajal Zavod za varstvo kulturne dediščine Slovenije, Območna enota Maribor, Izpostava Ptuj, pod vodstvom Marije Lubšina - Tušek, univ. dipl. arheologinje, višje konservatorke. V ekipi so sodelovali univ. dipl. arheologi Mitja Pergar, Jasmina Majcen, Andrej Magdič, Iva Ciglar in Marjana Tomanič – Jevremov; dokumentaristi: Vesna Bandelj, Nataša Svenšek, Duško Belič, Marjaž in Ivi Tušek, Danilo Cvetko, Renata Peršuh in Alenka Tušek; ter delavci študentje za ročne izkope s pruijsko–ormoškega območja. Snemanje z videokamero je opravil Miran Harb, geodetske storitve podjetje Merilo, d. o. o., Ptuj, strojna zemeljska dela pa Srečko Vrbnjak, s. p., Ptuj. Arheološki najdiščni arhiv se do končne strokovne obdelave nahaja v arheološkem depozu ZVKDS, OE Maribor, Izpostava Ptuj.

Marija Lubšina – Tušek

Zgornja Hajdina. Odkopane jarkaste grobiščne strukture, nekatere z ohranjeno središčno grobno jamo iz starejše železne dobe na vzhodnem delu arheološkega najdišča Srednica, na trasi avtoceste Slivnica–Draženci. Arheološko zavarovalno izkopavanje ZVKDS, OE Maribor, Izpostava Ptuj, 2007. Pogled z zahoda (foto: A. Magdič)

Zgornja Hajdina. Predmeti iz žganega keltskega groba 9, odkritega v vzhodnem delu arheološkega najdišča Srednica, na trasi avtoceste Slivnica–Draženci v letu 2007. Iz fototeke: ZVKDS, OE Maribor, Izpostava Ptuj)

281

EŠD: predlog

Naselje: Zgornja Hajdina

Občina: Hajdina

Ime: Zgornja Hajdina – arheološko najdišče Štuki

Naslov: avtocesta Slivnica–Draženci

Področje: A

Obdobje: bronasta doba, rimsko obdobje

Poročilo podaja rezultate arheološkega zavarovalnega izkopavanja na odseku trase avtoceste Slivnica–Draženci, na lokaciji Štuki, ki se je izvajalo od 17. 5. do 19. 6. 2007 na zemljiščih s parc. št. 124/2, 124/3 del (nova 124/18), 124/5 del (nova 124/19), 124/7 del (nova 124/20), 124/8, 124/12 del (nova 124/22,23), 124/15 del (nova 124/24), 124/16 del (nova 124/25), vse k. o. Hajdina.

Arheološko najdišče Štuki je bilo odkrito leta 2006 ob ekstenzivnem arheološkem pregledu na trasi bodoče avtoceste Slivnica–Draženci (Poročilo o rezultatih ekstenzivnega arheološkega pregleda na AC SG01 Slivnica–Draženci, SAAS, Ljubljana, 2006). Nadaljnje arheološke raziskave, in sicer arheološki intra-site pregled v mreži in ročni izkop testnih jarkov, so nedvoumno potrdile obstoj arheološkega najdišča Štuki ter ga opredelile kot najdišče ruralnega naselja iz antičnega obdobja. Poročilo (Djurič, B., Tica, G., Plestenjak, A., Masaryk, R., Poročilo o rezultatih arheološkega pregleda na potencialnem najdišču Štuki, SAAS, Ljubljana, 2006) je podalo parametre za izvajanje arheološke raziskave dela arheološkega najdišča pred uničenjem znotraj predvidene trase nove avtoceste med profiloma P328 (km 16 + 350,00) in

P332 (km 16 + 550,00). Velikost uničenja dela arheološkega najdišča Štuki znotraj trase AC je bila 10.000 m², v fazi arheološkega izkopavanja pa je bilo raziskanih 14.116 m².

Arheološko najdišče Štuki se nahaja na polju tik severno ob regionalni cesti Zg. Hajdina–Ptujjska Gora, na zgornjpleistocenski dravski terasi. Zemljišča z ledinskim imenom Štuki imajo komaj zaznavno valovito površino, ki je odraz razgibane geološke osnove, prodnatih grebenov. Ti so rezultat aluvialnega odlaganja in premikanja v predholocenskih obdobjih na prostoru zgornjpleistocenske dravske terase. Drava je kot prepletajoča se reka ob višku glaciala in deglaciaciji naplavila ogromne količine proda, pri čemer je bilo prevladujoče nasipavanje v obliki vzdolžnih (longitudinalnih – glede na smer rečnega toka) prodnatih sipin. Vrhovi sipin so povsod prodnati, na dnu teh sipin pa se je pozneje kot poplavni sediment (ne kot sediment rečnega toka) odlagal pesek (Verbič, Tomaž, Poročilo o geološkem ogledu arheoloških izkopavanj na najdišču Štuki, 2006. Arhiv ZVKDS, OE Maribor, Izpostava Ptuj). Glede na razmere v predgorju Vzhodnih Alp in tudi v predgorju Julijskih Alp se lahko geološki nastanek zgornjpleistocenske dravske terase datira v obdobje 15.000–20.000 pred sedanostjo (Verbič, Tomaž, Poročilo o geološkem ogledu arheoloških izkopavanj na najdišču Srednica, 2006. Arhiv ZVKDS, OE Maribor, Izpostava Ptuj).

Kot je pokazal arheološki izkop, je celotna površina najdišča s oranjem poškodovana vsaj do globine 35 cm, ponekod je oranje poseglo celo v geološko osnovo. Ostanke nekdanjih naselbinskih struktur so precej poškodovani, ohranjeni so predvsem vkopi v geološko osnovo. Nekoliko bolje so ostanke kulturne plasti ohranjeni pod ornico na predelih z meljasto geološko osnovo, in sicer v kotanjah med prodnatimi dravskimi nasipi, kjer se je pokazala večja koncentracija tako arheoloških struktur kot tudi keramičnih najdb iz prazgodovinskega in rimskega obdobja. Materialno gradivo v zemljini je večinoma v sekundarni legi, delno zaradi bolj ali manj kontinuirane poselitve, predvsem pa zaradi kmetijske obdelave tega prostora od srednjega veka naprej. Na podlagi stratifikacije najdišča in medsebojnih odnosov geoloških in kulturnih zemeljskih plasti ter drobnega gradiva v njih podajamo interpretacijo najdišča v štirih glavnih fazah – torej čas pred človekovo poselitvijo ter obdobja človeške poselitve in drugih antropogenih aktivnosti od bronaste dobe do današnjega časa. Odkritih je bilo 768 arheoloških struktur, ki so se zaradi intenzivne kmetijske obdelave in

s tem močnega uničenja stratigrafskih zapisov ohranile le še kot vkopi v geološki osnovi. Med vsemi odkritimi strukturami smo lahko skupine ohranjenih ostankov povezali v 35 objektov lesene stojkaste gradnje stanovanjske in/ali gospodarske namembnosti. Od teh je bilo z gotovostjo mogoče pripisati le 5 prazgodovinskemu obdobju in 11 rimskemu času. Drugi zaradi uničenih stratigrafskih podatkov lahko pripadajo tako prvemu kot drugemu obdobju, čeprav bi jih morebiti glede na količinski odnos med prazgodovinskimi in antičnimi najdbami in pa fizionomijo arhitekture lahko več opredelili v antični čas.

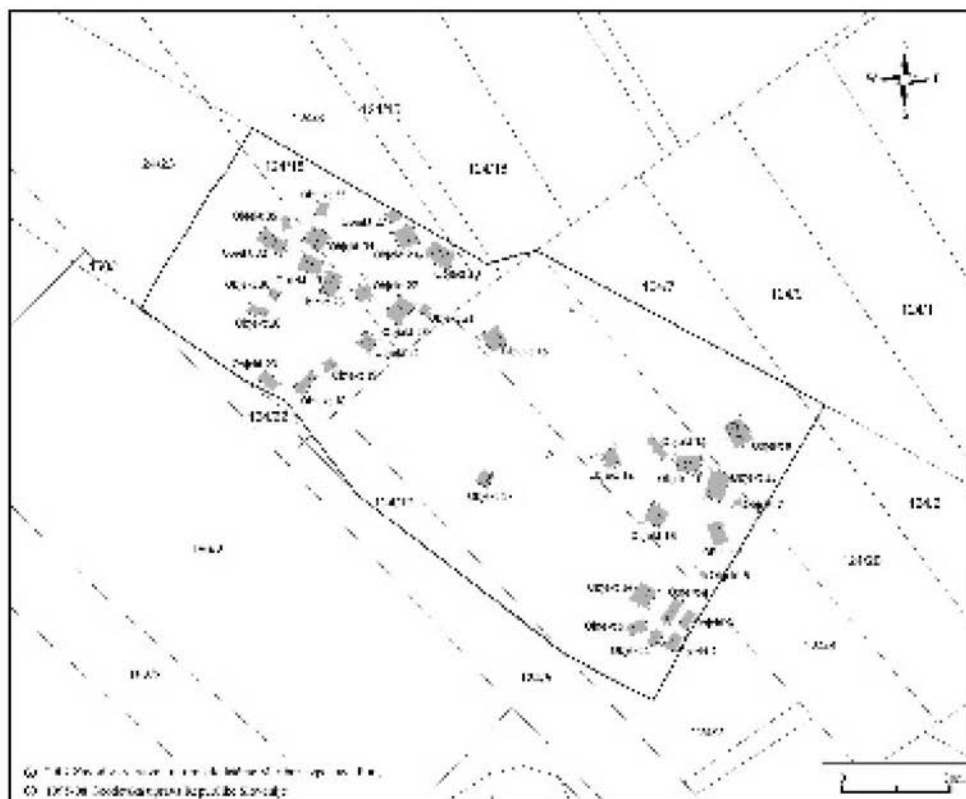
I. faza: V prvi, najstarejši fazi imamo opravka z geološkimi procesi, ki so potekali pred prvimi aktivnostmi ljudi na območju arheološkega najdišča Štuki. Predstavlja jo plast proda, mešanega z rjavim sprijetim pečenim meljem (SE 004), in plast proda, mešanega z rumenorjavim sprijetim peščenim meljem (SE 005), ki jih je reka Drava odložila v končnih stadijih pleistocena. Prostore med njima je v času pred človekovo poselitvijo zapolnila plast sprijetega sverlorjavega peščenega melja (SE 003), kar je posledica aluvialnih, holocenskih procesov.

II. faza: Raziskani prostor, nedaleč od roba najstarejše dravske terase, je človek prvič poselil v času bronaste dobe. Iz tega časa se nam je ohranilo vsaj pet manjših naselbinskih objektov stojkaste gradnje dimenzij od 2,5 x 4,3 do 5,3 x 5,9 m, ki se koncentrirajo tako v severozahodnem in jugovzhodnem delu raziskanega prostora. V teh predelih je izražena tudi koncentracija keramičnih artefaktov, katerih tipološke značilnosti kažejo na dolgotrajnejšo poselitve od srednje do pozne bronaste dobe. Kulturna plast, ki se je tvorila v času bronaste dobe, je bila večinoma uničena ali premešana v času poznejše, rimskodobne poselitve. Izjemna je plast rjavega sprijetega melja s prazgodovinsko keramiko (SE 006), ki smo jo detektirali na nekaterih mestih v severozahodnem delu izkopnega polja, na prostoru nekoliko globlje kotanje med dvema prodnima grebenoma.

III. faza: Ob koncu bronaste dobe je naselbina na Štukih zamrla. Prostor je bil nato poseljen šele v rimskem obdobju. Število naselbinskih objektov in količina drobnega gradiva kažejo na precej intenzivnejšo poselitve v primerjavi z bronastodobno. Iz tega časa je ohranjenih vsaj 11 naselbinskih objektov stojkaste gradnje dimenzij od 2,8 x 3,8 do 5,7 x 9,1 m. Na podlagi prve analize keramičnega gradiva, pri čemer po kvaliteti izstopajo odlomki sigilatnih posod, smemo III. poselitveno fazo datirati v čas 2. in 3. stoletja.

ZGORNJA HAJDINA: Arheološko zaščitno izkopavanje v letu 2007 na trasi avtoceste Slivnica–Draženci na arheološkem najdišču Štuki. Ostaline prazgodovinske in rimske naselbine. Izvajalec ZVKDS, OE Maribor, Izpostava Ptuj

IV. faza: Četrto fazo najdišča predstavlja čas po opustitvi rimskodobne naselbine in vzpostavitve kmetijske obdelovalne površine, kar okvirno determinirajo odlomki starejše novoveške lončenine.

Arheološke raziskave je po naročilu investitorja Dars, d. d., Celje izvajal Zavod za varstvo kulturne dediščine Slovenije, Območna enota Maribor, Izpostava Ptuj, pod vodstvom Marije Lubšina - Tušek, univ. dipl. arheologinje, višje konservatorke. V ekipi so sodelovali univ. dipl. arheologa Andrej Magdič in Marjana Tomanič - Jevremov; dokumentaristi: Vesna Bandelj, Nataša Švenšek, Duško Belič in Matjaž Tušek; ter delavci študentje za ročne izkope s ptujškega območja. Snemanje z videokamero je opravil Miran Harb, geodetske storitve podjetje Merilo, d. o. o., Ptuj, strojna zemljska dela pa Srečko Vrbnjak, s. p., Ptuj. Arheološki najdiščni arhiv se do končne strokovne obdelave nahaja v arheološkem depozitu ZVKDS, OE Maribor, Izpostava Ptuj.

Marija Lubšina - Tušek

282

EŠD: predlog

Naselje: Zgornja Hajdina

Občina: Hajdina

Ime: Zgornja Hajdina – arheološko najdišče Za vrtom

Naslov: avtocesta Slivnica–Draženci, najdišče Njiverce

Področje: A

Obdobje: prazgodovina, rimsko obdobje

Poročilo podaja rezultate arheološkega zavarovalnega izkopavanja na odseku trase avtoceste Slivnica–Draženci, na lokaciji Njiverce, ki se je izvajalo od 26. maja do 29. junija 2007 na zemljiščih s parc. št. 189 del (nova 189/1), 209/1 del (nova 209/3), 257/1 del (nova 257/4), 257/2, 257/3, 295/2 (nova 295/5), 296/2 (nova 296/4), 297/1 (nova 297/2) in 300, vse k. o. Hajdina. Arheološko najdišče je bilo odkrito pod najdiščno oznako Njiverce leta 2006 ob ekstenzivnem

arheološkem pregledu na trasi bodoče avtoceste Slivnica–Draženci (Poročilo o rezultatih ekstenzivnega arheološkega pregleda na AC SG01 Slivnica–Draženci, SAAS, Ljubljana, 2006). Nadaljnje arheološke raziskave, in sicer arheološki intra-site pregled v mreži in ročni izkop testnih jarkov, so nedvoumno potrdile obstoj arheološkega najdišča Njiverce ter ga opredelile kot najdišče ruralnega naselja iz antičnega obdobja. Poročilo (Djurić, B., Tica, G., Plestenjak, A., Masaryk, R., Poročilo o rezultatih arheološkega pregleda na potencialnem najdišču Njiverce, SAAS, Ljubljana, 2006) je podalo parametre za izvajanje arheološke raziskave dela arheološkega najdišča pred uničenjem znotraj predvidene trase nove avtoceste med profili P309 (km 15 + 400,00) in P311 (km 15 + 500,00) ter profili P313 (km 15 + 600,00) in P315 (km 15 + 700,00). Velikost uničenja dela arheološkega najdišča znotraj trase avtoceste je bila 12.628 m², v fazi arheološkega izkopavanja pa je bilo raziskanih 20.258 m².

Arheološko najdišče se nahaja na polju severno in južno od krajevne ceste Njiverce–Zgornja Hajdina, na zgornjepleistocenski dravski terasi. Zemljišča imajo rahlo valovito površino, ki je odraz razgibane geološke osnove, prodnatih grebenov, med katerimi se je kot poplavni sediment (ne kot sediment rečnega toka Drave) odlagal pesek.

Kot je pokazal arheološki izkop, je celotna površina najdišča z oranjem poškodovana vsaj do globine 35 cm, ponekod je oranje poseglo celo v geološko osnovo. Ostanke nekdanjih naselbinskih struktur so precej poškodovani, ohranjeni so predvsem vkopi v geološko osnovo. Nekoliko bolje so ostanke kulturne plasti ohranjeni pod ornico na predelih z meljasto geološko osnovo, in sicer v kotanjah med prodnatimi dravskimi nasipi, kjer se je pokazala večja koncentracija tako arheoloških struktur kot tudi keramičnih najdb iz prazgodovinskega in rimskega obdobja. Materialno gradivo v zemljini je večinoma v sekundarni legi, delno zaradi bolj ali manj kontinuirane poselitve, predvsem pa zaradi kmetijske obdelave tega prostora od srednjega veka naprej. Na podlagi stratifikacije najdišča in medsebojnih odnosov geoloških in kulturnih zemeljskih plasti ter drobnega gradiva v njih podajamo interpretacijo najdišča v treh glavnih fazah – torej čas pred človekovo poselitvijo ter obdobja človeške poselitve in drugih antropogenih aktivnosti od bronaste dobe do današnjega časa. Odkritih je bilo 345 arheoloških struktur, ki so se zaradi intenzivne kmetijske obdelave in s tem močnega uničenja stratigrafskih zapisov ohranile le še kot vkopi v geološki osnovi. Med

vsemi odkritimi strukturami smo lahko skupine ohranjenih ostankov povezali v 10 objektov lesene stojkaste gradnje stanovanjske in/ali gospodarske namembnosti. Od teh je bilo glede na stratigrafske podatke pripisati 2 prazgodovinskemu obdobju in 8 rimskemu času. Prvotnih hodnih površin ni bilo ugotoviti, drobno materialno gradivo pa je bilo prisotno in razpršeno v ornici (SE 001) ter v spodnjih plasteh (SE 002 in 003) vse do geološke podlage.

I. faza: V prvi, najstarejši fazi imamo opravka z geološkimi procesi, ki so potekali pred prvimi aktivnostmi ljudi. Fluvialni procesi ob koncu pleistocena so prodnate dravske nanose oblikovali v valovito površino z izrazito prodnatimi vrhovi grebenov (SE 004). Ciklične poplave Dravskega polja v času holocena so poglobitve med prodnimi grebeni zapolnjevale s peščenimi nanosi (SE 005, 011, 012).

II. faza: Predstavlja najstarejše sledove človekove aktivnosti na obravnavanem prostoru, ki jo označujejo ostanek kulturne plasti (SE 006) in dva objekta stojkaste gradnje v velikosti 3,5 x 3,5 m in 6,5 x 5,5 m z usmeritvijo severozahod–jugovzhod (objekta 4 in 5). Večja koncentracija najdb keramičnih artefaktov se je pokazala prav na območju objektov v zahodnem delu sektorja 1 in v rdečkastorjavem peščeno meljastem sedimentu (SE 010) naravne kotanje v vzhodnem delu sektorja 2. Posamezni fragmenti lončenine so bili najdeni razpršeni skoraj na celotni raziskovani površini, po čemer je sklepati o dobršnem uničenju ostalin v poznejšem času. Na podlagi tipološke primerjave močno fragmentarno ohranjene lončenine in tehnologije izdelave je to fazo datirati v obdobje mlajše bronaste dobe.

III. faza: Tretjo fazo na najdišču predstavljajo ostanke rimskodobne naselbine, ki jo na podlagi stratigrafskih podatkov ter najdb keramičnega, steklenega in novčnega gradiva datiramo v čas 2. in 3. stoletja. Poleg kulturnih plasti (SE 002, 003) o poselitvi pričajo ostanke osmih lesenih objektov stojkaste gradnje v velikosti od 5 x 3,5 m do 7,5 x 5 m. Opazno je grupiranje objektov, vendar je verjetneje, da je vzrok za tovrstno sliko popolno uničenje delov naselbine z intenzivno kmetijsko obdelavo v novejšem času.

Rezultati raziskav novo odkritega arheološkega najdišča so izredno pomembni za interpretacijo intenzivnosti človekove poselitve v času bronaste dobe in urbanizacijo podeželja jugozahodno od rimske Petovionce.

Arheološke raziskave je po naročilu investitorja Dars, d. d., Celje izvajal Zavod za varstvo kulturne dediščine Slovenije, Območna enota Mari-

bor, Izpostava Ptuj, pod vodstvom Marije Lubšina - Tušek, univ. dipl. arheologinje, višje konservatorke. V ekipi so sodelovali univ. dipl. arheologa Andrej Magdič in Marjana Tomanič - Jevremov; dokumentaristi: Vesna Bandelj, Nataša Svenšek, Vanja Jevremov, Ivi Tušek, Duško Belič in Dejan Kovačič; ter delavci študentje za ročne izkope s ptujskega in ormoškega območja. Snemanje z videokamero je opravil Miran Harb, geodetske storitve podjetje Merilo, d. o. o., Ptuj, strojna zemeljska dela pa Srečko Vrbnjak, s. p., Ptuj. Arheološki najdiščni arhiv se do končne strokovne obdelave nahaja v arheološkem depozitu ZVKDS, OE Maribor, Izpostava Ptuj.

Marija Lubšina - Tušek

ZGORNJA HAJDINA: Arheološko zaščitno izkopavanje je letu 2007 na evidentiranem najdišču Njiverce na trasi avtoceste Slivnica–Draženci. Višinski posnetek raziskanega prostora na najdišču. Slikano z juga (fototeka: ZVKDS, OE Maribor, Izpostava Ptuj)

283

EŠD: 6484

Naselje: Zgornja Hajdina

Občina: Hajdina

Ime: Zgornja Hajdina – arheološko najdišče Zgornja Hajdina

Naslov: parc. št. 46/1, k. o. Hajdina

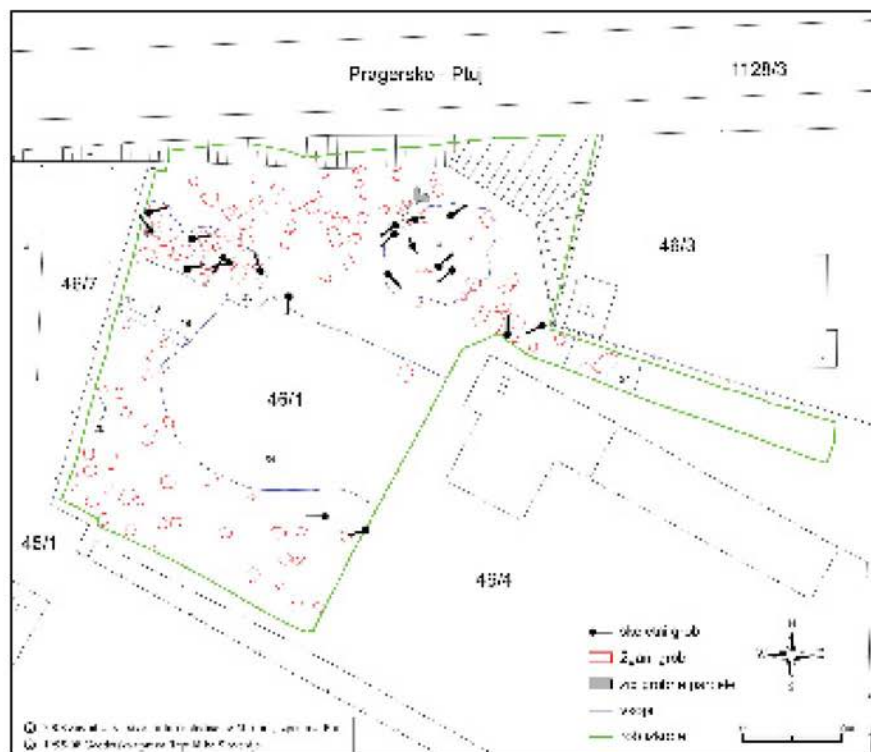
Področje: A

Obdobje: rimsko obdobje

V času od 21. februarja do 16. marca 2007 je arheološka ekipa ZVKDS, OE Maribor, Izpostava Ptuj, opravila arheološko zavarovalno izkopavanje na zemljišču s parc. št. 46/1, k. o. Hajdina na

Zgornji Hajdini, v skladu s kulturnovarstvenimi pogoji k projektni dokumentaciji za izgradnjo poslovno-stanovanjskega objekta. Zemljišče se nahaja na zgornjihajdinski dravski terasi tik južno ob cesti Pragersko–Ptuj in tudi južno od poteka rimske ceste (via publica) Celeia–Poetovio. Zemljišče je bila njivska površina, pred časom spremenjena v travnik. Geološko osnovo predstavljata prod in pesek, ki ga je Drava nasula v zgornjem pleistocenu (Verbič, T., Geološka karta Ptujja in okolice. 2001 – Arhiv ZVKDS, OE Maribor, Izpostava Ptuj). Pri odkopu se je ponekod že takoj pod ornico pokazala široka prodnata površina v smeri SZ–JV, ki je na jugovzhodni strani parcele prehajala v nižje ležeč rumenorjav peščen melj. Razgibana geološka osnova je pogojevala rahlo valovito površino zemljišča, ki so jo dodatno preoblikovale izraba zemljišča in vkopane strukture v rimskem času ter različne aktivnosti v novoveškem času. Prvo aktivnost ljudi na raziskovanem delu najdišča predstavljajo vkopi (SE 6, 33, 34, 54) v prodnati podlagi različnih velikosti (v premeru od 8 do 11 m, največji v velikosti 18 x 25 m) in do 1,5 do 2,5 m globoko pod površino. Glede na stratifikacijo plasti in drobnega arheološkega gradiva znotraj največjega vkopa (SE 54) je njihov nastanek povezati z eksploatacijo gramozu za gradbene namene že v zgodnejšem rimskem času, povezane verjetno z izgradnjo cestišč in drugih objektov. Drugo fazo predstavlja uporaba zemljišča za grobišče, ki se je širilo najprej v severnem delu, bližje rimski cesti, nato pa tudi proti jugu, preko poglobitve oziroma ostanka velike gramoznice (SE 54). Najdenih je bilo 122 žganih grobov, ki jih pridani predmeti in novčne najdbe postavljajo v čas od konca 1. do 3. stoletja, in 20 skeletnih pokopov iz časa 3. in 4. stoletja. V severovzhodnem delu je bil dokumentiran ostanek temelja grobne parcele, zidan iz dravskih prodnikov, v osrednjem severnem delu pa marmorni cipus, element nadgrobne grobiščne arhitekture. V zahodnem delu izkopišča se je pokazala tudi linija pravokotnih struktur v velikosti od 0,95 do 3,2 m, plitvo vkopanih še v geološki osnovi od 0,5 do 0,15 m. Razlagati bi jo bilo mogoče kot južno mejo od 3 do 4 m široke grobiščne poti, v smeri zahod–vzhod, ki je razmejevala severni in južni del grobišča in omogočala dostop do grobov, vendar le do roba, takrat verjetno z vegetacijo zarasle gramozne jame (SE 54). Vkopov grobov namreč razen v njenem robu ni bilo zaslediti. Nadaljnja strokovna analiza izkopanih grobiščnih najdb in struktur bo vsekakor pomembno prispevala k poznavanju zahodnega grobišča Petovione, posredno pa tudi njene populacije na njenem zahodnem mestnem predelu.

ZGORNJA HAJDINA: Prostorska umestitev arheološkega izkopišča in arheoloških najdb na parc. št. 46/1, k. o. Hajdina. Arheološko zavarovalno izkopavanje ZVKDS, OE Maribor, Izpostava Ptuj, v letu 2007. Računalniška obdelava: Danilo Cvetko, Duško Belič in Marija Lubšina - Tušek

Nadaljnje aktivnosti na zemljišču opredeljujejo sledovi vkopov lesenih stebrov (lope, kozolca?, brajede?) in vodnjaka na jugozahodnem predelu raziskovanega prostora ter zasip poglobljenega dela antične gramoznice, ki datirajo šele v novoveški čas. Zadnji poseg na najdišču pomeni izkop jarka za vodovodni priključek v smeri JZ–SV pred desetletji, ki je poškodoval nekaj grobov v južnem predelu zemljišča.

Arheološke terenske raziskave je opravljala arheološka ekipa ZVKDS, OE Maribor, Izpostava Ptuj, pod vodstvom višje konservatorke Marije Lubšina - Tušek. V ekipi so sodelovali arheologa Jasmina Majcen in Andrej Magdič; dokumentalisti Vesna Bandelj, Duško Belič in Danilo Cvetko; ter delavci študenti s ptujskega območja. Arheološki najdiščni arhiv se do končne strokovne obdelave nahaja v depozju ZVKDS, OE Maribor, Izpostava Ptuj.

Marija Lubšina - Tušek

Zgornja Hajdina. Žara in pridatki v grobni skrinji iz tegul (grob 52). Arheološko zavarovalno izkopavanje 2007 na parc. št. 46/1, k. o. Hajdina. Iz fototeke ZVKDS, OE Maribor, Izpostava Ptuj

284

EŠD: 23203

Naselje: **Zgornja Ščavnica**Občina: *Sveta Ana v Slovenskih goricah*Ime: **Zgornja Ščavnica – domačija Urbanič**Naslov: *Zgornja Ščavnica 58*Področje: *E*Obdobje: *19. stoletje*

Domačijo, ki je locirana ob cesti v osrednjem delu raztresenega naselja Zgornje Ščavnice, sestavljajo hiša, gospodarska poslopja, kozolec, leseno stranišče, čebelnjak, vodnjak in latnik – brajda. Poslopja pokrivajo strme dvokapne opečne strehe. Domačija je eden redkih ambientov z ohranjenimi značilnimi poslopji iz 19. stoletja.

Zidana, delno lesena, prtilična, podkletena hiša s šestosno glavno in triosno zatrepno fasado ima ohranjeno notranjščino s stavbnim pohištvom in opremo. V sobah so lepo izdelani tramovni stropovi, kuhinjski banjasto oblikovani obok je bil v petdesetih letih prejšnjega stoletja porušen. Kletna prostora sta obokana, na kamniti prekladi kletnega portala je letnica 1841. Veliko na T oblikovano gospodarsko poslopje z letnico 18 CMO 69 je zidano, delno leseno in ima ohranjene vse značilne gospodarske prostore, v manjšem lesenem gospodarskem poslopiju, ki stoji za hišo, pa stoji lesena preša.

Streha hiše je decembra 2005 pogorela; zagorelo je zaradi prekaževanja mesa. Lastnik je streho takoj zaščitil s plastično folijo, naša služba pa je začela raziskave objekta in leta 2007 izdelala konservatorski program za obnovo hiše. Arhitekturni posnetek hiše v M 1 : 50 je izdelal Gorazd Gerlič, u. d. i. g., popis del za gradbenoobratna dela pa je izdelal Branko Ramšak, gr. tehnik. Na podlagi zavodove dokumentacije je bil izdelan projekt za obnovo hiše, pridobljeno je bilo gradbeno dovoljenje. Projekt je izdelal AGJ-Ekološko svetovanje, projektiranje – inženiring Lenart. Pri gradbeni sanaciji hiše je treba rekonstruirati v požaru uničeno strmo dvokapno opečno streho, poslopje gradbeno sanirati, rekonstruirati kuhinjski banjasto oblikovani obok ter ohraniti in ustrezno obnoviti zunanjščino in notranjščino stavbe z vso staro opremo. Omete (zunanje in notranje) je treba izvesti po stari recepturi (ilovica, narezana slama, pleve) in jih prebeliti. Ohraniti je treba tloris hiše, tradicionalno notranjo razporeditev prostorov, originalna tla in pode (lesene deske, opečni tlakovec), lesene tramovne stropove, kletne oboke in vse stavbno pohištvo (vrata, okna) z okovjem in kljukami ter opremo (krušno peč z ognjiščem in zidan kuhinjski štedilnik).

Obnovitvena dela leta 2007 so se začela izvajati po izdelanem načrtu, v skladu s konservatorskim pro-

gramom in pod nadzorom konservatorske službe.

Neustrezne sekundarne cementne omete in še nekaj ohranjenih starih dotrajanih ilovnatih ometov zunaj in znotraj stavbe je bilo treba odstraniti in pregledati lesene kladne stene in kamnito zidovje. Leseno ostenje stavbe je bilo sanirano; dotrajane lesene dele je bilo treba zamenjati z novim lesom, poškodovane pa utrditi z restavratorskim preparatorjem. Kamniti deli ostenja so bili sanirani, manjkajoče in poškodovane dele je bilo treba nadomesti z novim, enakim kamnom, kot je staro ostenje. Ohranjeno je skoraj vse staro stavbno pohištvo, stara okna s križi in polkni, vhodna vrata ter vsa stara notranja vrata. Ohranjeno je tudi staro okovje in kljuke. Okna in vrata v kuhinji, ki so bila dotrajana, so nova, narejena po vzoru starih oken in vrat. Obnovljena so tudi vsa kletna okna z železnimi križi, kletni kamniti okenski okvirji pa so kamnosčeško restavrirani.

V »hiši« je stala krušna peč, ki je z eno stranico segala v »štiblc«, v kuhinji pa je bil zidan štedilnik. Krušno peč in štedilnik je lastnik brez naše vednosti porušil. Pečnice krušne peči v svetlomodri barvi s cvetličnim vzorcem je deponiral. Štedilnik in krušno peč s starimi obnovljenimi pečnicami bo treba ponovno postaviti.

Jelka Skalicky

285

EŠD: 13229

Naselje: **Zgornje Gorje**Občina: *Gorje*Ime: **grobišče borcev**Naslov: *Zgornje Gorje*Področje: *Z*Obdobje: *druga svetovna vojna*

V Plečnikovem letu 2007 se je Občina Gorje s sodelovanjem občinske borčevske organizacije in z udarniškim prostovoljnim delom nekaterih krajanov lotila obnove grobišča borcev iz časa druge svetovne vojne. Iz gorjanskih vasi je med štiriletno vojno padlo, bilo ustreljenih talcev, umrlo v koncentracijskih in izseljeniških taboriščih, bilo pobitih in požganih 163 domačinov. V skupnih grobovih sta še dva neznanca borca. Spomenik so postavili Gorjani leta 1951.

Za obnovo je zavod podal kulturnovarstvene pogoje in opravljal konservatorski nadzor. Ohranjena je bila avtentična podoba in zasnova grobišča iz leta 1951. V zasnovi spomenika so elementi Plečnikove skice rozete v obliki Katarininega kolesa s peterokrako zvezdo. Kip ženske z vencem sredi rozete je modelirala Plečnikova učenka Vladimira Branz.

Spomenik je oblikovan kot antična stela, ki jo preba-

da gotška rozeta z zvezdo. V njej sedi kip žalujoče ženske z vencem. Rozeta je sestavljena iz petih delov iz nabrežinskega apnenčastega kamna. Spomenik je izdelalo kamnoseštvo Kopriva iz Sežane. Osrednjemu delu spomenika so pozneje dodali še stranski napisni plošči, ki sta žal nezaščiteni in pretenki, vklesani napisi pa so izpostavljeni izpiranju. Napisni plošči bi morali uskladiti s spomenikom in jih zaradi zaščite pokriti s kamnito zaščitno strešico. Ob ureditvi so ohranjeni grobni robniki in nagrobniki z ročno vklesanimi imeni padlih, kar je tudi posebnost. Ohranjen je peščen tlak. Zaradi gradbene sanacije zidu za spomenikom je bila odstranjena drevesa vegetacija, ki je zaradi korenskega sistema škodila tudi spomeniku. Na novo je bila zasajena tudi živa meja in zasajeni so bili grobovi meja. Saniran je bil tudi cestni ograjni zid vključno z vhodom na grobišče. Urejena sta bila vodovodna inštalacija in plato za počitek obiskovalcev grobišča. Ob ureditvi je zavod pridobil originalni načrt, urejanje grobišča v skladu z načrtom je bilo sproti dokumentirano. Grobišče bo zavod predlagal za razglasitev za kulturni spomenik lokalnega pomena.

Renata Pamić

Zgornje Gorje, grobišče borcev, ureditev grobov in okolice (foto: R. Pamić)

286

ESD: 551160 (številka predloga za vpis v RKD)

Naselje: **Želimlje**

Občina: **Škofljica**

Ime: **Želimlje – Stari grad**

Področje: **A**

Obdobje: **visoki srednji vek**

V letu 2006 sta bila opravljena terenski pregled in geodetska izmera ostankov srednjeveške utrdbe na vzpetini Stari grad (555 m nm. v.) na razcepu grebena iz permokarbonskih in triasnih skladov, ki se spušča od vasi Rogatec pod Kureščkom proti Želimljam. Ostanke manjšega obodnega gradu Ivan Jakič (Vsi slovenski gradovi, Ljubljana 1997, str. 102) enači z gradom Falkenberg, ki so ga v 12. stoletju pozidali spanheimski ministeriali gospodje Falkenbergi, gospodarji Želimeljske doline, Kureščka in Mokrcra, posesti pa so imeli tudi na Vipavskem in Dolenjskem (D. Kos, Med gradom in mestom, Zbirka ZRC 1, 1994, 17). Grad je prvič izrecno omenjen leta 1261 kot castrum Valchenberch, opuščen pa je bil v najverjetneje v prvi polovici 14. stoletja, saj se v dedni pogodbi med Ortenburžani in Celjani leta 1377 omenja že kot gradišče (D. Kos, Vitez in grad, Ljubljana 2005, 120, 121).

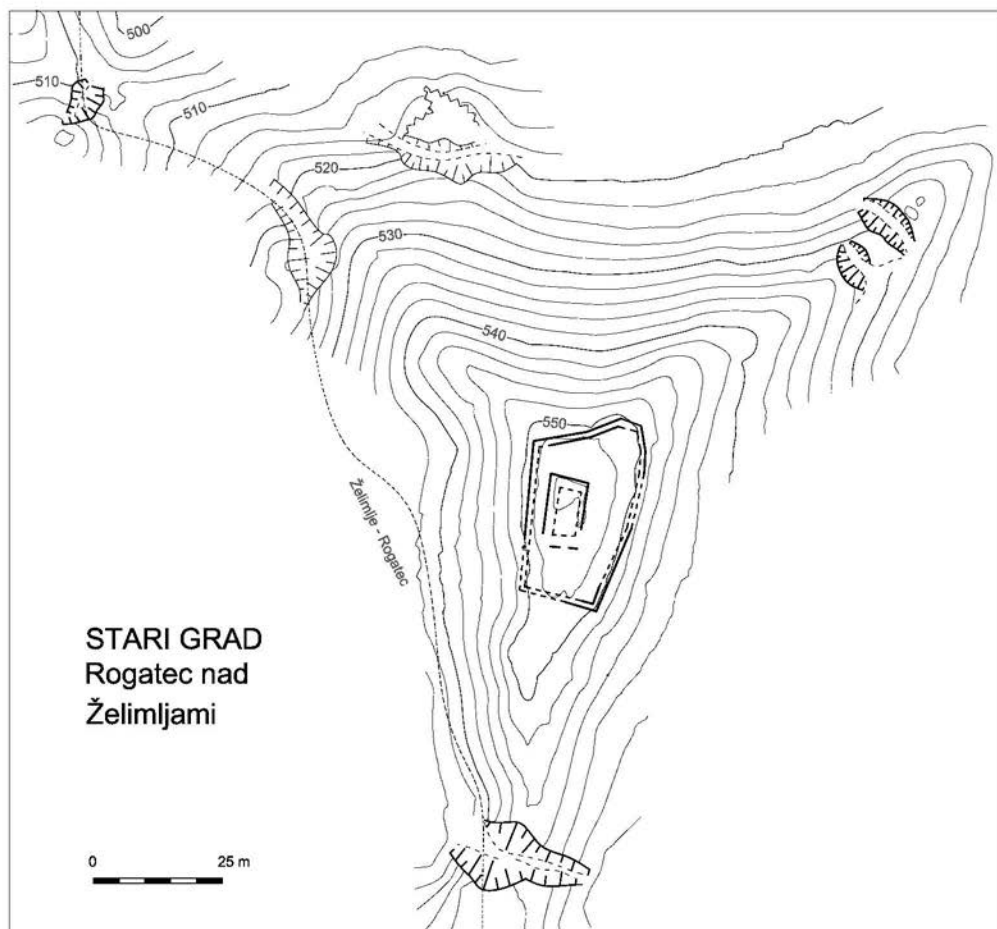
Ohranjena arhitektura gradu obsega ostanke stanovanjsko-obravnega stolpa pravokotega tlorisa (približno 11,5 x 7,4 m) z 1–2 m debelimi zidovi ter obodnega obzidja nepravilne oblike (v skupni izmeri približno 37 x 22,5 m), ki se je prilagajalo razpoložljivi površini vršnega dela dolomitne vzpetine. Stavba in obzidje sta zgrajena iz lomljenecv apnenca, dolomita in rdečega peščenjaka (do 30 x 20 x 20 cm), vezanih z belosivo malto s primesmi drobnega peska.

Utrdbene strukture, ki so varovale dostope do gradu, vključujejo štiri obrambne jarke, ki so vklesani v skalno podlago prečno na potek grebena. Od teh je eden varoval dostop po grebenu južno od gradu ter dva na severozahodnem in eden na severozahodnem grebenu. Na severnem pobočju je še en skalni usek na stiku med dolomitom in kvalitetnejšim apnencem, kjer domnevamo priročen kamnolom.

Leta 1993 sta z lokacije nepooblaščenca iskalca odnesla nekaj deset kovinskih predmetov, med drugim železne puščične osti, žblje, podkev, gotski ključ in druge uporabne predmete, ki kronološko ustrezajo razponu uporabe gradu (D. Svobljak in P. Bitenc et al., Novo gradivo v Arheološkem oddelku Narodnega muzeja v Ljubljani. – Varstvo spomenikov 36 (1994–1995), 1997, 266, t. 21). Po dostopnih podatkih so bile tri puščične osti s trnom in ena s tulom najdene v skupku v notranjosti palacija, ključ pa 30 m stran na severozahodnem grebenu. Pred drugo svetovno vojno je bil po grebenu med Rogatcem in Želimljami izkapan ozek jarek, najverjetneje gozdnogospodarske namembnosti, ki je poškodoval tudi območje Starega gradu.

Andrej Gaspari, Barbara Nadbath

Stari grad pri Rogatcu (grafika: A. Gaspari)

287

EŠD: 551160 (št. predloga z vpis v RKD)

Naselje: **Želimlje**

Občina: Skofljica

Ime: **Želimlje – Stari grad**

Področje: A

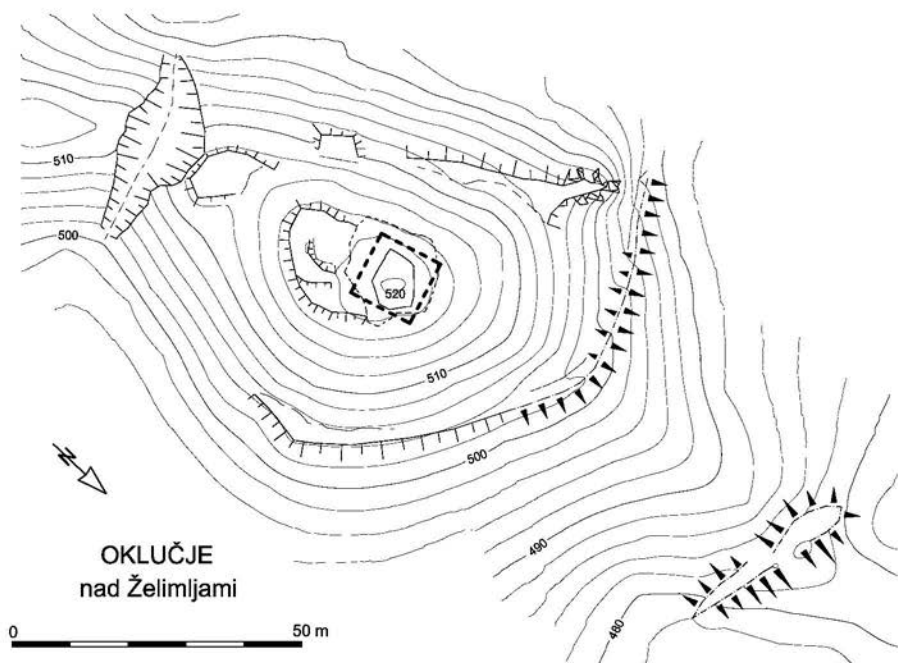
Obdobje: visoki srednji vek

Marca 2008 je bila pri terenskem pregledu nedaleč od Starega gradu Falkenberg (prim. Gaspari, Nadbath, tu spodaj) odkrita visokosrednjeveška utrdba, ki jo lahko zelo verjetno enačimo s samostojno stolpasto gradnjo, ki jo vir iz leta 1270 omenja v bližini gradu in v kateri naj bi živel Falkenberškim podložen vitez Rudiger (D. Kos, Grad nad mes-

tom, Zbirka ZRC 1, 1994, 17; isti, Vitez in grad, Ljubljana 2005, str. 120).

Utrdba leži na hribu Oklučje (521,8 m nm. v.), prvi vzpetini v severovzhodnem grebenu, ki se spušča od Starega gradu proti Želimljam. Prepoznavni ostanki obsegajo dva dobro ohranjena obrambna jarka na severni in južni strani ter večji stolpast objekt pravokotnega tlorisa (približno 13 x 7 m), ki leži na severni polovici umetno izravnane vršnega platoja. Mimo okoli 8 m globokega in 15 m širokega južnega jarka »v«-preseka (509,5 m) se vzpnemo na terasasto izravnavo pod vršnim platojem. Terasa je najširša na jugu, na drugih straneh pa se zoži do okoli 2 m široke police. Na severozahodni strani je pod njo še ena ozka terasa, ki sega do skalnega pomola nad severnim jarkom.

Tlorisni načrt srednjeveške utrdbe na Oklučju (grafika: Andrej Gaspari)

Zelo dobro ohranjen polkrožni jarek z nasipom prehaja na vzhodu v ozko teraso. Ostanki stranovanjsko-obrambnega stolpa, zgrajenega iz lomljenecv apnenca in peščenjaka, vezanih z belo malto s primesmi drobnega peska, so izpostavljeni v dveh starejših vkopih. V njih je bilo najdenih več odlomkov kuhinjskih loncev, ki potrjujejo predlagano datacijo v 13. stoletje. Po optimalni izrabi terena, tlorisu in dimenzijah so očitne podobnosti z utrdbo spanheimskih ministerialov, gospodov iz Sore, na Gradišču nad Drago. Najdene predmete hrani ZVKDS, OE Ljubljana.

Andrej Gaspari, Barbara Nadbath

288

EŠD: 9858

Naselje: **Žiri**

Občina: Žiri

Ime: **Žiri – muzej**

Naslov: Tabor 2

Področje: UA, E

Obdobje: od 17. stoletja do sredine 20. stoletja

Muzejsko območje v starih Žireh, poimenovano tudi Žirovska pristava, sestavljajo Stara šola (danes muzej), ruševine Štalarjeve hiše in vodno zajetje z vaškim periščem. Osrednja zgradba tega območja je objekt muzeja ali Stare šole, ki je nekdanji lovski dvorec freisinskega gospodstva. Njegova zasnova sega v 16. ali 17. stoletje. V 18. stoletju je dobil podobo enonadstropne baročne stavbe s kvalitetno obdelano fasado in notranjostjo. Po letu 1865 je bil dvorec preurejen v šolo, po drugi svetovni vojni pa nadzidan.

Na pobudo Muzejskega društva Žiri je bila leta 1989 Državni pisarni v Bovcu prijavljena škoda, ki je nastala na stavbi ob potresu. Odobrena so bila sredstva za projekt, ki je bil na podlagi Konservatorskega programa prenove (LRZVKD, Damjana Pediček Tersegglav, 2000) izdelan v letu 2000. Leta 2002 so se začela večletna obnovitvena dela, ki jih izvaja SGP Tehnik iz Škofje Loke. V objektu sta predvidena muzej in knjižnica. Do zdaj so bili izvedeni naslednji gradbeni posegi: drenaža vzdolž vseh zunanjih zidov in obbetoniranje sten, injektiranje zidov, izvedba toplotne in hidroizolacije, sanacija poškodovanih obokov, vgradnja betonskih

stropov in odstranitev nadzidane etaže. Izvedli so se novo ostrešje, pokrito z ročno izdelanim cementnim špičakom, in dve strešni frčadi. V letu 2006 je Restavratorski center izdelal Program konservatorsko-restavratorskih posegov za fasado in arhitekturnih elementov v notranjosti (Mateja Kavčič, u. d. i. a.), Program konservatorsko-restavratorskih posegov na stopnicah (Nuška Dolenc Kambič) ter Poročilo o preiskavi materialov za kamniti portal (Jože Drešar, RC). Zaradi prezasedenosti restavratortjev iz Restavratorskega centra je restavriranje kamnitih elementov (stebri in kamniti portali v pritličju ter glavni vhodni portal) opravil kamnosek restavrador Čadež iz podjetja Marmor Hotavlje. Izdelalo se je novo stavbno pohištvo – okna na celotnem objektu in notranja vrata v pritlični etaži. Junija 2006 je bilo pritličje obnovljeno in v njem na ogled postavljena razstava projekta Pozdravljeni, ljubitelji utrd. V letu 2007 je bil kljub drugačnim usmeritvam in dogovorom na fasadah v celoti odstranjen grobi in fini omet do podlage, le na kapitelih, vencih in drugih profilacijah so se trdni ometi ohranili. Izvedena sta bila fasadni obrizg in apnen sanacijski omet. Finalni omet in oplesk ter obnova profilov vencev in kapitelov bo izvedena spomladi 2008, ko bodo obnovljeni tudi kamniti okenski okvirji ter bosta restavrirani leseno stopnišče in stavbno pohištvo v nadstropju.

Damjana Pediček Terseglav

289

EŠD: /

Naselje: Župeča vas

Občina: Brežice

Ime: Župeča vas

Področje: A

Obdobje: rimsko obdobje, srednji vek, novi vek

Na pobudo Darje Grosman (Filozofska fakulteta – Oddelek za arheologijo) in Uroša Bavca (ZVKDS, OE Novo mesto) sem 5. 4. 2007 opravil arheološki ogled manjšega pravokotnega platoja jugovzhodno od Župeče vasi v neposredni bližini reke Krke. Plato se nahaja na parc. št. 3699/2, 3702, 3703, 3704, vse k. o. Krška vas.

Struktura se dviga 4–5 m nad ravnico ob reki Krki in meri v dolžino in širino približno 80 x 82 m. Severna, vzhodna in južna stranica so strme in imajo naklon nad 45°, le zahodna stranica ima blag naklon in je bila verjetno v preteklosti preoblikovana. Na jugovzhodnem vogalu pravokotnega platoja je v reliefu lepo vidna ovalna struktura premera okoli 8 m, s poglobitvijo v sre-

dini. Jugozahodni vogal platoja je bil poškodovan z večjim recentnim vkopom, kjer so si domačini uredili manjši prostor za piknik. Pri arheološkem ogledu sem preiskal predvsem jugozahodni vogal strukture ter območje vzhodne terase, ki je bila očiščena vegetacije.

Pri pregledu sem našel pretežno srednjeveško ter novoveško lončenino in gradbeni material. Struktura pridobljenih najdb zaenkrat ne omogoča natančnejše opredelitve nove arheološke lokacije. Na omenjeni lokaciji se je morda nahajala cerkev sv. Aleksandra, ki se omenja že leta 1274 (Kos, M., 1975, Gradivo za historično topografijo Slovenije (za Kranjsko do leta 1500); zvezek I). Danes v Župeči vasi ni cerkve in tudi Valvazor je ne omenja. Če domneva o cerkvi sv. Aleksandra drži, lahko predvidevamo, da je nekje v bližini tudi sočasno grobišče. Nedvomno gre za zanimivo novo arheološko točko, ki jo bo treba v prihodnje bolje pregledati in dokumentirati.

Istega dne sem opravil še pregled parc. št. 3764, 3766, deloma 3768 in 3771, vse k. o. Krška vas, kjer sem našel srednjeveško in novoveško lončenino in gradbeni material ter del rimskodobnega gradbenega materiala. Posebno je zanimiva parc. št. 3771, k. o. Krška vas, kjer je bilo več fragmentov rimskodobnega gradbenega materiala. Podatek je pomemben, saj dopolnjuje ugotovitve iz leta 2003, ko so na bližnjih parc. št. 3758 in 3759, obe k. o. Krška vas (ledinsko ime Na bregu), našli prazgodovinske in rimskodobne ostaline (Bavec, U., 2006, Varstvo spomenikov 39–41, str. 25–26). Terenski pregled je pokazal, da lahko računamo na potencialne strukture tudi ob vodi pod današnjim bregom. Najdbe smo predali ZVKDS, OE Novo mesto.

Mitja Pergar

Kazalo kratic

A – arheologija
E – etnologija
R – restavratorstvo
U – urbanizem
UA – umetnostna zgodovina
UR, KR. – urejanje krajine
T – tehnika
Z – zgodovina

Seznam avtorjev

ZVKDS, Metelkova 6

Tadej Brate
Miran Erič
Špela Karo

ZVKDS OE Celje

Bogdan Badovinac
Maja Bricelj
Danijela Brišnik
Eva Butina
Božena Hostnik
Robert Krempuš
Nataša Podkrižnik

ZVKDS OE Kranj

Maja Avguštin
Vladimir Knific
Nika Leben
Judita Lux
Renata Pamić
Mojca Tercelj Otorepec
Eva Tršar Andlovic
Milan Sagadin

ZVKDS OE Ljubljana

Matej Draksler
Barbara Nadbath
Damjana Pediček Terseglav
Mitja Pergar
Mija Topličanec

ZVKDS OE Maribor

Vlasta Čobal Sedmak
Viktor Gojkovič
Marlenka Habjanič
Alenka Horvat
Nataša Kiš
Albin Kovačič
Irena Kranjc Horvat
Miran Krivec
Svjetlana Kurelac
Marija Lubšina Tušek

Lilijana Medved
Nina Nahrigal
Eva Pezdiček
Jelka Skalicky
Mira Strmčnik Gulič
Neva Sulič Urek
Ivan Tušek
Suzana Vešligaj
Branko Vnuk

ZVKDS OE Nova Gorica

Eda Belingar
Patricija Bratina
Miran Cencič
Ernesta Drole
Tomaž Fabec
Andrej Jazbec
Bojan Klemenčič
Mitja Mozetič
Anton Naglost
Andrejka Ščukovt
Vesna Tratnik

ZVKDS OE Novo mesto

Uroš Bavec
Danilo Breščak
Dunja Gerič
Tomaž Golob
Jovo Grobovšek
Philip Mason
Ildikó Pintér
Judita Podgornik Zaletelj
Martin Pungerčar
Zdenka Salmič Pungerčar
Dušan Strgar
Dušan Štepec
Katarina Udovč
Mojca Verček Rems

ZVKDS OE Piran

Eda Benčič Mohar
Jure Bernik
Marko Stokin
Sonja Ana Hoyer
Mojca MarjAna Kovač
Evgen Lazar
Vanja Prohinar
Bruno Purger
Daniela Tomšič
Katja Zajko

ZVKDS RC

Marko Butina
Nuška Dolenc Kambič
Vito Dolničar

Jože Drešar
Vlado Fras Zavrl
Barbka Gosar Hirci
Anita Kavčič Klančar
Martina Lesar Kikelj
Damjana Pečnik
Kristina Žbona

Zunanji sodelavci

Alma Baudek Notranjski muzej Postojna
Andrej Gaspari, Vojaški muzej Slovenske vojske
Milan Hornak, FF, Oddelek za arheologijo
Boris Kavur, Inštitut za dediščino Sredozemlja, UP ZRS Koper
Borut Križ, Dolenjski muzej Novo mesto
Zrinka Mileusnič, Inštitut za dediščino Sredozemlja, UP ZRS Koper
Miha Mlinar, Tolminski muzej
Daša Pavlovič, Inštitut za dediščino Sredozemlja, UP ZRS Koper
Andrej Pleterski, Inštitut za arheologijo ZRC SAZU
Uroš Stepišnik, FF, Oddelek za geografijo
Petra Stipančič, Dolenjski muzej Novo mesto
Janja Železnikar, Medobčinski muzej Kamnik
Matej Župančič, Pokrajinski muzej Koper
Benjamin Štular, Inštitut za arheologijo ZRC SAZU

Monika Arh
Tina Britovšek
Saša Čaval
Barbara Hofman
Mojca Jereb
Tanja Kmetec
Otmar Kovač
Boštjan Laharnar
Damir Martinov
Miha Murko
Slobodan Olič
Šimen Peče
Pavla Peterle Udovič
Primož Predan
Branko Ramšak
Jernej Rihter
Helena Rismondo
Luka Rozman
Saša Roškar
Maša Sakara Sučević
Gašper Rutar
Gojko Tica
Aleš Tiran
Alfred Zajič
Dunja Salecl
Damijan Skubic
Drago Svolfšak
Tina Žerjal
Jože Žumer

ISSN 1580-5166

9 771580 516007

VS VS VS VS VS VS VS